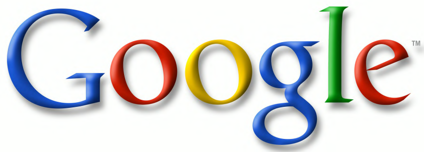
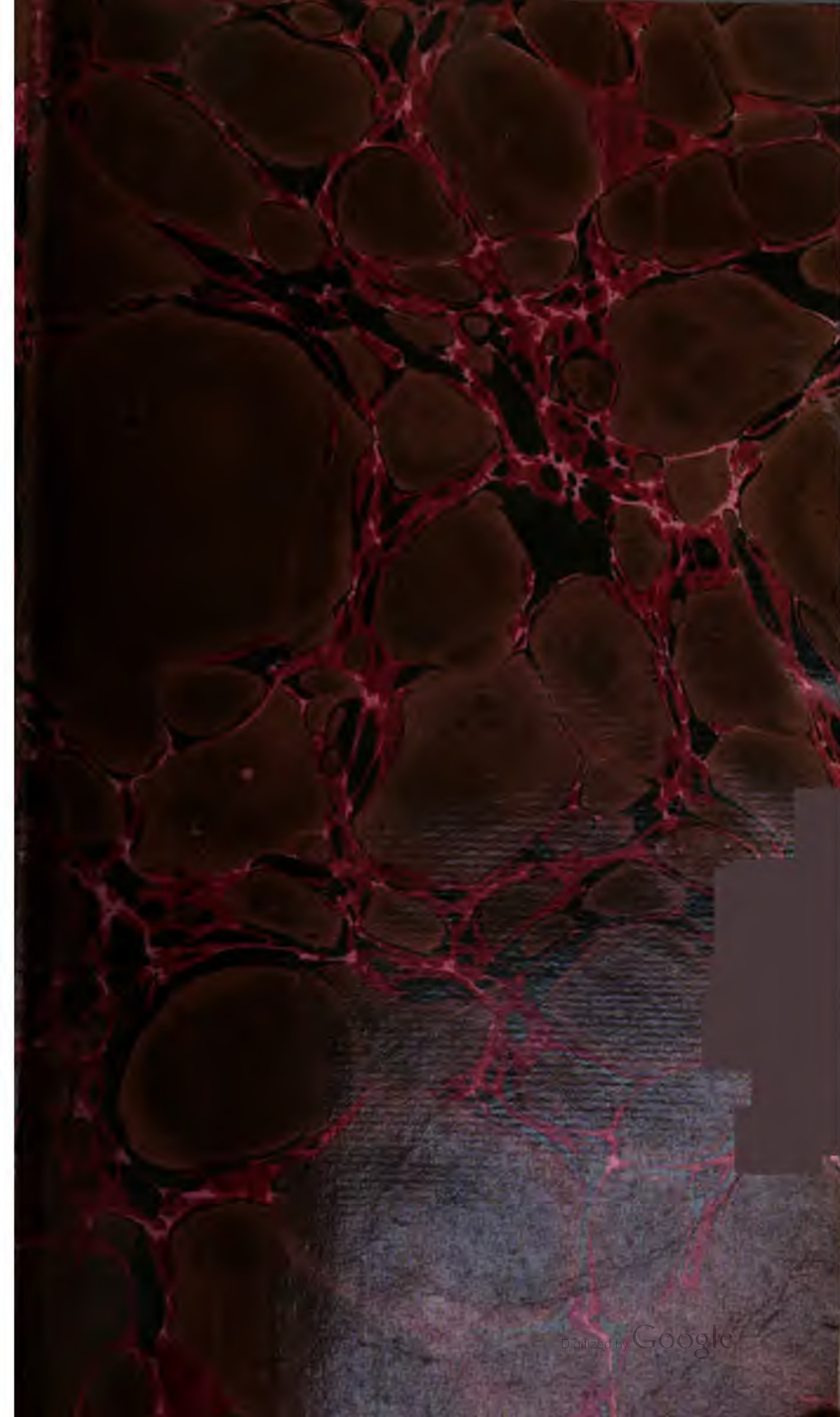

Phil. 202 c

INITIA PHILOSOPHIAE PLATONICAE.

INITIA
PHILOSOPHIAE
PLATONICAE.

INITIA PHILOSOPHIAE PLATONICAE.

AUCTORE

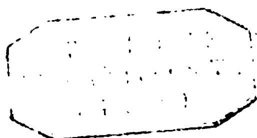
PHIL. GUIL. VAN HEUSDE.

VOLUMINIS SECUNDI
PARS PRIMA.

PHILOSOPHIA VERI.

DE VERI AMORE.

TRAJECTI AD RHENUM,
APUD JOANNEM ALTHEER.
1831.

DISQUISITIONUM SUCCESSIO ET ARGUMENTA.

DE PHILOSOPHIA.

Du-

PHI-

PHILOSOPHIA PULCRI
SIVE
DE AMORE.

De

De

PHI.

De

De

So-

De

De

Dis-

Quae

Pla-

Qua-

Cur

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΟΝΤΟΣ

PHILOSOPHIA VERI

SIVE

DE MUNDO νοητῷ.

Ἀλλὰ δεῖ, ὦ Γλαύκων, ἐκεῖσε σκοπεῖν. — Ποῖ; ἦ δ' ὅς. — Εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ψυχῆς, καὶ ἐννοεῖν ὧν ἅπτεται καὶ οἵων ἐφίεται —

Fuit sane magna et optimarum artium studiis salutaris, quae patrum memoriâ exstitit, philosophiae commutatio. Nam quamvis haec antea, a renatis inde literis, e scholastica barbarie caput extulerat, repudiatisque dialecticorum vanis et absurdis contentionibus, verum exquirere nullâ non viâ et ratione coeperat, tamen, quae temporum illorum fuerat ratio, doctis unice acutiorisque ingenii viris consuluerat, caeteris tantum non ignota manserat. A medio vero inde superiore saeculo communis haec invaluit per universam fere Europam philosophorum sententia, istis non finibus cohiben-

dam esse philosophiam, sed procedere eam latius, adque omnis generis conditionisque homines pervenire oportere, ut cuncti ex ejus studio fructum caperent uberrimum. Quocirca, remotis impedimentis, quibus ejus aditus adhuc fuerat plerisque interclusus, philosophi et suâ quique linguâ scribere et suavius elegantiusque, quam fieri consueverat, in primis populariter philosophari instituerunt: argumentum autem, quod philosophando explorarent, illud sibi proposuerunt maxime, quo nullum tenere magis quosvis homines deberet, ipsum *hominem*. Hinc disquisitiones multae variaeque de historia humanitatis, quibus et hominis et generis humani natura ac varia variis locis temporibusque conditio exponebatur. Hinc eruditorum consuetudo, ut, quodcumque tractarent doctrinae genus, principia ejus ducerent ex hominis natura. Hinc studium praesertim philosophorum acerrimum, quo mentem humanam indagabant, ejusque discernere facultates diversas tentabant: unde criticae philosophiae et nomen exstitit deinde et auctoritas summa. Sed hinc etiam infinitus librorum numerus, qui ubivis prodierunt de recte excolendo homine, i. e., de puerorum educatione de optima docendi via et ratione, de doctrinis ad communem omnium usum et utilitatem adhibendis: omnino, ut rem paucis complectar, *scholam reliquit philosophia et versari in hominum luce et celebritate coepit.*

Sed

Sed quamvis praeclara fuerint parentum nostrorum in philosophiam merita, licetque adeo sponte in antiquorum incurrerent vestigia eosque superaverint subinde, sunt tamen multa, quae in eorum studiis cum reprehendenda sint nobis, tum caute evitanda. Nam, ne dicam de popularitate illa, cui cessit haud raro interior rerum inquisitio: quod Baco et Lockius antea instituerant, ut hominem explorarent, hoc ita persecuti sunt tum Angl plerique, tum Gallofranci philosophi, uti sensus attenderent diligentissime corporis humani, vim hominis internam, internum sensum, vix attenderent. Quo effecerunt, ut, partim homine eximie explorato, hac vero in parte praecipuâ neglecto prorsus, ipsum hominem, i. e. naturam moralem, aeternitati destinatam, non tantum non explicarent, sed obscurarent prorsus. Exstiterunt adeo, qui plantae hominem, alii, qui machinae facerent similem, nonnulli, qui et hominem et rerum universitatem solis moveri mechanicis viribus legibusque contenderent. Quorum libri ipsâ illâ, qua perscripti erant, perspicuitate et popularitate, multis persuadebant opiniones hasce, eoque persuadebant facilius certiusque, quo majorem vulgo homines oculis habent fidem, quam internis, sed obscurioribus animi sensibus. Alieni ab hisce opinionum commentis manserunt melioris graviorisque indolis viri, nec exſtitit apud Germanos Batavosve paulo quidem humanior celebriorque philosophus, qui

indigna haec homine placita sive proferret in lucem sive commendaret: sed eorundem Germanorum haud pauci fuerunt, posterioribus maxime temporibus hisce, qui inquirendi diligentiae severitatique omnem, vix ullam perspicuitati, operam navantes, et suis ipsi placitis et toti philosophiae sic tenebras offunderent, ut ab ejus studio et cognitione, exceptis philosophis, caeteros homines excluderent omnes. Quam philosophandi rationem, ubivis hodie in dies invalescentem magis, tam artibus doctrinisque, quam ipsi philosophiae vehementer nocere, nemo est, quin sponte videat, et ipsi fatentur dolentque cultioris ingenii Germani.

Longum hoc, dicat aliquis, prooemium est: *μακρὸν τὸ προοίμιον τῷ ἐπιθυμοῦντι ἀκοῦσαι.* Verum nostrum non hoc unice propositum est, ut philosophiam Platonis interpretemur; illud spectamus item, quod jure quis ab interprete postulet, ut interpretandâ eâ praesentibus temporibus consulamus. Nemo est, quin optet ardenter, ut quam viam inivimus verae philosophiae, quae tam disceptandi diligentia, quam popularitate, omnibus esset mortalibus salutaris, hanc viam in neutram discedentes partem constanter persequamur. Prodesse autem huic studio, sane quam generosissimo, nihil poterit magis, quam si Socratem et Platonem, ipsius philosophiae in hominum genere parentes, sequi conemur: non ut, puerorum instar,

star, haud quidquam probemus, nisi quod illi dixerunt, aut, quae dixerunt, unice vera putemus. Misera esset profecto gentium Germanicarum conditio, si post tot tantosque exantlatos ad verum inveniendum labores, constaret tandem, frustra ipsas per tot saecula laborasse, vanaque esse et falsa summorum celeberrimorumque philosophorum placita. Sed id nobis agendum est, ut discamus ab illis philosophiae auctoribus, quid sit philosophia, quo pertineat maxime, qua sit tractanda ratione: tum vero eorum secuti exemplum, et eleganter philosophemur simul et subtiliter, tantamque evidentiae et popularitatis, quantam interioris disquisitionis, rationem habeamus: caveamus autem praesertim, quod illi caverunt prudentissime, ne hominis externam sive physicam conditionem exploremus unice: quo fit, ut excellens natura, tantis instructa dotibus et facultatibus, bestiae nobis instar videatur; sed hominem consideremus totum, quoque sit suâ ipse naturâ et pulcri et veri et justi, imo vero immortalitatis rerumque divinarum studio et ardore. His primum perceptis germanae philosophiae principiis, tum porro licebit nobis ex praeclaris proficere recentioris aevi inventis, ut e suae aetatis priscique saeculi inventis ipsi profecerunt; Socrates et Plato. Sic autem, et hac una ratione, ad communem generis humani salutem philosophiam adhibebimus. Nam ita profecto se res habet: decet *philosophiam*

non

non in scholae umbra, sed in media versari hominum societate; sed, hoc ut fiat, *philosophos oportet rite esse in schola eruditos, Socratis maxime et Platonis institutione.*

Et huic quidem communis omnium salutis provehendae proposito cum illa jam quodammodo apta esse poterunt, quae supra ex Platone de insito mortalibus pulcri bonique studio attulimus, tum haec proderunt, ut speramus, maxime, quae, eodem duce et auctore, de veri studio et inquisitione nunc sumus disputaturi. Abest sane multum, ut novam nos, quam vocant, inducere philosophiam instituamus: non sumus nos philosophi, sed esse cupimus philosophiae, certe antiquae, interpretes: antiquam hanc autem restaurare interpretando, revocare in naturae viam philosophos, si qui ab ea discesserunt, omnesque incendere veri studio et amore, id nos in animum induxisse maximeque habere in votis, non diffitemur.

Non *pars* quaedam nova philosophiae est, quam nunc sumus tractaturi. Haud magis Plato, quam Socrates, de dividenda in partes philosophia cogitasse videtur. Sed erit haec nobis veri disquisitio, in studio sapientiae *progressio* quaedam. Nam ita fert ratio ingenii humani, ut a pulcro ad verum, ab artibus ad doctrinas, ab iis, quae sensibus, ad ea, quae sola mente et cogitatione percipiuntur, progrediatur. Quod iter ut et hominis est cujusvis praestabilioris, qui ad cultum pro-

procedit suum, et gentium fuit cultiorum omnium, ita in primis philosophiae sit necesse est: quippe quae ante caetera omnia hominis, sive animi humani, naturam, studia, perfectionem explorat, tum etiam dux esse homini debet, ut naturae viâ ad sapientiam accedat. Est autem ejusmodi progressio haecce, ut nunc demum in ipsum philosophiae regnum, quod idem est veritatis, simus perventuri. Nam, pulcri tradenda scientiâ, praeparavit nos quodammodo Diotimae sermo, ut verum a specie distingueremus; nunc vero, quid ipsa scientia sit, diligenter datâque operâ exquiremus. De uno pulcro egimus hactenus, nec est sane ad haec studia inchoanda blandius efficaciusque invitamentum; nunc vero de rebus omnibus qua sit ratione judicandum, dispiciemus. Reliquendus omnino nobis ὁρατὸς hic mundus erit, errorum falsarumque opinionum plenus: escendendum autem in mundum νοητὸν, ubi lucent ideae omnes, quas qui non animo perspexit, veritatem in judicando assequi nullâ ratione potest.

Est magnum sane illud et sublime, quo tendimus. Verumtamen quid homini utilius, quid magis in vita necessarium est, quam recte judicare verumque cernere? Id autem in rebus maximis gravissimisque assequi, nemini mortalium licet, nisi cui mens animusque ab his rerum umbris et simulacris, quibus per sensus decipimur, totus sit ad res ipsas, ad veri ideas perfectas conversus.

Nec

Nec vero ita ardua est nobis in philosophiâ Platonis via, ut in caeterorum plerorumque philosophorum doctrinis. Naturae is viam tenet. Nam ut fecit in superioribus de *pulcro* disceptationibus, ita nunc in hac *veri* inquisitione, *οἴκοθεν ἀρξάμενος*, ut Socrates vocabat, *nos ipsos* nos primum, quaeque insunt nobis studia exquirere Jubebit: in quibus amorem, principiorum omnium summum et efficacissimum, insitum nobis *veri amorem*, attendet nobiscum potissimum: unde profectus, quomodo optime his studiis, huic amori, his veri appetitibus satisfacere possimus, quaeret, *disciplinasque* explorabit, quibus ad verum homo, ut *artibus* ad pulcrum, adducitur, *dialecticam* in primis, disciplinarum principem. Tum vero demum, perquisitis his omnibns, in ipsum nos evehere mundum *νοητὸν* ex hac inscitiae errorumque sede ad scientiam et veritatem ducere aequabili ratione conabitur. *Naturae* haec, inquam, via est, quamquam eam pauci tenuerunt. Nam ad finem quis recte tendit, apud quem de principiis non constat? Quis *pervenire* ad finem, perficere quod cupit, potest, nisi viam edoctus, quâ debeat procedere, ususque instrumentis, quibus opus perficiat? Unde in omni disciplinâ haec tria memorantur vulgo, *principia*, unde inchoandum, *officia*, quibus fungendum, *finis*, quo tendendum est (1). Sed in veri philosophia philoso-

(1) Cic. de Invent. I. 1. fine et c. 5.

losophi ad finem festinant citius vulgo, quam par est, statimque disserere de vero, de mundo νοητῷ, de metaphysicae, quam vocant, principiis solent: certe principium, quod diximus, Socraticum et Platonicum, *amorem*, negligentius attendunt.

Quo magis nos continuo, ut Plato fecit, innatum hunc nobis veri amorem explorabimus: et primum quidem puerorum observandis sive adolescentum ſtudiis, in quibus, ut ait Cicero, ipsa natura elucet in primis: tum maxime quaestionibus explicandis gravissimis, quid discere sit, quid docere, quae vera sit eloquentia, quae justa ſcribendi ratio: quae recte explicari, nisi ex veri amore nostro, non possunr,' ſic autem explicitae, ad idem hoc omnis cognitionis philoſophiaeque principium interius percipiendum, vim habiturae maximam videntur. Nec deerunt nobis in his exquirendis opportunitates, quibus in omnem exspatiemur antiquitatem: quod nec injucundnm erit et perutile, immo vero ad rem, quam indagamus, reperiendam necessarium. Nam Plato philoſophiam ſuam, non, ut systematis auctor aliquis, libro cuidam inclusit, sed hunc scilicet in modum scripsit, ut veritatis virtutisque studio ad dicendum scribendumque excitaret quam plurimos. Unde in omni literarum, praesertim oratorio, genere, auctoritas ejus antiquo aevo summa fuit: nec plene percipi hodie multorum, ipsius adeo Demosthenis et Ciceronis, scripta possunt, nisi lectis accurate Plato-

nis

nis dialogis. Sed hinc factum item est, ut, quo magis nosmet ipsos in omnem antiquitatis cogitandi, disserendi scribendique rationem insinuaverimus, quoque scripta cognoverimus interius palmaria, quae ex fonte Platonis manarunt, eo nobis Platonicae philosophiae principia appareant dilucidius. Inde autem capiamus disquisitionis nostrae de veri amore initium, unde totam duximus superiorem disputationem, a Socratis apud Platonem in amorem encomio.

DE

DE

VERI AMORE.

Pulcerrimus est sane et dignus Platone Socratis ille in amorem hymnus, quem disceptationibus suis interioribus praemisit auctor: nos autem appellare philosophiae Platonicae sublime *prooemium* non dubitavimus.[1] Argumentum hymni (nam juvat reminisci) pristinus erat et praesens animorum status. Beata celebrabatur Deorum immortalium vita, talis illa, qualis una et Deos decet et dici *divina* potest, quae non voluptatibus, sed idearum, sed ipsius veritatis contemplatione cernitur. Divinae felicitatis hujusce participes fuisse aliquando animi humani dicebantur: Deos hi secuti in coelesti itinere, spectaculo delectati sunt omnium pulcerrimo, quippe pulcri, boni, justi, sancti perfecta intuiti exempla. Lapsi deinde in terram, sic pergebat Socrates, indutis corporibus hisce, beatam illam divinamque vitam cum abjecto hoc

(1) Vol. I. p. 86.

hoc et misero statu commutarunt, ut, quae hodie conditio nostra est, pro veritate falsas imagines amplecterentur coecorumque instar oberrarent. Verum, quamvis exclusis Deorum choro, superest tamen nobis eorum, quae tum adspeximus, reminiscentia quaedam, levis illa quidem et perobscura, sed reminiscentia tamen: qua fit, ut facultas homini sit cum veri inveniendi, tum percipiendae denuo, quam tum percepit, felicitatis: modo instituatur rite, quod philosophiae munus est. Sed hymno recitando Socrates *amorem* celebraverat imprimis. In hac pristinae vitae recordatione, pulcrum maxime, dicebat, mentem subit, quippe quod fulgebat illic splendidissime: hinc amor: hinc furor amoris, cui optima debemus eorum, quae praesens continet vita nostra. Caetera quid persequar? Nam sponte meminit, qui haec semel percepit, et nos ea in superioribus cum illustrare singulatim, tum ad ipsam illustrandam philosophiam pulcri adhibere studuimus. (1) Illud hoc loco memorandum unice est, *veri* non minus Platonem, quam pulcri philosophiam sublimi hoc μύθῳ expressisse. Nam per amorem philosophiam dixit ad pulcrum nos continuo, veruntamen ad caeterarum simul idearum ipsiusque veritatis spectaculum reducere. (2) — Sunt haec pulcerrima sane, et hebes sit necesse est, qui eorum vim ad ger-

(1) Vol. I. p. 87 sqq. (2) Phaedr. 247. D.

germanam philosophandi rationem non ultro perspexerit; vaticinatus his fere Socrates est, qui lateant in puerorum animis igniculi, quid discere sit, quid effici docendo debeat, quod veri sit oratoris scriptorisque, quod omnis philosophiae munus gravissimum; sed, quo id fiat omnibus evidentius, quo id perspicere interius cultiores doctioresque possint, ex caeteris Platonis scriptis diligentiorem petemus plenioremque harum rerum disquisitionem. Diligentiam scilicet in omni argumento tractando postulat philosophia; sed tum in primis, ubi ad ipsam nos ducere veritatem conatur.

Oratorum et Sophistarum de opinione et scientia placita.

Sed ingressuris hanc disquisitionem, ecce! simile nunc nobis accidit atque in superioris disputationis ingressu. Tum Lysiam Plato objecit nobis, qui ab amore praeciperet caute esse abstinendum, quippe insaniae pleno et noxio mortalibus. Simillimae indolis homines sunt, pariter ἄμουσοι, omni pariter destituti sublimitatis sensu, quibuscum hîc nobis agendum erit: *oratores* vocantur item, accedunt autem *sophistae:* similiterque hi nobis, verum nunc petentibus, aditum stu-

student occludere. Nam ut frigent, ubi nos ardemus veri amore, ludibrio habent et amorem, quem loquimur, et ipsam veritatem. Esse veritatem negant, quam colimus uniceque propugnamus: suum, ajunt, cuique, quod *opinatur*, verum esse, aliud aliis longe diversum: colere nos speciem igitur, haud quidem spernendam, pulcerrimam adeo omnibusque perutilem, sed speciem tamen. (1) Quae ipsis sententia sic placet, sic probari hominum vitâ et consuetudine videtur, ut eam crepent ubivis, imo vero in res humanas gravissimas, in civitatem moderandam, in juventutis adeo institutionem, qua nihil est in re publica gravius, conferendam adhibendamque existiment. (2) Ducendam esse affirmant multitudinem veri *specie*, quam qui ostenderet maxime probabilem, hunc oratorem optimum, qui informare ad summum civitatis emolumentum potest, optimum appellant rei publicae rectorem. Juvenes autem generosos tantum abest, ut rite excolant aptosque reddant, qui praeesse aliquando, certe prodesse possint civitati, ut eos corrumpant plane. Nam cum liberare eorum animos oporteret vanis praejudicatisque opinionibus, quo verum assequantur facilius; non liberant, sed suis insuper opinionibus opplent.

(1) Theaet. 152. D. Cratyl. 386. C. (2) Gorg. 483. A. sqq. V. de his sententiis de Geer Diatr. in Polit. Plat. princ. p. 13. sqq.

plent. Cum excitare in iis deberent; qui intus naturâ adest, quamvis lateat istos, amorem veri, eoque excitando incendendoque efficere, ut ipsi per se sponte sua ad veri scientiam contenderent; restinguunt hunc amorem in animis, impediunt saltem, ne inflammetur. Nam quidni impediant, quoties longis infinitisque habendis orationibus speciem illis rerum ostendunt, res occultant, ſpeciem autem sic commendant, sic veritati fingunt similem, ut illi per totam deinceps vitam, umbris falsisque simulacris, *opinionibus* omnino delectentur; veritatem vero non tantum non ament, sed esse adeo, excepta specie, negent. Quid faciamus hominibus istis? Nam haud sane negligendi videntur esse, aut contemnendi. Confirmare haec placita summorum cum poëtarum, tum philosophorum, auctoritate nituntur: quippe perquam sunt et docti et acuti et praesertim diserti. Ab Homerico igitur exorsi, quod reconditae ipsis videtur sapientiae plenum:

'Ωκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μήτερα Τηθύν'

Sic placuisse sapientissimis viris, ajunt, ut fluere mutarique semper omnia, nil esse stabile vel firmum contenderent: contendisse igitur et ipsos videri, in hac rerum fluctuatione verum esse nihil, sed id dici verum, quod videtur: hoc autem aliis hominibus, aliis temporibus, aliud esse. In quibus Heracliteum afferunt in primis: ὅτι δὶς εἰς

τὸν

τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης. [1] *In idem flumen bis non descendas:* nam, praeterfluente aquâ, aliud semper flumen est. Sic, ajunt, in hoc quasi flumine rerum omnium, quo agitamur, nomine dicuntur singula *eadem* esse, re autem non sunt. Quid? quod homo ipse, mens adeo hominis, quae inquirit in verum, mutatur semper? Influunt in eam extrinsecus res, quod *discere*, effluunt inde pariter, quod *oblivisci* vocamus. Quid igitur relinquitur, quod esse statuámus *verum?* Sic illi: et profecto, nam quid diffiteamur? non plane absurda proferunt, et sententias emittunt subinde, sapientiae, ut videtur, plenas: in his Protagoras, Sophisticae pater, qui non pueris, non vulgo, non credulis hominibus, ut caeteri plerique, inventa sua probare, sed doctis et philosophis studuit: [2] pronunciavit is et libris consignavit effatum: *πάντων χρημάτων μέτρον εἶναι ἄνθρωπον· omnium rerum mensuram hominem esse.* Quod non sane carere verisimilitudine videtur. Quae enim aliis dulcia videntur, amara videntur aliis: aegrotis eadem aliter, quam sanis, apparent: eidem adeo homini idem alio tempore placet, alio displicet. [3] Fit hoc, ait, ita, quia in rebus judicandis homo sibimet ipse quasi mensuram praebet

(1) Cratyl. 265 A. et Theaet. 118 F. Explicuit sententiam maxime Seneca, Ep. 58. V. Wyttenb. ad Plut. de S. N. V. p. 76. (2) Protag. 316 D. (3) Theaet. 152 B.

bet, ad quam eas exigat et alio tempore aliam: ut autem sic homo omnium sibi rerum, ipsius veritatis, mensura sit, efficitur mentis hacce omniumque rerum mutatione perpetua; a fortuito rerum cum mente concursu judicia pendent. Ingeniose omnia et partim recte. Ast, veritate sublatâ, quid rebus humanis fiet? quid moribus? quid ipsi Deorum cultui? Quod Deos attinet, hos scilicet illi esse negant simpliciter, vel num sint, ut Protagoras, in medio relinquunt. (1) Et hercle! quid Deos, quid sanctitatem, pietatem, verecundiam, quid justitiam loquerentur? Tollunt haec ipsi decretis suis. Tria esse pronunciant in hac rerum universitate, *φύσιν*, *τυχὴν*, *τέχνην*, *naturam*, *casum*, *artem*; his autem fieri omnia. (2) Quo effato *naturae* et *casui* pleraque, nihil divinae providentiae tribuunt; leges autem ipsamque justitiam ab *arte*, a solertia hominis repetunt: a solertia? imo vero a tyrannorum haec repetunt dolis, astutiâ, insolentiâ, ut contendere ausus Thrasymachus est; ipsam legem adeo tyrannum appellant civitatis, quippe a tyrannis ad commodum suum civiumque detrimentum excogitatam et inductam. (3) Unde ejusdem Thrasymachi dictum, quo sibi iste placet mirifice, acutum sane, sed nefandum, esse justitiam *ἀλλότριον ἀγαθὸν*, *οἰκείαν βλάβην*; quo quid dici turpius, quid moribus, quid

(1) Theaet. 162 E. (2) De Legg. X. 888 E. — 890 E.
(3) V. de Geer. l. l. p. 17 sqq.

quid vitae perniciosius, quid rebus divinis humanisque indignius potest? His igitur hominibus, haec nobis placita, haec dicta impia in ipso itineris nostri ingressione objectantibus, quid faciemus? Scilicet, nostrâ nos viâ, ut coepimus, progrediemur placide, nec illorum impugnantes sententiam, nec vero propugnantes nostram, sed quaerentes, explorantes, si forte, ut pulcrum conspicati sumus, ita veritas nobis alicubi appareat. Num illud, quod quaerimus, tale reperturi simus, quale jam autumavimus quodammodo, incertum est; nec vero id spectamus: nam si in alia quacunque tandem, in hac certe ipsius veritatis disquisitione, non quod opinionibus nostris consentaneum, sed quod verum est quaerimus, sive conveniat illis, sive repugnet. Quidquid igitur clamitant isti, nihil moramur nunc quidem. Quodsi quaerendo reperisse nobis aliquando nonnihil visi fuerimus, tum scilicet non aspernabimur, sed redibimus ad illos hilares, sed eorum inventa diligentius considerabimus, illisque haec nostra comparabimus; si praestabunt illa, laudabimus, accipiemus: nam neminem odimus, minime omnium illos scilicet, qui sapientiae sunt et virtutis doctores; sin vero non videbuntur praestare, illi quid faciant, ipsi videbunt: nos speciei veritatem, opinioni praeferemus scientiam. Caeterum scientiam nos, si non consecuturos, certe cujusmodi sit assecuturos esse, confidimus, speramus saltem: quam nobis spem alit considera-

tio

tio, justam nos instituere quaerendi rationem, quippe a nobismet ipsis, ab homine, a veri amore homini innato proficiscentes; firmat autem spem illam maxime hic ipse noster veri amor, cujus nobis, ut vitae ipsi nostrae, conscii sumus. Sed sequamur ducem nostrum.

De insito naturâ homini veri amore.

Plato in Politia ejusmodi nobis disputationem reliquit, quae ex ipsa petita hominis indole, una valere maxime ad veritatis vindicandam auctoritatem possit; et sane adolescentes, quos illic colloquentes cum Socrate fecit, tales proposuit nobis, quales suo ipsi ingenio insitum mortalibus proderent amorem veri. (1) Sed hoc idem aliis conscribendis dialogis, in primis Theaeteto, data operâ egit: utque apparent fere hominis studia facultatesque eo illustrius, quo sit praestantius ingenium, in quo ea exploramus, ita in hoc nobis dialogo perfectae naturae adolescentem conspiciendum explorandumque dedit. Fecit scilicet philosophus in his de vero disquisitionibus, quod in sermonibus de pulcro et amore perfecerat. Illic nos in mediam continuo transtulit pulcri philosophiam, imagine nobis Phaedri proponendâ, pulcer-

(1) De Rep. VI.

eettimi adolescentis et perquam amabilis, cujus cum Socrate de pulcro et amore sermones id effecerunt, ut esse fateremur amorem non noxium mortalibus, ut Lysiae placebat, sed maximorum illis bonorum auctorem. Pariter nunc nobis adolescentem proponit indole divinâ, non formosum, Socrati adeo simillimum, qui a forma profecto non commendabatur magnopere; sed talem, qualem hoc postulat argumentum, flagrantem sapientiae amore, naturâ philosophum, cujusque in animo Socrates insitam discendi cognoscendique facultatem sic excitat sermocinando, ut, quae hominis sit ad veritatem inveniendam indoles nativa, quaeque indolis sit hujus promovendae corroborandaeque ratio optima, sponte simus assecuturi. Nam Plato, quod diximus, quae mente excogitaverat, oculis haec fere lectorum subjicere studet, utque tum nobis Phaedrus apparuit ὁ φιλόκαλος, ὁ φιλόμουσος, ὁ ἐρωτικός: ita nunc Theaetetum explorabimus, τὸν εὐμαθῆ, τὸν φιλομαθῆ, τὸν φύσει φιλόσοφον; pariterque nunc nobis Theaetetus hicce philosophiam veri recludet, ut tum nos duxit in pulcri philosophiam Phaedrus.

Dialogus, quem significamus, Theaeteti nomine inscriptus, ejusmodi habet exordium, ut, quam eximiam Theaetetus a teneris indolem prodiderit, ex Euclidis cum Terpsione sermonibus intelligamus continuo. Nam Megaris ille in hunc incidens, in portu se narrat Theaetetum vidisse, moribundum fere, quum vulneribus, quae in acie

ac-

acceperat, et magis etiam dysenteriâ laborans, Corintho Athenas transveheretur. Hic Terpsion: Quem vero, inquit, virum in mortis periculo versari dicis! καλόν τε καὶ ἀγαθὸν, o Terpsion, reponit Euclides; et sane comitatus eum prosecutusque ad Erineum (1) usque, cum huc redirem, in mentem mihi Socratis venit, admiratusque sum, quam vere ille et de aliis alias et de hoc inprimis vaticinatus sit. Videtur enim mihi paucis ante mortem diebus illi, adolescentulo etiam tunc, obviam factus, cum fuisset cum eo collocutus, perquam ejus indolem admiratus esse: mihi autem Athenas venienti cum sermones enarravit, quos cum eo habuerat, dignos auditu sane, tum addidit, praestantem hunc virum, si adoleverit, sine dubio futurum. (2) Haec in exordio; sed nobis qualis illa aetate Theaetetus fuerit, ex his ipsis maxime, quos Euclides memorat, sermonibus, intelligere licet. Nam horum facta mentione, rogat eum Terpsion, ut secum eos communicet: ille vero id facile amico recipiens, postquam ambo opportuno loco consederant, servo librum tradit, quo eos ipse conscripserat olim, et legere jubet. Habiti autem a Socrate fuerant cum Theodoro, Cyrenaico et primum quidem de Theaeteto, tum absente; mox vero ipse accesserat adolescens. Et sic quidem exorsus Socrates fuerat. „ Si Cyrenaei prae caeteris mihi curae essent, o Theodore, de

(1) Loci in Atticâ nomen, ut e Pausania effecit Heindorf. ad h. l. (2) Theaet. 142 C.

de rebus eorum te deque ipsis rogarem, num qui illic adolescentes in geometriam aliave studia incumberent; nunc vero minus illos, quam hos nostros amo, magisque novisse aveo, quinam apud nos adolescentes virtute videantur insignes futuri. Hoc ego et ipse exploro pro viribus et alios rogo, quibuscum juvenes video lubenter esse una; te autem haud pauci sectantur; nec immerito; nam dignus eorum studio et omnino es et geometriae gratia; si quem igitur nactus es memoratu dignum, lubenter audiam." Cui Theodorus „ atqui, o Socrates, respondet, et me referre et te audire maximopere decet, qualem e vestris civibus adolescentem invenerim: qui si formosus esset, laudare eum vererer, ne cui forsan illius amore captus viderer; nunc autem, ne mihi succenseas, nec pulcer est et tibi similis, simo naso et prominentibus oculis quamquam minus ille, quam tu, modum in his excedit. Libere dico equidem: id scito, omnium, quos ego reperi, adolescentum, usus autem permultis sum, nullum me vidisse tam admirabili naturae felicitate insignem: docilem enim aliquem, ut aliis esse difficilis molestusque solet, perquam contra facilem esse simulque generosum fortemque apud quemlibet, talem quem esse nec arbitratus fueram, nec qui essent, vidi. (1) Acuti enim, ut hicce, et saga-

(1) Sic locum interpretando mihi visus sum expedire, quem variâ ratione tentarunt interpretes. Graece sic se ha-

gaces ac memores in iracundiam fere praecipites sunt, subsultantes prorumpunt, uti naves non saburratae, ac furiosiores sunt quam fortiores. Graviores contra segnes quodammodo ad discendum procedunt, atque obliviosi sunt. Ὁ δὲ οὕτω λείως τε καὶ ἀπταίστως καὶ ἀνυσίμως ἔρχεται ἐπὶ τὰς μαθήσεις τε καὶ ζητήσεις μετὰ πολλῆς πρᾳότητος οἷον ἐλαίου ῥεῦμα ἀψοφητὶ ῥέοντος, ὥστε θαυμάσαι τὸ τηλικοῦτον ὄντα οὕτω ταῦτα διαπράττεσθαι. *Ille vero ita aequabiliter, ita sine offensione, ita efficaciter ad disciplinas ac disquisitiones multa cum facilitate accedit, prouti olei fluentum sine strepitu profluentis, ut mirari subeat, tantilla cum aetate ista peragere.* (1)

Hac ita describenda philosophi ingenii indole, apte nos Plato ducit in Socratis cum Theaeteto de scientia sermones. Nec vero quidquam in his praetermisisse videtur, quod ad declarandam plane in lucemque proferendam talem indolem posset conferre. Nam inducitur Theaetetus non indole eximius, caeterum vero rudis, sed puerili disciplinâ, imo geometriae excultus studio, quo uno maxime eruditur acuiturque ingenium: induci-

habet: τὸ γὰρ εὐμαθῆ ὄντα, ὡς ἄλλῳ χαλεπὸν, πρᾷον αὖ εἶναι διαφερόντως, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀνδρεῖον παρ' ὁντινοῦν, ἐγὼ μὲν οὔτ' ἂν ᾠόμην γενέσθαι οὔτε ὁρῶ γιγνομένους. Est breviloquentia, quae, ut in familiari sermone, ita apud Platonem frequens est nec displicet.

(1) Theaet. 144 A. B.

citur autem una cum Theodoro praeceptore, qui unus potuit optime de ejus ingenio judicare. Et vero argumentum, de quo agitur, *scientia* est, quo ut nullum in philosophia gravius est vel majus, ita nullum philosopham indolem cum advertit magis, tum excitat vehementius. Sed ipsam jam attendamus Theaetetum, quum is cum Socrate colloquens ad hoc argumentum accedit. In ipso horum colloquio tota nobis apparebit adolescentuli indoles.

Vixdum haec de Theaeteto Socrati nunciaverat Theodorus, quum, ecce! ipse forte adolescens cum aliis accedit. Nam stadio exierant, ut ungerentur, nunc uncti adsunt paratique ad certamen; ille autem medium inter illos locum tenet. Quo conspecto, atqui, inquit Socrates, cognovi juvenem, quamvis nomen excidit: Euphorionis est filius, viri sane, o amice, talis plane, qualem tu hunc descripsisti. Sed age, hunc jube nobis hic assidere. Quod ut fecerat Theodorus nomine pronunciato pueri, huc omnino, Theaetete, adjicit Socrates, huc ad nos accede, ut ego memetipsum conspiciam. Nam dixit Theodorus, vultu me tibi simillimum esse. Veruntamen ut constet, vere hoc dixisse Theodorum, nonne quaerendum nobis est, num pingendi is artem teneat, nec ne? Nam pictoris est, de formis formarumque similitudine judicare, ut musici, de similitudine sonorum. Pictorne igitur est Theodorus? — Non est, respondet Theaetetus, quod sciam. — Nonne geo-

me-

metricus etiam? — Et maxime quidem, o Socrates. — Nonne item astronomiae, arithmeticae, musicae, artium omnino peritus, quae institutionis sunt propriae? — Videtur mihi quidem. — Quando igitur in corporis parte aliqua nos similes dicit sive laudans sive reprehendens, non magnopere ei fides habenda est; quodsi ingenium alterutrius a virtute et sapientia laudaverit, nonne eum, qui hoc audivit, laudatum illum explorare oportet, alterum autem deceret semetipsum ostendere explorandumque praebere? — Omnino, o Socrates. — Tuum igitur est, mi Theaetete, mihi temet ostendere; meum autem, te considerare. Nam scito, cum multos me coram Theodorus et hospites et cives laudaverit, neminem eum tantum laudasse, quantum nunc quidem te. — Pulcre se res haberet, o Socrates, ita si esset; sed vide, numquid per jocum id dixerit. — Non hic sane mos est Theodori; sed quae concessisti, tu ne subterfugias, praetexens per jocum illum hoc dixisse, ne testari cogatur: nam qui falsi eum testimonii accuset, erit omnino nemo; sed age, in concessis persiste. — Id vero agendum, si ita tibi videtur. [1] Quibus dictis, quo magis se palam ostendat adolescens, rogat eum Socrates, numquid de geometria, de astronomia, de harmonia, de arte supputatoria a Theodoro didicerit. Ille vero tam simul et ingenue et verecunde placideque respondet, ut, quae de eo ante fue-

(1) Theaet. 145 A. B. C.

fuerant dicta, plane ipse loquendo referat exprimatque. Tum a disciplinis sermone ad sapientiam et scientiam traducto, quaerit de scientia Socrates, quid tandem sit. Hic Theaetetus geometriam memorare aliasque doctrinas, quae scientiae vocantur; Socrates vero reponere: generose tu quidem et liberaliter, Theaetete, unam rogatus scientiam, multas nobis et varias largiris; ego vero non, quot sint et quales scientiae, rogavi, quasi enumerandae essent nobis, sed ipsa scientia quid sit.

Quibus excitatus Theaetetus, statim se totum et explicat et ostendit. Quaerere mihi, inquit, videris, Socrates, tale quid, quale cum hoc commilitone meo, tecum cognomine, de potestatibus in arithmetica quaerenti, in mentem mihi venit: cum sint illae numero infinitae, conandum esse, ut in unam comprehenderentur speciem, qua appellarentur cunctae. (1) Quod postquam apte docteque exposuit, Socrates admirans, optime vos omnium, inquit, o pueri: quocirca Theodorus mihi videtur non falsi esse testimonii reus. — Hic solers adolescens, atqui, inquit, non possum ego ad ea, quae de scientia quaesivisti, sic respondere, ut de potestatibus mihi licuit in geometricis; quamobrem falsus apparet denuo Theodorus. — Tum ille, quid? ait, si is te a currendi velocitate laudans, nullum se diceret adolescentem vidisse, qui tam cito curreret; tu vero currens veloci-

(1) Theaet. 147 D.

citer, ab adulto tamen et omnium velocissimo victus esses, minus tu hunc diceres vere te laudasse? — Haud equidem. — Scientiam vero, quam modo memoravi, invenire, leve quoddam negotium esse putas, non maximum? — Per Iovem equidem, et vero omnium maximum. — Confide igitur viribus tuis, et Theodorum existima vere dicere; annitere autem omni studio cum de caeteris, tum etiam de ipsa scientia, rationem, quid sit, consequi. — Si studium agitur, o Socrates, patebit profecto. — Age igitur: pulcre coepisti enim; da operam, ut, quemadmodum potestates, quae multae sunt, una specie comprehendisti, nunc, temetipsum imitans, scientias pariter una definitione complectare. Quibus verbis a Socrate monitus, nunc maxime Theaetetus non doctrinam suam, sed proprium sibi doctrinae studium amoremque prodit. Scito vero, inquit, o Socrates: saepenumero illud equidem perspicere conatus sum, quum has a te institui quaestiones audirem; verumtamen nec ipse mihi potui persuadere, me recte ad eas respondere, nec ab alio mihi accipere licuit, qui sic, ut tu jubes, responderet; nec vero tamen a spe potui decedere, fore, ut illud assequerer. (1) Tum vero Socrates, animum adoles-

(1) Οὐ *μὲν δὴ αὖ οὐδ' ἀπαλλαγῆναι τοῦ μέλλειν*. Fuit cum tentarem *τοῦ μελετᾷν*. Ficinus: *desistere ab hac meditatione*. Sed exquisitioris est apud Graecos usus *μέλλειν*, quam ut mutare quidquam ausim. V. Heind. ad h. l.

lescentis perspiciens, optimarum rerum studiis plenum et quasi gravidum: Ὠδίνεις γὰρ, inquit, ὦ φίλε Θεαίτητε, διὰ τὸ μὴ κενὸς ἀλλ' ἐγκύμων εἶναι. *Parturis scilicet, o amice Theaetete, propterea quod non vacuus es, sed praegnans.*

Sic sermo procedit ille, totus ad excitandum pueri ingenium accommodatus; ac profert deinceps Theaetetus et quasi parit ingenio varias identidem scientiae definitiones. Sed nobis hic paullisper subsistendum. Sententia enim haec Socratis, paucissimis verbis quam plurima et gravissima continens, ejusmodi est, ut, quid efficiat in pectore hominis *veri amor*, percipiendum nobis praebeat, tum inducat nos sponte in Socraticae disciplinae rationem, nobilissimam philosophi μαιευτικὴν, quam ipse mox Socrates et expositurus Theaeteto est et praegnanti juvenis ingenio adhibiturus. Verum sponte hic quaerimus: unde hic in puero veri amor? unde hausit, quae edit, responsa? omnino quid *discere* est? sive, qua homo ratione per semet ipse, veri ductus amore, ad cognoscendum procedit? Haec prius videntur exploranda, quam, quid sit docere, sive, quae μαιευτικῆς ratio sit, investigemus. Relicto igitur cum Theodoro et Socrate Theaeteto, gravissimas has quaestiones, in quibus ipsum agitur cognitionis humanae omnis principium, datâ operâ exploremus.

Quid

Quid est discere?

Proferendum hîc nobis placitum Platonis est, quod nostrae sane philosophandi rationi minime conveniat. *Discere* statuit ille *nihil aliud esse nisi reminisci.* Cujus sententiae vis ex sublimi, quem modo memoravimus iterum, amatorio hymno percipitur. Reminiscentiae illic mentio fiebat, quae superesse hominis animo etiamnunc dicebatur, postquam coelo lapsus in hanc demersus terram est, locum scientiae et veritati contrarium. Nec vero hoc temere ita posuit, quo scilicet fabulam suavissimam commendaret magis: serio id idem in haud uno sermone cum memoravit, tum probavit adeo; et vero sic rem persecutus est, ut, si minus persuadeat nobis, ea tamen dixisse videatur, quae cum veritate conjuncta censeantur. Quocirca sermones illos Cicero lubenter citavit. In illo Platonis libro, ait, qui inscribitur Meno, pusionem quemdam Socrates interrogat quaedam geometrica de dimensione quadrati: ad ea sic ille respondet, ut puer; et tamen ita faciles interrogationes sunt, ut gradatim respondens eodem perveniat, quo si geometrica didicisset. Ex quo effici vult Socrates, ut discere nihil aliud sit nisi recordari. (1) Dialogi illius quae sit forma et ratio, deinceps identidem explorabimus: hîc animadvertis-

(1) Cic. Tusc. I. 24.

tisse sufficit, probasse eo scribendo auctorem, inesse hominis animo notiones naturales, easque interrogando elici: quod aptissime effecit cum *servo* inducendo, quem Socrates interrogaret, rudi omnium rerum et ignaro homine, tum quaestionibus instituendis de *geometriae initiis*, quae propriis mentis facultatibus congruunt unice. Sed id ipsum interius etiam in Phaedone Socrates inquirit elegantiusque exponit, ut eidem visum Ciceroni est. Quem locum, ait, multo etiam accuratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit e vita. Docet enim, quemvis, qui omnium rerum rudis esse videatur, bene interroganti respondentem declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere; nec vero fieri ullo modo posse, ut a pueris tot rerum atque tantarum insitas et quasi consignatas in animis notiones, quas ἐννοίας vocant, haberemus, nisi animus, antequam in corpus intravisset, in rerum cognitione viguisset. [1] Sermones illic Socrates cum Simmia inprimis et Cebete de pristina quadam animi vita habet, quam postquam ex geometriae disciplina effecit, quodsi, inquit, o Simmia, non hoc modo tibi rem persuades, alio consideranda est; et primum quidem quaerendum, quid sit recordari, tum maxime, num aliâ ratione ullâ, quam recordando, ad rerum possimus scientiam pervenire. Hic Socrates rem continuo exemplo

(1) Cic. eod. l.

plo illustrat, ex amantium, ut solet, amicorumve consuetudine petito. Id constat, inquit, si quis alicujus negotii recordabitur, necesse esse, ut illud cognoverit antea. Fit autem hoc ita, quando, sensibus perceptâ re aliquâ, aliam simul percipit, cujus non eadem notio est, tum eum [1] dicimus ejus rei reminisci, cujus perceperat notionem. Alia, ut hoc utar, hominis, alia lyrae notio est; scimus vero amatoribus, quando lyram, vel vestem, vel aliud, quo utuntur ipsorum amasii, vident, id evenire: agnoscunt lyram et mente sibi simul amasii formam repraesentant, cujus est lyra; id recordatio est, prouti item, quando quis, Simmia conspecto saepe, Cebetis recordatur. Sed ut dissimilia instaurant apud nos rerum vel hominum reminiscentiam, ita etiam similia. Fit ut quis equo conspecto picto vel lyra conspecta picta, hominis, ac, Simmia conspecto picto, Cebetis recordetur: fit item, ut quis, Simmia conspecto picto, ipsius recordetur Simmiae. Quodsi similia movent apud nos rei vel hominis recordationem, accidit nobis necessario, ut, utrum desit aliquid ad similitudinem, nec-ne, reputemus. [2] Quod ut animadvertit Socrates sagaciter, sponte sic ad ideas procedit, quas nobis in mentem revocare, nisi per res sensibus subjectas et similes, non possumus.

Ve-

(1) Phaedone 73 C. ἆρα οὐχὶ τοῦτο δικαίως λέγομεν, ὅτι ἀνεμνήσθη οὗ τὴν ἔννοιαν ἔλαβεν. Legendum putamus et expressimus vertendo τοῦτον. (2) Phaedone l. l.

Veluti aequale esse, inquit, dicimus, esse etiam res aequales, ut lapides, ligna, alia: haec videri nobis alio tempore aequalia, alio inaequalia possunt: non item aequale: ipsum aequale non esse inaequale potest. Perfectum hoc est, illis, quo minus perfecta sint, aliquid deest. Hoc autem idem, ipsum aequale, *αὐτὸ τὸ ἴσον*, unde percepimus? Ex rerum profecto aequalium consideratione, sive oculis illas sive alio quocumque sensu perceperimus; deesse iis aliquid sentientes, ad ipsum illud perfectum exegimus. Verumtamen facere hoc non potuimus, nisi antea cognovissemus illud, nunc autem essemus ejusdem recordati. Quid igitur? Scilicet superiore quadam vitâ animo id perceperimus necesse est, nec aequale tantum, quod nunc unice diximus, sed ipsum pariter et pulcrum et bonum et justum et sanctum, omne illud omnino, quod perfectum verumque est, cuique signum ejus, quod *est*, quasi imprimimus; horum nos scientiam amisimus, quum in hanc procederemus vitam: nam si retinuissemus, sciremus nunc, non opinaremur, non falleremur, quae nunc conditio nostra est. Quamobrem danda nobis opera est, ut, quo cogitemus, judicemus, ratiocinemur melius, perfecta illa et vera, quae dicere *τὰ ὄντα* licet, quippe quae sunt, non videntur, haec igitur, quoad ejus fieri potest, repraesentemus animo: id enim discere est: nam sic licet unice ad rerum scientiam pervenire: verbo, *recordari* oportet hominem: nam sic demum et dis-

discere et verum videre et pristinam, quâ destituti sumus, felicitatem obtinere possumus denuo.

Abhorret, fateor, hoc placitum Platonis, ut modo dixi, a nostra philosophandi ratione, atque, ut ducta ex *μυθῷ* illo de animi conditione pristinâ est, ita poëseos habere magis, quam philosophiae, colorem videatur. Sed habent poëtae multa, ut ipse animadvertit Plato, quae qualiacumque tandem, veritatem tamen contineant. *Θεῖον δὴ*, ait, *τὸ ποιητικὸν καὶ ἐνθεαστικὸν ὂν γένος ὑμνῳδοῦν πολλῶν τῶν κατ' ἀλήθειαν γιγνομένων ξύν τισι Χάρισι καὶ Μούσαις ἐφάπτεται ἑκάστοτε.* (1) Quod in hoc sane ipsius placitum quadrare videtur maxime. Nam sive poëtice sive philosophice, naturam certe hominis declaravit eo philosophus: non esse ipsius animum per se vacuum, quasi scilicet, quidquid haberet, id corporis deberet sensibus: sic enim si res se haberet, non ita apte vereque ad propositas interrogationes cum servum in Menone, tum in Theaeteto puerum respondere potuisse; sed animum nostrum, ac si nutritus fuisset antea ac veluti pastus in veritatis campo, eo nunc esse vigore, eâ discendi cognoscendique facultate, ut, admonitus aliunde et excitatus, ipse per se veritati studeat. Ipsum adeo placitum ita naturae congruit mentis humanae, ut in recentioribus fuerint Platonicis, qui Homero

(1) Leg. III. 682. A.

ro illud tribuerent, apud quem Phemius in Odyssea haec dicens inducitur:

αὐτοδίδακτος δ' εἰμί· θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν οἴμας
παντοίας ἐνέφυσεν. (1)

Caeterum de pristinâ illâ vitâ num sibi persuaserit Plato, nolim dirimere: quodsi haec finxit omnia ingenio ut fabulam sublimem, asseverare equidem non dubito, fingere eum haud facile quidquam potuisse, quod et aptius conveniret praesenti mentis conditioni, et nativam, insitam nobis veri cupiditatem cognoscendique facultatem declararet evidentius. Quod quo diligentius ejus scripta perlustramus, eo admirabimur magis. Nam in Phaedone hoc placitum eo consilio expositum probatumque invenimus, ut, ante fuisse animos nostros, quam nasceremur, pateret; in Phaedro autem et in universa Platonis philosophiâ arcte idem cum placitis de pulcro et amore conjunctum est, ut non solum, quid sit *discere*, sed item, unde repetendus *ardor* sit ille *discendi*, quo flagrat homo, efficiatur: quod perspicit sponte qui hymnum Platonis in amorem, quaeque nos de eo diximus, memoria tenet; sed quo ea facilius jam in veri philosophiam adhibeamus, age, hymnum illum attendamus denuo, missisque poëticis imaginibus, sive, quod malim, explicitis illis, ut, quid contineant, intelligatur, rem ipsam ex ip-

(1) Odyss. XXII. 347 V. Max. Tyr. diss. XVI. Vol. I. p. 295 ed. Reisk. ubi V. Intpp.

ipsa Platonis mente et philosophia declarare nitamur.

Pulcra in animo excitant amorem veri.

Sensus, prouti modo vidimus, licet non verum, sive id quod *est*, conspiciendum nobis praebeant, tamen efficiunt, ut percipiendis rebus pulcris, bonis, iis omnino quae esse *videntur*, instauretur in animis nostris ipsius pulcri, boni, eorum quae *sunt*, quaeque illic fuimus contemplati, memoria. Id autem nullus efficit sensus efficacius pleniusque, quam visus noster. Est enim hic ad *pulcra* conversus: pulcris autem nihil est, quod tangat mentem acrius vehementiusque moveat. Nam habent caeterae ideae in rebus hisce nostris simulacra quaedam, ut bonum in bonis, justum in justis, sanctum in sanctis tam negotiis, quam hominibus ac facinoribus; sed simulacra tam clara, tam illustria, quam pulcrum, non habent. Et vero ideae illae, quales sint, cogitando assequimur aegre: nam sensibus non patent bona, justa, sancta: nec videmus illa, nec audimus ullove sensu percipimus; *pulcrum* quale sit, ipso visu assequi licet: oculis enim patent pulcra, estque hic sensus omnium sensuum longe acutissimus. Pulcra iccirco in hac conditione nostra vim habent praecipue, ut superioris reminiscamur vitae, quaeque illic vidimus, mente no-

nobis repraesentare denuo possimus, exardescatque ita in animis nostris scientiae ipsiusque veritatis cupido. [1]

Scilicet non ita nobis de vero existimandum, quasi diversum sit plane a pulcro, a bono, a justo, vel quasi sic distinguatur ab hisce, ut haec a se invicem distinguuntur. Apud Platonem, quod cui forte mirum acciderit animadvertenti, in ideis non censetur *verum*, ut pulcrum, bonum, similia. Sexcenties memorantur *αὐτὸ τὸ καλὸν*, *αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν*; nusquam occurrit *αὐτὸ τὸ ἀληθές*, sed dicuntur illa universe *ὄντα*, *quae sunt* et uno nomine *τὸ ὂν*, *id quod est*, i. e. *verum* appellantur. Etenim communis omnium idearum quasi *τύπος* est veritas: veritatem si cogitando sustuleris, nullae relinquuntur ideae. Quamobrem qui pulcrum animo vidit aliquando, id vidit, quod verum est: idemque quo plenius omnes percepit ideas, eo propius ad omnis veritatis cognitionem accessisse putandus est. Iccirco, quem *pulcri* dicimus *amorem*, haud fingere eum oportet a *veri amore* alienum; sed efficit ille, ut et bonum et justum et sanctum, omnino ea, quae sunt, ipsam veritatem, pari studio cum cernere mentis ocu-

(1) Phaedro 250. Cf. supra Vol. I. p. 129. Platonis de ἀναμνήσει doctrinam arcte esse cum doctrina de pulcro conjunctam, docte accurateque, ut solet, posteriorum item scriptorum auctoritate demonstravit Creuzer. ad Plot. de pulcr. p. 166 sqq. N. item Ast. ad Phaedr. 249. C.

oculo, tum animo percipere nitamur: utque pulcri amor, semel in animo accensus, nos rapit furore quodam et enthusiasmo ad ipsum pulcrum plene penitusque cognoscendum, ita haud alius existimandus enthusiasmus est, quo verum appetimus.

Sunt illa sublimia sane multorumque videantur captum superare; sed, ut Platonica fere, ita haec, in sublimitate summa, parem habent simplicitatem: quippe naturae consentanea humanae, cujus hoc proprium est, ut pulcra appetat primum, tum veri ducatur amore. Parvulos videmus continuo appetere pulcra i. e. quaecumque lucent, splendent, oculos afficiunt maxime. Nec tamen his spectandis sunt contenti, manum extendunt identidem, ut ea tangant, contrectent, corripiant: cognoscere cupiunt quae admirantur: veri studium cum pulcri admiratione conjungunt; quod iis pulcrum est visum, id, quid sit et quale, scire avent. Infantiae haec et pueritiae ratio est: maturiore aetate homo altius spectat: verum nunc potiore loco, quam pulcrum, habet: quod *specie* se commendat pulcri, pueris relinquit, ipse *verum* in rebus omnibus, in pulcris adeo, admiratur unice. Verumtamen, nisi idem a puero admiratus pulcra fuisset, nisi haec in ipsius animo suscitassent aluissentque veri amorem, verum sic amare, sic unice diligere et admirari non coepisset. Natus homo est ad inquirendum, cognoscendum, veritatem assequendam,

dam: quo qui destitutus studio est, vix homo appellandus videtur; sed hoc fert item hominis natura, ut, quantosvis in rerum scientia progressus fecerit, pulcri admiratione eo adductus primum fuerit. Quo fit, ut vera disciplina ab artibus ducatur continuo. Eo haec spectat, ut doctrinarum ope ad veritatem et sapientiam perveniamus; sed quo illuc aptius faciliusque progrediamur, artibus primum colendis ad pulcri ducimur amorem. Amasse quem oportet pulcrum, si quidem pari amore verum sit prosecuturus: tum vero demum et veritatem ut virtutem, ut amasios suos amatores, colet et propugnabit, proferetque ingenio et quasi pariet, quae veritati et virtuti sunt congrua. Sic, ipsâ naturae lege, ad rerum scientiam et sapientiam, per pulcri philosophiam, aditus homini patet. (1)

Illustrari hac forte populari ratione Platonicum illud, *pulcra nos ad verum ducere verique incendere amore*, quodammodo possit; sed ipsius reminiscendum Platonis est, ubi sublimia haec sublimi oratione et ex ipsa amoris vi, quo ardet adolescentia, explicuit. Itineris recordemur denuo, quo ad pulcri scientiam simulque in mediam veri philosophiam nos duxit Diotime. Ordiendum nobis praecepit a formis spectandis pulcris,

(1) Accommodare haec temporibus nostris studui in oratione *de pulcri amore*, quae exstat in Annal. Acad. Rhenotraj. A. 1817 et 1819.

cris, quae vi pulcritudinis capiant teneantque mentem nostram totam: hinc, missâ formae commendatione, ad pulcros animos, inde ad studia et officia pulcra et praeclara procedendum: esse enim nobis per hos quasi gradus ad illud accedendum pulcrum, quod nec oculis nec auribus nec ullo sensu percipitur, una mentis vi, uno νοερῷ ὀργάνῳ cognosci potest. (1) Sed Socratis recordemur item, quum amantium nobis furorem describeret; (2) nam elucet in medio illo furore, ullis vix frenis regendo, veritatis amor. Quodsi, dicebat, fit aliquando, ut quis, divino conspecto vultu, qui ipsam ei pulcri imaginem perfectam instauret, hoc igitur quis conspecto, incredibili incendatur divinae formae amore, tum vero naturalis ipsius et pulcri et boni et justi omnisque veritatis amor in ejus mente subito accenditur, quoque amasium prosequitur ardore, quo eum colit honore, divino plane, eodem pulcrum ipsum et bonum et justum, veritatem omnino, prosequitur et colit: quod patet e sermonibus continuo amantium, quos crebros et sensu affectuque plenos de pulcro, justo et vero miscent, tum vero ex tota illorum vita: nam veri assequendi in rebus omnibus amorem omnia eorum studia, omnia proposita, facinora omnia produnt ac spirant. (3)

Explicare haec omnia diligentius studuimus, quum

(1) Symp. 210. D. — 212. A. Cf. supra V. 1. p. 187 sqq.
(2) Phaedr. 251 sqq. (3) Phaedr. 251 sqq.

quum in pulcri versaremur philosophia: hic autem eorum reminisci, ut veri persequamur philosophiam, necessario oportet. Nam quo haec saepius accuratiusque legerimus ac perpenderimus, eo magis ipsi assequemur cogitando et sentiendo in primis percipiemus, quam sublime sit in homine principium idem ille *veritatis amor*. Vim autem divini principii ad parienda inque lucem proferenda optima quaeque et hominum generi saluberrima, haud facile quis philosophorum sic, ut Plato, in luce posuit. Nam pulcra apud Platonem quasi invitamenta sunt ad veri eliciendum amorem, et quamvis animum sic inflamment, ut furor inde et insania oriatur, hoc ipso fit furore, ut, quae homini inest ad omnia praeclara, ad vere pulcra, vere bona et justa indoles naturalis, quaeque hac indole homo studiisque his sublimibus concepit animo a tenera inde aetate, haec igitur non lateant diutius in imo pectore, sed prodeant in lucem et quasi partu emittantur. Non perspiciebat continuo Socrates, quid sibi vellet Diotime, quum amoris aperiens naturam, obscure satis pronunciaret: *ἔϛι γὰρ τοῦτο τόκος ἐν καλῷ, καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχήν.* (1) *Partus hoc est in pulcro, cum corpore tum animo;* nunc nos, ni fallimur, obscurae sententiae et quasi vaticinationis vim et sensum assequimur. Nam sunt naturâ homines tam animo, quam corpore praegnantes, conceperunt

(1) Symp. 206 B.

runt naturalibus his optimarum rerum, sincerae scientiae veritatisque appetitibus, virtutum omnium et sapientiae semina: quibus pleni refertique et quasi exuberantes gestiunt parere aliquando et procreare. His autem quidni pulcrum esse dicamus quasi Lucinam quamdam? quidni amorem iis esse fateamur ipsum *in pulcro partum?* Sed nunc nos item sensus non latet eorum, quae de foetibus divinorum virorum eadem pronunciavit mulier philosopha. In quibus leges memoravit Lycurgi, quae Spartae fuerunt et universae fere Graeciae servatrices, leges item Solonis et celeberrima quaeque clarissimorum virorum inventa, propter quos natos, ingenio partos, adjicit, templa iis et sacra dicata sunt plurima; propter humanos vero, nulla. In his enim omnium maxime, quae iis intus inerat divina indoles, pulcris spectandis diligendisque, tota est excitata ad ipsum persequendum pulcrum, imo vero inflammata est ad ipsum, quod per se et bonum est et justum et civitati utile, ad civitatum salutem adhibendum. (1)

In quibus placitis, si quis poëticum aspernatur colorem, qui a philosophia alienus putatur, illud cogitemus, haud abhorrere ista a naturalibus mentis humanae notionibus, quae linguis dicendique usu expressae et quasi consignatae sunt. Quis enim populus, paullo quidem cultior, suâ non linguâ has ipsas, quibus nos usi sumus, voces dictiones-

(1) Symp. 209. Cf. supra Vol. I. p. 183.

nesque usurpat? Dicentes audimus homines, qui dudum consilia quaedam mente agitarunt, his se consiliis *plenos gravidosque* fuisse [1]: quod dicunt non docti, non philosophi tantum, Socratem et Platonem imitati, sed minus culti item, quibus numquam sane innotuit horum philosophorum nomen. Cultiores in familiari vitae consuetudine de ingeniis judicantes, ingenia memorant *foecunda*, item *sterilia*. [2] Omnes tam docti, quam indocti, libros vocant *ingeniorum foetus* [3], *scriptorum prolem*, quod vetustissimi Graeci, necdum exculti doctrinâ, de sapientia usurpabant, Minervam fingentes Iovis capite cerebrove partam. Quid dicam de *amoris* notione, quae non minus in linguis, quam in Platonis philosophiâ, cum *discendi* notione conjuncta et quasi cognata est. Exprimunt utramque formulae: *amare literas*, *literarum capi ardore*, *discendi amore flagrare*, tum hoc ipsum *discendi amor* et vox adeo illa Graecorum illustris, *φιλοσοφία*, cujus si originem spectamus, quod Cicero jam vidit, quid aliud est, quam *veri amor*? [4] Appellet quis igitur *poëtica* Platonis ista, sed idem velim ne ea putet a naturâ aliena: hanc enim exprimunt linguae. Sed, ajunt, hoc ipsum, quod tu usurpasti aliquoties, omnesque frequenter usurpant *veritatis studium*, quidni id

Pla-

(1) *Zwanger gaan van ontwerpen.* (2) *Uberem et foecundum* Periclem vocat Cicero Orat. c. 4. (3) *Hersenvruchten.* (4) Cic. *de legg.* I. 22.

Plato usurpavit? Sic loqui praestabat simpliciter, quam poëtice *amorem* omni opportunitate celebrare. Atqui vos, o boni, id ipsi agitis in vitae consuetudine, quod in Platone reprehenditis: vocem usurpatis identidem sermone, linguis Germanicis propriam, *waarheidsliefde*, *wahrheitsliebe:* quod pariter exprimere caeterae linguae student, quamvis hujusmodi vocabulo carentes. Sic inest ingeniis nostris, quorum linguae dicuntur specula esse, *amoris* notio, quum de veritate ejusque studio cogitamus ac disserimus. Quocirca, quando rem rite perpenderimus, ultro fatebimur, id egisse in hac tota quaestione Platonem, quod unum maxime philosopho agendum est, ut naturalem hanc mentis nostrae notionem philosophando explicaret. Potuisset sane aliis vocibus uti, ut fecerunt inscriptis posteri, in quibus occurrunt *ὄρεξις*, *ὁρμὴ*, *ἐπιθυμία*, et opportune, suis locis, his etiam usus est Plato; sed disserens idem de hoc philosophiae longe gravissimo et principe loco, nisi, quid sit amor, quidque ad explicandum hominis ingenium animumque valeat, explicuisset, mentem ipse suam sententiamque exprimere frustra tentasset. Et vero nos ipsi, quoties de eodem hoc argumento sive loquimur sive scribimus, quo tandem vocabulo et crebrius et lubentius utimur, quam eodem illo nostro *waarheidsliefde?* (1)

Fon-

(1) Ex linguis qui haec eruere diligentius velint, Graecam attendant praesertim. Nam *μάω*, unde *μαθεῖν*, *μάθη-*

Fontem indagavimus, duce Platone, et ni fallor reperimus, cognitionis nostrae. Quaerentes enim, *quid sit discere*, insitum naturae humanae attendimus cognoscendi studium verique amorem, quo homo, sensibus admonitus, in primis visu, ipse per se ad pulcri primum, tum universe ad veri cognitionem procedit, patuitque nobis, quae sit et quanta ad hunc inflammandum amorem pulcri vis et efficacitas. Non attenderunt haec veteris et recentioris, superioris inprimis saeculi philosophi, qui sensus corporis diligentissime explorantes, ut, quae et qua ratione singula extrinsecus animo afferrent, constaret aliquando, de ipso animo, certe de insitis ei studiis et facultatibus vix cogitarunt. Apprime in hos convenit, quod ait Plato: *δεινὸν γάρ που, εἰ πολλαί τινες ἐν ἡμῖν, ὥσπερ ἐν δουρείοις ἵπποις, αἰσθήσεις ἐγκάθηνται, ἀλλὰ μὴ εἰς μίαν τινὰ ἰδέαν, εἴτε ψυχὴν εἴτε ὃ δεῖ καλεῖν, πάντα ταῦτα ξυντείνει, ᾗ διὰ τούτων οἷον ὀργάνων αἰσθανόμεθα ὅσα αἰσθητά. Miserum sane esset, si multi nobis sensus, quemadmodum ligneis equis, insiderent, non vero haec omnia in unum quod-*

θημα, μάθησις, μαθητὴς, proprie notat *cupio*, *desidero*, *amo*, imo vero ipsum est hocce Latinorum *a m o*, quod transpositis literis inde formatum est. Non latuerunt haec quidem Etymologos, sed inprimis adhibenda philosophiae videntur.

quoddam negotium, sive id animus sive quocunque tandem nomine dicendum sit, una contenderent, quo, per sensus hosce, tamquam organa, sentiremus quaecunque sensu percipiuntur. [1] Nam sic omnino se res habet: admirabilis est quaedam singulorum sensuum vis, ut, quae extra sunt, intro annuncient menti; sed nisi mens suâ ipsa naturâ cognoscendi esset cupida, omnis esset supervacanea nunciorum illorum diligentia. Nunc vero, cum haec sit mentis indoles et natura, ut veri cupiditate, imo vero *amore* ducatur, ipsa per se exquirit omnia, sensibusque, ut verissime dicit Plato, tamquam *ὀργάνοις* i. e. *instrumentis* ad cognoscendum utitur. Quod vidisse jam vetus philosophus videtur, sive is Anaxagoras sive Epicharmus fuerit, quum sic pronunciaret: *νοῦς ὁρᾷ καὶ νοῦς ἀκούει, τἄλλα δὲ κωφὰ καὶ τυφλά.* [2] *Animus cernit, animus audit, reliqua surda et coeca sunt.* [3] Et quod modo de linguis monebamus, exprimere eas notiones interioris cujusdam philosophiae, id item probat hoc *ὄργανον* Platonicum, evidentiusque etiam patefacit nostrum illud de sensibus externis vocabulum, *zintuigen*, quo plane *mentis* ad cognoscendum *in-*

stru-

(1) Theaet. 184 D. Eleganter Max. Tyr. XVI. 8. p. 303. Ἅτε οὖν ἐν προθύροις τῆς ψυχῆς αἱ αἰσθήσεις ἱδρυμέναι, ἐπειδάν τινος ἐφάψωνται ἀρχῆς καὶ παραδῶσι τῷ νῷ, ἐπιλαβόμενος (ins. ὁ νοῦς) ταύτης, διορᾷ τὰ λοιπὰ —

(2) V. Plutarch. de Alex. virt. Cf. Wytt. ad Phaedonem p. 151. (5) De Tertulliani versione de *anima* p. 271.

strumenta indicantur. Quo sane argumento et multo magis etiam conscientiâ nos ipsi nostrâ nobis persuadebimus, multum sensibus, sed plurimum ipsi menti innatoque nobis discendi studio, ad cognoscendi facultatem tribuendum esse. Sed missis novitiis istis philosophis, qui, divinâ non perspectâ hominis indole, totam hanc de sensibus disquisitionem ad materialismum, quem vocant, et atheismum contulerunt, *antiquos* hic potius attendamus, qui a Socrate et Platone profecerunt, Academicos maxime et Peripateticos germanos, quorum sententias de cognitionis nostrae fonte cum aliis locis Cicero, tum maxime in opere de Finibus diserte exposuit. Vim illi hominis internam explorabant maxime, quam infantes produnt continuo. „ Est enim naturâ sic generata vis hominis, ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur: ob eamque causam parvi virtutum simulacris, quarum in se habent semina, sine doctrina moventur; sunt enim prima elementa naturae: quibus auctis, naturae quasi carmen (2) efficitur. Nam cum ita nati factique simus, ut et agendi aliquid et diligendi aliquos, et liberalitatis et referendae gratiae principia in nobis contineremus, atque ad scientiam, prudentiam fortitudinemque aptos animos haberemus, a contrariisque rebus

(2) Eleganter Ernesti de *concentu virtutis* accipit. V. Clav. Cic. Intelligere autem formulam sive *legem* malim *naturae*, qua virtus nititur. V. Goerenz. ad h. l.

bus alienos: non sine caussa eas, quas dixi, in pueris virtutum quasi scintillulas videmus, e quibus accendi philosophi (1) ratio debet, ut eam, quasi Deum, ducem subsequens, ad naturae perveniat extremum. Nam, ut saepe jam dixi, in infirma aetate imbecillaque mente vis naturae per caliginem cernitur." (2) Quod diligentius etiam in his exponitur: „Parvi primo ortu sic jacent, tamquam omnino sine animo sint; cum autem paullum firmitatis accesserit, et animo utuntur et sensibus: conituntur que, ut sese erigant et manibus utantur: et eos agnoscunt, a quibus educantur. Deinde aequalibus delectantur: libenterque se cum his congregant, dantque se ad ludendum: fabellarumque auditione ducuntur, deque eo, quod ipsis superat, aliis gratificari volunt: animadvertuntque ea, quae domi fiunt, curiosius, incipiuntque commentari aliquid et discere: et eorum, quos vident, volunt non ignorare nomina: quibusque de rebus cum aequalibus decertant, si vicerint, efferunt se laetitiâ: victi debilitantur animosque demittunt." (3) Tum vero ipse commemoratur *veritatis amor*. „Tantus est innatus in nobis cognitionis amor et scientiae, ut nemo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento invitata rapiatur. Videmus-

(1) Forte leg. *philosopho*. Sic certe sententia minus dura erit, ut videbatur Ernesto. (2) De Fin. V. 15.
(3) De Fin. V. c. 15.

musne, ut pueri ne verberibus quidem a contemplandis rebus perquirendisque deterreantur? ut pulsi requirant et aliquid scire se gaudeant? ut aliis narrare gestiant? ut pompâ, ludis atque ejusmodi spectaculis teneantur, ob eamque rem vel famem et sitim perferant? Quid vero? Qui ingenuis studiis atque artibus delectantur, nonne videmus, eos nec valetudinis nec rei familiaris habere rationem? omniaque perpeti, ipsâ cognitione et scientia captos? et cum maximis curis et laboribus compensare eam, quam ex discendo capiant, voluptatem?" (1) Quamquam Academici illi veteres et Peripatetici non, ut Plato, haec omnia ex naturâ amoris repetierunt. Id, si quid aliud, Platonicum est, expressumque in Phaedone. Philosophos illic ait eo duci cognoscendi ardore, ut mortuos se esse, quam vivere malint. Nam ferre illos moleste; verum se, cujus ardente flagrant studio, in hac quidem vitâ assequi non posse, impeditos quippe corporis vinculis, in quo, tamquam in carcere, degunt: contemnere igitur mortem, imo vero mortem expetere, quo doctrinas, quas unice amant, tamquam delicias suas et voluptates, libere totasque amplectantur. Haec vero unius est amoris vis, quod eleganter supra memoravit Phaedrus. Orpheum reprehendit quod vivus uxorem ex orco reducere studuit, mortem pro ea subire non sustinuit: hoc enim unice

aman-

(1) De Fin. V. 18.

amantis esse. [1] Negat adeo in Phaedone Socrates, naturâ quem esse philosophum, qui mori discendi caussa non cupiat vehementer. Nonne absurdum sit, ait, si non libenter philosophi illuc proficiscantur, quo cum pervenerint, spes est fore, ut, quod amarunt per vitam totam, obtineant, amarunt autem sapientiam: — *ἢ ἀνθρωπίνων μὲν παιδικῶν καὶ γυναίκων καὶ υἱέων ἀποθανόντων, πολλοὶ δὴ ἑκόντες ἠθέλεσαν εἰς ᾅδου ἐλθεῖν, ὑπὸ ταύτης ἀγόμενοι τῆς ἐλπίδος, τῆς τοῦ ὄψεσθαί τι ἐκεῖ ὧν ἐπεθύμουν καὶ ξυνέσεσθαι; Φρονήσεως δὲ ἄρα τις τῷ ὄντι ἐρῶν, καὶ λαβὼν σφόδρα τὴν αὐτὴν ταύτην ἐλπίδα, μηδαμοῦ ἄλλοθι ἐντεύξεσθαι αὐτῇ ἀξίως λόγου, ἢ ἐν ᾅδου, ἀγανακτήσει τε ἀποθνήσκων καὶ οὐκ ἄσμενος εἶσιν αὐτόσε; an vero amasiis, uxoribus, liberis defunctis, multi sponte sua in orcum voluerunt descendere, hac spe ducti, fore, ut illic quid essent eorum quae amaverant adspecturi; sapientiae autem verus amator, eadem spe ductus vehementer, se eam nusquam assecuturum alibi esse, nisi in orco, hic igitur aegre mortem feret, non eo migrabit lubenter?* [2]

De mentis oculo,
quo uno cerni veritas potest.

Sed quo magis illuc pergo, quo contendimus continenter, ad nobilem Socratis *μαιευτικὴν*, eo mi-

(1) Symp. 179. D. (2) Phaedone 68. A.

mihi plura gravioraque occurrunt, quae prius videantur ex Platone explicanda, quam illuc perveniamus. Tantum abest, ut statueret Plato, quod, a Lockio inde, recentioribus philosophis quam plurimum placuit, nihil esse in animo, quin per corporis sensus intraverit, ut sensum quemdam interiorem, ipsius animi sensum, in scriptis suis memoraverit identidem. (1) Quod placitum alii aliâ maximeque diversâ ratione explicatum iverunt. Nam patres ecclesiae de animi facultate acceperunt, qua divina natura percipiatur, placitumque ad religionem accommodarunt: (2) recentiores fere *organum*, quod dicunt, *morale* intellexerunt, quo mundum moralem perspicimus: neutri quidem id dicentes, quod abhorreret plane a philosophia Platonica; verumtamen Plato nec religionem spectavit proprie, nec interiores nostros animi sensus: *mentem* respexit, τὸν νοῦν, et mundum νοητὸν, *verique* in hoc cernendi facultatem hac voce expressit. Sed rem nos accuratius et ex ipsis philosophi principiis explicemus.

Sensibus ille, ut vidimus, hoc tribuebat, ut de rebus externis monerent certioremque facerent animum; (3) vim autem quamdam praecipuam, hujusque negotii facultatem singularem visui inesse censebat, quippe qui acumine sensus caeteros supe-

(1) Rep. VII. 527. E. 533. D. (2) V. Wyttenb. ad Plut. de S. N. V. p. 95. (3) Cf. Rep. VII. 523. D. 524. D.

peraret. Declaravit ita apte, quamadmodum animus insitum sibi veri amorem per sensus, tamquam nuncios, tamquam cognitionis suae instrumenta, explere conaretur; verumtamen hoc nondum patefecerat inquirenti, quo tandem modo *illa* percipiamus mente, quae uni menti, non sensibus patent, pulcrum, bonum, justum, omnino, τὰ ὄντα, quae non esse *videntur*, sed *sunt*. Nam quamvis sit acer videndi sensus ille, quantumvis accedat ad ea sentienda, quae mente percipiuntur, tamen cernit quae videntur, quae cogitantur non potest cernere. Quo magis igitur hanc propriam mentis facultatem declararet, quoque nobis evidentius patefaceret, quid agendum philosopho sit, qui veritatem adspicere, non imagine expressam, sed ipsam, sed integram, sed purâ in luce splendentem cuperet, oculum memoravit animi subinde, ὄμμα τῆς ψυχῆς, sexcentis oculis potiorem, quippe quo uno cerneretur veritas. Hunc autem oculum, mentis ὄργανον, ut negligitur a plerisque et coecum fit ac perit fere, disciplinis monuit a tenerâ inde aetate, maximeque mathematicis et dialecticis disquisitionibus cum suscitandum esse in mente, tum purgandum. Nam sic demum fieri posse, ut quod ardentissime amamus uniceque amplecti totum cupimus, ipsum dico verum, id quod est, nec falsis nos ludit imaginibus, hoc igitur intueamur plane, cum eoque congressi non falsa et inania, sed vera pariamus, quae veram provehant humani generis

felicitatem. Sublime hoc sane est placitum Platonis, significatum jam in Phaedro, sed in Politia ad optimam institutionem diligenter adhibitum: nobis vero prudenter est accipiendum, ne importunâ diligentiâ inanique inquisitione de sensus hujus sede et ratione, vim ejus sublimem tollamus plane. Accipiendum, ut interpretatus Aristoteles est: ὡς ὄψις ἐν ὀφθαλμῷ, νοῦς ἐν ψυχῇ. (1) Plato lectoribus verbo saepe significavit, quae ipsi sentirent, adverterent, quoque melioris essent ingenii, eo plenius perciperent: nec quidquam magis interpreti cavendum est, quam ne explicare studeat, quod ipse philosophus explicare vel non potuit vel etiam datâ operâ noluit. Relinquenda est lectoribus in multis caussis, quam iis Plato reliquit prudenter, sentiendi, suspicandi, divinandique libertas, quae res sane philosopho plena est voluptatis. Sed haud scio equidem, an idem illud, in toto hoc negotio nostro, omnium sit difficillimum.

Quid est docere?
sive de μαιευτικῇ Socratica.

Post longam hanc de discendo cognoscendoque disputationem, redimus tandem ad Socratis et Theo-

(1) Topic. p. 288. Ed. Sylb. V. Wyttenb. ad Plut. de S. N. V. p. 94.

Theodori cum Theaeteto sermones; sic autem redimus, ut rite nunc instructi paratique *μαιευτικὴν* Socraticam, quam tum erat Socrates traditurus, nunc possimus interius perspicere. Nam, ne haec tota nos lateret, constare debebat de naturâ animi nostri. Qui sane si, ut multis placuit, vacuus esset ipse, extrinsecus autem per sensus, tamquam infundibula, omnes omnium rerum notiones acciperet, Sophistarum probaremus studia, qui ipsi doctrinam in juvenum animos infundere pollicebantur, Socratis vero disciplinam, non dico non probare aut admirari, sed ne intelligere quidem possemus. Nunc nos Socratem et Platonem secuti, aliter de animo nostro existimare didicimus, non *tabulam* illum *rasam* esse, sed, agri instar, naturâ uberem et foecundum: plenum enim esse pulcri, boni, justi, ipsius veritatis sive reminiscentiis, sive notionibus, sive sensibus studiisque. Et profecto talis est prorsus, quem Plato nobis spectandum dedit, Theaetetus, foecundo ingenio adolescens, ut perspiceret Socrates, veritatis illum amore ardentem multa dudum animo concepisse jamque parere gestire. Nos vero, qui spectavimus puerum, quidni fateamur, nisi eidem, cum veri amore, *ὄργανον* illud sive facultas inesset veri intuendi quodammodo, progressus ejus in rebus geometricis nec Theodorum praedicare nec ipsum probare potuisse? Sed ad ipsos sermones accedamus denuo.

Theaetetus, quid istud esset, quod Socrates dixerat:

rat: *parturis scilicet, Theaetete, propterea quod non vacuus es, sed praegnans:* non tenebat. Ego, inquit, quid mihi acciderit, dico: me autem parturire, hoc quid sit ignoro. Tum Socrates: tune vero, o bone, ignoras, Phaenaretae me esse filium, obstetricis generosae perquam et severae? — Audivi sane. — Numquid item, eamdem me artem tractare, audivisti? — Hoc nequaquam. — At scito ita esse: ne me tamen apud caeteros prodas: nam latet omnes, o amici, hanc me artem callere; illi vero, quippe ignorantes, hoc quidem de me non dicunt, sed ineptissimum me esse hominem et alios in angustias adigere colloquendo. Hoccine audivisti item? — Id omnino. — Visne tibi caussam hujus rei dicam? — Quidni velim? — Reputa igitur tecum totum obstetricum negotium, quomodo se habeat, et facile id, quod volo, assequeris. Scis enim, nullam earum, quamdiu concipit ipsa et parit, aliis opitulari parturientibus, sed hoc factitare eas, quae jam parere non possunt? — Omnino. — Caussam hujus rei Dianam esse ferunt, quae non pariens ipsa partuum curam suscepit. Sterilibus quidem obstetricandi munus non dedit, quia non fert hominis natura, ut res arte tractet, quarum ipse sit expers: dedit vero illis, quae per aetatem non possent concipere, earum secum similitudinem honorans. — Verisimile hoc quidem. — Nonne vero hoc item et verisimile et necessarium, quae praegnantes sint, quaeque non sint, ab obstetricibus dignosci magis, quam a cae-

caeteris? — Omnino. — Quin etiam possunt obstetrices et medelis praebendis, et adhibendis incantationibus, cum excitare parturientium dolores, tum, quarum volunt, sedare, efficere item, ut pariant quae aegre parturiunt: eaedemque, si quando abortu opus est, abortum efficiunt. [1] — Est sane ita. — Numquid et hoc de illis animadvertisti, esse easdem sagacissimas matrimoniorum conciliatrices, quippe perquam prudentes in cernendo, qualis mulier quali viro juncta optimos pariat liberos? — Id non satis novi. — Scito vero, hoc eas magis gloriari, quam umbilici incisione. Nam reputa: ejusdemne, an alius artis esse existimas, colere ac colligere qui e terra nascuntur fructus; et rursus dignoscere, quod in solum quam plantam, quodve semen jacere deceat? — Non sane, sed ejusdem est. — In foeminis autem, o amice, alterius facultatis hoc, alterius illud existimas? — Non videtur. — Haud sane; sed propter injustam ineptamque maris et foeminae conjunctionem, cui *lenocinium* nomen est, conciliandi matrimonii officium fugiunt obstetri-

(1) Graeca manifesto corrupta sunt: *καὶ ἐὰν νέον ὂν δόξῃ ἀμβλίσκειν, ἀμβλίσκουσιν.* Fuit, cum mihi mirifice placerem conjiciendo: *καὶ ἐὰν ἀνεμιαῖον δόξῃ, ἀμβλίσκειν*, eo sensu, ut *οὐ γόνιμον* notaret, prouti 157 D. V. Spec. crit. p. 28. Sed rejecit juvenilem temeritatem aetas provectior. Nunc quidem haec verti de Heindorfii conjecturâ: *ἐὰν δεὸν δόξῃ.*

trices, quippe castae severaeque, verentes scilicet, ne per hanc artem in lenocinii vituperium incidant: quamquam obstetricibus, quae vere dicuntur, solis item convenit mares foeminasque recte jugare. — Patet. — Obstetricum igitur negotium tantum est; minus vero, quam meum. Nam mulieribus non accidit, ut subinde simulacra pariant, nonnumquam vera, sitque difficile haec dignoscere: quod si accideret, maximum pulcerrimumque obstetricum munus esset, verum a falso discernendi. Tu vero quid sentis? — Idem profecto. — Meae autem arti caetera propria sunt, quae illarum; differt vero, quod maribus, non foeminis parturientibus succurrit, tum etiam animos spectat parientium, non corpora; maximum autem hoc inest arti meae, posse videlicet diligenter explorare omni modo, simulacrumne et falsum, an nativum et verum quiddam juvenis animus pariat. Caeterum id mihi etiam, quod obstetricibus, est: non pario sapientiam: quodque objecerunt mihi multi, alios me interrogare, ipsum vero de nulla re respondere, quia nihil habeo quod sapienter respondeam, vere objiciunt illi. Caussa autem rei haec est: parturientibus succurrere Deus me cogit, generare prohibuit: sum ipse quidem non magnopere sapiens: nec est mihi ullum inventum sapiens, ex animo meo natum; qui vero colloquuntur mecum, primum quidem videntur, nonnulli non solertes, [1] alii perquam

(1) οἱ δέ μοι συγγιγνόμενοι τὸ μὲν πρωτὸν φαίνονται,

quam adeo rudes, omnes autem, procedente usu et consuetudine, quibus quidem Deus favit, mirum in modum proficientes, uti et sibimet ipsis et caeteris videntur. Id autem liquet, a me illos nihil umquam didicisse, sed ipsos per semet ipsos multa et praeclara invenisse atque in se habere recondita: obstetricationis autem Deum et me auctorem esse: quod hinc maxime patet. Multi jam hoc ignorantes et semet ipsos increpantes, me autem contemnentes, vel ipsi per sese, vel ab aliis adducti, citius, quam par erat, abierunt: remoti autem a me, cum caeterorum propter pravam consuetudinem abortum fecerunt, tum ea, quae ego obstetricià ope ex iis protuleram, male alentes perdiderunt, falsa et simulacra majoris habentes, quam vera, pretii: tandemque hi et sibimet ipsis et caeteris rudes visi sunt. Quorum unus fuit Aristides Lysimachi filius et plurimi alii: quorum, si quando redeunt ad me, expetentes congressus meos atque ut obtineant nihil non molientes, nonnullis meum me daemonium interesse prohibet, aliis sinit: hi autem tum continuo proficiunt denuo. Hoc vero etiam cum parturientibus foeminis commune habent qui me utuntur: partus doloribus laborant et noctes atque dies magis etiam

ται, ἔνιοι μὲν καὶ πάνυ ἀμαθεῖς, πάντες δε — Excidisse nonnihil videtur. Forte scripsit auctor ἔνιοι μὲν οὐκ εὐμαθεῖς, ἄλλοι δὲ καὶ πάνυ ἀμαθεῖς, πάντες δε — Sic verti.

etiam illis, anxietatibus replentur: hos autem dolores ars mea et excitare potest et sedare. Atque ita quidem isti se habent; aliquando vero, o Theaetete, si qui mihi non esse praegnantes videntur, sciens ego nihil me iis prodesse posse, aliis eos benevole despondeo, et, quod non sine Dei numine dico, satis praesagio acute, quibusnam illi usi proficiant. Quorum multos Prodico tradidi, multos aliis sapientibus et divinis viris. Haec tibi, optime, hac de caussa fusius enarravi, suspicatus scilicet, te, quemadmodum ipse putas, praegnantem parturire. Committe te igitur mihi, ut filio obstetricis et ipsi obstetriciae artis perito, quaeque rogo, ad haec pro viribus responde. Quodsi forte eorum, quae dices, explorans aliquid, simulacrum esse, non verum, existimavero, deinde sustulero atque abjecero, ne irascaris oro, prouti primo partu puerperae prole rejecta solent. Multi jam enim, mirifice adolescens, sic in me affecti sunt, ut plane ad mordendum sint parati, quando ipsis nugas quasdam detraham, nec putant id a me benevolentiâ fieri. Multum abest, ut sciant, nullum esse Deum hominibus malevolum, nec vero me quidquam tale malevolentiâ facere: mihi vero falsum admittere atque abscondere verum, nullo modo licitum est. (1)

Nolui interpellare Socratem, haec ita Theaeteto et Theodoro enarrantem, ut rem ex ipso totam per-

(1) Theaet. 148 E - 151 D.

perciperemus: quamquam sunt nobis singula fere, quae dixit, ex ipsius Platonisque philosophia uberius declaranda. Veluti quod lenoni se comparavit, qui alia ingenia cum aliis conciliaret, ut ex eorum consuetudine et congressibus optimarum rerum studia, tamquam foetus, ederentur. Similiter id praedicat de sese in Xenophonteo Symposio. Nam cum caeteri illic rem memorassent, qua gloriarentur maxime, Callias Socratem intuens, σὺ δὲ δή, ἔφη, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς; καὶ ὃς, μάλα σεμνῶς ἀνασπάσας τὸ πρόσωπον, ἐπὶ μαστροπείᾳ, εἶπεν· *Tu vero qua te maxime re effers? Tum ille, contracto ad gravitatem vultu, lenocinio, respondit.* Est autem hoc totum, quamvis jocose dictum, ex placitis Platonis de animi natura explicandum. Scilicet non machinae esse simile censebat ingenium hominis, non e lapide aut ligno informatum, ut moveretur mechanicis legibus, semetipsum non moveret; sed αὐτοκίνητον (2) appellabat, moveri autem maxime statuebat spiritu illo, quem diximus, qui intus alit omnia, *amore*. Hinc pulcri appetitus, qui apparet in infantibus cum cognoscendi studio conjunctus: hinc amor veri cum pulcri conjunctus amore, quo ardet juventus. Itaque amasium anquirit adolescens optimarum rerum studio flagrantem, quocum semper sit una misceatque sermones de virtute deque eo, quod ve-

(1) Xenoph. Symp. c. 3. §. 10. Cf. ab. §. 4. et c. 4. §. 56. (2) Phaedr. 245 C.

vere sit pulcrum, vere sit bonum justumque, et qualem esse oporteat virum bonum et sapientem. Quaerit quidem ille formosum continuo: nam quid pulcro est amabilius? et vero pulcri adspectu veritatis virtutisque amor inprimis accenditur; sed qualicumque sit ille formâ, etiamsi vel Socrati sit similis, suffecerit, dummodo, ut Socrates, intus sit pulcer. Nam turpis animus non corpore fit formosus, sed animus si sit pulcer, taetrum etiam corpus formosum reddit. Quidni igitur hoc agat datâ operâ philosophus, cui hominum cultus curae cordique est, ut conciliet adolescentibus amasios, si quidem ipsi reperire dignos suo studio non potuerint? Conciliandi autem illis tales sunt, quales ipsorum naturae conveniant, ut ex studiis sermonibusque mutuis, ex communi ingeniorum commercio et consuetudine inventa, tamquam foetus, optima nascantur. Sic, indole perspecta adolescentiae, lenonem se ferebat Socrates ingeniorum. Nam hoc tenebat, quod nobis Eryximachus exposuit, (1) optimum esse medicum, qui corporis appetitibus bonis indulgeret alimentumque praeberet, malos tolleret: pariter autem animo illum prospicere optime philosophum, qui, pravis libidinibus alimento sublato, amori insito veri pulcrique unice gratificaretur: fierique hoc aptissime certissimeque bonis cum bonis conjungendis et suo cuique amasio conciliando. Sed idem Socrates, ut hac ingenio-

(1) Symp. 187 D.

niorum conciliatione vim iis insitam promovebat maxime, ita hoc efficiebat simul et suâ fere sponte, ut ipsum discipuli miro amore prosequerentur. Erant quidem, ut modo nos monuit, qui ipsum citius, quam par esset, desererent, aliosque secuti corrumperentur; sed legentibus nobis germanos ejus constantesque discipulos, Xenophontem et Platonem, attendentibus inprimis, quos in scriptis hi suis dicentes fecerunt Socraticos, quavis fere paginâ patet, quo eum quantoque dilexerint coluerintque amore. In Phaedonis cum Echecrate colloquio sic Phaedo: *καὶ γὰρ τὸ μεμνῆσθαι Σωκράτους καὶ αὐτὸν λέγοντα καὶ ἄλλου ἀκούοντα ἔμοιγε ἀεὶ πάντων ἥδιστον· et vero, Socratis meminisse, sive ipse dicam, sive alium dicentem audiam, mihi semper omnium suavissimum est.* (1) Sed audiamus Apollodorum, qui furore plane amabat Socratem: *ἀφ' οὗ δ' ἐγὼ*, familiari narrat cuidam, *Σωκράτει συνδιατρίβω καὶ ἐπιμελὲς πεποίημαι ἑκάστης ἡμέρας εἰδέναι ὅ τι ἂν λέγῃ ἢ πράττῃ, οὐδέπω τρία ἔτη ἐστίν· πρότου δὲ περιτρέχων ὅπῃ τύχοιμι καὶ οἰόμενός τι ποιεῖν, ἀθλιώτερος ἦν ὁτουοῦν* (2) *Ex quo vero tempore Socratem ego sector, idque mihi agendum summo studio ratus sum, ut quid dicat singulis diebus, quid agat, cognoscerem, nondum tres sunt anni: antea vero quacumque fors ferebat, oberrans, putansque me aliquid agere, omnium eram miserrimus.* Cui familiaris: *ἀεὶ ὅμοιος εἶ, ὦ Ἀπολλό-*

(1) Phaedone 58 D. (2) Symp. 172 E.

λόδωρε, — σαυτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγριαίνεις, πλὴν Σωκράτους: semper tui similis es, o Apollodore, — in te caeterosque acerbe inveheris, uno excepto Socrate. (1) Talem autem in se amorem ut in discipulis excitaret Socrates, cum mores effecerunt viri, tum effecisse videtur maxime haec ipsa, quam explicamus, *μαιευτική*. Nam erat illa cum incredibili quadam benivolentiâ et caritatis significatione conjuncta: *ἔρως* autem *ἀντέρωτα τίκτει*: *amor vicissim amorem parit.* Sed ipsi disciplinae hoc proprium erat, ut pareret amorem. Nam primum, sublatis opinionibus falsis et praeoccupatis, amorem veri, diu istis oppressum et fere suffocatum, tamquam e cinere suscitabat, ut exardesceret in animo: hoc autem quis est qui incenditur, quin eodem praeceptorem studio et amore, quo ipsam veritatem, prosequatur? Est enim hic ipsi non summi tantum beneficii auctor, sed exemplum etiam, quod assequi studeat, ipsa est illi veritatis virtutisque imago, qua contemplanda colendaque, amatoris plane instar, satiari non potest. Vero, sic plane divinum praeceptorem amabant Socratici, sic eum post mortem venerati sunt et coluerunt. Deinde, qui hac disciplina a Socrate perpurgabantur, primum quidem aegre ferebant, auferri sibi ea, quibus unice gloriabantur, quaeque ut parta ingenio suo paternâ caritate diligebant et osculabantur. Erant, ut ait Socrates, qui

(1) Symp. 173 D.

qui ipsum has illis nugas auferentem rejicientemque, tantum non morderent. Sed iidem, postquam plane erant perpurgati, tanto semetipsos odio habebant, quanto illum colebant amore. Indignabantur enim, tamdiu se torpuisse, vitamque se adhuc degisse indignam ingenio suo. Quo vero abjectius de semetipsis sentiebant, eo de Socrate magnificentius existimabant: quoque minus sibi esse videbant, quod ipsis sufficeret, eo ardentius amplectebantur eum, ut hoc explerent desiderium, eoque illum amabant vehementius: amorem enim, de Diotimae sententia, indigentia parit. Hujusmodi est et hinc proficiscitur discipulorum erga praeceptorem amor, qualis Socrates fuit: sic certe ipsum Socratem amavit, ut modo confessus est, Apollodorus, qui ab hoc amoris furore plane et euthusiasmo *μανικὸς* appellari solebat. [1]

Quodsi jam de eo quaerimus, quod item Socrates in illa *μαιευτικῆς* descriptione memoravit, qui accederent ad ipsum, horum primum nonnullos perquam visos esse ignaros, omnes vero, procedente usu et consuetudine, si quidem daemonium sineret, mirabiles fecisse progressus, *θαυμαστὸν ὅσον ἐπιδιδόντας*: [2] hoc item ex Socratica naturae humanae observatione efficitur facile. Nam purgando animo liberandoque perversis opinionibus, cum viam recludebat adolescentibus omnis scientiae et virtutis, tum ipsi in hac via non po-

te-

(1) Symp. 173 D. (2) Theaet. 150 D.

terant non celerrime progredi. Hoc item et ipsi tribuendum Socrati, qui mirâ valebat incitandi, *τοῦ προτρέπεσθαι* facultate naturali, tum ex discentium naturâ et ingenio intelligitur. Et primum quidem rudes videri et indocti debebant, quibus quippe Socrates omnem doctrinae speciem sic interrogando adimeret, ut ipsi cogerentur fateri, quique aderant faterentur sponte sua, esse illam reapse speciem inanem, doctrinam inesse, i. e. rerum scientiam, nullam. Sed iidem his vanis falsisque opinionibus liberati, quibus verae excludebantur, suscipiebant jam sponte sua doctrinas omnes, quae ad rerum scientiam ducerent. Nam inest naturâ homini amor veri. Quod vidit acute Plato, et, nos ut videremus, summâ evidentia explicuit. Νομίζοντες, ait, *οἱ καθαίροντες αὐτοὺς, ὥσπερ οἱ περὶ τὰ σώματα ἰατροὶ νενομίκασι, μὴ πρότερον ἂν τῆς προσφερομένης τροφῆς ἀπολαύειν δύνασθαι σῶμα, πρὶν ἂν τὰ ἐμποδίζοντα ἐν ἑαυτῷ τὶς ἐκβάλῃ, ταυτὸν καὶ περὶ ψυχῆς διενοήθησαν ἐκεῖνοι· μὴ πρότερον αὐτὴν ἕξειν τῶν προσφερομένων μαθημάτων ὄνησιν, πρὶν ἂν ἐλέγχων τὶς τὸν ἐλεγχόμενον εἰς αἰσχύνην καταςήσας, τὰς τοῖς μαθήμασιν ἐμποδίους δόξας ἐξελὼν, καθαρὸν ἀποφήνῃ, καὶ ταῦτα ἡγούμενον, ἅπερ οἶδεν, εἰδέναι μόνα, πλείω δὲ μή. Existimantes enim, qui hos purgare nituntur, ut de corporibus existimant medici, non posse corpus allato cibo nutriri, anteaquam impedimenta quis ejecerit, eâdem ratione et illi de animo judicarunt, non prius hunc ex allatis disciplinis fructum esse captu-*

turum, quam redarguens quis eum, qui redarguitur, postquam erubescere fecit, sublatis opinionibus vanis, disciplinarum impedimentis, purum effecerit, haec se scire putantem sola, quae novit, plura vero se non scire. (1) Medetur igitur animo μαιευτικὴ, ut totus penitusque persanatus, possit deinceps doctrinarum suscipere alimenta, positque idem, bene his nutritus et corroboratus, gravissimos suscipere ac perdurare ad inveniendum verum inque usum vitae conferendum labores. Verum haec μαιευτικῆς cum salutari arte comparatio, ut frequens est apud Platonem, quippe prorsus naturae congrua, ita diligentissime est ab eo in *Sophista* instituta: quam disputationem eo, quo procedit, ordine apponemus, quo magis ex illo dialecticam Platonicam, quam deinceps tractabimus, hic jam quodammodo degustemus.

Κάθαρσις animi ἔλεγχος est sive ἡ μαιευτικὴ: quod animo cum corpore collato sponte apparet. Nam duplex est perversa corporis conditio: cum νόσος, quum intus corruptum est, tum αἶσχος, quum externo habitu male se habet. Utrique vitio corrigendo ars accommodata est; illi ἰατρικὴ, huic γυμναςικὴ. — Duplex item animi malum est: est vel ἀδικία, vel ἀμαθία. His si quaerimus quaenam medeantur potissimum, injustitiae adhibenda κολαςικὴ sive δικὴ est, inscitiae διδασκαλικὴ. Verum διδασκαλικὴ vel ad δημιουρ-

(1) Soph. 230 C. D.

μουργικὰς refertur διδασκαλίας, vel παιδεία est, i. e., διδασκαλικὴ ἐν τοῖς λόγοις: haec autem duplex est, severior vel lenior: vel νουθετικὴ est, ἀρχαιοπρεπές τι πάτριον, ᾧ πρὸς τοὺς υἱεῖς μάλιστα ἐχρῶντό τε, καὶ ἔτι πολλοὶ χρῶνται τανῦν, ὅταν αὐτοῖς ἐξαμαρτάνωσι, τὰ μὲν χαλεπαίνοντες, τὰ δὲ μαλθακωτέρως παραμυθούμενοι: *antiquum quiddam et patrium, quo in liberos suos maxime utebantur et utuntur etiamnunc multi, quando delinquunt, partim graviter objurgantes, partim lenius admonentes:* vel, quem nunc quaerimus maxime, ἔλεγχος, ὁ περὶ τὴν μάταιον δοξοσοφίαν γιγνόμενος ἔλεγχος, *vanae doctrinae, quae opinione cernitur, redargutio* (1), i. e. μαιευτικὴ, quam qui animo adhibet, καθαρτὴς dicendus est, δοξῶν ἐμποδίων μαθήμασι περὶ ψυχὴν (2). Ergo, ut vis μαιευτικῆς ad verum hominis cultum percipiatur, prouti medicus corpori, sic animo judex prospicit; sed corpori non sufficit, ut intus se bene habeat, accedat necesse est habitus motusque concinnus: quod efficit gymnastica. Similiter non satis est animo, si nec pravus sit nec poenis videatur coërcendus, esse eum nec turpem aut taetrum, pulcrum esse decet. Eo autem διδασκαλικὴ valet, nec illa tantum, quae patris auctoritate exercetur, sed praesertim, quae intus totum penitusque perpurgat animum, ut, sublatis opinionibus vanis, integer sit et vigeat. Τὸν ἔλεγχον λεκτέον ὡς ἄρα μέ-

(1) Soph. 231 B. (2) Ibid. 231 E.

μεγίστη καὶ κυριωτάτη τῶν καθάρσεων ἐστὶ καὶ τὸν ἀνέλεγκτον αὖ νομιστέον, ἂν καὶ τυγχάνῃ βασιλεὺς ὁ μέγας ὤν, τὰ μέγιστα ἀκάθαρτον ὄντα, ἀπαίδευτόν τε καὶ αἶσχρον γεγονέναι ταῦτα, ἃ καθαρώτατον καὶ κάλλιστον ἔπρεπε τὸν ὄντως ἐσόμενον εὐδαίμονα, εἶναι. *Redargutio dicenda est maxima et princeps purgationum omnium; ille vero qui non redargutus est, etiamsi ipse esset rex Persarum, indoctus habendus est et turpis iis in negotiis, in quibus qui reapse futurus est felix, purissimus esse et pulcerrimus debet.* (1)

Sed nondum explicuimus satis, quod dixit de hac disciplina in Theaeteto Socrates, admirabiles esse eorum, qui sic excoluntur, progressus: id vero praesertim est ex hominis indole et Socratica philosophia declarandum. Nam id studebat unice philosophus, ut animus liberaretur tumore, vanitate, falsis opinionibus, quae maxima sunt cogitandi libereque inquirendi impedimenta: his autem tamquam vinculis solutus, ipse jam porro per se cogitaret et exquireret. Simplicior fingi disciplina nulla potest, sed nulla est etiam ad accelerandos juvenum progressus aptior efficaciorque. Nam hac ratione expeditus quis difficultatibus, quae coërcent progressum omnem, suoque ipsi indulgens instinctui i. e. veritatis amori, non poterat non, quae vis est naturae, tendere ad veritatem celerrimo cursu, et, si quis alius, perveni-

(1) Soph. 230 et 231.

venire. Erant Athenis Socratis aetate, qui in eo excitandorum ingeniorum facultatem agnoscerent atque admirarentur, perducendorum desiderarent: quod Xenophon testatur in Memorabilibus [1], qui ipse Socrati suo parem utriusque negotii facultatem tribuit. Non est, quod nos hoc loco rem dijudicemus: nam et negotium difficillimum est, et minus nunc Socratem, quam ejus disciplinam disciplinaeque in philosophia Platonis auctoritatem spectamus. Sed hanc nobis judicantibus, eo sane praestabilior uberiorque videtur, quo minus ingeniis suam monstrabat progrediendi viam. Aperiebat ille juvenum animos, eliciebat inde facultates, quae inessent, singulas, easque alebat et corroborabat: ut vero hae in aliis erant aliae, maximeque diversae, ita suam quisque pro hac naturarum diversitate et ingrediebantur viam et tenebant, quam disciplinae praestantiam et quasi fertilitatem certissimo documento probat historia philosophiae. Nam ex nulla prodierunt tanta varietate, non dico philosophi, sed philosophorum sectae et familiae, quam ex Socratica hacce. Secuti sunt Zenonem Stoici, Epicurum Epicurei, ut, quae magister praeceperat, maximam partem diligenter servarent: unde communi omnes nomine Stoici et Epicurei dicti sunt. Sed Socratem qui audiverunt, sic ab eo singuli singulari ratione exculti sunt, sic semetipsos suo quique modo explicuerunt, ut pro suo

(1) Mem. L. I. c. 4.

suo quique ingenio philosopharentur, suum quique iter instituerent, plerique novarum essent sectarum auctores. Fons fuit Socratica disciplina uberrimus, unde sectae in omnes partes magnoque numero et majore etiam placitorum varietate, tamquam rivuli, dimanarent: eademque disciplinae hujus foecunditas in Platonis disciplinam quasi propagata est, quae et Academicos protulit et Peripateticos et Neoplatonicos, imo vero ipsis Stoicis et Epicureis, quamvis aliunde ortis, alimentum praebuit sane quam saluberrimum. Nam quod Socrates monendo cohortandoque et sermonibus instituerat, id perfecit Plato cum simili, quamvis diligentiore, disciplina, tum scriptis maxime, quibus Socratem posteris nobisque etiam hoc tempore disserentem philosophantemque, veluti vivum etiamnunc, repraesentavit: idemque institutioni doctrinas adjunxit, praesertim mathematicas, non quo viam definiret, quae cuique esset anxie servanda, sed ut magis etiam insitum homini veri amorem et excitaret aleretque et prudenter regeret.

Sed agimus de progressuum celeritate, qua insignem esse μαιευτικὴν, ipse nobis praestantissimae disciplinae auctor modo affirmavit. Nolim hic cogitent lectores celeritatem illam discendi, quae hodie praesertim, ubivis fere incultioribus Europae populis, commendatur, cujus praestantia brevitate temporis censetur, non ubertate, non diligentia, non rerum addiscendarum gravitate, non

fruc-

fructu etiam, quem inde res publica capiat. Laudanda est celeritas illa, quatenus ad legendi, scribendi, supputandi facultatem refertur: quodsi excolenda adolescentia videatur non his artibus puerilibus, quae animum non movent, vix adeo ad judicium pertingunt; sed, ut censuerunt majores nostri, ingeniis animisque erudiendis, non tantum non laudanda, sed quam maxime cavenda est. Quam Socrates cogitabat discendi proficiendique celeritatem, non brevi temporis spatio definiebat: nam beatum praedicat illum, qui vel senex in virtute nonnullos fecisset progressus; sed exigebat illam ad difficultatum copiam et magnitudinem, quae discenti essent superandae. Id scilicet spectabat, non ut in homine singularis quaedam mentis facultas acueretur, memoriae, inveniendi solertia, ratiocinandi subtilitas, enunciandi communicandique facilitas, similes: id si spectasset, intra triduum, ut ita dicam, admirabiles fecisset discipulos: nam si quis, caeteris missis consopitisque mentis facultatibus, unam excitat, unam acuit et uni illi acuendae, firmandae, corroborandae omnem adhibet mentis animique vim et vigorem, nae ille et ipse admirabitur stupendos discipulorum tamque subitos progressus, et vulgus miraculum suspicabitur, acclamabit certe: θαῦμα ἰδέσθαι! Sed alia omnia spectabat Socrates: totum excolere hominem studebat, ut non arte aliqua aut doctrina excelleret, caeterum esset rudis et agrestis, sed ut sensus omnes et facultates, quae tam-

tamquam igniculi in ipsius mente naturâ laterent, sublatis impedimentis, moverentur, suscitarentur, reviviscerent, atque ipse ita homo quasi novam suamque vitam ingressus, talis fieret, qualis esse naturâ ipse suâ et indole posset atque deberet. Huic institutioni, sanequam naturae convenientissimae, unam esse μαιευτικὴν accommodatam, quivis unus ex dictis perspicit; sed nemo est etiam, quin item perspiciat, absolvi eam paucis vel diebus, vel mensibus, vel annis etiam non posse, praeclaramque esse ejus fortunam, qui a puero sic orsus, sub vitae finem, quod spectaverat, sit assecutus. Sed quamvis non miracula produceret, hoc habebat Socratis disciplina, ut per eam quis unice sic procederet, celeresque faceret pro studiorum gravitate progressus. Nam ut homo sic totus penitusque excoleretur, addiscenda ars erat una omnium longe difficillima, ut semetipsum cognosceret. Socrates autem interrogando proponendisque quaestionibus gravioribus intus sollicitabat in adolescentibus animum, ut amor excitaretur veri, convertebatque eos ad semetipsos intuendos et judicandos: unde pudor, quem oboriens subito in genis rubor prodebat identidem. Semel autem ita et studio discendi inflammati et ipsi semetipsos corrigentes, perque semetipsos optimis quibusque et artibus et doctrinis studentes, cum progrediebantur facile, tum illos faciebant progressus, qui, qualescunque tandem, ipsorum indoli naturaeque essent congrui. Cavisse autem

vide-

videtur Socrates magis, ne corrumperet ingenia intempestivo emendandi studio, quam, ut eximiis quibusdam facultatibus elucerent, studuisse. Καὶ τοῦτο ἐναργὲς, ait in praeclara illa μαιευτικῆς descriptione, ὅτι παρ' ἐμοῦ οὐδὲν πώποτε μαθόντες, ἀλλ' αὐτοὶ παρ' αὐτῶν πολλὰ καὶ καλὰ εὑρόντες τε καὶ κατέχοντες· *Illud manifestum, discipulos a me accepisse nihil, sed ipsos a se et multa et praeclara didicisse.*' [1] Videtur hanc cautionem, hanc abstinentiam; qua profecto nihil est docenti difficilius, divinitus sibi datam esse, existimasse: certe suo ipse genio retinendi avertendique, non concitandi vim tribuebat. [2]

In tota hac Platonis de vera institutione doctrina, quae sint Socrati, quae ipsi Platoni propria, quae item e Pythagorae et Pythagoreorum placitis ducta, tum nobis quaerendi erit locus, quando criticam sumus philosophiae Platonicae disquisitionem instituturi. Nunc id agimus unice, ut lectores in hujus philosophiae interiorem rationem inducamus; quo illa pertinebunt maxime, quae de eloquentia, quam probavit Plato, monebimus. Animadvertendum autem hoc loco videtur, eorum, qui in philosophando Platonem secuti sunt, vix quemquam fuisse, quin hanc philosophi doctrinam cum probaret vehementer, tum exponere et illustrare conaretur. De reminiscentia ani-

(1) Theaet. 150. D. (2) Theaet. 151. A. Theag. 128. D. Max. Tyr. diss. XIV et XV.

animi suscitandique rationibus olim perceptis, festive Maximus Tyrius sic disputat, ut praesentem conditionem nostram nocti, mentem autem imperatori conferat, milites dormientes e somno excitanti. Homerum sequamur, ait; fingamus noctem esse, quietemque in castris profundam, aliosque omnes ordine somno sepultos altissimo jacere:

Ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδην Ἀγαμέμνονα, ποιμένα λαῶν, ὕπνος ἔχεν·

Hic autem ordine omnes excitat, aciemque instruit. Τοιοῦτον ἡγοῦ καὶ περὶ τὴν ψυχὴν γίνεσθαι, νύκτα πολλὴν, καὶ ὕπνον βαθὺν τῶν τῆς ψυχῆς νοημάτων· τὸν δὲ λόγον αὐτὸν, τὸν στρατηγὸν ὄντα ἢ βασιλέα ἢ ὅ, τι περ ὀνομάζων χαίρεις, ἐπιόντα τούτων ἕκαστον καὶ ἐπεγείροντα καὶ συντάττοντα. Κάλει δὲ τὸν μὲν ὕπνον, λήθην, τὴν δὲ ἀνάστασιν αὐτῶν ἀνάμνησιν, μνήμην δὲ τὴν φυλακὴν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν συνταχθέντων. *Tale quid existima et in animo fieri nostro, noctem videlicet somnumque in eo, qui cogitationes ejus opprimat, oboriri profundum: rationem autem imperatorem esse, aut regem vel quodcumque eam appellare velis, qui singulos adeat, sopitos excitet, excitatos ordine disponat. Somnum ipsum o b l i v i o n e m, excitationem e somno r e m i n i s c e n t i a m voca; curam vero conservationemque eorum, quos jam ordinavit ratio, m e m o r i a m.* (1) Obstetricandi autem artem ut ingeniose idem cum justa

(1) Max. Tyr. diss. XVI. p. 299.

te disciplina comparat [1], ita Plutarchus hanc comparationem ex ipsa Platonis mente in Platonicis quaestionibus explicat. „ Vide vero, ne nullâ operâ studioque digna fuerint reliqua et carmina et doctrinae, et orationes oratorum, et decreta Sophistarum, quae gignere Socratem Deus prohibuit: quam vero solam existimabat Socrates sapientiam, quae in rebus divinis et intelligibilibus versatur, quamque amatoriam appellabat, hujus in hominibus nulla sit generatio nec inventio, sed reminiscentiâ. Ὅθεν οὐδὲν ἐδίδασκε Σωκράτης, ἀλλὰ ἐνδιδοὺς ἀρχὰς ἀποριῶν, ὥσπερ ὠδίνων, τοῖς νέοις, ἐπέγειρε καὶ ἀνεκίνει καὶ συνεξῆγε τὰς ἐμφύτους νοήσεις· καὶ τοῦτο μαιευτικὴν τέχνην ὠνόμαζεν, οὐκ ἐντιθεῖσαν ἔξωθεν, ὥσπερ ἕτεροι προσεποιοῦντο, νοῦν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλ' ἔχοντας οἰκεῖον ἐν ἑαυτοῖς, ἀτελῆ δὲ καὶ συγκεχυμένον καὶ δεόμενον τοῦ τρέφοντος καὶ βεβαιοῦντος ἐπιδεικνύουσαν. *Quapropter nil docuit Socrates, sed caussas dubitationum, tamquam dolorum partus, juvenibus adhibens, excitabat, commovebat, provocabat insitas notiones: eamque obstetriciam vocavit artem, quippe quae non extrinsecus, quod alii prae se ferebant, intelligentiam discentibus inferret, sed ostenderet eam ipsis insitam esse, sed imperfectam, confusam, indigam nutritore et confirmatore.* [2] Caeterum tres enumerare Platonis disciplinas solebant Platonici, τὴν ἐρωτικὴν, τὴν μουσικὴν, τὴν διαλεκτικήν: has quidem

(1) Ib. p. 292. (2) Plut. Quaest. Plat. 1. p. 1000. E.

dem Plotinus. (1) Proclus autem *τῇ μουσικῇ* substituit *τὴν μαιευτικήν*. Nec sane inepte iis singulis in philosophiae progressione suas partes tribuit hoc modo: *διὰ μὲν γὰρ τῆς ἐρωτικῆς πρὸς τὸ καλὸν ἀναγόμεθα· διὰ δὲ τῆς μαιευτικῆς σοφὸς ἕκαστος ἡμῶν ἀναφαίνεται περὶ ὧν ἐστὶν ἀμαθὴς, τοὺς ἐν αὐτῷ προβάλλων περὶ τῶν ὄντων λόγους· διὰ δὲ τῆς διαλεκτικῆς καὶ μέχρι τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἄνοδον εἶναί φησιν ὁ ἐν τῇ Πολιτείᾳ Σωκράτης τοῖς φιλοθεάμοσι τῆς ἀληθείας* (2). *Per amatoriam enim artem ad pulcrum educimur: per obstetriciam sapiens unusquisque nostrum in iis evadit, quorum est ignarus, quaestiones sibi proponens de iis, quae sunt: per dialecticam vero escensionem ad summum bonum esse, Socrates dicit in Politia iis, qui verum spectare amant.* Quod quale sit, patebit nobis deinceps.

Duas explicare studuimus in philosophia veri quaestiones sane quam gravissimas, alteram, *quid sit discere: quid sit docere*, alteram: quarum illa nos duxit ad veri amorem, animis nostris insitum, omnis cognitionis fontem: haec nobis

(1) Plot. de pulcr. p. 19. ed. Creuz. Cf. Editor praepar. ad Plot. p. CIV. seq.

(2) Procl. in Alcib. I. 27. de *ἀναμνήσει* et *μαιευτικῇ* V. Creuz. ad Cic. de N. D. III. 22. et ad Plot. de pulcr. p. 166. 405. 559.

bis percipiendam praebuit Socraticae disciplinae ubertatem, quae tota item ex eodem hoc fonte ducta est. Nam utriusque explicationem quaestionis non aliunde, sed, duce Platone, e nobismet ipsis, ex animi nostri naturâ hauriendam putavimus. Quibus explicitis tandem, suspicari jam nobis licet, quae sit secundum Platonem eloquentia vera, quae justa scribendi ratio, hominum generi fructuosa: ducendam enim utramque ex iisdem esse Socraticae disciplinae principiis, intelligimus facile. Sed eo priusquam progrediar, respicere juvat in durum istud et ἄμουσον hominum genus, qui ingredientibus nobis hoc iter ad veritatem, ipsum aditum occludere conabantur. Clamitabant isti, nec veritatem esse nec veritatis amorem: opinionibus nos duci et studio opinionum, quas qui eloquentissime et multitudini et juventuti proponeret, hunc de utraque optime mereri. Nos vero haud morati illorum cavillationes, iter nostrum placide constanterque persecuti sumus, et huc jam progressi, quid de scientiâ et opinione, quid de Protagorae effato, mensuram omnium rerum hominem esse, existimandum sit, nondum perspicimus; sed hoc et perspicimus et intimo animo persentiscimus, esse nobis naturâ inditum veritatis amorem: et quamvis sit magna et praeclara cum eloquentia istorum, tum disserendi subtilitas, nisi hunc excitent in animis amorem, sic juvenes efficiant, ut sua sponte progrediantur, vanam illam esse et supervacaneam.

In-

Indignamur autem, imo vero ridemus hominum illorum absurditatem. Nam similes sunt iis, qui contendere audeant, coecis se oculis visum impositurοs esse: quo sane nihil fingi ineptius absurdiusque possit. Nos vero, homine interius explorato, ut veri amorem in ejus animo, ita ὄργανον, sensum quemdam veri agnovimus, oculum mentis, quo uno veritas, id quod est, conspici potest. Illis igitur cedimus, ut infinitis habendis orationibus et sibi et auditoribus placeant, frustraque laborent, ut hac ratione discipulis sapientiam, ut coecis visum, imponant: nos mentis curabimus oculum, ut, hoc purgato restitutoque, mens per illum scientiam et veritatem adsequatur: quo doctrinae valebunt maxime, cum aliae, tum geometria et dialectica. — Sed in itineris confecti recordatione lubentissime sane cum Platonis attendimus in explorandâ naturâ hominis sagacitatem, tum singularem inprimis Socratis rationem. Unus ille in tota Atheniensium civitate ei se objiciebat studio, quo omnes ducebantur vehementissime: erat hoc autem studium eloquentiae. Nam quicumque vel literis doctrinisque operam navabant, vel in republica ad honores contendebant, per unam maxime eloquentiam ad principatum in his studebant pervenire. Ipse adeo populus cum in foro, tum in castris nihil habebat suavius potiusque, quam oratores audire copiose ornateque dicentes. Quo fiebat, ut duceretur plane ab his, aptissimoque hi nomine δημα-

γω-

γωγοὶ appellarentur. Socrates autem tantum aberat, ut abriperetur hoc studiorum cursu cum caeteris omnibus, excellentissimis etiam hominibus, ut unus subsisteret, unus huic flumini et quasi torrenti resisteret, unus auderet contendere, perniciosum esse rei publicae hoc eloquentiae studium, eoque perniciosius, quo majus, quo excellentius haberetur, unus ipsos adoriretur et demagogos et sophistas, quamque intus essent pravi corruptique, publice aperiret. Sed, quod nobis quidem magis etiam admirabile videtur, unus fuit idem ille Socrates, qui ipsi, quam contemnere videbatur, eloquentiae, suam maxime et vim inderet et auctoritatem conciliaret: imo vero id efficeret, eo certe valeret plurimum, ut in Demosthenis eloquentia vis illa aliquando et *δεινότης* exsisteret, qua is totam Graeciam commovit virtutisque ardore incendit. Id autem ut explicetur plene, ut disciplina Socratica, quâ fuerit ubertate, et in ipsa republica, in gravissimis reipublicae negotiis auctoritate, pateat, simulque quam Socrates, quam Plato praesertim *veram* esse *eloquentiam* duxerit, intelligatur, ex altioribus quibusdam principiis res repetenda nobis et declaranda est. Patebit vero in hoc in primis tractando argumento, quippe ampliore et illustriore, qualem quantamque habeat in rebus humanis vim et efficacitatem *veri amor*.

De

De dicendi ratione, quam, per Platonem, Socratis peperit disciplina.

Eloquentia, nisi a philosophia quasi succum et sanguinem duxerit, ipso Platone judice, [1] inane est et ludicrum negotium, verbis constans, destitutum rebus. Itaque tum demum effloruit viguitque Athenis, postquam Periclis aliorumque ingenium sapientiae studio imbuerat Anaxagoras, sublimis philosophus, cui et Socrates debuit multum et hoc debuit Euripides, ut una cum eloquentia philosophiam in scenam produceret. Quod item et Plato vidit et comprobarunt posteri. Videtur, ait in Phaedro Socrates, haud sine caussa Pericles in eloquentia perfectissimus exstitisse: Πᾶσαι ὅσαι μεγάλαι τῶν τεχνῶν προσδέονται ἀδολεσχίας καὶ μετεωρολογίας φύσεως πέρι· τὸ γὰρ ὑψηλόνουν τοῦτό καὶ τὸ πάντη τελεσιουργικὸν ἐντεῦθεν ποθὲν ἰέναι· ὃ καὶ Περικλῆς πρὸς τῷ εὐφυὴς εἶναι ἐκτήσατο· προσπεσὼν γάρ, οἶμαι, τοιούτῳ ὄντι Ἀναξαγόρᾳ, μετεωρολογίας ἐμπλησθεὶς καὶ ἐπὶ φύσιν νοῦ τε καὶ ἀνοίας ἀφικόμενος, ὧν δὴ πέρι τὸν πολὺν λόγον ἐποιεῖτο Ἀναξαγόρας, ἐντεῦθεν εἵλκυσεν ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην τὸ πρόσφορον αὐτῇ [2]. *Magnae quaelibet artes uberioribus indigent ac sublimioribus de naturae disceptationibus: hinc enim mentis sublimitas*

et

(1) Phaedro 269 et 270. Cf. Cic. Orat. c. 4. (2) Phaedr. 270. A. Cf. Plut. in Pericle init. et Cicero Orat. c. 4.

et vis efficax in quavis re perficiendâ obtingere homini videtur: quod Pericles ad ingenii acumen adjunxit. Nam incidens, credo, in hujusmodi rerum indagatorem, Anaxagoram, sublimium rerum studio imbutus atque ad naturam mentis amentiaeque procedens, in quibus multus erat in sermonibus Anaxagoras, hinc ad dicendi artem traxit, quaecunque ei essent consentanea. Sed Pericles sic est a philosopho institutus, ut singulare et inusitatum inveniret dicendi genus; cujus quae *forma* fuerit, ex orationibus intelligitur, quae apud Thucydidem exstant [1]; quae vero fuerit in civitate, belli Peloponnesii temporibus, *auctoritas*, ipsa hujus belli historia docet [2]. Haud dissimilis fuisse ratio videtur, qua deinde Demosthenes ad novum, sed illustrius etiam, dicendi genus pervenerit. Socratem non vidit: audiveritne Platonem, incertum est; sed hoc constat, Platonis eum scripta legisse, quibus sane legendis non minus, quam ipso audiendo Socrate, μαιευτικῆς Socraticae rationem percipere potuit. Legit autem eum summo studio, admiratione summâ, ut Cicero testatur. Lectitavisse, ait, Platonem studiose, audivisse etiam Demosthenes dicitur: idque apparet ex genere et granditate verborum: dicit etiam in quadam epistola hoc

(1) Wyttenb. praef. Selector. p. XII. (2) Thucydides II. 55-65. Cf. Cic. Orat. c. 9. Ab Aristophane poëta fulgere, tonare, permiscere Graeciam dictus est.

hoc ipsum de sese [1]. Nec vero id, nostro quidem judicio, ex *granditate verborum* tantum, sed multo etiam evidentius ex toto Demosthenis apparet dicendi genere, quod mirum in modum Socraticum est et Platonicum. Nam quum principis hujus Oratoris scripta cum caeterorum, qui praecesserunt, orationibus comparamus, in illis quidem naturae vim et persuasionem agnoscimus, admiramur etiam rerum humanarum perspicientiam, interiorem naturae humanae pervestigationem: admiramur cum his conjunctam orationis vim singularem et sublimitatem; sed quascunque tandem legamus sive in Thucydidis historia, sive apud ipsos oratores orationes, ne vel Aeschine etiam excepto, Demosthenis aemulo, desideramus in illis omnibus, quam ipsa desideravit antiquitas, δεινότητα illam, quam vocabant Graeci, quaeque uni fuisse propria Demostheni videtur. [2] Erat haec autem in Demosthene ejusmodi, ut Socratis referret παῤῥησίαν, libere sententiam diceret de gravissimis reipublicae caussis, nec principibus in civitate viris nec ipsi populo parceret, si quidem sive dolo illi, sive hic ignorantia et levitate peccasset, salutem omnino publicam spectare unice, suam aliorumque vix cogitare videretur. Sed accedebant alia, inprimis Socratica. Non libere tantum et patriae ductus amore dicebat publice, sed pa-

(1) Cic. Bruto c. 31. Cf. Orat. c. 4. Plut. in vita Dem. c. 2. (2) Dionys. Hal. περὶ τῆς Δημ. δεινότ.

pari cum prudentiâ et vero *benivolentiâ*. Noverat ille penitus Atheniensium animos, perspexerat, quibus maxime vitiis laborarent, quibus item virtutibus excellerent: ista reprehendebat omni opportunitate, has identidem celebrabat. Falsis eos praejudicatisque opinionibus liberabat, ut ipsi viderent, quid civitati, quid ipsis maxime esset utile: quoque magis hoc sequerentur, veri amorem, qui inest hominibus, inest in primis hominum concionibus, suscitabat et alebat. Est in virtutibus Demosthenis talis omnino simplicitas, qualis in omnibus est Socratis sermonibus. Nullus orationis ornatus, studium nullum commendandae probandaeque sententiae suae: ut mirentur multi, qui recens ab aliorum lectione oratorum, recentiorum maxime, ad eum accedunt, mirentur igitur, nec flosculos se apud illum, nec imagines, nec illa omnino reperire, quibus lucet splendetque unice multorum oratio. Haec autem simplicitas ipsius veri habet sginificationem: *ἁπλοῦς γὰρ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ*: et valet magnopere ad veri in animis studium excitandum: valet vero maxime, quo pertinet inprimis eloquentia, ad persuadendum. Sed uti sic mentem hominum veritatis luce illustrabat, ita *benivolentiâ* eorum animos movebat sibique conciliabat. Invehitur subinde in totum populum Atheniensem et tanto impetu et ardore, ut indignationi ira videatur accedere; nec tamen odisse eum poterant cives sui. Oratores quidem et demagogi vindictam spirabant.

Ig-

Ignorabant enim vel videre nolebant, benivolentiâ eum in cives ductum, sic in hos succensere: quod dixit Socrates in *μαιευτικῆς* descriptione, sophistas illos respiciens, quibus frustra mederi studuerat; *πολλοὶ γὰρ ἤδη πρός με οὕτω διετέθησαν, ὥστε ἀτεχνῶς δάκνειν ἕτοιμοι εἶναι, ἐπειδάν τινα λῆρον αὐτῶν ἀφαιρῶμαι, καὶ οὐκ οἴονται εὐνοίᾳ τοῦτο ποιεῖν· πόῤῥω ὄντες τοῦ εἰδέναι, ὅτι οὐδεὶς θεὸς δύσνους ἀνθρώποις, οὐδ᾽ ἐγὼ δυσνοίᾳ τοιοῦτον οὐδὲν δρῶ· ἀλλά μοι ψεῦδός τε συγχωρῆσαι καὶ ἀληθὲς ἀφανίσαι, οὐδαμῶς θέμις.* (1) Hoc plane fuit Demostheneum et hinc illa viri cum *παῤῥησία*, tum in primis *δεινότης*. Nam *δεινὸς* videbatur eratque audientibus non vultu, non voce, non verbis, non sententiis, non impetu, non studio permovendi et contentione: haec aures oculosque tangunt; sed effectu orationis in audientium animis, sed aculeis quos in iis relinquebat, sed sensibus quos intus in unoquoque commovebat, quibusque incalescere se undique sentiebant qui adstabant audientes. Itaque commovebat hac eloquentiâ civitatem Atheniensium totam, et, una cum hac, totam fere Graeciam. Nam quiescere nemo poterat, qui sic in-

(1) Theaet. 151. C. Hanc *εὔνοιαν* lubens ubivis in orationibus profitetur Demosthenes, in primis *de Corona* initio. Propriam hanc Demosthenis in dicendo virtutem nuper in populari scriptione, *Brieven over het Hooger Onderwijs*, explicare studui, p. 261.

intus afficiebatur, sic oculis fere videbat pessime se egisse socordiâ, sic imo pectore et patriae amore et praeclarorum facinorum studio inflammabatur. Quo factum, ut solus Demosthenes sola eloquentiae facultate plus per complures annos efficere ad tuendam et servandam Graeciam, quam ad domandam Philippus astutiâ, dolis, praemiis, pecuniis, exercitibus, classibus diceretur. Quodsi jam sit, qui quaerat, unde haec divina sit in Demosthene dicendi vis et facultas repetenda, sibi eam debuit profecto oratorum princeps, ut sibi omnes debent excellentes viri excellentiam suam: et, nisi sic ille natus ad eloquentiam fuisset, ut fuit ad philosophiam Socrates, tantam habere in rempublicam vim, quantam hic habuit in philosophiae studia, non potuisset. Sed Socrati debuit orationis disciplinaeque exemplum, quâ unâ efficacissime, quidquid intus in homine est, suscitatur, idemque ad hoc exemplum videtur naturalem eloquendi facultatem acuisse, excoluisse et vero uni adhibuisse reipublicae saluti.

Non imitatus dicendo est sive Socratem sive Platonem Oratorum summus: id in tantum ingenium non cadebat; sed quod colloquendo cum juvenibus in ipsorum animis effecerat Socrates, ut apud Platonem reperiebat, id ille, his ipsis imbutus Socraticae disciplinae principiis, quum ad dicendum se dedisset, in universi populi animis efficiebat sponte. Erat hoc autem ejusmodi, ut puderet

ret audientes ignorantiae atque socordiae suae; quaeque generosi pudoris vis est, excitarentur virtutis studio, ipsoque hoc studio ad praeclara suscipienda facinora adducerentur. Spectaverat disciplina Socratica honestatem, verecundiam, liberalitatem, omnino, quod appellare solebat, τὸ καλὸν: quodsi legimus Demosthenem, vix ullam absolverimus orationem, quin nosmetipsos sentiamus pulcri honestique amore inflammatos: quod et sensisse veteres videntur, cum eas legerent, et caussam habuerunt vis illius et efficacitatis stupendae, quam ejus eloquentia in Athenienses, in ipsos adeo Thebanos habuit. Panaetius, sic scriptas esse plerasque ejus orationes, animadvertit, *ὡς μόνου τοῦ καλοῦ δι' αὑτὸ αἱρετοῦ ὄντος*, [1] *ut qui decernat, honestum propter se ipsum esse expetendum:* duxisse eum cives *οὐ πρὸς τὸ ἥδιστον ἢ ῥᾷστον ἢ λυσιτελέστατον*, *non ad illud, quod aut jucundissimum, aut facillimum, aut utilissimum esset*, *ἀλλὰ πολλαχοῦ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν σωτηρίαν οἴεται δεῖν ἐν δευτέρᾳ τάξει τοῦ καλοῦ ποιεῖσθαι καὶ τοῦ πρέποντος*, [2] *sed identidem securitatem atque salutem postponendam censet honesto et decoro.* Quo quantum valuerit apud homines etiam timidos, ignavos, quique animos desponderent plane, quales Thebani erant post belli Phocensis clades, Theopompus enarrasse diserte videtur, cujus haec verba servavit Plutarchus: ἡ δὲ

τοῦ

(1) Plutarch. vita Dem. c. 12. (2) Eod. l.

τοῦ ῥήτορος δύναμις ἐκριπίζουσα τὸν θυμὸν αὐτῶν καὶ διακαίουσα τὴν φιλοτιμίαν, ἐπεσκότησε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ὥϛε φόβον καὶ λογισμὸν καὶ χάριν ἐκβαλεῖν αὐτοὺς, ἐνθουσιῶντας ὑπὸ τοῦ λόγου πρὸς τὸ καλόν. At hujus vis oratoris, quae excitabat animos eorum et incendebat ad gloriam, obstruxit omnibus reliquis: ut quasi lymphati, ab oratione ejus rapti ad honestum, metum, rationem, gratiam abjicerent. (1) Scilicet id inprimis e Socratica disciplina hominum animis adhibebat, ut non tantum gratificaretur eorum sensibus studiisque, sed ne vitiis adeo eorum parceret: fateretur adeo palam; *ὑμεῖς ἐμοὶ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, συμβούλῳ μὲν, κἂν μὴ θέλητε, χρήσεσθε· συκοφάντῃ δὲ, οὐδὲ ἐὰν θέλητε. Vos me, Athenienses, consiliarium habebitis, etiamsi nolitis; calumniatorem vero, etiamsi vel maxime velitis, non habebitis.* (2) Omnino, ut Socrates, ita ille, quod ait Plutarchus, in omni oratione apparet *μετὰ παῤῥησίας μάλιϛα τῷ δήμῳ διαλεγόμενος, καὶ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῶν πολλῶν ἀντιτείνων, καὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν αὐτῶν ἐπιφυόμενος: libere praesertim ad populum egisse, reluctans plebis lubidini, peccataque ejus insectans.* (3) Sed nos haec accuratius exploranda lectorum studiis relinquimus, qui hinc sua sponte intellexerint Anaxagoreae et Socraticae philosophiae diversam plane in eloquentiam efficacitatem.

(1) Plut. l. l. c. 18. (2) Plut. l. l. c. 14.
(3) Plut. l. l. c. 14.

tem. Sublimior erat illa: haec popularior; illa excellentis ingenii hominibus conveniebat: haec placebat omnibus. Ex illa profecti sunt oratores, qui acumine ingenii judiciique subtilitate excellerent, sed eâ essent eloquentiâ, quae rerum gravitate magis, quam copia orationis et perspicuitate commendaretur: cujus rei testis est tota Thucydidis historia. E Socratis vero disciplinâ Xenophonteae fluxerunt orationes, quae exempla omni aevo habitae sunt perspicuitatis, suavitatis, elegantiae: fluxerunt historica scripta cum Xenophontis, tum eorum, qui hujus imitari dotes studuerunt, Ephori, Arriani, evidentiâ sane singulari Thucydidem superantia. Fluxerunt, quae omnium primum et maxime memoranda erant, Platonis scripta, quem omnium qui umquam scripserunt, eloquentissimum judicavit Cicero. Sed Socraticae scholae eloquentia ut plane in lucem prodiret, Oratore erat opus, qui, instar Periclis, vel praeesset civitati, vel totus certe esset in rebus civilibus versatus. Talis plane Demosthenes fuit, idemque sic toti excitandae commovendaeque Graeciae Socraticam adhibuit philosophiam, ut ante eum Atheniensium regundae civitati Anaxagoream adhibuerat Pericles.

Eloquentiam nunc ipsam spectamus: de Rhetorica alius nobis deinceps erit dicendi locus. Verumtamen ne hoc etiam loco haec prorsus omittenda videtur. Nam, nisi artis intercedat studium, exsistere e philosophia eloquentia non potest. Itaque

que quae ex Anaxagorae philosophia manavit eloquentia, ad artis formam diligentiamque ab Antiphonte adacta est, Thucydidis praeceptore, cui gratus discipulus debitas laudes retulit: Ἀντιφῶν, ait, ἀνὴρ Ἀθηναίων τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀρετῇ τε οὐδενος ὕςερος, καὶ κράτιςος ἐνθυμηθῆναι γενόμενος καὶ ἃ ἂν γνοίη εἰπεῖν (1) Exstitit similiter Platonis aetate, qui ex novo, quod sophistae pepererant, philosophandi genere novam dicendi rationem informaret, Isocrates, Gorgiae discipulus (2): magnus item orator, omnium vero, qui artem eloquentiae tractarunt, longe princeps et celeberrimus. Hujus viri quam late patuerit vis in omne literarum genus, e Cicerone intelligitur. Ecce tibi exortus est, ait, Isocrates, cujus e ludo, tamquam ex equo Trojano, meri principes exierunt; sed eorum partim in pompa, partim in acie illustres esse voluerunt. Itaque et illi, Theopompi, Ephori, Philisti, Naucratae multique alii naturâ differunt: voluntate autem similes sunt, et inter sese, et magistri: et ii, qui se ad caussas contulerunt, ut Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Aeschines, Dinarchus aliique compures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen sunt omnes in eodem veritatis tutandae genere versati (3). Quod idem aliis ver-

(1) Thuc. VIII. c. 68. Cf. Ruhnk. Opusc. Vol. I. p. 149.
(2) V. Cic. de Senect. c. 5. (3) Cic. de Orat. II. 22. de Ruhnkenii conjectura Opusc. Vol. I. p. 355. Vulgo legitur *in eodem veritatis imitandae.* Cf. id. ad Rutil. II. 6. p. 92.

verbis iterat: Exstitit igitur jam senibus illis Isocrates, cujus domus cunctae Graeciae quasi ludus quidam patuit atque officina dicendi, magnus orator et perfectus magister, quamquam forensi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem, meo judicio, est postea consecutus [1]. Scilicet Isocrates non totus erat a sophistis ad philosophiam informatus, erat in ipsius ingenio philosophia quaedam. Quod Socratem, certe Platonem non fugit, unde hic illum in Phaedro sic de eo vaticinantem facit: *Νέος ἔτι, ὦ Φαῖδρε, Ἰσοκράτης· ὃ μέντοι μαντεύομαι κατ' αὐτοῦ, λέγειν ἐθέλω. — Δοκεῖ μοι ἀμείνων ἢ κατὰ τοὺς περὶ Λυσίαν εἶναι λόγους, τὰ τῆς φύσεως· ἔτι δὲ ἤθει γεννικωτέρῳ κεκρᾶσθαι· ὥςε οὐδὲν ἂν γένοιτο θαυμαςὸν προϊούσης τῆς ἡλικίας, εἰ περὶ αὐτούς τε τοὺς λόγους οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ, πλέον ἢ παίδων διενέγκοι τῶν πώποτε ἁψαμένων λόγων· ἔτι τε εἰ αὐτῷ μὴ ἀποχρήσαι ταῦτα, ἐπὶ μείζω δέ τις αὐτὸν ἄγοι ὁρμὴ θειοτέρα. Φύσει γὰρ, ὦ φίλε, ἔνεςί τις φιλοσοφία τῇ τοῦ ἀνδρὸς διανοίᾳ* [2]. Quem locum praeclarum sic Latinis verbis expressit Cicero [3]. *Adolescens etiam nunc, o Phaedre, Isocrates est; sed quid de illo augurer, lubet dicere. Quid tandem? inquit ille. Majore mihi ingenio videtur esse, quam ut cum orationibus Lysiae comparetur. Praeterea ad virtutem major indoles: ut minime mirum futu-*

(1) Cic. Bruto. c. 8. (2) Phaedro 278 E. 279 A.
(3) Orat. c. 13.

turum sit, si, cum aetate processerit, aut in hoc orationum genere, cui nunc studet, tantum, quantum pueris, reliquis praestet omnibus, qui unquam orationes attigerunt, aut, si contentus his non fuerit, divino aliquo animi motu majora concupiscat. Inest enim naturâ philosophia in hujus viri mente quaedam. Profecit ab hoc excellentissimo dicendi magistro Demosthenes. Nam, quamvis Isaeum audivit, τὰς Ἰσοκράτους τέχνας, ut ait Plutarchus (1), clanculum nactus est: et hinc in ejus orationibus apta illa partium distributio, sententiarum elegans forma, numeri oratorii, dotes caeterae, quibus ipsae se commendant superstites Isocratis orationes. Verumtamen animadvertisse haec nobis e Rhetoricae historiâ sufficit ad judicandum dicendi genus, quo usus est Demosthenes, ad ipsum Oratorem judicandum, ad declarandam δεινότητος illius caussam, qua movit civitates Graecas virtutisque amore inflammavit, non sufficit. Si, ut Aeschines caeterique fere oratores omnes, e solis profecisset rhetorum scholis, his cunctis similis orator exstitisset, certe hanc, qua omnibus praestitit, vim et virtutem in ejus oratione non admiraremur. Id efficere nec Isocratis τέχναι, quamvis elaboratae, nec placita sophistarum, quamvis ingeniosa, potuerunt, una effecit potissimum Socratis philosophia, ut traditam expressamque in Platonis scriptis reperiebat, quae

(1) Plut. vita Demosth. c. 2.

quae argutiis sophistarum et cavillationibus tota esset opposita, et vero sanae incorruptaeque eloquentiae exemplum praeberet. Dicam quod sentio: quae scripta a Platone est ad caussam Socratis defendendam *Socratis Apologia*, τύπος haec plane est eloquentiae Demosthenicae.

Videtur jam Plato ipse vim percepisse philosophiae Socraticae ad veram eloquentiam, quum producere eam in tribunal tentaret faceretque Socratem pro judicibus dicentem. Forma dicendi sermonem refert plane familiarem, quamquam perspicua est, et, licet ornamentis haud commendata oratoriis, apta, elegans, unaque in paucis ad animos hominum tenendos efficacissima. Nam ab ipso inde exordio amor veri, quo vel inviti capiuntur mortales, in oratore apparet. Isti, ait, nihil veri dixerunt, ὑμεῖς δ' ἐμοῦ ἀκούσεσθε πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Videmur nobis hominem audire candidum, probum, mirae simplicitatis; sed acerrimum eundem veri justique vindicem, justum propositique tenacem: benivolum in primis in cives suos, nec tamen adulantem illis, immo reprehendentem graviter, si quid socordia commiserunt, quod civitatis ipsorumque saluti noceret: per totam se vitam, ait, in mediis civibus viventem, ad honestatis eos studium excitasse, iisque, ut equis magnis et generosis, sed paullo inertioribus calcar adhibuisse: id enim se sibi mandatum a Deo fuisse arbitratum. Refert nobis tota oratio virum, quem propter veri justique amorem et erga

cives

cives benivolentiam amemus; admiremur autem simul et suspiciamus propter excelsos pectoris sensus animique constantiam, quam ut factis probaverat turbulentis reipublicae temporibus, ita nunc verbis profitetur. Sic enim se res habet, Athenienses, ait, *ἀληθείᾳ· οὗ ἄν τις ἑαυτὸν τάξῃ ἢ ἡγησάμενος βέλτιον εἶναι, ἢ ὑπ' ἄρχοντος ταχθῇ, ἐνταῦθα δεῖ, ὡς ἔμοι δοκεῖ, μένοντα κινδυνεύειν, μηδὲν ὑπολογιζόμενον μήτε θάνατον μήτε ἄλλο μηδὲν πρὸ τοῦ αἰσχροῦ* (1). *Quo quisque in loco vel semetipsum constituit, arbitratus id optimum esse, vel a superiore jubetur consistere: in eo, ut mihi videtur, permanere eum oportet periculumque subire, nec mortem, nec aliud quidquam magis, quam, quod turpe est, reformidantem.* Quamobrem, *ἐγὼ*, inquit, *ὑμᾶς μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι καὶ φιλῶ, πείσομαι δὲ μᾶλλον τῷ θεῷ ἢ ὑμῖν, καὶ ἕως μὲν ἐμπνέω καὶ οἷός τε ὦ, οὐ μὴ παύσομαι φιλοσοφῶν καὶ ὑμῖν παρακελευόμενός τε καὶ ἐνδεικνύμενος, ὅτῳ ἂν ἀεὶ ἐντυγχάνω ὑμῶν, λέγων οἷάπερ εἴωθα* (2). *Ego vos quidem, Athenienses, diligo et amplector, Deo vero magis, quam vobis, parebo: et quamdiu spirabo viresque suppetent, philosophari non desinam; adhortans vos et praecipiens, in quemcunque incidero vestrum, quae dicere consuevi.* Quid plura? Ita Socratem, ut ille ait, pro se ipsum dicentem audimus, ut non supplex aut reus, sed magister aut dominus videre-

tur

(1) Apol. Socr. 28 D. (2) Id. 29 D.

tur judicum. Quid alii sentiant, ignoro; sed ego, quotiescumque et hanc lego Socratis apud Platonem orationem, et lectâ illâ, Demosthenis reputo dicendi genus, quod pariter subinde dialogum refert et sermonis familiaris imitationem habet (1) et vero spirat ubivis pariter honestatem et virtutem: toties Platonicae et Demostheneae si minus artis, certe eloquentiae admiror similitudinem: in Socrate apud Platonem, cives suos monente, avertente a vitiis, excitante et convertente ad virtutis studium, imaginem mihi conspicere videor, quam dicendo expressit Demosthenis: spirare adeo dicam

(1) Exempla hujus rei in proximis afferemus. Quodsi Aeschines aliique id similiter factitarunt, in Demósthene unice patet Socratica in his et Platonica ratio. Platoni item Cicero debuit, quod in Catilinariis tantam fere in legentium animos vim habet ac plane est Platonicum. *Nunc te patria — odit et metuit — quae tecum, Catilina, sic agit et quodammodo tacita loquitur: nnllum aliquot jam annis facinus exstitit, nisi per te. — Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli; nunc vera me totam esse in metu propter te unum — non est ferendum. Quamobrem discede atque hunc mihi timorem eripe.*" — *Haec si tecum, ut dixi, patria loquatur.* — Simile enim in Platonis Critone legum et τοῦ κοινοῦ τῆς πόλεως cum Socrate colloquium exstat 50. A. Quod autem *candorem* illum Socraticum attinet, operae pretium est cum *Critone* et *Apologia* comparare Demostheneae orationis *de coronâ* prooemium.

cum in Demosthenis orationibus Socraticae Platonicaeque philosophiae genium.

Verum redimus ad singularem illam et miram profecto, quam memoravimus, Socratis rationem, qui idem maxime et eloquentiae se opposuit studiis et studia eloquentiae excitavit, pariterque et invectus est in oratores, et oratores summos, ipsum Demosthenem, disciplinâ suâ excoluit. Scilicet perversam exagitabat saeculi sui cum sophistarum, tum oratorum eloquentiam, qui nullam habentes veritatis, nullam justitiae rationem, quod maxime esset falsum injustumque, id oratione multitudini proponere ut verissimum justissimumque contenderent. Quorum propositis opinionibusque confutandis proprios sibi insitosque veri justique sensus explicuit: quo sponte ejus oratio copiosa fiebat et persuasionis plena. Pectus enim est, quod disertos facit. Itaque sic loquitur in Platonis Gorgia, ut, quod Cicero animadvertit, in oratoribus irridendis ipse esse orator summus videretur. (1) Sed ut in eosdem sophistas et oratores ἐλεγκτικὴν suam adhibebat, qua oculis omnium subjiciebat vanitatem horum hominum et impudentiam, ita artem docuit oratores germanos, qua populo repraesentarent intimos quosque demagogorum et tyrannorum sensus, unde mirabiliter sane profecit Demosthenes: cumque eo inprimis haec ars valeret, ut veritatis

vire

(1) De Orat. I. c. 11.

virtutisque amorem in hominum animis excitaret, ex hac profecto una omnium maxime fructum capere eloquentia debuit. Hoc sibi munus dicit in Apologia Socrates, ut modo audivimus, a Diis esse datum, ut in Atheniensium civitate populum quasi stimulis et calcaribus ad optimarum rerum studia excitaret: quibus verbis expressit et quasi vaticinatus est philosophus, quid summus ex ejus schola orator in eâdem aliquando civitate esset facturus. Sensit sane aliquando Macedo, quis esset quamque efficax ad excitandos adversus tyrannos cives Demostheneae orationis stimulus et calcar.

Num temporibus istis convenerit eloquentia Demosthenis: quid item de hujus et Phocionis politicis consiliis existimandum sit, hic non quaerimus. De eloquentiâ viri et δεινότητι agendum erat. Miretur autem aliquis, non ita haec perspexisse Dionysium Halicarnassensem (1), nec ipsum adeo Ciceronem sic, ut fecimus, a caeteris oratoribus distinxisse Demosthenem. Sed aliter fere rhetores de scriptis judicant, aliter oratores et philosophi: illi orationis formam attendunt, hi vim interiorem exquirunt diligentius. Itaque in Demosthene Socratem et Platonem agnoscere, Dionysio erat difficillimum; facilius Ciceroni, quippe qui et orator et philosophus erat. Et vero in illo ad Bru-

(1) Περὶ Δημ. δεινότ. cf. in Ep. ad Pomp.

Brutum de perfecti oratoris forma libello idem haud obscure significavit. Nec latius, ait, nec copiosius de magnis variisque rebus sine philosophia potest quisquam dicere. Si quidem etiam in Phaedro Platonis hoc Periclem praestitisse caeteris dicit oratoribus Socrates, quod is Anaxagorae physici fuerit auditor: *quod idem de Demosthene existimari potest: cujus ex epistolis intelligi licet, quam frequens fuerit Platonis auditor.* (1) Caeterum quantum ipse Platoni debuerit, ubivis fatetur, tum in eodem hoc libello. Ego autem, ait, et me saepe nova videri dicere intelligo, cum pervetera dicam, sed inaudita plerisque: *et fateor, me oratorem, si modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex rhetorum officinis, sed ex Academiae spatiis exstitisse.* Illa enim sunt curricula multiplicium variorumque sermonum, *in quibus Platonis primum impressa sunt vestigia. — Omnis enim ubertas et quasi sylva dicendi ducta ab illis est.* (2) Veruntamen rhetorum Graecorum lectio, quibus a teneris imbutus fuerat Cicero, alio videtur ejus mentem abduxisse.

De eo, quod in eloquentia est summum.

Eo pertinuit tota haec disputatio nostra, ut, quam

(1) Orat. c. 4. (2) Orat. c. 3.

quam maxime cum Socrates, tum praesertim Plato probaverit eloquentiam, perspiceremus. Quod sane, nisi Socraticâ perspectâ disciplinâ intelligi non potest: patere autem eo manifestius videtur, quo ipsam apud Graecos eloquentiae historiam exploraverimus diligentius. Sed licet nobis ex eadem disputatione alia item efficere. Efficimus, quid Cicero spectaverit, quum esse contenderet oratorem perfectum, sine studio philosophiae, non posse: (1) efficimus, quid caussae esse praecipue videatur, ut, prouti Demosthenes apud Graecos, ita apud Romanos idem hicce Cicero eloquentiae principatum obtinuerit. Est scilicet omnino arcta quaedam, ut ille vidit, philosophiae et eloquentiae necessitudo: ipse autem a tenerâ aetate praestantissimos Athenis philosophos audiverat, et vero, unde fructum percepit ad bene dicendum uberiorem etiam, nocturnâ diurnâque manu scripta versaverat Platonis: quibus sic captus est, ut Socraticum se et Platonicum fateretur, sic, iisdem legendis, Socraticâ et Platonicâ philosophiâ imbutus est, ut, si quis Romanorum alius, ipse nobis dicendus Romanorum Plato videatur. Hunc in modum institutus, his quasi alimentis pastus et corroboratus, quum inesset ei naturâ facultas dicendi admirabilis quaedam, superare facile caeteros oratores, quamvis disertos, potuit, quibus talis defuisset institutio. Sed, quo

(1) Cic. Orat. c. 3 et 4.

quo plenius id intelligamus, quo perspiciamus interius, quae de Platonis sententiâ vera eloquentia, quid omnino in ipsâ eloquentiâ summum sit, vis nobis philosophiae ad bene dicendum ex ipsis philosophiae principiis declaranda est: erit autem ipse nobis Plato, in hac praesertim disquisitione, dux et magister optimus.

Nam ut Apologiâ ille scribendâ, scribendo item Menexeno, exemplum dedit sanae incorruptaeque eloquentiae, ita in Phaedro praesertimque in Gorgiâ ex intimâ philosophiâ eloquentiae principia duxit. In Gorgia autem datâ operâ demonstravit, nisi insit oratori philosophia, propositumque is in dicendo habeat magnum, praeclarum tantâque arte dignum, levem inanemque esse, quin etiam abjectam et civitati perniciosam eloquentiam omnem. Itaque ut haberet, quorum sententiae suam ipse sententiam opponeret, principes quosdam sophistas cum Socrate colloquentes induxit, Gorgiam, Polum, Calliclem, qui nec veri nec justi ullam habentes rationem, vulgi solum auram captare dicendo studerent. Et primum quidem Gorgiam de artis natura disserentem fecit. Nam postquam more suo Socrates, quid esset eloquentia, quidque is profiteretur, qui se eloquentem diceret, quaesiverat, sic Gorgias ad has quaestiones respondet, ut esse dicat artem dicendi *πειθοῦς δημιουργὸν* (1), *persuasionis effectricem*, oratores autem ap-

(1) Gorg. 453 A.

appellet, *qui verbis possint cum in judicio judicibus, tum in senatu senatoribus, tum in comitiis et in quibuslubet concionibus civium auditoribus persuadere* [1]. Hic Socrates, quo magis de hac viri opinione artisque natura et proposito summo constaret, visne, inquit, duo ponamus persuasionis genera, alterum sine scientia fidem praestans, alterum vero scientiam? — Sit ita. — Utram vero persuasionem eloquentia affert in judiciis aliisque coetibus de justis injustisque rebus? ex qua homines sine scientiâ credant, an ex qua sciant? — Patet: ex qua audientes ad fidem adducantur. — Ergo, ut videtur, persuasionis artifex eloquentia est, quae *credulitatem* potius quam *scientiam* de justo et injusto praestat [2]. Haec et alia similia ut concesserat Gorgias, Socrates deinde, quodsi, inquit, nihil habet cum scientia eloquentia commune, ars non est, sed sit oportet *ἐμπειρία τις peritia quaedam*, uti v. c. coquinaria res non ars est, sed peritia ejus quod gratiam voluptatemque habet. Sic eloquentia, quam vos vocatis, gratiam quidem voluptatemque hominibus parit, ars vero appellari non potest. Non dico, idem esse rem coquinariam et eloquentiam; sed ejusdem studii particulas esse aio. Quodsi quaeritis, cujusnam sint studii particulae, pudet referre, ne Gorgiae ego artem comicorum videar ratione ridere. *Δοκεῖ τοίνυν μοί, ὦ Γοργία, εἶναί τι ἐπιτήδευμα, τεχνικὸν μὲν οὔ, ψυχῆς*

(1) Gorg. 452 E. (2) Gorg. 454 E. 455 A.

χῆς δὲ ϛοχαστικῆς καὶ ἀνδρείας καὶ φύσει δεινῆς προσομιλεῖν τοῖς ἀνθρώποις· καλῶ δὲ αὐτοῦ ἐγὼ τὸ κεφάλαιον, κολακείαν (1). *Videtur mihi esse studium quoddam, non quidem arte contentum, sed ingenii sagacis, aptique naturâ et potentis ad hominum sibi consuetudinem conciliandam: summam autem ejus et caput appello adulationem.* Hinc efficit, tantum abesse, ut, quae summis in coelum laudibus efferri solet dicendi ars, digna his laudibus sit, ut ne ars quidem dici debeat et vero ad gravissimum pertineat hominis detrimentum. Nam quidni pertineat, ait, cum studii pars sit omnium vilissimi abjectissimique, *adulationis?* Fingit, his ita explicitis, Socrates sive μυθὸν sive apologum de adulatoria arte, quo totam in luce ponit Sophistarum calliditatem ac perversitatem. Sunt quatuor sive artes sive res, inquit, rebus humanis perutiles et necessariae, quarum duae corpori, duae animo prospiciunt: illae sunt *gymnastica* et *medicina*, hae, illis ἀντίϛροφοι, *legislatoria* et *justitia:* unum est harum omnium commune consilium, ut hominem efficiant omni parte perfectum absolutumque. Quod sentiens Adulatoria, haud sciens quidem, nam nihil habet cum scientia commune, sed conjectans, in quatuor semet partes divisit, induitque has res artesque singulas, ut esse singulatim videretur, quarum omnium speciem assumserat. Ita accidit, quod nunc fieri vide-

(1) Gorg. 462 B. 463 A.

demus, ut ab hominibus usurparetur pro gymnastica *fucatrix*, pro medicina *coquinaria* peritia, in primis vero et ad summum hominis detrimentum pro legislatoria coleretur σοφιστική, pro justitiâ ῥητορική. [1]

Hac Plato festivissima disputatione vulgarem sui aevi perversamque eloquentiam perstrinxit: nec vero pepercit in eodem dialogo superioris etiam saeculi oratoribus, Miltiadi, Themistocli, Cimoni, ne ipsi adeo Pericli, quem in Phaedro laudaverat. Quod ut quis miratur forte, mirata certe rem antiquitas est, ita quaeramus necesse est, quae tandem illa eloquentia sit, quam, de ipsius sententia, oratorum adhuc attigisset nemo. Vulgo duci oratorum vituperatio illa, quam datâ operâ orationibus refutavit Aristides Rhetor, ex odio Platonis in politicos viros solet; ego vero rem paullo altius et ex ipsis Platonicae philosophiae principiis repetam. Haud aliis equidem caussis tribuo, quod praestantissimos hos oratores vituperavit philosophus, quam iisdem illis, quibus adductus, in civitatem non admisit Homerum. Quod quo diligentius exploraverimus, ita de perfecto oratore Platonis existimabimus verius.

Audivimus Gorgiam, qui, quam inane, quam homini perniciosum esset, quo ducebatur, eloquentiae studium, a Socrate coactus est confiteri; nunc Calliclem audiamus, qui suâ sponte in phi-

(1) Gorg. 464 B.

philosophiam invehitur, ut rem utilem pueris, sed viris qui res acturi in civitate gravissimas sunt, cum inutilem prorsus tum indecoram. Venusta res philosophia est, o Socrates, ait, si quis eam modice in ipsa adolescentia tractat; quodsi diutius in ea, quam necesse est, versatur, hominum est pernicies (1). Nam quamvis sit quis bono naturâ ingenio praeditus, tamen, si per provectiorem etiam aetatem philosophatur, necessario omnium rerum inperitus fiet, quarum peritum esse oportet virum, qui moribus honestus et clarus in civitate erit. Nam et legum illi ignari sunt reipublicae, et sermonum, quibus uti in consuetudine hominum publice privatimque decet, et vero cupiditatum voluptatumque, quibus trahuntur homines, verbo, morum qui in aliis hominibus alii sunt, et ingeniorum: horum omnium prorsus sunt ignari. Quocirca quoties ad aliquam rem gerendam sive publicam sive privatam procedunt, ridiculi sunt, uti et politici sunt, credo, quum in vestras disputationes exercitationesque descendunt. — Sed optimum esse puto, utriusque esse participem: philosophiae quidem, disciplinae caussâ, nec sane adolescentem philosophari dedecet: quodsi quis aetate jam provectior philosophatur, ridiculum id prorsus negotium est. Ego te, o Socrates, benivolentiâ et amicitiâ prose-

(1) Convenit Attici apud Nepotem dictum: *philosophandum paucis: nam omnino non placet.*

sequor: ne igitur aegre feras velim, si libere sententiam dixero. Nonne turpe tibi esse existimas, ita comparatum esse, quemadmodum et caeteros se habere arbitror, qui diutius, quam par est, philosophiam persequuntur? Nam si acciderit, ut vel te vel alium tui similem in carcerem quis duceret, dicens, te injusta peregisse, quamvis non peregisses, tu sane, quid ageres, quo te converteres, non haberes; sed, acsi vertigine laborares subito et oscitares, haud invenires quod diceres: tum in tribunal escendens, actorem nactus hominem vilem abjectumque, capitali, si ipsi videretur, supplicio plectereris. Atqui id, o Socrates, quomodo dici prudens sapiensque possit, si qua ars ingenuae mentis nacta virum, reddit deteriorem, ut nec sibi ipsi ferre opem possit nec e gravissimis periculis se aut alium expedire, ab inimicis vero opibus spolietur, prorsusque infamis in civitate vivat? Tali viro, nisi dictu sit agrestius, vel colaphum infligere impune licet. Sed mihi crede, o bone: cessa argutari et decora rerum studia capesse, quibus sapere videaris. (1)

Haec Callicles ingeniose sane, sed acerbe: cui mirâ quadam ironiae vi respondet Socrates. Si aureum essem animum nactus, o Callicles, inquit, nonne putas lubenter me reperturum aliquem ex his lapidibus, quibus explorari aurum solet, optimum,

(1) Georg. 484 C. 486 D.

mum, ad quem animum exigens meum, si ab ipso recte cultus institutusque probaretur, scirem, mihi sufficere, nec alia opus esse probatione? — Quorsum haec, o Socrates? — Dicam tibi equidem: nempe arbitror, cum te nactus fuerim, me jam desideratum istud negotium invenisse. — Quam ob caussam? — Scio scilicet, si quidem tu mihi assenseris de iis, quae animus meus opinatur, haec jam unice esse vera. Nam sic judico, eum, qui recte cujus animum exploraturus est, utrum bene vivat an male, tria tenere oportere, quae in te omnia sunt, *scientiam*, *benivolentiam*, *dicendi libertatem*. In multos enim ego incidi, qui explorare me non possent, quod non essent, prouti tu, sapientes; alii sapientes quidem sunt, sed nolunt mihi veritatem dicere, quod non ita, ut tu, curam mei gerunt. Hospites autem hi, Gorgias et Polus, sapientes quidem sunt mihique benevoli, sed deest iis dicendi libertas, suntque verecundiores, quam deceat: nam quidni sint, quippe qui eo processerunt verecundiae, ut, per pudorem, audeat uterque eorum sibimet ipse multis coram hominibus, idque de rebus maximis, contraria dicere. Tu vero haec omnia tenes, quibus destituti sunt caeteri: esque rite excultus, ut multi facile dicant Atheniensium, mihique benevolus. Quod qua sim conjecturâ assecutus, dicam. Vos esse, Callicles, novi quatuor sapientiae socios, te, Tisandrum Aphidnaeum, Andronem Androtionis, Nausicydem Cholargeum. Clam au-

autem vobis interfui, quum quatenus sapientiae studendum esset, inter vos consuleretis, novique, hujusmodi apud vos vicisse opinionem, non contendendum esse in philosophando ad *ἀκρίβειαν*, *diligentiam*: adhortabamini vos invicem adeo, ut caveretis diligenter, ne ultra, quam deceret, sapientes facti, imprudentes corrumperemini. Ut igitur te audivi haec mihi suadentem, quod amicissimis tibi hominibus suasisti, indicium id mihi idoneum fuit, verissime te mihi benivolum esse. Caeterum libere te loqui nec verecundari, et ipse dicis et sermo tibi tuus, quem modo habuisti, assentitur. Sic igitur in hisce se res nunc habet: si quid tu mihi in sermonibus assensus fueris, exploratum hoc jam satis a te ac me esse, nec illud ad aliud esse examen exigendum: non enim assensus tu id esses neque sapientiae indigentiâ, neque verecundiae abundantiâ, neque vero decipiendi caussâ: amicus enim mihi es, ut ipse ais. Revera igitur meus tuusque consensus veritatis habebit summum. Est autem pulcerrima rerum consideratio, Callicles, de quibus me reprehendisti modo, qualem esse virum oporteat, quid studere et quatenus, cum seniorem, tum juniorem. Ego enim si quid in vita mea minus recte ago, scito non sponte me lubenterque errare, sed prae inscitiâ scilicet meâ. Tu igitur, ut monere me coepisti, ita ne desinas velim, sed plane mihi demonstra, quid illud sit, in quod mihi incumbendum videatur et quâ illud viâ consequar. Quodsi

si me nunc quidem tibi assentientem habueris, postea vero non haec deprehenderis agentem, de quibus consensimus, stupidum me plane esse existima, nec umquam me deinceps, quippe perditum hominem, mone iterum. Sed ab initio rem repetamus. (1)

Haec Socrates ironice; sed idem deinceps serio et pro argumenti gravitate sententiam aperiens suam, sic veritatis justitiaeque, adde et philosophiae, caussam agit, ut, quam vanae sint istorum hominum cavillationes, quam contra gravis, quantae in civitate auctoritatis illa eloquentia sit, quae cum philosophiae sit studio conjuncta, cuivis persuadeat facile. Nam postquam sic Socrates hujus viri sapientiam, admirabilem scilicet illam, summis laudibus extulerat, ad hanc eum necessitatem interrogando cogit, ut decere fateatur oratores, meliores dicendo efficere cives. Ars nobis, ait, (2) haud visa est res coquinaria: est enim ἐμπειρία quaedam, ἄτεχνος τριβή: sed hoc demum artis nomine *medicina* dicenda est, quippe quae cujus curam habet, ejusdem et naturam explorat et caussas agendi exquirit, et horum omnium rationes sibi reddere potest: altera vero illa horum nihil inquirit, quippe unice voluptati inserviens. Sed vide, num sint quaedam alia similia studia, quae vero non corpus, sed animum spectant, partim cum arte conjuncta, ut animi sa-

(1) Gorg. 486 D. — 488. B. (2) Gorg. 500. E.

salutem provehant, partim haec negligentia prorsus, animi solummodo oblectationem respicientia? Mihi quidem, adjicit, esse quaedam, Callicles, videantur: statuo autem totum hoc negotium *κολακείαν*, *adulationem* esse, sive animum, sive corpus, sive aliud quodcunque spectat, cujus voluptas respicitur, salus vero negligitur plane. Hinc de artibus quibusdam quaerit. Primum, ait, tibicinariam consideremus. Nonne haec tibi talis esse videtur Callicles? voluptatem persequi solum, aliud curare nihil? — Videtur. — Quid vero citharistica? quid chori? quid dithyrambica poësis? numquid tibi ea proferre videntur, unde qui audiunt meliores sint futuri? — Non videntur. — Quid vero praeclara illa atque admirabilis tragoediae poësis, quo spectat? eone contendit, ut spectatoribus gratificetur tantum? an vero, si quid illis gratum sit ac placeat, sed noceat, hoc ne dicat, cavet: si quod vero illis ingratum accidat, sed utile sit, sive eo delectentur sive displiceat illis, id tibi palam dicere et canere videtur? — Istud manifestum, o Socrates, ad voluptatem spectatoribus conciliandam inservire tragoediam. — Atqui omne illud modo, Callicles, *adulationem* esse pronunciavimus. — Omnino. — Age vero, si quis ex tota poësi cum cantum, tum metrum, tum etiam rhythmum sustulerit, quid erit illud, quod restabit? nonne sermones? — Nihil aliud. — Hi autem sermones nonne ad turbam populumque habentur? Nonne poësis sit

ic-

iccirco oratoria quaedam popularis? nonne forensis sit adeo eloquentia? An vero tibi aliud quid agere in spectaculis videntur poëtae, quam ῥητορεύειν? — Non aliud. — Nunc igitur invenimus nos eloquentiam, quae talem spectat populum, qualis pueris foeminisque pariter ac viris, et servis pariter ac liberis hominibus constat: quam non magnopere admiramur: κολακικὴν γὰρ αὐτὴν φαμὲν εἶναι: *adulatoriam enim esse pronunciavimus.* Quid vero illa eloquentia, quae ad populum Atheniensium caeterosque in aliis civitatibus populos, ingenuis civibus constantes, usurpatur, quid nobis haec est? Numquid tibi videntur oratores optimo dicere proposito, illuc intendentes aciem, ut quam optimi fiant per ipsorum sermones cives? An vero hi item gratificari civibus nituntur, et salutis suae studiosi, publicae negligentes, ut pueris utuntur populis, atque indulgere illis duntaxat et placere conantur; utrum vero meliores ita an deteriores fiant, nihil curant? — Hîc Callicles, aegre haec concessurus, non simplex est, inquit, quod nunc rogas: sunt enim, qui, quidquid dicunt, ad salutem civium dicunt: sunt vero etiam, quales tu narrasti. — Tum Socrates: at sufficit, ait: nam si et hoc genus duplex est, alterius totum negotium *adulatio* erit turpisque concionatio: alterius vero res pulcerrima, studere videlicet, ut quam optimi futuri sint civium animi, certatimque optima dicere, sive grata accidunt audientibus sive ingrata.

Sed

Sic Socrates, rejectis vilioribus quibusvis dicendi propositis, id, quod in eloquentia summum est, et distinguit ab his diligenter et unice laudat: quo sponte jam ipsi intelligimus, cur de pristinis Atheniensium oratoribus, de ipso adeo Pericle, minus praeclare existimasse videatur Plato. Hujusmodi, ait, orator nec hodie est, nec unquam fuit; quodsi quaeris, qualis sit, age, bonus vir, quique optimo consilio dicit, nonne procul abest, ut temere loquatur, sed aliquid respicit? Prouti caeteri artifices omnes, ad suum quisque opus respicientes, non temere eligunt, quod operi suo adhibituri sunt, sed ut speciem formamque habeat quamdam id, quod elaborant, enituntur: veluti, si pictores vis attendere, architectos, navium constructores, caeteros artifices omnes, quivis eorum in ordinem disponit singula, quae disponit, cogitque alia aliis quadrare et congruere, donec totum negotium apte ordinatum exornatumque constiterit. Id omnes artifices, et, quos modo diximus, puerorum educatores et medici agunt perpetuo, corpus fingunt ac componunt: sic autem et domus et navis et corpus hominis ut formam habitumque idoneum accepit, bene se habebit. Quid vero animus hominis? Corpus, quod bene se habet, *sanum* vocatur et *robustum*. Nonne ita animus, ordinem ornatumque consecutus, *νόμου legis* normam obtinebit, unde *νόμιμοι* dicuntur et *κόσμιοι*: id autem est *justitia* et *temperantia*. Huc igitur respiciens orator ille, arte in-

insignis et bonus, animis adhibebit sermones quoscunque dicit et facta sua omnia: idemque sive concedat quid sive neget, illuc semper intentam mentem habebit, ut civium animis justitia insit, absit injustitia, temperantia insit, absit intemperantia, caeteraeque virtutes insint omnes, discesserint vitia. [1]

Hujusmodi est, quem Plato quaerebat, orator verus, qui non gratificaretur civium lubidinibus, sed ipsos efficeret dicendo meliores: non dicendi quadam dote se commendaret, sed totus esset per germanam philosophiam ad virtutem et sapientiam conformatus. Ad cujus speciem cum principes, quos Athenae tulerant, oratores exigeret, tales non reperiebat. Pericles, ait, mores civium non tantum non emendavit, sed corrupit: caeteri, Miltiades, Themistocles, Cimon, si non corruperunt, tamen non emendarunt Athenienses: nam si cives suos reapse, quod boni politici et oratoris officium est et munus, meliores fecissent dicendo, haud sane ab iis vel poenis affecti vel e civitate ejecti fuissent: [2] quamobrem ministri civium, civitatis διακόνοι fuerunt seduli et diligentes, sed πολιτικοὶ, quales esse oportet qui civitatem dicendo agendoque bonam justamque efficiant, non fuerunt.

Quid ad perfectum informandum Oratorem conferre debeant, auctore Platone, disciplinae gravio-

(1) Gorg. 501. A. — 504. E. (2) Gorg. 503. C. 516. D.

viores, praesertim dialectica, infra docebimus; sed hoc loco, ubi de veri amore agimus, qui cum justitiae veraeque virtutis studio conjunctissimus est, interiora perspicere Platonis consilia conemur, quum eloquentiam informaret cogitando, quae et regeret rempublicam totam et ad veram praestantiam felicitatemque esset provectura. Haud recepit in eam, ut supra vidimus, celeberrimos poëtas, ne ipsum adeo poëtarum principem, Homerum: nam frustra in eorum carminibus vitae quaesiverat rationem, quam secutae civitates ad virtutem honestatemque proficerent. (1) Similiter in optimis, qui adhuc fuerant, oratoribus sapientiam desideraverat, quae ad optimam civitatis administrationem postularetur. Scilicet, ut poësin, ita *eloquentiam* Plato *novam* inducere studuit, quae, si inter mortales appareret aliquando, summorum illis bonorum fons esset futurus uberrimus. Illam spectabat, ut modo diximus, quae non adularetur civibus, sed eos emendare niteretur, non gratiam apud eos inire et gloriam reportare studeret, sed sua esset virtute contenta, quaeque tantum abesset, ut, quod Callicles spectare sive solum sive maxime videbatur, ipsius prospicere oratoris cum famae tum saluti studeret, ut hic vel a civibus ad mortem condemnatus, nec mortem timeret, et, in ipso vitae periculo, ad emendandos illorum animos pro veritate et

(1) De Rep. X. Cf. quae diximus, Vol. I. p. 142.

et justitiâ dicere sustineret. Hac nobis Socratem utentem proposuit Plato, ut vidimus supra, [1] quum pro judicibus diceret: eandemque eundem in Gorgia hoc dialogo sic describentem fecit, ut, quid ipse sentiret, ipsius verbis exprimeret. Amens sim re vera, o Callicles, ait Socrates, nisi putarem, in hac unumquemque civitate id subire, quod ipsi forte eveniat; illud autem certo scio, si quando in judicium venero, de rebus periclitaturus, quas tu dixisti, improbum esse futurum, qui me accusaverit. Nam insontem hominem quis tandem accuset probus? Nec vero esset mirum, si condemnarer morte. Visne tibi dicam, quam ob caussam haec ita exspectem? Arbitror, me cum paucis Atheniensibus, ne dicam solum, vere incumbere in res politicas easque solum eorum, qui nunc sunt, tractare. Quamobrem, cum non ad gratiam apud cives ineundam dicam, quoties dico, sed spectem quod optimum, non quod dulcissimum est, nec velim praeclara illa, quae modo enarrasti, facere, haud sane habebo equidem quod in judicio dicam. Idem de me usurpandum, quod Polo dixi: judicabor scilicet, ut a puerulis judicaretur, accusante *coquo*, *medicus*. Vide enim, quid hujusmodi homo tales nactus judices, diceret, si coquus eum in hunc modum accusaret: *multis vos, o pueri, vir hicce gravissimisque malis affecit:*

cum

(1) p. 98.

cum vosmet ipsos, tum natu minimos e vobis corrumpit, quippe secando, urendo, attenuando, suffocando efficit, ut quo quis se vertat, quid respondeat, nesciat: tum vero amaros praebet potus: esurire vos et sitire cogit: non, prouti ego multa vobis suavia et varia praebens, pasco vos et oblecto. Quid putas medicum, his circumventum periculis, dicturum esse? Dicetne, quod verum est: *haec ego omnia vobis, pueri, ut salutifera, adhibui?* At vero quantum putas judices istos reclamaturos esse, nonne vehementer? — Vehementer sane. — Nonne igitur eum putas, in summa trepidatione consiliique inopia, quo se modo defendat, non reperturum esse? — Omnino. — Idem vero mihi, scio, si in judicium traherer, eveniret. Nam voluptates, quas judicibus praebuissem, quasque illi beneficia utilitatesque vocant, commemorare non possem: ego adeo nec qui praebent illas laudo, nec quibus praebentur. Quodsi quis vel juniores me diceret corrumpere, ad angustias eos colloquendo adigentem, vel seniores reprehendere, acerbius in eos sive privatim sive publice dicentem, ne hic etiam mihi, quod verum est, dicere licebit: *ego haec omnia juste, judices, et dico et ago, vestrum in his commodum, non aliud respiciens.* Quamobrem haud sine caussa, quicquid fors tulerit, id patiar. Hic Callicles, videturne vero tibi, o Socrates, bene se habere in civitate homo, qui sibimet ipse esse praesto nequit? Cui Socrates,

 mo-

modo hoc habeat, o Callicles, reponit, quod tu saepius mihi es assensus, ut in eo sibi praesto fuerit semper, quo neque in homines neque in deos sive dictis sive factis injustus fuerit. Sic sibi praesto esse, saepe mihi assensus es praesidium esse optimum. (1) Si quis igitur convincat me, non posse me hoc praesidio vel mihi vel aliis praesto esse, puderet me mei, sive inter multos, sive inter paucos, sive etiam solus a me ipso, hujus rei convincerer. Hujus si praesidii jacturâ, mortem subire cogerer, rem ferrem aegre; sin vero *κολακικῆς ῥητορικῆς adulatoriae istius eloquentiae* imperitiâ morerer, certo scio equidem, facile me mortem subiturum. Mori enim veretur nemo, qui quidem non plane est rationis expers vecorsque, sed injuste is agere veretur: nam animo peccatorum referto in orcum migrare, omnium est malorum summum. (2)

Constat hinc, opinor, satis, quae sint eloquentiae, auctore Platone, principia verissima; sed perspicitur simul, qualem is spectaverit, quae eloquentiae vim et impetum daret, *philosophiam*. Illa est, quae veri justique amore continetur, nec tantum ad vitae cultum sive ad vitam bene beateque agendam, sed ad mortem adeo, immortalitatis spe, contemnendam pertinet. Hanc spirat phi-

(1) ——————— *Hic murus aheneus esto: nil conscire sibi.*

(2) Gorg. 521 D. — 522. E.

philosophiam cum totus hic dialogus Platonis, cujus vim et propositum declarare studuimus, (1) tum μῦθος in primis, quem is dialogo adjecit. Nam Socrates his dictis, audi jam, inquit, o Callicles, quod ajunt, pulcerrimum sermonem: quem tu quidem esse fabulam existimaveris, ego autem verum sermonem habeo: nam sunt verissima, quae tibi sum enarraturus. Narrat igitur de alio quodam judicio, longeque ab illo diverso, quod unum memoraverat Callicles, in quo res judicantur non viventium, sed mortuorum, nec talia obtinet eloquentia adulatoria, qualem praedicant vulgo in Atheniensium judiciis, sed ipsa auditur veritatis justitiaeque vox. Fuit, ait Socrates, cum in illo item judicio male judicaretur. Nam haec quidem antiquitus sub Saturno de hominibus lex fuit, vigetque ea etiam nunc apud deos, ut quisquis hominum juste sancteque vixisset, postquam esset mortuus, in beatorum insulas migrans summa illic felicitate, malorumque expers, viveret: qui vero injuste impieque, in vindictae supplicii que carcerem quem tartarum vocant, abiret; sed hujus judices judicii sub Saturno nuperque etiam sub Jove cum *viventes* erant, tum *viventes* judicabant, eo judicantes die, quo hi morituri erant: quamobrem illi injuste judicabant. Quod cum Pluto quique insulis beatorum praesunt, animad-

(1) V. de hoc dialogo, quae nuper prodiit, elegans disputatio Sybrandi. Harlem. 1829.

madvertissent, adierunt Jovem conquestique sunt, homines ad se in utrumque locum ventitare hac conditione indignos. Ad quos sic Jupiter: ego vero, inquit, finem his imponam. Nunc enim male judicia administrantur: nam vesiti, non nudi, judicantur homines, quippe qui vivi judicantur. Multi iccirco, inquit, pravos habentes animos, corporibus sunt pulcris, itemque genere et divitiis induti, et, quum instituitur judicium, crebri ipsis testes adsunt, testimonio probaturi, juste illos vixisse. Judices igitur percelluntur hisce: tum vero ipsi judicant vestiti, oculos quippe auresque et totum corpus tamquam animi tegumenta habentes: haec igitur illis omnia judicandi impedimenta sunt, cum ipsorum, tum eorum, quos judicant, tegumenta. Primum igitur, inquit, huic rei finis imponendus, ut ne mortales mortem suam praevideant: nunc enim praevident: mandatum hoc autem jam Prometheo est, ut huic rei finem imponat: tum vero judicare eos oportet his omnibus nudos: nam mortui judicandi sunt: judicem item nudum esse decet, mortuum, ipso animo ipsum animum hominis, simulac mortuus est, explorantem, quum is cognatis omnibus destitutus est, omnemque illum apparatum in terra reliquit, ut justum sit judicium. (1)

Haec Jupiter: — sed nobis non enarrandum por-

(1) Gorg. 522. E. — 523. E. V. Heindorf ad h. l., qui eum recte interpretatus videtur.

porro est, quod fecit Socrates, quo modo in his judiciis disposuerit pater deorum omnia: perspexisse nobis ex his suffecerit, unius agi veritatis justitiaeque caussam in Socratis et Platonis philosophiâ. Verum quo magis, quam illi hinc duxerint eloquentiam, quidque in ea summum sit, videamus, adjicimus hîc Socratici sermonis finem. Ego igitur, o Callicles, ait, hisce sum rationibus commotus, idque specto, quemadmodum integro sanoque animo coram judice apparituras sim. Repudiatis igitur vulgi honoribus, veritatem respiciens unice, operam dabo, ut, quoad ejus fieri possit, o ptimus hominum et vivam, et, quum moriendum est mihi, moriar. Cohortor autem et caeteros homines, quantum possum, et vero te vice meâ, ad hanc vitam, hoc certamen ineundum, quod ego omnibus praestare certaminibus dico. Exprobro autem tibi mollitiem, si quidem tibimet ipse non esse praesto potueris, quando judicium instabit et dijudicatio, quam modo dixi; sed veniens tu ad judicem, Aeginae filium, postquam ille te in jus rapuerit, oscitabis ac laborabis vertigine, non minus quam ego hîc, ita tu illic: forteque quis tibi ad summum dedecus alapam infliget omnique contumeliâ afficiet. Haec tibi forte narrari, ut fabulae seniles quaedam, videntur, tuque haec contemnis: nec vero mirum sit, nos ea contemnere, si quidem quaerendo possimus his meliora et veriora invenire. Nunc

ve-

vero vides, cum tres viri sitis, omnium qui nunc sunt Graecorum sapientissimi, tu videlicet et Polus et Gorgias, non posse vos tamen demonstrare, alia esse ratione vivendum, quam ea, quae illuc conducere videtur. Imo vero in tot sermonibus, cum caeteri redarguti fuerint, solus hic remanet firmus, cavendum esse magis ne faciamus, quam ne patiamur injuriam, idque viro prae caeteris omnibus spectandum, ut bonus non videatur, sed sit, tum publice quam privatim: si quis autem malus quodammodo fuerit, esse puniendum, idque secundo loco bonum esse, fieri castigatione meliorem poenasque injustitiae luere: omnem praeterea *κολακείαν adulationem* erga ipsum et alios sive paucos sive multos, fugiendam esse: *καὶ τῇ ῥητορικῇ οὕτω χρηστέον ἐπὶ τὸ δίκαιον ἀεὶ καὶ τῇ ἄλλῃ πάσῃ πράξει· arte denique dicendi omnique alio actionis genere justi semper caussa utendum esse.* Mihi tu igitur fidem habens, sequere me illuc: quo cum perveneris, et vivus et mortuus beatus eris, quemadmodum sermo hic noster probavit. Contemnat te autem aliquis, ut stultum, et summa si velit injuria afficiat: tu vero, per Jovem, aequo animum vel colaphum, infamem plagam, perferas: nihil enim grave patieris, si revera honestus bonusque sis virtutemque exerceas. Postquam vero sic una eam exercuerimus, tunc, si tibi operae pretium esse videbitur, ad publica nos negotia conferemus, aut ad

quod-

quodcunque nobis deliberantibus tum, quum melius deliberare poterimus, visum fuerit. (1)

Talis cum esset philosophia, qua et ipse imbutus Plato erat et scribens de eloquentia imbuere oratores studebat, haud mirabimur profecto, vim in ejus scriptis exstare singularem plane, indeque oratores omnium gentium principes ad publice dicendum, ad caussam veritatis ac justitiae propugnandam, ad vindicandam a tyrannorum consiliis patriae libertatem, profecisse maxime. Hinc profecto eloquendi facultas, quam in eo Quintilianus admiratur, *divina* illa, *ut non hominis ingenio, sed quodam videretur oraculo Delphico instinctus.* (2) Hinc autem pariter cum Demosthenis, tum Ciceronis in dicendo vis et auctoritas, quum uterque in civitatis suae hostes capitales, ille in Philippum, hic in Catilinam et Antonium, pro patria et virtute, haud sine vitae periculo dicerent. (3)

De

(1) Gorg. 526. D. — 527. D. (2) Quint. Inst. Orat. L. X. c.

(3) Demonstravit nuper docte Bakius, errare, qui sive a Thucydidis sive a Platonis dicendi scribendive ratione genus dicendi Demosthenеum ducerent. *Bibl. crit. nov.* Vol. V. P. I. p. 188. Rectissime vero ille. Nam ego in his *philosophiam* praecipue Socraticam et Platonicam spectavi; genus vero dicendi oratoris nec attigi nec attingam deinceps in proximis, nisi quatenus e philosophià illà fluxit. Monendum id duxi, ne dissentire a viro amicissimo viderer, quocum consentio lubentissime.

De scribendi ratione, quae prosit hominibus.

Fuse egimus de eloquentiâ Platonis non unam ob caussam. Nam, primum, locus hic est in ejus philosophia gravissimus, quoque idem perpurgatur diligentius, ita interius perspici ejus philosophia potest: tum vero eloquentia apud eum proxime est cum Socraticâ disciplinâ conjuncta, ut, rite hinc ducta, lucem ei vicissim affundat. Sed id praeterea spectavit Plato, ut novum induceret eloquentiae genus, quod totum a veri justique amore repetitum, hunc amorem in hominibus excitaret aleretque, et sic unice esset civitatibus utile et salutare. Progrediendum nunc nobis ad disciplinas est, quibus idem ille amor veritatis indagandae arte excolendus est; verum ut dicendi, ita *scribeudi* etiam principia nova quaedam Plato protulit, pertinentque haec inprimis eo, ut purissimos philosophiae, quae verum spectat, fontes indagemus. Quamobrem non committendum nobis est, ut hunc locum negligamus: tractandus adeo summâ diligentiâ videtur, cum propter ipsius in philosophia Platonis gravitatem auctoritatemque, tum etiam propterea, quod Platonicae doctrinae amantibus haud leves continuo difficultates objicit.

Nam occurrunt in scriptis Platonis nonnulla, huc spectantia, quae miretur quis continuo et vero

ro

ro absurda putet: in his ipsius scribendi artis vituperatio, nocuisse eam hominum generi magis, quam profuisse: tum hoc praesertim, fateri Platonem in epistola, quae ipsi tribuitur, se nihil scripsisse, quae vero ipsius nomine ferrentur, Socratis esse. Disertis id verbis dicitur: *διὰ ταῦτα οὐδὲν πώποτ' ἐγὼ περὶ τούτων γέγραφα· οὐδ' ἔςι σύγγραμμα Πλάτωνος οὐδὲν οὐδ' ἔςαι· τὰ δὲ νῦν λεγόμενα, Σωκράτους ἐςὶ, καλοῦ καὶ νεοῦ γεγονότος* (1). Et quamvis hanc epistolam quis habeat non ab ipso Platone, sed a Platonico homine scriptam, unde id ille hauserit, quidque eo spectaverit, quaerendum videtur. Obstupescunt his homines, qui Platonem legunt, ut Aristotelem solent et hodiernos philosophos: dissertationes se tractare, quum dialogos legunt, arbitrantur, confunduntque cum cujusvis scriptoris rhetorisve divinum Platonis ingenium. Nos vero, age, novum illud exquiramus, (quod diximus), scribendi genus, quod unice probavit Plato, cujusque ad exemplum non dissertationes nescio quas, sed dialogos scripsit. Suppeditabit autem nobis illud, ni fallimur, Phaedri dialogi pars postrema. Sed primum de artis scribendi reprehensione disceptandum.

Utilis, ait Socrates illic, scripta oratio est admonitionis caussa; quodsi ad cognoscendum destinatur, omne erit scribentis studium non inutile solum, sed noxium legentibus. Colloquio hoc effa-

(1) Epist. ad Dionys. II. 314. C.

effatum illustrat, quod habitum esse sive finxit sive accepit a Thamo, Aegyptiorum rege, cum literarum inventore, Theuth. Ut hic inventa praedicaverat sua, tamquam *sapientiae et memoriae remedium*, alter, o artificiosissime Theuth, inquit, alius quidem ad artis opera perficienda idoneus est, alius vero ad judicandum promtior, quid emolumenti damnive sint utentibus allatura. Atqui et tu, literarum pater, propter benivolentiam erga illas et caritatem, contrarium, quam efficere possint, affirmasti. Nam illarum usus, propter recordationis negligentiam, oblivionem in animo discentium pariet: quippe qui externis literarum confidentes monumentis, res ipsas intus animo non revolvent. Quamobrem non memoriae, sed admonitionis, *οὐ μνήμης, ἀλλ' ὑπομνήσεως φάρμακον* invenisti. Sapientiae quoque opinionem potius, quam veritatem discipulis tradis. Nam cum sine institutione multa perceperint, *πολυγνώμονες* esse videbuntur; erunt vero vulgo *ἀγνώμονες* et in consuetudine molesti, pro sapientiâ speciem sapientiae habentes, *δοξόσοφοι γεγονότες ἀντὶ σοφῶν.* Expressit hoc Thami sermone Plato magistri sui de sophistarum studio sententiam, qui libris scribendis sapientiam suam commendare studebant, ut ex iis intelligitur, quae his proxime apud eum adjicit Socrates. Ergo, ait, quicumque se putat ita artem aut mandare literis, aut mandatam suscipere, ut certum quid et firmum ex literis sit futurum, admodum ineptus est, si quidem plus in scriptis esse credat,

dat, quam ut scienti res ipsas, quae literis significantur, in memoriam revocent. Mirum id habet, o Phaedre, scriptura et picturae revera simile. Picturae enim opera tamquam viventia exstant; si quid vero rogaveris, verecunde admodum silent: σεμνῶς πάνυ σιγᾷ. Eadem est orationis scriptae ratio: putes aliquid ipsam tanquam intelligentem dicere; verum si sciendi avidus ab ea dictorum aliquid sciscitaberis, idem semper et unum significat, omnis praeterea sermo cum semel scriptus est, passim volvitur tam apud intelligentes, quam apud alios, quibus minime convenit, et nescit, quibus dicere oporteat, quibus non oporteat. —. His adductus rationibus reprobasse videtur Socrates sophistarum in scribendo temeritatem, ipseque scripsisse nihil. Quodsi quaerimus, quid ille agendum philosopho putaverit, et quomodo Plato ad scribendos dialogos accesserit, id ex proximis hujus sermonis locis patet. Scilicet in animis hominum scribere, non in libris, ut in tabulis, id philosophi putabat munus esse Socrates, alterum sophistae cujusdam sive rhetoris. Audiamus ipsum porro. Quid? ait, praeter scriptum sermonem nonne alium cernis, hujus geminum, sed meliorem, potentiorem? — Quem tandem illum? — Eum, inquit, qui in animo discentis cum scientia scribitur: is demum sibimet ipse auxiliari potest et dicere et tacere apud quos oportet. Hic Phaedrus: τὸν τοῦ εἰδότος λόγον λέγεις ζῶντα καὶ ἔμψυχον· οὗ ὁ γεγραμμένος εἴδωλον ἄν τι λέγοιτο

γοιτο δικαίως. *Scientis sermonem dicis viventem et animatum, cujus scripta oratio simulacrum aliquod non inepte nuncupabitur.* E qua sententia origo dialogi sponte ducitur. Sed pergat Socrates quod animo sentit explicare. Sermonem deinde, quem dixit, *viventem* et *animatum*, agricolae comparat per agros semina spargenti. Id mihi dic, quaeso, ait, mentis compos agricola, si quae habet semina, quae ipsi curae cordique sunt, quorumque fructus capere avet, numquid in Adonidis hortulis quasi arans sedulo [1], gaudebit hos spectans hortulos intra dies octo jam pulcros factos? An vero id festi cujusdam diei ludique gratia faciet, si quidem faciat: at, ubi serio agens, agriculturae studium adhibuerit, seret, ubi convenit et satis sibi consecutus videbitur, si octo mensium intervallo satio ipsius fruges protulerit? Hic Phaedrus: ita prorsus, o Socrates, ait, illa quidem ludens jocoque, ut dicis, haec autem serio faciet. Cui Socrates: hominem vero, justi honestique scientiam possidentem, agricola ineptiorem ad semina sua spargenda putabimus? — Omnium minime. — Non igitur studiose quasi in aqua scribet, atramento per calamum serens et usus oratione, quae nec sibimet ipsa auxiliari ratione, nec alios

(1) Sic exprimere vulgatam lectionem studui, quam tuetur Ast. ad Phaedr. p. 388. Forte pro ἀρῶν legendum ἄρδων *irrigans*, ut sententia sit: *agricola — numquid ea serio in Adonidis hortis irrigans, gaudebit —*

alios docere verum potest. — Haud sane est consentaneum. — Hortos quidem literarum, ludi caussa, ut videtur, seret atque scribet; sed multo in his meâ sententiâ praeclarius est studium, ubi quis arte dialectica utens, ingenium nactus idoneum, sermones cum scientia plantat et seminat, *οἳ ἑαυτοῖς τῷ τε φυτεύσαντι βοηθεῖν ἱκανοί τε καὶ οὐχὶ ἄκαρποι, ἀλλὰ ἔχοντες σπέρμα, qui et sibi ipsis et satori suo afferre opem possunt, nec fructibus destituti sunt et semina reddunt. Ὅθεν ἄλλοι ἐν ἄλλοις ἤθεσι φυόμενοι τοῦτ' ἀεὶ ἀθάνατον παρέχειν ἱκανοί. Unde in aliis ingeniis alii crescentes id cum summa varietate in perpetuum praestant*, atque eum qui haec habet, beatissimum, quoad homini licet, efficiunt.

Sic Socratem inducere de summo philosophi munere disserentem germanum ejus discipulum decebat, qui quidquid identidem ab aliis suscepit, ad magistri id sententiam accommodavit. Dubito, magisne ex his verbis Socratica philosophia, an Platonis de scribendi arte sententia ducenda explicandaque sit: illud non dubium, quin, his lectis, quid de scriptionis apud eum vituperio, quid de effato illo, quod ei tribuitur, absurdo, ut videtur, se nihil scripsisse, quae vero ipsius nomine ferrentur, Socratis esse, existimandum sit, pateat jam nobis facillime.

Erat hoc Socrati proprium, ut vix quidquam sibi perficiendum susciperet, perficeret autem gra-

vis-

γοιτο δικαίως. *Scientis sermonem dicis viventem et animatum, cujus scripta oratio simulacrum aliquod non inepte nuncupabitur.* E qua sententia origo dialogi sponte ducitur. Sed pergat Socrates quod animo sentit explicare. Sermonem deinde, quem dixit, *viventem* et *animatum*, agricolae comparat per agros semina spargenti. Id mihi dic, quaeso, ait, mentis compos agricola, si quae habet semina, quae ipsi curae cordique sunt, quorumque fructus capere avet, numquid in Adonidis hortulis quasi arans sedulo (1), gaudebit hos spectans hortulos intra dies octo jam pulcros factos? An vero id festi cujusdam diei ludique gratia faciet, si quidem faciat: at, ubi serio agens, agriculturae studium adhibuerit, seret, ubi convenit et satis sibi consecutus videbitur, si octo mensium intervallo satio ipsius fruges protulerit? Hic Phaedrus: ita prorsus, o Socrates, ait, illa quidem ludens jocoque, ut dicis, haec autem serio faciet. Cui Socrates: hominem vero, justi honestique scientiam possidentem, agricola ineptiorem ad semina sua spargenda putabimus? — Omnium minime. — Non igitur studiose quasi in aqua scribet, atramento per calamum serens et usus oratione, quae nec sibimet ipsa auxiliari ratione, nec alios

(1) Sic exprimere vulgatam lectionem studui, quam tuetur Ast. ad Phaedr. p. 388. Forte pro ἀρῶν legendum ἄρδων *irrigans*, ut sententia sit: *agricola — numquid ea serio in Adonidis hortis irrigans, gaudebit —*

alios docere verum potest. — Haud sane est consentaneum. — Hortos quidem literarum, ludi caussa, ut videtur, seret; atque scribet; sed multo in his meâ sententiâ praeclarius est studium, ubi quis arte dialectica utens, ingenium nactus idoneum, sermones cum scientia plantat et seminat, *οἳ ἑαυτοῖς τῷ τε φυτεύσαντι βοηθεῖν ἱκανοί τε καὶ οὐχὶ ἄκαρποι, ἀλλὰ ἔχοντες σπέρμα, qui et sibi ipsis et satori suo afferre opem possunt, nec fructibus destituti sunt et semina reddunt.* Ὅθεν ἄλλοι ἐν ἄλλοις ἤθεσι φυόμενοι τοῦτ' ἀεὶ ἀθάνατον παρέχειν ἱκανοί. *Unde in aliis ingeniis alii crescentes id cum summa varietate in perpetuum praestant*, atque eum qui haec habet, beatissimum, quoad homini licet, efficiunt.

Sic Socratem inducere de summo philosophi munere disserentem germanum ejus discipulum decebat, qui quidquid identidem ab aliis suscepit, ad magistri id sententiam accommodavit. Dubito, magisne ex his verbis Socratica philosophia, an Platonis de scribendi arte sententia ducenda explicandaque sit: illud non dubium, quin, his lectis, quid de scriptionis apud eum vituperio, quid de effato illo, quod ei tribuitur, absurdo, ut videtur, se nihil scripsisse, quae vero ipsius nomine ferrentur, Socratis esse, existimandum sit, pateat jam nobis facillime.

Erat hoc Socrati proprium, ut vix quidquam sibi perficiendum susciperet, perficeret autem gra-

vis-

vissima omnia. Infinitae numero et varietate edebantur ejus aetate philosophorum sophistarumque scripta, quibus ingenium sapientiamque suam stupenti multitudini ostendere et probare studebant: ipse scribebat nihil. Resonabat quotidie forum politicorum hominum orationibus, quibus ad summos in republica auctoritatis gradus escendebant: ipse, nisi coactus, numquam dicebat publice. Quae quo minus aggrederetur, non intempestivâ retinebatur modestiâ, quae civem dedecet: quotiescumque ipsius vocem postulabat respublica, uti illo tempore, quo insana multitudo, a demagogis concitata, in cives insontes judicium erat pronunciatura, tum ille in senatu, in tota civitate unus erat, qui dicere pro justitia auderet. Sed pudebat virum magnum et ferme singularem, sponte ad dicendum prodire, quasi solus esset dignus, qui, tacentibus omnibus, audiretur: pudebat imitari sive sophistas, qui venditarent populo doctrinam suam, sive oratores, qui verum justumque, ipsamque rempublicam flocci facientes, dicendo inservire suae auctoritati, suae avaritiae quaerebant. Esse bonus et excellens virtute, non videri, volebat, nec vero detrectabat rempublicam. Non erat civis in totâ civitate, qui civium saluti provehendae prospiceret magis. Alii peregrinari in alias terras, sive cognitionis, sive quaestus, sive oblectationis gratia: ille domi manere et ne excurrere quidem animi causa in terras vicinas: arbores, dicebat, nolunt me quid-

quam

quam docere, sed volunt hominum mores [1]. Itaque per totum ille diem versari in foro, in palaestris, in portu, in locis, ubi plurimi adessent: cum his confabulari de rebus civilibus et communibus, sed maxime de iis, quarum ipsi scientiam profitebantur. Haec vita erat: sic autem sophistarum vanitatem, politicorum hominum consilia recondita, omnium errores et vitia in lucem proferebat: sic vero omnium maxime juventuti consulebat. Nam quod in Phaedro dicit, agendum esse philosopho, ut non libros edat, sed scribat in hominum animis, id ita factitabat, quasi ad hoc peragendum divinitus esset ad homines missus. Qualem autem quantumque inde fructum et ipse ceperit et in civitatem contulerit, illi norunt, qui ejus μαιευτικὴν perspexerunt et copiam attenderunt maximorum virorum, sectarum adeo illustrissimarum, quae ex ejus disciplina et sermonibus provenerunt.

Talis viri cum discipulus fuerit Plato, non est, quod miremur, alienum eum a dicendo scribendoque fuisse, negasse adeo, se quidquam scripsisse. Non quaerimus hoc loco de epistolae auctoritate, qua id negaverit: sive cui germana videatur, sive supposititia, id nemo dubitat, quin Platonicum plane virum auctorem habeat: qui unde id duxerit, quid eo voluerit, nobis est quaerendum. Expressit autem prorsus et Socratis et Platonis sententiam

(1) Phaedr. 230 D.

tiam. Scilicet *scribere* intelligebat Plato illud, quod philosophi, quod rhetores, quod sophistae factitabant: librorum intelligebat scriptionem, quibus illi sapientiam scilicet suam includere et continere nitebantur. Id se perficere non potuisse fatetur: si potuisset, τί τούτου κάλλιον, ait, ἐπέπρακτ' ἂν ἡμῖν ἐν τῷ βίῳ ἢ τοῖς τε ἀνθρώποισι μέγα ὄφελος γράψαι καὶ τὴν φύσιν εἰς φῶς πᾶσιν προαγαγεῖν; *quid hoc nobis in vita praeclarius actum esset, quam et hominibus scribendo magnam utilitatem praestare et naturam omnibus in lucem proferre?* Illud scilicet ῥητὸν οὐδαμῶς ἐστιν ὡς ἄλλα μαθήματα· ἀλλ' ἐκ πολλῆς συνουσίας γιγνομένης περὶ τὸ πράγμα αὐτὸ καὶ τοῦ συζῆν, ἐξαίφνης οἷον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος ἐξαφθὲν φῶς, ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενον αὐτὸ ἑαυτὸ ἤδη τρέφει. *Non est illud ullo pacto verbis exprimendum, ut aliae disciplinae, sed diuturna circa id ipsum consuetudine vitaeque conjunctione, subito tandem, quasi ab igne micante accensum lumen, in animo exoritur seque ipsum alit* (1). Divina sententia, Socraticae congrua philosophiae, et, si qua alia, digna Platone. Nam haec proprie dialectica est, ut et re et nomine intelligitur, quam adhibere Atheniensium juventuti Socrates et Plato Dionysio studuit. Nec habet commentariis opus haec una verissima disciplina, quae communibus procedit sermonibus, scintillasque in animo suscitat. Οὐδὲν γὰρ δεινόν, μή τις αὐτὸ

(1) Ep. VII. 341. C.

αὐτὸ ἐπιλάθηται, ἐὰν ἅπαξ τῇ ψυχῇ περιλάβῃ· πάντων γὰρ ἐν βραχυτάτοις κεῖται. *Non enim verendum, ne quis illud obliviscatur, si semel conceperit animo: nam omnium paucissimis continetur.* Commotis enim in animo, qui latent, igniculis, ardor, qui inde exsistit et quasi ignis semet ipse alit.

Sed dicat hic aliquis: scripsit tamen dialogos Plato, quos nunc legimus. Id vero, o bone, non negat in epistolâ illâ auctor: dixit adeo, quae *ipsius* nomine scripta ferrentur, haec Socratis esse. Quod et vere pronunciavit: nam sunt omnino quae nobis scripta reliquit, Socratici sermones: et sane sic pronunciavit, ut, quid de ejus dialogis existimandum sit, declaraverit. Nam res profecto ita se habet: quae sive a Socrate sive ab aliis acceperat sive pepererat ipse, hac scribendi ratione posteris tradidit. Qua in re, quod de magistro diximus, nihil eum magni aggressum pollicitumque, maxima perfecisse, eandem agnoscimus in discipulo et simplicitatem et virtutem. Nam hunc in modum scripsit Socraticos sermones, ut, quam in Phaedro commendavit scribendi rationem, cum ipso scribendo Phaedro, tum caeteris scriptis expresserit: quodque effici dixit familiari vitae consuetudine mutuisque sermonibus, id iis scribendis in animis lectorum effecerit. Quo factum, ut nullus fuerit in antiquitate philosophus, cujus scripta ad quodvis genus hominum veritatis virtutisque amore inflammandum valuerint magis, in

 cla-

clarissimos autem scriptores oratoresque, in Demosthenem adeo et Ciceronem, tantam, quantam diximus, vim habuerint. Quo intelligitur, quid de novo scribendi genere, quod et invenit et frequentavit, augurandum sit. Sed hoc declarandum pluribus videtur; utque supra de eroticis philosophi sermonibus egimus, infra autem de dialecticis data opera sumus acturi, ita hoc loco universos juvat disceptando complecti, ut quid Plato scribendo spectaverit effeceritque, perspiciamus.

Quid scribendo spectavit Plato? sive de Platonici dialogi naturâ.

Scribendis dialogis Platonem novam inducere poësin studuisse, quae Musam *Uraniam* spiraret, tum diximus, quum toti in pulcri philosophia versabamur (1). Unde patuit nobis continuo, haud eum vulgari sophistisque usurpato scriptionis genere contentum fuisse, sed majora omnia et praeclariora spectasse. Ut vero, qua id ratione perfecerit, assequamur, spectanda nobis interius Platonici dialogi natura videtur.

Est dialogus *familiaris sermonis imitatio*, ut vulgo vocatur, vel, ut modo dicentem Phaedrum audivimus, *vivi animatique sermonis simulacrum* quoddam. Quodsi talis hujus scribendi generis ratio est, intelligimus sponte, nullum eo magis Pla-

(1) Vol. I. p. 167. 171.

Platonis consiliis aptum accommodatumque fuisse. Nam destinatum ita naturâ est, ut, quos colloquendo cum aliis exprimimus effundimusque sensus, hos scribendo cum absentibus, cum posteris adeo communicemus. Verum idem spectasse omnes dici possunt, qui dialogos scripserunt, Xenophon, Aeschines, aliique Socratici, tum Aristoteles, quique postea floruerunt Lucianus, Plutarchus, Athenaeus, tum vero celeberrimus apud Latinos dialogorum scriptor, Cicero. Quamobrem distinguendus ab his omnibus Plato est, si quidem propriam privamque dialogorum Platonicorum virtutem assequi velimus. Et vero sic intelligemus accuratius etiam, quid de novo sive poëseos sive scriptionis sive eloquentiae genere, quod invenit ac frequentavit Plato, existimandum sit. A Socraticis autem ordiamur.

Cum ante Platonem fuerunt, tum exstitisse, dum viveret, permulti videntur, qui item dialogos scriberent. Quorum si superessent scripta, his apponendis inprimis, Platonis characterem exprimeremus, quippe quae Socratica fuerunt magnam partem et Platonicis iccirco haud dissimilia. Nunc praeter dialogos, qui Aeschini, ab aliis Simoni tribuuntur, nec formam propriam magis habent, quam qui falso Platonis nomine feruntur, Xenophontis exstat Symposium, dialogus, qui multis placuit vehementer, displicuit nonnullis; mihi fere probare visus est, hoc non fuisse scribendi genus, quo scriptor Cyropaediae et Anabaseos ex-

celleret maxime. Legenti certe et haec viri opera palmaria et Memorabilia item, vix mihi quidquam occurrit, quin admirer; in illo vero opusculo non pauca exstant, in quibus vix agnoscere integrum illum Xenophontis incorruptumque elegantiae sensum licet. Videtur auctor, quod in Luciano animadvertemus praesertim, levitatem comicorum cum Socratica ratione conjungere voluisse: quod nec voluit nec fecit Plato. Utinam vero Aristotelis superessent dialogi, quos hic multos et egregios scripsisse dicitur! Hos operae pretium esset cum Platonicis conferre. Nam, ut sua usus est in philosophando et ratione et oratione, ita, cum scriberet dialogos, probabile est, si non melius, peculiare hunc certe dialogorum genus induxisse. Non enim subtilitas ingenii, ut sunt qui putent, prohibuit, quo minus eleganter simul et acute scriberet. Contrarium nobis persuadet Cicero, qui nil eo esse acutius, nihil politius statuit: idem adeo in celebranda ejus oratione, non minus quam in Platonis, sibi placuisse videtur. Incredibilem esse, ait, in Aristotele dicendi copiam et suavitatem: fundere eum plane flumen orationis aureum: neminem eo in scribendo nervosiorem fuisse: aemulatum adeo cum ipso Isocrate fuisse et lacessivisse hunc orationis ornatu. Haud ita rari apud antiquos, ut apud nos, erant, qui cogitandi subtilitatem cum scribendi elegantiâ jungerent: hac laude prisci Academici ac Peripatetici fuerunt fere omnes: ipse Aristote-

tote-

toteles ille, quem nemo nunc suavitatis oblectationisque causa legit, cum totus legeretur, quae Ciceronis fuit felicitas, mirabiliter commendatus eloquentiae laude fuit. Et facto probavit Cicero judicium suum, quum *Aristoteleo more*, prouti ad Lentulum scribit, tres de Oratore libros conscriberet [1]. Sed nihil hic ad nos Aristoteles: de Platonis quaerimus dialogis eorumque ab Aristotelicis diversitate. Hanc autem ex eo ipso, quod modo dixi, efficere licet, Ciceronem imitatum Aristotelem fuisse. Deperditis igitur hujus dialogis, ex illo effici quodammodo eorum ratio et comparari cum Platonica possit [2]. Nec vero toti perierunt dialogi Aristotelis. Servatum a Plutarcho ex ejus Eudemo fragmentum est: ex quo, ut fragmento, divinare magis dialogi rationem, quam cognoscere, licet: id tamen percipimus, aliam

(1) Cic. Ep. ad Famil. I. 9. §. 67. (2) Loco in Ep. ad Fam. quem modo citavi, repugnare videtur, quod ad Atticum scribit Cicero L. XIII. 19. Negat hic, libros de Oratore Ἀριςοτέλειον morem habere. V. Wyttenb. in Ep. ad me p. L. Sed hoc loco morem Aristotelis significat, quo solebat ille in dialogis semetipsum inducere loquentem: illo vero universe *more Aristoteleo* disserendi et dialogi formam intelligit: quod ex ipsa loci ratione efficitur: scripsi igitur *Aristoteleo more*, quemadmodum quidem volui, tres libros *in disputatione et dialogo* de Oratore: ubi *quemadmodum quidem volui* evincit, aliud eum hic, quam in Ep. ad Att., spectasse. Nam se ipsum inducere loquentem, id scilicet omnes, qui volunt, possunt.

aliam plane Aristotelis in dialogis, quam in caeteris scriptis, dictionis formam fuisse, *redundantem*, ut Wyttenbachius judicat, *grandem ac paene tragicam* (1). Unde duxisse videri Cicero potest, certe auxisse copiam illam et majestatem, quae in dicto dialogo inprimis insignis est. Sed, ut ipsi judicemus, fragmentum, quamvis longiusculum, hic videtur totum adscribendum. „ Δώπερ, ὦ κράτιστε πάντων καὶ μακαριστότατε, καὶ πρὸς τῷ μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι τοὺς τετελευτηκότας νομίζειν, καὶ τὸ ψεύσασθαί τι κατ' αὐτῶν καὶ τὸ βλασφημεῖν οὐχ ὅσιον, ὡς κατὰ βελτιόνων, ἡγούμεθα, καὶ κρειττόνων ἤδη γεγονότων· καὶ ταῦθ' οὕτως ἀρχαῖα καὶ παλαιὰ διατελεῖ νενομισμένα παρ' ἡμῖν, ὥστε τὸ παράπαν οὐδεὶς οἶδεν οὔτε τοῦ χρόνου τὴν ἀρχὴν, οὔτε τὸν θέντα πρῶτον, ἀλλὰ τὸν ἄπειρον αἰῶνα τυγχάνουσι διὰ τέλους οὕτω νενομισμένα· πρὸς δὲ δὴ τούτοις διὰ στόματος ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὁρᾷς, ὡς ἐκ πολλῶν ἐτῶν, ἐκ παλαιοῦ χρόνου περιφέρεται θρυλλούμενον. Τί τοῦτ'; ἔφη. Κἀκεῖνος ὑπολαβὼν, Ὡς ἄρα μὴ γίνεσθαι μὲν, ἔφην (2), ἄριστον πάντων, τὸ δὲ

(1) Anim. in Plut. Vol. II. p. 765. (2) Legendum videtur. Τί τοῦτ'; ἔφην. Κἀκεῖνος ὑπολαβὼν, ὡς ἄρα μὴ γίνεσθαι μὲν, ἔφη. Forte in hoc dialogo Aristoteles sibi ipse partes dicendi dedit, qui ejus mos fuit, ut ait Cic. Ep. ad Att. l. 1.: quamquam alium inducere, qui sermonem enarraret, potuit, ut fecit Plato in Politia et aliis dialogis. Sed in fragmentis, quae Stobaeo debemus, dialogi περὶ εὐγενείας similiter occurrit subinde ἔφην: hic autem ipse auctor loqui videtur. V. Stob. Serm. 84 et 86.

δὲ τεθνάναι τοῦ ζῆν ἐστι κρεῖττον· καὶ πολλοῖς οὕτω παρὰ τοῦ δαιμονίου μεμαρτύρηται· τοῦτο μὲν ἐκείνῳ τῷ Μίδᾳ λέγουσι δήπου μετὰ τὴν θήραν, ὡς ἔλαβε τὸν Σειληνὸν, διερωτῶντι καὶ πυνθανομένῳ, τί ποτέ ἐστι τὸ βέλτιον τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τί τὸ πάντων αἱρετώτατον, τὸ μὲν πρῶτον οὐδὲν ἐθέλειν εἰπεῖν, ἀλλὰ σιωπᾷν ἀῤῥήτως· ἐπειδὴ δέ ποτε μόλις πᾶσαν μηχανὴν μηχανώμενος προσηγάγετο φθέγξασθαί τι πρὸς αὐτὸν, οὕτως ἀναγκαζόμενος εἰπεῖν· Δαίμονος ἐπιπόνου καὶ τύχης χαλεπῆς ἐφήμερον σπέρμα, τί με βιάζεσθε λέγειν, ἃ ὑμῖν ἄρειον μὴ γνῶναι; μετ' ἀγνοίας γὰρ τῶν οἰκείων κακῶν ἀλυπότατος ὁ βίος· ἀνθρώποις δὲ πάμπαν οὐκ ἔστι γενέσθαι τὸ πάντων ἄριστον, οὐδὲ μετασχεῖν τῆς τοῦ βελτίστου φύσεως· ἄριστον γὰρ πᾶσι καὶ πάσαις τὸ μὴ γενέσθαι· τὸ μέντοι μετὰ τοῦτο καὶ τὸ πρῶτον τῶν ἄλλων ἀνυστὸν, δεύτερον δὲ, τὸ γενομένους ἀποθανεῖν ὡς τάχιστα. Δῆλον οὖν ὡς οὔσης κρείττονος τῆς ἐν τῷ τεθνάναι διαγωγῆς ἢ τῆς ἐν τῷ ζῆν, οὕτως ἀπεφήνατο." *Itaque, praestantissime omnium et beatisisme, cum felices censemus esse et beatos, qui vita hac defuncti sunt, tum nefas putamus, quicquam de iis falso aut contumeliose dicere: quippe qui melioris jam praestantiorisque naturae facti sint compotes. Atque haec nostra sententia ita vetusta est, ut ejus et initium et auctor prorsus ignorentur, sed ab infinita usque aeternitate continenter ea sic est propagata. Ad haec vides, in ore hominibus esse omnibus jam inde a multis annis tritum illud. Quodnam? inquam. Ille vero, quod om-*

omnium optimum, inquit, est, non nasci: praestat autem mori, quam vivere: ejusque rei multis sunt divinitus perhibita testimonia. Atque huc pertinet, quod narratur, Silenum a Mida isto captum, et a venatione ei sciscitanti, quidnam optimum homini maximeque expetendum esset, principio respondere noluisse vocemque compressisse: tandem cum urgendi, ut aliquid diceret, finem nullum Mida faceret, in haec invitum erupisse verba: „ Aerumnosi genii et difficilis fortunae semen in diem durans, quorsum me cogitis ea vobis dicere, quae vobis nescire erat melius? Maxime enim vacantes dolore vivunt, qui sua ignorant mala. Hominibus autem omnino optimum est, non nasci neque participem fieri praestantioris naturae; optimum enim omnibus utriusque sexus hominibus hoc est: proximum huic, et inter ea, quae consequi homo possit, primum est, quam celerrime mori. Manifestum vero est, sic eum pronuntiasse, quod melior sit mortuorum, quam vivorum, conditio.

Ut vero perierunt nobis fere Aristotelis dialogi, ita supersunt, quos apte cum Platonicis comparemus, dialogi Lucianei. Cognovi equidem, qui utrorumque non magnopere discrimen suspicarentur, vel, si vel maxime suspicarentur, quale illud sit, haud perspicerent. Et profecto sunt item hi, ut Platonici, non colloquia, sed dramata: sunt item philosophiae, quae veritatem virtutemque spectat, pleni, et, quamvis, quod mi-

re-

remur, ipse in iis exagitetur Socrates,(1) haud deest tamen iis ironia Socratica cum Atticae dictionis humanitatisque gratiâ conjuncta. Operae pretium videtur, ad naturam investigandam Platonici dialogi, de his paullo accuratius agere. Explicabimus ita simul, quod modo de Xenophontis symposio verbo significavimus.

Ex quo fonte Plato plurimum hausit, ex eodem hausit Lucianus: utriusque dialogi multis locis comicorum referunt, in primis Aristophanis, fabulas. Verumtamen Plato cum leporibus salibusque Atticis eam inde venustatem gratiamque delibavit, quae mire decebat Socraticam philosophiam; Lucianum vero dicas ipsius Aristophanis habitum personamque induisse. Comicus hic esse simul et philosophus voluit, et Stoicam usurpans in res humanas despicientiam, festive illas et Aristophaneo more exagitavit. Quod ipse in Prometheo ingenue confessus est, quo loco dialogi et comoediae discrimen notavit. Neque enim omnino, ait, consueta inter se atque affinia ab initio *Dialogus* et *Comoedia* fuerunt. Si quidem ille domi et seorsum, mehercle, in ambulacris cum paucis quibusdam disputationes suas habebat: haec vero se Baccho totam tradens, in theatris versabatur, simulque ludebat, et risum movebat, gaudebatque sa-

(1) *Dial. mort. dial.* X. De mortuorum dialogis hic agimus solum. Nam exstant in ejus scriptis, quorum forma plane ex Platone ducta est v. c. Demosth. elog.

salibus et dicacitate, et ad numeros tibiae incedebat: interdum etiam anapaesticis versibus prorsus vecta, dialogi sectatores ut plurimum subsannabat, φροντιστὰς καὶ μετεωρολέσχας et id genus alia vocitando: eique id cordi erat, ut eos sugillaret et Dionysiacam istam libertatem in eos effunderet, nunc ἀεροβατοῦντας καὶ νεφέλαις ξυνόντας illos exhibens, nunc ψυλλῶν πηδήματα διαμετροῦντας, ut qui de aëreis et sublimibus istis rebus nimis exiliter argutarentur. *Dialogus* vero gravissimas disputationes habebat, de naturâ rerum deque virtute philosophans, ita ut musicorum illud, bis per omnes chordas, ab acutissimo ad gravissimum usque, inter eos esset. Καὶ ὅμως ἐτολμήσαμεν ἡ μ ε ῖ ς τὰ οὕτως ἔχοντα πρὸς ἄλληλα ξυναγαγεῖν καὶ συναρμόσαι, οὐ πάνυ πειθόμενα οὐδὲ εὐμαρῶς ἀνεχόμενα τὴν κοινωνίαν. *Et tamen ausi fumus n o s, haec ita sese habentia inter se conjungere et coaptare, non admodum obsequentia neque facile societatem sustinentia.*" (1) Gravissimus sane hic locus Luciani est, ad genus dialogorum, quo usus est, notandum, tum etiam, ut quid in eo novi protulerit, exquiramus. Vereri se, ait deinceps, ne, uti Prometheum facti poenituit, quod foeminam cum mari conjunxisset, sic ipse, disparibus commixtis scribendi generibus, poenas lueret. Non vero erat quod vereretur. Nam ex hac comoediae cum dialogo conjunctione parta proles est,

(1) Lucian. Prometh. Vol. I. p. 28.

est, quae perplacuit recentioribus, novum scribendi genus, *dialogi mortuorum*. Quos uti ingenio debemus auctoris, ita haud facile is tali protulisset, quali sunt, formâ et ratione, nisi et eâ vixisset aetate, qua Stoica philosophia terrarum orbem occupaverat, et vero Aristophanem inprimisque ejus Βατραχοὺς legisset. Continet haec fabula judicium Euripidis in inferis. Subjiciuntur autem quasi oculis, quae in orco sunt insignia, Cerberus, Stygiae undae, Charon mortuorum portitor, ipsi mortui, tum judices, qui de mortuis judicium pronunciant, alia. Quorum descriptiones ductae videntur ex iisdem poëtis, e quibus et Plato mox et postea Virgilius desumsit; sed apud Aristophanem dramatis est forma, tum jocorum sunt omnia et facetiarum plena, chorus auditur ranarum *βρεκεκεκὲξ*, *κοὰξ*, *κοάξ*: (1) ridicula plane Charontis persona est. Peculiarem hinc Lucianus, Promethei cujusdam instar, dialogorum informavit rationem, qua umbrae in orco inducerentur secum invicem colloquentes: quamquam hujusmodi illa fuit, ut nec comoediam legentibus antiquam illam, nec vero philosophiam repraesentaret integram.

Haec de Luciano. In dialogis Platonis exstant, quae plane sint Lucianeis similia, cum in moribus perstringendis mortalium, tum in vitae praeceptis; sed nusquam philosophus comicum agit. Placide apud

(1) Arist. Ran. vs. 209.

apud eum sermones profluunt, in neutram partem insignes: nec crepat ubivis vitae austeritatem, ut propriam virtuti, nec vero levitate ipse ac petulantiâ exsultans comici, id committit in moribus opinionibusque exagitandis, quod fere commisit Lucianus, ut ne illis etiam parceret, quae cum sensibus essent excelsis rebusque sanctis conjuncta. Socrates, ut paucis dicam, in ejus dialogis partes habet, non Menippus. Orcum Lucianus totum et fabulas de diis et heroibus sic nobis proposuit, ut legere nobis poëtam comicum videamur, ac rideamus identidem, ut plebs ridere Atheniensium solebat, comoedias spectans. Tangit easdem fabulas Plato, ut modo in Gorgia dialogo vidimus, et vero celebratissimorum in republica virorum ineptias exagitat; sed sic facit utrumque, ut prodesse civibus, Socratis instar, non placere, non gratificari, non risum movere studeat. Absurdis fabellis meliorem substituit simul de inferis divinâque naturâ doctrinam, in perstringendis autem viris praeclaris haud spectat unice, quod comicorum est, *ridendo dicere verum*, sed veri justique, sed sancti, in ipsâ ironiâ caussam et patrocinium tuetur. Nam ironia dominatur in ejus dialogis Socratica, non comici protervitas aut contumacia: risum nobis excitat inter legendum Lucianus, haud secus atque Aristophanes: in Platone legendo subridemus.

Est igitur alia quaedam longeque ab Aristotelis et Luciani ratione diversa Platonici dialogi natura. Quod au-

autem formam attinet dramatis, magis ille Sophronem, quam comicos imitatus videtur. Hunc quanto loco habuerit, testantur veteres. E Sicilia ejus mimos Athenas detulisse dicitur eosque sic probasse, ut octogenario major suppositos pulvinari habuerit, *in quo obdormientis os illud divinum*, ut ait Valckenaerius, *reclinabat.* (1) Et sane placida horum mimorum inprimisque dialogis apta ratio ex Theocriti intelligitur Pharmaceutria et Adoniazusis, quae inde informata sunt. Sed, qualiscunque tandem dialogi Platonici a Comicorum et Luciani dramatibus diversitas sit, illud de Aristotele animadvertamus maxime, *dialogos* eum destinavisse argumentis popularibus, interiori vero doctrinae *commentationes*, quum Plato dialogis complexus omnia fuisset. Unde in primis Platonicorum scriptorum non dos et commendatio, sed *natura* efficitur. Quae enim dramatis forma apud eum allexit ad legendum philosophandumque elegantioris ingenii homines, talis haec scilicet erat, ut res item caperet abstrusissimas. Respondet illa plane ipsi Socratis philosophiae, quae doctis non alia, alia indoctis fuit, sed pariter utrisque conveniebat. Sermo vix cogitari simplicior et familiari vitae consuetudini convenientior potest, quam quo in Phaedro de dicendi scribendique arte agitur: amplectitur autem idem sermo sublimem illam de pulcro et amore doctrinam, quae ipsa continet uni-

(1) Valck. ad Theocr. Adoniaz. p. 194.

universae philosophiae principia. Res non abstrusior interiorisque indagationis in philosophia exstat, quam quae Philebi est, quaeque Parmenidis argumentum: eâdem tamen, qua Phaedrus, formâ scripti hi dialogi sunt: et quamvis non eâdem hos legamus, qua Phaedrum aut Symposium, oblectatione: delectantur videlicet lectores fere pulcro magis et amore, quam metaphysicis disquisitionibus: tamen non carent hae ipsae, quamvis metaphysicae quaestiones, Atticâ venustate, qua se in Phaedro Socratis commendant sermones. Haec scilicet ars illa summa est, quam uni maxime Platoni fuisse propriam putamus.

Quod autem suspicati sumus, singulare quoddam suumque Aristotelem induxisse dialogorum genus, non ejusmodi est, quasi dotibus quibusdam superaverit Platonem. Si superavit, quae fuerint illae dotes, nos latet: nam copia illa orationis et tragica dictio non decet proprie dialogum. Imo vero desiderabatur in ejus dialogis, quae deesse iis minime debebat, dramatica ratio. Cujus rei testis est Basilius: (1) τῶν ἔξωθεν φιλοσόφων οἱ τοὺς διαλόγους συγγράψαντες, Ἀριστοτέλης μὲν καὶ Θεόφραστος εὐθὺς αὐτῶν ἥψαντο τῶν πραγμάτων, διὰ τὸ συνειδέναι ἑαυτοῖς τῶν πλατωνικῶν χαρίτων τὴν ἔνδειαν. Πλάτων δὲ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ λόγου ὁμοῦ μὲν τοῖς δόγμασι μάχεται, ὁμοῦ δὲ καὶ παρακωμῳδεῖ τὰ πρόσ-

(1) III. 187 C.

πρόσωπα.[1] Unde princeps illa Platonis dos intelligitur, dramatica facultas, qua ingenium moresque personarum expressit. Sed peculiarem Aristotelis rationem intelligimus hancce, ut philosophiae dialogum, tamquam formam quamdam, adhiberet, qua scilicet commendaret legentibus placita sua. Id certe post eum, qui dialogos scripserunt, spectarunt fere, Plutarchus, Athenaeus, ipse Cicero et paucissimis exceptis, recentiores omnes: quae tamen haud probanda ratio est. Nam sic factum inprimis videtur, ut tot hodieque hoc genus scribendi facile, amoenum nec inutile, haud vero necessarium et viro indignum censeant. Et profecto quae in Plutarchi *Symposiacis*, in *septem sapientum convivio*, quae in Athenaei *deipnosophistis* legimus, brevius haec commentatione, nec minus simul perspicue pleneque tradi potuissent. Esset forte quod formam desideraremus in Plutarcheo libello *de sera numinis vindicta*, si commentatio, non dialogus esset; verumtamen, si philosophia spectatur ipsa, huic videatur perinde esse, hac an vulgari ratione scriptus fuerit. Quod idem de ipsis affirmare Ciceronis dialogis non dubito. Commendationem a forma insignem habent, quae quanta sit, collatio facile demonstraverit librorum *de inventione* cum dialogis *de oratore*, et *de claris oratoribus*. Et vero ars illa in eloquentia

(1) **Sic locum Basilii interpretatur Wyttenb. in Epist. ad me p. LII.**

tia, ut putabatur, summa, in utramque partem de eodem argumento copiose probabiliterque disserendi, quam ut docuit Aristoteles, ita factitasse dialogis suis videri potest, hanc quomodo Cicero in aliis scriptis, tum inprimis *de finibus* tam mirabiliter explicare potuisset, nisi dialogos scripsisset? Sed artem hanc ipsam reprobat philosophia, si quidem audientium studia, quam veri inquirendi diligentiam, magis spectet. Nec est quin fateatur, plus eloquentiae in dialogis tribuisse Ciceronem, quam simplici veritatis indagationi. Alia est longeque diversa Platonicorum dialogorum conditio, naturae ipsorum, quam diximus, congruens. Eam habent cum auctoris philosophia necessitudinem, ut una haec esset scribendi ratio, qua et sensus suos omnes explicare et explere scribendi propositum suum posset. Id autem effici intelligique, nisi ex propria eorum et Socratica plane ratione, non potest.

Nam quae distinguendo hactenus de scriptis Platonis animadvertimus, eo valent, ne haec cum aliorum dialogis confundamus; ut vero privam eorum propriamque virtutem percipiamus, satis valere non videntur. Est autem talis illa, qualem ipse in Phaedro spectavit, quum de optimo uniceque vero scribendi genere praeciperet. Nam paucis exceptis, partes in iis omnibus praecipuas habet Socrates: inducitur autem ille, quod scribendo inprimis efficiendum ratus Plato est, excitans in hominum animis pulcri bonique, praeser-

sertim *veri* amorem, omninoque quod vocabat, quasi *in animis hominum scribens*. Id similiter instituit Xenophon, quum scribendis Memorabilibus Socratis enarraret cum variis hominibus colloquia: et hinc inprimis aurei libelli praestantia: nam sic demum nos in mediam Socratis philosophiam potuit inducere. Si memorasset doctoris sui placita praecipua, haud male fuisset de philosophiae historiâ meritus: haberemus certe quo Socratis effata cum caeterorum decretis philosophorum compararemus; sed novam, quam is induxit, philosophandi arguendique rationem, quâ unâ maxime, non placitis aut formulâ doctrinae, e coelo devocavit philosophiam, et in urbes domosque induxit, et coëgit de vitâ et moribus loqui, hanc non magis ex tali compendio cognosceremus, quam nunc cognoscimus ex historiae philosophicae scriptoribus. Xenophon vero per sermones illos ipsum nobis Socratem quasi viventem spirantemque proposuit et novam illam rationem non exponentem subtiliter, sed quaerendo, ut solebat, arguendo, monendo, hortando usurpantem. Sic item Plato; sed hic cum Socratis colloquia non traderet tantum scribendo, sed, ut dramatici solebant poëtae, dramatibus exprimeret, plenius nobis et Socratem et Socraticae philosophiae vim et ubertatem repraesentavit: idemque cum sub Socratis persona suam ipse philosophiam cum lectoribus communicare studeret, ipse loqueretur adeo cum omnis generis hominibus, quum So-

cratem faceret loquentem, factum est, ut *scribendo* efficeret in lectorum, quod *sermonibus* ille in auditorum animis effecerat, *scriberet* plane, quod dixit, in *animis hominum*, nec praesentium tantum et aequalium, sed posterorum omnino, hujus adeo aetatis nostrae hominum. Haec ratio, haec vis et efficacitas, haec in primis *natura* est dialogorum Platonicorum: et vero legentes eos non videmur nobis tantum ipsis Socratis sermonibus interesse, sed, qui optimi cujusque dramatis saluberrimus effectus est, vim in nos habent Socratis dicta, ac si nos ab eo petitos putaremus. Sophistae num his legendis ingenio animoque emendati sint, dubito: nam hoc genus hominum propter praejudicatas opiniones omni aetate insanabile habitum est; sed quis umquam generosae indolis adolescens Phaedrum legens vel Theaetetum, non sibimet ipse visus est Phaedrus esse aliquis aut Theaetetus, et, prouti illi, a Socratis ore pendere, animoque recondere quae acceperat? Quis umquam senex, qui juvenis legit Platonem in ipsa senectute non confessus est, hac se inprimis lectione, propter et dramatis et Socraticae suavitatis vim, una cum Sophistis sophisticam omnem aversari, veros philosophos amare didicisse? Dialogis scribendis Plato idem egit plane, quod ipse de agricolis dixit. Non librum edidit, quo, tamquam in Adonidis hortulo quodam, arctis finibus, sapientiam scilicet suam, ut faciunt systematum auctores, includeret; sed ut gnari solent agricolae, Socraticis scri-

scribendis sermonibus, plane ut ipse Socrates, semina sparsit in hominum, praesertim adolescentum, ingenia, quae pro ingeniorum temporumque varietate, varios omni aevo, sed optimos fructus proferrent. Id fecit Plato, et facere hac scribendi formâ potuit, aliâ usurpandâ non potuisset. Sed illud animadvertamus item. Ut Xenophontis Memorabilia, ita scripta Platonis non artis cujusdam aut doctrinae, non argumenti peculiaris expositionem, sed fontem continent ipsum, unde omnes haurire oportet, qui rerum scientiam appetunt. Exquiritur in omnibus, quid nobis maxime agendum videatur, ut, quid verum sit, quid falsum, quid appetendum, quid fugiendum, sciamus: nec friget disputatio, ut in caeteris plerisque libris, sed qui inducuntur colloquentes de gravissimis his rebus, ut fert familiaris ratio sermonis, cum animi sensu affectuque exquirunt singula, interque loquendum veritatis virtutisque amore incalescunt identidem. Hoc est, quod φιλοσοφεῖν, *philosophari*, appellabat Plato, idemque efficere in lectoribus scribendo studuit. Et sane quis legens Symposium, ut hoc utar, et ipse quasi praesens convivis illis, non eodem, quo illi, ardore effervescit, quum eos amorem audit et una cum amore fortitudinem, honestatem, virtutes omnes celebrantes? Quid plura? Si quis umquam scriptor, Plato certe, quicumque latebant in lectorum animis virtutis igniculi, hos scriptis suis excitavit aluitque.

Et sic quidem, diligenter his omnibus de Platone aliisque dialogorum auctoribus animadversis, interius nobis perspicere licet, quam ille Musam spectaverit, cum novam inducere poësin conaretur. Explorare id supra jam coepimus, quum de *pulcro* ageremus; [1] sed nunc, ni fallor, e philosophiae principiis, quae *verum* spectat, plenius intelligimus. Non erat illa Musa Platonis vel comica vel tragica: δημώδη harum musicam vocabat; sed τὴν μεγίστην respiciebat μουσικὴν, i. e., philosophiam illam, quae nec placere hominibus nec gratificari nec vero adulari studeret: qui poëtarum vulgo ac sophistarum oratorumque mos fuit: sed hoc sibi haberet unice propositum, ut, rejectis inanibus, quae ab his commendarentur, rerum simulacris, ipsas res i. e. *veritatem* in lucem produceret ejusque amore incenderet mortales. Hanc Plato *Uraniam* Musam vocare solebat, quam qui colerent, sive carminibus, sive orationibus, sive cuicunque tandem scribendi generi operam navarent, hos unice scribere in generis humani emolumentum contendit. Cumque nemo adhuc poëtarum scriptorumque, de ejus sententiâ, digna hac Musâ opera edidisset, Socraticis ipse sermonibus scribendis, artem scribendi excoluit, quae tantum vulgaribus artibus, quantum Uranius amor vulgari amori praestaret. Iniquius cui forte ille de scriptis aliorum judicasse videatur;

sed

(1) Vol. I. p. 167. 174.

sed nos, ne in ipso judicando iniqui simus, id attendamus diligenter, praeclaro eundem proposito haec nova fuisse molitum, nec vero fructu ejus studia caruisse. Diximus de Luciani aliorumque Graecorum, tum etiam de Ciceronis dialogis, ut, institutâ comparatione, dotes virtutesque Platonis cognoscerentur accuratius. In qua disquisitione illorum item dotes virtutesque exploravimus. Quodsi nos, sic exposita dialogi Platonici naturâ, porro velimus quaerere, quid illi ad scribendos dialogos Platoni debuerint, haud frustra sane hicce nova illa scribendo molitus videbitur. „Credibile est, ait Wyttenbachius, jam ipsius Platonis aetate lectionem librorum ejus frequentatam multum valuisse ad conversionem veteris comoediae, ut sal Atticus, quem *Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poëtae*, — *Atque alii, quorum comoedia prisca virorum est*, — multum quidem et acrem, sed acerba suffusum bile, gerebant, paulatim per mediae poëtas comoediae, tum novae in primis Menandrum, ab his labibus purgaretur, et ad germanam Atticam festivitatem elegantiamque redigeretur." (1) Constat autem, colorem ab eo duxisse, quotquot post eum dialogos scripserunt, Plutarchum praecipue, Platonis amantissimum, ipsum item Lucianum in scriptis quibusdam, tum vero Ciceronem, qui, quamvis se scribere Aristoteleo more diceret, quantope-

(1) Epist. Spec. meo praem. p. XLIV.

pere ad informandos rite dialogos e Platonis imitatione profecerit, omnes norunt, qui attentius utrumque legerunt, nosque ipsi jam animadvertimus in superioribus. (1) Et fuit sane Cicero ingenio dole et institutione Platonicus plane, ut in omni scriptionis genere, in oratorio etiam, certe quum pro Archia diceret, sponte et inscius forte Platonem exprimeret suum. Unde sententiae celebratissimae illae de literarum studiis, de poëtis, de communi in primis artium vinculo. Sed de his tum agemus, ubi ad hoc ipsum artium vinculum pervenerimus. Nunc juvat animadvertere, quod hujus praesertim loci est, ad reducendam ad naturae simplicitatem eloquentiam, vim habuisse mirificam dialogos Platonis. Docuerant Rhetores antea et docebant Platonis aetate, quemadmodum oratio rite esset excolenda, ut evidentia, suavitate, gravitate cum caperet audientes legentesve, tum teneret ac moveret: unde τέχναι exstiterunt, studiose elaboratae, quales Isocratis aliorumque memorantur et supersunt etiam nunc multae. Sed Rhetores, uti novimus, *artem* fere magis, quam *naturam* spectarunt, effecitque omni aevo Rhetorica, ut diceretur, quemadmodum scribi oporteret: non vero, ut scriberetur, quemadmodum loqui solemus. Contemnitur hoc praeceptum in artis regulis, certe negligitur fere, ut vulgare omnibusque notum, raroque omni aetate elo-

(1) Vol. I. p. 136.

eloquentiae adhibitum est: quo factum, ut innumerae exstiterint orationes, quas admirarentur audientes, paucae, quibus moverentur intus melioresque fierent. Itaque principes oratores, qui non arte, sed indole diserti fuerunt, quo magis naturam exprimerent dicendo et sic persuaderent hominibus efficaciter, tragicos, comicos, optimosque dialogorum scriptores summo studio legerunt: in his quippe maxime naturalem loquendi rationem, excultam illam quidem et politam, sed naturalem tamen agnoscebant. Eo autem quid valere magis potuit, quid reapse ad rite informandam Demosthenis orationem magis valuit, quam dialogorum Platonicorum lectio? Sunt illi prorsus, ut apud ipsum est, vivi animatique sermonis simulacra: inest iis familiaris colloquii facilitas et quasi candor nativus: insunt facetiae, joci, sensus varii affectusque, sublimes illi subinde, sed sponte prolati: inest vero iisdem et multo sane magis, quam in comicorum tragicorumque fabulis, philosophia, verae eloquentiae procreatrix. Egimus jam satis fuse de eloquentia Demosthenis, attigimus item simul dramaticam dictionis rationem, quae frequens apud eum est; sed *dramaticae* hujus *rationis* vim, quae hujusmodi est, ut non scriptam nobis legere orationem videamur, sed ipsum audiamus oratorem loquentem, imo colloquentem interrogando respondendoque cum audientibus, hanc si quaerimus unde duxerit, fontem, unde hausit, non alium reperio, quam

quam dialogi Platonici rationem. Exstant in ejus orationibus colloquia formâ et ratione prorsus Platonica. „ Φέρε γὰρ, ait in oratione de rebus Cherrhonesi, ubi socordiam exagitat civium suorum: Φέρε γὰρ, πρὸς Διός, εἰ λόγον ὑμᾶς ἀπαιτήσειαν οἱ Ἕλληνες ὧν νυνὶ παρείκατε καιρῶν διὰ ῥᾳθυμίαν, καὶ ἔροινθ᾽ ὑμᾶς, „ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πέμπετε „ ὡς ἡμᾶς ἑκάστοτε πρέσβεις καὶ λέγετε ὡς ἐπιβου„ λεύει Φίλιππος ἡμῖν καὶ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι, καὶ „ ὡς φυλάττεσθαι δεῖ τὸν ἄνθρωπον" καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἀνάγκη φάσκειν καὶ ὁμολογεῖν· ποιοῦμεν γὰρ ταῦτα. „ Εἶτ᾽, ὦ πάντων ἀνθρώπων φαυλότα„ τοι, δέκα μῆνας ἀπογενομένου τἀνθρώπου καὶ νόσῳ „ καὶ χειμῶνι καὶ πολέμοις ἀποληφθέντος ὥστε μὴ „ ἂν δύνασθαι ἐπανελθεῖν οἴκαδε, οὔτε τὴν Εὐβοίαν „ ἠλευθερώσατε, οὔτε — καὶ φανερὸν πεποιήκα„ τε, ὅτι οὐδ᾽ ἂν δεκάκις ἀποθάνῃ, οὐδὲν μᾶλλον „ ὑμεῖς γε κινήσεσθε. Τί οὖν πρεσβεύεσθε καὶ κατη„ γορεῖτε καὶ πράγμαθ᾽ ἡμῖν παρέχετε;" ἂν ταῦτα λέγωσι, τί ἐροῦμεν ἢ τί φήσομεν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐχ ὁρῶ. *Age vero per Jovem, si rationes vos reddere Graeci juberent opportunitatum, quas per socordiam nunc neglexistis, ac rogarent vos: „ mittitis, o Athenienses, identidem „ ad nos legatos, dicitisque Philippum nobis cae„ terisque Graecis omnibus insidias struere, caven„ dum autem ab homine esse" et similia omnia: vos quidem affirmare et confiteri oporteret: facimus id enim. „ Atqui, reponerent, o omnium ho„ minum vilissimi, quum per decem menses abesset „ ho-*

„ *homo et morbo, tempestatibus ac bellis impediretur,*
„ *quo minus domum posset reverti, vos neque Euboeam*
„ *in libertatem vindicastis neque — imo vero pate-*
„ *fecistis, etiamsi vel decies moreretur iste, non ma-*
„ *gis vos motum iri: quid igitur legatos ad nos mit-*
„ *titis et istum accusatis et nobis molestias facitis?"*
Id si dicerent, quid nos haberemus, o Athenienses, quod
diceremus ac responderemus? Equidem non video. (1)
Similiter et in aliis orationibus et in Philippicis passim, veluti ubi Aristodemum demagogum exagitat: colloquitur cum eo eâdem plane, atque apud Xenophontem et Platonem Socrates, ratione. Oratorum, ait, nonnullos video non eodem modo et vobis et sibimet ipsis consultando prospicere: vos enim ajunt oportere acquiescere, si quis vos injuria afficit, ipsi autem acquiscere aut silere non possunt, etiamsi a nemine laedantur. Καί τοι λοιδορίας χωρίς, εἴ τις ἔροιτο „ εἰπέ μοι, τί δὴ
„ γιγνώσκων ἀκριβῶς, Ἀριστόδημε, (οὐδεὶς γὰρ τὰ
„ τοιαῦτ' ἀγνοεῖ) τὸν μὲν τῶν ἰδιωτῶν βίον ἀσφαλῆ
„ καὶ ἀπράγμονα καὶ ἀκίνδυνον ὄντα, τὸν δὲ τῶν
„ πολιτευομένων φιλαίτιον καὶ σφαλερὸν καὶ καθ'
„ ἑκάστην ἡμέραν ἀγώνων καὶ κακῶν μεστόν, οὐ τὸν
„ ἡσύχιον καὶ ἀπράγμονα, ἀλλὰ τὸν ἐν τοῖς κινδύ-
„ νοις αἱρῇ;" τί ἂν εἴποις; εἰ γὰρ ὃ βέλτιστον εἰπεῖν ἂν ἔχοις, τοῦτό σοι δοίημεν ἀληθὲς λέγειν, ὡς ὑπὲρ φιλοτιμίας καὶ δόξης ταῦτα πάντα ποιεῖς, θαυμάζω τί δήποτε σαυτῷ μὲν ὑπὲρ τούτων ἅπαντα ποιητέον

(1) Dem. περὶ τῶν ἐν χεῤῥον 98. D.

τέον εἶναι νομίζεις καὶ ποιητέον καὶ κινδυνευτέον, τῇ πόλει δὲ προέσθαι ταῦτα μετὰ ῥᾳθυμίας συμβουλεύεις. οὐ γὰρ ἐκεῖνό γ' ἂν εἴποις, ὡς σὲ μὲν ἐν τῇ πόλει δεῖ τινὰ φαίνεσθαι, τὴν πόλιν δ' ἐν τοῖς Ἕλλησι μηδενὸς ἀξίαν εἶναι. Misso convitio, si quis te rogaret, „dic mihi quaeso, Aristodeme, quid tu, probe sciens, privatorum vitam tutam, otiosam, „periculorumque immunem, politicorum vero hominum criminationibus periculisque obnoxiam esse et certaminum ac malorum plenam, quid tu „tandem tibimet ipse non placidam atque otiosam, „sed periculosam eligis?" Quid diceres? Nam si quod optime dicere posses, id tibi vere dicendum largiremur, te honoris gloriaeque caussa haec omnia facere, mirarer, quid tandem tibi eorum gratia haec omnia facienda, perferenda, periclitanda, civitati vero ea per socordiam contemnenda suadeas. Illud enim haud facile diceres, te quidem oportere in civitate aliquo loco, civitatem vero in Graecia ingloriam esse (1). Non e τέχναις Rhetorum haec desumuntur, sed sumsit Demosthenes e Socraticorum sermonum ratione, quos apud Platonem reperiebat. Ego vero, cum similes locos cum amicis legerem, his fere animadverti, vehementissime nos moveri. Tum vero qui locus in prima Philippica ab omnibus celebratus maxime est, qui studiosissime lege-

(1) Dem. Phil. IV. 150 A. Platonicam similiter rationem expressit Fr. Hemst. Oeuvr. phil. Vol. II. p. 50.

gerunt Demosthenem: πότε ἃ χρὴ πράξετε; ἐπειδὰν τί γένηται; ἐπειδὰν νὴ Δί' ἀνάγκη τις ᾖ. νῦν δὲ τί χρὴ τὰ γιγνόμενα ἡγεῖσθαι; ἐγὼ μὲν γὰρ οἴομαι τοῖς ἐλευθέροις μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων αἰσχύνην εἶναι. ἢ βούλεσθε, εἰπέ μοι, περιϊόντες αὐτῶν πυνθάνεσθαι κατὰ τὴν ἀγοράν· λέγεταί τι καινόν; γένοιτο γὰρ ἄν τι καινότερον ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίους καταπολεμῶν καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων διοικῶν; τέθνηκε Φίλιππος; οὐ μὰ Δί'. ἀλλ' ἀσθενεῖ; τί δ' ὑμῖν διαφέρει; καὶ γὰρ ἂν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε, ἄνπερ οὕτω προσέχητε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν· οὐδὲ γὰρ οὗτος παρὰ τὴν αὑτοῦ ῥώμην τοσοῦτον ἐπηύξηται ὅσον παρὰ τὴν ἡμετέραν ἀμέλειαν. *Quandonam, Athenienses, quando tandem id quod oportet facietis? Quid fieri ante debet? — „Postquam per Jovem necessitas exstiterit quaedam." Nunc vero quae exstiterunt qualia putanda sunt? Ego enim ingenuis hominibus necessitatem agendi maximam puto, rerum gestarum pudorem. Vultisne vos per forum ambulantes sciscitari ab aliis alii: „dic mihi, novi quid accidit?" Accidere vero quid magis novum potest, quam hominem Macedonem Athenienses bello premere ac res administrare Graecorum? „Mortuusne est Philippus?". — „Non est, per Jovem." — „Aegrotat vero?" Quid autem hujus rei vestra interest? Nam si isti quid acciderit, vos brevi alium Philippum facietis, si quidem sic ut soletis, in res publicas incumbitis* (1). Hunc igi-

(1) Dem. Phil. I. 45. A. Cf. Phil. IV. 138. B. C.

igitur locum quis legit, quin videat, quid illud sit quod diximus, dicendum non esse ut scribitur, sed scribendum ut loqui solemus, fateaturque idem, hac arte summâ excelluisse omnium maxime Demosthenem, eamque Platoni debuisse praecipue?

Hanc vim *forma* dialogi Platonici in scriptores oratoresque, in principem adeo oratorum omnium, habuit; sed ipsam hîc *veri philosophiam* spectamus, quam Plato formâ illâ maxime, suo illo ipsique proprio scribendi genere expressit. Infinitum sit demonstrare, quantum ex hoc fonte hauserint, quicumque post eum dialogos scripserunt. Sed hîc juvat iterum, ut rem uno exemplo declaremus, Luciani memorare dialogos mortuorum. Comicum ille simul poëtam et philosophum Stoicum egerit, et Aristophanem imitans, ipsum Socratem, virorum sapientissimum, ut sophistam nobis aliquem proposuerit (1), illud Socraticae non minus, quam Stoicae philosophiae, praesertim vero Platonicis dialogis debuit, ut mortuorum hos, quos scripsit, dialogos tanto semper studio legerint philosophi. Hinc enim in illis graves illae de rerum humanarum vanitate sententiae: tum vero placitum ipsum, quod dominatur in illis, in inferis esse aequalitatem omnium hominum, unius virtutis rationem haberi, quis est quem lateat, e Gorgia illud Platonis, quem modo

(1) Lucian. Dial. mort. XX et XXI. p. 417 et 420.

do legimus, ductum esse? In memoriam revocemus dialogum, qui Χάρωνος καὶ Ἑρμοῦ inscribitur [1]. Advenerunt mortui tanto numero, ut, nisi reliquerint in litore superflua omnia, de ipso navigio, ne immergatur, metuat Charon. Jubet hic igitur illos *nudos* ingredi ac Mercurio praecipit, ut ne accipiat, nisi qui omni sit onere vacuus. Facit Mercurius, atque ad scalam navalem adstans, ut primus prodit Menippus, tu, inquit, quis es? Menippus sum, respondet: ecce vero pera mihi, Mercuri, baculusque in paludem abjecta sunto: pallium autem recte feci, qui ne tulerim quidem mecum. Cui Mercurius: inscende, Menippe, ait, virorum optime, primamque sedem juxta gubernatorem in alto obtine, ut inspicias omnes. Hic alii et perquam a se invicem diversi, identidem procedunt, Charmolaus continuo, formosus ille, cujus osculum binis talentis aestimabatur, tum Lampichus, Geloörum tyrannus, Damasias athleta, Crates, dives ille, armatus item aliquis, qui tropaeum affert. Aegre hi omnes, quod ipsis in vita insigne fuit, quoque unice gloriari solebant, deponunt: tyranno vero maxime molestum accidit, regia insignia abjicere: quid? inquit, mene decet, Mercuri, nudum ingredi, qui tyrannus sum? Cui Mercurius, haud tu quidem hic, reponit, tyrannus, sed omnino mortuus es. Ut vero ingressi hi omnes scapham sunt,

(1) Dial. X. p. 363.

sunt, ac tyrannus quo vix potuit adduci, diadema etiam et purpuram deposuit, ecce! philosophus venit, habitu abscondens vitia gravissima, rixandi lubidinem, vanam gloriam, quaestiones impeditas, nugas et quisquilias, tum numos item aureos, voluptatem, arrogantiam, eamque de se opinionem, quasi melior esset caeteris omnibus. Quae omnia postquam is, jubente Mercurio habitu deposito, patefecit, proh Jupiter! hic exclamat, quantum iste vanissimarum rerum ostentationem affert! Mitte tu haec omnia, ait: nam si cum istis cunctis conscenderes, vix te quinquaginta remorum navis acciperet. Nolim haec porro persequi: ridiculum negotium barbae praesertim istius est, qua perquam sibi placuerat philosophus: non tondet eam Menippus, sed securi amputat nautica, pro codice usus scala navali. Sed, missis illis, quae pueri jam cognovimus, hac nostra aetate reputemus, quam vim dialogi Platonici in Lucianeos habuerint. Comicorum in his agnoscimus sales dotesque admirabiles; sed *philosophiam veri*, ut eam Plato in Gorgia, eo in primis loco, ubi mortuorum judicia enarrat, expressit, quis est qui non simul et agnoscat et revereatur?

Sunt nobis multa etiam de quaestione, quid scribendo spectaverit Plato, deque Platonicorum naturâ dialogorum exquirenda: exploranda praecipue est *dialectica* eorum ratio; sed hac de re deinceps. Hic non possumus non literarum amantes

tes etiam atque etiam hortari, ut, quod in his tentavimus, persequantur porro, ac philosophiae Platonicae ubertatem sublimitatemque non e Platone tantum, sed e posterioris etiam aevi scriptoribus efficiant atque in lucem producant. Nam quotus quisque est sive philosophorum sive literatorum hominum, qui id data opera et pro rei dignitate perficere aggressus est? Valet autem idem hoc studium ad ipsos illos scriptores etiam cum intelligendos rite, tum interpretandos. Ex quo Ruhnkenius, edito Timaeo, hoc stadium aperuit, patuit deinceps, duce in primis Wyttenbachio, omnibus, imitatos fuisse *dictionis Platonicae elegantiam*, quotquot Alexandrino aevo, aetate Trajani et Antoninorum, apud Christianos etiam scribere elegantius conati sunt. Sed hic non subsistendum, ut ipsi illi duumviri saepius monuerunt. Non dictio solum, sed *philosophia* etiam *Platonis*, cum sensibus illis excelsis et sublimibus conjuncta, dominata deinceps in scriptis sectisque Graecorum est, ut, nisi hac perceptâ penitus, frustra quis scriptores posterioris aetatis interpretari studeat. Verissima enim Wyttenbachii sententia est, quoque majores fecerimus in studio Platonis Platonicaeque philosophiae progressus, eo lubentius ei assentiemur: *non solum per se ipsum fructuosum esse studium Platonis ad mores, animum, ingenium, orationem, disserendi elegantiam, interiorem philosophiae et literarum Graecorum cognitionem; sed vero longe idem fructuo-*

tuorissimum esse ad omnes posteros et Graecos et Latinos scriptores recte intelligendos, quippe per hos omnes et per universum antiquarum doctrinarum orbem longe lateque diffusum. (1)

Omnis est philosophiae principium summum amor veri.

Ad finem perduximus disquisitionem, quam primum postulat philosophia veri, ut *principia* teneremus cognoscendi. Orsi a Socratico, imo divino praecepto *γνῶθι σεαυτὸν*, in nobismet ipsis ea quaesivimus: et, hercle! undenam haec tandem, nisi ex hoc fonte, repeteremus? Reperimus autem, princeps eorum et summum esse *amorem veri*, nobis naturâ insitum: qui qualis sit quamque vim in rebus humanis habeat, ipse nos Plato in disputationibus docuit de nativa cum discendi tum docendi ratione, deque eloquentiâ verâ et justo scribendi proposito modoque: nos autem efficere item e novo hoc dicendi scribendique genere conati sumus, quod ipse commendavit et secuti sunt posteri. Satisfacere ita Socratis apud eum monito studuimus, quod hujus initio disquisitionis praemisimus: *ἀλλὰ δεῖ, ὦ Γλαύκων, ἐκεῖσε βλέπειν — Ποῖ; ἦ δ᾽ ὅς — Εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ψυχῆς, καὶ ἐννοεῖν ὧν ἅπτεται καὶ οἵων*

(1) Wytt. vita Ruhnk. p. 150 Opusc Vol. I. p. 664.

οἷων ἐφίεται. — *Sed illuc, o Glauco, spectare oportet.* — *Quo tandem?* — *In ipsam, quae inest animo philosophiam et qualia sint, quorum animus desiderio tenetur* (1). Cujus moniti si nunc quidem lectores vim ac propositum perceperunt, vel hoc uno nos putabimus operae pretium scribendo fecisse. Sophistis reliquimus tam hujus quam veteris aevi, ut externos ante omnia hominis sensus explorarent: nos haud contemnendos illos duximus, sed internos maluimus primum attendere, ut hanc perciperemus continuo, quam Plato vocat, τῆς ψυχῆς φιλοσοφίαν, pateretque nobis, qualia animus appetat. Licet nobis nondum, quae isti invenerunt explorando, cum nostris inventis comparare: nam in principiis versamur etiamnunc. Verumtamen quid fateri dubitemus, viam nobis nostram, quam inivimus, perquam placere? Nam sic profecto explorare animum nostrum ex ejus studiis appetitibusque naturalibus, ex propriâ ipsi philosophiâ, quam optima quaeque referunt, quae in lucem emisit, jucundum negotium est: videturque id ante instituendum, quam ad sensus accedamus. Nam quid illi prodesse ad cognoscendum possunt, nisi insit homini, quo per eos, tamquam nuncios, res externas cognoscamus? Νοῦς ὁρᾷ καὶ νοῦς ἀκούει. — Et vero exquirere, quid discere sit, quid docere, quae omnis sit eloquentiae scriptionisque optima ra-

(1) Rep. X. 611. D.

ratio, non jucundum id tantum est, sed durus sit vel hebes ad haec studia necesse est, qui his cum Platone et ex Platone inquirendis, attendendoque in iis *veri amore*, ipse hoc amore non incalescat continuo. Age, persequamur nos porro hanc viam nostram. Tendimus in mundum νοητὸν, in quo lucet, una cum ideis omnibus, ipsa veritas; huc autem quo facilius certiusque perveniamus, disciplinas quaeramus, quarum ope maxime ex hac inscitiae errorumque sede in regnum illud veritatis escendamus. Nam huic insitae nobis philosophiae ut satisfaciamus, ut quod appetimus naturâ, assequamur, erigendus animus, imo convertendus totus penitusque est a rebus his incertis et fallacibus ad ea quae vera sunt et immutabilia. Hoc autem ipsum disciplinarum munus est.

INITIA

PHILOSOPHIAE

PLATONICAE.

INITIA
PHILOSOPHIAE
PLATONICAE.

AUCTORE

PHIL. GUIL. VAN HEUSDE.

VOLUMINIS SECUNDI.

PARS SECUNDA.

PHILOSOPHIA VERI
DE DISCIPLINIS.

TRAJECTI AD RHENUM,

APUD JOANNEM ALTHEER.

1831.

DE

DISCIPLINIS,

QUAE MENTEM EVEHUNT IN MUNDUM *νοητὸν*, IN PRIMIS DE DIALECTICA.

> *τί ἂν οὖν εἴη, ὦ Γλαύκων, μάθημα ψυχῆς ὁλκὸν ἀπὸ τοῦ γιγνομένου ἐπὶ τὸ ὄν;*

In disciplinis, quas peperit antiquitus philosophia, nulla est facile, quae ipsi philosophiae et potuit prodesse magis et magis saepenumero obfuit, quam princeps disciplinarum omnium, dialectica. Ut enim primum haec in lucem prodierat, a Socrate continuo et Platone eo consilio exculta est, ut mentem hominis et purgaret falsis opinionibus et ad verum perspiciendum praepararet: quod summum est sane ipsius philosophiae munus. Quodsi hinc convertimus oculos ad ejusdem disciplinae medio aevo conditionem, aberrasse eam videmus à proposito fine, et vero

sic aberrasse, ut repugnaret philosophiae. Nam aberat tantum, ut liberaret hominem falsis opinionibus, ut has contra ratiocinando argumentandoque ac syllogismorum auctoritate probare conaretur et confirmare. Sed conjuncta haec disciplina omni aevo cum eloquentiae fuit studio, cui sic dedit auctoritatem ad persuadendum, ut vicissim ab illa persuadendi invitamenta et illecebras accipiebat: eloquentiam autem constat tam ad pessima omnia posse, quam ad optima, hominem adducere, nec raro sane illud efficere magis, quam hoc, studuisse.

Est sane haec temporum nostrorum felicitas, ut quae olim celebrari summis laudibus solebat, eloquentiae facultas illa, qua quis inferiorem caussam dicendo superiorem efficeret, dialecticaeque artibus, quocumque vellet, audientium animos deduceret, haec contemnatur per universam Europam; gravioribus autem doctrinis tantum absit ut adhibeatur, ut contra ad veritatis amussim opiniones doctorum hominum et inventa exigantur unice. Non audiretur hodie sive philosophus sive orator, qui, ut Romae Carneades, de justitia disputaret copiose, sed idem disputationem suam postridie contrariâ disputatione subverteret, et justitiam, quam pridie laudaverat, tolleret (1). Pueris relinquendum hoc ludicrum negotium putamus; Platonis vero laudamus sententiam, hoc esse

(1) Lactant. V. 14.

esse in eloquentia summum, ut dicendo homines cum ad veritatem ducat, tum ipsos emendet. Et quamvis vulgus indoctum, ut solet semper, sic etiamnunc inanibus simulacris capiatur: quamvis sint item hodie, qui, ut errare humanum est, ita errores suos, specie ipsi veritatis decepti, omni commendare et tueri eloquentiae arte studeant: quamvis haud desint his nostris etiam temporibus, qui, ut Gorgias olim et Polus, auram vulgi dicendo scribendoque captare avent: tamen haud facile quisquam reperiatur, qui publice probare sophisticas has artes, easque dialecticae et eloquentiae nomine commendare sustineat. Sed quo majores ita fecisse ad maturitatem suam progressus genus humanum videtur, eo nos dialecticam veram, quacum conjuncta esse vera eloquentia debet, indagare oportet diligentius: eam dico, quae, ut primum inducta a Socrate est, ita ad praejudicatas deponendas opiniones, verumque in omni caussa cum inveniendum solerter, tum naviter propugnandum pertinet, uniceque valere ad philosophiae tuendum decus, tum vero etiam ad provehendam per philosophiam humani generis salutem et felicitatem et potest et debet. Quam si quaerimus, Plato nobis, hoc item proposito, legendus maxime diligenterque explicandus videtur. Is enim, ut artem invenit scriptisque suis celebravit, quae, ut supra nos vidimus (1), una maxime pulcri amorem

rem

(1) Vol. I. p. 174.

tem in puerorum animis suscitaret, *coelestem musicam*, artium principem, cujusque ipse studio ductus, ut nobis modo patuit [1], novum dicendi scribendique genus induxit: sic *dialecticam* a Socrate acceptam eum in modum cum informavit, tum ad veritatis amorem in puerorum animis alendum adhibuit, ut nova videretur plane, certe ad nullas non provehendas doctrinas, ipsam illustrandam tuendamque philosophiam, una esset omnium efficacissima. Et vero hac idem disciplinâ, ut caeteris item gravioribus, sed hac tamen potissimum, illud efficiendum censuit et quomodo efficeretur demonstravit, ut animus ab his umbris falsisque veri speciebus, quibus delectari vulgus hominum videmus, averteretur, totusque ad ipsum verum contemplandum rebusque hominum adhibendum converteretur, omninoque e mundo hoc spectabili in eum, qui solâ mente et cogitatione percipitur, νοητὸν vocabat, educeretur.

Ut hunc omnis philosophiae finem assequeremur aliquando, versati diu in principiis sumus, quo *veri amorem*, principiorum omnium ad veritatem indagandam longe princeps et efficacissimum, exploraremus diligentius. Consecuti autem inde, opinor, et hoc sumus, ut, quae nobis nunc continuo exponenda sunt sive officia sive adminicula sive *media*, quae vulgo dici solent, ad finem illum attingendum, i. e. disciplinae majores imprimisque illa,

(1) Vol. II. P. I. p. 148.

illa, quam laudavimus, dialectica, has simus longe facilius exploraturi. Haud facile enim, quomodo hae valere ad verum cognoscendum debeant, assequeremur, nisi de propria nobis cognoscendi facultate constaret: nos autem et nosmet ipsos et veri amorem, quo naturâ ducimur, explorantes, sensum internum, animi oculum, quem Plato vocavit, qualis sit, quid efficere ad verum cognoscendum debeat, quodammodo jam exploravimus. Tum vero frustra deinceps de dicendi scribendique arte, quae sine dialectica nulla est, agere instituеremus, nisi quo studio, quo proposito, quem in finem hae nobis artes excolendae sint, investigassemus. Quid? quod μαιευτικὴν Socraticam, quae sine dialectica adhiberi hominum ingeniis animisque non potest, ipsiusque est dialecticae pars quaedam, jam datâ operâ explicare et hinc ducere veram eloquentiam omnemque docendi rationem quae justa sit, conati sumus? Haud ita difficile igitur nobis iter erit, quod nunc deinceps instituemus, nec vero tum etiam, ubi ad ipsum jam finem sumus perventuri, tam erit illud asperum aut arduum, quam vulgo putatur. Nam aequabilis est, ut ab initio diximus et satis jam nobis patet, philosophiae Platonicae progressio. Non extemplo nos Plato, quae aliorum est, recentiorum in primis philosophorum consuetudo, in metaphysicae nescio quem labyrinthum ducit, unde qua nos possimus ratione expedire, non reperiamus: non ille nos continuo per hanc scilicet me-

metaphysicam in altos nubium tractus evehit, ubi nos suspensi et quasi μετέωροι firma cognoscendi principia habeamus nulla, sed vagemur temere. Lente ille quidem, sed firmo gradu constanterque procedit, et nos profecto, postquam semel per disciplinarum disquisitionem, cum aliarum, tum praesertim dialecticae, in mundum νοητὸν, ad ipsas ideas pervenerimus, erit nobis haec sive dialectica sive metaphysica sive quocumque tandem nomine haec disciplina vocanda sit, non labyrinthus, in quo coecorum instar oberremus, sed quasi specula erit quaedam, unde prospiciens in omnes partes philosophus

Hinc hominum errores longe lateque per orbem
Despicere, atque humiles possit contemnere curas.

Sed vana est omnis de disciplinis disquisitio, nisi illos consideraverimus item, quibus eas tradituri sumus, eorumque indolem atque ingenium perspexerimus. Hac item in re Plato non, quod postea factum, abstracte, ut vocatur, philosophatus est, sed hominis praecipue humanaeque naturae rationem habuit. Patuit id nobis in superioribus, quum de musica et gymnastica ageremus. Custodibus civitatis has artes adhibuit, ut excolerentur rite atque ad fortitudinem simul atque humanitatem adducerentur. Quod fecit illo in opere, quo perfectam reipublicae conditionem adumbravit. Similiter nos hoc loco de disciplinis disquisituri, non eas solas, ipsas per se tantum consi-

de-

derabimus, sed una spectabimus custodum illorum optimos, qui regere aliquando civitatem illam debebunt. Illum secuti ducem nostrum, ex eodem opere palmario, ex iisdem illis suavissimis Socratis cum Glaucone et Adimanto sermonibus, futuros hos civitatis perfectae gubernatores, quales esse debeant, et quomodo per disciplinas gravissimas ad tantas res suscipiendas agendasque erudiendi provehendique sint, declarare studebimus. In qua gravissimarum rerum disquisitione, priusquam ad ipsam dialecticam perveniamus, continuo nobis, *quo valeant, quid efficere maxime disciplinae debeant*, explorandum erit: tum tria considerabimus haud sane levia: primum, quod disciplinas spectat, *num sit earum commune quoddam, quo naturâ conjunguntur, vinculum:* quo perspecto facilior nobis erit generosorum juvenum, quibus tradendae erunt, institutio: deinde, quod juvenes hos ipsos attinet, *quinam proprie dicendi philosophi sint:* id enim tenendum, ut ad illud eos adducamus, quod in philosophia summum est: tandem, quo et disciplinas et juvenum studia complectemur, *quibus hi disciplinis erudiendi praecipue sint, ut et adsequantur veritatis scientiam, et, adsecuti, conferre illam deinceps in reipublicae salutem possint.*

Quo valent maxime, quid efficere disciplinae debent?

Ut igitur disciplinarum vim ad aperiendam veri

ritatem percipiamus penitus, praesens haec animi nostri conditio rite est ex iis, quae jam dicta sunt, efficienda. Expressit eam Plato aptissime, quum ejusmodi esse diceret, ut somniantium nos instar, videre nobis videamur, quae non sunt; quae vero sunt, non videamus. (1) Nam postquam hoc corpus induimus, non licuit nobis τὰ ὄντα, *ea quae sunt*, i. e. ideas ipso animo intueri, corporis uti sensibus coacti sumus, quibus idearum in his terris non nisi simulacra quaedam et obscura illa et fallacia contemplaremur. Hinc fit, ut opinemur, non sciamus: videamur cognoscere, non cognoscamus: fluctuemus omnino incerti inter inscitiam et scientiam. Est enim *opinionis* haec natura, ut non sit inscitia: opinantes enim videntur scire: nec scientia sit etiam: qui scit, opinari se non facile dixerit; sed sit inter inscitiam et scientiam intermedium quid: id autem et somniorum et praesentis item vitae nostrae plane est proprium. Crebri sunt hominum sermones de rebus pulcris, bonis, justis, in quibus discedunt fere a se invicem in diversas, subinde in contrarias partes. Quod placet aliis et pulcrum dicitur, id aliis displicet ut turpe: quod celebrant nonnulli ut bonum civitati et perquam utile, id ab aliis ut malum vituperatur et noxium civitati; quae caussae aliis videntur judicibus justae uniceque vindicandae, ab aliis injustae judicantur et poe-

(1) Rep. V. 476 C.

poenis dignae. Judicant igitur de his omnibus homines opinionibus suspensi, non scientiam adsecuti, judicant, ut qui somniant dormientes, imo vero hi *vigiles* somniant, *ὕπαρ ὀνειρώττουσι*: nec magis vigiliae suae, quam somni ad sapientiam fructum capiunt. Scilicet simulacra sectantur, non res: pulcra, non pulcrum ipsum: bona, justa, sancta, non ipsum bonum, ipsum justum, ipsum sanctum: non quaerunt veritatem in his omnibus, sed speciem, non *τὸ αὐτὸ καθ' αὑτὸ ὄντως ὂν*, quod ipsum per se reapse est pulcrum, bonum, justum, sanctum, sed quod id esse videtur. Illud si spectarent ac possent adsequi, sic demum expergiscerentur e somno, quo jacent sepulti, cessarent opinari, scire inciperent, et omnium esset controversiarum istarum, ad summam humani generis felicitatem, finis impositus. Sed somniantes hoc item habent: quod simile est alicui rei, non simile, sed ipsum esse censent illud, cui est simile. Id autem nobis in hac conditione nostra gravissimum est malum. Simulacra illa, quae nunc sola percipimus sensibus, non simulacra esse, sed res ipsas, opinamur: sunt autem illa, ut monuimus, fallacia magnam partem, cuncta vero, si quidem cum veritatis luce et splendore conferuntur, perquam obscura. Ergo bona persequi, quae bona videntur, sed *sunt* mala, justa propugnare, quae justi habent speciem, sed *sunt* injusta, vera asseverare, quae habentur vera, sed *sunt* falsa, simulacra

om-

omnino sectari fallacia, iisque sectandis non bonas horas, sed totam vitam impendere, haec est hominis, praesente hoc statu, misera sane conditio.

Ut autem ex hoc quasi somno expergiscantur mortales, adhibendae ipsorum menti disciplinae sunt. Nam valent hae potissimum, ut ne videamur nobis videre, quae *non sunt:* perficere adeo hoc debent, ut quae *sunt*, sed latent hominum vulgus, quod opinionibus ducitur, haec videamus interiusque nitamur cognoscere. Scilicet ad internum sensum nostrum, externis illis longe potiorem, naturâ pertinent, quo quidem per eas et purgato rite et aperto, et vero ad res ipsas, ad ipsam veritatem converso, tum demum quis desinit somniare, ὕπαρ ζῆν, vigilare vereque vivere incipit. Id Plato efficiendum disciplinarum ope censuit; sed quales sunt illae? quae mutua earum ratio est? estne, quo naturâ conjunguntur, vinculum commune? Haec ut recte exploremus, de indole philosopha, quam vocat Plato, praemittere nonnihil juvat. Inde enim maxime ad tria illa explicanda, quae modo memoravimus, ducendum exordium est.

De indole philosopha.

Audiamus Platonem continuo, sive Socratem potius, quem Plato fecit in Politia cum Glaucone et Adimanto de sublimi argumento disserentem. Hoc, ait, continuo manifestum est, eligendos

dos

dos nobis e custodibus esse, qui prae caeteris sint optime musicâ et gymnasticâ exculti: sed quaerendi praecipue sunt, qui naturâ videantur philosophi; hi autem quales sint, quaeque vero nomine dicatur φύσις φιλόσοφος, *natura philosopha*, id scilicet, Adimante, non ita est manifestum, atque, ut suam philosophiae vindicemus in civitate auctoritatem, si quid aliud, hoc nobis patere debet. Sed age, in memoriam tibi revocabo, vel ipse potius recordare, si quem dicimus aliquid amare, hunc nobis videri oportere non partim illud amare, partim non, sed totum amore complecti. Cui Glauco, sane, respondet, o Socrates, in memoriam id mihi revocandum: nam ego, fateor, non reminiscor. Tum Socrates, alium, inquit, dicere decebat quae dixisti; virum vero amoris haud expertem non decet non reminisci, τὸν φιλόπαιδα καὶ ἐρωτικὸν ab omnibus, quotquot in ipso sunt aetatis flore, moveri quodammodo et stimulari, viderique huic illos observantiâ et amore dignos. Nonne ita vos erga formosos agitis? Alius, quod simus est, *gratiae plenus* dicitur et hoc celebratur nomine: alium, cui aquilinus nasus est, *regium* appellatis: si quis autem inter hos medius est, *concinnum* esse dicitis. Nigros *viriles* vocatis *specie*, candidos, *Deorum filios*; μελίχλωροι vero qui appellantur, a quo tandem fictum hoc nomen putas, nisi ab amatore, qui facile ferret blandiendoque sic appellaret amasii pallorem? Verbo, nullas non captatis occasiun-

cu-

culas et nihil non dicitis, quo neminem omnino florentis aetatis adolescentem rejiciatis. [1] Quae nobis Socratis dicta eo placebunt magis, quo ea magis nostris moribus, nostro amori accommodaverimus. Juvat Lucretii locum apponere, apud quem similiter haec puellis tribuuntur:

Multimodis igitur pravas turpesque videmus
Esse in deliciis, summoque in honore vigere. —
Nigra, μελίχροος est: immunda et foetida, ἄκοσμος:
Caesia, παλλάδιον: nervosa et lignea, δορκάς:
Parvola, pumilio, χαρίτων ἴα, tota merum sal:
Magna atque immanis, κατάπληξις plenaque honoris:
Balba, loqui non quit, τραυλίζει: muta pudens est:
At flagrans, odiosa, loquacula, λαμπάδιον fit:
Ἰσχνὸν ἐρωμένιον tum fit, cum vivere non quit
Prae macie: ῥαδινὴ vero est, jam mortua tussi:
At gemina et mammosa, Ceres est ipsa ab Jaccho:
Simula, σιληνή, ac satyra est: labiosa, φίλημα.
Caetera de genere hoc, longum est, si dicere coner [2]

Ducta haec sunt e Platonis fonte; sed non est locus Platonis, quem erotici apud veteres et recentiores poëtae lubentius exprimere imitando studuerunt. Nota Molieri imitatio est, quamquam hic proprie Lucretium, quem fere totum vertisse dicitur, secutus est. [3] Ovidius inde non semel profecit, veluti in *Arte amandi:*

No-

(1) Rep. V. 474. C. (2) Lucret. IV. 1148. (3) Misanthrope Act. II. Sc. 2. ubi V. Auger.

Nominibus mollire licet mala: fusca vocatur,
Nigrior Illyricâ cui pice sanguis erit:
Si paeta est, Veneri similis; si flava, Minervae.
Sit gracilis, macie quae male viva suâ est.
Dic habilem quaecumque brevis: quae turgida, plenam:
Et lateat vitium proximitate boni. (1)

Et in *Remedio amoris*:

Et mala sunt vicina bonis: errore sub illo
Pro vitio virtus crimina saepe tulit.
Quam potes, in pejus dotes deflecte puellae:
Judiciumque brevi limite falle tuum.
Turgida, si plena est: si fusca est, nigra vocetur.
In gracili macies crimen habere potest.
Et poterit dici petulans, quae rustica non est:
Et poterit dici rustica, si qua proba est.
Quin etiam, quacumque caret tua foemina dote,
Hanc moveat, blandis usque precare sonis.
Exige quod cantet, si qua est sine voce puella:
Fac saltet, nescit si qua movere manum.
Barbara sermone est: fac tecum multa loquatur:
Non didicit chordas tangere: posce lyram.
Durius incedit: face inambulet: omne papillae
Pectus habent tumidae: fascia nulla tegat.
Si male dentata est; narra, quod rideat, illi,
Mollibus est oculis, quod fleat illa, refer. (2)

Se-

(1) Ovid. Art. Am. II. vs. 657. (2) Ovid. Remed. am. vs. 323.

Serio magis Horatius:

Illud praevertamur, amatorem quod amicae
Turpia decipiunt caecum vitia, aut etiam ipsa haec
Delectant; veluti Balbinum polypus Hagnae.
Vellem in amicitia sic erraremus, et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At pater ut gnati, sic nos debemus, amici
Si quod sit vitium, non fastidire; strabonem
Appellat Paetum pater; et Pullum, male parvus
Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus: hunc Varum, distortis cruribus; illum
Balbutit Scaurum, pravis fultum male talis. (1)

Sed quidni Molieri etiam, quamvis recentioris poëtae, locum adjiciamus? Antiquitate, unde sumtus est, dignus videtur:

L'amour, pour l'ordinaire, est peu fait à ces lois,
Et l'on voit les amans vanter toujours leur choix.
Jamais leur passion n'y voit rien de blâmable,
Et, dans l'objet aimé, tout leur devient aimable:
Ils comptent les défauts pour des perfections,
Et savent y donner de favorables noms.
La pâle est aux jasmins en blancheur comparable;
La noire à faire peur, une brune adorable;
La maigre a de la taille et de la liberté;
La grasse est, dans son port, pleine de majesté;
La malpropre sur soi, de peu d'attraits chargée,
Est

(1) Horat. Serm. I. 3. 38. Et haec et alia veterum loca citarunt Ast. ad Plat. de Rep. p. 529 et Auger ad Molier. Vol. V. p. 172.

Est mise sous le nom de beauté négligée;
La géante paroît une déesse aux yeux;
La naine, un abrégé des merveilles des cieux:
L'orgueilleuse a le coeur digne d'une couronne;
La fourbe a de l'esprit; la sotte est toute bonne;
La trop grande parleuse est d'agréable humeur;
Et la muette garde une honnête pudeur.
C'est ainsi, qu'un amant, dont l'ardeur est extrême,
Aime jusqu'aux défauts des personnes qu'il aime[1]

Adscripsimus haec loca, non quo ornatum disputationi a poëtis peteremus, sed ipsius Platonis caussa, quo magis propria ejus et singularis plane philosophandi ratio appareret. Poëtae in his usurpandis, ut vidimus, sua quique proposita maximeque diversa respexerunt, et alia omnia magis, quam veri philosophiam attenderunt. Plato vero illa ad cognoscendi amorem doctrinarumque studium, quo flagrat indoles philosopha, adhibuit: quo patet nobis denuo, quam supra explicuimus,[2] amoris apud eum cum philosophiâ necessitudo. Verissima autem sunt aptissimeque nobis demonstrant, hoc item cum amantibus discendi cupidos, quique naturâ philosophi sunt, commune habere, ut quidquid est studiis ipsorum naturalibus conveniens, qualecumque sit illud tandem, modo expleat discendi desiderium, ament illud omne et colant. Unde patere arbitramur diversissimarum doctrinarum com-

(1) Molier. l. l. (2) Vol. I. p. 162. 155.

commune principium: et vero hinc forte jam suspicetur aliquis, quale sit illud undeque profectum, quod Cicero praedicavit disertissime, *artium omnium et doctrinarum commune vinculum.* Quo sane placito vix ullum exstitit in philosophia, quod germanos philosophos magis jucundiusque teneret. Nos vero ne festinemus! Lente progreditur Socrates, quaeque jam spe et exspectatione praecepimus, suo nobis loco sive monstrabit sive divinanda praebebit. Nunc monstrat alia, unde ad rem praesentem, ad indolem cognoscendam philosopham, conjecturam capere liceat. Vini memorat avidos, avidos etiam honoris. Illos, ait, nonne idem facere vides, quod amatores? nullum non vinum nulla non ratione et commendatione diligunt et laudant. — Sic faciunt. — Et vero qui honoris sunt cupidi et ambitiosi, hos, arbitror, novisti, si ducere exercitus non possunt, tribunos esse lubenter, eosdemque, si apud majores nobilioresque nullo sunt honore, contentos esse tamen, ubi a minoribus et ignobilioribus honorantur: quippe omnino honoris cupidos. — Ita plane se res habet. — Hoc igitur, o Glauco, vel affirmandum est nobis, vel tu, si potes, nega, qui expetunt aliquid vehementer, non partim hoc illos persequi, partim contemnere, sed totum diligere. — Totum illud, ajo, diligunt. — Ergo φιλόσοφον dicemus σοφίας esse amatorem, non peculiaris cujusdam, sed omnis omnino. — Omnis, fateor. — Eum igitur, qui

qui aegre ad disciplinas procedit, juvenili praesertim aetate, necdum ratione discernens, quid utile sit quid non, nec studiosum esse dicemus nec φιλόσοφον: quemadmodum illum, qui fastidit epulas, neque esurire dicimus neque epulas concupiscere, non φιλόσιτον esse, sed κακόσιτον. Τὸν δὲ δὴ εὐχερῶς ἐθέλοντα παντὸς μαθήματος γεύεσθαι καὶ ἀσμένως ἐπὶ τὸ μανθάνειν ἰόντα καὶ ἀπλήστως ἔχοντα, τοῦτον δ' ἐν δίκῃ φήσομεν φιλόσοφον. *Qui vero facile ac sponte nullam non disciplinam degustare cupit et placide ad discendum procedit nec satiari discendo potest, hunc demum jure philosophum dicemus.* (1)

Memorarunt hanc sententiam Platonis quam plurimi veterum, nec poëtae inde tantum, quos diximus, sed philosophi etiam profecerunt; pauci vero omni aetate fuerunt, qui idem illud placitum ad liberaliter instituendos juvenes, nedum ad naturalem demonstrandam artium conjunctionem cognationemque adhiberent. Fecit autem Cicero, atque ita fecit, ut suâ ipse sponte in Platonis vestigiis procedere videretur. Fingens ille similiter, ut Plato philosophos, ita ipse oratores perfectos, pariter in iis et hunc ardorem amoris et nullius non artis doctrinaeque studium postulabat. Nec mirum. Quod ab aliis exigebat, ipse praestabat, quippe ipse naturâ hoc erat ingenio, ut, quidquid in artibus pulcrum esset et praeclarum, prorsus ut

(1) Rep. V. 475 C.

ut Plato vult, susciperet avide. Quod Plutarchum, optimum illum sane ingeniorum exploratorem et judicem, non latuit, qui in naturam adeo Ciceronis Platonicum placitum accommodat. Fuit ille, ait, *ὥσπερ ὁ Πλάτων ἀξιοῖ τὴν φιλομαθῆ καὶ φιλόσοφον φύσιν, οἷος ἀσπάζεσθαι πᾶν μάθημα, καὶ μηδὲν λόγου μήδε παιδείας ἀτιμάζειν εἶδος· fuit, qualem esse Plato vult studiosam et philosopham indolem, ad omnes natus disciplinas complectendas, nec ullum contemnens sive doctrinae sive eruditionis genus* (1). Nos vero quo diligentius Ciceronis studia totamque vitam persequimur, eo interius nobis videmur Platonicae sententiae vim assequi. Quamobrem de hoc paulisper excurrere, si non perfecto philosopho, principe certe Romanorum et philosopho et oratore, non abs re sit hoc loco. Et vero scriptis ipse suis idem Cicero, si quis alius sive antiqui sive recentioris aevi Platonis interpres, et hoc et cognata placita elegantissime diligentissimeque explicuit: quod nos profecto in primis decet attendere.

Sit igitur ita, ut omnes fatentur: haud fuerit Cicero ea ad philosophandum indole, qua Plato, qua Aristoteles, qua praecipue Socrates fuit, nec possit cum hisce, quod merita in philosophiam attinet, comparari, qui omnino incomparabiles sunt; est tamen quod dubitemus, an ullus fuerit apud antiquos, non dico orator, sed ne philoso-

(1) Plut. vita Cic. c. 2.

losophus quidem, qui *philosophandi ardorem*, qui *insatiabile* illud, quod Plato vocat, *discendi studium* et vita et scriptis prodiderit magis. Non tantum a puero nullis non doctrinis, quae ad humanitatem pertinent, operam navavit, a poësi orsus, ut Plato et maximi quique viri; sed, quamvis Romanus, quamvis caussis dicendis, magistratibus obeundis rebusque gerundis destinatus, quamvis etiam civium suorum studiis, aversis a philosophia, retentus Romae, nullam praetermisit per vitam totam opportunitatem, qua excurreret in Graeciam et quicquid illic in scholis philosophorum germanae philosophiae superesset, cupide animo exhauriret. Nec vero hoc insitum discendi studium praesentis aetatis philosophis audiendis legendisque explebat, ut ipsius fere aequales solebant: antiquos anquirebat, Platonem, Aristotelem priscosque Academicos et Peripateticos, quibus unice legendis meditandisque et Socratica degustandâ philosophiâ, totum explère animum liceret. Itaque sive ille Athenis sive etiam Romae degeret, nullum appetebat voluptatum genus ardentius, quam quod studiis literarum et philosophiae commendaretur: Athenis autem, ut ipse haud obscure in dialogis significavit, illos lubentissime locos repetebat, in quibus fuerant antiqui illi versati olim, Academiam praecipue, ubi *hortuli illi ipsum ei Platonem quasi in conspectu ponebant* (1). Dixi-

(1) Cic. de Finibus L. I. c. 1. ubi id Pisoni tribuit.

Diximus paullo ante, principatum eum apud Romanos in eloquentia, uti apud Graecos Demosthenem, philosophiae in primis studiis debuisse. Sed hoc omnium artium, quae ad humanitatem pertinent, insatiabili ardore, non quidem superasse in eloquentia Demosthenem, sed ab eo se distinxisse videtur. Nam factum ita est, ut, prouti princeps Atticorum oratorum Socraticam rationem dicendo expresserat, ita Cicero optimos quosque antiquitatis philosophos, quique post Platonem fuerant, animo complexus, universam philosophiam in eloquentiam conferret; Platonem autem non dicendo tantum sed scribendis etiam libris exprimeret. Vix erat nobilis in Graecorum philosophia locus, quin eam e clarissimorum philosophorum placitis diligenter docteque et vero diserte explicaret: quod libri testantur, quos multos et varios de philosophia scripsit, quibusque, ipsius commendandae philosophiae caussa, Hortensium praemisit [1]. Quodsi, quam Plutarchus in eo animadvertit, indolem philosopham, velimus totam perspicere, illi nobis oratoris legendi sunt libri, quos non senescens, ut illos, sed vigente aetate, quos eo tempore, quo *ipsum reipublicae gubernaculum tenebat* [2], de Republica, de Legibus, praesertim de Oratore scripsit. Expressa est in iis philosophia, non scholam redolens aut sectam aliquam philosophorum, sed Aristotelis re-

(1) De Finib. I. 1. (2) Cic. de Divin. II. c. 1.

referens et Platonis ingenium, quod plane in illis spirare videtur. Hos qui legit, legendoque non res tantum, ut vulgo fit, sed formam, sed dialogi rationem, sed vim dicendi, sed philosophiam omnino, quae et ducta ex homine est et ad vitam hominis accommodata tota, haec igitur una cum rebus attendit diligenter, nae is judicare de Ciceronis ingenio poterit. Defuit ei, fateor, quae admirabilis in Demosthene fuerat, dicendi δεινότης, illa certe defuit singularis plane et Socratica simplicitas ac popularitas, cum copia et gravitate conjuncta, quae capit hominum animos candoris opinione, et aperit eos totos ad nullos non sensus intime suscipiendos: unde incredibilis exstitit, ut diximus, Demosthenicae orationis persuasio et ad commovendam Graeciam efficacitas. Sed scribere de eloquentia, ut Cicero fecit in libris *de Oratore*, in *Oratore*, in *Bruto*, e naturâ philosophiae ducere eloquentiam et hinc informare scribendo perfectum omnique numero absolutum oratorem: hoc Ciceroni agendum reliquit Demosthenes, ipse non fecit [1]. Profecerit hic e Socraticâ disciplinâ et lectione Platonis multum ad commovendos non solum, sed et emendandos cives optimarumque rerum studio inflammandos, hoc non profecit inde, quod Cicero adsecutus est, ut fingeret rempu-

(1) Plut. in comp. Dem. et Cic. c. 1. *Δημοσθένης μὲν εἰς τὸ ῥητορικὸν ἐνέτεινε πᾶν ὅσον εἶχεν ἐκ φυσέως ἢ ἀσκήσεως λόγιον — Κικέρων δὲ καὶ πολυμαθὴς κ. τ. λ.*

publicam perfectam, sive fictam a Platone civibus suis suaeque reipublicae accommodaret. Illud *oratoris* est: et habuit Demosthenes tantam ad forensem eloquentiam indolem, quantam oratorum, qui umquam fuerunt, facile nemo: hoc vero est *philosophi.* Tantum autem abfuit, ut hoc studium philosophiae Cicero legendis scribendisque libris privatisque sermonibus expleret, ut, quam primum hoc ipsi bonâ cum civium gratiâ liceret, in forum, certe ad tribunal, produxerit philosophiam. Nam priusquam hos scripserat libros, cum floreret ingenio maxime et pectus haberet Platonis refertum, dixit ad judices pro Archiâ poëtâ: qua oratione ut nihil umquam peperit forensis eloquentia limatius, elegantius, ipsam urbanitatem Atticam spirans magis, ita nullum exstat Ciceronis scriptum, quo et prodiderit magis indolem suam ad philosophiam, et philosophiae Platonicae vim, ubertatem, cum omni humanitate conjunctionem, expresserit plenius. Legimus nos hanc orationem a tenerâ aetate et edidicimus ferme, et sic sunt sententiae, quibus abundat, pervulgatae, ut vix eas soleamus attendere. Quodsi quis recens a Platonis, a Phaedri praecipue dialogi lectione, subito in illam inciderit, legeritque eam, non ut tritam puerili institutione declamationem, sed ut *orationem*, ut eam Ciceronis orationem, qua primum ille, quae tamdiu continuerat animo aegerrimeque compresserat, publice profunderet tandem, mirer equidem, si is Phaedrum non

non agnoverit identidem in sententiis cum de divino poëtarum furore, tum de doctrina et natura, illam sine hac valere parum: (1) quibus recte comparantur vulgo Horatiana:

Doctrina sed vim promovet insitam. (2)

Et

Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quaesitum est: ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid prosit video ingenium. (3)

Nec vero ipse Horatius a studiis Platonis et Socraticorum alienus erat. Hausit hinc idem et aliis hauriendum putavit:

Scribendi recte, sapere est et principium et fons:
Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae. (4)

Sed in Ciceronis oratione, ubi de laudis gloriaeque studio, de literarum amore, de vi horum studiorum ad vitae suavitatem felicitatemque agit, quis est, qui haec legens non ipsius Phaedri, alacerrimi juvenis, in literarum studia ardorem agnoscit, non eodem videt oratorem ardere? Quid de Symposio dicam, quo in primis Plato immortalitatis spem, quae his studiis alitur, expressit? Nonne refert plane divinum sermonem illum haec Ciceronis sententia? *Si nihil animus praesentiret in posterum, et, si quibus regionibus vitae spatium circumscriptum est, iisdem omnes cogitatio-*

(1) Cic. pro Archia c. 8. Cf. Phaedr. 354. C. (2) Horat. Carm. IV. 4. 33. (3) Id. Ep. ad Pison. vs. 408. (4) Id. eod. vs. 309.

tiones terminaret suas; nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque angeretur, neque toties de vitâ ipsâ dimicaret. Nunc insidet quaedam in optimo quoque virtus, quae noctes et dies animum gloriae stimulis concitat, atque admonet, non cum vitae tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adaequandam. (1) Non dico, mutuatum haec esse a Platone Ciceronem, ut Rhetores solent, quo scilicet ornaret orationem suam; sed a puero ille captus Platonis amore, sic autem captus, ut, prouti Phaedrus Lysiam, ita ipse Platonem omnibus, qui umquam dixerant scripserantve, anteponeret, deumque philosophorum vocaret: sponte is in hujus se cogitandi scribendique rationem sic insinuaverat,. ut colorem inde inscius in omni scriptione duceret: qui sane Platonis amantem tum advertit maxime, ubi minime imitari Cicero Platonem videtur. Itaque cum in hac de literis humanitatisque disciplina oratione Platonem expressit suum, tum libris de eloquentia scriptis dialogi usurpavit formam, quippe quae tantopere ipsi in Platone placuerat, tum vero et in primis his, quos scripsit, dialogis et in iis qui hos consecuti sunt, Phaedrus ipsi dialogus praecipue ob mentem versatus esse videtur: unde illa continuo: *cur non imitamur, Crasse, Socratem illum, qui est in Phaedro Platonis?* (2) et *nullum hoc frigidius flu-*

(1) Cic. pro Archia c, 11. (2) De Orat. I. 7.

flumen attigi: [1] Fibrenum significat, quem cum Ilisso confert: tum vero *quercus* illa, quae nobis platanum refert plane patulis diffusam ramis, quam non tam ipsâ aquâ, quam Platonis oratione crevisse censebat. [2] Attigimus haec supra; [3] sed iterum videntur eadem et saepius commemoranda, ut et intelligamus Ciceronem et cum doctrinae fructu legamus, et proficiamus item ab eodem ad interpretandum Platonem. Nam non est philosophi interpres probabilis, nisi cui sit cum eo ingenii quasi cognatio quaedam, ut ipse similiter naturâ et sentiat et judicet et sic ejus mentem totamque philosophiam perspiciat. Sed sive quis in palmariis illis Ciceronis scriptis agnoverit Platonis genium, sive ea cum caeteris ejus scriptis confuderit, id omnes fateantur necesse est, nullam Ciceronis sententiam et magis fuisse omni aevo celebratam et indolem auctoris philosopham declarare evidentius, quam quae est in eâdem illâ pro Archia oratione, in ipso exordio, ab oratore pronunciata: *habere artes, quae ad humanitatem pertinent, commune quoddam vinculum et quasi cognatione quadam inter se contineri.* Et sic quidem jam eo venimus sponte, quo modo nos memini festinantius procedere. Est autem haec sententia si non enunciata a Platone, ut enunciavit eam his verbis Cicero, sic tamen ducta ex ejus philosophia, ut plane habenda Plato-

(1) Legg. II, 3. (2) De Orat. I. I. (3) Vol. I. p. 157.

tonica videatur.[1] Verum, quo magis ejusdem placiti in philosophiâ pateat auctoritas, quoque nos quod suscepimus, ut doctrinis ad civitatem regendam informaremus juvenes, perficiamus facilius, paullo juvat uberius de gravissimo argumento inquirere.

De communi artium et doctrinarum vinculo et quasi cognatione.

Artes et doctrinae quo diligentius cultae sunt, eo plures identidem exstiterunt, quippe aliae ex aliis natae, eoque sunt magis a se invicem distinctae separataeque, ut tandem, quae esset earum mutua conjunctio, lateret plane, quaereretur adeo, num esset, quo continerentur, vinculum. Quamobrem ubi scriptores legimus, qui eas subinde commemorarunt, vel homines etiam de iis loquentes audimus, apparere eorum plerisque videntur ut viae quaedam, quarum aliae sint aliis remotiores, propiores aliae, nonnullae contiguae; sed omnes diversae, quippe e suo singulae longeque diverso principio ductae. Et sane si et institutionem juvenum et hominum vitam consideramus, suam quis-

(1) Praeiverunt Ciceroni forte Graeci post Platonem philosophi; sed latent nos fontes illi seu rivuli potius propiores: quos utinam quis nobis monstraret, ut monstravit Wyttenbachius de nobili Ciceronis sententia agens: *haec studia adolescentiam alunt.* — V. Netscher disp. de Cic. orat. pro Archia. Lugd. Bat. 1808. Et Wyttenb. Philom. Vol. I. p. 199.

quisque in doctrinis tractandis viam init et persequitur: videantur adeo doctrinarum studiosi in suam quisque quasi tabernam tendere, ubi et vitam transigant et rebus studeant familiaribus et fructum laboris sui hominum societati impertiant: discreti omnes a se invicem, quamquam non ita alieni, quin identidem sibi mutuo opem praestent. Sed quamvis in hac artium doctrinarumque diversitate verum lateat conjunctionis vinculum, conati sunt tamen subinde philosophi, tam apud veteres, quam apud recentiores, qualicumque eas modo invicem conjungere. Celebrata est Macedonico aevo ἐγκυκλοπαιδεία. Uti enim antiqui fabulas vetustas in κυκλοὺς disposuerant, ita nunc placebat, hoc omnium artium doctrinarumque orbe, partibus dispositis omnem continere hominis scientiam, (1) unâ tamen exceptâ philosophiâ, quae honoratiore esse loco ponenda videbatur nec cum caeteris confundenda. (2) Sed ut erat haec distributio disciplinarum utilitatis caussa excogitata, quo iis facilius studeretur, ita post multorum decursum saeculorum exstitit in Britannia Baco Verulamius, qui, qua erat ingenii perspicacitate, antequam in classes distribuerentur doctrinae, singulas et explorandas censuit, ut, quae esset cujusque natura pateret, et e suis quasque ingenii facultatibus, tamquam fontibus, ducendas. (3)

Quod

(1) V. Quint. I. 10. 1. (2) Plut. de educat. p. 7. C. Cf. nos supra Vol. I. p. 64. (3) Lord Bacons Works. Lond. 1824. Vol. I. p. 76. Vol. VII. 118 et IX. 201.

Quod placitum, post Baconem neglectum fere, instauratâ superiore saeculo philosophiâ, mirifice placuit philosophis, praesertim Gallofrancis: quorum principes, auctoribus D'Alemberto et Condillacio, explere Anglici philosophi votum summo ardore studuerunt. Quamquam res non ita cecidit, ut Baco optaverat et ipsi contenderunt. Nam nec satis exploratum fuit ingenium humanum, ut omnes inde artes doctrinaeque facile ducerentur, ductaeque inde explicarentur rite: et prodierunt e vasto proposito encyclopaediae, utilissima sane opera et augendis locupletandisque doctrinis aptissima, imo necessaria hodie, sed encyclopaediae tamen, i. e. vocabularia, quibus artes et doctrinae, nisi literarum ordine, nullo continerentur vinculo. Ut unquam in lucem tale proditurum sit opus, quale sibi spe et exspectatione informarunt encyclopaedistae illi, est quod vereamur. Sed quicunque vel hoc vel simile negotium ad summum doctrinarum emolumentum sive nunc meditantur, sive peracturi sunt postea, hos oportebit et Platonem legere, nec sane repudiare Ciceronem. Plato rem totam, ut omnis nos docuit superior disputatio, ab ipsis principiis repetiit. Semper attendens animum nostrum, sive de artibus quaerebatur, quae ad humanitatem pertinent, de musica, de poësi, de pictura, sculptura, caeteris, omnes ex *pulcri* amore, tanquam fonte communi, et naturalibus hominis studiis ac sensibus, ex imitandi studio, ex rhythmi harmoniaeque sensu de-

derivavit: sive quaestio agebatur, quae doctrinas spectaret, quid sit discere? quid docere? ut pulcri illic, ita hic *veri* in homine amorem exploravit; hic autem animum proposuit nobis ut gravidum naturâ optimorum studiorum, ut vel ipse per se in pulcro versatus, vel adhibitâ μαιευτικῇ, cum optimis inventis ipsas pareret doctrinas. Quam artium communem originem attendentes, non possumus non cum percipere Ciceronis effatum tum probare, *contineri eas cognationis cujusdam vinculo*. Nam partae omnes pariter eodem ingenio humano, eodemque pulcri verique amore in lucem editae, quidni nobis et *cognatae* dicantur esse et mutuo sibi omnes in optimarum rerum studiis opem ferre? Ex his orsus principiis, qui artis cujusque et doctrinae naturam, rationem, propositum indagavit, quod Aristoteles tentavit subtilissime, nae is de artibus et doctrinis ipsoque eorum fonte, ingenio humano, praeclare meruerit. Quodsi quis dubitat, num Cicero haec omnia expresserit oratione, quum pro Archia diceret, fateor, me item dubitare, imo existimare potius, usurpatum hoc tum ab eo esse, ut communem sententiam. Veruntamen eundem Ciceronem, eodem tempore, rem totam, ut exposuimus, penitus perspexisse, hoc ipse probavit biennio post, cum scribere aggressus libros *de Oratore*, philosophiam celebraret. Graeco hanc nomine appellabat, quippe originis Graecae et vixdum Latine expressam: quamquam sic eam simul declarabat, ut sapien-

tiae

tiae amorem, ut studium rerum optimarum: eandem autem *parentem* vocabat et *genitricem* artium omnium laudatarum et doctrinarum [1]. Quo plane explicabat, quod illic usurpaverat de earum cognatione, quodque stans pro tribunali, si explicare judicibus et populo sustinuisset, surdis narrasset fabulam. Nos Ciceronis de philosophia sententias initio hujus operis attulimus [2], quo magis nobis in ipso ingressu pateret Platonicae philosophiae ratio. Nam multa ille expressit disertius, quae minus perspicue enunciaverat Plato. Nunc vero ipsius studium Platonis Ciceronianas illas sententias explicabit evidentius: quod progredientibus nobis deinceps, in primis, ubi ad politicam Platonis pervenerimus, identidem patebit magis. Sed hic nos eadem illa Ciceronis de philosophiâ effata ad propriam Platonis ducunt et singularem, diversam certe a posterorum studiis, ἐγκυκλοπαιδείαν. Non ille divisit distribuitque artes et doctrinas, ut libros distribuerunt postea, in suam quasque classem, quo scilicet magis in tantâ turbâ ac multitudine ordo exsisteret aliquis; sed habens eas omnes, tamquam ejusdem parentis, unius philosophiae, foetus, quae ipsa omnis sapientiae, omnis cultus et humanitatis studium est et amor, ex hoc amore homini innato, hoc summo principio et fonte omnium rerum praestantissimarum, artes omnes ingenuas et doctrinas, tamquam rivulos,

(1) Cic. de Orat. I. 3. (2) Vol. I. p. 62.

los, derivavit. Quae summi philosophi sententia tum etiam auctoritatem habuit, quum ipsa jam philosophia, quod ait Seneca, quasi concisa in partes esset [1]. Nam hic semper, ut jam memoravi, philosophiae honos habitus est, ut domina haberetur τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων [2]. Nec vero sic tantum sibimet ipse satisfecit Plato, ut rem amplissimam perspiceret totam, omnesque doctrinas ex animo hominis et insito pulcri verique amore, tamquam ex divite vena, per omnem hominum vitam societatemque dimanantes spectaret; sed in ipsius etiam civitatis commodum, si non proprie sic dictam ἐγκυκλοπαιδείαν, παιδείαν sane, vero sic nomine dicendam, informavit: nec verbis informavit tantum librisque scribendis, sed reapse ipsam hanc παιδείαν generosissimis quibusque ingeniis excolendis adhibens. Cujus fructum cepit Graecia longe uberrimum, ut historia nos docet philosophiae et ipse testatus Cicero est, qui inde non minimum profecit. Nam germanos hic laudans Platonis discipulos, Aristotelem et Peripateticos ac priscos etiam Academicos, ex horum, inquit, scriptis et institutis cum omnis doctrina liberalis, omnis historia, omnis sermo elegans sumi potest, tum varietas est tanta artium, ut nemo sine eo instrumento ad ullam rem illustriorem satis ornatus possit accedere: ab his oratores, ab

(1) Sen. Ep. 89. 90. (2) Vol. I. p. 64. Cf. Senec. Ep. 88.

ab his imperatores ac rerum publicarum principes exstiterunt: ut ad minora veniam, mathematici, poëtae, musici, medici denique ex hac, tamquam ex omnium artium officina, profecti sunt. (1)

Atque ita quidem eo me ducit sponte oratio mea, ut, quod dudum sum de hac sive doctrinarum cognatione, sive ἐγκυκλοπαιδείᾳ suspicatus, cum lectoribus communicem. Vel ego fallor, vel est ipsa Platonis philosophia, uti procedit in ejus scriptis atque a nobis hoc ordine explicari coepta est porroque explicabitur, id ipsum illa est, quod quaerimus, *verissima encyclopaedia*. Non memorat ille, ut Baco, *memoriam*, *phantasiam*, *rationem*, e quibus hic mentis facultatibus *historiam* primum, deinde *artes elegantiores*, praecipue *poësin*, tum *philosophiam* duxit: unde *arbor* nescio quae *scientiarum humanarum*, quae vocatur, confecta atque a Condillacio multis ramis aucta est. Non ita Plato; sed egit, ut vidimus, de *pulcro* continuo ac de pulcri sensu studioque, quo primum explicatur ingenium hominis: effloruerunt autem inde in ejus scriptis pulcerrimae de musica, poësi caeterisque artibus elegantioribus disquisitiones. A pulcro deinde, ut item jam animadvertimus, ad *verum* processit, monstravitque in dialecticis dialogis, quibus studiis, quibus mentis facultatibus, quibus disciplinis, qua inprimis methodo ad verum sit perveniendum. Successerunt his

(1) Cic. de Fin. V. 3.

his dialogis politici, in quibus de *justo* egit deque virtutibus, quae ad vitam recte degendam apteque administrandam civitatem requiruntur. Est haec plane ingenii humani progressio, cujus apud Baconem et Encyclopaedistas nulla habetur ratio. Nam praeparant nos artes, ut rite possimus gravioribus disciplinis operam navare, atque his instituti et quasi nutriti ac corroborati, sic demum possumus in rebus civilibus apte consulere civibus nostris. Ut autem ille scribendo, sponte sic suâ, naturae viam et progressionem secutus est, ita in erudiendis juvenibus, quos summis in re publica honoribus destinabat, datâ operâ primum de sensibus studiisque ac facultatibus disquisivit, quibus puerilis aetas insignis est, indeque naturam *artium* earumque et rationem et propositum repetiit atque illustravit: tum vero excultos hos puerili institutione, disciplinis eruditurus, e provectioris aetatis studiis facultatibusque et veri in primis amore, *disciplinarum* pariter et *doctrinarum* naturam, rationem propositumque effecit: tandemque, ut quid ipsis esset aliquando in civitate agendum, declararet, de maturi hominis in civitate officiis virtutibusque quaesivit, quo doctrinarum gravissimarum, quae justum spectant, *moralium*, ut nobis dicuntur, et *politicarum* vim et rationem effecit. Nescio, quid alii sentiant; sed mihi quidem, haec ita consideranti, ordineque legenti saepius totum Platonem, subjici quasi oculis videtur, non arbor scientiarum, quae scholam redolet, sed en-

encyclopaedia, sed ejusmodi encyclopaedia, qua et artium universe ac doctrinarum discrimen et utrarumque singularum natura et propositum atque omnis illarum quasi *orbis* exponuntur, doceanturque simul, quod quaerere omnes, qui artes doctrinasque tractant, et primum et maxime debent, quae justa per illas hominis παιδεία sit, ut in civitate suâ sic vivat agatque aliquando, uti et civem bonum ac custodem et perfectum civitatis gubernatorem decet. — Late hoc argumentum patet, et, si quando his disquisitionibus totam fuerimus Platonis philosophiam complexi, sponte sua lectores hanc sive encyclopaediam sive philosophiam nostris temporibus accommodabunt; sed hic rem adumbrasse, ad eamque philosophorum studia convertisse sufficiat.

Ergo, quaenam sit, quam exquirimus, philosopha natura, quodque esse et quale videatur artium omnium et disciplinarum commune vinculum, ut Socratis nos docuerunt cum Adimanto sermones, ita Ciceronis illustravit exemplum, qui tam vita studiisque quam scriptis Platonis philosophiam comprobavit. Nec mirabitur jam quispiam, illi homini, cui insit indoles haecce, omnium inesse item artium doctrinarumque amorem, ut, nullâ contemtâ, suo singulas honore habeat, universis adeo perlubenter studeat. Nam cum omnes fluxerint ex optimorum ingeniorum optimis studiis, non possunt non illi amicae esse et acceptissimae, dixerim fere, per cognationem carissimae, quippe

qui

qui ipse earum studio naturâ ducitur. Unde stupendi explicantur illorum in doctrinis progressus, qui naturâ sunt philosophi. Sed indole descriptâ juvenum, quos erudiendos suscepimus, quo evidentius etiam nobis et vis hujus indolis pateat, et ratio doctrinarum, quibus operam debebunt navare, et ipsius adeo philosophiae, cui se totos tradituri sunt, propositum summum, age, discernamus ab iis quotquot ipsorum similes sunt nec tamen dici philosophi possunt: distinguamus in primis a vulgi *opinionibus* rerum *scientiam*, quo unice contendendum est philosopho: quaeramus omnino id, quod supra esse deinceps explorandum diximus:

Quinam proprie philosophi sunt dicendi?

Nam sunt sane permulti, qui speciem referunt philosophorum: quos memorans in iisdem sermonibus Adimantus, ridiculum genus hominum, ait, si in philosophis censeantur. Nil non spectare, nil non audire avent: in festis discurrunt in omnes partes, et quasi auribus ad audiendum elocatis, nulli sunt chori sive urbium sive pagorum, quibus non adstent exauditüri. Hos igitur mortalium levissimos nos, o Socrates, quippe cupidos studiosósque cognoscendi, *philosophos* dicemus? Equidem φιληκόους appellem istos et φιλοθεάμονας; φιλοσόφους non appellem. Ad quae ado-

 les-

lescentis dicta sic Socrates, hos ego homines, inquit, nequaquam appello philosophos, sed philosophorum similes. — Veros tu autem quosnam dicis? — *Τοὺς τῆς ἀληθείας φιλοθεάμονας: illos voco, qui spectare veritatem amant* [1]. Praeclara sententia, cujus hoc in sermone, hoc loco, mira est vis et auctoritas. Qua tamen non satis contentus Adimantus rem cupit fusius explicari. Recte quidem istud, inquit; sed quo id modo explices? Tum Socrates, haud facile quidem, respondet, id alii explicem; sed te mihi puto hoc continuo daturum. — Quid istud? — Cum turpi contrarium sit pulcrum, duo illa esse. — Quidni? — Quodsi duo sunt, unum esse utrumque. — Et hoc tibi do. — Esse autem eandem justi et injusti, boni et mali, omnium idearum rationem, ipsum quidem quodlibet unum esse, communione vero cum actionibus, cum rebus corporeis et secum invicem, quae ubivis apparent varia specie, non unum singula, sed plura videri. — Recte dicis. — Hac equidem ratione distinguo illos secernens, quos modo memorasti, spectaculorum artiumque amatores atque in rebus agendis versantes, tum hos, de quibus nunc sermo est, quos solos quis rite vocaverit φιλοσόφους. — Qua illud ratione definis? — Qui φιλήκοοι sunt et φιλοθεάμονες, qui omnia spectare et audire cupiunt, pulcris hi et vocibus et co-

(1) De Rep. V. 475 D. E.

coloribus et formis capiuntur, rebusque omnibus, quae ex his sunt confectae; αὐτοῦ δὲ τοῦ καλοῦ ἀδύνατος αὐτῶν ἡ διάνοια τὴν φύσιν ἰδεῖν τε καὶ ἀσπάσασθαι· *ipsius vero pulcri videre amplectique naturam, nullo modo eorum mens potest.* — Sic sane se res habet. — Οἱ δὲ δὴ ἐπ' αὐτὸ τὸ καλὸν δυνατοὶ ἰέναι τε καὶ ὁρᾷν καθ' αὐτὸ, ἆρα οὐ σπάνιοι ἂν εἶεν; *Qui vero possint ad ipsum pulcrum procedere illudque ipsum per se videre, nonne rari hi sint* (1)? Hic Socrates accuratiorem instituit de opinione et scientiâ disputationem, ut efficiat, scientiam spectare quae *sunt*, opinionem vero illa, quae non sunt, sed *videntur* esse: qua ad finem perductâ, his igitur suppositis, inquit, λεγέτω μοι, φήσω, καὶ ἀποκρινέσθω ὁ χρηστὸς ἐκεῖνος, ὁ φιλοθεάμων (2), ὃς αὐτὸ μὲν καλὸν καὶ ἰδέαν τινὰ αὐτοῦ κάλλους μηδεμίαν ἡγεῖται ἀεὶ κατὰ ταυτὰ ὡσαύτως ἔχουσαν; πόλλα δὲ τὰ καλὰ νομίζει, καὶ οὐδαμῇ ἀνεχόμενος ἄν τις ἓν τὸ καλὸν φῇ εἶναι καὶ δίκαιον καὶ τἆλλα οὕτω· τούτων γὰρ δὴ, ὦ ἄριστε, φήσομεν, τῶν πολλῶν καλῶν, μῶν τι ἐστιν ὃ οὐκ αἰσχρὸν φηνήσεται, καὶ τῶν δικαίων, ὃ οὐκ ἄδικον, καὶ τῶν ὁσίων, ὃ οὐκ ἀνόσιον; Οὐκ, ἀλλ' ἀνάγκη, ἔφη, καὶ καλά πως αὐτὰ καὶ αἰσχρὰ φανῆναι, καὶ ὅσα ἀλ-

(1) De Rep. V. 476 A. B. (2) Legitur vulgo — ἀποκρινέσθω ὁ χρηστός· ὃς αὐτὸ — νομίζει ἐκεῖνος ὁ φιλοθεάμων, καὶ — in quibus redundant prorsus ἐκεῖνος ὁ φιλοθεάμων, quae Astius iccirco, ut non Platonica, uncis inclusit. Sed sunt, opinor, Platonis, nec abesse ab hac dis-

ἄλλα· ἐρωτᾷς. dicat mihi, quaeram, et respondeat bonus ille spectandi cupidus, qui nec pulcrum ipsum esse nec ideam quamdam ipsius pulcritudinis semper se eadem ratione habentem, multa vero esse pulcra putat, nec ferre ullo modo potest, si quis unum esse pulcrum, unum justum, atque ita esse caetera dicit: horum igitur pulcrorum, dic sodes, sic illum percunctabimur, estne aliquid pulcrorum, quod non turpe, et justorum, quod non injustum, et sanctorum, quod non profanum videbitur? — Non sane, sed necesse est, ut pulcra illa quodammodo et turpia et quae alia quaeris videantur (1). Unde hoc ducit tandem: qui igitur multas res pulcras spectant, ipsum vero pulcrum nec vident nec monstrantem sequi possunt, et multas similiter res justas percipiunt, ipsum vero justum non item, et caetera sic omnia, opinari hos dicemus, cognoscere vero eorum, quae opinantur, nihil. — Necesse est. — Quid vero illos, qui ipsa contemplantur singula, quaeque semper eodem se modo sine ulla mutatione habent, nonne cognoscere potius, quam opinari? — Et hoc necesse est. — Nonne igitur complecti et amare hos dicemus ea, in quibus cognitio, illos vero, in quibus opinio versatur: nonne enim reminiscimur, dixisse nos, illos et vocibus

et

disputatione debent, modo suo reponantur loco, i. e. post ὁ χρηστὸς, ut et scripsimus et vertimus. Cf. supra 475 D. E.

(1) De Rep. V. 479 A. B.

et coloribus et rebus similibus capi iisque delectari unice, ipsum vero pulcrum ne ferre quidem, si quis esse contendit? — Recordamur — *Μὴ οὖν τι πλημμελήσομεν φιλοδόξους καλοῦντες αὐτοὺς μᾶλλον ἢ φιλοσόφους; an igitur aberraverimus a vero, opinionis illos magis, quam sapientiae amicos appellantes?* Atqui irascentur nobis vehementer, si hoc dixerimus. — Non facient, si quidem mihi pareant: nam veritati irasci non licet. (1)

Ergo si a caeteris omnibus distinguere philosophos velimus, hoc teneamus, ait Socrates, amare eos disciplinam perpetuo, qua ipsis natura rerum certa et constans, nec generatione aut corruptione mutata, patefiat: et vero amare eos illam totam, nec ab ejus parte sive parva sive majore, sive viliore sive honoratiore sponte abstinere, prout in superioribus de amantibus et ambitiosis diximus. Hoc autem praeterea vide, num quid necesse sit naturae eorum inesse, qui tales futuri sunt, quales narravimus? — Quale istud? — Ut a mendacio alieni sint, illudque nullo modo accipiant, sed oderint, veritatem vero diligant. — Probabile est. — Non solum probabile est, o amice, sed plane necessarium, eum, qui naturâ quid diligit, quidquid amato cognatum est ac familiare, simul diligere. — Recte. — Num sapientiae quid invenias familiarius, quam veritatem? — Quo tandem mo-

(1) De Rep. V. 480. A.

modo? — Fierine igitur potest, ut eadem natura φιλόσοφος sit et φιλοψευδής; sapientiam amet et mendacium? — Non potest. — Ergo discendi cupidus, necesse est, ut a puero inde omnem veritatem vehementer appetat. — Prorsus. — Atqui apud quem cupiditates in certum quiddam vehementer tendunt, scimus, eas in alia omnia lentius procedere, ut flumen illuc derivatum. — Quidni? — Apud quem igitur ad disciplinas et similia omnia profluunt, ipsius spectant animi voluptatem, corporis non spectant: si quidem non falso quis sit, sed vere philosophus. — Summopere necesse est. — Temperans igitur talis homo erit minimeque pecuniae cupidus: cujus enim gratiâ vulgo et acquirendis et expendendis pecuniis studetur, id studere alium quemvis magis, quam illum, deceat. — Omnino. — Et vero id etiam considerare oportet, si discernere philosopham naturam, quaeque non sit philosopha, velis [1]. — Quid tandem? — Ne fugiat te, illiberalitatis eam esse participem: pusillanimitate enim nihil magis contrarium animo est, qui res omnes divinas et humanas totas studet amplecti. — Nihil profecto. — Cui vero menti magnanimitas propria est omnisque temporis et veritatis contemplatio, fierine posse putas, ut huic magnum quid esse videatur vita

(1) Astius p. 535. pro φύσιν φιλόσοφον scripsit φ. φιλοσόφου, ut vertit Ficinus; mihi vulgata lectio, quippe unice Platonica, servanda videtur.

vita humana (1)? — Non sane. — Ergo mortem is non rem terribilem existimabit. — Minime. — Ignavae scilicet et illiberali naturae nihil esse potest cum vera philosophia commune. — Nihil. — Quid vero? Vir temperans, non quaestui deditus, non illiberalis, non superbus, non timidus; num in commerciis difficilis erit aut injustus? — Nullo modo. — Quin etiam cum discernere cupies, quae indoles philosopha sit aut non sit, statim a teneris annis explorabis, num justa sit et placida, an iniqua et agrestis. — Omnino. — Neque hoc, ut arbitror, praetermittes. — Quidnam? — Utrum facile quis discat, an difficulter: num censes, quempiam illud unquam diligere, quod cum aggreditur, summâ cum difficultate agit, et vix tandem parum quid proficit? — Nunquam profecto. — Quid? si nihil servet eorum, quae discit, oblivionis quippe plenus, fierine potest, ut non sit scientiâ vacuus? — Quo tandem id modo? — Cum vero irritus illi sit labor omnis, nonne cogetur tandem semetipsum et haec studia odisse? — Quidni? — Obliviosam igitur mentem in vere philosophis nequaquam censeamus, memorem esse oportet. — Oportet. — Animum vero a gratiâ et decoro alienum alione putas tendere, quam ad ἀμετρίαν? — Non sane. — Veritatem autem ἀμετρίᾳ cognatam censes, an

ἐμ-

(1) In his etiam vulgatam secutus sum eamque recte exprimere vertendo conatus sum. Cf. Ast. l. l.

ἐμμετρίᾳ? — Ἐμμετρίᾳ. — Ἔμμετρον igitur animum et εὔχαριν illi praeter caetera naturae quaeramus, quae suâ ipsa vi ad ideam cujusque quod verum est tendit. [1]

Hanc Socratis apud Platonem de philosophis disceptationem apponendam totam censuimus, quo eos accuratius a caeteris cognoscendi cupidis distingueremus, tum etiam ipsarum, quibus erudiendi erunt, disciplinarum caussa. Nam, quod supra monuimus, hoc item positum in Veterum more fuit, ut non abstracte, quod vocant, de rebus agerent, sed rerum hominumque conjunctim instituerent disquisitionem. Itaque et Cicero et Quintilianus et horum quique simillimi, quum agerent de dicendi arte, non hanc explicuerunt tantum, sed juvenum simul, quibus esset tradenda, ingenia explorabant; Cicero autem, Platonis instar, adolescentes adeo in dialogis induxit, quorum studia, mores, animi candor et generositas non placent tantum legentibus mirifice, sed quale sit quantumque oratoris munus, e suo ipsi ingenio augurandum praebent. Et sic quidem nunc nobis ex praeclara hac apud Platonem ingeniorum descriptione, quae naturâ philosophiae sunt convenientia, disciplinarum item ipsiusque adeo philosophiae vis et propositum evidentius etiam patent. Quod Socrates, his dictis, ipse animadvertit. Ἔστιν οὖν ὅπη μέμψῃ τοιοῦτον ἐπιτήδευμα, ὃ μή-

(1) De Rep. VI. 485. A. — 486 D.

μήποτ᾽ ἄν τις οἷός τε γένοιτο ἱκανῶς ἐπιτηδεῦσαι, εἰ μὴ φύσει εἴη μνήμων, εὐμαθὴς, μεγαλοπρεπὴς, εὔχαρις, φιλός τε καὶ ξυγγενὴς ἀληθείας, δικαιοσύνης, ἀνδρίας, σωφροσύνης; — Ne Momus quidem ipse hujusmodi quid carperet (1). Sed quo plenius nos ita, quid in philosophia summum sit, quoque ducere disciplinae hominem debeant, cognovimus, eo facilius nunc exquiremus porro, quod in primis nobis explorandum sumsimus:

Quibus maxime disciplinis juvenes erudiri oportet, qui nati sunt ad philosophiam?

Sunt omnino erudiendis juvenum nostrorum ingeniis disciplinae necessariae. Nam quaesivimus quidem, quinam maxime naturâ essent philosophi, sponteque et sapientiam amarent et una cum eâ artes omnes et doctrinas, quae tendunt ad ipsam: iidemque hoc ducti amore, ipsi forte per se disciplinas inveniant, quibus tanquam adminiculis innitentes, ad sapientiae arcem tendant et perveniant. Sed restingui hic amor potest perversis studiis, illâ aetate praesertim, qua subnascitur in animis nec viget satis, ut semet ipse alat: sic reapse perit ille in multis et una cum eo omnis cognoscendi facultas, ut utriusque in tota deinceps vitâ ullum vix vestigium appareat. Er-

(1) De Rep. VI. 487. A.

Ergo quacumque sunt et quamvis praestante indole, utendum disciplinis est, quibus naturae succurratur. Hae vero quaenam maxime sint, diligentius jam indagandum.

De arithmetica.

In musicâ et gymnasticâ, ait Socrates in iisdem his cum Glaucone et Adimanto sermonibus, haud reperiuntur, quas quaerimus, disciplinae, minus etiam in artibus illiberalibus: forte sint extra illas. Sed age, cum nihildum ab his discretum mentem subeat, sumamus aliquid eorum, quae omnibus sunt communia. Tum Glauco, quale istud? quaerit. Cui Socrates, veluti hoc commune, inquit, quo omnes utuntur et artes et cogitationes et scientiae, quod et cuivis necesse est ut primum discat. — Quale vero istud tandem? — Vile hocce, inquit, unum et duo et tria dignoscere: dico autem universe *numerum* et *supputationem*. Nonne enim sic se res habet, ut omnis et ars et doctrina eorum necessario particeps sit? — Omnino. — Hic Socrates miratur antiquam de Palamede traditionem, in tragoediis obviam, illum fuisse, qui numeros inveniret. Quasi, inquit, ante Palamedem nec ordines in acie collocare Agamemnon, nec naves supputare potuisset, nec vero ipse, quot haberet pedes, scivisset. — Ridiculus profecto exercitus dux, si illud esset verum! — Estne igitur quod virum militarem magis oporteat cognoscere, quam nume-

merare et supputare? Non est, inquit Glauco, si quam minimam etiam habiturus sit aciei instruendae facultatem, omninoque, si vel *homo* sit futurus. Cui Socrates, reputasne tu, inquit, idem de hac disciplinâ, quod ego? — Quid tandem? — *Κινδυνεύει τῶν πρὸς τὴν νόησιν ἀγόντων φύσει εἶναι ὃ ζητοῦμεν, χρῆσθαι δ' οὐδεὶς αὐτῷ ὀρθῶς, ἑλκτικῷ ὄντι παντάπασι πρὸς οὐσίαν* (1). Id vero nec Glauco intelligit continuo, nec Socrates declarare nisi subtiliore disputatione potest, nos vero quo aptius pleniusque cum intelligamus, tum totum animo percipiamus, tum etiam quae deinceps Socrates de geometriâ, de astronomiâ, de harmoniâ et dialecticâ dicturus est, assequi quodammodo possimus, rem repetere paulo altius et attendere hoc loco Pythagoreorum doctrinam oportet.

Orientalium gentium, quibus Graeci debuerunt multa, quamvis ut barbaras spreverunt eas fere, admirabilis quaedam fuit non philosophandi, sed *inveniendi* solertia. Invenerunt autem illa potissimum, quae ad vitae usum pertinerent, tum eorum etiam initia, quae artibus deinde et doctrinis utiliter adhibita sunt. Quae qualia fuerint, facile assequimur, ubi haec ipsa, quae illis debuerunt Graeci, nosque item postea ab iisdem accepimus, reputamus. In his ut literae sunt, quaeque agriculturam artesque mechanicas spectant, ita

(1) De Rep. VII. 521. D. — 523. A.

ita annus est solaris sive temporis supputandi vera ratio, cujus inventi permagnam esse in omni vitae usu et oeconomia vim et efficacitatem, res ipsa loquitur. Nos vero tantos facere, quantos fecimus, in mathematibus, in astronomia, in mechanica et navigatione progressus, quo umquam modo potuissemus, nisi per Arabes accepissemus ex oriente numerorum notas, algebraicam rationem, acum nauticam, alia multa? Graecis non defuit quidem inveniendi sagacitas, sed *philosophari* in primis de nullis non rebus placuit. Arithmeticam et Geometricam non ut antiquitus Aegyptii et postea Romani [1], numerandi metiendique utilitate censuerunt, sed numeros ad Deum, ad animum, ad tempus sibi repraesentandum rerumque initia explicanda adhibuerunt: astronomiam vero, quam observando orientales ad vitae usum apte tractarant, philosophicis complexi sunt contemplationibus. Ordinem, ut hoc utar, in sideribus, in planetarum motibus et cometarum, quum non cernerent oculis, sed desiderarent tamen requirerentque mente, hunc igitur ingenio fingentes *harmoniam* vocarunt, ducta a musica comparatione, in qua rerum quamvis dissimilium atque ut videtur contrariarum, est tamen concordia, concentus, ordo. Nati erant ad philosophiam Graeci, quoque ardebant inquirendi studio, haud cessabant philosophando, donec rerum caussas sive

(1) Cic. Tusc. Quaest. I. C. 2.

sive veras reperissent sive finxissent probabiles. Quibus quis animadversis forte inde efficiat, ut sapiente proposito has doctrinas coluerunt Orientales, nosque colimus hodie eorum exemplum secuti, sic Graecos evolasse temere, spectasse quod placeret, quod vero utile esset hominibus hominumque societati neglexisse. Cui ego sententiae haud facile assentiar. Utilitatem, fateor, non spectarunt continuo, quae vitâ commode apteque transigendâ cernitur: quamquam in ipsis illis de universo fictionibus haud defuerunt, quae Copernico et Newtono viam possent indicare, qua ad summum vitae nostrae emolumentum astronomiam tractarent. Sed, fateor, non spectarunt haec Pythagorei; verumtamen non unum est utilitatis genus: est illud etiam, haud sane contemnendum, quod non ad res, sed ad hominem pertinet, quod hominis erudiendo excolendoque ingenio continetur. Nos geometriam non metiendi tantum caussa tractamus, sed puerorum adhibemus institutioni: cujus studii quae sit et quanta utilitas et cernimus quotidie et ipsi sumus a teneris experti. Id autem Graecis debemus: non Euclidi, quamquam hujus Στοιχεῖα eo valuerunt plurimum; sed Pythagoreis, qui auctores hujus studii institutique habendi sunt, tum vero Platoni. Sint igitur illi de rebus physicis sic philosophati, ut risum excitent nec immerito physicis nostris: hanc fidem ex geometriâ artibusque mathematicis utilitatem vitae hominum et societati conciliа-

ciliarunt, qua omnes, ipsi maxime physici negant majorem esse ullam. Quae sane perquam sunt nobis in his, quae tractamus, tenenda. Nam quantum *inveniendo* Graecos Orientales, tantum Graeci superarunt Orientales omnesque populos cum *philosophando*, tum adhibendâ philosophiâ ad acuenda excolendaque hominum ingenia. Nos autem ita maximos fecimus in gravissimis doctrinis progressus, ut proficere ex utrorumque inventis studiisque ad veram vitae utilitatem studiosissime tentaverimus. Et sic quidem procedimus eo, ut dictam explicemus Platonis sententiam, esse numerorum *μάθημα* in iis censendum disciplinis, quae ad *νόησιν* adducunt mentem, quippe *ἑλκτικὸν πρὸς οὐσίαν*. Sed ipsam attendamus hujus disciplinae naturam.

In omni studiorum genere, si a mathematicis discesseris, quid verum sit, conjicimus, auguramur, assequi studemus; assecutos vero nos esse, non facile contenderimus: eumque laudare maxime solemus, qui minimam tribuit conjecturis suis auctoritatem. In arithmeticâ vero et geometriâ vera sunt omnia, nullus relinquitur probabilitati, ut in rebus incertis, locus: isque maxime excludendus mathematicorum choro videtur, qui pro vero se ait verisimilitudine esse contentum. Exstant in aliâ quavis disciplina, quibus intimo animo fidem habemus: in rebus moralibus, in caussis religionis gravissimis sic nobis persuademus omnia, ut dubitare de iis haud licere videatur

ho-

homini. Veruntamen sunt, qui dubitent, sunt qui justitiam rem esse inanem contendant, qui Deum esse et providentiam divinam negent, sunt qui haec nobis persuadere idoneis rationibus nitantur. In rebus vero mathematicis non tantum vera sunt omnia, sed, quin sint vera, nemo est qui dubitat: quo fit, ut, cum plenae sint controversiarum caeterae doctrinae omnes, hae solae omni aevo earum fuerint immunes. Scilicet natura haec est arithmeticae et matheseos, ut menti sint humanae propriae et veritati cognatae: sic illae sunt homini propriae, ut qui non eas tenet, quod modo Glauco dixit, *homo non sit putandus.* Quamobrem quo quis est indole veritatis amantior, eo et diligit has magis, et magis per earum studium ad veritatem enititur. Id Plato spectavit, quum *trahere* haec studia ad veritatem, ἑλκτικὰ esse πρὸς οὐσίαν diceret. Sed alia spectavit item, illud praesertim, ad discernendum in primis et judicandum mentem acuere arithmeticam. In quibus omnibus a Pythagoreis profecisse multum videtur, sed suum tamen iter secutus est: quod comparatione institutâ facile demonstratur.

De numeris Pythagoreorum omni aevo gravissimae fuerunt interpretum dissensiones, quorum alii haec placita, ut aegri capitis somnia, contemserunt, alii et major adeo pars fontem habuerunt reconditae cujusdam et quamvis vix perviae, summae tamen sapientiae. His relinquimus nos

D libenter

libenter, ut in haec sapientiae penetralia interius penetrent, et nobiscum, si qua repererint, communicent; sed quaerentes, quo maxime consilio tam diligenter illi numeros eorumque rationes attenderint, haud sane illis assentiri possumus, qui eos vana omnia et inania somniasse affirmant. Idem videntur in his omnibus spectavisse, quod spectavit deinde Plato, ut haberent, quo veri desiderium explerent suum et rerum scientiam assequerentur: quamquam his finibus se non continuerunt. Numeros non adhibuerunt veritatis sibi repraesentandae caussa, sed ipsis eos rebus videntur potiore loco habuisse, ut res, *τὰ ὄντα*, numerorum esse imagines, numeros earum τύπους existimarent. Quod probabiliter demonstravit sive Aristoteles sive is, qui e scriptis Aristotelis primum confecit Metaphysicorum librum, qui ejus nomine inscribitur. Nam postquam Ionicorum laudavit in exquirendis rerum caussis conatus, Pythagorei, ait, *τῶν μαθημάτων ἀψάμενοι πρῶτον, ταῦτα προῆγον, καὶ ἐντραφέντες ἐν αὐτοῖς, τὰς τούτων ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀρχὰς ᾠήθησαν εἶναι πάντων· ἐπεὶ δὲ τούτων οἱ ἀριθμοὶ φύσει πρῶτοι, ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς ἐδόκουν θεωρεῖν ὁμοιώματα πολλὰ τοῖς οὖσι καὶ γιγνομένοις μᾶλλον ἢ ἐν πυρὶ καὶ γῇ καὶ ὕδατι, — ἔτι δὲ καὶ τῶν ἁρμονικῶν ἐν ἀριθμοῖς ὁρῶντες καὶ τὰ πάθη καὶ τοὺς λόγους, ἐπειδὰν τὰ μὲν ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς ἐφαίνετο τὴν φύσιν ἀφωμοιῶσθαι πᾶσιν, οἱ δὲ ἀριθμοὶ πάσης τῆς φύσεως πρῶτοι, τὰ τῶν ἀριθμῶν στοιχεῖα τῶν ὄντων στοι-*

στοιχεῖα πάντων εἶναι ὑπέλαβον (1). Ab his illi principiis orsi, quaecumque ipsis occurrebant non sensibus percipienda, sed ὄντα tamen, his vel numerum vel certam numerorum rationem, proportionem, πάθος omnino, tamquam typum, adscribebant. Quocirca ut item affirmat idem scriptor, aliis significarunt sive numeris sive rationibus justitiam, aliis animum, aliis tempus. Accedebant numerorum proportiones, ἁρμονικά, quibus rerum ipsiusque universi naturam et commutationes explicabant. Quo intelligitur, quantum obscuritatis contrahere debuerit eorum doctrina: quam fuerit posteris facile, qui ignorarent doctrinae propositum, speciem vulgo ostentare reconditae sapientiae: quam item nobis sit difficile, imo vero superet plane facultatem nostram, lumen adhibere tenebris istis. Nam optimo proposito Pythagorei cum optimam quaerendi rationem instituere conarentur, in ipso viae ingressu numerorum veritate capti, eosque sectantes unice, in devia deflexerunt et asburda omnia, tandemque sic votis exciderunt, ut numeros pro rebus, pro veritate speciem inanem, pro luce sapientiae mysticae philosophiae nebulas consequerentur.

Platonem pariter numeris tribuisse multum et plus adeo, quam ipsius philosophiam deceret, omnes et sciunt et aegre ferunt, qui ejus scripta, in primis Timaeum, legerunt. Nec tamen secutus est ille plane Pythagoreos. Numeros, ut anti-

(1) Aristot. Metaph. I. C. 5.

antiquitus jam animadversum est, non confudit cum rebus, sed ab iis discrevit diligenter: nec vero res neglexit quum numeros spectaret. Qua de re, ut suo loco monebimus, ita nunc tenendum hoc est. Numeri in Pythagoreorum placitis argumentum erant in paucis gravissimum: tribuebant iis, ut e dictis colligitur, vim divinam: jurare adeo per illos solebant et principium inde vitae ducere:

Ναὶ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτὺν,
παγὰν ἀενάου φύσεως. (1)

In Platonis vero philosophiâ numeri ut πάρεργον occurrunt: certe percipere hanc licet, neglectis etiam illis. Caput hujus philosophiae est et ἔργον quod tractat, hominis ad veritatem et virtutem institutio: huc illa confert numerorum doctrinam, non ad vitae principia assequenda, neque ad divinam naturam sive animo repraesentandam sive cognoscendam. Socraticus fuit Plato, priusquam Pythagoreorum consectaretur doctrinas: unde hoc retinuit per totam deinceps vitam, ut ad hominem, ad humanae naturae perfectionem referret omnia. Probabile est, Pythagoreos in numerorum explorandis proportionibus, in universa adeo arithmetica magnos fecisse progressus: nam acerrimo eam studio colebant, quippe numeros prosequentes divino honore: iisdemque videntur adeo

(1) Pythag. χρύσ. ἔπη vs. 47.

adeo suarum disciplinarum initia debuisse Alexandrinae aetatis celeberrimi astronomi, physici, geographi; Plato vero hanc spectavit arithmeticae utilitatem, qua sane major esse homini vix ulla potest, ut *dialecticae* applicaretur, sive, quod idem est in antiquorum linguâ philosophorum, *discernendi judicandique* facultatem eliceret exerceretque, atque ita suo fini inserviret: quippe μάθημα, ἑλκτικὸν ὂν παντάπασι πρὸς οὐσίαν. Id vero privum propriumque fuit Platoni, nec ab ullo ante eum philosopho usurpatum, ut ipse est ingenue professus, cum diceret de hoc μαθήματι: κινδυνεύει τῶν πρὸς τὴν νόησιν ἀγόντων φύσει εἶναι ὃ ζητοῦμεν· χρῆσθαι δ' οὐδεὶς αὐτῷ ὀρθῶς: quo barbaros non tantum respexisse, sed ipsos etiam Pythagoreos videtur. Et sic quidem pervenimus tandem, quo dudum perreximus, ut memorabilis hujus sententiae vim et ubertatem assequeremur. Ipsum jam audiamus Socratem haec simplice, sed accuratâ, sed interiore ratione exponentem. Conabor, inquit, id quod mihi videtur declarare. Quae enim ipse mecum reputavi ejusmodi esse, ut mentem ad rerum οὐσίαν adducant, quaeque non esse hujusmodi videntur, haec tu mecum spectans proba vel nega, quo clarius dignoscamus, num sit hoc tale, quale vaticinor. — Tu vero ostende. — Ostendo equidem; videsne res, quae sensibus patent, partim non evocare mentem ad ipsarum considerationem, quippe ipso sensu satis perceptas: partim omni-

no

no mentem evocare eamque jubere ipsas attendere, quippe sensu nil veri annunciante? Hic suspicatur Glauco et nos item facile suspicemur, res significari a Socrate, quae e longinquo apparent, vel leviter adumbratae sunt, quaeque iccirco aegre discernuntur, ut ipsius mentis opus sit ad eas percipiendas judicandasque attentione. Socrates vero, non magnopere, inquit, id quod dico assequeris. Mentem non advertere illa dico, quae non simul contrarium sensum movent; quae vero movent, haec ajo advocare mentem. Rem exemplo illustrat. Hi, dicimus, inquit, tres sunt digiti, minimus, secundus, medius. Horum unusquisque pariter *digitus* esse videtur et hac in re non differt, utrum in medio an in postremo appareat, utrum candidus sit an niger, crassus an tenuis: his enim omnibus non cogitur animus mentem interrogare, quid sit digitus: nusquam enim visus significavit, digitum adesse et contrarium adesse digito. Ergo quod tale est mentem non evocabit vel excitabit, *νοήσεως οὐκ ἂν παρακλητικὸν, οὐδ' ἐγερτικὸν εἴη.* Quid vero? Magnitudinem eorum et parvitatem satisne ipse per se visus discernit? similiterque mollitiem eorum et duritiem tactus? an vero in his contrarii sunt ejusdem rei sensus? Digitus scilicet apparet magnus, apparet item parvus, mollis esse videtur itemque durus. Nonne igitur animo annunciabunt sensus, idem sibi apparere magnum et parvum, durum et molle? Miratur Glauco has miras absur-

surdasque rerum interpretationes, quas sensibus debet animus. Hinc autem Socrates cum initia ducit arithmeticae, tum explicat, qualia sint quae ad mundum νοητὸν pertinent. Apparent ista, inquit, animo confusa, nec intelligi recte, nisi *distinguendo*, possunt. Idcirco primum conatur animus, advocata ratione adhibitaque mentis acie, considerare, utrum unum sint an duo singula, quae annunciata sunt. Si duo apparent, alterum et utrumque unum apparebit. Si vero unum utrumque, ambo autem duo apparent, separata duo intelligit animus. Jam visum diximus magnum et parvum vidisse, sed non distinctum, confusum vero: hac autem distinctionis evidentiâ mens intueri cogitur non confusa, sed discreta, contra ac visus. Atque ita quidem numerando et distinguimus res, nec committimus, ut iisdem rebus contraria tribuamus. Hic autem nos primum subit inquirere, quid ipsum sit magnum et parvum: quo, missis rebus visibilibus, ad ea escendimus, quae solâ mente percipiuntur et νοητὰ dicuntur. Haec sunt, inquit, quae modo declarare aggressus sum, quum dicerem, alia negotia παρακλητικὰ esse τῆς διανοίας, alia non esse: παρακλητικὰ definiens, quae contrarium sensum movent simul, quae vero non movent, non ἐγερτικὰ τῆς νοήσεως dicens. — Quibus explicitis, nunc Socrates Glauconi arithmeticam ut disciplinam proponit, quae, propter numerorum naturam, mentem maxime in mundum νοητὸν adque ip-

ipsam veritatem evehit. Quid autem numerus et unum, quaerit, utro in genere esse videntur? Rem e dictis efficiamus. Si ipsum unum satis oculis aliisve sensibus percipitur, non ὁλκὸν εἴη ἐπὶ τὴν οὐσίαν, ut de digito diximus. Sin vero simul cum eo semper cernitur contrarium, ita ut non magis unum, quam contrarium videatur [1], disceptatoris ac judicis jam indigeat, cogaturque in eo animus dubitare atque exquirere, et movens in semet ipso intellectum sciscitari, quid tandem ipsum sit unum: et sic quidem ἡ περὶ τὸ ἓν μάθησις τῶν ἀγωγῶν ἂν εἴη καὶ μεταστρεπτικῶν ἐπὶ τὴν τοῦ ὄντος θέαν. Caeterum si unum sic se habet, pariter se habebit omnis numerus: cumque omnis supputandi numerandique ars numerum spectet, concludere hinc licet, artium harum studia perquam esse πρὸς ἀλήθειαν ἀγωγά. [2]

Arithmeticae quantum ad excolendum ingenium tribuerit Plato, hinc satis efficitur. Sententiam autem hanc in Epinomide sive ipse sive ejus nomine exemploque alius fusius declaravit: ubi praeclarum hoc exstat effatum: εἴπερ ἀριθμὸν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐξέλοιμεν, οὐκ ἄν ποτε τι φρόνιμοι γενοίμεθα· οὐ γὰρ ἄν ἔτι ποτὲ ψυχὴ τούτου τοῦ

ζῴου

(1) Audiendo v. c. *unam* vocem audimus, sed simul *innumeros* sonos. Itaque unum sensu percipimus simulque multa et innumera, quae uni sunt *contraria*. Exemplum hoc ex ipso Platone duximus. Phileb. 17. B.

(2) De Rep. VII. 523. A. — 525. A.

ζῴου πᾶσαν ἀρετὴν λάβοι σχεδὸν, ὅπου λόγος ἀπείη· ζῶον δὲ ὅ, τι μὴ γιγνώσκοι δύο καὶ τρία, μηδὲ περιττὸν μηδὲ ἄρτιον, ἀγνοοῖ δὲ τοπαράπαν ἀριθμὸν, οὐκ ἄν ποτε διδόναι λόγον ἔχοι περὶ ὧν αἰσθήσεις καὶ μνήμας μόνον εἴη κεκτημένον· — φερόμενος δὲ ἀληθοῦς λόγου, σοφὸς οὐκ ἄν ποτε γένοιτο· — οὕτως ἀριθμὸν μὲν ἀνάγκη πᾶσα ὑποτίθεσθαι. (1) Nec minus praeclare eodem in scripto de arithmetica cognatisque disciplinis praecipitur: οὐ γὰρ ἄνευ γε τούτων μήποτέ τις ἐν πόλεσιν εὐδαίμων γένηται φύσις· ἀλλ' οὗτος ὁ τρόπος, αὕτη τροφὴ, ταῦτα μαθήματα· εἴτε χαλεπὰ, εἴτε ῥᾴδια, ταύτῃ πορευτέον. (2) Quae loca cum alii veterum laudarunt, tum mathematicus Platonicus, Theon Smyrnaeus. (3) Citantur vero hae sententiae fere, ut loci communes de arithmeticae praestantiâ et utilitate. Quodsi praestantiae illius caussam exquirimus, attendenda nobis maxime sunt, quae ex hisce Socratis cum Glaucone sermonibus jam attulimus, tum etiam quae in iis deinceps occurrunt. Scilicet non vulgaris hic intelligitur arithmetica, quae ad rerum familiarium administrationem, ad negotia pecuniaria, ad emendum vendendumque refertur: quamquam hujus item haud exigua est ad acuendum ingenium utilitas, sed eam Plato arith-

(1) Epinom. 977. C. D. (2) Eod. 992. A. (3) *Arithmet.* p. 5. Edit. quam nuper doctissimus juvenis J. J. de Gelder, solertissimo doctissimoque patre, meo olim praeceptore, dignus filius, Lugd. Bat. paravit 1827.

arithmeticam spectat, qua mens a rebus his corporeis ad ea quae cogitando percipiuntur, erigitur: quo magis abstractas, quae vocantur, notiones magnitudinis, quantitatis, proportionis, similes, puras sincerasque assequamur: his autem nil magis ad recte cogitandum judicandumque utile ac necessarium est. Id porro Socrates apte diserteque exponit. Deceat igitur, inquit, o Glauco, hanc disciplinam legibus inducere, iisque persuadere, qui maximis functuri sunt in civitate muneribus, ut computandi artem aggrediantur; nec vero leviter eam tractent, nec vulgari more, sed persequantur, donec *ἐπὶ θέαν τῆς τῶν ἀριθμῶν φύσεως ἀφίκωνται τῇ νοήσει αὐτῇ·* non eam emtionis venditionisque gratia, ut mercatores et caupones tractantes, *ἀλλ' ἕνεκα πολέμου τε καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς ῥαστώνης καὶ μεταστροφῆς ἀπὸ γενέσεως ἐπ' ἀλήθειάν τε καὶ οὐσίαν.* Unde intelligitur id quod porro animadvertit Socrates: Atqui his ita, ait, de computandi disciplina dictis, reputo equidem, quam praeclara sit illa, quamque utilis nobis multis in caussis ad illud quod spectamus, si quis eam cognoscendi gratia, non cauponandi, tractat: hoc ipso scilicet, *ὡς σφόδρα ἄνω πῃ ἄγει τὴν ψυχὴν, καὶ περὶ αὐτῶν τῶν ἀριθμῶν ἀναγκάζει διαλέγεσθαι· οὐδαμῇ ἀποδεχόμενον, ἐάν τις αὐτῇ ὁρατὰ ἢ ἁπτὰ σώματα ἔχοντας ἀριθμοὺς προτεινόμενος διαλέγηται.* [1] Erant scilicet qui vulgaris unice arith-

(1) De Rep. VII. 525. B. C. D.

arithmeticae periti, numeris fere res corporeas intelligerent, ipsos vero eorumque proportiones mente non explorarent. Quibus suam arithmeticam opponens Plato praeclarae disciplinae divinam vim utilitatemque celebrat. Nosti enim, sic pergit apud eum Socrates, quemadmodum qui harum rerum peritissimi sunt, si quis ipsum unum ratione dividere conetur, rideant protinus nec ferant; sed si tu secas, ipsi multiplicant, caventes, ne quando ipsum unum appareat, sed particulae plurimae. — Quid igitur existimas, o Glauco, si quis eos ita percontetur: o mirifici viri, quibus tandem de numeris disputatis, quibus unum inest tale, quale vos traditis, aequale unumquodque omne omni, neque minimo quovis discrepans, nullamque in se partem habens? Quid eos existimas ad haec responsuros? Cui Glauco, hoc equidem, inquit, de illis se loqui numeris, qui cogitari duntaxat possunt, aliter autem attingi nequeunt. Tum Socrates: cernis igitur, inquit, amice, necessariam nobis reapse videri disciplinam hanc, cum cogat αὐτῇ τῇ νοήσει τὴν ψυχὴν χρῆσθαι ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν· (1) Quam postquam disciplinae praestantiam exposuit Socrates, vim ejus in hominum ingenia acute deprehendit. Quid autem? quaerit, an et hoc animadvertisti? ὡς οἵ τε φύσει λογιστικοὶ εἰς πάντα τὰ μαθήματα, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὀξεῖς φαίνονται· οἵ τε βραδεῖς, ἂν ἐν τούτῳ παι-

(1) De Rep. VII. 525. D. E. et 526. A.

παιδευθῶσι, καὶ γυμνάσωνται, κἂν μηδὲν ἄλλο ὠφεληθῶσιν, ὅμως εἴς γε τὸ ὀξύτερον αὐτοὶ αὑτῶν γίγνεσθαι, πάντες ἐπιδιδόασιν; eos, qui naturâ sunt arithmetici, in omnibus ut ita dicam disciplinis veloces apparere? quique tardi sunt, si huic se studio naviter dederint, quamvis alium inde fructum nullum capiunt, tamen hoc assequi, ut velociores acutioresque ingenio, quam antea fiant? (1)

De geometria et astronomia.

Est vetus de Platone traditio, inscripsisse eum auditorii januae: *οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω*. Cujus quamvis desideretur auctoritas, origo sane non est incerta. Ducenda est e viri ingenio, e studio et ardore, quo doctrinam colebat, quae arctissime erat cum tota ejus philosophia conjuncta. Nam ut arithmeticam relinquebat cauponibus, quae ad emendum vendendumque addisceretur, ipse unam probabat, quae philosopham excitaret informaretque indolem, pari proposito et omnium maxime geometriam colendam censuit. Socrates apud eum, ad finem perducta de arithmetica disputatione, id profecto, inquit, non vocabunt in dubium quotquot vel aliquantulum geometriae sunt periti, hanc disciplinam plane repugnare iis, quae vulgo dicunt ejus studiosi. Loquuntur enim ridicule prorsus et illiberaliter: nam ut fabri et

(1) De Rep. VII. 526. A. B.

et quasi fabricandi caussa loquentes, de ducendis quadratis, de lineis producendis, similibusque dicunt: τὸ δ' ἐστί που πᾶν τὸ μάθημα γνώσεως ἕνεκα ἐπιτηδευόμενον. *Haec autem disciplina tota est cognoscendi caussa tractanda.* Tum pergit. Nonne id quoque concedendum? — Quid tandem? — Ὡς τῆς τοῦ ἀεὶ ὄντος γνώσεως, ἀλλ' οὐ τοῦ ποτέ τι γιγνομένου καὶ ἀπολλυμένου: *oportere eam addisci ad id cognoscendum quod est, non rerum caussa, quae oriuntur et pereunt.* — Concedendum plane: τοῦ γὰρ ἀεὶ ὄντος ἡ γεωμετρικὴ γνῶσίς ἐστι: *nam geometria ejus, quod est semper, cognitio est.* — Ὁλκὸν ἄρα, ὦ γενναῖε, πρὸς ἀλήθειαν ψυχῆς εἴη ἄν, καὶ ἀπεργαστικὸν φιλοσόφου διανοίας, πρὸς τὸ ἄνω σχεῖν, ἃ νῦν κάτω, οὐ δέον, ἔχομεν. *Trahit igitur, sodes, ad veritatem animum effectrixque erit mentis philosophae, ut ad superiora attollamus, quae nunc, contra quam decet, in inferiora habemus demissa.* — Quam maxime. — Quam maxime igitur praecipiendum est, ut in optima civitate principes nullo modo geometriam spernant: nam quae accedunt ad ejus propositum summum, non exigua sunt. — Quaenam illa? — Quae bellum spectant: καὶ δὴ καὶ πρὸς πάσας μαθήσεις, ὥστε κάλλιον ἀποδέχεσθαι, ἴσμεν που ὅτι τῷ ὅλῳ καὶ παντὶ διοίσει ἡμμένος τε γεωμετρίας καὶ μή. *Quin etiam scimus, ad disciplinas omnes facilius perdiscendas*

dax interesse quam maxime, attigeritne geometriam aliquis, necne. (1)

Has autem breves, sed acutas gravissimasque sententias, quo diligentius perpenderimus, eo certius assequemur effati sententiam, quod Platoni attribuitur vulgo et declarare Plutarchus studuit: ὁ θεὸς γεωμετρεῖ. (2) Nam ut Deo attribuebat philosophus, quod ipsi in homine videbatur maximum, ita geometriam non tribuere divinae menti non potuit. Sed patet inde item, quo honore hanc disciplinam habuerit: nec mirabimur, his perspectis, geometriam postea Graecos μάθησιν vocasse, quippe quae una omnium disciplinarum maxime institutioni esset adhibenda et sola videretur *disciplina* appellanda, nosque eorum exemplum secutos, et vocem ipsorum et hac eam significatione linguis nostris suscepisse. Verum eadem de geometria, certe similia, usurpant mathematici nostri: quid vero iis Plato voluerit, quo maxime consilio imbuendos ea futuros reipublicae gubernatores existimaverit, id nobis in primis exquirendum. Pergamus igitur ad astronomiam: nam hac judicanda vim simul geometriae ad mentis promovendam philosophiam declaravit mirifice.

Est hac de re apud Platonem, quamvis seria et sublimi, festivissimus Glauconis cum Socrate sermo. Sic ille continuo: tertio jam loco astrono-

(1) De Rep. VII. 527. A. B. (2) Plutarch. *Symposiac.* VIII. 718.

nomiam ponamus; nam mensium et annorum vicissitudines acutius animadvertisse, non tantum agriculturae ac navigationi proderit, sed non minimum etiam rei militari. Hic Socrates, videris mihi, inquit, o bone, vulgus reformidare, ne inutiles te disciplinas inducere dicant: non aliam enim inde magnopere utilitatem percipiendam putant. Orsus autem deinde de astronomia, meminit subito et Glauconem monet, disciplinam ab ipsis praetermissam esse, quae inter geometriam et astronomiam media, ab illa ad hanc ducit. Post planum, ait, statim solidum, quod circumfertur, aggressi sumus, anteaquam ipsum per se comprehenderemus; decet autem ordine post secundam auctionem tertiam suscipere: refertur vero illud ad cuborum auctionem, estque profunditatis particeps. Significatam his verbis a philosopho esse *stereometriam*, patet manifesto; [1] sed in persequendâ artium mathematicarum historiâ memorabile nobis videtur, hanc doctrinam Platonis tempore nondum repertam esse: quod Glauco apud eum disertis verbis fatetur: ἀλλὰ ταῦτά γε, ὦ Σώκρατες, οὔπω δοκεῖ εὑρῆσθαι. Unde profecto, quatenus hac aetate progressi sint Graeci in mathematicis et astronomia, quid de Platonis, quae feruntur, in stereometriâ inventis existimandum sit, tum etiam, quae propria fuerit Alexandrinorum mathematicorum laus, conjecturam nobis

(1) Sic accepit Theon Smyrn. Arith. I. 12. p. 14.

bis licet ducere. Verum nihil hoc ad *philosophiae* Platonis initia. Persequamur cum Socrate astronomiam, veramque ejus attendamus cum instituendae tum tractandae rationem, ut quae in mente nostrâ deorsum spectant, sursum attollamus: quod commune est apud Platonem harum disciplinarum propositum. Id sibi videtur Glauco de astronomia ipse perspicere continuo. Hanc quidem, inquit, mentem cogere, ut sursum spectet et hinc eam illuc convertere, omnibus esse manifestum videtur. Cui Socrates: omnibus forte, inquit, praeterquam mihi: mihi enim non item videtur. Ut nunc quidem eam tractant, qui philosophiae ipsum jungunt, ut deorsum mens spectet efficere videntur. Tu quidem solerter informas sane disciplinam eorum quae sublimia sunt: videris enim, si quis laquearia variis coloribus picta suspiciens, perceperit quidquam, existimare eum mente, non oculis spectare: ac forte recte existimas, ego vero inepte: ego autem non possum mihi persuadere, aliud mentem sursum tollere, nisi illam disciplinam, quae id quod est nec percipi oculis potest, spectat. Quodsi quis sive sursum inhians, sive conversus deorsum, eorum, quae sensibus patent, aliquid percipere studet, nec discere eum dico: scientiam enim eorum esse nullam: nec sursum ejus mentem, sed deorsum spectare, etiamsi resupinus in terrae litore vel maris aequore jacens, quidquam perceperit. Quibus monitus ac reprehensus Glauco, δίκην ἔχω, pec-

peccavi, inquit, merito me reprehendisti; sed quae est ratio discendae astronomiae, praeter eam, quam isti sequuntur, si ejus nobis cognitio sit ad ea, quae dicimus, profutura? — Ad haec respondet Socrates: *ταῦτα μὲν τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ ποικίλματα, ἐπείπερ ἐν ὁρατῷ πεποίκιλται, κάλλιστα μὲν ἡγεῖσθαι καὶ ἀκριβέστατα τῶν τοιούτων ἔχειν, τῶν δὲ ἀληθινῶν πολὺ ἐνδεῖν, ὧν τὸ ὂν τάχος καὶ ἡ οὖσα βραδυτὴς καὶ ἐν τῷ ἀληθινῷ ἀριθμῷ καὶ πᾶσι τοῖς ἀληθέσι σχήμασι φορᾶς τε πρὸς ἄλληλα φέρεται καὶ τὰ ἐνόντα φέρει* (1) *ἃ δὴ λόγῳ μὲν καὶ διανοίᾳ ληπτά, ὄψει δ' οὔ· ἢ σύ γε οἴει; Οὐδαμῶς γ', ἔφη. Existimandum est, has quae in coelo lucent, species, ut in loco* v i s i b i l i *informatas, pulcerrimas sane omnium esse, sed longe abesse, ut tales sint quales* v e r a e, *quarum vera est celeritas veraque tarditas et quae in vero numero verisque figuris ad se invicem feruntur, eaque, quae complectuntur, ferunt:- quae quidem ratione et cogitatione percipiuntur, visu vero non item: an vero tu putas? Nullo modo, inquit.* Haec ille. E quo toto sermone, quem fructum Plato ex astronomiae studio in primis esse capiendum, quaque eam ratione tractandam esse duxerit, patet unicuique; sed est nobis item aliud eâdem de re animadvertendum.

Quod modo diximus, finxisse antiquos, praesertim Pythagoreos, multa, quae ad gravissima in-

(1) Adscripsimus haec de conjecturâ Astii ad h. l. p. 569.

invenienda viam sternere recentioribus philosophis potuissent; hos autem adhibuisse eo orientalium, maximeque Arabum inventa, id haec nos docet philosophi de astronomia tractanda sive sententia sive suspicio. Mente is volutasse et quasi vaticinatus tale quid videtur, quale nobis algebrae disciplina in luce posuit. Legamus iterum adscriptum locum. Dixit, quae conspiciuntur in coelo ac moventur, multum ab iis differre, quae cum quod formam, tum quod motum attinet *vera* sunt uniceque mente comprehenduntur. Rem deinde ex geometriae studio illustrat. His igitur, inquit, quae in coelo mira varietate lucent, tanquam παραδείγματι, *exemplo*, utendum est ad illa, quae non videntur, sed sunt, discenda, perinde ac si quis figuras videat a Daedalo vel alio artifice, aut a pictore eximie pictas et elaboratas. Nempe si esset is, qui eas videt, geometriae peritus, artificium laudaret, ridiculum vero esse censeret, si quis talia attentius consideraret, ut scilicet *veritatem* in istis aequalium vel duplorum vel alius cujusdam proportionis reperturus.(1) Et profecto delineatis figuris geometra non has cogitat arte confectas, sed veras, sed ipsas, quas mente tenet. Quod omnes intelligunt, qui vel leviter sunt, ut me esse confiteor, geometriae periti: sed docendo iidem id experiuntur maxime. Attendunt discipuli continuo triangulum, circulum,

co-

(1) Rep. VII. 529. D.

conum in tabula ductum; id autem ferunt aegerrime doctores: jubent illos haec mittere, arte confecta, ipsum vero cogitare triangulum, ipsum circulum, ipsum conum. Mihi, institutioni harum rerum et probationibus praesenti, fere in mentem venit Platonis, pari prorsus ratione homines a pulcris, quae oculis conspiciuntur, ad ipsum pulcrum, a negotiis ὁρατοῖς ad negotia νοητὰ revocantis. Sunt plane haec similia: et hinc nobis omnium patet evidentissime, quare per geometriam Plato hominem esse evehendum in mundum νοητὸν existimaverit. Sed procedendum nobis est: in ipsam astronomiam applicabat Plato hanc geometriae tradendae rationem. „ Qui autem vere est astronomiae peritus, nonne hunc idem reputaturum ac geometram, censes, ubi astrorum motus attendit? Arbitraturum scilicet, esse haec omnia, quoad ejus fieri in talibus operibus potest, pulcerrime a coeli conditore perfecta: absurdum vero esse, si quis noctis ad diem, horumque ad mensem, et mensis ad annum itemque astrorum ad haec omnia et invicem rationem mutuam semper similiter procedere contenderet, ut nihil usquam mutationis subirent, cum res sint corporeae et spectabiles, idemque omni modo in hisce veritatem quaereret? — Sic mihi certe, te nunc audienti, videtur. — Scilicet problematibus utentes, sic astronomiam, ut geometriam tractabimus; quae vero in coelo apparent missa faciemus, si quidem vere astronomiae studentes, quod naturâ

 men-

inveniendа viam sternere recentioribus philosophis potuissent; hos autem adhibuisse eo orientalium, maximeque Arabum inventa, id haec nos docet philosophi de astronomia tractanda sive sententia sive suspicio. Mente is volutasse et quasi vaticinatus tale quid videtur, quale nobis algebrae disciplina in luce posuit. Legamus iterum adscriptum locum. Dixit, quae conspiciuntur in coelo ac moventur, multum ab iis differre, quae cum quod formam, tum quod motum attinet *vera* sunt unice que mente comprehenduntur. Rem deinde ex geometriae studio illustrat. His igitur, inquit, quae in coelo mira varietate lucent, tanquam παραδείγματι, *exemplo*, utendum est ad illa, quae non videntur, sed sunt, discenda, perinde ac si quis figuras videat a Daedalo vel alio artifice, aut a pictore eximie pictas et elaboratas. Nempe si esset is, qui eas videt, geometriae peritus, artificium laudaret, ridiculum vero esse censeret, si quis talia attentius consideraret, ut scilicet *veritatem* in istis aequalium vel duplorum vel alius cujusdam proportionis reperturus.(1) Et profecto delineatis figuris geometra non has cogitat arte confectas, sed veras, sed ipsas, quas mente tenet. Quod omnes intelligunt, qui vel leviter sunt, ut me esse confiteor, geometriae periti: sed docendo iidem id experiuntur maxime. Attendunt discipuli continuo triangulum, circulum,

co-

(1) Rep. VII. 529. D.

conum in tabula ductum; id autem ferunt aegerrime doctores: jubent illos haec mittere, arte confecta, ipsum vero cogitare triangulum, ipsum circulum, ipsum conum. Mihi, institutioni harum rerum et probationibus praesenti, fere in mentem venit Platonis, pari prorsus ratione homines a pulcris, quae oculis conspiciuntur, ad ipsum pulcrum, a negotiis ὁρατοῖς ad negotia νοητὰ revocantis. Sunt plane haec similia: et hinc nobis omnium patet evidentissime, quare per geometriam Plato hominem esse evehendum in mundum νοητὸν existimaverit. Sed procedendum nobis est: in ipsam astronomiam applicabat Plato hanc geometriae tradendae rationem. „ Qui autem vere est astronomiae peritus, nonne hunc idem reputaturum ac geometram, censes, ubi astrorum motus attendit? Arbitraturum scilicet, esse haec omnia, quoad ejus fieri in talibus operibus potest, pulcerrime a coeli conditore perfecta: absurdum vero esse, si quis noctis ad diem, horumque ad mensem, et mensis ad annum itemque astrorum ad haec omnia et invicem rationem mutuam semper similiter procedere contenderet, ut nihil usquam mutationis subirent, cum res sint corporeae et spectabiles, idemque omni modo in hisce veritatem quaereret? — Sic mihi certe, te nunc audienti, videtur. — Scilicet problematibus utentes, sic astronomiam, ut geometriam tractabimus; quae vero in coelo apparent missa faciemus, si quidem vere astronomiae studentes, quod natura

menti nostrae φρόνιμον inest, id velimus utile ex inutili efficere. (1) In his item, fateor, idem dominatur perfecti verique studium, quo uno maxime ducebatur Plato: quodque minus spectare solent astronomi vulgares, ut χρήσιμον τὸ φύσει φρόνιμον ἐν τῇ ψυχῇ ἐξ ἀχρήστου faciant: hoc maxime efficere Plato studuit; sed iidem, ut hoc utar, ubi eclipsis agitur solis lunaeve, sive cursus est definiendus cometae vel planetae, nonne primum avertunt mentem a rebus spectabilibus, ut verum motum, verum cursum et lunae et planetarum cometarumque cogitent menteque complectantur? Nonne verâ hac perspectâ et quasi constitutâ consignatâque naturae lege, tum demum mundum spectabilem attendunt, vicissitudines considerantes motus cursusque et aberrationis corporum coelestium per opportunitates varias, attractionis in primis vicinorum corporum coelestium, qua in cursu ad haec accedunt identidem? Mirer equidem, si astronomus, his lectis Platonis sententiis, non descriptam se vidisse putet studiorum suorum rationem, nec desiderasse quidquam, nisi algebrae notas, quibus nos veros numeros, veras figuras, veram motuum rationem, celeritatemque et tarditatem, alia, nondum nobis cognita, sed exploranda, exprimimus. Sed legat is locum Platonis, bis jam descriptum nobis, sed tertium memorandum, quo astronomum exquirere jus-

(1) De Rep. VII. 530. A.

jussit τὸ ὂν τάχος, τὴν οὖσαν βραδύτητα ἐν τῷ ἀληθινῷ ἀριθμῷ καὶ πᾶσι τοῖς ἀληθέσι σχήμασι. Iteramus, quod diximus: non fecit, vix adeo inchoavit Plato, quae recentiore aetate astronomi perfecerunt; sed quamvis ille ad acuendum in primis ingenium tam astronomiam, quam geometriam tractandam censeret, illuc eum provexit, quo ardebat, perfecti verique amor, ut veram astronomiae doctrinam, si non perspiceret quodammodo, certe conjiceret et vaticinaretur. (1) Verum hujus rei diligentiorem disquisitionem non capit hic locus. Illud animadvertendum, discessisse in his omnibus Platonem a tritâ viâ, qua procedebant fere ipsius aetate geometrae, astronomi, illi etiam, qui musicam sive harmoniam in astronomiam et physicam traducebant. Suum ille iter persequebatur, verum spectans solum, quod adsequi incredibili studio nitebatur, dispiciensque ex illâ, quam attigerat, arce in homines inanes, inania consectantes, qui in numeris, in figuris haererent, deorsumque conversam mentem haberent, tum etiam, ubi de astris rebusque sublimibus ageretur.

De

(1) Quod de Arabum inventis hic dixi, non ita accipiendum, quasi ipsam analyticam arithmeticam, quam vulgo Algebram vocamus, iis tribuam: inventa ea videtur a Diophanto Alexandrino; sed *notas* significavi algebraïcas, quarum aptâ cum arithmeticâ et geometriâ conjunctione maxime haec disciplina ad tot et tanta invenienda apta est facta. V. Ruhnk. Opusc. Vol. I. p. 103.

De harmonia.

Tales erant harmonici maxime, in Pythagoreis frequentes. Colebat illi disciplinam, minime Platoni improbatam, dicebat hic harmoniam esse astronomiae ἀντιστροφὸν: huic enim sic aures esse accommodatas, ut oculi sunt astronomiae. Sed ridebat vana istorum studia, quippe qui ipsos attenderent in fidibus sonos, eosque metientes auribus admotis, quasi a vicinis voces percepturi: dicentibus aliis se in medio audire sonum quemdam, et esse hunc minimum, quo sit metiendum: aliis, dubitantibus, quippe simile sonare: utrisque, ait Glauco, ὦτα τοῦ νοῦ προστησάμενοις, *menti praeponentibus aures.* (1) Vidit aetas nostra, quod suspicatus est Plato, esse veram sonorum doctrinam: acusticam appellare consuevimus: huic autem, quod jussit ille, νοῦς praeëst, non aures: praesunt mathematicae disciplinae menti propriae: huic, ut ait idem, non soni adhibendi sunt unice qui audiuntur, sed problemata adhibenda sunt, ut mens videat, qui sint ξύμφωνοι ἀριθμοὶ, τίνες οὔ, καὶ διὰ τί ἑκάτεροι. (2) Admirabile est, ut excelluerit in aequalibus Plato, et, quamvis adminiculis, quibus nos utimur, destitutus, conatus sit tamen ad nostra inventa accedere. Sed, quod mihi in primis videtur admirandum, insignis

(1) De Rep. VII. 530. D. E. 531. A. (2) Eod. 531. C.

nis est viri in cogitando scribendoque facilitas, plenas esse ejus disputationes, quamvis interioris indaginis, joci et facetiarum, ludere eum et jocari videri, ubi res serias inprimisque abstrusas explicat, dubitare nos, legentes hos Socratis cum Glaucone sermones, magisne nobis placeant elegantiâ, festivitate, ironiae vi Socraticae, aequabiliter per eos diffusis, an prosint nobis magis acuendo ingenio nostro, animoque excitando optimarum rerum studiis, tum vero praesertim veri amore in imis pectoribus inflammando. Est sane hoc proprium philosophi ingenii, de difficillimis rebus cogitare et judicare facillime: sed, qui eâdem facilitate et scriberent de iis, et sic cum lectoribus, ut fecit Plato, suum communicarunt ardorem, omni aetate reperti sunt paucissimi. Sed in viam.

Postquam haec de harmoniae disciplinâ monuerat Socrates, Glauco, rerum magnitudine et difficultate perculsus, δαιμόνιον, inquit, πρᾶγμα λέγεις: (1) nec suspicari videtur, alia esse et majora etiam futuris rei publicae moderatoribus tractanda. Socrates vero, doctrinarum memorata necessitudine naturali, tum demum, ait, earum institutio illud, quod speramus efficiet, *ἐὰν ἐπὶ τὴν ἀλλήλων κοινωνίαν ἀφίκηται καὶ ξυγγένειαν, καὶ συλλογισθῇ ταῦτα ᾗ ἐστιν ἀλλήλοις οἰκεῖα, postquam ad communionem mutuam et cognationem pervenerunt,* erit-

(1) De Rep. VII. 531. C.

eritque ratiocinando exploratum, qualis sit earum cognatio. (1) Quibus placitum respicit, ut omnes intelligunt, quod supra studuimus explicare, a Cicerone probatum perspectumque maxime, de *vinculo doctrinarum*; sed novam item hisce doctrinam significat *dialecticam*. Quod minus etiam suspicatus Glauco, sic quidem, ait, et ego auguror, sed permagnum est, o Socrates, quod dicis, opus. Tum ille, prooemii dicis, inquit, an cujus tantum rei? An vero ignoramus, harum studium doctrinarum aditum esse et quasi prooemium legis, quam discere oportet? Hujus scilicet rei non tibi solertes esse videntur dialectici. — Non sane, per Jovem, inquit, paucis exceptis, quos ego conveni. — At enim, nisi quis et accipere possit et reddere rationem, nunquam sciet quidquam eorum, quae esse dicimus cognoscenda. — Ne hoc etiam. — Atqui haec est, o Glauco, lex ipsa, quae disserendi artem continet. (2) Id scilicet nemo nobis adversabitur dicentibus, nullam esse praeter hanc disserendi methodum, quae de singulis rebus, quid sit unaquaeque, via possit et ratione adsequi; caeteras vero artes vel opiniones hominum cupiditatesque spectare, vel rebus contineri quae fiunt et componuntur (3) vel ad culturam eorum, quae e terra nascuntur vel composita sunt referri: illas autem, quas di-

(1) De Rep. VII. 531 D. (2) De Rep. VII. 531. D. E.
(3) Artes ποιητικὰς intelligit V. Soph. 219.

diximus τοῦ ὄντος τι ἐπιλαμβάνεσθαι *veritatis nonnihil asſequi*, geometriam, quaeque hujus sunt comites, de veritate somniare quidem, sed ὕπαρ eam adspicere non posse, donec ὑποθέσεσι, *suppositionibus*, utentes, has ratas esse et immobiles sinunt, cum earum reddere rationem nequeant. Ὧι γὰρ ἀρχὴ μὲν ὃ μὴ οἶδε, τελευτὴ δὲ καὶ τὰ μεταξὺ ἐξ οὗ μὴ οἶδε συμπέπλεκται, τίς μηχανὴ τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν ποτὲ ἐπιστήμην γενέσθαι; — Οὐδεμία, ἦ δ' ὅς. *Cui enim principium est id, quod quis nescit, finis autem et intermedia ex iis item, quae ignoramus conflata sunt, collectam inde conclusionem quo tandem pacto scientiam vocemus? — Nullo, inquit* [1]. Est hoc nempe fastigium, quo ducere nos dialectica debet. Habent disciplinae omnes axiomata quaedam, ut ὑποθέσεις, quibus tamquam principiis, nituntur; haec autem ut ipsae intacta relinquunt, ita uni hoc proprium disserendi arti est, ut et agat de hisce et ad remotiora etiam, atque ipsa adeo principia reducere conetur. Quod hac tandem sententiâ enunciat Socrates, rem totam paucis verbis complectens: οὐκοῦν ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος μονὴ ταύτῃ πορεύεται, τὰς ὑποθέσεις ἀναιροῦσα ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν, ἵνα βεβαιώσηται, καὶ τῷ ὄντι ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῷ τινὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορωρυγμένον ἠρέμα ἕλκει καὶ ἀνάγει ἄνω, συνερίθοις καὶ συμπεριαγωγοῖς χρωμένη αἷς διήλθομεν τέχναις· *dialectica igitur sola sic pro-*

ce-

(1) De Rep. VII. 533. B. C.

cedit, ut suppositiones ad ipsum principium redu-cas, quo magis firmo pergat incessu, et animi oculum in coeno barbarico defossum sensim placi-deque sursum trahat atque attollat, ministris at-que adjutricibus ad convertendum utens illis, quas diximus, disciplinis. [1]

De disciplinis mathematicis justo proposito tractandis.

Incidimus ita derepente, duce Platone, in me-diam dialecticam. Sed de mathematicis disciplinis quod dixit ille, neminem eas adhuc recte tractas-se, quo plenius intelligatur, haec videntur de earum proposito addenda. Fuerunt subinde ma-thematici, qui abditi in bibliothecâ suâ excluderent inde omnes, quotquot non, ut ipsi, caeteras exosi artes et doctrinas, in solis haererent lineis et circulis, arcendique caussa Januae inscriberent, Platonem imitaturi scilicet, μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω. Isti quid spectarint, nescio: hoc constat, aberrasse eos procul a sententiâ Platonis, qui om-nium esse disciplinarum et mutuam et cum ma-thematicis artibus conjunctionem statuebat. Sed doctrinae ipsi suae nec excellentiam nec vim divi-nam perspexerunt, quae, Platone judice, non so-

lum

(1) De Rep. VII. 533. C. D. v. Wyttenb. ad Plut. de S. N. V. p. 95.

lum ad astrorum universaeque naturae conditionem explorandam, verum omnium maxime πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ζήτησιν, *ad pulcri bonique disquisitionem* et valet et tractanda est [1]. Exemplo id comprobarunt suo maximi tam veteris, quam recentioris aevi mathematici, qui acerrimo iidem valuerunt pulcri bonique sensu, ipsis autem hisce mathematicis studiis eximie hunc et acuerunt et excoluerunt. Scilicet quid pulcrum est, quid bonum, quid in qualicunque re excellens et praeclarum, nisi quod idem est verum? Ad verum autem investigandum pertinent hae disciplinae potissimum. Quapropter Plato tractandas eas censuit, non ipsarum caussa, nec vero solum, ut rebus physicis explicandis adhiberentur, sed omnium maxime, ut erudirentur iis ingenia juvenum, ut quod in artibus pulcrum, in officiis moribusque honestum est et bonum, adsequerentur facile, ut, excitato purgatoque animi oculo, verum in rebus omnibus, pulcris, bonis, justis, tamque divinis illis, quam humanis, quasi adspicerent mente. Hoc disciplinarum mathematicarum, de Platonis sententiâ summum propositum est: id vero omnibus fere ipsius aetate novum accidebat et inauditum. Sed haec de studiis mathematicis sufficiant, nunc dialecticam persequamur.

(1) De Rep. VII. 531. C.

DE

DE

DIALECTICA.

Est dialectica apud Platonem, ut aliquoties jam memoravimus, princeps disciplinarum omnium: lex est, cujns caeterae quasi prooemia sunt: imo vero, quod deinde videbimus, arx apud eum est et sepimentum doctrinarum. Quae quemadmodum accipienda sint, patuit jam nobis quodammodo e dictis Socratis in libris de Republica; verum multum abest, ut, quae hujus sit disciplinae vis, amplitudo, ubertas, declaraverimus satis. Duce Platone incidimus in dialecticae partes summas longeque difficillimas, ipsam vero vix attigimus; quid efficere maxime debeat, vidimus, sed quae ejus ratio sit et progressio, ignoramus adhuc. Si qua vero disciplina est, cujus via et ratio apte ordineque et ab initio exquirenda videatur, dialectica est, quippe quae et mathematicis et nullis non disciplinis viam et rationem praescribit: unde merito sane a recentioribus disciplinarum regina vocata est. Et vero Plato, priusquam de eâ in hoc de Republica opere ageret, in Phaedro jam praecipueque in Sophista et Politico totam ejus rationem declaraverat. Iccirco accuratius pleniusque nobis, nec profecto ex hoc uno philosophi opere res exponenda videtur: haud sufficiet adeo, de uno egisse Platone. Praemittenda disquisitio est, quid Socrates fecerit hac in re, quidque Pla-

toni

toni perficiendum reliquerit: tum etiam, quid molitus sit post utrumque Aristoteles cum ad dialecticae vindicandum in doctrinis principatum, tum ad novam huic adjungendam ipsius veri, *αὐτοῦ τοῦ ὄντος*, doctrinam, quam posteri metaphysicam appellarunt. His demum exploratis, Platonis nobis dialectica quasi in conspectu, pura et sincera, erit posita, ut qualis fuerit, quid sibi proprium habuerit et singulare, quamque item in Aristotelem et sectas deinceps omnes vim exercuerit, intelligatur. Nam nisi in hoc celeberrimo philosophorum triumviratu, Socratis, Platonis, Aristotelis, suus Platoni locus adsignetur, dialectica philosophi, ipsa adeo philosophia penitus et tota cognosci nullo modo potest. Vident lectores, quis sit quamque late pateat campus, in quem nunc nobis excurrendum est. Et profecto, quod ab initio diximus, hanc esse in primis disciplinam, quae et prodesse maxime et obesse philosophiae doctrinarumque studiis possit istiusmodi est, ut locus hic nobis in philosophorum, imo omnium in usum, qui doctrinas tractant, latius omnique ambitu tractandus videatur. Operam autem dabimus, ut in his exponendis quae abstrusa vulgo et perobscura videntur, perspicuitati et quoad ejus fieri potest, suavitati consulamus. Quod ut nobis e voto cedat, adhibebimus continuo disquisitioni historiae lumen: dialecticae exquiremus in genere humano originem et initia: procedemus inde ad Socratem et propriam ejus me-

methodum, τὴν ἐπαγωγὴν, quae vulgo vocari *inductio* solet: huic Aristotelis opponemus rationem, quo accuratius ab utriusque dialectica Platonicam distinguamus, et haec qualis sit, perspiciamus. Quibus expositis tandem, quae vis sit dialecticae Platonicae ad nullas non artes doctrinasque tractandas rite, et recludendum juvenibus ad veritatis scientiam iter, nos, auguror, non latebit.

Dialecticae apud Graecos initia.

Constat inter omnes, sic eluxisse apud Graecos philosophiam, ut novum videretur in genere humano studiorum genus exstitisse. Quodsi quaerimus, quid praesertim his studiis novitatis speciem commendationemque conciliaverit, fuerunt multa quae eo valerent et varia; sed nihil id effecisse efficacius, quam dialectica, videtur. Nam tulit Oriens sapientes, rerum divinarum humanarumque studiosos et peritissimos, doctrinarum tulit tantum non omnium initia, et una cum hisce sententias de Deo, de homine, de mundo gravissimas et plenas philosophiae. Nec defuit Orientalibus perquirendi studium, cum diligentia et assiduitate conjunctum, quippe, si defuisset, tantum, quantum diximus, non invenissent. Verum disserere apte diserteque de omni argumento, rem propositam in suas partes disponere et definiendo,

do, discernendo, distribuendo illustrare, ratiocinandoque procedere ad prima rerum elementa, id Graeci fecerunt eoque viam sibi ad inveniendam veritatem repererunt, quod philosophiae proprium est, Orientales vix inchoarunt. Nec vero hanc facultatem ipsi Graeci continuo consecuti sunt. Qui primum apud eos prodierunt philosophi, vel erant poëtae vel sententiarum inclaruerunt, ut Orientales, gravitate et sapientiâ, unde sic ut illi *sapientes* sunt appellati, vel, si scriberent, opiniones suas non disserendo persuadebant lectoribus, sed oraculorum instar pronunciabant simpliciter. Socratis demum aetate et paulo ante hunc philosophiae parentem, efflorescere in Graecia dialecticae studia coeperunt. Scribebant obscure etiam tunc nonnulli, in quibus Heraclitus, σκοτεινὸς ille, sed Hippocrates, Democritus Pythagorei, quamvis naturâ magis, quam arte excellentes, apte jam dilucideque scribendo philosophiam explicabant: artem vero de industriâ tractare Eleatici et Megarici philosophi, tum etiam Sophistae studuerunt, hi dicendo, orationibus de nullis non rebus publice habendis, scriptis item de ipsâ arte edendis: illi colloquendo magis sive argumentando, invicemque disputando, sive potius captiosis interrogatiunculis sibi invicem ad confutandum quasi insidiis struendis. Sed quicquid in aliis quibuscunque Graeciae regionibus sive ultro sive arte tentarunt hac in re philosophi, omnium merita et superarunt et obscurarunt adeo Athenienses.

Ho-

Horum civitas post bellum Persicum theatrum esse coepit artium omnium et doctrinarum, quo et alii aliunde et undecunque Sophistae confluentes, hic rerum peritiam, hic eloquentiae facultatem, hic maxime bene dicendi scribendique artem et ostentabant publice et docebant. Qui vero in hisce tam eloquentiae, quam dialecticae laude prae caeteris inclaruerunt omnibus, non advenae, sed ejusdem hujus civitatis inclytae cives fuerunt. Una urbs Attica, ait Vellejus Paterculus, pluribus sanae eloquentiae, quam universa Graecia, operibus floruit (1). Principes oratores Attici fuerunt, Pericles et Demosthenes: Attici eloquentiae doctores primarii, Antiphon et Isocrates: Attici, quod maxime animadvertendum, dialecticae germanae auctores, Socrates et Plato. Et si qui aliunde oriundi his studiis excelluerunt, ut Aristoteles, dialecticus plane consummatus, quamquam non orator, hi fere et dicti sunt Attici et habiti, quippe ejusdem urbis Atticae disciplinis a tenerâ inde aetate imbuti et exculti. Quamobrem studiorum horum initia aliunde repetenda sunt, sed ipsa tam cogitandi bene, quam dicendi ars Athenis demum ab ipsis Atheniensibus sic culta est, ut ab his unice et aequales et posteri exempla

(1) Vell. Pat. I. 18. de palmaria Ruhnkenii emendatione. Vulgo legitur: *pluribus annis eloquentiae, quam universa Graecia, operibusque floruit.* V. Hist. Crit. Orat. Graec. p. 57.

pla duxerunt ad hodiernum aevum, quae non dico superare, sed aequare adeo vix potuerunt. Nec temere dicamus, quantum Graeci caeteris populis praestiterunt philosophiae studio, tantum eloquentiâ et dialecticâ caeteris Graecis praestitisse Athenienses.

Debuerunt hanc gloriam Athenae praeclaris oratoribus, quos protulerunt; sed dialecticae initia, quae et justa esset nec ad eloquentiam tantum informandam rite, sed ad ipsam colendam philosophiam valeret, hujus initia ab uno videntur Socrate maxime repetenda. Quid sibi vellet ille interrogando arguendoque, quod in gymnasiis, in foro et nullis non civium conventibus factitabat, non adsequebantur aequales; quo accidit, ut peculiare hoc videretur *Sophisticae* genus esse, atque ipse a comicis tamquam unus Sophistarum in scena traduceretur; posteri demum id intellexerunt, postquam cum alii Socratici, tum Xenophon et Plato hanc veram dialecticam, tradendis ejus sermonibus, exposuerant. Id autem prae caeteris maxime patefacere Plato studuit, qui et rationem hujus dialecticae et vim, quam in audientium animos haberet, scribendis dialogis, exprimeret: idem adeo iisdem dialogis, quae vel ipse in hac arte invenerat, vel e Socratis aliorumque ratione duxerat, complexus est: ut nobis nunc quidem, si germanae dialecticae rationem veram adsequi velimus, ex his maxime fontibus hauriendum sit. Patebit ita omnibus, quod non-

 dum

dum omnes vident, non confirmando, probando, demonstrando constare dialecticam, sed primum *quaerendo* procedere: non fructum ex ea unice capiendum esse, ut, quae vera existimantur, nobis aliisque persuadeamus atque a dissentientium opinionibus defendamus, sed in primis, ut *inveniamus* vera: nec tantum nos per eam ad bene cogitandum, dicendum, scribendumque proficere, sed, quod Platoni placebat potissimum, eo simul valere ejus studium oportere, ut ipsi totâ mente quasi *convertamur* ad veritatem. Sed de his singulis singulatim viâ et ratione agamus.

Socratica dialectica.

Non dicendo solum publice aut scribendo exercetur dialectica, sed praesertim, ut ipsum docet artis nomen, τῷ διαλέγεσθαι, *colloquendo*. Id autem Socratis sermonibus proprium fuit, ut, priusquam is juvenes ad verum adsequendum duceret, purgaret eorum animos vanitate, tumore, praejudicatis falsisque opinionibus, quippe quas cogitandi censebat recteque dicendi scribendique gravissima impedimenta. Neglectum hoc omni aevo a plerisque est, qui dialecticam tradiderunt: methodos quaesiverunt, quibus, tamquam instrumentis, viam veritatis aperirent; ipsum vero cognoscendi principium summum, veri amorem, qui exserere sese, nisi sublatis impedimentis non potest, vix attenderunt. Quo magis nos, in exquiren-

relato hoc principio, κάθαρσιν illam Socraticam et μαιευτικὴν fuse diligenterque exposuimus. Verum Socratem adhuc consideravimus *Platonicum*, i. e. uti apud Platonem, hujus simul sententiam declarat; sed cum hic *ipse*, ut cogitavit locutusque est, Socrates agatur, prodeat nobis e Xenophontis Memorabilibus, nil habens alieni, sed sic, ut solebat, cogitans dicensque. Inciderat aliquando in Glauconem, Platonis fratrem, eumdem, quem hic dicentem in Politia induxit, juvenem non malum ingenio, sed inflatum opinione praestantiae suae et nescio quid magni et praeclari et spe praecipientem et jam jam in ipsa civitate suscepturum. Huic obviam factus, o Glauco, inquit, praeesse civitati nostrae cogitas? — Equidem, mi Socrates, inquit. — Profecto, ait, si quid aliud humanis in rebus, hoc certe praeclarum est. Poteris enim, si hoc impetraveris, ipse consequi quaecunque concupiveris, amicos juvare, domum paternam extollere, patriam amplificare: clarus item eris primum in urbe, deinde in Graecia et fortasse etiam, uti Themistocles, apud barbaros: ubicumque autem fueris, nusquam non eris illustris. Haec cum audivisset Glauco, efferebatur animo, lubenterque manebat. Socrates vero deinde, planum est igitur, ait, mi Glauco, necessarium esse, ut, si quidem esse in honore velis, aliquam reipublicae utilitatem afferas. — Omnino, ait. — Non igitur rem celaveris per Jovem, inquit Socrates, sed dic nobis, unde in-

cipies civitati prodesse? Hic cum Glauco taceret, quippe considerans, unde potissimum inciperet, nonne, ait Socrates, perinde ac, quum amici domum vis amplificare, locupletiorem eam reddere niteris, ita et civitatem conaberis opulentiorem reddere? — Omnino, inquit. — Fueritne igitur opulentior, si proventus ei complures accedant? — Consentaneum est, ait. — Dic igitur, quibus ex rebus civitas haec proventus habeat et quanti illi sint: nam planum est, haec te considerasse, ut, si quidam in iis exigui sint, eos tu expleas; si quidem autem amittantur, eos rursus compares. — Ego vero, ait Glauco, nunquam profecto haec consideravi. — Quodsi haec neglexisti, ait Socrates, saltem sumtus civitatis nobis expone. Nam certum est, reputare te animo, ut supervacaneos tollas. — Ne hos etiam, per Iovem, inquit, attendi. — Ergo ait, differamus aliquantum rationem locupletandae civitatis. Nam qui possit fieri, ut harum rerum curam habeat is, qui et sumtus et proventus ignorat?" (1)

Haec Socratis fuit nativa dialectica, qua efficere studebat, ut revocatus quis a vanis consiliis propositisque, quibus esset impar, videret, quid deesset sibi nec susciperet majora illa et praeclara, antequam se ipsum iis perficiendis idoneum reddidisset. Erat autem haec colloquendi disserendique ratio ad τυφὸν non tantum coërcendum, re-

(1) Xenoph. Mem. III. 6. §. 2-6.

reprimendamque arrogantiam, sed etiam, quod deinceps spectabat dialecticae parens, ad recte de rebus judicandum accommodata. Pertinebat eo porro, ut res, de qua ageretur, definiretur apte, ne temere vagaretur disputatio. Socrates, ait Xenophon, putabat, eos, qui scirent, quid essent res singulae, posse aliis etiam eas explicare: qui vero nescirent, eos et falli et alios quoque fallere [1]. Quae definiendi ratio non vulgaris illa erat, qua vocabula obvia aliis vocabulis declararentur: *res* ille, non voces spectabat. Veluti quum ageret cum Euthydemo de justitia, non vocem hanc, ut Logici fere solent, longo verborum ambitu interpretari conabatur: sed homines quaerebat continuo, qui essent sapientes. Sapientiam, inquit, quid esse dicamus? Dic mihi: utrum tibi sapientes in iis, quae norunt, sapientes esse videantur, an aliqui sint in iis sapientes quae nesciunt? — Nimirum in illis sapientes sunt, quae sciunt: nam qui possit aliquis esse sapiens in illis, quae nescit? — Num igitur sapientes, scientiâ sunt sapientes? — Quanam alia re sapiens aliquis fuerit, si non scientiâ? — Num vero putas, quiddam aliud esse sapientiam, quam quo homines sapientes sunt? — Non equidem. — Ergo sapientia est scientia? — Mihi quidem videtur. — Ergone tibi videtur, hominem res omnes scire posse? — Imo nec partem adeo rerum ali-

quam-

(1) Memor. IV. 6. §. 1.

quantulam. — Homo igitur in omnibus nequit esse sapiens? — Minime profecto. — Ergo in eo quis est sapiens, quod scit? — Mihi quidem videtur [1]. Similiter de pietate, de fortitudine, de aliis virtutibus quaerens, ipsos homines respiciebat continuo, qui essent pii, fortes, aliis virtutibus praestarent. Sic maxime non verba verbis, sed res ipsas aptâ earum vel hominum consideratione declarabat. Nativam hanc fuisse diximus Socratis facultatem. Nam artem in his omnibus non cogitasse videtur: imo vero hac naturae viâ artibus dicendi, quas excogitaverant publiceque crepabant et docebant sophistae, opponebat sese, ut ipsis vanis et ad vana omnia ac temeraria adducentibus. Sed quamvis naturam haberet ducem dialectica Socratis, artis tamen viam et rationem tenebat, eratque propria ei methodus, ut primum sic, ut diximus, res definiret, tum vero, quod nobis omnium est maxime animadvertendum, a rebus obviis ad eas interrogando escenderet, quae ignotae essent, saltem minus sive paterent sive attenderentur. Exemplum nobis occurrit in iisdem ejus cum Glaucone, quos memoravimns, sermonibus. Tacebat hic ad quaestionem, unde ipsi esset inchoandum, si prodesse civitati studeret. Socrates vero, ut haberet is quod responderet, amici domum memorabat. Hanc rogabat si juvare velis, non-

(1) Xenoph. eod. §. 7.

nonne ditiorem reddere studeas? Notae sunt cuivis res domesticae et rebus politicis simpliciores: ex illis igitur declarare hasce nitebatur. Similiter idem in elegantissimo cum Charmide sermone. Contraria hujus juvenis conditio erat: nam ut Glauco capessere summa in republicâ munera avebat, ita hic ad populum procedere prae verecundia non audebat. In hunc igitur incidens Socrates, dic mihi, inquit, mi Charmides, si quis, quum in ludis vincere possit, eâque re cum ipse honorem consequi, tum patriam in Graeciâ illustriorem reddere, decertare nolit, qualem existimes hunc hominem esse? — Mollem sane, inquit, atque ignavum. — At si quis, quum possit rempublicam tractando, cum civitatem amplificare, tum ipse ob id honorari, hoc tamen facere reformidet, nonne is merito ignavus habeatur? — Fortassis, inquit; sed cur haec me interrogas? — Quod te, inquit, cum possis, nolle tamen arbitror procurare ea, quorum participem te esse necesse sit, quum sis civis [1]. Illustre hujus methodi Socraticae exemplum est in notissimâ philosophi cum Aristodemo de providentia disputatione. Hunc enim quum accepisset neque Diis sacrificare neque divinatione uti, imo et ridere omnes, qui haec facerent, dic mihi, ait, Aristodeme, suntne quos ob sapientiam sis admiratus? — Sunt sane, inquit. — Dic nobis eorum no-

(1) Xenoph. Mem. III. 7. §. 1 et 2.

nomina. — Equidem Homerum in pangendis carminibus epicis admiratus sum maxime, in dithyrambo Melanippidem, in tragoedia Sochoclem, in statuaria Polycletum, in pictura Zeuxim. Hic Socrates, utri vero videntur tibi, inquit, majore digni esse admiratione, qui simulacra mentis motusque expertia perficiunt, an qui animalia mente et motu praedita (1)? — Et sic quidem a rebus cuivis patentibus, quaeque sensibus percipiuntur ad res divinas Deique providentiam escendit. Sed hospes sit necesse est in scriptis Socraticorum, qui vel verbo monitus, non hanc continuo rationem animo repraesentat. Quoscumque habebat Socrates cum quibuscunque hominibus sermones, tum etiam, quum judices alloquebatur publice, ut persuaderet illis, a rebus tenuissimis et vilissimis exempla petebat: sutores loquebatur, fabros, rusticos, eorumque artes et instrumenta. Haec scilicet omnibus erant nota, non cultis tantum, sed rudibus etiam et agrestibus, pueris adeo: sed ducens ille a sordidis his et abjectis sermones, res declarabat facillime, de quibus cultissimi viri omni tempore vix quidquam proferre, quod probabile esset, potuerant. Ab Aristotele haec ratio ἐπαγωγὴ dicta est (2), a Cicerone et Latinis *inductio*. Haec docendi ratio quam sit simplex, quam item ad persuadendum efficax, nemo est, quin

(1) Xenoph. Mem. I. 4. §. 2. 5. (2) Aristot. Analyt. post. L. I. c. 1. Top. I. 10. et passim. Cic. Top. c. 10.

quin videat sua sponte: sed esse eandem, quod diximus, naturae congruam, eo patebit manifestius, quo magis nativam hominis in disquirendo rationem attenderimus. Nam homo, quamvis universas mente ideas habeat, sine quibus judicare de rebus non potest, tamen a singulis ad universa, a simplicibus ad composita, ab iis quae videt, audit, manibus contrectat, sensibus omnino percipit, ad ea quae non patent sensibus, progreditur: quo fit, ut haec declarentur vocibus ab illorum notionibus et imaginibus ductis. Sic a pueritia suscepimus animo rerum sensibilium notiones, et has notiones in res, sensibus non patentes, divinas in primis, traduximus: unde Diis fere mortales hominis formam, certe ingenium, tribuerunt. Hanc naturalem animadvertendi inquirendique rationem sequebatur monendo praecipiendoque Socrates: quin etiam ducem se praebebat et comitem discendi studiosis, ut una cum illis animadverteret omnia, ipse submonstraret, illi attenderent: ipse quaereret, quid effici e singulis posset: ipsi id efficerent. Id Graeci προαγάγειν vocare solebant, et, esse hanc dialecticae rationem unam maxime naturae consentaneam, linguae docent. In his ipsis nos scribendis saepenumero jam *viae* et *itineris* usurpavimus notionem: διηγεῖσθαι veteres de *ducendo* proprie, sed item de *narrando*, *exponendo*, *docendo* usurparunt: μεθοδὸς vocabulum est in lexicis legitimum. Quid dicam de nostro *onderwij-*

weisen? Respondet non tantum Socraticae methodo., sed, quae docendi optima ratio sit, quae sola sit ratio, qua is, qui docetur, quoad ejus fieri possit, ipse per se progrediatur, haec propria linguis Germanicis vox, ut et similes voces, exprimit (1). Quo miror magis, verae institutionis principia ex interiore fere psychologia ducta esse, quae est incerta, non vero, certe raro, ex ipsis esse explicata linguarum elementis. Nam si qua alia, haec sunt certa, quippe ex ipsa hominis mente sponte orta, omniumque consensu usuque comprobata. Nec vero respondet tantum hoc verbum nostrum Socraticae dialecticae, sed explicat eam simul, certe illustrat. Sic enim viâ suâ cum aliis procedebat ille, sic *συζητεῖν* cum illis solebat, ut mentem eorum in ea intenderet, quae negligebant fere, ut levia et futilia: haec iis monstrabat identidem, imo vero submonstrabat, i.. e. leviter monendo, gestu, digito in memoriam revocabat: ipsi autem haec attendentes, cum ipso ex hisce, quamvis levibus et futilibus, ad maxima omnia explicanda, conjecturam ducebant.

Dialectica Aristotelis.

Ἐπαγωγὴ huic Socraticae dissimilis est et opposita quodammodo Aristotelis *συλλογιστική*. Nam ut

(1) Gall. *enseigner*.

ut quaerere; interrogare Socrates solebat, ita Aristoteleae erat disciplinae proprium, ut poneretur, probaretur, demonstraretur. Quam esse syllogismi Aristotelici naturam, omnes norunt, qui umquam arte disputarunt. Cumque Socrati sufficeret, si quis ipsius ductu ad probabilitatem pervenisset aliquam, id contendebat Aristoteles agendum esse dialectico, ut, positis quae certa essent, ad certam rerum scientiam procederet. Unde intelligitur, quemadmodum constructa a philosophis sint, quae vulgo dicuntur *systemata:* intelligimus item, systemate condito, facile ei aliud prorsusque contrarium opponi potuisse. Ipse praecipit Aristoteles, ut quaeramus continuo, quae si non certa, maxime videantur manifesta; hinc autem et argumentationem et conclusionem petamus. Quocirca cum agatur in his *verisimilitudo* summa, postquam suis quis hypothesibus disputationem inaedificavit, licet aliis contrariam quaerere de eodem argumento sententiam universam non minus verisimilem, ex eaque contrariam efficere conclusionem. Hac usurpanda dialectica ratione, si quidem hypotheses pro arbitrio ponerentur fere, quid verum esset, absconditum est magis, quam patefactum, et suscepit inde philosophia prudentium hominum contemtum summum. Quamquam non diffitendum est, eandem methodum ad artem exercendam dicendi valuisse plurimum. Nam dedit opportunitatem facultatemque augir, in utramque partem de eodem

dem argumento disputandi: unde disputationes manarunt copiosissimae elegantissimaeque philosophorum veterum, in primis Academicorum: ipsius fluxerunt Ciceronis orationes palmariae in disputationibus Academicis, de finibus, de natura Deorum, aliis, illis si non pares, certe simillimae, quas ad Senatum, ad Quirites, pro rostris, in ipso eloquentiae regno, habuit. Et hic nobis patet maxime dialecticae apud Veteres et eloquentiae conjunctio: quarum artium alteram dixit Aristoteles alteri esse ἀντιςροφὸν. Adhibebant Oratores dialecticam, quo magis sententiam suam civibus persuaderent: philosophi autem cum nihil in civitatibus illis eloquentiâ haberetur majus et illustrius, et juvare oratores studebant, ut, in tantae gloriae societatem pervenirent quodammodo, et ipsi scribendo dicendoque cum illis de eloquentiae palmâ concertabant. Verumtamen factum ita simul est, ut tanto splendore elucentes hae artes obscurarent plane simplicem veritatis investigationem: haec negligeretur, illa vero istis adhiberetur argumentis maxime, quae maxime veritati repugnarent. Id enim dialectici, id oratoris summa habebatur laus, ut quae essent falsa, haec dicendo efficeret, ut vera viderentur.

Ita erat Aristotelis συλλογιςικὴ methodo, consilio inprimisque effectu Socraticae ἐπαγωγῆς perquam dissimilis. Quod ipsum Aristotelem non latuit. Duo sunt, ait, διαλεκτικῶν λογῶν genera,

ἐπα-

ἐπαγωγὴ et συλλογισμός: illa ἀπὸ τῶν καθέκαστα ἐπὶ τὰ καθόλου procedit, estque πιθανωτέρα, καὶ σαφέστερα, καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν γνωριμωτέρα, καὶ τοῖς πολλοῖς κοινόν· συλλογισμὸς vero βιαστικώτερος καὶ πρὸς τοὺς ἀντιλογικοὺς ἐνεργέστερος. [1] Operae pretium est autem animadvertere, rediisse ita post Aristotelem dialecticam ad incunabula, ut ita dicam, sua. Nam ut ante Socratem hujusque aetate in Eristicâ sectâ inanium fuerat contentionum plena, utque adhibita a Sophistis fuerat ad eloquentiam, maximeque ad caussam inferiorem dicendo superiorem reddendam, par denuo ejus usus apud Academicos, Stoicos, Epicureos esse coepit. Contendebant denuo Alexandrina aetate philosophi de verbis magis quam rebus, et abusi sunt pariter eloquentiâ. Pariter Romae in justitiam dicebat Carneades, ut duobus saeculis ante Sophistae Athenis ipsi adeo virtuti justitiaeque haud pepercerant, ut prudentiae politicae facundiaeque gloriolam scilicet aliquam caperent. Thrasymachum apud Platonem, cui Socrates et Plato germanam philosophiam opposuerant, imitari et superare adeo cavillando conatus videtur. [2] Sic tempora mutata sunt: imo vero ad pristinas ineptias Sophisticasque cavillationes redierunt. Sed hac aetate eloquentia et minus, quam antea, commendationis habuit et plus detrimenti attulit. Nam fuerant Sophistarum tempo-

(1) Top. I. 10. p. 281. (2) Plat. de Rep. I. 343. D.

poribus moralis doctrina et politica in infantiâ suâ. Sophistae igitur, ut fit, â calliditate continuo, non ex justi principiis cum hominis cujusque, tum politicorum virorum praestantiam repetebant: quod et serio faciebant eorum principes et miro acumine parique eloquentiae copiâ et elegantiâ. Nam vim et quasi maturitatem consecutae hae doctrinae per Socratis et Platonis philosophiam et Demosthenis eloquentiam, ut turpe esset vehementerque noceret moribus, sic ad ludicra negotia eloquentiâ abuti. Consenescebat item hac aetate apud Graecos eloquentia, ut gratiae pristinae atque ubertatis vix levia referret vestigia: dialectica vero nunc demum praeceptis legibusque disputandi erat confirmata, ac per eloquentiam, quamvis decrepitam, quamvis apud Stoicos quidem ad infantiam redeuntem, tamen per eam, qualemcumque tandem, vim suam studebat exserere, mater fiebat contentionum futilium, falsasque opiniones non veri ignorantiâ temere, sed datâ operâ, sed rixandi caussâ elaboratis argumentationibus conclusionibusque probare aggrediebantur. Hac dialectica specie medio aevo in Europaeis populis prodiit, Scholastica ut erat, ita etiam ab illis et habita et appellata, qui, ad humani generis emolumentum summum, substituere ei Socraticam et Platonicam agressi sunt.

So-

Socraticae dialecticae et Aristoteleae discrimen.

Sed licet Aristotelis συλλογιστική, ut usurpata a posteris est, inductioni Socraticae repugnaret plane nocueritque perquam veritatis virtutisque studio, tamen non ita existimandum de illâ est, quasi rejicienda sit omnino et naturae fuerit contraria. Cavendum est maxime, ne Aristotelicae dialecticae auctorem cum syllogisticis sive scholasticis veteris recentiorisque aevi philosophis confundamus. Socratis dialecticam cum Aristotelis comparantibus, utriusque nobis tenenda est cum consilii tum utilitatis diversitas. Ambae *verum* spectant, sed Socratica illud *invenire*, Aristotelica *probare* nititur. Habent ita ambae utilitatem magnam, sed suam utraque, nec, quod altera efficit in studio veritatis, id efficere altera potest. Syllogismis connectendis nemo unquam mortalium quidquam invenit novi: hoc est Socraticae methodi. Quodsi quod inventum est, probare aliis et demonstrare velimus, vel, si sit rejiciendum illud, confutare, syllogismis utendum est. Haud peperit Socratica methodus Euclidis Στοιχεῖα: tum demum haec edi in lucem potuerunt, postquam Aristotelis syllogistica sive ab ipso sive ab aliis in mathematicas artes applicari coepit. Horum autem nullam esse ad discendum utilitatem, stultus sit necesse est, qui contendat. Et tantum abest, ut naturae adversetur methodus haecce, ut in fa-

mi-

miliari vitae sermonisque consuetudine, in vulgari scribendi docendique ratione, fere syllogismis homines ad declarandam sententiam suam, raro et vix unquam inductione utantur. Probando scilicet, quam inveniendo, ut possunt, ita solent etiam magis operam navare. Nec vero tam studiose omni aevo puerorum instutioni adhibitum fuisset Euclidis opus, si non synthesis aeque hominum menti, atque analysis conveniret. Sed ut vindicanda a multorum contemtu Aristotelis est ratio, ita ipse Aristoteles quis fuerit quidque fecerit, recte est dijudicandum. Ut auctor fuit methodi hujus, ita a multis homo haberi syllogisticus, imo vero scholasticus solet. Quod de eo judicium ferunt, qui ipsum nunquam legerunt, e solo eum judicant hominum rumore, e discipulis, ut vulgus, de magistro conjecturam capiunt, confunduntque divinum virum cum scholasticorum hominum, qui ipsius nomine se sustinuerunt appellare, multitudine. Qui legit Aristotelem, parum abest, quin tantâ eum, quantâ ipsum Platonem admiratione prosequatur, ac Ciceroni assentiatur facile, utrumque in omnibus scriptis, excepto uno Socrate, caeteris praeferenti philosophis omnibus. Novum Aristoteles excogitavit elaboravitque dialecticae ὄργανον, quo syllogisticam admirabili quadam ingenii subtilitate exposuit legibusque adstrinxit: nec tamen eodem Socratis neglexit ἐπαγωγήν. (1) Paravit

(1) Aristot. analyt. L. I. c. 1. et passim.

vit hoc *organum* ille posteritati magis, quam sibi suaeve aetati. Usi sunt syllogismis Stoici [1], ut aliorum confutarent doctrinam, suam confirmarent, usi sunt eodem consilio Scholastici: ipse Aristoteles vix est illis usus. Eadem ejus ratio ac Platonis fuit. Ut ille inventam a Socrate ἐπαγωγὴν, ita hic analyticam rationem, a Platone in lucem prolatam, scriptis usurpavit suis. Sed haec tum demum poterunt intelligi, postquam, quod nunc aggredimur et nunc demum aggredi recte possumus, Platonis methodum declaraverimus.

Platonis dialectica. Quid Socrati debuit Plato?

Haec de Socratis nobis et Aristotelis sufficiant dialectica. Medius inter utrumque Plato fuit, quippe illius discipulus, hujus magister; sed pariter ejus dialectica inter Socraticam et Aristoteleam medium tenet locum. Multa is debuit Socrati: ἐλεγκτικὴν sive μαιευτικὴν, artem plane Socraticam, utpote cum amoris conjunctam disciplinâ, nec minus animo moribusque quam menti salutarem: tum *definiendi artem*, qua res, de qua agitur, ex ipsius naturâ declaratur: in primis vero, quam modo exposuimus, quaeque et definiendo procedit et ipsius est μαιευτικῆς progressio, ἐπαγωγὴν sive *inductionem*. Sed haec fuerant a So-

(1) Cic. de Fin. IV. c. 4.

Socrate cum inchoata tantum, tum naturae magis instinctu, quam arte et consilio prolata. Plato vero eadem et attendit diligenter, et judicio exploravit, et auxit aliorum adhibendis, Eleaticorum, Megaricorum, ipsorum Sophistarum inventis: novo auxit dialecticae genere, quod modo memoravimus, *analytico*, ut vulgo vocatur, sive quod *cernendo jungendoque*, *διαιρέσεσι καὶ συναγωγαῖς* procedit. Sic autem viam munivit Aristoteli, qua hic progressus, analytico scribendi disserendique genere res omnes divinas et humanas explicare studuit. Sed alia sunt item, quae Socrati debuit Plato, quibusque tractandis superavit magistrum suum: ipsum ei debuit certum et constans dialecticae propositum.

Idem est apud Platonem dialecticae, quod arithmeticae, geometriae, caeterarumque doctrinarum finis. Valet haec pariter et vero maxime valet ad animum his rebus mutabilibus, dubiis et incertis eximendum, convertendumque ad ea, quae certa sunt et immutabilia. Ab iis, quae sensibus percipiuntur, abducit nos geometria. Non loquuntur germani geometrae circulos illos et triangulos, qui imperfecta specie in tabulis exstant picti, vel manu elaborati, vel apparent alicubi in rerum natura: hos vulgo relinquunt ac pueris: ipsi circulum ipsum, ipsum triangulum mente intuentur. Sic dialecticae Plato hoc praescribit officium, ut ad pulcrum, bonum, justum, ipsum per se, non quod apparet, trahat mentem et adducat, missis, quae vul-

vulgo his nominibus dicuntur, nec imperfecta sunt tantum, sed falsa, sed contraria subinde specie: isque demum, de ejus judicio, verus et dialecticus est et philosophus, qui omnium rerum tam puras animo, quam figurarum perfectus geometra ideas contuetur. Quod ut effici per dialecticam posset, per geometriam cognatasque disciplinas a teneris praeparandos censuit adolescentium animos, quo magis suscitaretur in iis ac purgaretur, quod diximus, veritatis ὄργανον. Sed dialecticae ad hoc perficiendum, ut item docet, major etiam vis est, quam caeterarum disciplinarum: imo vero, ut hae illud perficiant, dialecticae ope utuntur. Nulla res est, qua magis a teneris mentem nostram explicamus acuimusque, quam sermo mutuus: nulla, qua facilius efficaciusque a sensibus nos ad ea, quae sola cogitatione assequimur, revocamus. Ὀργανὸν vero illud, quod memoravimus, ipsius ille animi oculus, sexcentis oculis potior, quo tandem modo per mathematicas artes ad verum cernendum purgari acuique posset, si mutae hae essent, nec vox accederet sive docentis sive discentium, sive etiam tacita illius, qui secum ipse in discendo colloquitur? Sed ut sermocinando assequimur maxime bene cogitandi dicendique artem, ita utramque hanc artem complectitur dialectica, estque illa una disciplinarum omnium maxime efficax cum ad veri assequendam scientiam, tum ad hanc scientiam cum aliis communicandam. In his quidem Platonem altius spectasse Socrate, nemo

est quin sponte videat. Socrates res illas sublimes et difficiles sapientibus cedebat; ipse sua curabat aliorumque negotia i. e. animum suum et veram civium suorum salutem. Veruntamen et Socratem propius ad Platonem accessisse, et magis Platonem a Socrate profecisse, quam vulgo solet existimari, ex utriusque efficitur philosophiâ. Relinquebat, fateor, Socrates res sublimes, quae non hominem spectarent, doctis hominibus, qui his explicandis delectarentur: cujus rei testis nobis Xenophon est in Memorabilibus. Sed eodem opere, eodem loco Xenophon spectasse testatur Socratem, *τί εὐσεβὲς, τί ἀσεβὲς· τί καλὸν, τί αἰσχρὸν· τί δίκαιον, τί ἄδικον* (1); Ecquid autem Plato in omnibus scriptis persecutus est diligentius, quam pulcrum, justum, sanctum, honestum? sunt haec ipsa ideae Platonis. Plato vero ut has duxit e Socratico fonte, sed suâ nobis sublimitate proposuit, ita non sic discessit a magistro, quin magna haec et sublimia hominum accommodaret societati. Omnis ejus de numeris, de geometriâ, de astronomiâ, harmoniâ, de hac ipsâ, quam nunc spectamus, sublimi sane dialecticâ disquisitio, omnium maxime ad civitatem refertur, ut, qui praefuturi sunt ipsi aliquando eamque beatam reddituri, optimis excolantur disciplinis. Ergo, si Socratis quaeritur et Platonis in dialecticâ propositum, hujus videtur majus sublimiusque fuisse,

a

(1) Xenoph. Mem. I. 1. §. 16.

a Socratico vero proposito vereque homini salutari non diversum.

De methodo Platonis,
quae cernendo jungendoque procedit,
sive de analysi.

Ad hanc item excolendam perficiendamque methodum, cum aliis, tum vero Socrati debuisse multum videtur Plato. Conjuncta illa quam proxime est cum Socratis ἐπαγωγῇ: imo vero priusquam apud eum ad cernendum jungendumque proceditur, res adducuntur vulgares, sensibus patentes, unicuique obviae ac notae, a quibus ad ea, quae exquiruntur, producimur. Complectitur item veram definiendi rationem, quae, Socrate auctore, non voces, sed ipsas res spectat. Quodsi ad inveniendum potissimum spectat Platonis methodus, a Socratica illud inductione, ut vidimus, non alienum est. Verumtamen quicquid aliis debuit Plato, sic ille hanc cernendi jungendique artem et descripsit et factitavit, ut novum dialecticae genus induxisse visus sit, fueritque illud per totam antiquitatem celebratum. Ipse hanc methodum in scriptis suis eo fere ardore praedicat, quo inventa sua inventores amplecti fere solent. Cum Phaedrum scriberet juvenili aetate, ἐραστὴν se esse hujus methodi profitebatur, eumque qui usurparet illam, ut Deum venerari. Τούτων δὴ ἔγωγε αὐτός τε ἐραστὴς, ὦ Φαῖδρε, τῶν διαιρέσεων καὶ συναγωγῶν,

ἵν'

ἵν' οἷός τε ὦ λέγειν τε καὶ φρονεῖν· ἐάν τε τινὰ ἄλλον ἡγήσωμαι δυνατὸν εἰς ἓν καὶ ἐπὶ πολλὰ πεφυκότα ὁρᾶν, τοῦτον διώκω

κατόπισθε μετ' ἴχνιον ὥστε θεοῖο (1).

Hujus ego, o Phaedre, discernendi jungendique artis et ipse amator sum, ut et dicere et cogitare possim, et, si quem alium posse existimaverim unum et multa pro rerum naturâ perspicere, illius ego sequor tanquam Dei cujusdam vestigia. Dubitabat illa aetate etiamnunc, quo nomine appellaret, qui eam tractarent: tantum abest, ut cum vulgari eam dialecticâ confuderit. Καὶ μέντοι καὶ τοὺς δυναμένους αὐτὸ δρᾶν, εἰ μὲν ὀρθῶς ἢ μὴ προσαγορεύω, θεὸς οἶδε· καλῶ δὲ οὖν μέχρι τοῦδε διαλεκτικούς (2). *Et sane illos, qui id facere possunt, rectene an secus Deus noverit; appello autem eos ad hoc usque tempus dialecticos.* Sed in Phaedro divinam methodum dicendi scribendique arti adhibebat: postea vim ejus et ubertatem interius perspicere coepit. Socratem in Philebo sic inducit cum Protarcho de eâ disserentem: οὐ γάρ ἐστι καλλίων ὁδὸς, οὐδ' ἂν γίγνοιτο, ἧς ἐγὼ ἐραστὴς μέν εἰμι ἀεὶ, πολλάκις δέ με ἤδη διαφυγοῦσα, ἔρημον καὶ ἄπορον κατέστησε. *Nec vero est nec esse potest pulcrior via ac ratio, cujus ego semper amator sum, saepius autem me illa fugit et destituit.* — Quaenam illa tandem? Dicatur modo. — Ἣν δηλῶσαι μὲν

(1) Phaedr. 266. B. Cf. Phil. 16. B. (2) Phaedr. l. l.

μὲν οὐ πάνυ χαλεπὸν, χρῆσθαι δὲ παγχάλεπον· πάντα γὰρ, ὅσα τέχνης ἐχόμενα ἂν εὑρεθῇ πώποτε, διὰ ταύτης φανερὰ γέγονε. *Quam declarare non ita difficile est, usurpare vero perquam est difficile; omnia enim, quaecunque in artibus inventa unquam sunt, per hanc in lucem sunt prodita.* Vide autem, quam dicam. — Dic vero tandem. — Θεῶν μὲν εἰς ἀνθρώπους δόσις, ὥς γε καταφαίνεται ἐμοὶ, ποθὲν ἐκ θεῶν ἐῤῥίφη διά τινος Προμηθέως ἅμα φανοτάτῳ τινὶ πυρί. *Donum Deorum, ut mihi videtur, divinitus ad homines per Prometheum quemdam una cum lucidissimo igne delapsa est.* [1] Unde intelligitur, quam late pateat apud Platonem per omnes artes artiumque inventiones vis dialecticae. Et vero fructum inde posteri ubertimum ceperunt. Dicitur Aristoteles primus fuisse, qui artes doctrinasque et distingueret a se invicem rite et singulis propriam constitueret rationem; idem vero ante eum jam inchoaverat Plato, certe quomodo id esset perficiendum, hac tradendâ cernendi jungendique arte, docuerat. Quin etiam quae scholae mathematicorum Platonicae tribui fere inventa solent, a novâ hac Platonis methodo repetenda magnam partem videntur. Quod Proclus animadvertit, quum ageret de Laodamantis mathematici inventis: καλλίστη μὲν μέθοδος ἡ διὰ τῆς ἀναλύσεως ἐπ' ἀρχὴν ὁμολογουμένην ἀνάγουσα τὸ ζητούμενον· ἣν καὶ ὁ Πλάτων, ὥς φασι, Λαο-

δά-

(1) Phil. 16. B. C.

θάμαντι παρέδωκεν, ἀφ' ἧς καὶ ἐκεῖνος πόλλων κατὰ γεωμετρίαν εὑρετὴς ἱςόρηται γενέσθαι. (1)

Quae cum sit hujus methodi universaeque dialecticae Platonicae vis et ubertas, nos quidem de *divisione* et *partitione* non, ut de communi quodam logicae loco agemus. Proferremus ita vulgares centiesque repetitas dialecticae sententias, in nullis non compendiis obvias. Proferre et quasi in lucem revocare ipsius Platonis methodum nobis propositum est, eamque ita producere, ut ab ipso descripta auctore est, cum definiendi arte et Socraticâ inductione conjuncta, uniceque valens ad rite et cogitandum et dicendum et scribendum, omninoque ut donum divinitus, quod ipse ait, per Prometheum quemdam ad hominum genus delatum. Ut vero id recte instituamus, hoc peto a lectoribus, ut, missis vulgaris dialecticae praeceptis, quibus a teneris sumus imbuti, ex uno mecum Platone haurire velint, eâdemque, quâ ille, viâ et ratione procedant.

Tres sunt dialogi Platonis, quorum alius ex alio fluxit, ut disserendi in iis quasi continuatio quaedam cernatur, *Theaetetus*, *Sophista*, *Politicus*. Recte hos *dialecticos* voces. (2) Nam, ut quaerendi interrogandique; sive potius obstetricandi in philosophia artem *Theaetetus* continet, ita hanc

(1) V. Casaub. ad Diog. L. III, 24. Cf. Dionys. Hal. art. Rhet. p. 66, et Stallbaum ad Plat. Phileb. Prol. p. LIV. (2) V. Ast Plato's Leben p. 53.

hanc cernendi jungendique methodum in *Sophista* et *Politico* exposuit Plato. De primo hujus trilogiae dialogo jam diximus: occurrit in eo nobis Theaetetus, philosophiâ adolescens indole praeditus, cui Socrates continuo quaestionem, quid sit scientia, proponit, ut, quae insunt ejus ingenio tamquam foetus, cum veras, tum falsas praejudicatasque opiniones eliciat, illas probet alatque, has rejiciat ac deleat, quo magis iis liberatum adolescentis ingenium, recte deinceps et cogitet et judicet. Non scientiae datâ operâ definiendae caussa sermones illi procedunt, sed illo proposito praesertim, ut *ars* quaerendi interrogandique Socratica, omnino ἔλεγχος sive μαιευτικὴ in luce ponatur. Simillimum *Sophistae* et *Politici*, de quibus jam nobis agendum, cum propositum tum argumentum est. Idem in iis occurrit Theaetetus: adsunt item pariter Socrates et Theodorus; sed accedit hospes aliquis Eleates, qui sic interrogando artem cernendi jungendique declarat, ut μαιευτικὴν antea declaraverat Socrates. Ingressus igitur Theodorus, uti heri, inquit, inter nos convenit, cum ipsi huc redimus, tum hunc adducimus hospitem Eleatem, virum plane philosophum. Socrates eum mirâ continuo urbanitate, nec vero sine ironiâ excipit. Tune vero, inquit, Theodore, non hospitem, sed Deum forte quemdam inscius secundum Homerum ad nos duxisti? Dicit enim ille, cum alios Deos hominibus, qui quidem justi pudoris participes sunt, tum Hos-

pi-

pitalem non minimum Deum, comites se praebere, ut hominum cum injurias, tum aequitatem inspiciant. Forte igitur et tibi quis Superorum comes est, ut nos, qui in disputando nihil magnopere valemus, et inspiciat et redarguat, ipse scilicet redargutionis aliquis Deus. (1) Hic Theodorus, non mos hic, o Socrates, inquit, hujus hospitis est, sed modestior est illis, qui contentionibus student, et videtur mihi vir Deus quidem minime, veruntamen *divinus* esse: omnes enim ego philosophos hos nomine voco. Ad haec Socrates, recte tu quidem, amice, respondet; sed horum genus videtur mihi non facilius ad discernendum, quam Deorum, esse. Nam viri illi, qui quidem non ficte sed vere philosophi sunt, propter caeterorum inscitiam, omni forma ac specie apparentes, urbes circumeunt, desuper in inferiorum vitam despicientes: et aliis quidem nullo, aliis omni honore colendi videntur: modo autem politicorum specie, modo sophistarum apparent: interdum etiam nonnullis plane videntur insani. (2) Hinc ille orsus petit deinde ab hospite, ut exponat sibi, quo tandem hi modo apud Eleates distinguantur, sophista, politicus, philosophus. Nobis autem ex hoc exordio intelligere licet, Platonis fuisse propositum, non, quae communis est sententia, ut sophistas politicosque homines irrideret: quamquam id fecit reapse nec minus

nus

(1) Soph. 216 A. B. Cf. Hom. Odys. P. vs. 485.

(2) Soph. eod. l.

pus festive, quam in *Nubibus* aliisque comoediis Aristophanes; sed, ut a sophistis et politicis *philosophos* distingueret, vel potius, quod spectasse magis etiam videtur, ut hoc distinguendi studio ipsam cernendi jungendique artem, quasi dramatice, lectoribus proponeret. Quamquam propositum non plane explevit. Nam sophistae et politico non adjecit philosophum. (1) Philosophus vero quis sit, alio deinceps opere, in *Politia* minus dialectice, sed non minus philosophice, ut ipsi jam vidimus, expressit. Sed pergamus. Hospes igitur, ut gratificetur Socrati, et sophistam exprimit continuo, quid sit, et facit non longa oratione, ut solebant Eleatici, sed ratione Socratica, interrogando ac respondendo: idemque, ut heri Socrates, ita nunc ipse, Theaetetum ad sermones invitat. Age, inquit, Theaetete, quid sit sophista, quaeramus: nam nunc quidem nomen solum habemus commune, rem vero, quae nomine appellatur, uterque facile nostrum propriam sibi habeat: oportet autem semper, rem magis ipsam cum rationibus, quam nomen solum sine rationibus, utrimque tenere. Genus autem illud, quod nunc exquirere in animum induximus, non omnium facillimum est ad assequendum, quid sit, *sophista* scilicet. Quae autem magno cum studio exquirenda sunt, de his vetus est ac communis omnium sententia, prius

ea

(1) Dubitat Plato, an hoc facturus sit Soph. 253 E. 254. B.

ea docere in parvis et facilioribus, quam in ipsis maximis, meditandi caussa considerari. Nunc igitur equidem, o Theaetete, nobis id suadeo, ut, cum difficile ad assequendum venandumque sit sophistae genus, primum in alio quodam faciliore assequendi ejus rationem praemeditemur: nisi tu forte commodiorem habes, quam indices, viam. — Ego vero non habeo. — Visne igitur vile quid quaeramus, idque conemur exemplum ponere majoris illius negotii? — Omnino. — Quid igitur proponamus, quod notum est omnibus et parvum, rationem autem non minorem, quam quidvis majorum, habet? Veluti *ἀσπαλιευτὴς*, *piscator hamularius:* nonne et omnibus id notum nec magni momenti negotium est? — Certe. — Viam illum et rationem habere ad id, quod quaerimus, aptam spero. — Id si ita esset, res se optime haberet. — Age, hinc exordiamur: dic mihi; artisne eum peritum, an expertem artis, alia vero facultate valentem ponemus? — Minime sane expertem artis. — Artium omnium duo sunt genera. — Quaenam illa? — Agricultura et quaecumque cultura quodvis mortale corpus spectat, tum vero etiam quicquid compositum est et fictum, quod supellex vocatur, arsque imitandi, haec universa uno nomine recte dicantur. — Quomodo et quo nomine? — *Πᾶν ὅπερ ἂν μὴ πρότερον τὶς ὂν ὕστερον εἰς οὐσίαν ἄγοι, τὸν μὲν ἄγοντα ποιεῖν, τὸ δὲ ἀγόμενον ποιεῖσθαί που φαμέν. Quodcumque quis, cum antea non fuisset, postea,*

co

eo adduxit, ut esset, is, qui id eo adduxit, fecisse, id autem, quod eo adductum est, factum dicitur. — Recte. — Cuncta, quae modo retulimus, illuc naturâ ipsa suâ valent. — Valent omnino. — Ποιητικὴν, *faciendi artem*, igitur summatim illa dicamus. — Sit ita. — Τὸ δὴ μαθηματικὸν αὖ μετὰ τοῦτο εἶδος ὅλον καὶ τὸ τῆς γνωρίσεως, τό τε χρηματιστικὸν καὶ ἀγωνιστικὸν καὶ θηρευτικὸν, ἐπειδὴ δημιουργεῖ μὲν οὐδὲν τούτων, τὰ δὲ ὄντα καὶ γεγονότα, τὰ μὲν χειροῦται λόγοις καὶ πράξεσι, τὰ δὲ τοῖς χειρουμένοις οὐκ ἐπιτρέπει, μάλιστ' ἄν που διὰ ταῦτα ξύμπαντα τὰ μέρη τέχνη τις κτητικὴ λεχθεῖσα ἂν διαγράψειε. *Genus autem deinde omne, quod ad discendum et cognoscendum pertinet, quodque refertur ad quaestum, ad certamina, ad venationem, quum horum nihil faciat quidquam, sed ea quae adsunt et facta sunt, partim sermonibus factisque sibi vindicet, partim vindicantibus non concedat, propter has omnes ipsius partes optime* κτητικὴ, *ars acquirendi, dicta, eas omnes complectatur ac definiat.* — Sic deceat omnino. — Cum igitur omnes vel ad κτητικὴν vel ad ποιητικὴν referantur, utri earum, o Theaetete, ἀσπαλιευτικὴν tribuamus? — Κτητικῇ sane. — Κτητικῆς autem nonne duae sunt species? altera, quae voluntariâ permutatione fit, dono, venditione, mercede: reliqua species vel facto vel sermone sibi vindicans, χειρωτικὴ sit. — Patet e dictis. — Χειρωτικὴν autem nonne bifariam dividamus? — Qua ratione? — Si palam sibi vindi-

cat,

cat, certando, si clam, venando eam procedere atque esse θηρευτικὴν ponamus. — Omnino. — θηρευτικὴν autem absurdum esset non bifariam dividere. — Dic, qua ratione? — Discernentes alterum speciem rerum non animatarum, alteram animatarum. — Quidni? Sunt enim ambae hae species. — Sunt sane, et decet nos non animatorum speciem, quippe nomine carentem, dimittere, praeterea item natantium quasdam partes et alia istiusmodi exigua; sed alteram speciem, quae viventium est animalium venatio, ζωοθηρικὴν appellare oportet. — Esto. — Ζωοθηρικῆς autem nonne duplex species jure dicatur, altera pedestris generis, variis formis nominibusque distincta, πεζοθηρικὴ, altera natantium animalium, ἐνυγροθηρικὴ? — Omnino. — Natantis generis partem natare per aërem, sive volare, partem per aquam natare videmus. — Quidni? — Et volantis quidem generis omnis venatio ὀρνιθοθηρευτικὴ dicitur. — Dicitur sane. — Aquatilium vero universe fere ἁλιευτική. — Omnino. — Quid? Hanc rursus venationem nonne in duas maximas partes dividamus? — Quaenam istae? — Partim hic retinaculis, partim percussione venamur. — Qua utrumque ratione distinguis? — Alterum, quoniam quicquid coërcendi gratia aliquid comprehendendo cohibet, retinaculum vocatur. — Recte. — Nassas, retia, laqueos, verricula, caetera hujusmodi nonne retinacula vocanda sunt? — Sunt omnino. — Hanc igitur venationis partem ἑρκοθηρικὴν vel simili nomi-

mi-

mine appellabimus? — Omnino. — Altera vero species, quae hamis et fuscinis captat, πληκτικὴ universo nomine dicenda est, nisi pulcrius quis aliud nomen invenerit. — Nomen mittamus, hoc enim sufficit. — Πληκτικῆς autem ratio, quae noctu ad ignis lumen ab iis, qui sic venantur, fit, πυρευτικὴ appellanda videtur. — Videtur omnino. — Altera autem ejusdem ratio, quae interdiu fit, cum in extremitatibus fuscinae etiam uncos habeant, tota ἀγκιστρευτικὴ vocatur. — Recte. — Hujus autem modus, qui a superiore parte in inferiorem procedit, quoniam tridentibus utitur maxime, τριοδοντία dicitur. — Sic appellant nonnulli. — Reliqua autem una nobis species est. — Qualis illa? — Percussio quaedam hamo facta, contra ac superior, neque in qualibet piscium parte, veluti fuscina, sed in capite et ore duntaxat, ab inferiore parte ad superiorem virgis et calamis attrahens: hujus quod potissimum, o Theaetete, nomen esse dicemus? — Existimo equidem quod modo proposuimus exquirendum, nunc jam perfectum esse. — Nunc igitur ἀσπαλιευτικῆς non modo nomen ego et tu communi sententiâ, sed rationem etiam ipsumque opus accepimus sufficienter. Nam universae artis dimidia pars erat κτητική; κτητικῆς autem χειρωτική; χειρωτικῆς θηρευτική; θηρευτικῆς ζωοθηρική; ζωοθηρικῆς ἐνυγροθηρική; ἐνυγροθηρικῆς pars, quae sursum procedit ἁλιευτική; ἁλιευτικῆς πληκτική; πληκτικῆς ἀγκιστρευτική; hujus autem pars, quae ab inferiore

re loco sursum attrahit, nomine ab ipso attrahendo assimulato, *ἀσπαλιευτικὴ*, quam quaesivimus, vocatur. — Id quidem omnino declaratum nobis est. —

Inductionem complectitur apud Platonem analysis.

Legenda haec lectoribus apposui, ut ipsi inde de Platonis dialecticâ judicarent. Et primum quidem inductionem, *ἐπαγωγὴν* Socraticam, quis est, qui in hisce non animadvertat continuo? In ipso principio a re quadam faciliore ac manifestiore inchoandum dixit hospes, ut hinc ad difficiliora atque obscuriora conjectura duceretur.(1) Est autem res illa facilior ac manifestior, ut hinc, itemque ex *Politico* patet, *παράδειγμα*, *exemplum*. Χαλεπὸν, in Politico Hospes ait, *μὴ παραδείγμασι χρώμενον, ἱκανῶς ἐνδείκνυσθαί τι τῶν μειζόνων· difficile est, sine exemplis quid eorum, quae majora sunt, recte declarare.*(2) Itaque ut hîc piscatore, ita illic texendi arte tamquam *exemplo* utitur. Sed ex eodem illo dialogo, quo politicus sive rex, ut hîc sophista exquiritur, ipsam hanc disquirendi per exempla rationem explicare hoc loco juvat. Illustrat eam Hospes e literarum disciplinâ. Pueros novimus, inquit, cum literarum fieri periti incipiunt, literarum unamquamque in brevis-

(1) Soph. 218. C. D. (2) Politic. 277. D.

vissimis facillimisque syllabis recte assequi, in aliis autem syllabis easdem nec assequi et dubitando haesitandoque falli. Quae igitur facillima, quae pulcerrima ratio est, qua eos ad illas, quas nondum cognoverunt, adducamus? Nonne haec est? *Ἀναγαγεῖν πρῶτον ἐπ' ἐκεῖνα ϛοιχεῖα, ἐν οἷς ταυτὰ ταῦτα ὀρθῶς ἐδόξαζον· ἀναγαγόντας δὲ, τιθέναι παρὰ τὰ μήπω γιγνωσκόμενα· καὶ παραβάλλοντας, ἐνδεικνύναι τὴν αὐτὴν ὁμοιότητα καὶ φύσιν ἐν ἀμφοτέραις οὖσαν συμπλοκαῖς· μέχριπερ ἂν πᾶσι τοῖς ἀγνοουμένοις τὰ δοξαζόμενα ἀληθῶς παρατιθέμενα δειχθῇ· δειχθέντα δὲ, παραδείγματα οὕτως γιγνόμενα, ποιήσῃ τῶν στοιχείων ἕκαϛον πάντων ἐν πάσαις ταῖς συλλαβαῖς, τὸ μὲν ἕτερον, ὡς τῶν ἄλλων ἕτερον ὂν· τὸ δὲ ταυτὸν, ὡς ταυτὸν ἀεὶ κατὰ ταυτὰ ἑαυτῷ προσαγορεύεσθαι· Educere eos primum ad illas literas, in quibus haec eadem recte opinati fuerint: educentesque apponere his literis eas quas nondum cognoverint, ut, comparando, in utrisque ostendamus eandem similitudinem ac naturam, donec omnibus, quas nondum cognoverunt, illae quas jam opinione assecuti sunt, appositae, ostensae illis fuerint: ostensae scilicet hae, quippe quae* e x e m p l a *erunt ad ignotas cognoscendas, efficient, ut omnium literarum unamquamque in omnibus syllabis, si diversa est, tamquam a caeteris diversam, si eadem est, tanquam eandem sibique constantem pronuncient.* Sic pueri literas discunt, et sic exsistit exemplum, quum quod idem est in alterutro sejuncto, recta opinione concep-

tum, hoc utrique accommodatum, unam amborum communiter rectam opinionem parit. Quae cum ita sint, ad res ignotas cognoscendas exemplis utimur, et ipsis exemplis, quo rectius intelligantur, exempla adhibemus ex minoribus etiam rebus, ut sic patefactis rebus, *ὕπαρ ἀντ' ὀνείρατος* pro somnio veritatem consequamur. (1)

Haec sane diligenter attendisse, si interius velimus Socraticam methodum perspicere, non pigebit. Sed patet ita nobis, quod proprie hinc efficiendum rati sumus, cum methodo illâ apud Platonem *analysin* conjunctam esse, hanc autem similiter per exempla procedere. Sunt vero nobis alia etiam et quam plurima ex iisdem Hospitis in *Sophista* sermonibus, ad Socraticae illius inductionis rationem percipiendam, animadvertenda. Et primum quidem hilaritatem attendamus, quae nulla fere est in recentiorum disputationibus dialecticis, sed per sermones hosce aequabiliter diffusa est. Nam quod in Socraticis Platonis dialogis saepenumero cernimus, in rebus eum seriis joco subinde et facetiis uti, quae exhilarant inter legendum animum, nec tamen accuratae rerum disquisitioni et explicationi officiunt, id in primis in hac totâ de Sophista disceptatione animadvertere licet. Exemplum piscatoris, quod ad sophisticam artem explicandam adhibetur, ut inductioni convenit, ita ad artem illam festivissima ratio-

(1) Politic. 277. E. 278. A. B. E.

tione exagitandam, unice valet. Ex iis, quae adscripta sunt, auguramur jam facile, quali quamque ridicula specie e comparatione proditurus sit Sophista; sed attendamus quae proxime sequuntur. Age vero, sic pergit Hospes Eleates, secundum hoc exemplum Sophistam, quid tandem sit, invenire conemur. — Conemur. — Illud scilicet primum fuit, quod quaesivimus, utrum expertem artis, an peritum esse statueremus, qui hamo piscatur, piscatorem, τὸν ἀσπαλιευτήν. — Fuit omnino. — Et nunc quidem Sophistam, Theaetete, expertemne artis aliquem, an vero omnium maxime peritum vereque Sophistam dicemus? — Minime sane expertem: intelligo enim, quid dicas, omnino hunc talem esse oportere, qui quidem hoc nomen habet. — Artis igitur alicujus peritum esse dicemus? — Cujusnam tandem? — Proh Deos, ignoramusne virum cum viro cognatum esse? — Quemnam illum? — Piscatorem hamularium cum sophista. — Qua in re? — Venatores quidam esse mihi ambo videntur. — Cujusnam venationis alter? De altero enim diximus. — Bifariam divisimus venationem omnem; natantium animalium et pedestrium. — Omnino. — Natantium species persecuti sumus, pedestria vero non divisimus: multiplicia illa esse dicebamus. — Diximus. — Hactenus igitur sophista et piscator simul ἀπὸ τῆς κτητικῆς τέχνης progressi sunt. — Sunt, ut videtur. — Discesserunt vero a se invicem ἀπὸ τῆς ζωοθηρικῆς: piscator ad mare et flumina ac la-

eius, quae in his sunt animalia venaturus. — Quidni? — Sophista autem in terram et alia flumina, veluti in prata quaedam divitiis et juventute abundantia, quae in his sunt animalia subacturus. — Quo illud pacto? — Πεζοθηρίας duae maximae partes sunt. — Qualis utraque? — Altera cicurum, agrestium altera. — Estne vero cicurum etiam venatio quaedam? — Est omnino, si quidem homo cicur animal est. Pone vero uti placet, vel, non cicur esse animal hominem, sed agreste quoddam, vel cicur esse, nullam vero esse hominum venationem. Haec utrocumque modo tibi placet, sic definito. — Ego vero et nosmet esse, o Hospes, cicur animal arbitror et hominum esse venationem dico. — Duplicem igitur esse τὴν ἡμεροθηρικὴν dicamus. — Qua ratione? — Praedatoriam, ἀνδραποδιστικὴν, tyrannicam, bellicam omnem, cuncta haec violentam venationem appellamus. — Recte. — Quae vero judicando fit vel concionando vel conciliando, uno verbo πιθανουργικὴν quandam artem dicimus. — Bene. — Πιθανουργικῆς autem duae partes sunt. — Quales illae? — Altera privatim, publice altera fit. — Exstat utraque species. — Ἰδιωθηρευτικῆς autem pars μισθαρνευτικὴ est, altera δωροφορική. — Non intelligo. — Amatorum venationem nondum attendisse videris. — Qua in re? — Quod illis, quos venando ceperunt, munera insuper adhibent. — Vera narras. — Haec igitur amatoriae artis species esto. — Μισθαρνευτικὴ vero partim gratiâ fit et vo-

lup-

luptatem unice escam habet, ut inde alimenta sibi pro mercede paret: hanc autem omnes facile, opinor, *κολακικὴν* quandam sive *ἡδυντικὴν* artem appellemus. — Quidni? — Cum autem partim profiteatur etiam, se virtutis caussa alios sibi conciliare, pro mercede pecunias parantem, nonne hoc genus hominum alio nomine vocabimus? — Quidni? — Quonam igitur illo, dic, quaeso. — Patet sane: *sophistam* invenisse videmur. Hoc autem dicentem, aptissimo me eum nomine appellasse puto. — Secundum hanc igitur disceptationem nostram, o Theaetete, quae juvenum, divitum, illustrium est venatio, quaeque fit per artem conciliandi, subigendi, venandi, per *ζωοθηρίαν*, *χέρσαίαν*, *ἀνθρωποθηρίαν*, *πιθανοθηρίαν*, *ἰδιοθηρίαν*, *νομισματοπωλικὴν*, *δοξοπαιδευτικὴν* venationem, hanc, inquam, ut nostra evincit disceptatio, appellari decet *σοφιστικὴν*. [1]

Sed festivum cui forte, nec tamen dignum philosopho negotium videatur, sic in Sophistam quasi venationem instituere venandoque eum capere. Quod ipsam hanc *venationem* attinet, convenit Socraticae et Platonicae philosophiae, quae tota *quaerendo*, *indagando*, *investigando* procedit. Unde maxime laudat Plato *τοὺς εὐφυῶς δυναμένους ἰχνεύειν τὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ εὐσχήμονος φύσιν*. [2] Quae *investigandi* notio apud recentiores etiam a phi-

(1) Soph. 221. C. — 223. B. Totum h. locum ex probabili Heindorfii interpretatione verti. (2) Rep. III. 401. C.

philosophis usurpatur, ubi exquirunt veritatem: latet in nostro *het ware opsporen*, item *bespeuren*. Plene autem, ut Plato, nos dicimus: *najagen*, *het goede najagen*. Quam ob rem hac ipsa Sophistae investigatione et venatione expressisse Plato cum dialecticae suae tum ipsius adeo philosophiae rationem videtur. Sed ejusdem in hoc ludicro, ut multis visum est, negotio, altius spectavit consilium. Similiter in *Politico* politicum exquirens, fuse de textoria arte disceptaverat. Atqui, ait, *τὴν τῆς ὑφαντικῆς γε λόγον αὐτῆς ταύτης ἕνεκα θηρεύειν οὐδεὶς ἂν ἐθελήσειε νοῦν ἔχων· ἀλλ', οἶμαι, τοὺς πλείστους λέληθεν, ὅτι τοῖς μὲν τῶν ὄντων ῥᾳδίως καταμαθεῖν αἰσθηταί τινες ὁμοιότητες πεφύκασιν, ἃς οὐδὲν χαλεπὸν δηλοῦν, ὅταν αὐτῶν τις βουληθῇ τῷ λόγον αἰτοῦντι περί του, μὴ μετὰ πραγμάτων, ἀλλὰ χωρὶς λόγου ῥᾳδίως ἐκδείξασθαι· τοῖς δ' αὖ μεγίστοις οὖσι καὶ τιμιωτάτοις οὐκ ἔστιν εἴδωλον οὐδὲν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εἰργασμένον ἐναργῶς, οὗ δειχθέντος, τὴν τοῦ πυνθανομένου ψυχὴν ὁ βουλόμενος ἀποπληρῶσαι, πρὸς τῶν αἰσθησέων τινὰ προσαρμόττων, ἱκανῶς πληρώσει· διὸ δεῖ μελετᾶν, λόγον ἑκάστου δυνατὸν εἶναι δοῦναι καὶ δέξασθαι· τὰ γὰρ ἀσώματα, κάλλιστα ὄντα καὶ μέγιστα, λόγῳ μόνον, ἄλλῳ δὲ οὐδενὶ σαφῶς δείκνυται· τούτων δὲ ἕνεκα πάντ' ἐστὶ τὰ νῦν λεγόμενα.* *Textoriae artis rationem hujus ipsius caussa nemo prudentior exquirere velit; sed latet plerosque, opinor, rebus quidem, quae facile cognosci possunt, imagines quasdam esse proprias, sensibus percipiendas, quas indicare non difficile est, quoties quis illarum aliquam*

quam vult alicui exquirenti non aegre et cum molestia, sed sine ratiocinatione facile monstrare; rebus vero maximis praeclarissimisque non esse imaginem ullam ad hominum captum effictam, quâ monstratâ is, qui exquirentis animum explere cupit, sensui cuidam accommodans, satis expleat. Quapropter operam dare oportet, ut rationes de singulis et dare et accipere possimus. Nam incorporea, quae pulcerrima sunt et maxima, ratiocinatione solum, aliâ vero re nullâ evidenter demonstrantur. Horum gratiâ haec nobis omnia dicta sunt. [1] Ex qua memorabili in primis sententiâ vim et rationem simul inductionis Socraticae plenius licet cognoscere. Sic illa procedit, prouti nos docuerunt Socratici apud Xenophontem sermones, et modo quum de *exemplo* ageremus, vidimus, ut rebus obscurioribus manifestiores apponantur, quarum comparatione illustrentur; sed hic videmus, illuc eam praesertim valere, ut, quae sensibus non patent, sed unâ cognosci mente et cogitatione possunt, *τὰ ἀσώματα*, haec rerum spectabilium comparatione intelligantur, omninoque, ut ex mundo *ὁρατῷ* conjecturis captis, sic judicare de mundo *νοητῷ* stu-

(1) Politic. 285. D. E. 286. A. Sic locum interpretando expedivi, ut conjecturis non opus sit, quas juvenis proposui, *Spec. crit. in Plat.* p. 157 *μὴ μετὰ πραγμάτων* est *sine molestiâ* e vulgari dictione *πράγματα ἔχειν*, vel *παρέχειν τινί*. Proximo id *ῥᾳδίως* exprimitur.

studeamus. Quae ratio sic naturae consentanea est ingenii humani, ut linguis adeo omnium gentium comprobetur. Nam, quod a compluribus animadversum philosophis est, quaecunque in linguis vocabula res indicant a sensibus remotas, vel ducta sunt vel colorem certe habent a rebus, quae videntur, audiuntur, tanguntur, sensibus omnino percipiuntur. Et vero, nisi ex hisce cogitando imagines sumamus ad illa nobis repraesentanda, ne cogitare adeo nobis de illis liceret. Quod nostrae linguae Belgicae vocabulum *denkbeeld* et probat et eximie illustrat.

Haud iccirco vel miremur vel aegre feramus, ubi Hospes ille nobis viliores artes, ut piscatoriam et textoriam, proponit. Imagines sunt, e quibus ad res gravissimas inprimisque sublimes assequendas conjecturam ducamus. Negotia memorat deinceps in *Sophista* longe etiam viliora. Nam, capto Sophista, sic porro Hospes illic Eleates: vides igitur, inquit, verum esse quod dicitur, *ποίκιλον* esse hoc animal, utque proverbio fertur, non alterâ manu comprehendendum. — Ergo utrâque oportet. — Oportet sane et pro viribus sic agamus, hujusmodi ejus vestigium persequentes. Dic mihi, servilium nominum usurpamus nonnulla? — Et multa quidem; sed horum multorum quaenam quaeris? — Talia, qualia sunt quae dicimus *percolare*, *excribrare*, *vannare*. — Quidni? — *Carminare* praeterea, *deducere*, *pectere*, infinita item alia, quae in artibus usurpari scimus.

Non-

Nonne? — Vero: sed quid tandem inde declarare cupiens, his propositis exemplis, de iis omnibus quaesivisti? — Διαιρετικὰ, *ad discernendum apta* sunt quae diximus omnia. — Sunt omnino. — Universa illa, ut unam quandam continentia artem, uno nuncupanda nomine, mea quidem sententia, videntur. — Quonam illo? — Διακριτική. *Discernendi ars.* — Esto. — Vide, num hujus rursus duas alicubi species cernere possimus. — Subitam pro meo mihi captu considerationem imponis. — Enimvero in dictis discretionibus partim pejus a meliore, partim simile a simili discrevimus. — Ut nunc id ita a te dictum est, fecisse videmur. — Hujus quidem discretionis nomen non habeo; illius vero, quae relinquit melius, pejus autem abjicit, habeo. — Dic, quodnam? — Omnis hujuscemodi discretio ab omnibus, ut conjicio, καθαρμός τις, *purgatio quaedam* vocatur. — Vocatur omnino. — Atqui purgationis duplicem esse speciem quisque videt? — Sane, otium quidem ad considerandum nactus; ego vero nondum video. — Quae ad corpora referuntur multae purgationis species, has uno continere nomine decet. — Quasnam illas et quonam nomine? — Partim animalium sunt: ad sordes pertinent, quae cum intus gymnasticae et medicae artis ope, tum extrinsecus, quae balneorum usu recte discernuntur atque abluuntur: vilia harum nomina usurpantur: partim sunt rerum inanimatarum purgationes, quarum curam habent fullo-

Jonum, omninoque illorum artes, qui eas singulas singulatim nitidas reddunt et ornant: harum item multa feruntur et ridicula, ut videntur, nomina. — Et perquam quidem ridicula. — Perquam sane, o Theaetete: verum *disserendi ars* nec minorem habet nec majorem purgationis rationem, sive illa per spongia, sive per medicamentorum haustum fiat, sive item parvam nobis sive magnam utilitatem praebeat. Τοῦ κτήσασθαι γὰρ ἕνεκα νοῦν, πασῶν τεχνῶν τὸ ξυγγενὲς καὶ τὸ μὴ ξυγγενὲς κατανοεῖν πειρωμένη, τιμᾷ πρὸς τοῦτο ἐξ ἴσου πάσας, καὶ θάτερα τῶν ἑτέρων κατὰ τὴν ὁμοιότητα οὐδὲν ἡγεῖται γελοιότερα. *Nam cum cogitandi recte ac sapiendi caussa, in omnibus artibus id attendere, quod cognatum aut non cognatum est, conetur, huc respiciens, aequo universas honore habet, aliaque aliis secundum similitudinem nihilo magis ridicula censet:* quin etiam nihilo honestius putat venandi artem declarare, qui per artem eam militarem, quam qui per pediculorum venationem declarat, sed inflatius id fere ac tumidius agere. Et nunc quidem, quod quaerebas, quonam nomine cunctas facultates, quaecumque corpus sive animatum, sive inanimatum purgandum nactae sunt, appellaturi simus, nihil utique refert artis dialecticae, quale illud pronunciatum honestius videatur: dummodo nomen habeat, quod, exclusis animi purgationibus, illas includat vinciatque omnes, quae aliud quid purgant. Mentis enim purgationem a caeteris aggres-

sa

sa est discernere, si, quo tendat, didicimus. — Ego vero et didici et concedo, duas esse purgationis species, alteramque illam, quae mentem spectat, a corporis purgatione secretam esse. — Optime omnium: in hoc autem insuper mihi obsequere, quodque dicturus sum, rursus bifariam dividere tenta. — Utcunque duxeris, tecum partiri conabor [1]. Hic cernendo jungendoque procedens Eleates, casu, ut videtur, in καθάρσιν et μαιευτικὴν incidit, proque Sophista in hac venatione philosophum capit. Quod quomodo accipiendum sit, tum declarabimus, quum de *inventione*, Platonicae in primis dialecticae propriâ, acturi sumus. Nunc animadvertamus, vilissimarum rerum consideratione, ut sunt profecto servilia ista pectendi, carminandi, similia negotia, ad res sublimes nos educere dialecticam. Nam ad animum deinceps transfert rerum corporearum ipsiusque corporis humani purgationem, animique et morbis et turpitudine sordibusque disceptando expositis, ad illam escendit longe utilissimam praestantissimamque hominis medicinam, quam nos ex hoc ipso declaravimus loco, quum de Socraticâ μαιευτικῇ ageremus. De corporibus, ait Hospes, medici judicant, non posse corpus allato cibo nutriri, anteaquam impedimenta quis nutritionis ejecerit: pari ratione, qui animum student purgare, de animo judicant, non prius hunc ex allatis disciplinis fruc-

(1) Soph. 226. A. — 227. D.

fructum esse capturum, quam redarguens quis eum, qui redarguitur, postquam ad pudorem adegit, sublatis opinionibus vanis, disciplinarum impedimentis, purum effecerit, haec se scire putantem sola, quae novit, plura vero se non scire. (1)

De analytica apud Platonem definiendi ratione.

Sed, ut Socraticae ἐπαγωγῆς vim omnem, una cum ejusdem gratia et festivitate haec methodus Platonis continet, ita definiendi rationem Socraticam, quam supra attigimus, et continet item et mirifice illustrat. Spectat eo haec ratio, ut in disquirendo non tantum de nomine rerum, sed etiam de earum naturâ et conditione apud nos constet. Nunc quidem de sophista, dixit Eleates, *nomen* et tu et ego commune habemus, praestat autem in singulis de re ipsâ cum rationibus, quam de nomine solo sine rationibus consentire. Monuimus jam, recentiores fere philosophos sic illud in disputando efficere studuisse, ut nomina aliis nominibus verbisque explicarent. Quod quidem nec prorsus spernendum videtur, et usurpatum aliquoties ab ipso Platone est. Exstat hujus rei in ejus Phaedro exemplum, ubi ἔρως, de quo erat accuratius, quam Lysias fecerat, agendum,

(1) Soph. 230. C. D. Cf. Vol. II. P. I. p. 65. 66. 67.

dum, longâ oratione definitur. Ἡ γὰρ ἄνευ λόγου, δόξης ἐπὶ τὸ ὀρθὸν ὁρμώσης κρατήσασα ἐπιθυμία, πρὸς ἡδονὴν ἀχθεῖσα κάλλους, καὶ ὑπὸ αὖ τῶν ἑαυτῆς συγγενῶν ἐπιθυμιῶν ἐπὶ σωμάτων κάλλος, ἐῤῥωμένως ῥωσθεῖσα, νικήσασα ἀγωγῇ, ἀπ' αὐτῆς τῆς ῥώμης ἐπωνυμίαν λαβοῦσα, ἔρως ἐκλήθη (1). Non est id, inquam, spernendum, necessarium adeo negotium est. Nam ne temere in disputando vagetur oratio, id primum agendum disputantibus est, ut de nominum verborumque sententia et significatione inter ipsos conveniat: caeteroquin iisdem usi nominibus, de diversis rebus agant necesse est, nec esse poterit probabilis aliquis totius disputationis exitus. Verum, quamvis id in disceptando utile, imo necessarium sit, cavendum tamen, ne his definitionibus arbitremur ipsam rerum *naturam* explicari satis. Id cum arbitrarentur tam antiquae, quam recentioris aetatis philosophi multi, scripta subinde ediderunt verborum referta, rebus destituta; aut, si vel maxime syntheticâ ratione definientes, res ipsas nominibus explicare conarentur, tam jejunae inde natae dissertationes sunt, ut obscurare magis legentium ingenia, quam explicare et illustrare viderentur. Non ita Plato, ut ex hac ipsâ de sophistâ disquisitione intelligitur. Definiturus apud eum Eleates, quis sit sophista, non longâ usus verborum serie, verba verbis declarare nititur, sed ad *res* con-

(1) Phaedr. 238. B. C.

convertit continuo mentem nostram, in medias nos artes traducit, has universas nobiscum discernit in partes; discretasque eandem partes tamdiu denuo discernit, donec sophistae ars, quae et qualis sit, appareat. Est haec, fateor, non brevis, non compendiaria via, ut ad rerum definitiones perveniamus, sed una efficax maxime est ad res ipsas una cum nominibus mente percipiendas, ad rerum concipiendas claras distinctasque notiones: efficit adeo, ut ipsi inveniamus, perque synthesin componamus definitiones. Nam analytica haec definiendi ratio, quod ex ipso Platone nobis deinceps erit demonstrandum, *syntheticas* peperit definitiones.

Sic continet igitur apud Platonem haec cernendi jungendique ars, illustratque simul egregie Socraticam cum ἐπαγωγὴν, tum definiendi artem. Ut autem descripsit philosophus, ita usurpavit utramque in scriptis suis. Cujus rei exempla cum ex aliis ejus dialogis, tum e *Politia* afferre multa licet; sed unum adduxisse sufficiet e Diotimae apud eum de pulcro sermonibus. Tradidimus eos in superioribus, sed hic operae pretium est, dialecticum in iis iter attendere, quo ad res omnium gravissimas, ad ipsas ideas proceditur. Agitur de *pulcro*, quod Socratem docet mulier illa in primis philosopha, non inductione tantum, sed etiam analytica, quam diximus, methodo. Nam, ut meminimus, a rebus, quae sensibus patent, a formis pulcris, initio ducto, ad ea, quae una

mente

mente percipiuntur, ad animos pulcros, escendit: inde ad pulcra, quae in moribus officiisque patent, procedit, ut tandem ad ipsum pulcrum accedat. Huc autem postquam processit, quo magis pulcrum ipsum, quale sit, demonstret, secernit ab eo quicquid cum sensibus conjunctum, ab eoque alienum est, donec ipsum tandem pulcrum purum intaminatumque, pura in luce, appareat [1]. Sic artis praecepta Plato, si attendere velimus, ipse scribendo explicavit: et hoc quidem de pulcro exquirendo exemplum planum nobis in primis illud reddit, quod de dialecticae usu praecipit apud eum in *Politia* Socrates. *Οὐκοῦν καὶ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ὡσαύτως· ὃς ἂν μὴ ἔχῃ διορίσασθαι τῷ λόγῳ, ἀπὸ τῶν ἄλλων πάντων ἀφελὼν, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν, καὶ ὥσπερ ἐν μάχῃ διὰ πάντων ἐλέγχων διεξιὼν, μὴ κατὰ δόξαν ἀλλὰ κατ' οὐσίαν προθυμούμενος ἐλέγχειν, ἐν πᾶσι τούτοις ἀπτῶτι τῷ λόγῳ διαπορεύηται, οὔτε αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν οὐδὲν φήσεις εἰδέναι τὸν οὕτως ἔχοντα, οὔτε ἄλλο ἀγαθὸν οὐδὲν· ἀλλ' εἴ πῃ εἰδώλου τινὸς ἐφάπτεται, δόξῃ οὐκ ἐπιστήμῃ ἐφάπτεσθαι, καὶ τὸν νῦν βίον ὀνειροπολοῦντα καὶ ὑπνώττοντα, πρὶν ἐνθάδ' ἐξέγρεσθαι, εἰς ᾅδου πρότερον ἀφικόμενον τελέως ἐπικαταδαρθάνειν. De bono similiter se res habet. Quicunque non potest ratiocinando boni ideam, amotis ab eo caeteris omnibus, d e f i n i r e, nec, tamquam in pugna, amovendo redarguendoque per omnia procedens,*

(1) Symp. 209. B. — 211. C.

dens, non opinione, sed re arguens ac refellens, in his omnibus stabili et inconcussâ ratione progredi, hunc neque ipsum bonum dices cognoscere neque aliud quodcumque bonum; verùm, si quod forte simulacrum attigerit, opinione bonum, non scientiâ, assequi, atque hac in vita dormitantem fere ac somniantem, priusquam hîc expergiscatur, ad inferos descendentem, extremo sopore occupatum iri [1]. Sed ad *Sophistam* redeamus. Sunt nobis inde alia item ducenda, quae Platonis hac cernendi jungendique arte efficiuntur.

De artium doctrinarumque per analysin Platonicam distributione.

Sponte partae sunt e studiis, generi humano insitis, artes omnes et doctrinae: sed, ut natae inde inque lucem editae, distinguerentur recte, suumque singulis tribueretur et assignaretur propositum, dialecticâ opus fuit. Vulgo id effecisse Aristoteles putatur: nec dubitare sane licet, quin post Platonem maxime, inprimisque per hunc ut dicitur dialecticorum principem perfectum illud sit [2]. Sed hospes sit necesse est in scriptis Platonis, nec legerit illam in *Sophista* Eleatae Hospitis disputationem, qui Platonem non videt idem illud

(1) De Rep. VII. p. B. C. D. Animadvertenda autem in his propria τοῦ ὁρίζειν, *definiendi*, significatio.

(2) V. v. c. Aristot. Ethic. I. 1. VI. 4. Rhet. I. c. 1. §. 12. c. 2. §. 1.

illud jam tentasse nec mediocriter provexisse. In *Gorgia*, in sexto *de Republica* libro, in aliis scriptis accurate eas studet a se invicem distinguere [1]; in *Sophista* autem, ut vidimus, suam illam cernendi jungendique methodum datâ operâ eo adhibet. Locos illos jam percurrimus magnam partem; sed quae in *Sophista* similiterque in *Politico*, qui illius continuatio est, universa artium scientiarumque distributio occurrit, ita et naturae conveniens est et inventionis novitatisque indicium habet, ut hîc videatur paullo diligentius consideranda. In duo genera illic, uti vidimus, *artes* distribuit: sunt illae cum ποιητικαὶ, tum κτητικαὶ: illis μιμητικαὶ continentur, his quae ad cognoscendum pertinent. Sed utrarumque in discernendo naturam simul et propositum definit. Ducto ab agriculturâ initio, qua res efflorescunt quae antea non fuerunt, ταῖς ποιητικαῖς universe dicit res *fieri*, *effici*, ut res *sint*, ad οὐσίαν ducantur quae nondum fuerunt. Quodcunque quis, ait, cum antea non fuisset, postea eo adduxit, ut esset, is, qui id eo adduxit, *fecisse*; id autem, quod eo adductum est, *factum* dicitur. Quamobrem ποιητικὴν illa omnia, uno nomine comprehendentes, appellemus [2]. Esse sane simplicior itemque accuratior non potest artium illarum descriptio. Alterius generis artes, quae ad cognoscendum referuntur, ut κτητικὰς vocaret, hac ratione, ut item jam

(1) V. Diog. Laert. vita Plat. III. 83. 84. (2) Soph. 219. A. B.

jam monuimus, adductus est. Quodcunque ad discendum et cognoscendum, item ad quaestum, ad certamina, ad venationem refertur, quum homo nihil *faciat* quidquam, sed ea quae adsunt et facta sunt, partim sermonibus factisque sibi *vindicet*, partim vindicantibus non concedat, propter has omnes ipsius partes *ars acquirendi* dicta, eas omnes complectitur ac definit [1]. Quibus harum item artium via et natura exprimitur. Nam ut ambitiosorum hominum ac foeneratorum, maxime venatorum studium ad rerum acquisitionem spectat, ita cognoscendi studiosis hoc in primis est proprium, ut persequantur vera et acquirere nitantur. Cernimus inde, quid ante Aristotelem Plato jam hac in caussa tentaverit. Sed apponenda his *scientiarum* distributio est, quae in ejus *Politica* exstat. Hae pariter illic in duo genera dispescuntur, quorum alterum est *γνωστικὴν*, *πρακτικὴν* alterum. Videamus autem, quibus rationibus ad hanc item divisionem adductus sit. Nonne arithmetica, Hospes quaerit Eleates, et aliae quaedam huic cognatae artes, ut cognoscamus, efficiunt, non item, ut faciamus? — Sic est. — Architectura autem quaeque manibus perficiuntur, *ὥσπερ ἐν ταῖς πράξεσιν ἐνοῦσαν σύμφυτον τὴν ἐπιστήμην κέκτηνται*, *ut scientiam contineant natura cum actionibus conjunctam*, corpora ab ipsis confecta, quaeque antea non fuerunt, perficiunt? — Quidni? — Hac

(1) Eod. 219. C.

Hac igitur ratione omnes scientias discerne: hanc πρακτικὴν vocans, illam γνωστικὴν tantum. Sint hae tibi tanquam unius universae scientiae species duae (1).

Non ausim equidem plus inde ad artium et scientiarum distributionem efficere, quam cogitasse auctor videtur. Veruntamen id non puto quemquam, haec considerantem, latere, dissimilitudinem hac distinctione simulque vinculum utrarumque recte his contineri. Artium proprium est, ut *procreent*, in lucem prodant quae non fuerunt, scientiarum, ut *cognoscamus*. Enimvero non ita distinguuntur, quin aliquid habeant commune: est autem illud ipsum, quo utrarumque procreatrix, philosophia, valet maxime, pulcri verique studium, quo nos illa ad sapientiam ducit.

Aegre tulerunt fere philosophi, in partes divisam esse post Platonem philosophiam: accidisse enim ita, ut multi, quid ipsa philosophia esset et quo proposito tractanda, nec tenentes nec magnopere curantes, partes illas singuli singulas vel nullo vel perverso consilio tractarent: quo certe majus detrimentum vix capere philosophia potuit. Cavendum vero est, ne cernendi distribuendique studio, quod Platonicae est dialecticae proprium, id factum putemus. Fons est apud Platonem philosophia et quasi parens omnium artium et doctrinarum. Quid igitur dialecticum reprehendamus, qui

(1) Politic. 258. D. E.

qui artes doctrinasque tamquam rivulos e communi fonte prolapsos, cum a philosophiâ ipsâ, tum a se invicem apte discrevit? Emolumentum hinc cepit, non detrimentum philosophia; illi nocuerunt studiis optimis, qui verissimae hujus dialecticae expertes, philosophiam, ut ait Seneca, tanquam corpus *dissecuerunt* in membra et partes, ut ipsa adeo vitâ et vigore destitueretur. Quo sane lubentius Platonem sequimur, ubi is artes scientiasque discernens, illis, ut vidimus, efficiendi procreandique, his cognoscendi studium tribuit, jungit vero utrasque communi philosophiae vinculo. Caeterum idem cernendi illam artem, ut Sophistae definiendo adhibuit, ita in exquirendo Politico plenius etiam et accuratius explorat et describit. Nam tramitem apud eum Eleates quaerens, quo politicam sit scientiam inventurus, *δεῖ αὐτὴν ἀνευρεῖν*, inquit, *χώρις ἀφελόντας ἀπὸ τῶν ἄλλων, ἰδέαν αὐτῇ μίαν ἐπισφραγίσασθαι, καὶ ταῖς ἄλλαις ἐκτροπαῖς ἓν ἄλλο εἶδος ἐπισημηναμένους, ἁπάσας τὰς ἐπιστήμας, ὡς οὔσας δύο εἴδη διανοηθῆναι τὴν ψυχὴν ἡμῶν ποιῆσαι. Oportet eam a caeteris discernere, discretaeque ei quasi formam quandam et signum inprimere, caeterisque, quae ab ea discedunt, aliâ insignitis formâ, efficere, ut omnes scientias mens nostra, tanquam duo genera, sibi informet.* Hac autem ille et cernendi et notandi arte usus, politicam cum a reliquis universis, tum a singulis similibus cognatisque distinguit, ut qualis ipsa sit, quamque vim et quem finem

ipsi

ipsi propositum habeat, intelligatur: simulque ita dialecticis dedit exemplum, quod secuti singulas similiter tam artes, quam doctrinas cernendo notandoque clarâ in luce ponerent. Verum id illis nos peragendum relinquimus: ipsi inde, philosophiae Platonicae caussâ, hoc colligimus, philosophiam hancce non tantum, quod supra monuimus, verissimam esse artium doctrinarumque encyclopaediam; sed methodum item et quasi instrumentum continere, quo artes doctrinaeque cum distinguantur recte, tum suo singulae fini et proposito destinentur.

Ad inveniendum valet potissimum dialectica Platonis: quid est invenire?

Quaenam sint apud Platonem, quas vocat, διαίρεσεις καὶ συναγωγαὶ, satis jam nobis Eleates ille demonstravit. Vulgo haec cernendi jungendique ars, quam *analyticam* solemus *methodum* appellare, a dialecticis dicitur *ab universalibus initium ducere et ad peculiaria progredi, dividendo genera in suas formas et formas in minores formas atque individua.* Quod Platonicae item arti tribuit Dionysius Halicarnassensis: ἡ γὰρ τέχνη τῆς διαιρέσεως, ὥς φησι Πλάτων, διαίρεσεις καὶ συναγωγαὶ, δεῖξαι τὰ εἴδη πόσα ἐςι καὶ πόσας ἔχει τομὰς, καὶ πάντα συναγάγειν εἰς ταὐτό. Τοῦτο γὰρ ἐςι διαιρέσεως

τέχ-

τέχνη, ἓν πολλὰ, πολλὰ ἕν [1]. Plato autem disertis id verbis enunciat in *Sophista*: *τὸ κατὰ γένη διαιρεῖσθαι καὶ μήτε ταὐτὸν εἶδος ἕτερον ἡγήσασθαι, μήθ' ἕτερον ὂν ταὐτὸν, μῶν οὐ τῆς διαλεκτικῆς φήσομεν ἐπιστήμης εἶναι; — Οὐκοῦν ὅ γε τοῦτο δρᾶν μίαν ἰδέαν διὰ πολλῶν, ἑνὸς ἑκάστου κειμένου χωρὶς, πάντῃ διατεταμένην ἱκανῶς διαισθάνεται, καὶ πολλὰς ἑτέρας ἀλλήλων ὑπὸ μιᾶς ἔξωθεν περιεχομένας, καὶ μίαν αὖ δι' ὅλων πολλῶν ἐν ἑνὶ ξυνημμένην, καὶ πολλὰς χωρὶς πάντῃ διωρισμένας* [2]. Unde Cicero, cum Hortensii celebraret eloquentiam, *attulerat*, ait, *minime vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius: partitiones, quibus de rebus dicturus esset et collectiones* [3]. Sunt scilicet *partitiones* illae et *collectiones* *διαιρέσεις* Platonicae et *συναγωγαὶ*, quas post Platonem Rhetores et dialectici ad argumentandi artem retulerunt. Dictae item *συναγωγαὶ* aliis nominibus sunt, ut *complexiones*, *conductiones* [4]. Recte autem ad Platonis sui exemplum Cicero *philosophorum* hanc esse *disciplinam* ait. *Nec verò sine philosophorum disciplinâ, genus et speciem cujusque rei cernere neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus, nec judicare, quae vera, quae falsa sint, neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere* [5]. Sed

(1) Dion. Hal. Art. Rhet. p. 66. (2) Soph. 253 C. D. (3) Cic. Bruto c. 88. (4) V. Cic. de Invent. I. 40. et Ern. ad Brutum l. l. (5) Cic. Orat. c. 4.

Sed pertinent haec omnia ad res, de quibus agitur, *illustrandas*, quoque aptius de iis sive dicendo sive scribendo sententiam nostram declaremus. Verum Platonica dialectica id habet in primis, quod verbo jam significavi in superioribus, ut discernendo investiget et quasi *venetur* veritatem. Hoc vero non satis video dialecticos recentiores spectare: vel, si vel maxime id spectant, latere tamen eos suspicor, quod data opera explicuit Plato, totam hanc disciplinam ad *inveniendam* valere potissimum. Patet hoc facile, ut partim jam animadvertimus, cum ex aliis ejus dialogis, tum e *Sophista* et *Politico*; sed *Philebus* Platonicus id nos plenius etiam docebit.

Omnis in his singulis dialogis disquisitio re vera *disquisitio* est. Non demonstratur, sed quaeritur, disquiritur, invenitur. Illa vulgaris est dialecticae, haec Platonicae, ratio propria. Iccirco rogando et respondendo disputationes illae procedunt: quod verae dialecticae tribuit Plato. Non sines, ait apud eum Socrates, gubernatores nostros ἀλόγους εἶναι, ὥσπερ γραμμάς. Νομοθετήσεις δὴ αὐτοῖς ταύτης μάλιστα τῆς παιδείας ἀντιλαμβάνεσθαι ἐξ ἧς ἐρωτᾶν τε καὶ ἀποκρίνεσθαι ἐπιστημονικώτατα οἷοί τ' ἔσονται. *Lege igitur praecipies illis, ut in illam potissimum disciplinam incumbant, e qua maxime interrogandi respondendique facultatem ac peritiam consequantur* (1). Ἀδολεσχία a Comicis haec

(1) De Rep. VII. 534. D.

haec Socratis interrogandi ac sermocinandi consuetudo dicebatur. Sic autem Parmenidem Plato hac de re Socrati juveni praecipientem facit, ut dicat: καλὴ μὲν οὖν καὶ θεία, εὖ ἴσθι, ἡ ὁρμὴ, ἣν ὁρμᾷς, ἐπὶ τοὺς λόγους· ἕλκυσον δὲ σαυτὸν καὶ γύμνασον μᾶλλον διὰ τῆς δοκούσης ἀχρήστου εἶναι καὶ καλουμένης ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀδολεσχίας, ἕως ἔτι νέος εἶ· εἰ δὲ μὴ, σὲ διαφεύξεται ἡ ἀλήθεια. *Pulcer sane et divinus, mihi crede, impetus ille est, quo ad sermones tendis: protrahe vero te magis etiam et per hanc te, quae inutilis videtur et vulgo sic vocatur, garrulitatem exerce, dum juvenis es etiamnunc: quod ni feceris, fugiet te veritas* (1). Quibus addit deinceps: ἀγνοοῦσι γὰρ οἱ πολλοὶ, ὅτι ἄνευ ταύτης τῆς διὰ πάντων διεξόδου τ καὶ πλάνης ἀδύνατον ἐντυχόντα τῷ ἀληθεῖ, νοῦν σχεῖν. *Ignorat enim vulgus, absque hoc per omnia discursu et errore fieri non posse, ut quis veritatem assecutus, sapiat* (2). Unde in primis repetenda est dialogorum Platonicorum ubertas. Ponebant sententiam Sophistae ac Rhetores, quam sive dicendo sive scribendo librisque condendis probarent. Sed in dialogis fere Platonis nihil ponitur; quaerit vero et interrogat sive Socrates sive Hospes Eleates sive alius, qui principes in sermone partes habet: instituitur, ut vidimus, inveniendi caussâ quasi *venatio* quaedam: veluti in quarto *de Republica* libro, ubi justitia quaeritur, quo

(1) Parm. 135. D. (2) Parm. 136. D. E.

quo tandem in civitate loco lateat, age, ait Socrates, o Glauco, nunc nos, tanquam venatores, decet, ubivis circumcirca sespitibus positis, attendere animo, ne qua ex parte effugiat nos justitia. Illam autem ut cernit, *ἰοὺ, ἰοὺ*, exclamat, *ὦ Γλαύκων· κινδυνεύομεν τὶ ἔχειν δοκεῖν ἴχνος*, *vestigium quoddam assecùti videmur* (1). Sic et referunt venationem et inventorum pleni sunt dialogi Platonis. Fit adeo, ut prouti venatores subinde leporem investigantes cervum capiunt, sic, qui in iis sermones miscent, plura ac majora inveniant, quam quaesiverunt. Non semel id in *Sophista* obtinet, quod supra attigimus, hîc autem declarare nos oportet. Nam Sophistam Hospes ille cum Theaeteto indagans, ecce! pro Sophista philosophum, et, in alios deinceps tramites devèrtens, dialecticum consequitur. Scilicet ipse auctor dialogos hujusmodi exploratorios scribens, duci se sinebat quo *πνεῦμα φέρῃ* (2), *fors ipsum et quasi ventus ferret:* non probandi demonstrandique quod posuerat, sed inveniendi consilium habebat: non commentationes, sed *disquisitiones* scribebat. Abhorret id a saeculi nostri consuetudine, sed ingenio felici et foecundo, ut erat Platonis, conveniebat mirifice, ut hinc summa illa in omnibus Platonis scriptis, quae hac dialogi ratione procedunt, uber-

(1) De Rep. IV. 432. B D. (2) Rep. III. 394. D. *Nondum id ego scio*, ait; *ἀλλ᾽ ὅπη ἂν ὁ λόγος, ὥσπερ πνεῦμα, φέρῃ, ταύτῃ ἰτέον.*

ubertas, ut rerum gravissimarum inexhausti putandi fontes sint. Et mihi quidem, fateor, illa, quae hoc modo, aliud agendo, forte ut videtur invenit Plato, in primis placuerunt fere. Philosophum tanquam *μανικὸν*, itemque tanquam *διαλεκτικὸν*, nusquam in scriptis plenius accuratiusque, quam in *Sophista*, descripsit [1]: nusquam idem philosophi studium, quo is a sophista dignoscitur maxime, dilucidius, quam in eodem hoc dialogo proposuit atque expressit. Reperiundi, ait, philosophi non minor, quam sophistae, difficultas est, quanquam dissimilis videtur. Sophistam, quippe qui *εἰς τὴν τοῦ μὴ ὄντος σκοτεινότητα in ejus, quod non est, obscuritatem* aufugit et consuetudine has amat tenebras, propter loci obscuritatem difficile est animadvertere; *ὁ δέ γε φιλόσοφος, τῇ τοῦ ὄντος ἀεὶ διὰ λογισμῶν προσκείμενος ἰδέᾳ, διὰ τὸ λαμπρὸν αὖ τῆς χώρας, οὐδαμῶς εὐπετὴς ὀφθῆναι· τὰ γὰρ τῆς τῶν πολλῶν ψυχῆς ὄμματα καρτερεῖν, πρὸς τὸ θεῖον ἀφορῶντα, ἀδύνατα. Philosophus vero, qui illius, quod est, ideam persequitur perpetuo, propter loci rursus splendorem non facile conspicitur: nam apud vulgus hominum mentis oculi, ubi id quod divinum est suspiciunt, lumen perferre non possunt.* [2] Haec vis est, hic effectus dialecticae Platonicae: plura majoraque invenit, quam quaerit: idemque maximis fere in-

(1) V. Vol. II. P. I. p. 64. Soph. 253. (2) Soph. 254 A.

ingeniis evenit, quae naturali ac ratione explicant, ut tentent quae non possunt perficere, perficiant autem praeclare, in his ipsis disquitionibus, quae non tentaverant. Et sic quidem Plato in hoc utroque dialogo, quamvis miro fere acumine Sophistam ac Politicum exploraverit perspiciendumque nobis dederit, tamen quod non spectabat, quod in aliud ipse tempus rejecerat, ut *philosophum* in luce poneret, hoc ipsi in his sermonibus longe etiam melius cessit. Inventionis omnino pleni sunt hi dialogi: iidemque, quod non negligendum est, quae in Socraticâ sit ἐπαγωγῇ inveniendi ratio, egregie declarant. Ut Socrates, ita Eleates hice a notis ad ignota procedit: ἀσπαλιευτικὴν, rem némini ignotam, ad sophisticam, quae qualis esset quaerebatur, explicandam, usurpat. Pariter in *Politico* telam adhibet politicae declarandae caussâ. Quod quo consilio fecerit, et ipse declarat disertis verbis loco, quem adscripsimus, (1) et nos e disputationibus maxime de perfecta republica colligimus. Fecit, ut *comparando* ad rerum scientiam perveniret.

Est locus sane in dialectica perquam gravis, qui est de *comparationibus*. Quantopere hae valeant ad cognoscendas res accurate, maximeque ad recte docendum, paulo ante vidimus, quum de *exemplorum* usu in Socraticâ inductione ageremus. Et sane vetustissimi humani generis docto-

res,

(1) Supra p. 118.

res, poëtae, quae vel ingenio conceperant vel animo sentiebant, *comparando* potissimum cum aequalibus et posteris communicarunt. Sed ad *inveniendum* etiam magnopere valet comparatio: quod ut Socratica et Platonica dialectica probat, ita illustri sane documento et probat et illustrat analytica nostra arithmetica, quam algebram solemus vocare. Constat haec tota aequationibus sive comparationibus, quibus plane, ut in Socratica disquirendi viâ, a notis ad ignota progredimur: estque illa, cum analysi conjuncta, vero nomine dicenda *inventionis disciplina.* [1] Et profecto tum demum geometria et astronomia progressus illos saeculis decimo sexto et septimo stupendos fecerunt, postquam haec comparandi inveniendique disciplina cum illis conjungi coepta est: imo vero hujus ope illae ad inveniendas mundi physici leges valuerunt: ut liceat nobis pronunciare, et antiquo aevo per Socraticam et Platonicam methodum *moralem*, et recentiore pariter per algebram *physicum* mundum a philosophis et physicis reclusum esse.

Sic valet ad *inveniendum* potissimum dialectica Platonis. Qua in re, ut ex his omnibus patet, quaerendo, investigando et vero comparando, maxime autem omnium *cernendi jungendique* studio

dio

(1) V. Euleri *initia algebrae*, Vol. II. C. 1. quo nullum facile in hoc genere opus majorem et perspicuitatis et philosophae ἀκριβείας laudem habet.

dio ac diligentiâ proficimus. Uti autem hoc ipse perspexit philosophus, ita, quid sit *invenire* et quemadmodum parta sint gravissima inventa, de industria exquisivit. Quod ex ejus *Philebo* operae pretium est cognoscere.

Argumentum hujus dialogi proprie, ut vulgo dicitur, metaphysicum est. Sublimis exstabat in Philolai scriptis sententia: *θεός τις ἀπέδεξε τὸ ἄπεραντον, τὸ πέρας καὶ συγκεχύμενον*: (1) quae non potuit non advertere Platonis mentem, sic, ut vidimus, res omnes secernentem, cernendoque definientem et sepientem, quo sibi unice videbatur veritatem posse assequi. Quo facile traducebatur eo, ut quod ipsius inesset ingenio, id in rerum naturam transferret: prouti suo nobis loco patebit. (2) Nunc exordium spectamus dialogi, quippe dialecticum et artis adeo fastigium nobis indicans, *inventionem*. Est haec, ait Socrates, perversa hominum ratio, ut *unum* ponant et *multa*, non vero distinguant, *quot* sint numero. Hoc dialecticae est, illud eristicae: unde pueriles exsistunt litigantium contentiones. Quodsi germanâ utimur dialecticâ, recteque per illam distinguere didicerimus, sic demum et eristicam pueris relinquemus, et ipsi cum inveniemus, tum

que

(1) Phileb. 23, C. (2) Duo hac de re ante hos paucos annos praeclara prodierunt scripta, alterum *Philolaus*, auctore *Boeckio*, alterum Stallbaumii in Platonis *Philebum* commentatio.

qua ratione maxime orta sint inventa, intelligemus. Una inveniendi ratio est *cernere*, *distinguere*, *numerare*, i. e., in multis et infinitis attendere, *quot* sint. Id exemplis deinceps Socrates inprimis illustribus declarat.

De artis musicae ac literarum inventione.

Manifestum hoc, ait, o Protarche, in literis est: itaque in his, quas didicisti, id accipe. — Quonam modo? — Vox nobis *una* est ex ore prodiens, eademque apud omnes et unumquemque *in infinita multitudine.* — Quidni? — Neutro autem horum docti efficimur, nec quod *infinitam* ejus, nec *quod unam* cognovimus; ἀλλ' ὅτι πόσα τέ ἐςι καὶ ὁποῖα, τοῦτ' ἐςι τὸ γραμματικὸν ἕκαςον ποιοῦν ἡμῶν· *sed quod cognovimus, quot in ea sint et qualia; hoc est, quod literarum peritum unumquemque nostrum efficit.* — Verissima loqueris. — Et vero quod *musicae peritum* quem efficit, idem illud est. — Quomodo? — Vox est in hac item arte *una* quaedam. — Quidni? — Duo ponamus, *grave* et *acutum* et tertium *medium.* (1) — Ponamus. — Veruntamen nondum peritus musices eris, si haec sola cognoveris; ista vero ignorans, nihil, ut ita dicam, de his intelliges. — Nihil sane. — Ἀλλ', ὦ φίλε, ἐπειδὰν λάβῃς τὰ διαςή-

μα-

(1) V. Stallb. ad h. l.

ματα ὁπόσα ἐστὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς φωνῆς, ὀξύτητός τε πέρι καὶ βαρύτητος, καὶ ὁποῖα, καὶ τοὺς ὅρους τῶν διαστημάτων καὶ τὰ ἐκ τούτων ὅσα συστήματα γέγονεν· (ἃ κατιδόντες οἱ πρόσθεν παρέδοσαν ἡμῖν τοῖς ἑπομένοις ἐκείνοις, καλεῖν αὐτὰ ἁρμονίας) ἔν τε ταῖς κινήσεσιν αὖ τοῦ σώματος ἕτερα τοιαῦτα ἐνόντα πάθη γιγνόμενα· (ἃ δὴ δι' ἀριθμῶν μετρηθέντα, δεῖν αὐτὰ φασὶ ῥυθμοὺς καὶ μέτρα ἐπονομάζειν, καὶ ἅμα ἐννοεῖν, ὡς οὕτω δεῖ περὶ παντὸς ἑνὸς καὶ πολλῶν σκοπεῖν·) ὅταν γὰρ ταῦτά τε λάβῃς οὕτω, τότε ἐγένου σοφός, ὅταν τε ἄλλο τῶν ὄντων ὁτιοῦν ταύτῃ σκοπούμενος ἕλῃς, οὕτως ἔμφρων περὶ τοῦτο γέγονας: *Sed postquam, amice, intervalla acceperis, quot numero circa acutum et grave et qualia sint, ac terminos item intervallorum, quaeque ex his leges et modi exsistant: (quae majores nostri conspicati nobis ipsorum sectatoribus, ut harmonias illa appellaremus, tradiderunt:) tum etiam quae motibus corporis similia insint, (haec numeris dimensa rhythmos et metra vocanda esse dixerunt, reputandumque simul, sic considerare omnia, in quibus unum et multa insunt, oportere.* (1)) *Nam et haec si ita acceperis, eorum peritus eris factus, et alia quaecunque tandem si hac ratione consideraveris perceperisque, sic et horum gnarus evaseris:* τὸ δ' ἄπειρόν σε ἑκά-

στων

(1) Inesse scilicet omnibus *numerare* et *metiri*: itaque ῥυθμοὺς et μέτρα quasi δι' ἀριθμῶν μετρηθέντα dixerunt. Cf. Stallb. ad h. l.

στων καὶ ἐν ἑκάστοις πλῆθος, ἄπειρον ἑκάστοτε ποιεῖ τοῦ φρονεῖν, καὶ οὐκ ἐλλόγιμον οὐδ' ἐνάριθμον, ἅτ' οὐκ εἰς ἀριθμὸν οὐδένα ἐν οὐδενὶ πώποτε ἀπιδόντα. (1)

Haud facile haec legerit aliquis attentius, quin artis inde musicae inventionem, quemadmodum exstiterit, efficiat. Canere et saltare naturâ studet homo, quippe inditus ipsius animo est harmoniae et rhythmi sensus. Quod in libris de *Legibus* praeclare exposuit Plato, nosque inde attulimus, quum de artibus artiumque principe, musica, ageremus. (2) Verum, ut canerent non tantum in choris saltarentque mortales, sed ip-sam invenirent canendi saltandique *artem*, cer-nendi opus fuit numerandique facultate. Vocis quae una est, cernendi distinguendique varii eran soni, acuti, graves, medii: attendendaque sono rum intervalla, quot essent et qualia, eorumqu termini constituendi, ut hinc leges modique effi cerentur: similiterque in motibus corporis tali animadvertenda erant, quae numeris dimensa rhyth mi vocata sunt. Sic demum exstitit, nec alio inveniri modo potuit musicae et saltationis ars.

Sed eidem illi cernendi numerandique faculta-ti, ut hoc ipso loco acute animadvertit Plato, cum caeteras debemus artes majores omnes, tum illam etiam, qua nulla facile mortalium generi ad in-

(1) Phileb. 17. A–E. (2) De Leg. II. 653. E. 664. E. 672. C. Cf. Vol. I. p. 144.

ingenii cultum utilior efficaciorque fuit: literarum dico inventionem, unde *γραμματική*, ars scribendi, sive, quam nos vocamus, alphabetica scriptura nata est. Id neminem esse arbitror, quin in primis accipere a Platone et perspicere aveat. Audiamus denuo Socratem. Praecipit primum ille hoc universe: *ὥςπερ γὰρ ἓν ὁτιοῦν εἴ τίς ποτε λάβοι, τοῦτον, ὥς φαμεν, οὐκ ἐπ' ἀπείρου δεῖ φύσιν βλέπειν εὐθὺς, ἀλλ' ἐπί τινα ἀριθμόν· οὕτω καὶ τοὐναντίον, ὅταν τις τὸ ἄπειρον ἀναγκασθῇ πρῶτον λαμβάνειν, μὴ ἐπὶ τὸ ἓν εὐθὺς, ἀλλ' ἐπ' ἀριθμὸν αὖ τινα πλῆθος ἕκαςον ἔχοντά τι κατανοεῖν, τελευτᾷν τε ἐκ πάντων εἰς ἕν· Prouti enim si quis unum quid accipit, is, ut diximus, non mox in infiniti naturam, sed in numerum aliquem mentem attendere debet: sic vicissim, si quis primum infinitum sumere cogitur, nequaquam in unum continuo, sed in numerum quemdam, qui multitudinem aliquam habeat, mentem debet convertere, ex omnibusque tandem in unum desinere.* [1] Illius exemplum rationis in musicae inventione habemus: hanc rationem, quae ab infinitis numero ad unum procedit, literarum dabit exemplum. Πάλιν δὲ, sic pergit deinceps Socrates, *ἐν τοῖς γράμμασι τὸ νῦν λεγόμενον λάβωμεν. — Ἐπειδὴ φωνὴν ἄπειρον κατενόησεν εἴ τέ τις θεὸς, εἴτε καὶ θεῖος ἄνθρωπος, ὡς λόγος ἐν Αἰγύπτῳ Θεῦθ τινα τοῦτον γενέσθαι λέγων, ὃς πρῶτος τὰ*

(1) Phileb. 18. A.

ϛων καὶ ἐν ἑκάϛοις πλῆθος, ἄπειρον ἑκάϛοτε ποιεῖ τοῦ φρονεῖν, καὶ οὐκ ἐλλόγιμον οὐδ᾽ ἐνάριθμον, ἅτ᾽ οὐκ εἰς ἀριθμὸν οὐδένα ἐν οὐδενὶ πώποτε ἀπιδόντα. (1)

Haud facile haec legerit aliquis attentius, quin artis inde musicae inventionem, quemadmodum exstiterit, efficiat. Canere et saltare naturâ studet homo, quippe inditus ipsius animo est harmoniae et rhythmi sensus. Quod in libris de *Legibus* praeclare exposuit Plato, nosque inde attulimus, quum de artibus artiumque principe, musica, ageremus. (2) Verum, ut canerent non tantum in choris saltarentque mortales, sed ipsam invenirent canendi saltandique *artem*, cernendi opus fuit numerandique facultate. Vocis, quae una est, cernendi distinguendique varii erant soni, acuti, graves, medii: attendendaque sonorum intervalla, quot essent et qualia, eorumque termini constituendi, ut hinc leges modique efficerentur: similiterque in motibus corporis talia animadvertenda erant, quae numeris dimensa rhythmi vocata sunt. Sic demum exstitit, nec alio inveniri modo potuit musicae et saltationis ars.

Sed eidem illi cernendi numerandique facultati, ut hoc ipso loco acute animadvertit Plato, cum caeteras debemus artes majores omnes, tum illam etiam, qua nulla facile mortalium generi ad in-

(1) Phileb. 17. A–E. (2) De Leg. II. 653. E. 664. E. 672. C. Cf. Vol. I. p. 144.

ingenii cultum utilior efficaciorque fuit: literarum dico inventionem, unde γραμματικὴ, ars scribendi, sive, quam nos vocamus, alphabetica scriptura nata est. Id neminem esse arbitror, quin in primis accipere a Platone et perspicere aveat. Audiamus denuo Socratem. Praecipit primum ille hoc universe: ὥσπερ γὰρ ἓν ὁτιοῦν εἴ τίς ποτε λάβοι, τοῦτον, ὥς φαμεν, οὐκ ἐπ' ἀπείρου δεῖ φύσιν βλέπειν εὐθὺς, ἀλλ' ἐπί τινα ἀριθμόν· οὕτω καὶ τοὐναντίον, ὅταν τις τὸ ἄπειρον ἀναγκασθῇ πρῶτον λαμβάνειν, μὴ ἐπὶ τὸ ἓν εὐθὺς, ἀλλ' ἐπ' ἀριθμὸν αὖ τινα πλῆθος ἕκαστον ἔχοντά τι κατανοεῖν, τελευτᾷν τε ἐκ πάντων εἰς ἕν· *Prouti enim si quis* *u n u m* *quid accipit, is, ut diximus, non mox in* *i n f i n i t i* *naturam, sed in* *n u m e r u m* *aliquem mentem attendere debet: sic vicissim, si quis primum* *i n f i n i t u m* *sumere cogitur, nequaquam in unum continuo, sed in* *n u m e r u m* *quemdam, qui multitudinem aliquam habeat, mentem debet convertere, ex omnibusque tandem in unum desinere.* (1) Illius exemplum rationis in musicae inventione habemus: hanc rationem, quae ab infinitis numero ad unum procedit, literarum dabit exemplum. Πάλιν δὲ, sic pergit deinceps Socrates, ἐν τοῖς γράμμασι τὸ νῦν λεγόμενον λάβωμεν. — Ἐπειδὴ φωνὴν ἄπειρον κατενόησεν εἴ τέ τις θεὸς, εἴτε καὶ θεῖος ἄνθρωπος, ὡς λόγος ἐν Αἰγύπτῳ Θεῦθ τινα τοῦτον γενέσθαι λέγων, ὃς πρῶτος

τὰ

(1) Phileb. 18. A.

ϛων καὶ ἐν ἑκάϛοις πλῆθος, ἄπειρον ἑκάϛοτε ποιεῖ τοῦ φρονεῖν, καὶ οὐκ ἐλλόγιμον οὐδ' ἐνάριθμον, ἅτ' οὐκ εἰς ἀριθμὸν οὐδένα ἐν οὐδενὶ πώποτε ἀπιδόντα. (1)

Haud facile haec legerit aliquis attentius, quin artis inde musicae inventionem, quemadmodum exstiterit, efficiat. Canere et saltare naturâ studet homo, quippe inditus ipsius animo est harmoniae et rhythmi sensus. Quod in libris de *Legibus* praeclare exposuit Plato, nosque inde attulimus, quum de artibus artiumque principe, musica, ageremus. (2) Verum, ut canerent non tantum in choris saltarentque mortales, sed ipsam invenirent canendi saltandique *artem*, cernendi opus fuit numerandique facultate. Vocis, quae una est, cernendi distinguendique varii erant soni, acuti, graves, medii: attendendaque sonorum intervalla, quot essent et qualia, eorumque termini constituendi, ut hinc leges modique efficerentur: similiterque in motibus corporis talia animadvertenda erant, quae numeris dimensa rhythmi vocata sunt. Sic demum exstitit, nec alio inveniri modo potuit musicae et saltationis ars.

Sed eidem illi cernendi numerandique facultati, ut hoc ipso loco acute animadvertit Plato, cum caeteras debemus artes majores omnes, tum illam etiam, qua nulla facile mortalium generi ad in-

(1) Phileb. 17. A–E. (2) De Leg. II. 653. E. 664. E. 672. C. Cf. Vol. I. p. 144.

ingenii cultum utilior efficaciorque fuit: literarum dico inventionem, unde γραμματική, ars scribendi, sive, quam nos vocamus, alphabetica scriptura nata est. Id neminem esse arbitror, quin in primis accipere a Platone et perspicere aveat. Audiamus denuo Socratem. Praecipit primum ille hoc universe: ὥσπερ γὰρ ἕν ὁτιοῦν εἴ τίς ποτε λάβοι, τοῦτον, ὥς φαμεν, οὐκ ἐπ' ἀπείρου δεῖ φύσιν βλέπειν εὐθὺς, ἀλλ' ἐπί τινα ἀριθμόν· οὕτω καὶ τοὐναντίον, ὅταν τις τὸ ἄπειρον ἀναγκασθῇ πρῶτον λαμβάνειν, μὴ ἐπὶ τὸ ἓν εὐθὺς, ἀλλ' ἐπ' ἀριθμὸν αὖ τινα πλῆθος ἕκαστον ἔχοντά τι κατανοεῖν, τελευτᾷν τε ἐκ πάντων εἰς ἕν· *Prouti enim si quis* *u n u m* *quid accipit, is, ut diximus, non mox in* *i n f i n i t i* *naturam, sed in* *n u m e r u m* *aliquem mentem attendere debet: sic vicissim, si quis primum* *i n f i n i t u m* *sumere cogitur, nequaquam in unum continuo, sed in* *n u m e r u m* *quemdam, qui multitudinem aliquam habeat, mentem debet convertere, ex omnibusque tandem in unum desinere.* (1) Illius exemplum rationis in musicae inventione habemus: hanc rationem, quae ab infinitis numero ad unum procedit, literarum dabit exemplum. Πάλιν δὲ, sic pergit deinceps Socrates, ἐν τοῖς γράμμασι τὸ νῦν λεγόμενον λάβωμεν. — Ἐπειδὴ φωνὴν ἄπειρον κατενόησεν εἴ τέ τις θεὸς, εἴτε καὶ θεῖος ἄνθρωπος, ὡς λόγος ἐν Αἰγύπτῳ Θεῦθ τινα τοῦτον γενέσθαι λέγων, ὃς πρῶτος τὰ

(1) Phileb. 18. A.

τὰ φωνήεντα ἐν τῷ ἀπείρῳ κατενόησεν, οὐχ ἓν ὄντα, ἀλλὰ πλείω· καὶ πάλιν ἕτερα, φωνῆς μὲν οὔ, φθόγγου δὲ μετέχοντά τινος· ἀριθμὸν δέ τινα καὶ τούτων εἶναι· τρίτον δὲ εἶδος γραμμάτων διεστήσατο, τὰ νῦν λεγόμενα ἄφωνα ἡμῖν· τὸ μετὰ τοῦτο διῄρει τά τε ἄφθογγα καὶ ἄφωνα, μέχρις ἑνὸς ἑκάστου, καὶ τὰ φωνήεντα καὶ μέσα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. ἕως αὐτῶν ἀριθμὸν λαβὼν, ἑνί τε ἑκάστῳ καὶ ξύμπασι στοιχεῖον ἐπωνόμασε· καθορῶν δὲ, ὡς οὐδεὶς ἡμῶν οὐδ' ἂν ἓν αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἄνευ πάντων αὐτῶν μάθοι, τοῦτον τὸν δεσμὸν αὖ λογισάμενος, ὡς ὄντα ἕνα, καὶ ταῦτα πάντα ἕν πως ποιοῦντα, μίαν ἐπ' αὐτοῖς ὡς οὖσαν γραμματικὴν τέχνην ἀπεφθέγξατο προσειπών. *Iterum e literis quod nunc diximus efficiamus. — Postquam infinitam vocem animadvertit sive Deus aliquis sive homo divinus, qualis apud Aegyptios Theuth quidam fuisse fertur, qui primus in ipsa vocis infinitate vocales literas consideravit, quae non una, sed plures: rursusque alias, quae non vocis sed soni cujusdam participes essent, earumque item numerum quemdam esse vidit, et tertiam deinde speciem literarum distinxit, earum, quas nunc mutas vocamus: is igitur, postquam haec animadvertit, deinceps cum soni expertes mutasque discrevit singulatim, tum vocales et medias eodem modo; donec earum numero in singulis speciebus et in universis reperto, elementa appellaret. Cumque videret, neminem nostrum horum quidquam seorsim percepturum, nisi universa percepisset, vinculum hoc rursus reputan-*

tando considerans, ut unum, et omnia haecce unum efficiens, grammaticam artem, ut unam omnibus communem, hoc nomine vocavit. (1)

Campum hic sane philosophis immensum aperuit Plato, in quem excurrerent: et operae est profecto pretium, quae paucis ita ille de rerum inventione monuit, diligenter in omnibus inventis singulatim persequi. Tam late patet haec disquisitio, ut omnem hominis a tenerrimâ inde aetate ad cognoscendum judicandumque progressionem complectatur. Nam ut cuncta infantis sensibus confusa, *συγκεχύμενα*, apparent primum, ita ipse deinceps cernendo, distinguendo, numerando ad res cognoscendas, imo videndas recte, procedit; unde *cernere* ipsam apud Latinos *videndi* significationem habet. Invenit autem ita ipse per sese, quot sint et qualia quaecunque oculis, auribus, caeteris sensibus percipit. Quo fit, ut propria; ut innata homini videatur ars numerandi, quae ipsa cernendo jungendoque procedit. Nos id philosophis peragendum relinquimus, qui profecto, quo diligentius hanc nativam hominis inveniendi et rationem et facultatem exploraverint, eo efficacius nos cum ad totum explicandum Philebum, tum ad has interpretandas Platonis de musicae et literarum inventione sententias adjuvabunt. Quam enim infantium esse diximus conditionem, ut, quae ipsis primum videntur confusa, cernendo nu-

(1) Phil. 18. B. C.

numerandoque accurate cognoscere discant, eandem Theuth illi Aegyptio, sive literarum quicunque tandem fuerit inventori, tribuit Plato. Primum ille in infinita illa sonorum multitudine et varietate cum vocales attendit, tum consonas, itemque quas nos vocare mutas literas solemus. Tum consonas et mutas pariterque vocales quaeque mediae dicuntur discrevit a se invicem, donec singularum singulatim numerum nactus, communi universas nomine elementa sive literas appellavit. In quo toto negotio mens ejus cernendo jungendoque, omnino numerando procedens, inventorum peperit longe pulcerrimum, scribendi per literas alphabeticas rationem.

Quatenus Aristoteli, ad syllogisticam tractandam, viam munivit Plato?

Haec habui, quae de vi et ubertate dialecticae Platonicae, ex ipsis Platonis scriptis, in lucem proferrem: unde cum alia, quae de hac arte pronunciavit philosophus, intelliguntur, tum hoc ejus explicatur effatum: *donum eam esse divinitus ad homines delatum: nam quaecumque ad artes pertinent, hac esse inventa.* Novam deinde methodum induxit Aristoteles, quam ipse συλλογιστικὴν appellavit: eratque haec, ut supra monuimus, tota a Socratica et Platonica diversa, quippe ad probandum quod positum erat, non ad

ad inveniendum quod quaerebatur, accommodata. Abusi sunt eâ tam antiqui, quam recentioris aevi philosophi, et vero sic sunt abusi, ut, quâ disciplinâ nulla esset ad excitanda ingenia reperiendamque veritatem aptior, eâdem nulla videretur ipsi philosophiae, i. e. sapientiae studio, contraria magis. Nam ad nullas non opiniones, quamvis etiam et absurdas et veritati repugnantes, syllogismorum vi et auctoritate tuendas usurpata est. Veruntamen ipsa methodus, ut exposita ab Aristotele fuerat, non minus, quam inductio et analysis, naturae erat consentanea, recteque adhibita ingeniis juvenum, ad firmanda illa et corroboranda, imo vero ad veritatem propugnandam naviter atque ab inanibus cavillationibus tuendam valebat egregie. Attigimus haec supra, quum, appositâ syllogisticâ, declarare Socraticam inductionem conaremur: nec hujus est loci, ea porro persequi. Sed, explicitâ analysi Platonica, exquirere nunc juvat, quid Platoni Aristoteles cum universe ad tractandam dialecticam, tum vero etiam ad hanc ipsam explanandam syllogisticam rationem debuisse videatur.

Ubivis Aristoteles in scriptis suis refutat Platonem: unde haec exstitit multorum eruditorum opinio, esse ejus doctrinam prorsus omnique parte Platonicae contrariam. Qui error eo et latius serpsit et invaluit magis, quo vehementius se aliquando impugnare utriusque philosophi asseclae, Platonici et Aristotelici coeperunt. Faten-

dum

quam omnino est, dissensisse in caussis gravissimis a magistro Aristotelem, quod tum patebit nobis maxime, ubi de ideis Platonis et mundo νοητῷ datâ operâ sumus acturi. Quodsi quis nullo ductus partium studio, perlecto Platone perpensâque ejus philosophiâ, Aristotelem legerit deinceps, mirer equidem, si non perspexerit, inchoasse multa Platonem, quae Aristoteles perfecit postea: viam discipulo monstrasse ac patefecisse doctorem, quam nisi tenuisset Aristoteles, tanta hic praestare philosophiae, quanta praestitit, haud facile potuisset: omninoque, ut Socraticus proprie Plato fuit, ita eum in modum ab hoc informatum Aristotelem fuisse, ut vere dici Platonicus possit. Ex ipsâ, quam modo instituimus, disquisitione, haec continuo intelliguntur. Nam quod hic agitavit magnum sane et vastum consilium, ut artes omnes doctrinasque philosophando complecteretur, repositum hoc est, ut vidimus, in Platonis philosophia, qui a nullo earum genere alienum esse verum philosophum contendebat, quodque ab aliis postulabat, ipse in plerisque dialogis inprimisque in *Timaeo*, facere aggressus est. Tum etiam, quod vulgo dicitur, primum fuisse Aristotelem, qui disciplinas apte distingueret, ad hoc item vidimus signum ante eum sustulisse Platonem.[1] Sed hoc de-

(1) Imitatus adeo hac in re Platonem Aristoteles est. Veluti in distinguendis dialectica, Rhetorica et Politica, ὑπε-

debuit in primis magistro discipulus, ut disserendi ratione analytica uteretur, qua maxime doctrinis omnibusque quae tractavit argumentis lumen affudit: ipsam syllogisticam, ut verbo jam monuimus, analytice exposuit. Quod autem novam illam, quam invenisse dicitur, methodum attinet, hoc constat, ut inventio praecedit probationi, sic syllogisticae sive synthesi analysin praecedere. Nisi cernendo jungendoque multa et alii philosophi et Socrates ac Plato, ipseque Aristoteles invenisset, probare hic illa argumentando non potuisset. Cujus rei documentum insigne est, quod jam aliquoties memoravimus, Euclidis opus, syntheseos mathematicae monumentum immortale. (1) Quae in eo ad demonstrandum problemata proponuntur, haud potuissent proponi, nisi inventa praecessissent cum aliorum, tum inprimis Pythagoreorum; ab inventoribus adeo nonnulla eorum nomen habent, ut problema v. c. de quadratis et hypotenusa, quod Pythagoreum appellatur. Sed Aristoteles Platoni aliisque inventa non solum debuit, quae quemadmodum essent probanda, demonstraret, verum a magistro suo dialecticam item accepit inveniendi rationem, unde ipse probandi demonstrandique methodum efficeret. Rem exemplo ex ejus scriptis sum-

ὑποδύεται, ait, ὑπὸ τὸ σχῆμα τὸ τῆς Πολιτικῆς ἡ Ῥητορικὴ, καὶ οἱ ἀντιποιούμενοι ταύτης. — Quod sumsit e Platonis loco Gorgia 464. B. ubi de his ipsis artibus distiguendis agit. V. Vol. II. P. I. p. 100. (1) Quamquam idem, si recte ad docendum adhibetur, inveniendi item instrumentum continet.

sumto illustremus. Eximium nobis Aristotelis superest *de arte rhetorica* opus, in quo argumentationis accuratae atque ordine definiendo distribuendoque procedentis, norma exstat. Primum rem, de qua acturus est, definit. Sit nobis Rhetorica *facultas in quaque re perspiciendi* τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν, *id, quod ad persuadendum idoneum est.* Secundum quam definitionem distinguit dialecticam ab aliis doctrinis. Veluti ars medica περὶ ὑγιεινὸν καὶ νοσερόν est: geometria περὶ τὰ συμβεβηκότα πάθη τοῖς μεγέθεσι: arithmetica περὶ ἀριθμόν: ita Rhetorica περὶ τοῦ δοθέντος, ὡς εἰπεῖν, δοκεῖ δύνασθαι θεωρεῖν τὸ πιθανόν. His positis, discernit continuo τὰς πίστεις: sunt vel ἄτεχνοι vel ἔντεχνοι: illae, quae non nobis auctoribus exsistunt, sed ante fuerunt, ut testes, quaestiones, syngraphae: ἔντεχνοι vero sunt πίστεις τῶν διὰ τοῦ λόγου πορίζομένων. Harum tria sunt genera: vel in moribus positae sunt dicentis, vel valent, ut audientes aliquo modo afficiantur, vel sunt ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, διὰ τοῦ δεικνύναι ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι. Quae autem ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ sunt, duplicem habent speciem: ἐπαγωγὴν sive exemplum, i. e., inductionem oratoriam, vel ἐνθυμήματα. Et sic quidem eo procedit sponte auctor, ut cum a dialectica Rhetoricam distinguat: ut enim illa *syllogismos*, ita haec *enthymemata* ad fidem faciendam adhibet: tum ad *enthymemata*, quae σῶμα τῆς πίστεως, (1) appellat, perveniat.

Rhe-

(1) Rhetor. I. 1.

Rhetoricam igitur, ut satis a cognata disciplina discrevit, ita nunc porro in tria genera dividit, in quibus tractandis pariter *τὸ πιθανόν* spectatur: sunt illa secundum varia audientium genera, *συμβουλευτικὴ, δικανικὴ, ἐπιδεικτικὴ*; nam, ut ex tribus constat oratio, *ἔκ τε τοῦ λέγοντος καὶ περὶ οὗ λέγει, καὶ πρὸς ὃν*, ita tria sunt etiam audientium, ad quos dicitur, genera: *ὁ κριτὴς* et *ὁ θεωρὸς*: *κριταὶ* vero duplicis sunt speciei: vel de futuris, vel de praeteritis judicant: illi *ἐκκλησιασαὶ* sunt, hi *κριταὶ*: ut audientes hi tres sint: *ἐκκλησιαςὴς, κριτὴς* et *θεωρὸς*. Quibus ita dispositis, de singulis his dicendi generibus ita agit, ut *ἐκ τίνων δεῖ προτρέπειν καὶ ἀποτρέπειν, ἐκ τίνων κατηγορεῖν καὶ ἀπολογεῖσθαι, ἐκ τίνων ψέγειν καὶ ἐπαινεῖν* exploret ac probet: quibus adhibet maxime, quae explicuerat, in praecedentibus, *τὰ ἐνθυμήματα*. Etenim, quod addit, *περὶ γὰρ τούτων καὶ ἐκ τούτων τὰ ἐνθυμήματα λέγεται*, (1)

Documento nobis haec operis Aristotelici argumentatio est, perfecisse auctorem id, quod in *Sophista* et *Politico* Plato cum inchoaverat, tum faciendum praeceperat. Ut hic Sophisticam, ita Rhetoricam Aristoteles cernendo jungendoque explicuit. Quamquam ratio utriusque philosophi diversa est. Plato quasi nobiscum quaerit, indagat, invenire studet: non ita Aristoteles; sed quae hic secum ipse antea et quaesivit et indagavit et

in-

(1) Continentur haec *Rhetor.* L. I. Cf. L. II. c. 1.

invenit, aptâ nobis discretione et dispositione proponit. Itaque comparantibus haec nobis utriusque philosophi scripta, in Platonis dialogis *inventio* ubivis, in Aristotelis vero disputatione *inventorum expositio* ac *demonstratio* occurrit. A demonstrando aliena in his disquisitionibus Platonis ratio est: Aristoteles vero, quamvis non per syllogismos procedat, tamen probare nobis et demonstrare sententiam suam studet: ut ex *definiendi* modo intelligitur. Nam rei de qua agitur definitio, ut apud Platonem cernendo jungendoque invenitur tandem, ita apud Aristotelem continuo ponitur: incipit ab ipsâ definitione disputatio. Omnino, ut in legendo Platone una cum Eleate vel Socrate quasi venamur, ita legentibus Aristotelem auctor nobis, quod cepit, ostendit: sic autem ostendit, ut simul, quâ illud ratione i. e. quibus partitionibus et conductionibus assecutus fuerit, intelligamus. Sic plane haec ordine procedens Aristotelis disceptatio Platonicae rationis continuatio est: perficit discipulus, quod magister inchoavit.

Verum longius etiam Plato ad Aristotelis syntheticam sive syllogisticam rationem processit. In hac methodo, ut ex laudata Aristotelis argumentatione patet, *definitionis* in primis agitur diligentia. Fundamentum illa est sive fons universae disputationis. In *Phaedro* autem Plato, quod modo commemoravimus, syntheticae definitionis et rationem et exemplum dedit. De dialecticâ eloquentiae adhibendâ proprie agitur in hoc dialogo: disquisitio de

de amore exempli adducitur caussâ. Lysias sic de hoc argumento scripserat, ut nullus exstaret in oratione ordo. Socrates autem a definitione ordiendum praecipit, ipseque de eodem argumento deinceps dicens, sic, uti meminimus, amorem definit. Est ille, ait, *ἡ ἄνευ λόγου, δόξης ἐπὶ τὸ ὀρθὸν ὁρμώσης κρατήσασα ἐπιθυμία κ. τ. λ.* [1]. Quae prorsus *synthetica* definitio est, ex eaque plane, ut ex dialecticae definitione Aristoteles, proximam omnem disputationem ducit. Occurrunt autem in eodem dialogo *partitiones*, quas plane dixeris Aristoteleas. Nam, ut audaciae poenituerat Socratem, qui dicere in amorem sustinuisset, palinodiam canit, reprehenditque se ipsum, quod non recte distinxerat. Furorem enim amorem esse, sed non unum exstare furoris genus: esse duo genera *μανίας, τὴν μὲν ὑπὸ νοσημάτων ἀνθρωπίνων· τὴν δὲ ὑπὸ θείας ἐξαλλαγῆς τῶν εἰωθότων νομίμων γιγνομένην.* Tum hoc genus in species distribuit quatuor, in *μαντικὴν ἐπίπνοιαν, τελεστικὴν, ποιητικὴν,* atque *ἐρωτικὴν*, de quibus deinceps singulatim disserit [2]. Continet ita dialogus hicce omnino disputationis Aristoteleae normam; sed operae pretium est animadvertere, non continuo Platonem, quod mos fert Aristotelis et dialecticorum, definitionem ponere: *analyticâ* nos ille ratione ad definiendum adducit. Hoc scilicet fuerat disputationis

(1) Phaedr. 238. C. (2) Phaedr. 242. B. — 245. A. et 265. B. Cf. Vol. I. 123.

nis exordium. Duo nobis insunt, inquit, quibus paremus: alterum *ἔμφυτος οὖσα ἐπιθυμία ἡδονῶν*: alterum *ἐπικτητὸς δόξα ἐφιεμένη τοῦ ἀρίστου* [1], quorum, hoc neglecto, illud respiciens solum, definitionem inde, quam descripsimus, efficit. Sed inde etiam, ex eâdem illâ analyticâ disceptatione postremo rectum ducit de amore judicium. Unde intelligimus facillime cum originem et naturam syntheticae definitionis, tum vero etiam analyticae rationis ad recte instituendam synthesin, imo vero ad verum assequendum vim et opportunitatem.

Quemadmodum Platonis analysis viam munivérit Aristoteli, ut syllogisticam instrueret, ex his conjici exemplis potest. Verum quaerendum proposuimus praesertim, quatenus disciplinam perduxerit magister, quid discipulo peragendum reliquerit. Est illud potissimum *mathematicae*, quae vocatur, *demonstrationis* ratio, quam *ἀπόδειξιν κατ' ἐξοχὴν* et *μαθηματικὴν ἀκριβολογίαν* vocat Aristoteles [2]. Non diversa quidem illa est a syllogisticâ et synthesi, sed, ut nomen indicat, ad mathematicorum, ad Euclidis postea argumentandi severitatem exacta est. Hujus ut normam legesque descripsit Aristoteles [3], ita viâ et ratione usi sunt philosophorum recentiorum multi, in quibus Wolfius hac methodo contendit disciplinas omnes tractan-

(1) Phaedr. 257. D. (2) Metaph. II. c. 3. (3) V. Ernest. *Opusc. Phil.* p. 183.

tandas esse. Id Plato in scriptis suis ne inchoavit quidem.

Characterismus dialecticae Socraticae, Platonicae, Aristoteleae: quis proprius est Platonicae character?

Et haec quidem, ipsius Platonis caussa, cum de Socraticâ dialectica, cui debuit ille multum, tum de Aristotelicâ, in quam ipse vim magnam habuit, paulo latius persequi juvabat. Suffecerint ea, opinor, ut Platonicae dialecticae claram quodammodo mente notionem conciperemus. Sed efficacem hanc esse maxime ad acuendum ingenium, quo quis acutior, quo εὑρετικώτερος, ut ait Plato, fiat, quoque convertatur magis mente animoque totus ad veritatem, id nunc, ni fallimur, ex harum methodorum comparatione efficere nobis licet. Quibus in comparandis, accurate a Socratica ratione Platonicam distinguere, difficile negotium est. Nam apud Platonem analysis proxime est, ut exposuimus, cum ἐπαγωγῇ conjuncta, nec ulla est sive ἐπαγωγὴ sive omnino dialectica, quae a cernendi jungendique studio et arte plane sit sejuncta. Quo accidit, ut per hanc rationem suam Socrates in morum disciplinâ tot ac tanta invenerit. Συλλογιστικὴ autem Aristotelis, quaeque proprie synthesis dicitur, ipsâ continetur Platonis ratione, quae partim cònstat συναγωγαῖς: et sane nec Socra-

crates comparando nec cernendo Plato invenisset quidquam, nisi *junxisset* uterque, quod idem est atque *συλλογίζεσθαι*. Nos vero harum methodorum nunc maxime *characterem* animadvertere quaerentes, id notare in singulis oportebit, non quod unum unicuique proprium est, sed quo uno quaeque praesertim, quamvis multa habeat cum aliis communia, a caeteris distinguitur.

Simplicitate se commendat Socratis ratio. Sponte ille suâ ad veritatem cum ipse procedebat, tum alios adducebat. Quam naturae facilitatem in Platonica item dialecticâ non desideramus; sed accedit *acumen*, quo haec est insignis. Artem multo magis in analysi Platonis, quam in Socratis inductione agnoscimus, refertque illa eam mentis sagacitatem, felicitatem, *εὐστοχίαν*, quam vocant, quae invenit et nova in lucem profert. Aristotelis vero ratio, quamquam nec ipsa a naturâ aliena nec acumine destituta, *diligentiam* tamen magis studiique assiduitatem requirit. Quo accidit in historia philosophorum, ut, qui Aristotelis rationem sequerentur, numero fere infiniti fuerint: pauciores, qui Platonis analysi uterentur; qui vero Socratem referrent, omni aevo fuerint rari. Acumen enim non ita infrequens est in genere humano, pluresque iccirco exstiterunt philosophi, qui acute cernendo jungendoque nova proferrent, quam qui, ut Socrates, nil visi perficere, perficerent quam plurima et optima. Rationem autem sequi, quam Aristoteles induxit, nec singularium plane

est

est nec paucorum hominum. Nam, ut probat id quod inventum est, ut ex aliorum inventis conficit quid et quasi construit, ita sagacitate minus, quam diligentiâ procedit. Est autem diligentia non omnium quidem philosophorum; sed, ut quis merito dici hoc nomine possit, necessario requiritur.

In hac autem methodorum, aureâ illâ philosophiae aetate, successione, ut singularum patet sua propria et ratio, ita cernere mihi videor ipsius ingenii humani in studio veritatis progressionem. Nam sponte primum homo facileque res cognoscit: succedit naturali facilitati mentis acumen, quo accuratius discernit jungitque ac nova invenit: tum vero quod cognovit, quod acute invenit, id sibi plene persuadere, id probare diligenter ac demonstrare conatur. Quamobrem non audiendi sunt illi, qui harum methodorum aliam in coelum laudibus ferunt, aliam vero sive spernunt sive negligunt: prouti fuerunt qui Aristotelis syllogisticam alto supercilio despicerent. Nihil licet spernere quod naturae est consentaneum, et singulis aetatibus singulae hae methodi conveniunt. *Pueris* adhibenda ἐπαγωγὴ est, ut Socrates fecit, methodi auctor: estque haec proprie *docendi instituendique ratio* justa: nos nostrâ linguâ ipsam institutionem vocare *opleiding*, ut Graeci ἐπαγωγὴν, solemus. Analysis vero, sive acute cernendi jungendique studium et ars, *adolescentium* est, cui maxime aetati acumen atque inveniendi sagacitas propria est. Aegre illi ad proban-

di

di demonstrandique severitatem adducuntur, et nocent ingeniis magistri, qui maturius quam natura fert, dialecticam iis Aristotelicam addiscendam proponunt; sed *exquirere*, *divinare*, *conjicere*, *invenire*, id adolescentiae naturale studium est, idemque si aptâ methodo, ut ars illa Platonis est, regitur, eo simul valet, ut quis postea ordine disserere ac probare accurate et demonstrare possit. Quod vidit Plato, quum solertiam illam et sagacitatem simulque levitatem hujus aetatis respiciens, adolescentes χαίρειν diceret, ὥςπερ σκυλάκια, τῷ ἕλκειν τε καὶ σπαράττειν τῷ λόγῳ τοὺς πλησίον ἀεί· *delectari*, *catulorum more*, *distrahendis disputando lacerandisque proximis quibusque semper* (1). Haec plane juvenum consuetudo est, qui, priusquam per Socraticam disciplinam purgati, perque Platonicam instituti recte sunt, de rebus omnibus continuo disputare, suamque unice propugnare sententiam aggrediuntur. Quamobrem idem ille bene cogitandi, ut a Cicerone vocatur, magister maturiorem exspectandam aetatem censuit, qua juventus ad severiora haec studia adduceretur. Nondum ille mathematicam istam demonstrandi rationem, cujus leges dedit Aristoteles, quaeque in Wolfianâ scholâ ad omnes doctrinas adhibita est, cognovit; si vero cognovisset, hanc in primis adultae virilique aetati destinavisset. Nam

(1) De Rep. VII. 539. B. V. Wyttenb. ad Plut. de S. N. V. p. 11.

Nam is omnino in studio dialecticae extremus labor est, ut, quae quis sive ipse invenit sive ab aliis inventa accepit, cum ordine disponat atque explicet, ut fecit Aristoteles in palmariis, quos memoravimus, de *Rhetorica* libris, tum etiam, quod idem in *Organo* quemadmodum perficiendum esset demonstravit, ab inanibus adversariorum cavillationibus recte vindicet. Sic cuique aetati sua est dialecticae methodus, nec minorem habet Aristotelica ratio, quam Socratica aut Platonica, ad excolenda ingenia vim et opportunitatem. Quamobrem tantum abest, ut spernenda sit syllogistica Aristotelis, ut, non satis eam provectioribus juventutis studiis in Academiis adhiberi, dolendum videatur (1). Nam si quid ad accurate dicendi scribendique facultatem acuendam, ad firmanda corroborandaque ingenia, ad caussam veritatis propugnandam naviter valet: valent eo in primis sane hae dialecticae exercitationes. Sed abusi sunt syllogisticâ philosophi, indeque, ut jam aliquoties monuimus, summum cepit philosophia detrimentum. Si, quod praecepit Aristoteles faciuntque mathematici, ea hac methodo exponere et demonstrare studuissent, quae vel vera vel certe in primis evidentia ac probabilia essent, optime meriti de philosophia fuissent. Nunc vero, quod et

(1) Dolet *Heerenus*, quidque ipse juvenis his exercitationibus debuerit, fatetur ingenue in elegantissima vitae suae descriptione Operum V. I. p. 26.

et Stoici et Scholastici maxime medio aevo fecerunt, temere posuerunt quaecunque sive vera sive falsa assumere luberet, imo vero falsa ponere, quae demonstrarent, malebant, quo majorem scilicet ingenii laudem ac gloriam caperent.

Cum vero haec sit trium illarum methodorum natura et ratio, de earum jam porro cum usu, tum utilitate dispiciamus singulatim. Valent singulae ad cognoscendum verum; sed, ut Socraticae est rationis, *ad inveniendum nos praeparare*, Aristotelicae, *inventa nobis persuadere*, ita Platonicae est id ipsum, quo tendit Socrates, undeque Aristoteles proficit, *invenire verum*. Simplici illâ interrogandi consuetudine purgabat Socrates audientium animos praejudicatis opinionibus, eliciebatque in iis et studium et facultatem inveniendi, ut *niterentur*, quod diximus (1), invenire: unde recte ejus disciplina *μαιευτικὴ*, *ἔλεγχος*, *κάθαρσις*, *ἐπαγωγὴ* vocatur. Aristotelicae usus disciplinae egregius item est, quamquam diverso proposito: ad persuadendum pertinet hominibus, quod inventum est: valuitque iccirco hujus in primis ratio ad eloquentiae explendum munus, quod persuadendo cernitur. Quodsi methodum quaerimus, quâ maxime uti philosophos decet, si quidem summum attingere in philosophia, i. e. verum in rebus omnibus, velint, est sane illa Platonica analysis. Inductio enim proprie est ad rec-

(1) Supra p. 95.

tente hanc instituendam praeparatio quaedam; syllogistica autem, ut synthesin parit, ita suâ ipsa naturâ cum finibus se arctis includit, tum coarctat in rebus cognoscendis philosophi mentem. Nam efficit ex inventis quam plurimis et quasi construit doctrinae formulam quamdam, *systema* a componendo et construendo appellatam, quod quamvis ordine, quamvis partium conjunctione aptâ et eleganta habitu se commendet, tamen suis est limitibus determinatum. Hos autem limites nec fert philosophia et gestit naturâ superare philosophorum ingenium. Quo accidit, ut, quicquid post Socratem et Platonem philosophi in condendis systematibus moliti sunt et quamvis quae condiderunt aequalibus placuerint, repudiata haec tamen a posteris fuerint: unde, apud recentiores, historiâ systematum, quae sibi identidem successerunt, ipsa historia philosophiae magnam partem continetur. Huic autem naturali philosophorum studio et ardori convenit plane ac satisfacit Platonica methodus. Analysis enim nullos habet, nisi ipsius ingenii humani, terminos. Nam uti cernendo jungendoque progreditur, ita cernere desinit nunquam, sed quae conjunxit identidem, novam habet denuo cernendi explorandique materiam, unde novae item denuo *συναγωγαὶ*, *conductiones*, quas Cicero vocat, vel quae nobis dicuntur *combinationes* oriuntur: ut infinita in his sit ingenii humani progressio, quatenus quidem in hac ipsius conditione progredi potest. Quid efficere per hanc,

 me-

methodum homo queat, augurari nobis et haud sine probabilitate exspectare licet, definire non licet; veruntamen naturalis philosophia, quae hodie unâ hac analyticâ ratione tractatur, quot quantosque inde fructus et ipsa perceperit et generi humano percipiendos praebuerit, scimus: eademque et exemplum nobis est, ad quod theoreticam universamque philosophiam tractemus, et vero documentum, quos quantosque in hac etiam progressus simus facturi, si, rejecto systematum condendorum consilio, verum unice cernendo jungendoque, id est, analyticâ et vere phliosophâ inquirendi ratione, assequi studemus. Sed quicquid hac in re sive factum sive neglectum est adhuc, hujus effectum methodi praestantiâ est, ut, cum multi philosophi Socraticam methodum, quae proprie sit, ignorent, spernantque alii syllogisticam Aristoteleam, omnes tamen cernendi jungendique artem, analyticam rationem et probent laudentque et in primis in omni doctrinarum genere usurpandam commendent.

Sed adhuc diximus de singularum naturâ usuque methodorum, quarum inventores celebrantur philosophorum omnium triumviri celebratissimi, Socrates, Plato, Aristoteles. Ut proprium aliquando Platonicae dialecticae *characterem* assequamur, non distinguenda haec tantum ab aliorum inventis est, sed attendere item decet, quo *modo* quoque *proposito* usurpaverit eam Plato. Utrumque eo facilius assequemur, quo rectius ab Aristo-

totelis posteriorisque aetatis analysi Platonicam distinxerimus.

Eum in modum apud Aristotelem aliosque haec procedit cernendi jungendique methodus, ut doceat lectores auctor, in quas partes dividendum distribuendumque argumentum sit, quaeque porro sit singularum partium partitio. E qua docendi ratione ortum praeceptum est: *qui bene distinguit, bene docet.* Apud Platonem vero non docere Eleatem Hospitem vidimus: interrogat semper Theaetetum unaque cum eo quaerit. Hoc autem modo invenit analysis, illo inventa nobiscum communicat. Recessit quidem postea ab illâ ratione Plato. In *Timaeo*, in *Critia*, in libris *de Legibus* principem dialogi personam distinguentem inducit, ut legere nobis subinde Aristotelem, rerum naturam explicantem, videamur. Sed non de his, de iis hic agimus dialogis, in quibus, methodi ipse suae naturam expressit: quos si cum Aristotelis disceptationibus conferimus, has non inepte *analyticas demonstrationes* vocabimus: in illis vero ipsam *analysin*, quaerendi inveniendique methodum, inventricis omnino dialecticae normam agnoscemus. Sed de modo, quo analysin usurpavit Plato, alia sunt item animadvertenda nobis. Est illa ratio, quod ipse fatetur, ut pulcerrima, ita perquam etiam difficilis. Saepius me illa, ait apud eum Hospes Eleates, in quaerendo et disserendo destituit. Quâ accidit difficultate, ut pauci omni aevo eâ recte usi sint. Nam Aristoteles, ut hoc utar,

in-

inventi Platonici heres proximus, quum cernendi diligentiâ res omnes divinas atque humanas explicare institueret, discrevit quidem studiose alia ab aliis; sed non satis apte identidem discreta conjunxit. Stoici contra et Epicurei, qui proficere ex Aristotelis syllogisticâ studuerunt, jungere mirâ arte cum placitis suis antiquiorum placita philosophorum, Heracliti, Democriti, Socratis, Platonis conati sunt; sed non satis in philosophando discreverunt: quocirca judicium fere in eorum systematibus desideramus. Plato vero sic methodum hanc suam et usurpandam esse censuit et usurpavit fere, ut aequabiliter uteretur utroque, imo vero, quae naturae ratio est, tam jungeret cernendo, quam jungendo cerneret. Unde in primis repetendam explicandamque censeo, quae in ejus tam oratione quam philosophia exstat, perspicuitatis cum copia et concinnitate conjunctionem. Quod tum explicare juvabit, quum ad Rhetoricam philosophi pervenerimus. Hunc autem in modum cum analysi in philosophando uteretur Plato, ducem se nobis ille praebuit, quem, sive philosophiam, sive artes doctrinasque tractare instituimus, lubenter sequamur. Non quasi ipse tramitem, quem nobis indicavit, recte semper secutus sit, vel placita, quae hac cernendi jungendique methodo invenit, verissima sint omnia. Ut homo fuit divinus Plato, ita humani quid identidem passus est. Sed ipsam philosophandi rationem, quam probavit, nos item unice proban-

dam

dam censemus. Qui post eum exstiterunt philosophi, sic placita fere sua sive analyticis sive syntheticis demonstrationibus exposuerunt, ut docerent alios generique humano sapientiam scilicet suam traderent. Non ita Plato: quaerendo procedit semper: estque ejus philosophia non formula doctrinae, non sylloge sive aggregatum, ut vulgo loquuntur, placitorum gravissimorum; sed viam monstrat maxime, quâ sit philosophis progrediendum. Nam uti cernendo simul jungendoque procedit, ita nobis, ipsum sequentibus, hujus rationis ubivis exemplum tradit, ut adducti quo ipse pervenit, inde ipsi eâdem ratione progrediamur. Rerum naturalium perscrutatores, qui hodie sunt, magnam partem philosophos despiciunt, quippe quos omnes arbitrantur sui systematis cancellis naturam comprehendere: si legerent illi Platonem, si methodum philosophi ad inveniendum resque omnes cognoscendas plene accurateque, ex ejus scriptis assequi studerent, aliter profecto existimare de philosophis et de philosophiâ discerent. Quodsi iidem, quo ardore rerum naturam, eodem semetipsos et res humanas perscrutari aggrederentur, perceptâ illi rite philosophiâ Platonis, utrique huic studio pariter et dialecticam et omnem philosophiam adhibendam esse faterentur. Verum, ut suum plane dialecticae Platonicae characterem assignemus, non tantum modum, sed *propositum* etiam, quo disciplinarum

hanc

hanc principem philosophus tractandam censuit, attendere oportet.

Non est apud Platonem dialectica ars inveniendi quaedam, quae eo duntaxat valeat, ut sagaciores, acutiores, εὑρετικώτεροι fiamus. Complectitur, prouti exposuimus, Socraticam inductionem: quo efficax in primis facta ejus ratio est ad totum hominem mente animoque excolendum. Ut ingenio et institutione Socraticus fuit Plato, ita sponte ipse suâ in factitanda dialecticâ spectavit idem, quod in philosophando disserendoque ejus magister spectaverat, ut ad virtutem et honestatem homines adduceret. Quin etiam, quod inchoaverat Socrates, diligentius hic etiam persequi studuit. Simile quid animadvertimus modo in Aristotelis dialectica. Ut Plato Socraticam, ita hic Platonicam methodum studiosius etiam, quam magister, ad res omnes cernendo explicandas adhibuit. Id scilicet in illa philosophorum successione obtinuit, ut discipulus fere magistri methodum non tantum philosophando scribendoque exprimeret, sed plenius etiam proposito fini adhiberet. Quod idem et postea obtinuit, ut verbo jam in superioribus attigimus. Syllogisticam et vero mathematicam demonstrandi rationem, ab Aristotele proditam, multo elaboratius recentioris aetatis philosophi ad doctrinas tradendas singulas, quam ipse Aristoteles, usurparunt. Nec sane abhorret ab ingeniorum rerumque humanarum condi-

ditione haec ratio. Quod quis excogitavit, id post eum maxime et factitatur et qua late patet in omnes res applicatur. Fructum ex inventis posteri uberiorem fere, quam aequales, capiunt. Et sic quidem Plato cum methodo ipse suâ Socraticam complexus, quae interrogando, eliciendo, purgando ad penitus excolendum perficiendumque hominem valeret, eam animo concepit, scribendoque et expressit et usurpavit dialecticam, quae tam esset ad omnem humanitatem fructuosa, quam ad inveniendum, ad artes doctrinasque et discernendas recte et tractandas apta et efficax. Hac ubertate, hac ad res omnes humanas recte provehendas vi et efficacitate insignis est ratio illa Platonis, excellitque longe disciplinis cunctis, quae sive dialecticae sive logicae nomine apud recentiores prodierunt. Ad acuendum hae ingenium fere, praesertimque ad disputandi artem instruendam valent, animi sensus et studia vix attingunt.

Praeclarum hoc sane est dialecticae Platonicae propositum; sed hoc animadvertamus praecipue. Idem est illud quo caeteras item disciplinas, arithmeticam, geometriam, astronomiam colendas judicavit, quo scilicet magis ad *veritatem* quasi traheremur, quoque excoleretur magis et aperiretur organum illud mentis, quo uno veritas percipitur. Sublimem Platonis de hoc disciplinae proposito sententiam ad hunc locum reservavimus, ut tota et Graece apponeretur, quippe ad dialecticae finem assequendum in primis idoneam. Est il-

illa hujusmodi. Vulgus, ait, has disciplinas inutiles esse opinatur; *τὸ δ' ἐστὶν οὐ πάνυ φαῦλον, ἀλλὰ χαλεπὸν πιστεῦσαι, ὅτι ἐν τούτοις τοῖς μαθήμασιν ἑκάστοις ὄργανόν τι ψυχῆς ἐκκαθαίρεταί τε καὶ ἀναζωπυρεῖται ἀπολλύμενον καὶ τυφλούμενον ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων, κρεῖττον ὂν σωθῆναι μυρίων ὀμμάτων· μονῷ γὰρ αὐτῷ ἀλήθεια ὁρᾶται. Hoc autem non ita vile est, sed ad percipiendum credendumque difficile, singulis disciplinis hisce organum mentis quoddam purgari excitarique et reviviscere, quod aliis fere studiis perit atque occoecatur, cum id servari, quam sexcentos oculos, praestet; solo enim hocce veritas cernitur* (1). Sed ut efficiunt hoc caeterae disciplinae, ita dialecticae Plato hancce vim et efficacitatem tribuit, ut ipsum animum ad cernendam veritatem *convertat* totum: quod ipsius esse philosophiae propositum in primis statuit. Non puerile sane negotium, ait, haec conversio est: non *ὀστράκου* est *περιστροφὴ, ἀλλὰ ψυχῆς περιαγωγὴ ἐκ νυκτερινῆς τινὸς ἡμέρας εἰς ἀληθινὴν τὴν ὄντως οὖσαν, ἣν δὴ ἐπάνοδον φιλοσοφίαν ἀληθῆ φήσομεν εἶναι· non conversio testulae est, sed animi a die, qui noctem refert, ad verum diem, quique ipsa lucet veritatis luce, cum conversio tum escensio, quam veram esse philosophiam dicemus.* (2) Scilicet sermonibus miscendis mutuis procedit dialec-

(1) De Rep. VII. 527. D. E. (2) Eod. 521. C. D. Ὄστρακον testa est, qua pueri in ludis utebantur. V. Ast ad h. l.

lectica: a διαλέγεσθαι nomen habet: his autem maxime, si Socraticâ ratione instituuntur, cum veri amor in animo ut flamma excitatur, tum aperitur ille quem diximus animi oculus, tum vero, si quo alio modo, his praesertim, per efficacitatem persuasionis, ad lucem veritatis adspiciendam et trahimur et toto animo convertimur. Nolim contendere, alienum fuisse ab hoc praecipiendo dialecticae praecepto sive Socratem sive Aristotelem; sed huc spectare maxime Platonicam dialecticam, hoc proprie proposito *characterem* ejus exprimi, id ex hac triumvirorum celeberrimorum comparatione efficere nobis haud temere videmur.

Quare dialectica apud Platonem arx dicitur et sepimentum doctrinarum?

Locum hunc in philosophia sane quam gravissimum sic omni ambitu tractare studuimus, quo magis lectores a vulgari illâ, quae in scholis traditur, dialecticâ ad eam disciplinae rationem converterem, quam primus videtur Plato in luce posuisse, quaeque tantum abest, ut scholam redoleat, ut una omnium maxime ad ingenium acuendum excolendumque, ad artes disciplinasque, quae vitam hominum ornant, recte tractandas valeat. Nunc vero cum caeteras omnes Platonis de hac disciplinâ sententias, tum hanc item intelligere no-

nobis licebit, quâ disputationem de disciplinis concludit. Videtur *ὥςπερ θριγκὸς τοῖς μαθήμασιν ἡ διαλεκτικὴ ἡμῖν ἐπάνω κεῖσθαι καὶ οὐκέτ' ἄλλο τούτου μάθημα ἀνωτέρω ὀρθῶς ἂν ἐπιτίθεσθαι, ἀλλ' ἔχειν ἤδη τέλος τὰ τῶν μαθημάτων.* [1] Scilicet caput dialecticae Platonicae, ut tota nos docuit disputatio haecce, *cernere* est: quod in omni judicandi munere summum habetur: unde in linguis *judicare* verbis exprimitur, quae a cernendo ac dividendo ducuntur. Hinc *Critica*, gravis in primis ars, quam primum Graeci post Platonem libris librorumque lectionibus judicandis adhibuerunt, postea recentiores nulli non literarum artiumque generi, universis doctrinis, ipsi philosophiae applicuerunt: unde *criticae philosophiae* nomen. Quamquam, si res, non nomen agitur, antiqui jam recentioribus universae hujusmodi criticae exemplum in scriptis suis dederant. Et vero quae philosophia est, quae ars aut doctrina tractari recte potest, nisi judicare, judicandi ars, nisi critica accedat, quae cernendo veritatem patefaciat? In his autem omnibus quicumque judicat et philosophatur, ut cernit, ita discreta a caeteris separat, signoque, ut ait Plato, notat, *ἐπισφραγίζεται,* [2] quo diligentius a similibus omnibus distinguantur. Id *sepire* Cicero vocat ac disserendi tribuit scientiae. *Atque haec omnia,* ait, *quasi se-*

(1) De Rep. VII. 534. E. (2) Politic. 258. C.

sepimento aliquo vallabit disserendi ratione, veri et falsi judicandi disciplina et scientia. Explicare autem id ipsum videtur, quod quaerimus, quare θριγκὸς i. e. *sepimentum* apud Platonem dialectica dicatur. (1) Sed apud hunc item dialectica caeteris disciplinis ὥσπερ θριγκὸς ἐπάνω κεῖσθαι dicitur, quo *arcis* sive *speculae* continetur notio. Id quomodo accipiendum sit, supra jam significavimus; explicandum autem maxime e *scientiae* naturâ est. Caeterae, ait Plato, ut vidimus, doctrinae ὑποθέσεις habent, a quibus ordiuntur, uti axiomata habet geometria: has, ut immotas, non tangunt, quarum quippe rationes reddere non possunt: *scientiae* igitur, ut vulgo solent appellari, haberi existimarique non possunt; dialectica vero nec ipsa habet axiomata ulla et caeterarum axiomata doctrinarum sola cernendo disserendoque ad initium ἀνυπόθετον, ad ipsum τὸ ὂν reducit. Quocirca ut fiant hae *scientiae*, dialecticâ opus habent, quae ita longe iis fit superior ac merito τοῖς μαθήμασι dicitur ἐπάνω κεῖσθαι. Quod autem diximus *arcis* seu *speculae* notionem in dialecticâ Platonis latere: expressit eam ipse in quarto Politiae li-

(1) Hanc loci interpretationem Bakio meo debeo, Ciceronis probatam auctoritate *de Legg.* I. 23. Platonis interpretes de *sepimento* non cogitarunt, in hac re profecto non negligendo. Similia nobis multa largietur eruditi viri in hoc Ciceronis opus commentarius, qui utinam prodeat aliquando!

Plato, quum *διακριτικὴν* esse *καθαρμόν τινα* diceret [1]. Quae reputanti mihi, linguae, quâ haec scribo, in mentem venit, in qua non minus, quam in dialecticis Platonis dialogis, judicandi vis propria et effectus exprimitur. Nam, *p u t a r e*, unde *reputare*, quod cogitandi judicandique significationem habet, quid aliud est, quam *purgare*? proprie de lanâ *carminando* purgandâ usurpatur. Artis autem judicandi idem negotium, effectus idem est: simile haec pariter a simili, pejus a meliore, falsum a vero discernit: estque in his omnibus purgationis cujusdam ac puritatis significatio: unde Germanorum dictio: *die Sache ins R e i n e bringen.* Quid? quod idem illud Latinorum *putare* ad calculum, ad numerandi artem transfertur? A putando enim *supputare*, *computare* dicitur. Apud Platonem autem cernendi ars in puerorum institutione, ut meminimus, quam proxime est cum arte numerandi conjuncta [2]. Sic latent scilicet in dialogis illis Platonis, in ipsis adeo linguis praestantissimae hujus artis nostrae principia.

Natam hanc esse diximus e cernendi arte Platonis, ut posteri eam demum, tanquam artem quamdam disciplinamve peculiarem excoluerint. Quod ex hac ejus vi naturali, quam Plato significavit, intelligitur: modo recte ab analysi, quacum confundi a multis solet, distinguatur. Hunc enim

(1) Soph. 226. Cf. supra p. 121. (2) V. supra p. 53.

enim in modum a recentioribus philosophiae adhibita est, ut idem ea, quod analysi Plato, intellexisse videantur. Proprie vero sic est ab illa diversa, ut, cum utraque inquirendo, inveniendo, judicando procedat, criticae in primis munus sit *judicare*. Invenit analysis: quae inventa sunt ac memoriae prodita, critica dijudicat. Quapropter praecedit illa, haec subsequitur. Habet item utraque, quo potissimum referatur. Ipsis in rebus versatur analysis: et animum hominis et res humanas omnes ac divinas et totam rerum universitatem explorat, verumque in his cunctis assequi studet; critica vero ut judicat, ut minus invenire, quod verum est, quam verum a falso distinguere studet, ita ad opiniones hominum, ad philosophorum placita, ad scripta, quae omni aevo in omni artium doctrinarumque genere prodierunt, ad haec igitur exploranda et dijudicanda refertur potissimum. Qua in re et *putare* illud Latinorum et διακριτική, quo usus Plato est, proprie obtinet; nam discernendo similia a similibus, probabilia a certis, falsa ac corrupta a veris et sanis purgavit fere critica orbem eruditum, et suo sibi jure in artibus et disciplinis majoribus insignem illustremque locum vindicavit. E qua criticae a dialectica Platonica diversitate ad intelligendum facile est, quemadmodum ex inveniendi illa methodo critica sit nata, tum etiam, quid caussae sit, ut ab Aristotele haec magis, quam

 ab

ab ipso Platone culta sit, fueritque et criticae et eclecticae philosophiae Ptolemaeorum demum aetas, judicandi illa magis, quam inveniendi facultate insignis, apta et accommodata. Sed de ipsa hic agimus cernendi arte Platonis. Ut peperit haec criticam, utque matrem refert pulcerrima proles, ita nobis haec veluti imago quaedam est, in quâ analyseos Platonicae vim divinam agnoscamus. Nam quod Plato de dialecticâ dixit, non ab hypothesibus eam ordiri, sed cernendo escendere ad illud, quod ἀνυπόθετον est, hanc methodi sublimitatem inprimis nobis critica percipiendam praebet. Critica, si qua alia ars aut disciplina, tota est ab hypothesibus substruendis construendisque in his systematibus aliena: cernit perpetuo jungitque; quae autem junxit cernendo, ἀναβαθμοὶ haec ipsi sunt, ut ait Diotime, quibus ad veritatem puram intaminatamque assequendam escendat. Artium omnium abusus est et maximus sane fuit syllogisticae Aristoteleae, unde contemtum haec suscepit; sed, uti Platonicae analyseos, ita criticae hujus nostrae, qua nos gloriamur merito, tam praeclarus fere usus fuit, tamque efficax ad dispellendas in studio veritatis nebulas omnes, ut neutram quis unquam vituperare aut spernere sustinuerit. Quo magis opera danda philosophis est, ut eam et recte usurpent et nulli non doctrinarum generi adhibeant constanter. Id autem ita optime instituent, ut dili-

gen-

gentissime et scripta Platonis legerint et verissimae inde dialecticae, e qua nata critica est, cum rationem tum usum assecuti fuerint.

De dialecticâ eloquentiae adhibendâ; sive de Rhetoricâ Platonis.

Tales igitur disciplinae sunt, quibus acuendas juvenum mentes excolendasque judicavit Plato, si quidem gravioribus essent aliquando in re publicâ muneribus functuri. Adjecit his nonnulla nobisque recte percipienda de earum συνόψει, ut, quae sparsim juvenes a tenerâ inde aetate didicerunt, haec in unum colligant tandem, quo magis et mutuam disciplinarum cognationem conspiciant et perspiciant ita simul τοῦ ὄντος naturam: quâ perfectâ eruditis institutione, mundus illis νοητὸς sponte recluditur. Sed nondum nobis dimittenda dialectica videtur. De Eloquentia diximus in superioribus, ubi de veri amore agebamus, patuitque nobis, si hoc principio, hoc amore ars gravissima quasi animatur et foecundatur, nullam esse hominum generi utilem magis et salutarem. Est autem proxime haec ars cum dialectica conjuncta, imo vero tum demum dici haberique *ars* potest, quum adhibita ipsi apte dialectica fuerit. Idem de scribendi ratione optimâ, quam item exploravimus suo loco, dicendum videtur: nisi accesserit dialectica, ars dicen-

di nulla est. Quamobrem, priusquam ad disciplinarum omnium σύνοψιν et mundum νοητὸν perveniamus, de recte cum eloquentiae tum scribendi studio dialecticâ adhibendâ, agendum est. Praemittamus autem nonnihil de rhetorica recte ab eloquentia discernenda.

Non ita utramque Graeci, ut Latini solebant, *nomine* distinxerunt. Nam idem de eloquentia, quod de rhetorica vocabulum usurpabant, utramque ῥητορικὴν appellantes. *Re* tamen distinxit Plato, ut superior nos docuit disquisitio nostra. Nam ut musicam et poësin novam, ita novam ille, ut vidimus, *eloquentiam* inducere studuit, quae non, ut sophistis placebat ac rhetoribus, vel gratificaretur civibus, vel ipsius spectaret oratoris sive gloriam sive emolumentum, sed tota esset ad veri, ad boni, ad justi caussam vindicandam accommodata. Naturalis haec est dicendi ratio, non vero rhetorica est, quae *artem* continet dicendi. Huic autem idem germanae eloquentiae, quae ipsam spirat philosophiam, quamque referunt, ut item vidimus, optimorum oratorum, maximeque Demosthenis scripta, *novam* quandam adhibuit *rhetoricam*. Ut autem eloquentia illa Platonis *veri amore*, ita haec ejus rhetorica *cernendi arte* insignis est: fluxit ferme tota e dialecticae, quam in lucem prodiderat, principiis.

Nam arcte profecto est cum dialecticâ ars dicendi conjuncta. Haec adeo utriusque necessitudo est, ut dialectica, nisi dicendo se explicet,

je-

jejuna sit et horrida; dicendi ars autem, nisi dialecticam ducem habeat, futilis sit, firmo certe gradu non possit procedere. Exemplum nobis incertae hujuscemodi atque erraticae rhetoricae, in Phaedro, ut modo monuimus, Plato dedit: Lysiae dico orationem illam, quae nullâ habitâ definiendi, partiendi, distribuendi, nullâ omnino dialecticae ratione, temere nulloque ordine procederet. Sed erant ejus aetate alii, rhetores proprie dicendi, qui artes dicendi traderent, nec tamen magis, quam Lysias similesque oratores eloquentiae adhiberent dialecticam. Festivus de iis Socratis est cum Phaedro sermo, eoque opportunius nobis totus legetur, quo dilucidius inde nobis apparebit Platonicae rhetoricae praestantia. Nam postquam, dialecticâ laudatâ, λόγων τέχνην memoraverat Socrates, haeccine, rogat, illa est, quâ Thrasymachus aliique usi, et ipsi diserti facti sunt et alios faciunt quicunque ipsis, ut regibus, munera tribuere volunt? Cui Phaedrus, regii quidem illi viri, repouit, non tamen eorum periti, quae requiris: hanc autem speciem recte mihi nomine appellare videris, *dialecticam* appellans: rhetorica vero nos fugit adhuc. — Quid ais? Praeclarum sane sit, quod ab arte dialectica sejunctum, tamen arte quadam addisci queat; veruntamen non spernendum hoc tibi mihique est: dicendum igitur, quid reliqua sit rhetoricae pars praeter dialecticam. — Permulta, o Socrates, in libris de arte dicendi scriptis tradita ex-

stant. —

stant; — Recte mones: προοίμιον, opinor, primum esse in principio orationis dicendum: haec memoras artis scilicet ornamenta; nonne? (1) — Omnino. — Tum διήγησιν quandam ac testimonia, quae ei adjunguntur: tertium τεκμήρια: quartum εἰκότα: tum πίστωσιν, credo, et ἐπιπίστωσιν, quas memorat orationum faber ille praeclarus, vir Byzantius. — Egregium scilicet Theodorum dicis? — Dico: et ἔλεγχον praeterea atque ἐπεξέλεγχον: quo pacto hi in accusando et defendendo usurpandi sint. Praeclarissimum autem virum, Evenum Parium, nonne in medium producemus, qui primus ὑποδήλωσιν et παρεπαίνους invenit? Sunt qui eum dicant παραψόγους metro pronunciasse, memoriae caussa: sapiens scilicet vir est. Tisiam item Gorgiamque dormire sinemus, qui veris viderunt verosimilia praeferenda esse et vi orationis efficiunt, ut parva videantur magna, magna autem parva, de rebus item novis antiquâ, de antiquis novâ ratione dicunt, (2) inveneruntque de argumentis omnibus et breviloquentiam et infinitam prolixitatem. Haec cum Prodicus aliquando ex me audiret, risit, seque solum invenisse asseruit, quibus verbis ars illa indigeat, in-

di-

(1) Verti, ut legendum censeo. Rectius, quam vulgo legitur, distinxit Heindorfius: ἐν ἀρχῇ, ταῦτα λέγεις; ἦ γάρ; τὰ κομψὰ τῆς τέχνης; Puto autem Platonem ἦ γάρ; non interposuisse sententiae, sed, ut solet, adjecisse. (2) V. Wyttenb. Bibl. crit. III. P. 3. p. 58. Cf. Heind. ad h. l.

digere autem nec multis nec paucis, sed modicis. — Sapientissime tu quidem, o Prodice! — Hippiam autem nonne commemoremus? illi enim hunc puto Eleum hospitem assentiri. — Quidni? — Poli vero μουσεῖα λόγων (1) quomodo significabimus, qui διπλασιολογίαν, γνωμολογίαν, εἰκονολογίαν, nominumque venustates, quibus praeceptor ipsum Licymnion donavit, in usum suum adhibuit? — Protagorae vero nonne hujusmodi quaedam exstant artificia? — Ὀρθοέπεια nempe quaedam, o puer, et alia praeclara multa. Orationum autem flebilium in senectutem et paupertatem protractarum arte, omnes vicisse mihi Chalcedonius orator (2) videtur: in concitandâ item ad iram multitudine praestitit, ac rursus in iratâ incantando, ut vocabat, deliniendâ: in calumniando praeterea et solvendis, quocunque id modo fieri posset, calumniis excelluit. De fine autem orationibus imponendo idem placuisse communiter omnibus videtur: quem ἐπάνοδον quidam, alii alio nomine appellant. — Summatim dicis singula audientibus, quae dicta sunt, sub finem in memoriam revocare. — Et haec dico et si quid aliud his addendum de dicendi arte habes. — Exigua habeo nec memoratu digna. (3)

Sic

(1) Sic librum inscripisse Polus videtur. V. Intpp. ad h. l. Cornarii conjecturam pro πρὸς ποίησιν legentis προσεποίησεν vertendo expressi. V. Ast. ad Phaedr. p. 368.

(2) Thrasymachus. V. Heind. ad h. l. (3) Phaedr. 266. C.

Sic artes illas rhetorum et sophistarum ironice exagitat Socrates: nec tamen idem, ut sunt hodie qui existiment, una cum artibus istis ipsam rejiciendam rhetoricam existimavit. Multa eorum in oratione cum attendenda duxit tum ad dicendum adhibenda; verum his contineri ipsam rhetoricam negavit: quod more deinceps suo, id est, facete et ironice persequitur. Mittamus, ait Socrates exigua; haec vero potius in lucem producamus, ut quam et quando artis vim habeant, videamus. — Et maximam quidem, o Socrates, in hominum coetibus vim potentiamque habent. — Habent sane; sed tu item sodes, vide num tibi horum textura, quemadmodum mihi, rara dissutaque videatur. — Ostende modo. — Dic, age: si quis amicum tuum Eryximachum vel ejus patrem Acumenum adiens: dicat: *Ego hujuscemodi quaedam scio corpori admovere, quibus calescat pro arbitrio meo vel frigeat, vomat etiam, si placet, vel deorsum abigat atque alia similia multa: haec autem tenens et medicum me esse contendo et alium efficere medicum, cui quidem harum rerum scientiam tradidero:* quid illos responsuros existimas? — Quidnam aliud, quam percunctaturos, numquid sciat insuper, quibus ea sin-

C. — 567. E. De Rhetoribus his et Sophistis eorumque artibus V. Intpp. ad h. l.; in primis vero docta *Geelii* de Sophistis disquisitio in *novis actis societatis Trajectinae* Vol. I.

singula adhibere et quando et quousque oporteat? — Ergo si dicat, nullo modo se illud scire, sed oportere, eum, qui ab ipso didicerit, talia quaedam facere posse, quid respondebunt? (1) — Respondebunt, opinor: *insanit homo: et libro nescio quo edoctus, vel, ut in medicamenta incidit quaedam, ita medicum se factum putat, artis prorsus imperitus.* — Quid vero? Si ad Sophoclem quis aut Euripidem accedens, scire se dicat de parvâ re prolixam orationem habere et contra de magnâ brevissimam, et quoties velit dicendo misericordiam movere et contra perterrefacere et minari, et quae alia hujuscemodi sunt; seque his docendis putet tragicam poësin tradere? — Et hi, o Socrates, opinor, riderent, si quis aliud esse tragoediam existimaret, quam horum compositionem et partibus invicem et toti convenientem. — Non tamen rustice, credo, increparent, sed, uti musicus in virum incidens, qui se esse harmonicum propterea existimaret, quod chordas posset acutissimas et gravissimas efficere, non rudius diceret, *insanis, miser*; sed,

(1) Corruptum locum, ut partim Heindorfio placuit, sic totum restituendum puto: ὃ ἐρωτᾷς· τί εἴποιεν ἄν; Φ. Εἴποιεν ἄν, οἶμαι, ὅτι. — Quae plane Platonica esse videtur in hujusmodi commemorando aliorum sermone ratio. Ποιεῖν in illis αὐτὸν οἴοντ᾽ εἶναι ποιεῖν non sollicitandum existimo. Qui respondet rudior est, quam, qui id, quod quaeritur, accurate perspiciat. Itaque *insanire* dicitur.

sed, quippe musicus, lenius: *optime vir, necesse quidem est, ut qui futurus sit musicus haec sciat; verum quamvis haec tui instar sciat, nil tamen prohibet, quin prorsus sit musicae imperitus;* τὰ γὰρ πρὸ ἁρμονίας ἀναγκαῖα μαθήματα ἐπίστασαι, ἀλλ' οὐ τὰ ἁρμονικά· *nam quae ante musicam necessario discenda sunt, tenes; musicam non tenes.* — Rectissime. — Ergo et Sophocles illum, qui tragicum se praedicaverat, *quae praecedunt artem tragicam*, tenere diceret, non *artem tragicam*, et Acumenus, qui se medicum tulerat, hunc item quae *praecedunt artem medicam tenere*, non ipsam *artem*, diceret. — Ita prorsus. — Quid vero? Mellifluum existimemus Adrastum [1] vel etiam Periclem, si audirent quae nunc ipsi referebamus pulcerrima verborum artificia, βραχυλογίας, εἰκονολογίας et quaecunque diximus in lucem proferenda esse et sic consideranda, illos igitur putemus, his auditis, quemadmodum nos, prae rusticitate asperrime istis succensuros, qui haec, tanquam ipsam dicendi artem, scripserint docuerintque? An vero, quippe nobis sapientiores, nos increpaturos, dicentes: *o Phaedre et Socrates, non succensendum est, sed ignoscendum, si qui disserendi facultate destituti, definire, quid rhetorica sit, non potuerint: hi propterea, cum ea,*

(1) *Antiphontem Rhamnusium* significat, ut recte vidit Astius. V. de eo Ruhnk. Opusc. Vol. I. p. 142.

ta, quae ante artem discenda sunt, tenerent, rhetoricam se invenisse opinati sunt; docentes autem haecce, perfectum in modum a se tradi dicendi artem existimarunt; caeterum disponere ad persuasionem singula illa, totamque orationem contexere, quasi in his praeceptore opus non sit, id oportere censuerunt discipulos suos propria industria comparare (1).

Sed Plato ut non rejecit tamquam inutilia, quae ad recte informandam orationem praecipiuntur, ita rhetoricam his artibus longe superiorem, imo vero jungendam cum *philosophia* duxit. Nam, postquam sic fecit Socratem de sophistis et rhetoribus dicentem, Phaedrus apud eum deinceps, talis sane, o Socrates, ait, ars illa videtur esse; quam hi quidem viri ut rhetoricam docendo scribendoque tractant, mihique videris vera dixisse; verum ejus, qui reapse et dicendi et persuadendi facultatem tenet, artem, quo tandem quis modo et unde sibi comparet? Hic Socrates: τὸ μὲν δύνασθαι, ὦ Φαῖδρε, ὥστε ἀγωνιστὴν τέλεον γενέσθαι, εἰκὸς, ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, ἔχειν ὥσπερ τἄλλα· εἰ μέν σοι ὑπάρχει φύσει ῥητορικῷ εἶναι, ἔσῃ ῥήτωρ ἐλλόγιμος, προσλαβὼν ἐπιστήμην τε καὶ μελέτην· ὅτου δ' ἂν ἐλλίπῃς τούτων, ταύτῃ ἀτελὴς ἔσῃ. *Ut quis possit, o Phaedre, in hoc dicendi certamine praestare ac perfectum se decertatorem probare, verisimile est et fortassis etiam necessarium, sic,* ut

(1) Phaedr. 267. E. — 269. C.

sed, quippe musicus, lenius: *optime vir, necesse quidem est, ut qui futurus sit musicus haec sciat; verum quamvis haec tui instar sciat, nil tamen prohibet, quin prorsus sit musicae imperitus: τὰ γὰρ πρὸ ἁρμονίας ἀναγκαῖα μαθήματα ἐπίστασαι, ἀλλ' οὐ τὰ ἁρμονικά· nam quae ante musicam necessario discenda sunt, tenes; musicam non tenes.* — Rectissime. — Ergo et Sophocles illum, qui tragicum se praedicaverat, *quae praecedunt artem tragicam*, tenere diceret, non *artem tragicam*, et Acumenus, qui se medicum tulerat, hunc item quae *praecedunt artem medicam tenere*, non ipsam *artem*, diceret. — Ita prorsus. — Quid vero? Mellifluum existimemus Adrastum [1] vel etiam Periclem, si audirent quae nunc ipsi referebamus pulcerrima verborum artificia, *βραχυλογίας*, *εἰκονολογίας* et quaecunque diximus in lucem proferenda esse et sic consideranda, illos igitur putemus, his auditis, quemadmodum nos, prae rusticitate asperrime istis succensuros, qui haec, tanquam ipsam dicendi artem, scripserint docuerintque? An vero, quippe nobis sapientiores, nos increpaturos, dicentes: *o Phaedre et Socrates, non succensendum est, sed ignoscendum, si qui disserendi facultate destituti, definire, quid rhetorica sit, non potuerint: hi propterea, cum ea,*

(1) *Antiphontem Rhamnusium* significat, ut recte vidit Astius. V. de eo Ruhnk. Opusc. Vol. I. p. 142.

ea, quae ante artem discenda sunt, tenerent, rhetoricam se invenisse opinati sunt; docentes autem haecce, perfectum in modum a se tradi dicendi artem existimarunt: caeterum disponere ad persuasionem singula illa, totamque orationem contexere, quasi in his praeceptore opus non sit, id oportere censuerunt discipulos suos propria industria comparare (1).

Sed Plato ut non rejecit tamquam inutilia, quae ad recte informandam orationem praecipiuntur, ita rhetoricam his artibus longe superiorem, imo vero jungendam cum *philosophia* duxit. Nam, postquam sic fecit Socratem de sophistis et rhetoribus dicentem, Phaedrus apud eum deinceps, talis sane, o Socrates, ait, ars illa videtur esse; quam hi quidem viri ut rhetoricam docendo scribendoque tractant, mihique videris vera dixisse; verum ejus, qui reapse et dicendi et persuadendi facultatem tenet, artem, quo tandem quis modo et unde sibi comparet? Hic Socrates: *τὸ μὲν δύνασθαι, ὦ Φαῖδρε, ὥστε ἀγωνιστὴν τέλεον γενέσθαι, εἰκὸς, ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, ἔχειν ὥσπερ τἆλλα· εἰ μέν σοι ὑπάρχει φύσει ῥητορικῷ εἶναι, ἔσῃ ῥήτωρ ἐλλόγιμος, προσλαβὼν ἐπιστήμην τε καὶ μελέτην· ὅτου δ᾽ ἂν ἐλλίπῃς τούτων, ταύτῃ ἀτελὴς ἔσῃ. Ut quis possit, o Phaedre, in hoc dicendi certamine praestare ac perfectum se decertatorem probare, verisimile est et fortassis etiam necessarium, sic, ut*

(1) Phaedr. 267. E. — 269. C.

ut in caeteris, rem se habere: si a naturâ nactus fueris dicendi facultatem, excellens eris orator, scientiam modo et exercitationem adhibueris; si quid horum tibi defuerit, hac in parte mancus eris. [1] Quibus sane paucissimis verbis, quemadmodum informetur verus omnique numero absolutus orator, aptissime significat. Sed artem deinceps ipsam traditurus, non eâ, ait, procedendum viâ est, quam Gorgias [2] et Thrasymachus sunt secuti; verum illam ingredi ac tenere decet, qua oratorum princeps Pericles ad hunc in arte principatum pervenit. In quibus porro persequendis Anaxagorae memorat philosophiam, qua imbutus Pericles atque ad sublimia omnia mente et cogitatione evectus, illam prodidit eloquentiam, quam supra nos ex iisdem his locis adumbravimus. [3] Addit vero, quod ad ipsam dicendi artem, ad rhetoricam attinet: *ἐντεῦθεν*, ait, *εἵλκυσεν ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην τὸ πρόςφορον αὐτῇ· traxit inde ad dicendi artem quod ipsi videbatur conducere.* [4] Unde philosophiae patet in eloquentiam non tantum, sed etiam in rhetoricam vis: intelligitur autem simul, quae *dialec-*

(1) Phaedr. 269. C. D. Perelegans de hac sententia Platonis Wyttenbachii, *τοῦ πλατωνικωτάτου*, disputatio est in *Ep. ad Boschium* Bibl. Cr. Vol. III. P. III. p. XIII. (2) Vulgo *Lysias* legitur; sed *Gorgias* exstat in Ficini versione, quod praestat. V. *Heind.* ad. h. l. (3) Vol. II. P. I. p. 79. (4) Phaedr. 270. A.

lecticae sit Platonicae, sive cernendi jungendique artis cum *rhetorica* conjunctio. Rem enim deinceps e medicae artis comparatione explicat. In utrâque, ait, discernere naturam oportet, *corporis* in arte medica, in dicendi autem arte *animi*, si quidem non usu et experientiâ, sed arte velis, illi, medicamentis atque alimentis praebendis sanitatem et robur afferre; huic autem, sermonibus ac praeceptis adhibendis, quamcunque lubet et persuasionem et virtutem tradere. — Ita quidem par est, o Socrates. — Animi autem naturam putas, non exploratâ universi naturâ, cognosci posse sufficienter? — Si Hippocrati habenda fides est, ne corporis quidem natura, nisi hoc disquirendi modo, cognosci potest. (1) — Praeclare profecto ille, o amice, dicit; decet autem, praeter Hippocratem, rationem considerare, num consentiat illi. — Decet. — Quod igitur naturam at-

(1) Ducit haec Galenus ex Hippocratis *de homine* opere T. V. p. 2. et 16. Sed ut recte animadvertit Heind. ad h. l., ad hujus quidem praecepti normam compositus est liber, de universi autem naturâ non multa continet. Ducendam equidem Platonis sententiam magis arbitror ex aureo Hippocratis *de aëre, aquis et locis* libro, qui ipso titulo Platonicam sententiam refert, animadversionibus autem de rerum natura mirifice omni aetate medicis profuit. Caeterum de methodo Hippocratis, Socraticae et Platonicae simillimâ, brevis est, sed docta accurataque disquisitio eruditissimi medici *C. Pruys Van der Hoeven. Praef. Chrestom. Hippocr.* Hagae Com. 1824.

attinet rerum, vide, quid et Hippocrates dicat et vera ratio. Nonne sic de naturâ cujuscunque rei cogitandum quaerendumque est, primum, utrum simplex sit an varium illud, cujus artem et ipsi velimus tenere et aliis tradere: deinde, si simplex est, quae vis ejus sit, quam ad quid agendum, quam item ad patiendum a quo habeat; sin vero plures habeat species, has numerare oportebit, quodque in una videmus, id in singulis considerare, quid faciat ac patiatur. — Videtur, o Socrates. — Hac scilicet destituta cernendi numerandique ratione methodus coeci sit itineri similis; coeco autem aut surdo non is assimilandus est, qui arte quid tractat, sed patet, si quis alicui arti sermones adhibebit, naturae hunc diligenter τὴν οὐσίαν demonstraturum esse illius, cui adhibiturus sermones est: est autem illud mens hominis. — Quidni? — In illud igitur studium omne et contentionem convertet: in illo enim persuasionem efficere nititur, nonne? — Omnino. — Constat igitur, Thrasymachum et quicunque datâ operâ artem rhetoricam tradit, primum omni diligentiâ effecturum, ut videat mens, utrum ipsa unum quid sibique simile, an corporis ratione varium sit: id enim esse diximus, naturam demonstrare. — Omnino. — Deinde inquisiturum esse, quid facere alicui, quidque ab aliquo pati possit. — Quidni? — Tertium erit, ut discretis dispositisque omnibus cum sermonum tum ingeniorum generibus horumque affectibus,

om-

omnibusque exploratis caussis, singula singulis adaptet, doceatque, qualis animus qualibus sermonibus quas ob caussas necessario hic sibi persuaderi sinat, ille non sinat. — Sic profecto se res, ut videtur, optime habeat. — Non igitur, o amice, quod alio modo demonstratum dictumve est, arte scriptum dictumve erit; sed qui nunc scribunt τέχνας λόγων, de quibus tu audivisti, callide praeclaram, quam tenent, mentis cognitionem occultant. Priusquam igitur et scripserint hunc in modum et dixerint, fidem iis ne habeamus, arte se scribere profitentibus. — Quem tu modum dicis? — Ipsa quidem verba dicere, non facile est; sed quemadmodum scribere deceat, ut artem quid referat, quoad ejus fieri potest, dicere volo. — Dic igitur. — Quum flexanima, ψυχαγωγία quaedam, vis dicendi sit, illum, qui dicendi habiturus facultatem est, novisse oportet, quot species animus habeat: sunt igitur illae tot et tales, unde alii aliter se habent. His autem sic distinctis, sermones item, quot habeant species et quales singulae sint, discernendum. Tales igitur talibus sermonibus hanc ob caussam ad talia excitantur; tales propterea excitari se non patiuntur. Oportet autem si quis, recte his animadversis, deinceps ea in factis inque vitae usu spectat, acute haec posse persequi: alioqui nihil magnopere praeter illa, quae quondam a praeceptore didicit, cognoscet. Quodsi dicere recte potest, qualis qualibus sermonibus moveatur, praesentemque ho-

hominem acute persentit eo ingenio praeditum esse, de quo antea fuerit disputatum, et sic eum esse talibus sermonibus ad talia compellandum: is ita instructus, cum ad superiora adjunxerit haec, ut loquendi tacendique, et βραχυλογίας, ἐλεεινολογίας, δεινώσεως, singularumque specierum orationis et opportunitatem et importunitatem discernat recteque cognoscat; is, inquam, tum demum bene perfecteque *artem* tenebit, antea non tenebit: et quicumque horum quocunque sive dicendo sive docendo sive scribendo caruerit, dixerit vero se *arte* dicere, qui non ei fidem habet, vincet. (1)

Haec alia sane rhetorica est, atque illa fuit, quae in scholis tradita recentiore aetate est. Continebat ea fere, quae tropos, figuras, orationis periodos, similia spectarent, quaeque non ignorare oratorem decet, τὰ πρὸ τὰ ῥητορικὰ, ut a Platone vocantur; ipsam rhetoricam, quae proxime est cum philosophia conjuncta, non continebat, ut referret plane veterum istorum rhetorum et sophistarum artes. Platonicam vero doctrinam omni aevo retulerunt optimorum philosophorum, qui de hac arte egerunt, scripta. Nam ut dialectica Platonis, ita haec ejusdem rhetorica, viam et Aristoteli et vero Ciceroni stravit, ut tanta aliquando cum diligentia, elegantia, copia de gravissima arte dissererent. Disputationis

(1) Phaedr. 270. B. — 272. B.

accuratae, quaeque definiendo distribuendo, ordine omnino procederet, exemplum utrique Plato, ut ante observavimus, in Phaedro dedit, ubi suam Socrates in amorem orationem Lysiae sermoni opponit. Sed ipsius Platonicae rhetoricae, in Aristotelis de hac arte opere, descriptio et quasi expressa imago exstat. Quod sponte vident, qui Platonicam hanc de disserendi diligentiâ disputationem cum iis comparant, quae ex dicto Aristotelis libro supra adduximus. Pariter hic cernendo distinguendoque procedit: pariter attendendos oratori audientium animos praecipit et qua sint illi aetate, quo ingenio, quibus moribus, quibus studiis: ubi locus exstat praeclarus de variis auditorum aetatibus, de pueritiâ, de adolescentiâ, de senectute [1], quem expressit in *Epistolâ ad Pisones* Horatius, ubi is idem poëtis praecipit. [2] Viam praeiverat omnibus Plato, quum caput esse artis dixisset animi humani cognitionem. Quod autem in ipso oratore requirit Plato, ut φύσει sit ῥητορικὸς, indolique adjungat cum ἐπιστημὴν i. e. ut ipse interpretatur, *philosophiam*, tum μελετὴν, *exercitationem*: hoc ipsum illud est, quod in omnibus de eloquentiâ scriptis Cicero summo studio parique diligentiâ exponit: quoque ipse et explorando et exponendo illuc processit, ut perfecti omnibusque numeris absoluti oratoris exemplum adumbraret. Loci omnino Platonici, quem modo legimus, qui-

(1) *Arist. Rhet.* II. 12. (2) Vs. 156.

quique breviloquentiae causså nonnihil habet obscuritatis, si commentarium quaerimus, laudato illo Aristotelis opere haud facile diligentiorem reperiemus; quodsi pleniorem etiam requirimus, quo et cernendi diligentia et vis persuadendi et vero flexanima orationis virtus Platonicå ratione, sed fusius, sed disertius, sed ipså eloquentiae vi et copiå exprimatur, Ciceronis *de Oratore* dialogis nullus ullo aevo exstitit perfectior. Sententias ex illis apponere, quae Platonicam artem referunt, supervacaneum sit; cum totum opus et referat illam et explicet; sed unam hanc non possum non commemorare, quae medici item et oratoris, ut apud Platonem est, comparationem continet. *Valet igitur multum ad vincendum probari mores, instituta et facta et vitam eorum, qui agent caussas, et eorum, pro quibus: et item improbari adversariorum: animosque eorum, apud quos agitur, conciliari quam maxime ad benivolentiam cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicet orator.* (1) — *Huic autem est illa dispar adjuncta ratio orationis, quae alio quodam genere mentes judicum permovet impellitque, ut aut oderint aut diligant aut invideant aut salvum velint aut metuant aut sperent aut cupiant aut abhorreant aut laetentur aut moereant aut misereantur aut punire velint aut ad eos motus adducantur, si qui finitimi sunt et propinqui his ac talibus animi pertur-*

(1) *De Orat.* II. c. 43.

turbationibus. Atque illud optandum est oratori, ut aliquam permotionem animorum sua sponte ipsi afferant ad caussam judices, ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam. Facilius est enim currentem, ut ajunt, excitare, quam commovere languentem. Sin id aut non erit, aut erit obscurius, sicut medico diligenti, priusquam conetur aegro adhibere medicinam, non solum morbus ejus, cui mederi volet, sed etiam consuetudo valentis et natura corporis cognoscenda est: sic equidem, cum aggredior ancipitem caussam et gravem ad animos judicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaque versor, ut odorer, quam sagacissime possim, quid sentiant, quid existiment, quid exspectent, quid velint, quo deduci oratione facillime posse videantur. Si se dant, et, ut ante dixi, suâ sponte, quo impellimus inclinant atque propendent, accipio quod datur, et ad id, unde aliquis flatus ostenditur, vela do. — Sin est integer quietusque judex, plus est operis: sunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adiuvante naturâ. Sed tantam vim habet illa, quae recte a bono poëta dicta est f l e x a n i m a *atque omnium regina rerum, oratio, ut non modo inclinantem impellere aut stantem inclinare, sed etiam adversantem et repugnantem, ut imperator bonus ac fortis, capere possit.* (1). Sic referunt plane artem Platonis philosophorum et oratorum, qui de eloquentiâ egerunt, scripta pal-ma-

(1) *De Orat.* II. c. 44.

maria: quamquam, quod *eloquentiae* apud Platonem proprium est, ut *veri* unice *justique amorem* spiret, uti ex ipso hoc Ciceronis loco patet, minus, quam Plato praeceperat, in praeceptis ipsi suis curarunt.

De topica Aristotelis: e Platonis ducenda dialectica videtur.

Nec vero praetermittendus nobis in hisce locus de *inventione* est, quo Aristotelis ac Ciceronis topica referuntur: hic, si quis alius in utriusque Rhetorica, e Platonis dialectica et repetendus et explicandus videtur. Nam quod Platonicae methodi proprium fuerat, ut ad inveniendum valeret maxime, quo quis εὑρετικώτερος ejus studio fieret, id negligi postea a dialecticis coepit, quippe qui disciplinam hanc ad probandum inprimis et demonstrandum adhiberent. Veruntamen non ipsa ita simul neglecta a Graecis ars inveniendi fuit. E dialectica, quae eam haud diutius capiebat, in cognatam disciplinam, in rhetoricam migravit, ubi ad Ciceronis certe tempora sedem tenuit. Commutationem ita permagnam sane ars pulcerrima subiit. Ut enim a Platone ad res cognoscendas, de quibus ageretur, adhibita fuerat, ita nunc a Peripateticis, primumque ab ipso Aristotele eo destinata est, ut ad probandum demonstrandumque, omninoque ad persuadendum argumenta et argumen-

mentorum formas et rationes, quas τοπούς, *locos*, vocarunt, exquirerent. Veruntamen haec ipsa Rhetorum, qualiscunque tandem illa, *inventio*, quamdiu in arte dicendi obtinuit: nam et hinc tandem exclusa est, ut, quid *Topice* sit, ignorent hodie multi: tamdiu et Platonicae dialecticae, e qua nata est, ubertatem retulit, et persuadendi arti, ut ipsi antea philosophiae, lumen admovit. Quod sane tenendum nobis videtur, ut de eâdem hac Platonis dialecticâ, quam late patuerit, judicemus, recte, tum vero etiam, ut quis inde etiam nunc ad recte philosophandum fructus capiendus sit, perspiciamus. Recentiore aetate philosophi de mentis facultatibus acute copioseque disseruerunt; sed de *facultate inveniendi*, de quaestionibus, *quid sit invenire*, *quemadmodum inveniatur*, *quis usus dialecticae ad inveniendum sit*, de his igitur nondum, pro rei gravitate quaesivisse videntur. Quod mirum profecto accidat nobis necesse est, si veterum studia rhetoricorum respicimus. Nam quod hi de Topica affirmabant, hanc esse proprie inveniendi artem, (1) id majore etiam jure affirmari de Platonis dialecticâ et philosophiâ videtur. Nam pars est topica, sive effectus potius, dialecticae illius, quae cernendo jungendoque procedit. Ut autem inventrix haec est rerum omnium, ipsarumque fuit artium maximarum, ut ante docuimus, ita ejusdem est τόπους illos ad recte persuadendum inveni-

(1) *Inveniendi ars, quae Topica dicitur.* Cic. Top. 2.

nire: quodque idem addebant rhetorici, primo tractari loco in sua disciplina topicam debere, utpote artium in hac disciplina omnium praecipuam, (1) id quis negaverit dialecticis pariter et philosophis praescribendum esse? Omni enim et syllogisticae et probandi demonstrandique arti analysis praecedit, uti vidimus, inventorum quippe parens, quae quis probare aliisque persuadere velit. Itaque recte fecerunt, qui apud recentiores exstiterunt dicendi magistri optimi, quum juventuti ad recte tractandam eloquentiam, Veterum illam commendarent sive topicam sive inveniendi artem: in quibus cum alii tum Paulus Manutius (2) atque Ernestus, (3) fontes esse inventionis uberrimos demonstrarunt Isocratis, Demosthenis imprimisque Ciceronis scripta. Philosophi vero quidni, ad philosophiae provehenda studia, idem instituant? Quidni et aliis indagandos commendent et ipsi indagent investigentque philosophandi, ut ita dicam, locos in scriptis veterum philosophorum obvios? Sed eorundem philosophorum majus etiam est graviusque munus. Latet in dialectica veterum maximeque Platonis, ut cognovimus, ipsa ars inveniendi: hanc autem non tantum inde in lucem protrahere, sed adhibere eandem cum juvenum

(1) Cic. *de Invent.* I. 7. ubi primum *inventio* memoratur. (2) Manut. ad Cic. Ep. ad Quint. fr. III. 1. p. 105. (3) Ern. Ded. ad Stigliz. p. LXXI et LXXXI. qui hunc ipsum citat Manutii locum.

num ingeniis acuendis atque erudiendis, tum artibus omnibus et doctrinis majoribus et colendis et inventis locupletandis — id scilicet philosophorum est: *philosophorum*, inquam, quorum omnis versatur in veritate inveniendâ et homine ad sapientiam educendo ars ac disciplina. Et sic quidem e dialecticâ Platonis et antiquitus profecit rhetorica, et etiamnunc proficere philosophia potest: eloquentia autem si conjuncta cum philosophiâ vere ab antiquis *copiose loquens sapientia* dicta est, quâ tandem illa ratione aptius magisque ad generis humani salutem tractari, quam sic ipsi et dialecticâ et arte inveniendi applicandâ, potest?

De arte scribendi. Quid cogitare est? quid dicere? quid scribere?

Hujusmodi igitur dialecticae est apud Platonem cum rhetorica necessitudo: unde ipsius eloquentiae, de qua datâ operâ supra egimus, vis et ratio plenius etiam percipitur. Sed diximus in superioribus item de *scribendi* ratione optimâ, quae maxime prodesset hominibus, itemque de *Platonici dialogi naturâ*, ut accommodati prorsus ad hoc summum scribendi propositum perficiendum. Haec autem in primis declarari e dialecticae Platonicae prin-

(1) *Nihil aliud est eloquentia, quam copiose loquens sapientia.* Cic. part. orat. c. 12.

principiis debent. Nam ut dialogorum fere, ita scriptorum Platonis, analytica ratio est. Referunt nativam illam, cujus mentionem jam fecimus, dialecticam, quâ homo in mediis rebus versatus, quae videt, quae audit, quae sensibus omnino percipit, sibimet ipse cernendo jungendoque explicat. Quam referunt pariter rationem cum dramata tragicorum et comicorum, tum epicorum carmina, imo vero Herodoti scriptorumque libri eorum, qui naturalem exponendi rationem secuti sunt maxime. Analyticam hanc scribendi rationem non de industria explicuit Plato; sed est ea dialecticae ipsius consentanea, et vero, si, quod philosophis modo suasimus, investigare in ejus scriptis philosophandi quasi *locos* velimus, reperiemus facile sententias quasdam, e quibus et naturalem illam quam diximus, dialecticam et hanc analyticam scribendi rationem, qualis sit, efficiamus. Ut artem scribendi assequeremur Platonicam exquirendum hîc nobis proposuimus, quid *cogitare* sit, quid *dicere*, quid *scribere*: quae nova forte quibusdam, certe a vulgari consuetudine abhorrens disquirendi ratio videatur: est autem antiqua, quippe usurpata a Platone, et, si qua alia, naturae congruens; abhorret vero tota, ut omnes apud Platonem de dialectica et rhetorica disputationes, a scholasticorum hominum et studiis et consuetudine. Sed age, has igitur quaestiones, interpretem secuti Platonem nostrum, explicare conemur.

In

In *Sophista* philosophus idem esse, ait, cogitare et loqui, *πλὴν ὁ μὲν ἐντὸς τῆς ψυχῆς πρὸς αὑτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γιγνόμενος, τοῦτ' αὐτὸ ἡμῖν ἐπωνομάσθη διάνοια· — τὸ δὲ γ' ἀπ' ἐκείνης ῥεῦμα διὰ τοῦ στόματος ἰὸν μετὰ φθόγγου, κέκληται λόγος· hoc discrimine, quod animi secum ipso intus cum silentio colloquium, cogitatio: hujus autem per os cum sono prolabens effluvium, sermo est.* (1) De scriptione autem paris simplicitatis locum et huic convenientissimum e *Phaedro* attulimus, quum de dialogi Platonici naturâ ageremus. Id, quod scriptum est, appellat illic *λόγου ζῶντος καὶ ἐμψύχου εἴδωλον, viventis animatique sermonis simulacrum.* (2) Quae sane sententiae sic naturae respondent, sic nativam referunt hominis in cogitando loquendoque rationem, ut doctâ non egeant interpretatione. Sed nobis item hominem Plato cogitantem dicentemque simul proponit, ductis maxime ex Homero exemplis, v. c. ubi Ulyssem poë-

(1) *Sophist.* 263. E. Verti ad sensum exprimendum: in Graecis etymologia significatur vocis *διάνοια*: ducitur a *διάλογος ἄνευ*, quo respicit illud *τοῦτ' αὐτὸ ἐπωνομάσθη, διάνοια*. Ῥεῦμα melius a *ῥέω*, quod et *fluere* et *dicere* notat, duxisset: unde *flumen orationis* et Gallofrancicum *flux de bouche*, nostrum item *vloeijende stijl*. Expressit poëtarum princeps in illis de Nestore:

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

Il. *ά* vs. 249. (2) Phaedr. 276. A. Cf. supra Vol. II. P. I. p. 125 et 124.

poeta sic solitarium cogitando dicentem secumque colloquentem inducit:

Τέτλαθί μοι κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλό ποτ' ἔτλης.(1)

Similis est, ut novimus, puerorum ratio: cogitantes illi secum ipsi fere loquuntur, ut idem plane apud eos *cogitare* et *dicere* sit. Nec vero puerorum haec tantum aut hominum, qui a poëtis finguntur, consuetudo est: ipse Xenophon, ut scripsit in *Anabasi*, cum, interfectis Graecorum ducibus, ad summas hi angustias redacti essent, pari ratione, reputando, secum ipse colloquebatur: „τί κατάκειμαι; ἡ δὲ νὺξ προβαίνει· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ εἰκὸς τοὺς πολεμίους ἥξειν· εἰ δὲ γενησόμεθα ἐπὶ βασιλεῖ, τί ἐμποδὼν μὴ οὐχὶ πάντα μὲν τὰ χαλεπώτατα ἐπιδόντας, πάντα δὲ τὰ δεινότατα παθόντας, ὑβριζομένους ἀποθανεῖν; ὅπως δὲ ἀμυνούμεθα οὐδεὶς παρασκευάζεται οὐδὲ ἐπιμελεῖται, ἀλλὰ κατακείμεθα, ὥςπερ ἐξὸν ἡσυχίαν ἔχειν. Ἐγὼ οὖν τὸν ἐκ ποίας πόλεως ςρατὸν προσδοκῶ ταῦτα πράξειν; ποίαν δὲ ἡλικίαν ἐμαυτῷ ἐλθεῖν ἀναμένω; οὐ γὰρ ἔγωγε ἔτι πρεσβύτερος ἔσομαι, ἐὰν τήμερον προδῶ ἐμαυτὸν τοῖς πολεμίοις." *Quid jaceo hic? Nox progreditur et quam primum illuxerit, consentaneum est, hostes adventuros. Quodsi Regis in potestatem venerimus, quid prohibet quominus gravissima quaeque et adspiciamus et patiamur, contumeliisque affecti necemur? Quo*

(1). Hom. Odyss. XX. vs. 17. Cf. Plato. de Rep. VIII. 390. D.

Quae pati nosmet tutari debeamus, ad id se nemo comparat neque res ulli curae est; sed hic ita jacemus, quasi nobis otiosis esse liceat. Ego vero quanam ex urbe ducem haec facturum exspecto? quam aetatem mihimet ipsi venturam opperior? Nec enim maturiorem ad aetatem perveniam, si hostibus hodie me dedidero." (1) Simile quid de se narrat Servius Sulpicius, ad Ciceronem scribens de morte Tulliae: *ex Asiâ rediens cum ab Aeginâ Megaram versus navigarem, coepi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Aegina: ante Megara: dextra Piraeus: sinistra Corinthus: quae oppida quodam tempore florentissima fuerant, nunc prostrata et diruta ante oculos jacent. Coepi egomet mecum sic cogitare: hem! nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, cum uno loco tot oppidûm cadavera projecta jacent? Visne tu te, Servi, cohibere et meminisse, hominem te esse natum?* (2) Non aliter Pythagorei quasi colloquendo secum cogitabant singulis vesperis:

Πῇ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη; (3)

Hic igitur est Platonis in cogitando ὁ ἐντὸς τῆς ψυχῆς πρὸς αὑτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γιγνόμενος, cujus effluvium ex ore cum sono sermo est. Et sic

(1) Xenoph. *Anab.* III. c. I. § 10. (2) Cic. Ep. ad Fam. IV. Ep. 5. (3) Pyth. χρ. ἔπη. vs. 42.

sic quidem nos sponte nativam trium artium maximarum, cogitandi, dicendi ac scribendi rationem, assequimur: quae si philosophi ac rhetores attendissent paullo diligentius, simplicius sane rectiusque de harum artium principiis studiisque egissent. Quodsi haec maxime naturalis dialectica est, quâ tandem ratione sic *intus*, ut ille vocat, *nobiscum colloquentes* id assequimur quod verum est? Nam huc spectat omnis sive cogitandi sive nobiscum colloquendi ars. Fit illud, ut ex totâ hac nostrâ de Platonis dialectica disputatione patet, *cernendo jungendoque*. *Cernendo* videmus: unde, quod animadvertimus, *cernere* apud Latinos *videndi* habet significationem; *jungendis* autem, quae discrevimus ante, cogitamus, invenimus, judicamus: quod item demonstrant linguae. Nam *cogitare* quid aliud est, quam coagitare, coagere, cogere i. e. *jungere? combinare* dicunt recentiores (1). Cujus rei si item quis exemplum expetit, in promtu est. Et Xenophon et Servius Sulpicius, in hoc intus ipsorum colloquio, cernendo maximeque jungendo reputabant secum inveniebantque, hic, quid existimandum de rebus humanis,

(1) Exprimunt linguae plane dialecticam Platonis: nec minus nostrae, quam antiquae. Διαίρεσεις v. c. nostro *oordeëlen*, *urtheilen*, *συνχγωγαὶ* cum aliis vocibus tum his *vatten*, *begrijpen*, *besluiten*, Francico in primis *combiner* significantur et declarantur. Fontes omnino verae philosophiae linguae sunt.

nis, ille, quid agendum pro Graecis esset. Uterque, ut apud Virgilium de Aenea dicitur:

— *animum nunc huc celerem nunc dividit illuc* (1),

sic hi, in partes animum varias rapiunt, perque omnia versant: Servius autem animadversis singulatim cum *oppidum* illis, quae vocat, *cadaveribus*, tum rebus humanis, ut junxit utraque: *visne tu te, Servi, cohibere?* — ait: et Xenophon disjunctim considerata ab altera parte Persarum perfidia, ab altera sua suorumque conditione, conjungit utramque, jungendoque, imo *cogitando*, quid sibi agendum sit, reperit; sed, quemadmodum distinguendo conjungendoque ad rerum cognitionem perveniat homo, dilucidius etiam e Xenophontea eodem in opere exercitus Persici adventantis descriptione patet. Enarrat rem Xenophon ita, ut ipsi apparuit, utque ipse et Graeci cernendo jungendoque effecerunt, et esse, qui adventaret, exercitum Persicum et qualis esset. Καὶ ἤδη τε ἦν μέσον ἡμέρας, καὶ οὔπω καταφανεῖς ἦσαν οἱ πολέμιοι. Ἡνίκα δὲ δείλη ἐγίνετο, ἐφάνη κονιορτὸς, ὥσπερ νεφέλη λευκὴ, χρόνῳ δὲ οὐ συχνῷ ὕστερον ὥσπερ μελανία τις ἐν τῷ πεδίῳ ἐπὶ πολύ· ὅτε δὲ ἐγγύτερον ἐγίγνοντο, τάχα δὴ καὶ χαλκός τις ἤστραπτε καὶ αἱ λόγχαι καὶ αἱ τάξεις καταφανεῖς ἐγίγνοντο· καὶ ἦσαν ἱππεῖς μὲν κ. τ. λ.

Jam

(1) Virgil. Aen. IV. 285. VIII. 20.

Jam meridies erat necdum hostes apparebant. Verum postmeridiano tempore, acer pulvis quidam visus est sublatus tamquam nebula albicans et tempore non multo post, nigredo apparuit quaedam in campo: quum propius accessissent extemplo et aes fulsit et hastae et ordines conspiciebantur: et equites quidam[1]. — Quae descriptio una in paucis optime, quomodo per analyticam dialecticam cernendo jungendoque ad verum percipiendum perveniamus, ostendit. Nam cernebant primum Graeci a rebus omnibus quae apparebant, primum *pulverem sublatum*, qui nebulae albicantis instar erat, deinde *nigredinem* quandam in campo, tum vero derepente *fulgorem* armorum: tandem ordines, equites, caetera; quibus omnibus et singulis discretis et universis junctis, id, quod verum erat, adventare exercitum Persicum, assequebantur. Quodsi rem ex Homero et Tragicis, qui mos est Platonis, illustrare velimus, Priamum apud illum senesque Trojanos [2], et apud Euripidem in Phoenissis Antigonam [3] consideremus. Sedent in moenibus Trojae senes illi, conscendit Antigone cum paedagogo Thebarum speculam: unde in campum circum jacentem prospiciunt. Ubivis illic ipsis continuo viri, arma, currus, equi, tentoria, sed commixta, confusa, incerta apparent: ἀστράπτει totus campus armorum splendore Antigonae videtur.

(1) Xenoph. Anab. L. I. c. 8. §. 5. (2) Homer. Iliad. Γ vs. 160. seqq. (3) Eurip. Phoeniss. vs. 105. seqq.

tur. Quodsi quaerimus, quemadmodum quae incerta apparuerunt iis specie continuo, cognosci ab iisdem deinceps accurate coeperint; scilicet, ut apud ipsos legere poëtas est, discernendo eo jungendoque pervenerunt. Quo magis a caeteris istis rebus hominibusque universis nunc hunc heroëm discreverunt diligenter, nunc alium, contuleruntque quae videbant et invicem et cum iis, quae fando vel experientiâ de iis cognoverant, eo magis et cognoscendi amorem expleverunt, et id quod spectabant, quale esset, assecuti sunt. Nec dubitandum, quin, si nec illis senibus Helena nec Antigonae paedadogus adfuisset, iidem tamen *τῷ ἐντὸς* scilicet illo *μετὰ σιγῆς διαλόγῳ*, res sibi istas, quas videbant, si non explicuissent plane, explicare certe hac ratione studuissent. Dos nempe admirabilis illa ingenii humani est, quâ per *διαιρέσεις* et *συναγωγὰς* invenit: inventas hac Plato dicit artes quasque maximas; sed non alia est, qua omnes omnis generis conditionisque homines ad rerum qualiumcunque cognitionem perveniunt: perveniunt autem fere illuc, sic prouti diximus, *intus*, quod pueri solent, *cogitantes secum* et *colloquentes*.

Huic igitur naturali hominis dialecticae *analytica* respondet, quam in dialogis Plato usurpavit, *scribendi ars*: nec temere statuamus, quo magis haec ars colloquium illud hominis, quo secum res discernit jungitque, seu potius effluvium colloquii cum sono, quod *sermonem* vocamus, imitan-

tando exprimit, eo illam magis et naturae esse consentaneam et hominibus salutarem. Opportune autem nobis videmur Helenae apud Homerum et paedagogi in Phoenissis Euripideis mentionem fecisse. Nam quod illa Priamum, hic Antigonam juvat, ut quae sponte explicare sibimet ipsis debuerant, ipsorum ductu facilius perspiciant, id plane scriptoris munus est. Et vero sic ipsa Ilias, ipsae Phoenissae, sic nulla non cum epicorum tum tragicorum et comicorum carmina huic naturali respondent hominis dialecticae. In medias nos res rapiunt eorum auctores, juvantque nos in singulis cernendis et conjungendis universis: quod recte vidit Horatius artis epicae proprium esse:

Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo:
Semper ad eventum festinat: et in m e d i a s r e s,
Non secus ac notas, a u d i t o r e m r a p i t (1);

Et hinc quidem mira illa magnam partem repetenda voluptas animique oblectatio est, qua et haec carmina a teneris et deinceps dialogos Platonis legimus. Nam ut unam Iliadem memoremus, in legenda illa primum, quae naturae ratio est, confusa nobis apparent omnia. Versamur in castris Graecorum: videmus audimusque dicentes principes exercitus duces, Agamemnonem, Achillem,

(1) Epist. ad Pis. vs. 147–150.

lem, Nestorem: illos vehementer se invicem objurgantes: hunc, placidum senem, conciliare eos studentem; sed, quinam sint illi singuli, unde profecti, quid moliantur, quinam Trojani sint quorum mentio fit identidem, quis Priamus, quis Hector, ignoramus. Verum poëta, ut huc nos quasi ad spectandum et veluti in speculam duxit, ita narrando deinceps eorumque sermonibus proferendis efficit, ut et quinam sint illi omnes et vero quales, cernendo cognoscamus: distinguamus continuo ab Agamemnone Achillem, ab utroque Nestorem, ab his deinde Diomedem, Ulyssem, aliosque Graecorum duces: tum a Graecis omnibus Paridem, Hectorem, Priamum. Fit ita, ut ipsi singulos, recte a se invicem discretos, dijudicemus: alios admiremur, vituperemus alios: illis faveamus in rebus agundis, his irascamur: duos a caeteris omnibus distinguamus, principes carminis heroas, Achillem et Hectorem. Fit, ut, lecto carmine, sic et ipsi judicemus de his omnibus et cum aliis, qui legerunt, de iisdem disputemus, acsi non carmen legissemus, sed ipsi certaminibus illis cunctis et sermonibus interfuissemus. Quamobrem non inepte Plato *dramata* vocat Iliadem et Odysseam (1). Nam non narrat tantum de heroibus Homerus, sed ipsos nobis, tragicorum instar, agentes loquentesque proponit, et vero sic narrat, ut, quae primum no-

(1) De Rep. III. 394 B.

nobis confusa apparuerant, haec nos distinguendo attendendoque, prouti in spectaculis spectandis procedere solemus, nobismet ipsi explicemus.

Analyticam hanc esse diximus exponendi scribendique rationem. Nam propria eadem est dialecticae Platonicae. Analysis apud eum, ut in *Sophista* et *Politico* vidimus, in medias nos res educit continuo. Quo plenius explicaret Eleates, quid sophistica, quid politica esset, artes nobis primum et doctrinas universas proposuit, ut cum ipso eas deinceps alias ab aliis cerneremus, cernendoque continenter progredientes, sophisticam tandem itemque politicam cum assequeremur, tum qualis utraque esset cognosceremus. Non diversa ab hac Platonis methodo ratio est, quam in narrandis exponendisque heroum rebus gestis Homerus est secutus: utraque discernendis iis, quae primum fuerant confusa, procedit, et similis plane utriusque effectus est. Nam uti Plato hac distinguendi diligentiâ efficere tandem studet, ut notis quibusdam certis a caeteris omnibus sophistam et politicum discernamus, ita legendâ Iliade nosmet ipsi sponte nostrâ cum aliorum Graecorum Trojanorumque, tum Achillis et Hectoris, praesertimque Achillis *characterismum* concipimus. Sed quod *de industria* egit Plato, quum in Sophista et Politico ipsam exemplis explicaret analyticam artem, id plane, ut Homerus et Tragici, *sponte* effecit scriptis suis.

Con-

Congrua sunt plane Platonicae dialecticae scripta Platonis.

Sunt scilicet *dialogi* scripta illa: dialogus autem, qui et vere hoc nomine vocatur et diligenter ita a vulgari colloquio distinguitur, quid aliud est quam drama? Itaque sive Symposium sive Phaedrum sive Politiam sive quemcunque tandem Platonis dialogum legamus, in medias nos res inducit ille continuo: nos autem quid agatur, quinam sint qui et colloquuntur et agunt, quo pertineant maxime sermones illi, identidem inter legendum discernendo exquirimus et nobismet ipsis explicamus. Sed non formam spectamus tantum: quamquam haec ad rerum item disquisitionem vim magnam habet: de hac ipsâ *rerum disquisitione* quaerimus potissimum, quae prorsus apud Platonem analytica est. Exempla nobis in ejus scriptis loca cum alia sunt, ut de justo in Politiâ, de animi immortalitate in Phaedone, tum vero perillustris ille de *amore*, quem locum philosophus, ut juvenis in Phaedro, ita provectiore deinde aetate in Symposio tractavit ac perpurgavit. Sed in Phaedro de hoc argumento quaesivit, prouti suo loco animadvertimus, quemadmodum analytice simul et synthetice exponeretur; in Symposio vero tota expositio analyticâ procedit ratione, ipsum adeo Symposium et formâ et quaerendi modo hanc rationem refert atque exprimit: documento nobis

idem hic dialogus est, quantopere ad rem non solum jucunde, sed interius etiam exquirendam, eadem illa ratio valeat. Nam, postquam convivis placuit: — rem supra enarravimus, hic autem, opinor, meminisse juvabit: — convivis igitur postquam omnibus placuit, ut suâ quisque vice amorem celebraret, prima oratio, quae Phaedri est, in medium nos argumentum traducit extemplo. Encomium enim amoris est, quo tum dotes Dei laudantur, tum ipsius amoris celebratur in rebus humanis vis et auctoritas. Hic Pausanias, quae praeclare, sed non satis distincte dicta erant, cernendo aptius pleniusque enunciat. Quae Phaedrus dixit, inquit, sine exceptione laudanda essent, si unus esset amor: verum enim, cum duo sint, ut duae sunt Veneres, alter Uranius, vulgaris alter, distinguamus hos oportet diligenter. Qua Pausanias distinguendi diligentiâ veri amoris, quem respexerat Phaedrus, vim et efficacitatem totam demum in lucem profert. Tum vero Eryximachus, cernendi hoc studium et probans vehementer et ipse usurpans, utrumque amorem in totâ rerum naturâ omnibusque in artibus accurate distinguit. In his singulis, nemo est, quin analyticam rationem sponte animadvertat: aptam autem hanc esse potissimum ad res interius indagandas explicandasque, proxima probant. Aristophanis enim sermo, ut meminimus, inprimisque quae Socrates tandem profert, ipsam spectant amoris naturam. Homines distinguit comicus, qui olim

fue-

fuerunt, ab his, qui nunc sunt; unde originem amoris simulque ejus vim naturamque explicat. In Socratis vero oratione, interioris indaginis, quae cernendo procedit, perfecta exstat species. Opposita nempe haec est cum caeterorum encomiis, tum laudibus maxime, quibus Agatho post illos amorem celebraverat. Non discrevisse hos, ait Socrates, ab effectu amoris amorem ipsum. Nec pulcer est nec bonus amor: nam pulcrum bonumque appetit; quae autem quis appetit, ea non habet. Haec vero et caetera omnia praeclara, quae ipsi amori tribuere poëtae solent, effectui ejus tribuenda sunt. Efficit scilicet amor, ut nactus quis illa talis ipse fiat. Quibus ita discretis, quid inde duxerit Socrates cum ad vim amoris in res hominum et civitatum, tum vero etiam ad hoc explorandum interius naturae humanae desiderium, supra attendimus. Documento autem et totus hic dialogus est et hi sunt maxime cum ipsius Socratis, tum Diotimae, quos enarrat, sermones, quae sit ad res interius perquirendas analyticae rationis vis et efficacitas (1).

De vi analyticae scriptionis ad excitandum in legentium animis explendumque veri amorem.

Quid illud sit, quod in Phaedro Socrates scriptori praescribit, *in ipsis hominum mentibus scribere,*

(1) Sympos. 209 et 210. Cf. supra Vol. I. p. 178.

re, tam explicuimus, quum, quid maxime Plato scribendo spectaverit, indagavimus [1]. Nihil aliud est, nisi studium cognoscendi, veri amorem scribendo in animis hominum excitare. Effici autem illud hac analytica ratione potissimum, facile est ad perspiciendum. Nam aperitur ita legentibus quasi spectaculum, quod ipsi spectent diligenterque cognoscere studeant; scriptor vero ipsos in discernendis omnibus judicandisque juvat. Quo accidit, ut in legendis poëtarum dramatibus et dialogis Platonis mentis acies hebescat nunquam, sed acuatur mens continenter, quippe ipsa per se inter legendum sciscitans, inquirens, judicans. Intelligimus autem ita, quantopere philosophiae inprimisque Socraticae et Platonicae, quae tota inquirendo procedit, apta sit haec ratio. Imo vero, nisi usurpasset eandem parens historiae, Herodotus, hoc ille nomine a posteris vix fuisset celebratus. Nam historia non narratio est rerum gestarum, qualis apud annalium scriptores est, qualisque apud eos fuit, qui ante Herodotum historiam scripserunt [2]: Ἱστορία est, i. e. *disquisitio*, *indagatio*, *pervestigatio* rerum [3]; cui respondet notioni totum opus Herodoteum, respondent pariter immortalia tam veterum quam recentiorum historicorum scripta. Exquirendo narrant,

(1) V. supra Vol. II. P. I. p. 125. (2) V. Creuzer *de Graec. Historicis* et *Hist. kunst der Griechen*, utrumque opus criticae ad historiam adhibendae exemplum. (3) Wyttenb, *Sel. Hist.* Praef. p. X. et Annot. p. 369.

rant, narrando alunt explentque exquirendi cognoscendique studium principes historici: hoc sermonibus et orationibus, illud excursibus perficiunt. Ὁμηρικώτατος vulgo Herodotus dicitur, non verborum caussâ quorundam aut dictionum, quae item apud principem hunc reperiuntur poëtarum, nec vero propter episodiorum unice et colloquiorum, quae apud utrumque exstant, frequentiam; sed propterea praecipue, quod tam historiae, quam poëseos parens analyticam secutus rationem, in medias nos res rapit continuo, tum monstrat nobis et explicat singula identidem. Uterque ab exordio inde excitat in nobis inquirendi studium: quaerit continuo caussas rerum, ut initio Homerus:

Τίς τ' ἄρ σφῶε θεῶν ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι; (1)

Pari quaestione Herodotus Graecos nobis barbarosque considerandos proponit, ut explicet nobis deinceps, quod maxime facturus est, bella Persica. (2) Paedagogi uterque instar apud Euripidem, ut vidimus, eum nos in locum educit, unde spectemus ipsi omnia: vel, ut apud ipsum Homerum Helena, Priamo senibusque Trojanis in moenibus assidens, spectantibus illis indicat singula et enarrat: sic plane Herodotus orbem nobis terrarum aperit, ut e Graecia nos in omnes partes, in omnes populos dispicientes Graecorum bella cum bar-

(1) Iliad. I. vs. 8. (2) Herod. Prooem.

barbaris, praesertim Persica contemplemur. Naturae haec ratio consentanea est, *analytica* est illa, quam e dialecticae Platonicae principiis declarare instituimus. Nam ut huc nos eduxit ab initio Herodotus, ad gentium nos deinceps singulatim res, Lydorum, Persarum, Aegyptiorum, maximeque Graecorum, quorum caussâ haec exquirimus, ad horum omnium igitur res singulatim universeque cognoscendas attentos facit; nos autem lubenter haec una cum duce nostro suavissimo inquirimus et pervestigamus. Abhorret haec epica, quae vocatur, historiae forma a caeterorum historicorum ratione: quamquam optimi quique permulta inde, prouti monuimus, ut episodia, sermones, orationes, disquisitiones susceperunt; sed forma tamen totusque habitus ab hodierno usu abhorret: quo accidit, ut mirentur fere homines, quum primum ad legendum Herodotum accesserunt. Nesciunt, quo spectent quae de Croeso Lydorumque regibus, de Cyro et Cambyse copiose enarrantur. Idem evenit iis, qui legere Platonem incipiunt: pariter hi et magis etiam mirantur. Nam, uti hoc fere exigunt a philosopho, ut placita probando demonstrandoque sibi exponat et persuadeat, quaerunt, quid platanus illa in Phaedro, quid Ilissus, quid Agathonis convivium, quid sermones illi Phaedri cum Socrate de Lysia, de amore, de eloquentiâ: quid res omnino tenues, certe non proxime ad philosophiam pertinentes, cum philosophiae gravitate commune habeant: sed iidem,

post-

postquam sive Herodotum sive Platonem totum; nec vero semel, sed iterum et tertium et saepius legerunt, et sic contraxerunt cum auctore quasi familiaritatem quandam: tum vero mirari desinunt. Ipsum naturae ordinem in iis deprehendunt, in quibus omnino ordinem ante desideraverant: nam quid naturae respondet illâ ratione magis, quae in *media* nos negotia rapit, singulaque deinceps singulatim *cernendo* explicat? Tenuia autem illa et levia apud Platonem, ut dramaticae rationis vim et usum perceperunt, maximi esse momenti vident ad animum legentis capiendum, tenendum et vero illuc evehendum, quo maxime tendit ipsa philosophia, i. e. ad veritatem in rebus gravissimis assequendam: quae vis inductionis est cum analytica ratione conjunctae. Sentiunt, qui sic legendo, tam Herodotum, quam Platonem totum animo complexi sunt, sentiunt, alia se omnia, certe plura percepisse animo, quam ab initio autumaverant. Nam Herodotum secuti ducem, non historiam unice Graecorum, belli Persici tempore, ut tradi ab historicis solet, sed universi orbis iisdem temporibus historiam, imo vero nullius non gentis regionem, mores, indolem, studia investigarunt; pariterque legendis meditandisque Platonis dialogis, quaestiones non solum in philosophiâ gravissimas, sed minus etiam graves, ut videntur quidem, prouti loci sunt de amore, de artibus, de disciplinis, de eloquentiâ et scribendi arte, has igitur quaestiones, quae, ut vidimus, proxime sunt

sunt cum philosophiâ conjunctae, explicare simul et philosophiae studio adhibere didicerunt.

Quibus animadversis omnibus, dispar intelligitur analyticae illius scriptionis et syntheticae in animis legentium effectus. Haec assentiri nos cogit scriptoris sententiae: nam omnis in eo est, ut hanc definiendo, probando, demonstrando nobis persuadeat: illa vero liberum nobis judicium relinquit: tantum adeo abest, ut verum nos existimare id cogat, quod placet auctori et sic regat judicium nostrum, ut veri amorem in animis nostris excitet, quippe discernendo explicandoque spectanda nobis praebens, quae ipsi judicemus. Quo praeclarius illi scriptores de genere humano meruerunt, qui qualicunque in scriptorum genere, analyticam rationem usurparunt: nam fit illud non dialogis tantum scribendis: idem effecit, ut attendentibus patet, Aristoteles rerum naturalium et politicarum expositione: idem, ut nunc vidimus, Herodotus historiâ enarrandâ: idem, quicunque scribendo explicare argumentum, quam suas probare opiniones maluerunt. Et vero philosophi, quo minus se abduci statuendi studio siverunt, quo magis Socraticam illam et Platonicam inquirendi inprimisque cernendi jungendique methodum in scriptis suis secuti sunt, eo et avidius lecti sunt, et certius efficaciusque lectores ad inquirendam assequendamque veritatem adjuverunt. Nec sane temere affirmare mihi videor, hinc potissimum vim explicandam esse, quam omni aevo

in

in studia philosophorum scripta Platonis habuerunt. Nam et hac in re similis est Herodoti et Platonis ratio. Ut ille ab initio operis universam nobis aperit historiam gentium, ita Plato in singulis, quos scripsit, dialogis, sive de pulcro et amore agit, sive de veritatis assequendae rationibus, sive de justitiâ et virtutibus, in mediam lectores philosophiam inducit, ut ipsi per se, illo duce, quid verum sit, exquirant. Quae ratio ad capiendum lectorem et tenendum et vero, si philosophus est naturâ, philosophiae studio incendendum, una omnium maxime apta est et efficax. Inde autem patet, quam inepte faciant, qui syntheticâ ratione doctrinam Platonis, tanquam systema quoddam, tradere nituntur. Rationi et proposito, imo naturae repugnant philosophiae Platonicae. Quo magis nos, hac praesertim in re Platonem imitati, a principio inde aperuimus eam totam lectoribus, ut, qualis esset quoque spectaret, assequerentur continuo, tum vero legendis ejus scriptis, ipso auctore, singula in eâ singulatim ipsi animadverterent et persequerentur. Longior haec via est, quam synthetica ratio, quae compendiaria potest dici; sed hac tenendâ illud et hactenus spectavimus et spectabimus deinceps, ut studiosi Platonis non e libro nostro, tanquam e compendio, sapere sibi viderentur, sed, praeparati his *Initiis* et quasi *initiati* quodammodo, ex ipsis deinceps *reapse* saperent scriptis Platonis.

De

De fine dialecticae Platonicae.

Effectus hi maxime sunt, in ipsâ dicendi scribendique arte, dialecticae Platonicae. Unde intelligitur, quanta hujus sit inprimis disciplinae in omni philosophiâ auctoritas. Caveamus vero, ne, quod multi commiserunt philosophi, cum ipsâ philosophiâ dialecticam confundamus. Est illa philosophiae quasi instrumentum quoddam, ut de caeteris disciplinis pronunciavit Plato, esse eas dicens dialecticae administras et adjutrices ad animum sursum erigendum [1]: sic ipsa dialectica philosophiae administra et adjutrix, omninoque veluti instrumentum est ad ipsius munus perficiendum. Munus autem philosophiae hoc est praesertim, ut ad veritatem hominem, tum vero etiam ad sapientiam educat. Absurdum sane et ridiculum negotium illorum est, qui de methodis inquirendi ac disserendi anxie quaerunt, quo vero spectent, quid effici earum usu debeat, non cogitant. Similes illis sunt, qui vel armis vel aliis quibuscunque instrumentis elaborandis poliendisque desudant, usum eorum non curant. Plato vero, de disciplinis agens, id quaerebat continuo; quod exquirere potissimum philosophum decet, quem in finem excolendae essent. Τί ἂν οὖν εἴη, ὦ Γλαύκων, μάθημα ψυχῆς ὁλκὸν ἀπὸ τοῦ γιγνομένου ἐπὶ τὸ ὄν; [2] Quod ut

(1) *De Rep.* VII. 535. D.V. supra p. 74. (2) VII. 521. D.

ut pateret, non de artibus quibusdam vel methodis solis quaesivit: quid methodi efficiant, nisi insit utentibus, quem aveant explere, veri amor? Sed ipsum hunc veri amorem, naturâ homini insitum, et vero mentis oculum, quo uno conspici veritas potest, anteaquam ad disciplinas et dialecticam procederet, exploravit. Sic autem accidit, ut non subtiliter tantum de mathematicis artibus ac divinâ illâ cernendi jungendique methodo dissereret, sed omnem complecteretur philosophando disserendoque et *cogitandi* et *dicendi* et *scribendi* artem. Quin etiam sic effecit idem ille optimus non cogitandi tantum, sed et disserendi auctor et magister, ut constare jam nobis tandem de dialecticae harumque artium fine prorsus videatur. Alere scilicet veri amorem, sensumque illum veri et purgare et acuere debent, ut sic nos per eas philosophia cum ad res inquirendas cognoscendasque omnes, tam divinas, quam humanas adducat, tum dux nobis eadem sit et magistra sapientiae.

Et his quidem ita de singulis, quas laudavit Plato, disciplinis in medium collatis, vident lectores, illuc nos rediisse, unde hanc totam duximus disputationem. Nam ut orsi a veri amore sumus, ita nunc, quemadmodum hic disciplinis excitandus alendusque sit, cernimus: videmus item, omnem Platonis et disserendi et scribendi rationem ad eundem hunc veri amorem in animis explendum pertinere. Unde simplicitas patet philosophiae

phiae Platonicae. Verum, ut de singulis egimus disciplinis hactenus, ita restat, ut de universarum conjunctione sive συνόψει praeclarum adjiciamus Platonis placitum.

De disciplinarum συνόψει.

Plato tradita cum caeterarum disciplinarum, tum dialecticae ratione optima, juventutem, ait, non tantum his singulis erudiendam esse, sed eo adducendam item, ut universas uno quasi oculorum obtutu complectatur. Sic enim praecipit apud eum Socrates: quae sparsim custodes a tenera inde aetate didicerunt, τὰ χύδην μαθήματα, haec τούτοις συνακτέον εἰς σύνοψιν οἰκειότητος ἀλλήλων τῶν μαθημάτων καὶ τῆς τοῦ ὄντος φύσεως· *illis haec in unum colligenda sunt, ut disciplinarum conspiciant cognationem mutuam, unaque veri, ejus quod est, naturam perspiciant.* Quod praeceptum ut probavit Glauco, solam hanc esse ajens firmam discendi rationem, hoc addit ille: καὶ μεγίστη γε, ait, πεῖρα διαλεκτικῆς φύσεως καὶ μή· ὁ μὲν γὰρ συνοπτικὸς, διαλεκτικός, ὁ δὲ μή, οὔ· *et profecto maxima haec dialecticae naturae probatio est: qui enim conspicit eas universas, dialecticus est, qui non conspicit, non est* (1).

De encyclopaedia diximus, quum in disquisitio-

nis

(1) De Rep. VII. 537. C.

nis hujus nostrae ingressu de communi ageremus disciplinarum omnium vinculo et cognatione. Haec verba Socratis illuc nunc mentem nostram revocant; sed minus hic disciplinas, magis *philosophum*, qui his recte fuerit institutus, attendimus. Est autem praeclarum, ut dicere institui, hoc Platonis de disciplinarum συνόψει placitum. Philosophum esse negat, qui uni se arti vel doctrinae, caeteris contemtis, totum tradit. Servo hunc comparat, qui uno, cui serviat, domino contentus est [1]. Illum vero, qui et universarum amore ardet et ad singulas deinceps facile accedit et satiari tractandis illis non potest, τοῦτον, ait, *ἐν δίκῃ φήσομεν φιλόσοφον: hunc demum jure philosophum dicemus* [2]. Sed quamvis ita de universarum studio doctrinarum pronunciaret Plato, haud tamen eas vel simul tractandas, vel ab initio institutionis continuo discentibus apponendas conspiciendasque esse judicavit: ut faciunt fere, qui ab encyclopaediâ ordiendum esse censent. Nam haec est puerili aetate ingenii humani conditio, ut rerum addiscendarum universas quasdam, sed non satis distinctas notiones habeat: quas qui vel a principio vel inter docendum identidem explicat, haud frustra sane excitare atque alere cognoscendi ardorem nisus fuerit. Encyclopaediae autem, quae proprie vocatur, haud capax ingenium fit, an-

(1) Symp. 210. D. Cf. Vol. I. p. 188. (2) De Rep. V. 475. C.

antequam propius ad maturitatem accesserit, quaeque erant addiscenda, probe didicerit. Et vero quae quis ignorat vel leviter tenet vel nondum satis discernere a similibus coepit, horum quo tandem pacto commune vinculum, quale sit, vel suspicari adeo poterit? Postquam vero artium omnium laudatarum et doctrinarum studiis excultum ingenium fuerit, tum demum licebit juveni et conspicere eas mentis acie universas et fructum hinc capere, qui ad civitatis commodum provehendum uberrimus sit. Quae Platonis sententia, Ciceroni vulgo, ut vidimus, tributa, per Ciceronem et celebritatem summam nacta est et incredibilem omni aevo ad recte et philosophandum et artes doctrinasque tractandas per totum orbem eruditorum vim habuit [1]. Sed in ipsius placito Platonis, quod Cicero sive non vidit, sive certe verbis non expressit, vim dialecticae non praetermittamus. Non solum hoc praecipit apud eum Socrates, ut, qui civitatis futuri perfecti magistratus sunt, disciplinarum conspiciant cognationem mutuam, sed vero hoc item, ut perspiciant simul τοῦ ὄντος naturam. Hoc autem ut fiat, ut non fluctuent custodes opinionibus, sed ad rerum scientiam, imo vero ad τοῦ ὄντος φύσιν perveniant, arithme-

(1) Sententiam Cicero ipse Platoni tribuit de Orat. III. 6. *Est illa Platonis vera vox, omnem doctrinam ingenuarum et humanarum artium uno quodam societatis vinculo contineri.*

meticae id quidem caeterisque disciplinis Plato, sed omnium maxime dialecticae efficiendum tribuit. Tenere hoc illos decebat, qui antiquo maximeque recentiore aevo encyclopaediam conficere studuerunt. Non erat satis, artes doctrinasque singulas in suos locos distribuisse; sed cuique et arti, et doctrinae suum assignare finem et propositum, sed universas sic tradere, ut communem assequerentur finem, veritatis, αὐτοῦ τοῦ ὄντος, in rebus omnibus scientiam, haec demum ratio verissimae encyclopaediae est, quam plane refert, ut monuimus, philosophia Platonica. Per dialecticam maxime ejusque ad veritatem inveniendam tuendamque efficacitatem, παιδεία fit, *institutio hominis*, ἡ ἐγκυκλοπαιδεία. Nec vero hoc etiam in Platonico placito silentio praetermittamus. Φύσιν memorat Socrates διαλεκτικήν. Ubi τὰ χύδην μαθήματα, ait, juvenibus nostris in unum collegerimus, experimentum nobis maxime erit, num φύσιν διαλεκτικὴν habeant. Quod sponte nos cum iis conjungimus, quae ab initio de φύσει φιλοσόφῳ disputata sunt. Scilicet non indolem significat, *acumine* solum et *sagacitate* insignem, quae dotes in dialecticorum disputationibus elucent fere; sed, ut *philosopham* indolem vocat, quae veri amore cognoscendique studio acerrimo, nihil non quod cognitu dignum est, indesinenter investigat, ita hunc habet φύσει διαλεκτικὸν, qui, ut singula cernendo jungendoque rite, sed sparsim, cognovit, ita universa mente complecti-

tur veritatemque in iis omnibus perspicit. Ὁ μὲν γὰρ συνοπτικὸς, διαλεκτικός· ὁ δὲ μὴ, οὔ. Haec percipienda Plato arbitratus est e disciplinarum maximeque dialecticae studio: quique sic iis excultus ingenio animoque totus est, hunc e spectabili mundo tamquam ex antro quodam, in mundum νοητὸν, in ipsius veritatis regnum escendere contendit. Quod philosophi effatum non semel jam commemoravimus; hic autem quaerimus, quem intellexerit ille *mundum spectabilem*, τόπον ὁρατὸν quem vocat, quem item νοητὸν voluerit sive τόπον sive *mundum*, tum maxime, quae *hominis* apud eum sit *e spectabili mundo in νοητὸν escensio:* quae ad finem pertinent proprie, philosophiae veri propositum. Illa igitur qualia sint, nunc, age, cum ad finem illum pervenerimus, explicemus.

INITIA

PHILOSOPHIAE

PLATONICAE.

DE

MUNDO νοητῷ

SIVE

DE VERI, αὐτοῦ τοῦ ὄντος, SCIENTIA.

> ἡγουμένης δὴ ἀληθείας, οὐκ ἄν ποτε, οἶμαι, φαῖμεν αὐτῇ χορὸν κακῶν ἀκολουθῆσαι. — Πῶς γάρ; —

Philosophia ut sibi constet, fructusque proferat ipsius ubertate et amplitudine dignos, finem habeat cum certum necesse est, tum facultatibus naturae humanae studiisque consentaneum. Quod licet nemo unquam mortalium in dubium vocaverit, fuerunt tamen omni aevo philosophi, qui vel, quid ipsi philosophando spectarent, non satis viderentur reputasse, vel illa spectarent, quae mentis humanae facultates superarent. Philosophari scilicet, ipsum per se, dulce est philosophis negotium, tantamque multorum animis oblectationem voluptatemque affert, ut nihil requirant prae-

terea. Unde theoreticae, quae vocatur, inprimisque mysticae philosophiae commendatio, quae, praeter hanc mentis animique oblectationem, vix ullum habet propositum. De rebus vero gravissimis earumque caussis non inquirere constanter, sed statuere, sed ex tripode pronunciare, id unice audaciae superbiaeque hominum convenit. Quo accidit, ut de rebus divinis philosophi, apud recentiores quidem, crebrius fere ac subtilius copiosiusque, quam de humanis disseruerint ac sententiam dixerint. Sed, ut facultatibus naturae nostrae, ita nostris etiam naturalibus studiis congruere philosophiae finis debet. Veritati studemus naturâ, sed non minus virtuti, fierique philosophando non solum acutiores ad discernendum, verum etiam meliores, perfectiores, feliciores studemus. Id vero ut item omnes confessi sunt philosophi agendum nobis philosophando esse, ita qui huc nos adducerent, pauci fere fuerunt. Plurimorum doctrinae ab acumine ingenii sensuumque sublimitate laudem et commendationem habuerunt, ad vitae vero usum, ad naturam nostram perficiendam, ad provehendam generis humani felicitatem veram, parum fuerunt fructuosae.

Quo spectat maxime apud Platonem philosophia?

Plato quid philosophando spectaverit maxime, augurari magnam partem e superioribus disquisitio-

tionibus licet. Philosophiae apud eum principium summum, ut vidimus, veri amor est: cui principio ut finem respondere par est, ita hunc esse dicamus *verum assequi* sive ipsam *veri scientiam*. Perspicere autem illud magis etiam ex ejus de disciplinis disputatione licet. Trahunt hae mentem, ait, ab iis, quae videntur esse quaeque sensibus patent, ad ea quae *sunt* solâque mente et cogitatione percipiuntur. Unde intelligitur, proprium philosophiae Platonicae esse, ut in mundum nos illum, qui soli menti patet, sive *νοητὸν* educat. Sed praeterea, ut philosophia *pulcri* veluti introitus est apud Platonem ad *veri* omninoque ad universam philosophiam, ita hinc maxime de fine et proposito apud Platonem philosophiae existimare licet. In hoc autem introitu in mundum non solum *νοητὸν* educti, sed adducti simul ad ipsam pulcri ideam sumus: et docuit nos Diotime, huc convertendam mentis nostrae aciem esse, si quidem et recte philosophari et honeste vivere et consulere cum hominum societati, tum nobismetipsis velimus. Num Plato id philosophando spectaverit assecutusque fuerit, quod in aliorum doctrinis philosophorum desideramus, nondum ausim dijudicare. Verumtamen colligimus ex his omnibus facile, non temere, non sine consilio certo quodam philosophatum eum esse, itemque explere eundem philosophando studia nostra primaria quaesivisse. Nam sive is pulcrum, sive bonum, sive justum sanctumve respiciebat, *verum*

in his singulis attendebat maxime; sed hoc item animadvertere in ejus philosophiâ licuit, quotiescunque de veritate, de iis quae sunt, *περὶ τῶν ὄντων* ageret, toties eum maxime haec ipsa, *pulcrum*, *bonum*, *justum*, *sanctumque* memorasse: unde efficimus, veri scientiam apud eum ad studia nostra *moralia* exploranda referri inprimis. Quid? quod homini praecepit, ut ad divinam contenderet perfectionem, et, quomodo eo contendendum esset, explorandis studiis nostris naturalibus, significavit? Diximus in ipso hujus operis exordio, philosophiam apud Platonem ad sapientiam tendere. Artes scilicet nos in eâ ad pulcrum, disciplinae ad verum, virtutes ad justum perducunt; nec tamen continetur his philosophia: ut instrumentis haec utitur illis, quibus divinum perficiat propositum suum: est autem illud, ut hominibus ad veritatem, imo ad sapientiam divinaeque naturae imitationem dux sit et magistra.

Sed de sublimibus his argumentis tum nobis agendum erit diligentius, ubi ad *justum*, inprimisque ubi ad *sanctum* pervenerimus. Nunc, quum ad illud accesserimus, quod in *veri* philosophia maximum est et postremum, ut ejus finem summumque propositum assequi nitamur, descendendum nobis continuo in Platonis speluncam erit. Hac Plato imagine in mundum nos *ὁρατὸν*, *spectabilem*, sensibus patentem, sed ignorantiae gravissimorumque errorum sedem, deducet: quo dilucidius nobis dehinc pateat, quae hominis sit inde

in

in mundum νοητὸν, qui mente duntaxat percipitur, escensio, quibusque veluti gradibus ad lucem veritatis inque ipsum veritatis regnum perveniatur. Quae fuse nos hactenus ille de opinionis et scientiae discrimine, de praestantiâ scientiae, de disciplinarum maximeque dialecticae ad eam obtinendam vi et opportunitate docuit, hac specus imagine mirum in modum illustrabit: aditumque nobis simul praebebit ad omnem, quam tradidit, de ideis, praesertimque de boni ideâ, doctrinam percipiendam interius. Quibus animadversis perspectisque omnibus, quid maxime Plato philosophando spectaverit, facile, opinor, assequemur. Age igitur, ut haec nobis pateant aliquando, speluncam illam Platonis intremus.

Philosophiae in primis est,
ut ex ὁρατῷ nos mundo in νοητὸν educat:
utriusque mundi imago.

In sermonibus de indole philosophâ, postquam Socrates accurata disceptatione scientiam ab opinione discernere studuit (1), nunc, inquit, naturam nostram, παιδείας τε πέρι καὶ ἀπαιδευσίας, *eruditionis* et *ruditatis* habitâ ratione, hujuscemodi negotio compara. Finge animo homines quasi in subterraneo quodam, specus instar, domicilio viventes, quod ad lucem late patentem habeat

(1) De Rep. V. 478 ad finem libri.

beat per universum specum ingressum. In hoc eos finge a pueritiâ inde crura et collum vinctos, ut et maneant illic et solum in ea, quae ipsis obversa sunt, prospiciant; caput autem prae vinculis circumvertere nequeant. Sit item iis post tergum ignis accensi lumen, qui procul superne ardet, ac media inter captivos et ignem via superior quaedam, ad quam murum vide constructum non ita altum, prouti praestigiatoribus tabulata sunt, spectatoribus objecta, supra quae miracula ostendunt. — Vide autem juxta hunc murum homines, in illâ viâ, cum vasa omnis generis, quae supra murum eminent, ferentes, tum statuas hominum et alia tam lapidea, quam lignea animalia, vario modo affabre facta: utque par est, alios horum praetereuntium illaque ferentium hominum loquentes, tacentes alios. Hîc Glauco, mirificam narras, inquit, imaginem et captivos mirificos. Socrates autem, nobis vero similes, reponit. Nam primum, aliudne tibi videntur tales homines vel sui ipsorum vel invicem, praeter umbras conspexisse, quae ab igne in adversam speluncae partem cadunt? — Nihil aliud sane, quando nunquam in vitâ movere caput potuerunt. — Quid vero eorum, quae praetervehuntur? Nonne horum item umbras duntaxat? — Quidni? — Si igitur colloqui secum invicem possent, nonne haec, quae vident, appellaturos eos esse iisdem nominibus putas, quibus ea dicuntur quae praetereunt? — Necesse est. — Quodsi echo

ex

ex adversa carceris parte resonaret, ubi praetereuntium aliquis loqueretur, putasne illos aliud quid loqui opinaturos, quam transeuntem umbram? — Non profecto per Iovem! — Illi igitur nihil omnino aliud esse verum existimabunt, nisi rerum arte factarum umbras. — Nihil omnino [1]. Sic orsus narrare Socrates pulcerrimam fabulam, pergit hinc ad hominum eorum conditionem describendam qualis futura sit, postquam vinculis erunt soluti atque e carcere escenderint. Nos vero, priusquam haec persequamur, de ipsâ hac speluncae imagine nonnihil animadvertamus.

Tribuitur illa Pythagoreis fere: nec sane sine probabilitatis specie. Similis est in Phaedone comparatio illa, quâ animus in hoc corpore dicitur, tanquam in carcere habitare: quae sententia plane scholam illam refert [2]. Propius etiam ad hanc speluncae imaginem accedit, quod, teste Porphyrio [3], Empedocles enunciavit:

ἠλύθομεν τόδ' ὑπ' ἄντρον ὑπόστεγον [4].

Videntur vero philosophi illi non id expressisse, quod Plato voluit, sed carcere illo et antro mundum

(1) De Rep. VII. 514. A. (2) *Phaedone* 82. E. ubi V. Wytt. Cf. quae monuimus, Vol. I. p. 81. (3) *Porphyr. de antro Nymph.* c. 8. (4) *Emped.* vs. 9. Ed. Sturz., ubi V. Sturz. p. 451. De Platonis antro V. Ast. ad h. l. p. 556.

dum hunc intellexisse, seu vitam hanc nostram terrestrem, cui coelestem vitam opponebant [1], Plato autem his imaginibus non futuram tantum hominis post mortem, sed praesentem in primis conditionem declarare studuit: quod nobis deinceps, ubi totam legerimus et exposuerimus comparationem, patebit manifesto. Fecit illud autem tantâ non solum elegantiâ et festivitate, sed *diligentiâ* etiam, ut nobis in fabulâ singula singulatim videantur animadvertenda.

Descriptionem hominum haec comparatio continet, qui, ut vulgus assolet, toti in mundo adspectabili vivunt. Dixit de illis, quum de cognoscendi studio ageret: *φιλήκοοι* sunt ét *φιλοθεάμονες*: persequuntur quae oculis, quae auribus, quae caeteris sensibus percipiunt; non sunt vero *φιλόσοφοι* [2]. Similes nunc eosdem captivis dicit, qui in antro habitant. Nam serviunt illi sensibus suis, ut quae hi annunciarunt ipsis, sola et vera et expetenda existiment: quibus praejudicatis opinionibus, tanquam vinculis, constringuntur. Mundus autem, in quo vivunt, plane speluncae cujusdam obscuritatem refert, cujus si aditum finxeris apertum et latum, ut eorum, quae supra sunt, umbrae in eâ appareant, plane cernes, qualis eorum et quanta inscitia sit. Simillime enim pro rebus umbras adspi-

(1) Sic versum Emped. interpretatur Porphyr. V. Sturz. ad h. l. (2) De Rep. V. 457. D. Cf. supra Vol. II. P. 2. p. 55.

spiciunt, ac de iisdem umbris, acsi res essent, et statuunt et secum invicem contendunt. Sed Plato ut his vulgares homines, quique longe essent a philosophiâ alieni, spectavit, ita exagitavit maxime illos, qui hos ludere falsis imaginibus studerent. Non negligenda scilicet nobis sunt in specus descriptione *tabulata*, *supra quae miracula ostendunt praestigiatores*: *τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνῦσιν* (1). Intelligit pictores, poëtas, musicos, in primis oratores, quos ubivis in scriptis *γοητὰς*, *praestigiatores* ac *φαντασμάτων auctores* appellat, tum vero maxime his nominibus notat, prouti vidimus supra, ubi de veritatis studio agit. Pictores tertio gradu a veritate abesse ait: quippe quae ab artificibus fabricata sunt et proxime ab iis, quae *sunt*, absunt, haec illi simulacra imitantur pingendo. Similiter poëtae: *τιθῶμεν*, ait, *ἀπὸ Ὁμήρου ἀρξάμενοι, πάντας τοὺς ποιητικοὺς μιμητὰς εἰδώλων ἀρετῆς εἶναι καὶ τῶν ἄλλων περὶ ὧν ποιοῦσι, τῆς δ' ἀληθείας οὐχ ἅπτεσθαι* (2). Scilicet, quod in Platonis imagine vix solet attendi, sed est nobis, ad eam plene percipiendam, necessario animadvertendum, non *rerum* umbras adspiciunt captivi, sed

τὰς

(1) Sunt, opinor, haec *παραφράγματα* illis, quae nos vulgari nomine *ronsebos* vocamus, non dissimilia. Pone latet ὁ *θαυματοποιός*, supra apparent imagunculae. Vulgus autem his quantopere delectetur, novimus. (2) De Rep. X. 600. E. Cf. nos Vol. I. p. 142.

τὰς τῶν σκευαστῶν σκιάς, *eorum* umbras, *quae arte sunt facta.* Eminent supra murum cum vasa omnis generis, tum statuae hominum, aliaque tam lapidea, quam lignea animalia, arte facta, quorum formae in adversâ speluncae parte apparent. Quo hominum significatur, qui toti in mundo spectabili vivunt, abjecta conditio, ut non res ipsas et ne simulacra quidem rerum, sed horum solum simulacrorum umbras adspiciant. Debent has illis φαντασμάτων auctoribus, τοῖς εἰδώλων μιμηταῖς, quales poëtae sunt praecipue et oratores. Unde intelligitur, quanta sit vulgi ἀπαιδευσία, si quidem ab horum ore pendeat, nec quidquam, nisi quod hi ostendunt, verum certumque habeat. Id significasse Plato initio fabulae videtur.

Quodsi jam παιδείαν quaerimus, qua erroribus hisce homines et extremâ stultitia liberentur: huc enim spectat fabula maxime: id efficere difficile omnino negotium est. Nam res illi ipsas se contemplari et putant et asseverant, quippe esse, praeter umbras, alia quaedam ne suspicantes quidem: et vero delectantur iidem his umbris mirifice. Principium quidem justae παιδείας hoc est, ut, rejectis poëtis atque oratoribus, ipsa adspectabilis mundi simulacra, quorum umbras viderunt adhuc, respiciant: tum ipsas res extra hunc mundum contemplabuntur. Sed hoc illud est, quod deinceps explicaturus Socrates erat: nunc igitur pergat narrare. Animadverte jam, inquit, vinculorum solutionem ignorantiaeque curationem, qualis foret, si

si in hunc modum procederet: ubi quis solutus vinculis derepente cogeretur et collum convertere et progredi et ad ignis lumen oculos attollere: haec autem omnia agens, doleret, nec adspicere prae splendore illa posset, quorum antea umbras viderat, quid eum responsurum autumas, si diceret ipsi aliquis, tum eum nugas vidisse, nunc vero propius ad verum adque ea, quae minus *videntur* esse magisque *sunt*, conversum, rectius spectare? idemque ei unumquemque praetereuntium monstrans, interrogando eum respondere cogeret, quid esset? nonne haesurum putas, quaeque tunc vidit, veriora, quam quae nunc monstrarentur, dicturum? — Et multo quidem veriora. — Quodsi eum adspicere ipsum ignem cogeret, nonne tum et doleret oculis maxime et fugeret et averteret se inde ad illa quae posset conspicere et haec reapse existimaret illis, quae monstrata essent, clariora? — Sic omnino. (1)

Summae igitur difficultatis justae *παιδείας* principium est. Sed quamvis ita *φιλήκοοι* isti et *φιλοθεάμονες*, quique nihil habent verum, nisi quod sensibus perceperunt, *umbras* coeperunt *simulacrorum* contemnere, quibus luserant ipsos poëtae et oratores: manent tamen in mundo adspectabili, ubi, praeter *simulacra*, nihil ipsis conspicere licet: nam sensibus percipiunt negotia pulcra, bona, justa, quae quidem ipsius pulcri, ipsius boni

(1) *De Rep.* VII. 515. C. D. E.

ni justique simulacra, sed obscura fere, subinde etiam fallacia simulacra sunt; id autem, quod ipsum per se et *pulcrum* et *bonum* et *justum* est, nondum perceperunt. Priusquam vero haec coeperint animo intueri, quo illi modo de rebus divinis et humanis vere judicabunt? Quomodo, dum ipsum eos *bonum* latebit, res suas publicasque administrare rite aliisque prodesse poterunt? Sedent aeternumque sedebunt quasi in speluncae cujusdam tenebris, ubi quamdiu morantur, tamdiu erunt omnis scientiae veritatisque expertes.

Quaerendum igitur nunc porro est nobis, quid deinceps efficere justa παιδεία, quid philosophia debeat, ut ad veritatem ipsam ab his simulacris convertamur. Escendere ex antro nos jubet Socrates, ut opinari desinamus, scire incipiamus, missisque et umbris specierum fallacium et ipsis speciebus, in mundum νοητὸν, in ipsum veritatis regnum escendamus. Hoc autem philosophiae munus et grave esse in primis et difficile, ait. Nam si aegre illi ab umbris conversi ad simulacra sunt, quo tandem modo ab his se converti ad res ipsas, ad τὰ ὄντα patientur? Sed ipsum denuo audiamus Socratem.

Si vero quis eundem, inquit, per ardua atque aspera sursum traheret violenter, nec remitteret priusquam ad solis lumen extraxisset, nonne vehementer eum, dum sic traheretur, doliturum aegerrimeque laturum existimas, et, postquam ad lumen evectus fuerit, fulgore habentem scilicet

ocu-

oculos repletos, nihil eorum, quae nunc dicuntur vera, conspecturum? — Nequaquam ille sane, continuo quidem. — Consuetudine, opinor, usuque esset opus, ut superiora illa adspiceret. Et primum quidem umbras conspiceret facillime, deinde hominum caeterorumque in aquis simulacra: tum vero ipsa. Hinc autem res, quae in coelo sunt, ipsumque coelum, noctu facilius, astrorum lunaeque lumen adspiciens contemplabitur, quam interdiu, solem ejusque lumen intuens. — Quidni? — Postremo autem solem non in aquis aut in aliena quadam regione ejus imagines, sed ipsum per se in ipsius regione cernere, et, qualis sit, contemplari poterit. — Necesse est. — Tum vero demum reputando cognoscet, hunc esse, qui et tempestates anni nobis annosque praebet et omnia in adspectabili mundo regit, eorumque tantum non omnium, quae ante illi viderant, auctor est. — Manifestum est, ad haec eum ab illis progressurum. — Quid vero? Si tunc et primae istius habitationis et sapientiae, quae illic ferebatur, et hominum, quibuscum in vinculis vixerat, recordetur, nonne semet ipsum putas beatum praedicaturum, illos vero miseraturum? — Et maxime quidem. — Praeterea, si quos honores illic invicem et laudes et praemia tribuissent ei, qui transeuntia quaeque acutissime fuerat conspicatus, maximeque tenuerat memoriâ, quae prius, quae posterius, quae simul solerent praeterire et hinc potuerat optime augurari, quid jam jam esset adven-

venturum, censesne eum haec desideraturum esse magnopere, beatosque illos, qui apud hos honorantur et dominantur, habiturum? an vero malle, quod apud Homerum de se ait Achilles, *ἐπάρουρον ἐόντα* (1)

— θητευέμεν ἄλλῳ
Ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ.

in superioribus terris, pauperis hominis mancipium esse, et quidvis pati aliud, quam istis illudi opinionibus et istum in modum vivere? — Sic equidem opinor quidvis eum perpessurum esse potius, quam ita victurum. — Tum hoc considera item: si rursus ille eodem descendens, in eandem se denuo sedem demitteret, nonne caligine haberet oculos repletos, quippe modo huc a sole delatus? — Perquam sane. — Umbras autem istas si rursus deberet conjiciendo dijudicare et certare his studiis cum illis, qui perpetuo manserant vinculis constricti, nonne, quamdiu caecutiret priusquam constitissent oculi: tempus autem ad contrahendam cum praesente conditione consuetudinem non ita breve esset: nonne, inquam, tamdiu risum moveret illis identidem, dicerentque de eo illi, escendisse hunc sursum, corruptis vero oculis rediisse: haud decere propterea ne vel conari etiam escendere, et, si quis ipsos liberare vinculis atque educere tentaret sursum, hunc, manibus modo

(1) Odyss. XI. vs. 488. V. Ast. ad L. III. *de Rep.* p. 446.

do capere possent, occidendum esse? — Occidendum hercle, etiam atque etiam contenderent. (1)

Quid caussae in primis sit, ut raro in hominum genere germani apparuerint philosophi, iidemque, si apparerent subinde, pessime fere ab hominibus habiti sint, his explicare Plato voluit. Sed nobis hoc loco maxime, qualis apud eum mundus ὁρατὸς, qualis item νοητὸς sit, exquirendum est. Ex illis id efficitur continuo, quae proxime deinceps Socrates de adhibenda utrique mundo imagine ait. Hanc igitur imaginem, inquit, suavissime Glauco, totam referre ad ea, quae ante diximus, oportet: *τὴν μὲν δι' ὄψεως φαινομένην ἕδραν τῇ τοῦ δεσμωτηρίου οἰκήσει ἀφομοιοῦντα, τὸ δὲ τοῦ πυρὸς ἐν αὐτῇ φῶς τῇ τοῦ ἡλίου δυνάμει· mundum, qui per oculos apparet nobis, habitationi hominum in carcere, quodque hic adest ignis lumen, solis efficacitati comparemus: τὴν δὲ ἄνω ἀνάβασιν καὶ θέαν τῶν ἄνω, τὴν εἰς τὸν νοητὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἄνοδον τιθεὶς, οὐχ ἁμαρτήσεις τῆς γ' ἐμῆς ἐλπίδος, ἐπειδὴ ταύτης ἐπιθυμεῖς ἀκούειν· θεὸς δέ που οἶδεν εἰ ἀληθὴς οὖσα τυγχάνει, τὰ δ' οὖν ἐμοὶ φαινόμενα οὕτω φαίνεται· ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα καὶ μόγις ὁρᾶσθαι· ὀφθεῖσα δὲ, συλλογιστέα εἶναι ὡς ἄρα πᾶσι πάντων αὕτη ὀρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία, ἔν τε ὁρατῷ φῶς καὶ τὸν τούτου κύριον τεκοῦσα, ἔν τε τῷ νοητῷ αὐτὴ κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη· καὶ ὅτι δεῖ ταύτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ*

(1) *De Rep.* VII. 515. E. — 517. A.

ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ· quodsi adscensum ad supera eorumque quae supra sunt contemplationem, animi esse dixeris in mundum intelligibilem escensionem, haud aberrabis a spe mea et sententia, si hanc qualis sit, cognoscere cupis. Deus num vera sit novit: quae vero mihi videntur, hujusmodi sunt: in mundo, qui menti ad cognoscendum patet, postremum conspici et aegre boni ideam; ut autem conspecta est, hanc unam habendam esse omnibus omnium rectorum bonorumque caussam, utpote quae in spectabili mundo lumen ejusque auctorem pepererit, in mundo autem intelligibili suâ ipsa auctoritate veritatem intelligentiàmque praebet: eandem autem hancce adspicere illos decere, quicunque sapienter acturi cum privatim, tum publice erunt. (1)

Est igitur hujuscemodi apud Platonem mundus adspectabilis. Cavernae isti similis est: quodque in illâ ignis, id in hoc sol efficit. Ut oculis percipiamus quae adsunt, solis lumine opus est, quo illustrentur: sunt autem plane, ut illic simulacra, ita hic *φαινόμενα*, quae esse videntur vera, sed inani nos saepenumero specie fallunt. Quocirca *opinamur* in hoc specu nostro, non *scimus*. Νοητοῦ vero mundi alia ratio est, nec declarari ille aptius, quam e spectabilium rerum specie, potest. Quod in his sol est, id illic et est et efficit *ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα, boni idea*, quippe quae sic ve-

(1) *De Rep.* VII. 517. A—C.

veritatem νοητοῖς omnibus, ut sol rebus adspectabilibus lumen affundit. Itaque, ut opinari desinamus aliquando atque ad rerum scientiam ipsamque veritatem accedamus, huc nobis e specu illo escendendum necessario est. Verum quaenam est illa, quam memoravimus, *boni idea?* Quid universe *ideis* spectavit Plato? Quibus homo *gradibus* ad illas escendit? Qualis haec ipsa hominis est in νοητὸν mundum ad ideas spectandas *escensio?* Sunt haec, credo, in philosophiâ Platonis in paucis cum gravissima tum ad interpretandum difficillima. Sed eadem nisi mente perceperimus penitus, nos sane nec assequi philosophiae Platonicae finem, nec vero fructum capere ad vitae usum e sublimium harum rerum contemplatione poterimus. Percipere autem eo facilius haec licebit, quo plenius quae de disciplinarum vi et proposito supra monuimus, in memoriam revocaverimus. Ordiamur autem a postremo illorum.

De hominis in mundum νοητὸν escensione.

Philosophiae verissimaeque παιδείας princeps est, uti vidimus, officium, ut postquam nos falsis praejudicatisque opinionibus, quas legendis poëtis audiendisque oratoribus a tenerâ inde aetate suscepimus, liberati fuerimus conversique mente ab his umbris simulacrorum ad ipsa simulacra, quae in mundo adspectabili sensibus percipiuntur: tum

 nos

nos illa, quod praecipuum est, ex hac errorum sede in mundum νοητὸν evehat. Efficit autem id illarum potissimum, quas exposuimus, disciplinarum ope. Nam propria haec est cum arithmeticae, tum geometriae, tum vero maxime dialecticae vis, ut, quae apud nos deorsum conversa sunt, haec sursum attollat. Non enim in his de simulacris rerum, sed de rebus ipsis agitur. Non quaerimus in arithmeticâ et geometriâ tradendâ, de numerorum figurarumque formis, quae delineatae pictaeve in tabulâ exstant oculisque percipiuntur, sed de ipsis numeris eorumque proportionibus, de circulo, de quadrato, de triangulo ipso, quae mente tenemus. Quo fit, quod in superioribus animadvertimus, ut qui his disciplinis operam navarunt, ad caeteras item acutiores fiant. Nescisne, inquit Socrates, eos, qui naturâ sunt arithmetici, in omnibus, ut ita dicam, disciplinis veloces apparere? quique tardi sunt, si huic se studio naviter dederint, quamvis alium inde fructum nullum capiunt, tamen hoc assequi, ut velociores acutioresque ingenio, quam antea, fiant (1)? De geometriâ autem, scimus, inquit, ad disciplinas omnes facilius perdiscendas interesse quam maxime, attigeritne geometriam aliquis, necne (2). Sunt scilicet illae, ut item diximus, ipsius veritatis disciplinae: dubitationi non sunt obnoxia, quae per eas

(1) De Rep. VII. 526. A. B. Cf. supra Vol. II. P. 2. p. 60. (2) Eod. p. 61.

tas inveniuntur, verique amorem in animis, si quid aliud, et excitant maxime et alunt, quippe ipsum aperientes purgantesque, quo veritas cernitur, mentis oculum. Sed ut ἑλκτικαί sunt πρὸς ἀλήθειαν hae disciplinae, ut trahunt ad veritatem animum, ita dialectica nos altius etiam in mundum νοητὸν educit. Nam, ut illae ὑποθέσεις habent, unde proficiscantur, ita haec ad ἀρχὴν ἀνυπόθετον ducit. Non sunt hic nobis iteranda, quae ad exponenda illa supra attulimus [1]; animadvertamus vero, instrui iisdem illis studiis juvenili aetate ac praeparari homines, ut, prouti nunc numeros et figuras, ita pariter deinde pulcrum, bonum, justum, sanctum non in rebus, quae inde nomen habent, imperfectaeque sunt et mutabiles, sed ipsa per se mente assequantur, ad eorumque perfectionem atque immutabilem conditionem vitam ipsi suam tam privatim quam publice componant. Haec est, quam Plato voluit atque speluncae imagine illustravit, hominis per disciplinas in mundum intelligibilem escensio. Quodsi jam, in hac institutionis optimae disquisitione, de gradibus quaerimus, quorum aliis alia hominum genera subsistere solent, quibusque illos escendere ad summum decet, qui ad veri scientiam tendunt, accurate hos Plato definivit, nos autem facile e dictis efficiemus.

(1) Vol. III. P. 2. p. 75 et 178.

De gradibus, quibus in mundum νοητὸν, ad ideas spectandas escenditur.

Quatuor sunt illi apud Platonem, quorum summus νόησις est: unde ἐπιστήμη, *scientia*, *veri*, *αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientia* exsistit. Quod ut apte Glauconi demonstret Socrates, quam diligentissime a mundo spectabili intelligibilem distinguit, illi quicquid δόξαστον est, huic τὸ γνωστὸν tribuens. Sed ipsum illorum sermonem, ut res plene intelligatur, apponamus. Veluti, inquit, acceptâ lineâ bifariam in aequales partes dissectâ, utramque partem, alteram spectabilis generis, intelligibilis alteram, simili ratione rursus disseca: facile ita in his invicem claritatem et obscuritatem comparabis. In spectabili genere altera pars erunt simulacra: dico autem simulacra, primum umbras, tum quae in aquis apparent, quaeque in rebus quibusque densis, laevibus, lucidis adsunt et quicquid hujuscemodi est: tenesne? — Teneo vero. — Alteram partem pone illa negotia continere, quorum haec, quae diximus, simulacra sunt, animalia scilicet, quae apud nos sunt omnesque arborum et plantarum, rerum item arte factarum species. — Pono. — Velisne etiam utramque hanc partem secundum id quod verum est et quod non est verum discernere, ut quemadmodum ea quae *opinamur* ad ea quae *cognovimus* se habent, sic simulacra ad illa se habeant, quae referunt? —

Ve-

Velim equidem. — Vide jam intelligibilis generis sectionem, quemadmodum dissecandum sit. — Quâ tibi ratione videtur? — Hacce, ut in alterâ parte animus illis, quae modo discrevimus, tamquam simulacris utens, inquirere cogatur ab ὑποθέσεσιν inde, non ad principium, sed ad finem progrediens: in alterâ vero parte ad principium ἀνυπόθετον tendat, ex ὑποθέσει escendens, ac sine simulacris, quae huc referuntur, ipsis ideis per hasce ipsas ratione procedens (1). Quod postquam e geometriae ac dialecticae disciplina declaravit Socrates, Glauco, intelligo, inquit, aegre quidem, nec satis: videris enim mihi grande opus moliri; velle autem te suspicor, clarius esse illud, quod in iis quae sunt et mente percipiuntur, dialecticae scientiâ spectatur, quam quod per artes quis assequi studeat, quibus principia ὑποθέσεις sunt: διανοίᾳ illi in spectando uti debent, non αἰσθήσεσιν: διὰ δὲ τὸ μὴ ἐπ' ἀρχὴν ἀνελθόντας σκοπεῖν, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεων, νοῦν οὐκ ἴσχειν περὶ αὐτὰ δοκοῦσί σοι, καίτοι νοητῶν ὄντων μετὰ ἀρχῆς· διάνοιαν δὲ καλεῖν μοι δοκεῖς τὴν τῶν γεωμετρικῶν τε καὶ τὴν τῶν τοιούτων ἕξιν, ἀλλ' οὖν (2) ὡς μεταξύ τι δόξης

τε

(1) Cf. ad haec explicanda quae supra monuimus Vol. II. P. 2. p. 66, 73, 178. (2) Aegre immuto hocce ἀλλ' οὖν: nam plane haec dictio Platonica est: *saltem*, *verumenim*, *tamen* quo sensu centies occurrit. At sensus loci et allusio ad vocis διάνοια rationem id videtur requirere, quod verbendo expressi. Scripsit, ni fallor, Plato: διάνοιαν δὲ καλεῖν μοι δοκεῖς τὴν — ἀλλ' οὐ νοῦν, ὡς μεταξύ

τι

τι καὶ νοῦ τὴν διάνοιαν οὖσαν. Quum vero iidem non ad principium ascendant, sed ab ὑποθέσεως descendant sapere, νοῦν ἴσχειν tibi in his non videntur, quamvis ea ab ipso principio mente participentur. Ergo διάνοιαν vocare mihi geometrarum similiumque rationem videris, non vero νοῦν, quippe cum διάνοια medium teneat inter opinionem et νοῦν locum. — Plenissime haec percepisti; accipe autem insuper ad quatuor illas sectiones quatuor haecce, quae in animo sunt: νόησιν ad supremam, ad secundam διάνοιαν: tertiae πίστιν tribue, infimae autem εἰκασίαν: haec pro mutua ratione et proportione ordina, ut, quatenus participia esse veritatis possunt, eatenus esse existimes claritatis participia. — Jam intelligo, tibique assentior et ordino, ut dixisti [1].

Hujusmodi est igitur et his gradibus procedit hominis in mundum intelligibilem iter. Significari autem iisdem his gradibus duplex παιδείας genus, quorum alterum altero illustratur, nemo est, quin sponte videat. Infimum vulgaribus hominibus convenit, qui unice delectari inanibus speciebus, illis maxime, quas ipsis poëtae atque oratores proposuerint, solent. Hanc Plato εἰκασίαν appellat, duo-

τι δόξης τε καὶ νοῦ τὴν διάνοιαν οὖσαν. Legisse ita Ficinus videtur. *Videris autem mihi geometricorum et similium rerum habitum cogitationem potius appellare, quam intellectum, quasi* — (1) De Rep. VI. 509. D. — 511. E.

ducto ab imaginibus nomine, quae in umbris, in aquis, in speculis apparent. Convertendi igitur continuo ab his speciebus ad ea sunt, quibus similes sunt: quo nondum quidem ad scientiam, veruntamen ad πίστιν adducuntur, quippe manentes in mundo spectabili, in quo quamdiu versantur, *opinantur* homines, non ad *scientiam* et *veritatem* accedunt. Alterum παιδείας genus illis adhibendum Plato censet, qui, missis mundi spectabilis et simulacris et umbris simulacrorum, altius escendere atque ipsas cernere ideas cupiunt. Ut illi a speciebus ad ea, quibus hae similes sunt, convertuntur, ita hi per ipsius veritatis disciplinas a formis numerorum figurarumque mathematicarum ad ipsos numeros ipsasque figuras educendi sunt: quo διάνοιαν assequuntur. Iidem vero, ut, repudiatis formis istis, missis item, quae his disciplinis propriae sunt, ὑποθέσεσι, ad νόησιν, ad ipsarum per hancce idearum contemplationem, ad rerum scientiam perveniant, dialecticae tandem ope, toti penitusque ad veritatem convertendi sunt. Sic autem iis tandem eo accedere licebit, quo maxime contendendum philosopho est, ut illud, quod *bonum* est, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν, idearum omnium principem, mentis oculo assequantur. Sed haec ut intelligamus, de *ideis* nobis agendum universe est, loco in Platonis philosophia sane quam et gravissimo et latissime patente.

De

De ideis in philosophia Platonis.

Verecunde prudenterque Plato, ut vidimus, hanc hominis in mundum intelligibilem escensionem declarare instituit. Θεὸς δέ που οἶδεν, ait, εἰ ἀληθὴς οὖσα τυγχάνει· τὰ δ᾽ οὖν ἐμοὶ φαινόμενα οὕτω φαίνεται (1). Quam prudentiam nisi pariter cum his explicandis, tum in primis idearum perquisitioni adhibuerit interpres, longe is profecto a Platonis mente et consilio aberrabit. Quaesiverunt omni aevo philosophi de ideis Platonis, quaenam maxime essent, ipsine essent homini propriae innataeque, an extra eum positae: si extra eum essent, ubi tandem locorum conspicerentur, similia alia: quae sic explicare multi studuerunt, quasi ipse ea Plato et plane habuisset perspecta et plene explicare potuisset. Id si potuisset, non sane usus ille imaginibus, ut haec est speluncae imago, in iis explicandis fuisset, sed paucis ea verbis, sine ullis ambagibus, declarasset. Ille vero de rebus hisce sublimibus, quae optimi cujusque philosophi ratio est, suspicari multa et quasi augurari, vaticinari solebat, quae argumentando demonstrari, ut mathematicorum inventa, nullo modo possent. In his cum caetera omnia censenda sunt, quae de mundo νοητῷ mente complexus est, tum maxime, quae ideas spectant. Ve-

(1) De Rep. VII. 517. B.

Veritati studens unice, quum in his rebus, quae sensibus percipiuntur, quod vere esset pulcrum, bonum, justum, omninoque quod *verum* esset, non reperiret, vulgo relinquendum adspectabilem mundum duxit: sibi vero omnibusque quotquot rite navare philosophiae operam cuperent, alium mente et cogitatione mundum aperuit, in quo id, quod flagrante studio appetebat, invenisse sibi et contemplari videbatur. In quibus fingendis describendisque modum, fateor, subinde, quem ratio definit, excessit, subinde etiam, quod non immerito carpit Aristoteles, poëseos magis sublimitatem consectatus, quam subtilitatem philosophiae secutus est [1]. Verum idem hocce tum demum jure carpendum nobisque cavendum esset, si quidem poëtica illa, ut fecit Aristoteles, ad demonstrationis mathematicae leges adstringenda et hunc in modum interpretanda viderentur. Noluit illud vetuitque ipse philosophus, quippe qui quoties de rebus hisce sublimibus et divinis erat acturus, auditores monebat, ut reputarent et eum qui diceret et ipsos qui audirent, mortales esse [2]: scientiam harum rerum Deo esse propriam, hominis vero esse inquirere inquirendoque ad scientiam, quoad ejus fieri possit, accedere: Deum novisse iccirco, num, quae esset dicturus, vera essent, se vero, quae ipsi viderentur vera, pro-

la-

(1) Aristotel. Metaph. I. p. 23. de ideis Platonis: *κενολογεῖν ἐστι καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικάς*. (2) Tim. 29. C.

laturum esse. Quamobrem nobis, si quidem recte velimus Platonis placita interpretari, ab omni data opera argumentatione, quae vulgo intelligitur, abstinendum, minusque, quales sint apud Platonem ideae, quam, quo haec spectet philosophi doctrina, quaerendum videtur: cavendum autem maxime erit, ne, quo commendantur illa apud Platonem sublimis poëseos colore, hunc argutando corrumpamus.

Quo maxime spectat omnis apud Platonem de ideis disquisitio?

Ἰδέαι apud Platonem usurpatur de *rebus* universe sive de rerum generibus, ut in his: *ὅτι ἡμῶν ἐν ἑκάστῳ δύω τινὲ ἐστὸν ἰδέα ἄρχοντε καὶ ἄγοντε* (1). Intelliguntur res, negotia universe, non definitae significationis: vertendum, *duo nobis insunt, quae imperant et ducunt*. Proprie autem notiones exprimuntur hac voce qualitatis, quantitatis, magnitudinis (2). In Phaedone ἰδέαι sive εἴδη dicuntur *τὸ ἴσον, τὸ καλὸν, τὸ ἀγαθὸν, τὸ ὅσιον* (3). *Notiones* igitur *universae* sunt, quas nisi ad cogitandum judicandumque adhibuerit mens nostra, cogi-

(1) Phaedr. 237. D. Pariter de Rep. V. 507. E. (2) V. disp. Socratis in Phaedone 100. B. — 105. (3) Phaedone 74. A. et 75. item 100. B. *καὶ εἶμι πάλιν ἐπ' ἐκεῖνα τὰ πολυθρύλλητα, καὶ ἔρχομαι ἀπ' αὐτῶν, ὑποθέμενος εἶναί τι καλὸν αὐτὸ καθ' αὐτὸ καὶ ἀγαθὸν καὶ μέγα καὶ τἆλλα πάντα.*

gitare illa aut judicare non potest. Sed aliud etiam eadem voce intelligitur notionum genus, earum videlicet quae ad faciendum quid sive informandum necessaria sunt. Hujusmodi *lectus*, *mensa*, similia dicuntur in libris de republica, ubi pictor, ut memoravimus, tertio dicitur loco a veritate abesse: nam lectum v. c. pingens, id pingit, quod faber fecit: faber autem ad divinum lecti exemplum lectum informat. Exemplum illud Plato *εἶδος* sive *ἰδέαν*, *speciem*, *formam* vocat [1]. *Οὐκοῦν καὶ εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι ὁ δημιουργὸς ἑκατέρου τοῦ σκεύους πρὸς τὴν ἰδέαν βλέπων, οὕτω ποιεῖ, ὁ μὲν τὰς κλίνας, ὁ δὲ τὰς τραπέζας, αἷς ἡμεῖς χρώμεθα καὶ τἄλλα κατὰ ταυτά· οὐ γάρ που τήν γε ἰδέαν αὐτὴν δημιουργεῖ οὐδεὶς τῶν δημιουργῶν· πῶς γάρ; — Οὐδαμῶς. Dicere solemus, artificem utriusque rei ideam intuentem, sic facere hunc lectos, illum mensas, quibus nos utimur, et caetera similiter: nam ipsam quidem ideam nullus fabricat artifex: quo enim modo id faceret? — Nullo.* Has rerum formas, ut Ciceronis verbis utar, *appellat ideas ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister, Plato* [2]. Nec vero temere ille: nam naturam expressit hoc vocabulo, ut linguae, nostra certe Belgica, docent, in quibus illae notiones *denkbeelden*, *formas* seu *imagines cogitandi*, hae *voorbeelden*, *imagines*, *quae imitando exprimun-*

(1) De Rep. X. 596. B. — 598. D. (2) Cic. Orat. c. 3.

muntur, vocari solent. Τύπους item appellat subinde Plato hoc alterum notionum genus i. e. *formas*, *imagines*, ductâ metaphorâ a signis, quorum imagines in cerâ exprimuntur [1]. Easdem autem hasce rerum formas, ut pergit eodem loco Cicero, *gigni negat* Plato *et ait semper esse ac ratione et intelligentiâ contineri: caetera nasci*, *occidere*, *fluere*, *labi*, *nec diutius esse uno et eodem statu* [2]. Scilicet eo pertinet maxime tota Platonis de ideis doctrina, ut in hac rerum omnium et opinionum fluctuatione haberet, quod certum esset nec mutationi obnoxium. Res *magnae* quae ita dicuntur ubi cum parvis comparantur, si cum majoribus comparantur, *parvae* apparent: similiter negotia pulcra, bona, justa quae existimantur, aliis temporibus locisque taetra, mala, injusta apparent [3]. Quae incerta et contraria de rebus judicia adspectabilis mundi conditioni tribuebat Plato, in quo sensibus unice homo fidem habet, fallacibus nunciis. Quapropter, ne decipi nos pateremur falsis imaginibus, ideas nos intueri jussit in mundo νοητῷ i. e. ipsum illud quod *magnum*, quod *aequale*, quod *pulcrum* est. Haec aeterna sunt, ait, et immutabilia: caetera nascuntur, occidunt, fluunt, labuntur. *Veritatem* igitur spectavit Plato, quum de ideis philosopharetur. Ideae apud eum τὰ ὄντα sunt, quae *sunt*, non

(1) V. c. de Rep. III. (2) Cic. l. l. (3) V. Phaedone 102. A. B.

non esse *videntur*. Cernimus autem, non tantum hanc doctrinam cum justo *disciplinarum* proposito convenire, quarum est, ut ad rerum scientiam, ad τὰ ὄντα nos educant; sed eandem etiam ad *artes* recte tractandas unice esse aptam et accommodatam. Ciceronis de Phidiae signis sententiam supra apposuimus, ubi de artibus agebamus [1], sed ut vere est Platonica ac Platonis de ideis doctrinam plane exprimit, hîc eam denuo describere juvat. *Sed ego sic statuo, nihil esse in ullo genere tam pulcrum, quo non pulcrius id sit, unde illud, ut ex ore aliquo, quasi imago exprimatur, quod neque oculis neque auribus neque ullo sensu percipi potest: cogitatione tantum et mente complectimur. Itaque et Phidiae simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus et his picturis, quas nominavi, cogitare tamen possumus pulcriora. Nec vero ille artifex, cum faceret Jovis formam aut Minervae, contemplabatur aliquem, e quo similitudinem duceret; sed ipsius in mente insidebat species pulcritudinis eximia quaedam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem et manum dirigebat* [2]. Quod recte idem in eloquentiam perfectam adhibet. *Ut igitur in formis et figuris est aliquid perfectum et excellens, cujus ad cogitatam speciem imitando referuntur ea, quae sub oculos ipsa cadunt: sic perfectae eloquentiae speciem animo*

(1) Vol. I. p. 161. (2) Cic. Orat. c. 2.

tuo videmus, *effigiem auribus quaerimus* (1). In his autem *ideae* cum dictae a Platone, tum a Cicerone acceptae de formis sunt perfectis, quas nos appellare *idealia* solemus.

Sed sunt nobis alia item et longe etiam graviora de ideis Platonis animadvertenda. *Vitae usum* spectat in primis haec philosophi doctrina. Ut notiones expressit ille hac voce, quae cum ad cogitandum, tum ad arte quid informandum recte, necessariae sunt, ita in ideis praecipuas habuit, in nullisque non scriptis ubivis memoravit τὸ καλὸν, τὸ ἀγαθὸν, τὸ δίκαιον, τὸ ὅσιον. Quaerere solebat Socrates, quod aliquoties jam memoravimus, quid pulcrum esset quid turpe, quid bonum quid malum, quid justum quid injustum (2). Haec Plato, quippe Socraticus et instar magistri de rebus ad vitam recte agendam necessariis sollicitus, quaeritabat; sed idem, altius quam magister escendens, non de *rebus* pulcris et bonis, sed de *ipso* et pulcro, et bono et justo et sancto agendum sibi ratus est. Itaque, ut res civitatis administrarentur recte, leges censuit, ut Socrates, optimas condendas esse, sed legislatores item ipsam intueri justi ideam jussit, ut ab ejus similitudine leges ducerent. Id nisi facerent, caecos illos appellabat. Ἦ οὖν δοκοῦσί σοι τυφλῶν διαφέρειν οἱ τῷ ὄντι τοῦ ὄντος ἑκάστου ἐστερημένοι τῆς γνώσεως, καὶ μηδὲν ἐναργὲς ἐν τῇ ψυχῇ ἔχοντες παρά-

(1) Id. eod. c. 2. (2) Xenoph. Mem. I. 1.

ράδειγμα, μηδὲ δυνάμενοι, ὥςπερ γραφεῖς, εἰς τὰ ἀληθέςατον ἀποβλέποντες, κἀκεῖσε ἀεὶ ἀναφέροντές τε καὶ θεώμενοι ὡς οἷόν τε ἀκριβέςατα (1), οὕτω δὴ καὶ τὰ ἐνθάδε νόμιμα καλῶν τε πέρι καὶ δικαίων καὶ ἀγαθῶν τίθεσθαί τε, ἐὰν δέῃ τίθεσθαι, καὶ τὰ κείμενα φυλάττοντες, σώζειν; — Οὐ μὰ τὸν Δία, οὐ πολύ τι διαφέρει. *Videnturne tibi a coecis differre, qui cognitione ejus quod* e s t *re vera, destituti, nullumque in animo clarum habentes veri exemplar, neque possunt, ut pictores, ad illud quod verissimum est respicientes, referentesque se illuc semper, idque accuratissime contemplantes, ita demum leges hic ferre de pulcris, justis, bonis, si ferre oporteat, et latas vindicare ac servare? — Non longe, per Jovem, a coecis differunt* (2). Contra, qui ideam justi ipsam intuerentur, indeque, pictorum instar, in civitatem, tamquam in tabulam, legum descriptionem ducerent, hos et philosophos politicosque germanos et *pictores* vocabat τῷ θείῳ παραδείγματι χρωμένους, *qui divino uterentur exemplo* (3). Et hinc quidem, quid de artificibus, de poëtis, de oratoribus, de politicis viris existimaverit Plato, perspicuum fit. Videri possit ipsas has artes male habuisse, quippe qui in principes earum auctores, in Homerum adeo et Periclem invectus est. Et sane

(1) Haec plane expressit Cicero in iis, quae modo adscripsimus: *ipsius in mente insidebat species*, cet. (2) De Rep. VI. 484. C. D. (3) De Rep. VI. 500. E.

sane non res illos, sed simulacra, imo non nisi umbras simulacrorum hominibus proposuisse, in speluncae descriptione significavit. At vero, ut diximus ante, et nunc nobis optime ex idearum hac doctrinâ patet, non artes rejecit aut artium auctores, sed perversa earum studia. Uti philosophos laudavit illos unice, qui τῆς ἀληθείας essent φιλοθεάμονες, ita artificibus, poëtis, caeteris omnibus, qui aliquid informando in lucem proferebant, pariter praescripsit, ut veritatem spectarent in operibus excolendis, id, quod *vere* esset pulcrum, bonum, justum, sanctum arte exprimerent. Hos ille non minus quam germanae philosophiae amantes, mundi adspectabilis antro egredi jussit, ut exempla rerum perfecta et intuiti et imitati, sic vere prodesse generi hominum possent. Haec scilicet nova est illa tam artium, quam disciplinarum ipsiusque philosophiae ratio, quam Plato commendavit unice.

Quo referantur potissimum apud Platonem ideae; hinc licet intelligere, sed confuderunt eas multi cum *innatis ideis* Cartesianorum: alii non satis a Kantii ideis Platonicas distinxerunt, unde hae recentiore aetate obscuritatem contraxerunt. Quae quidem principum philosophorum doctrinae nobis hoc loco nec explicandae nec vero dijudicandae sunt. Veruntamen ipsius Platonis caussâ, quoque accuratius distinctiusque de ejus ideis judicemus, haud temere nos acturos putamus, si secernere datâ operâ ab his

ejus

ejus placitis similia aliorum placita conemur. Hoc enim argumento ecquod in omni viri philosophiâ gravius illustriusque est?

Ideae in philosophia Platonis non sunt cum recentiorum innatis ideis confundendae.

Non abhorrent quidem a Platonis doctrinâ placita Cartesii. Dici enim Platonicae etiam ideae, si minus *innatae*, attamen propriae homini possunt. Nam animi humani, ut in *Phaedro* est, nisi ideas ante hanc vitam spectavissent, cogitandi in hoc corpore aut judicandi facultatem non haberent. *Πᾶσα ἀνθρώπου ψυχὴ φύσει τεθέαται τὰ ὄντα, ἢ οὐκ ἂν ἦλθεν εἰς τόδε τὸ ζῶον* (1). Referunt adeo quodammodo Platonicas ideas ideae Cartesianae, quippe quae item sunt et notiones universae et earum rerum notiones, quae animo, non sensibus percipiuntur. Praeterea, ut Plato, sic etiam Cartesius, id summo opere studuit, ut quae mente solâ et cogitatione cernimus, numeros v. c. et figuras mathematicas, recte a rebus quae sensibus patent, distingueret (2). Verumtamen, ut his in rebus inter illos convenit, ita in adhibendâ ad philosophiam idearum doctrinâ atque in ipsâ philosophandi methodo usurpandâ, prorsus a se invicem

(1) *Phaedr.* 249. E. Cf. Vol. I. p. 89. et Vol. II. P. I. p. 29. (2) *Cartes. Princ. phil.* P. I. §. 12 et 13. Ed. Amstel. 1677.

cem discesserunt. Ideas Cartesius, tamquam notiones verissimas posuit, quibus, ut axiomatibus, ut doctrinae fulcris ac fundamentis decreta deinceps sua superstrueret; Plato vero tamquam formas nobis perfectas, quas in artibus tractandis legibusque condendis imitaremur, proposuit. Cui doctrinae diversitati diversa congrua utriusque fuit disserendi ratio. Syntheticam ille methodum ad probandum condendumque systema usurpavit (1); Plato vero inductione et analyticâ ratione educere hominem ad perfectiorem conditionem studuit. Ad vindicandam igitur magis veritatem, quam ad excolendum hominem Cartesii doctrina pertinuit, quippe nec pulcrum, nec bonum, nec justum sanctumve ideis complexa. Et quod Dei notionem Cartesius summam idearum habebat, non illuc id valebat, ut Deum nobis, tamquam omnis perfectionis exemplum, ad imitandum proponeret; sed huc scilicet, ut notionem, *esse Deum*, sive, ut ipse loquitur, *ens esse summe intelligens, summe potens et summe perfectum*, hanc notionem *innatam* nobis *ideam* esse, demonstraret. *Considerans*, ait, *inter diversas ideas, quas apud se habet homo, unam esse entis summe intelligentis, summe potentis et summe perfecti, quae omnium lon-*

(1) Invitus eo pervenit vir in paucis maximus. Naturae bonitate ad analyticam rationem pronus erat, ut effici ex libello ejus eximio *de methodo* potest, qui in primis legendus philosophis est. P. I. p. 11–15.

longe praecipua est, agnoscit in ipsa existentiam; non possibilem et contingentem tantum, quemadmodum in ideis aliarum omnium rerum, quas distincte percipit, sed omnino necessariam et aeternam. Atque ex eo, quod, exempli caussâ, percipiat in ideâ trianguli necessario contineri, tres ejus angulos aequales esse duobus rectis; ita ex eo solo, quod percipiat, existentiam necessariam et aeternam in entis summe perfecti ideâ contineri, plane concludere debet, ens summe perfectum existere (1). Valebat haec ratio ad vindicandam a scholasticâ barbarie philosophiam, cujus instaurator fuit Cartesius; ad explorandam vero mentis naturam, quod postea Lockius maximeque Kantius instituit, ad hominem, quod antiquitus instituerat Plato, cum erudiendum disciplinis optimis, tum ad Dei similitudinem informandum, non valebat. Sed hac de re infra, postquam Aristotelis metaphysicam cum doctrinâ Platonicâ comparaverimus: illam magis Cartesius, quam hanc secutus est.

Efficimus hinc sponte, eâdem voce alia omnia declarare Cartesium voluisse, atque illa sunt, quae Plato spectavit. Plato, ut verbo jam monuimus, ideis *species*, *formas*, item *παραδείγματα*, *idealia* intelligebat, i.e. exempla rerum perfecta, sive pulcri bonique et justi exemplaria (2); ad horum autem perfectam speciem nos jussit cum nosmet ipsos confor-

(1) Cartes. *Princ. phil.* P. I. §. XIV. p. 4. (2) De *idearum* et *idealium* discrimine, quae non datâ operâ distinxit, infra erit agendum.

formare, tum res civitatum legesque emendare atque perficere. Illuc respicit apud eum Socrates, ubi hic in *Theaeteto* de injustitiae poenâ cum Theodoro disserit. Ignorant, ait, perversi homines ζημίαν ἀδικίας, ὃ δεῖ ἥκιστα ἀγνοεῖν· οὐ γάρ ἐστιν ἣν δοκοῦσι, πληγαί τε καὶ θάνατοι, ὧν ἐνίοτε πάσχουσιν οὐδὲν ἀδικοῦντες, ἀλλὰ ἣν ἀδύνατον ἐκφυγεῖν. *Poenam ignorant injustitiae, id, quod minime ignorare decet: non est enim, quam opinantur, verbera ac caedes, quibus afficiuntur subinde qui nihil perpetrarunt injusti; sed quam non potest quis effugere.* Hic Theodorus: quamnam illam? Socrates vero, Παραδειγμάτων, inquit, ὦ φίλε, ἐν τῷ ὄντι ἑστώτων, τοῦ μὲν θείου, εὐδαιμονεστάτου, τοῦ δὲ ἀθέου, ἀθλιωτάτου, οὐχ ὁρῶντες ὅτι οὕτως ἔχει, ὑπὸ ἠλιθιότητός τε καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας λανθάνουσι τῷ μὲν ὁμοιούμενοι διὰ τὰς ἀδίκους πράξεις, τῷ δὲ ἀνομοιούμενοι· οὗ δὴ τίνουσι δικὴν, ζῶντες τὸν εἰκότα βίον ᾧ ὁμοιοῦνται. *Cum sint, o amice, in eo, quod est, exemplaria duo, divinum, quod beatissimum, alterum vero a Deo alienum, quod miserrimum est, non videntes isti, ita rem se habere, prae stultitia extremaque dementiâ, huic fiunt inscii per iniquas actiones similes, illi vero dissimiles: cujus delicti hoc ipso luunt poenas, quod temere vitam, cui similes effecti sunt, ducunt* (1). Quod autem diximus, Platonem legibus praesertim condendis hanc de ideis doctrinam adhibuisse, ut legislatores, pictorum instar, perfectas, quoad ejus fieri possit,

(1) Theat. 176. D. E.

sit, scriberent, e loco id non minus illustri et sublimi, qui est in sexto *de Republica*, efficimus et explicamus. Vulgares homines, ait Socrates cum Adimanto colloquens, contemnunt philosophos et legislatores germanos, quia, quid moliantur et quemadmodum ipsis prodesse nitantur, ignorant. Conformant autem illi ad id quod perfectum est et semet ipsos et res civitatis suae. Scilicet cum divino et honesto consuescens philosophus, honestus ac divinus, quoad homini licet, fit; calumnia autem in omnibus frequens. — Sic est omnino. — Quodsi necessitate aliqua adducatur, ut ea, quae illic intuetur, ad mores hominum privatim publiceque transferat, nec semet tantum ipsum, sed et alios informet: numquid inertem temperantiae justitiaeque et universae popularis virtutis opificem ipsum fore existimas? — Minime. — Vulgus autem si sentiret, vere nos de eo dicere, succensurum philosophis censes, nobisque fidem non habiturum, ubi dicimus, beatam nullo modo civitatem fore, *εἰ μὴ αὐτὴν διαγράψειαν οἱ τῷ θείῳ παραδείγματι χρώμενοι ζωγράφοι; nisi delineent eam ordinentque, qui divino utantur exemplo, pictores?* Negat hîc Adimantus, succensurum esse vulgus; sed de hoc quaerit pingendi modo: quem, inquit, dicis *τῆς διαγραφῆς τρόπον*; Cui Socrates, postquam sumserint, inquit, civitatem moresque hominum, tamquam tabulam quandam, primum eam efficient puram: quod non est facile; nescisne vero, hoc illos caeteris prae-

stituros, quod nec hominem privatum nec civitatem tangere nec leges condere velint, antequam haec vel pura acceperint vel ipsi purgaverint? — Et recte quidem. — Nonne describere eos post haec putas civitatis formam? — Quidni? — Ἔπειτα, οἶμαι, ἀπεργαζόμενοι πυκνὰ ἂν ἑκατέρωσε ἀποβλέποιεν πρός τε τὸ φύσει δίκαιον καὶ καλὸν καὶ σῶφρον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, καὶ πρὸς ἐκεῖνο αὖ ὃ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐμποιοῖεν, ξυμμιγνύντες τε καὶ κεραννύντες ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων, τὸ ἀνδρείκελον, ἀπ' ἐκείνου τεκμαιρόμενοι, ὃ δὴ καὶ Ὅμηρος ἐκάλεσεν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐγγιγνόμενον, θεοειδές τε καὶ θεοείκελον. — Ὀρθῶς. *Deinde in opere perficiendo frequenter, credo, ad utraque respicient, ad id, quod naturâ justum, pulcrum, temperatum et quicquid hujuscemodi est, tum rursus ad illud, quod sumtum ex vitae officiis studiisque, miscendo indere hominibus cupiant,* τὸ ἀνδρείκελον *videlicet, ductâ ab eo conjecturâ, quod hominibus inditum Homerus appellavit* θεοειδὲς *et* θεοείκελον. — *Recte.* — Καὶ τὸ μὲν ἄν, οἶμαι, ἐξαλείφοιεν, τὸ δὲ πάλιν ἐγγράφοιεν, ἕως ἂν ὅτι μάλιστα ἀνθρώπεια ἤθη εἰς ὅσον ἐνδέχεται θεοφιλῆ ποιήσειαν. — Καλλίστη γοῦν ἂν ἡ γραφὴ γένοιτο. *Et modo, opinor, deleant quae pinxerint, modo pingant rursus, usque dum mores hominum, quoad ejus fieri potest, Deo congruos amicosque reddiderint. — Pulcerrima haec sane pictura esset.* (1)

Di-

(1) De Rep. VI. 500. D. — 501. C. Cf. Hom. Il. α. vs. 131.

Dixisse satis de ideis Platonis videmur, ut, quo spectet in primis haec philosophi doctrina, intelligatur. Pergendum igitur nobis ad *boni* ideam est, quam idearum omnium principem Plato appellavit. Sed quo facilius escendamus illuc, quoque universae hujus doctrinae rationem perspiciamus plenius, ut modo a Cartesianis, ita nunc a Kantianis ideis Platonicas juvat distinguere.

Distinguere item recte a Kantii ideis Platonicas oportet.

Kantius vulgo ab ipsis Germanis *Germaniae Aristoteles* dicitur, quippe qui, antiqui instar Aristotelis, naturam et facultates mentis humanae indagavit exploravitque sagacissime. Mihi fere ejus doctrina Platonicam magis, quam Aristotelicam philosophiam referre visa est. Haud fuit enim in recentioribus philosophis, qui accuratius, quam Kantius, res sensibus percipiendas ab iis, quae unâ mente et cogitatione cognoscuntur, discerneret: id autem Plato unice, ut vidimus, et egit et agendum esse philosopho arbitratus est. Idearum autem doctrinam, cujus auctor Plato habetur, rejecit Aristoteles, Kantius vero tanto studio tractavit elaboravitque, ut hunc locum in criticâ philosophiâ in primis gravem existimasse videatur. Effecit adeo, ut sublimia illa Platonis de hoc argumento placita, quae Wolfii disciplina obscuraverat plane, in lucem revocarentur dènuo multo-

rum-

rumque studiis scriptisque frequentarentur ac celebrarentur. Nec vero profecit tantum ille e philosophiâ Platonis: idem hanc antiqui philosophi doctrinam, quod recentiorem philosophum decet, crisi subjecit, miroque acumine et studio ideas ex ipsius mentis nostrae naturâ et facultatibus duxit. Quo vero ille propius ad Platonem accessit, eo magis nobis discernendis utriusque placitis, antiqui philosophi sententiam assequi licebit.

In doctrinâ Kantii de formis intuitionis, de categoriis, de transscendentali philosophandi ratione, inprimisque de ideis, placitum dominatur, quod plane nobis Platonem refert: hoc dico, non sensibus omnia debere hominem, sed puras ipsius intellectui inesse notiones, quae, per sensus excitatae, a ratione ad cogitandum ac judicandum adhibentur (1): unde *puram*, quam dicere consuevimus, geometriam ac mechanicam et ducit et explicat. Sed notiones hasce et ideas, ut *objective* Plato, quod vocant, ita Kantius *subjective* consideravit. Non finxit animos hominum, antequam in haec corpora migraverint, vidisse rerum species puras et integras, quarum nunc recordatione discerent; sed inesse statuit homini puras integrasque et notiones et ideas, quae nisi ipsi es-

(1) *Wenn aber gleich alle unsere Erkenntniss mit der Erfahrung anhebt, so entspringt sie darum doch nicht eben alle aus der Erfahrung. Critiek der r. V. Einl.* p 1.

essent naturâ propriae, cogitare, ratiocinari, concludere nullo modo posset. Quae philosophandi ratio habet sane, quo nobis perquam placeat: et vero, quamvis poëticâ Platonis sublimitate destituta, haud caret tamen sublimitate. Nam ut repetit Kantius ideas ex ipso hominis intellectu, ita hominem, ait, secundum eas tamquam normas, tamquam *regulativa principia*, quae vocat, et cogitare et vero agere. Virtutem puram sapientiamque in ideis censet; nec vero idealia rejicit, quae sibi informat homo, ut v. c. perfectam sapientis speciem, modo congruat imago purae ideae rationis purae (1): unde moralis illa philosophi nata doctrina est, quam alii aliter judicarunt, omnes vero et puritate et sublimitate excellere confessi sunt. Talis igitur cum Kantianae doctrinae ratio sit, dicere haud inepte videamur, poëticas imagines Platonis a Kantio ad diligentiam et severitatem philosophiae revocatas esse. Cavendum vero maxime est, ne placita utriusque philosophi confundamus temere.

Nam quod Kantius virtutem et sapientiam in ideis censet, Plato quidem φρόνησιν dixit, si conspici a mortalibus posset, admirabiles sui amores excitaturam esse, sed nec φρόνησιν, nec quam proprie nos vel virtutem vel sapientiam dicimus, ideas

(1) Kant l. l. p. 368 et 595; quibus locis de ipsis Platonis ideis judicium profert. Cf. ejus disquisitio *von dem Ideal des höchsten Guts*, p. 832. Ed. II. Rigae, 1787.

ideas esse perhibuit. Porro ideae apud Kantium tres sunt transscendentales, psychologicae, cosmologicae, theologicae, quarum psychologicae nos ad psychologiam transscendentalem, cosmologicae ad cosmologiam transscendentalem, theologicae ad theologiam transscendentalem ducunt (1). Nihil horum apud Platonem. Ideam ille simpliciter vocat id quod pulcrum per se, quod bonum, quod justum, quod sanctum est. Haec intueri hominem jussit, si quidem de animo, de mundo, de Dei naturâ sive judicare sive suspicari nonnihil velit: ad horum dicit perfectam speciem si conformat se homo, sic eum demum ad φρόνησιν, ad virtutem et sapientiam perventurum. Caeterum sublimem esse fateor tam Kantii quam Platonis de ideïs ac morum disciplinâ doctrinam; verum, ut praestaret illi sublimitate Plato, non poëticis tribuendum comparationibus est, quibus identidem est usus: factum id multo magis cum totâ philosophiae, quam prodidit, formâ et ratione est, tum placitis maxime de *pulcri verique amore*, quae proxime sunt, ut docuit nos Diotime, cum idearum doctrinâ conjuncta. Horum rursus apud Kantium nihil; apud Platonem vero idem hoc *amoris* principium, ut dominatur in ejus de *pulcro bonoque* placitis, ita sublimitatis illius et poëticarum imaginum fons est praecipuus.

De

(1) *Critik d. r. V.* 391 et 392.

De boni ideâ, idearum omnium principe. Estne Deus illa apud Platonem?

Quo magis ab aliis philosophis Platonem distinguimus, eo procedimus simul magis in ejus doctrinâ explicandâ. Et sic quidem sponte jam ad τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν, ad ipsum *bonum* escendimus, cujus maxime caussâ omnis haec nobis suscepta est de ideis disquisitio. Sed hîc inprimis, in argumento tam illustri ac sublimi, ipsum Platonem ducem sequamur. Postquam Socrates apud eum in iisdem *de Republica* libris de specie et veritate, de opinione et scientiâ multum disseruerat, τόκον se daturum *boni* dicit. Ipsum *bonum*, inquit, quid sit, nunc quidem mittamus. Majus enim esse videtur, quam quod praesenti disputatione assequar. Boni vero proles, patri simillima, quaenam esse videatur, si vobis placet, dicam, sin minus, dimittam. — Tu vero dic, quaeso: alio tempore patris solves descriptionem. — Vellem equidem, ut eam ipsam possem tradere vosque accipere, non, ut nunc, prolem tantum; sed foetum jam ipsius boni prolemque accipite: cavete autem, ne vos invitus decipiam, falsam vobis filii descriptionem exhibens. — Cavebimus pro viribus; verum dic modo. — Faciam, ubi primum vobis in memoriam revocavero, vosque probaveritis mecum, quae et in superioribus et alias saepenumero dicta sunt. — Quaenam illa? — Pulcra multa, multa item bona

et

et singula ita et dicimus et sermone definimus. — Dicimus sane. — Atqui et ipsum pulcrum et bonum ipsum et omnia, quae tunc ut multa diximus, rursus ad unam ideam referentes, id, quod unumquodque est, appellamus: et illa quidem cerni dicimus, non intelligi, ideas vero intelligi, non cerni. — Omnino. — Quo igitur eorum, quae habemus, adspectabilia cernimus? — Visu. — Nonne et auditu, quae audiuntur et caeteris sensibus singula, quae ipsis percipiuntur? — Quidni? — Numquid animadvertisti, quam eximie prae caeteris sensibus sensuum auctor vim videndi, quaque res videntur, perfecerit? — Non equidem magnopere. — Sic vero considera: estne auditui ac voci alio genere opus ad hoc, ut ille audiat, haec audiatur: quo tertio absente, ille non audiet, haec non audietur? — Non est opus. — Credo, aliis item sensibus multis, ne dicam omnibus, nullo hujuscemodi genere opus esse. Tibine vero succurrit? — Non succurrit. — Vim autem audiendi, quaque res visibiles videntur, nonne eo indigere animadvertisti? — Quo pacto? — Praesente oculis visu, ipsisque ad videndum intensis, praesente item colore, nisi adsit et genus tertium, proprie ad hoc ipsum naturâ aptum, scis sane, nec visum visurum quidquam esse et colores futuros invisibiles? — Quidnam id esse dicis? — Quod tu lucem vocas. — Vera loqueris. — Res igitur non contemnendae, videndi sensus et vis quâ visibiles fiunt res, jugo

go quodam, aliarum omnium conjunctionum honoratiore, junctae sunt: nisi contemnenda res lux sit. — Atqui multum abest, ut res sit contemnenda. — Quem vero potissimum Deorum coelestium hujus rei caussam putas, cujus lumen efficit, ut et visus noster quam optime videat et oculis objecta cernantur? — Quem et tu putas et caeteri: solem scilicet dicis. — Nonne sic ad hunc Deum visus se habet? — Quomodo? — Visus nec ipse, nec id, cui inest, quod oculum vocamus, ἥλιος est. — Non est. — Sed esse visum credo prae caeteris sensibus ἡλιοειδέςατον. — Et maxime quidem. — Nonne et vim, quam habet, ex eo depromtam et quasi derivatam habet? — Prorsus. — Nonne sol etiam visus quidem non est, sed, cum caussa ejus sit, ab eo ipso conspicitur? — Sic plane. — *Τοῦτον τοίνυν φάναι με λέγειν τὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἔκγονον, ὃν τἄγαθὸν ἐγέννησεν ἀνάλογον ἑαυτῷ, ὅ, τιπερ αὐτὸ ἐν τῷ νοητῷ τόπῳ πρός τε νοῦν καὶ τὰ νοούμενα, τοῦτο τοῦτον ἐν τῷ ὁρατῷ πρός τε ὄψιν καὶ τὰ ὁρώμενα. Hunc igitur me vocare* b o n i *filium dicito, quem* b o n u m *progenuerit consimilem sibi hac ratione, ut, quod ipsum est in mundo intelligibili ad intellectum et intelligibilia, id ille sit in spectabili mundo ad visum et spectabilia.* — Quo pacto? planius id explica. — Oculi, ut novisti, ubi quis eos non ad ea converterit, quorum colores diurna lux illustrat, sed ad illa, quibus affusa nocti similis lux est, coecutiunt ac coeci fere esse videntur,

tur, acsi visus ipsis purus non inesset. — Sic accidit. — Quodsi, credo, ad ea sunt conversi, quibus sol lumen affundit, clare cernunt, iisdemque illis inesse videtur visus. — Quidni? — Sic item de mente cogita: ubi ad illud, quod veritas et τὸ ὄν illustrat, intenta fuerit, intelligit cognoscitque id et νοῦν ἔχειν videtur; sin vero ad ea spectat, quae tenebris mixta sunt, quae fiunt atque intereunt, opinatur ac coecutit, nunc huc, nunc illuc opiniones versans, similisque rursus νοῦν οὐκ ἔχοντι est. — Videtur omnino. — Τοῦτο τοίνυν τὸ τὴν ἀλήθειαν παρέχον τοῖς γιγνωσκομένοις καὶ τῷ γιγνώσκοντι τὴν δύναμιν ἀποδιδὸν, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν φᾶθι εἶναι, ὡς γιγνωσκομένην μὲν διὰ νοῦ, αἰτίαν δ' ἐπιστήμης οὖσαν καὶ ἀληθείας (1). *Hoc igitur, quod iis quae cognoscuntur veritatem et ei qui cognoscit cognoscendi facultatem praebet, boni esse ideam dicito, quippe quae intellectu cognoscitur, caussa autem ipsa scientiae et veritatis est.* Sic autem cum pulcra haec ambo sint, cognitio et

(1) Locus in Codd. sic legitur — φᾶθι εἶναι, αἰτίαν δ' ἐπιστήμης οὖσαν καὶ ἀληθείας, ὡς γιγνωσκομένης μὲν διὰ νοῦ. Cui, utpote manifesto corrupto, medelam adhibiturus Stephanus, μὲν tollendum, Astius autem expungendam totam sententiam αἰτίαν — διὰ νοῦ censuit. Neutrum placet: nam ἀντίστροφος sententia iis est, quae de sole ac visu rebusque spectabilibus paullo ante dicta sunt: ἆρ' οὖν οὐ καὶ ὁ ἥλιος ὄψις μὲν οὐκ ἔστιν, αἴτιος δ' ὢν αὐτῆς, ὁρᾶται ὑπ' αὐτῆς ταύτης; Transpositione mihi videor locum integritati restituisse.

et veritas, aliud id esse et pulcrius etiam existimans, recte existimaveris. Scientiam vero et veritatem, ut illic visum et lucem ἡλιοειδῆ vocare, recte, ἥλιον vocare, non recte se habebat; ita hic ambo haecce ἀγαθοειδῆ appellare oportet, ἀγαθὸν vero appellare alterutrum, non oportet, sed majore etiam honore celebrare boni vim decet. — Immensam pulcritudinem narras, si scientiam et veritatem praebet, ipsum vero hisce pulcritudine praestat. Non profecto tu illud *voluptatem* dixeris. — Bona verba, quaeso. (1)

Sublimia haec sane sunt, ut aegre Socratem assequatur Glauco. Ille vero altius etiam escendit. Sic autem potius, inquit, *boni* imaginem considera. Solem adspectabilibus rebus, credo, non solum vim ut cernantur praebere dixeris, sed generationem etiam et incrementa et nutritionem; quum tamen ipse non sit generatio. — Quo enim pacto id sit? — Sic intelligibiles res dicito non solum hoc a *bono* percipere, ut intelligantur, sed etiam, ut *sint:* οὐσίαν iis inde accedere: quamquam non οὐσία est *bonum*, sed hoc illi vi et nobilitate longe longeque praecellit. Hic Glauco, ridiculum in modum exclamans, Ἄπολλον, inquit, δαιμονίας ὑπερβολῆς! Cui Socrates, tu vero, inquit, in culpa es, qui me coëgeris, ut, quae videbantur mihi, dicerem (2).

Ita

(1) De Rep. VI. 506. D. — 509. A. (2) Eod. p. 509. B. C.

Ita illi. Nobis autem, ut haec, quamvis excelsa et sublimia, qualicunque ratione assequamur, idem de *bono* exquirendum singulatim videtur, quod de ideis universe quaesivimus, quo maxime hoc placitum Platonis pertineat. Intelligi id quodammodo ex historiâ philosophiae poterit. Nam persecuti posteri videntur, quod primum in his aggressus Plato est, quum de *finibus bonorum et malorum* sive de *summo bono* inquirerent. Sed rem a principio, ab ipso Socrate repetamus.

Duo haec fuerunt, quae frequentissime parens philosophiae in philosophando usurparet, τὸ καλόν τε καὶ ἀγαθὸν, *pulcrum* et *bonum*, in primis vero *bonum*. Operam dare discipulos suos etiam atque etiam jubebat, ut de rebus pulcris et turpibus, maximeque de bonis et malis quaererent: qui autem ad vitae honestatem virtutemque hoc ipso studio pervenerant, illos fere appellare καλούς τε καὶ ἀγαθοὺς solebat. Enarrarunt id nobis Socratici, Xenophon in *Memorabilibus*, in plerisque dialogis Plato, diligentissime autem studiosissimeque Xenophon, qui ipse nobis in scriptis omnibus germani Socratici, imo ἀνδρος καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ expressa imago est. Itaque philosophi illi tam in hominibus laudandis, quos admirabantur, quam in commendandis studiis rebusque optimis, utrumque illud, et *pulcrum* et vero *bonum* celebrabant. Agatho apud Platonem, ubi amorem, qualis sit, exquisiturus discripturusque est, *pulcerrimum* eum et *optimum* esse, conti-

nu-

dicit. *Φημὶ οὖν ἐγὼ, πάντων θεῶν εὐδαιμόνων ὄντων, Ἔρωτα (εἰ θέμις καὶ ἀνεμέσητον εἰπεῖν) εὐδαιμονέστατον εἶναι αὐτῶν, κάλλιστον ὄντα καὶ ἄριστον.* Tum, specie laudatâ Dei, ad ejus virtutem procedit: *περὶ μὲν οὖν κάλλους τοῦ θεοῦ καὶ ταῦτα ἱκανὰ, καὶ ἔτι πολλὰ λείπεται· περὶ δὲ ἀρετῆς Ἔρωτος μετὰ ταῦτα λεκτέον.* Celebrans autem Amorem ut non *pulcerrimum* tantum Deorum, sed *optimum* etiam, virtutes ei principes tribuit: quae concludit hunc in modum: *οὕτως ἐμοὶ δοκεῖ Ἔρως, πρῶτον αὐτὸς ὢν κάλλιστος καὶ ἄριστος, μετὰ τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἄλλων τοιούτων αἴτιος εἶναι.* (1) Poëtice haec quidem Agatho, ut tum animadvertimus, quum in philosophiâ pulcri versabamur, ipsiusque *pulcri* naturam explorabamus (2); veruntamen ita laudat celebratque in his Amorem, ut, quid *bonum* Socratici, et quanto id *pulcro* praestantius habuerint; intelligatur: ipsam eo *virtutem* expresserunt. Sed vis et natura *τοῦ ἀγαθοῦ* deinde apparuit maxime, postquam id Cynici, tandemque Stoici a pulcro et decoro exemplo ipsi suo, vivendi philosophandique ratione disjunxerunt. Nam apud germanos Socraticos sic illa conjuncta fuerant, ut nec pulcrum aestimarent, nisi quod bonum, nec bonum, nisi quod idem pulcrum esset. Unde virtutem vocare amabant *καλοκἀγαθίαν*. Sed Aristippus et Cyrenaici *τὸ καλὸν*, Antisthenes et Cynici, e quorum secta Stoici

(1) Sympos. 195. A. — 197. C. (2) Vol. I. p. 163 et 164.

ci exstiterunt, τὸ ἀγαθὸν unice, certe maxime prosecuti sunt: quod utrique et habitu moribusque et vero placitis prodiderunt: Cynici vero ac Stoici hoc ipso et prodiderunt et probarunt, quae esset τοῦ ἀγαθοῦ cum virtutibus, quas Agatho celebravit, maximis, cum sapientia, fortitudine, temperantia, justitia, omninoque cum morali i. e. summâ hominis perfectione conjunctio et quasi cognatio. Factum ita est, ut *bonum* illa secta, nec vero illa tantum, sed Academici pariter et Peripatetici, imo vero Epicurei, qui e Cyrenaicis fluxerunt, omnes igitur sectae τὸ ἀγαθὸν, *bonum*, quod *summum bonum* appellabant, philosophiae argumentum omnium gravissimum haberent. Haec ubi reputaverimus, non mirabimur, credo, Platonem hoc loco τὸ ἀγαθὸν, quid esset, tanto studio et ardore quaesivisse, eundemque quum id *summum* in philosophiâ habitum sit deinceps, effectus ejus, quos τόκους vocat, non vero ipsum describere sustinuisse. Sed pertinent haec eo, ut, quid spectaverit maxime sublimi hac disquisitione Plato, autumemus quodammodo et praesagiamus, ad declarandam eam haec teneantur.

Quaerentes Socratici de pulcro et bono, moribus solebant, magistri sui instar, prospicere, ut et suos emendarent et aliorum ipsiusque civitatis tam mores quam leges ad honestatis virtutisque ac justitiae normam componerent. Similiter Plato; sed is quum philosophando verum respiceret continuo et hoc homini in omni vitae negotio expri-

primendum esse in primis censeret, utrumque nobis illud, τὸ καλόν τε καὶ ἀγαθὸν, tamquam exempla ἐν τῷ ὄντι, in mundo νοητῷ proposuit, ad quorum speciem perfectam et artes tractaremus et vero totam effingeremus vitae tam privatae quam publicae rationem. Porro, ut aequales ejus multi et posteri deinceps, ita ipse *bonum* longe majore loco, quam pulcrum habebat: disserens autem de boni praestantiâ, et summam rursus habuit veritatis rationem, et *boni ideam* idearum esse principem dixit: quod quemadmodum accipiendum sit, in eâdem diputatione nos docet Socrates. Μέγιστον μάθημα esse ait τὴν ἀγαθοῦ ἰδέαν, cujus quippe communione et justa et caetera omnia *utilia* fiunt. Hac neglectâ, inquit, etiamsi vel maxime caetera teneremus, scis sane nullam nos inde utilitatem capturos esse: sicut si possideremus aliquid, huic autem *bonum* non esset adjunctum. An vero prodesse nobis putas, omnia possidere, non vero bona: vel omnia mente tenere, nihil vero, quod pulcrum bonumque esset? — Non profecto equidem. (1) — Quid? nonne hoc manifestum, justa ac pulcra multos, quae viderentur, etiamsi non essent, tamen lubenter et facturos esse et possessuros; bona vero possidere, quae viderentur duntaxat, nemini sufficere, sed quae reapse sunt bona omnes quaerere: speciem in his contemnere unumquemque solere? — Et maxime sane. — Quod igitur con-

(1) De Rep. VI. 505. A. B.

consectatur animo omnis homo, cujusque caussa agit omnia, augurans, esse illud aliquid, dubitat autem nec tenet satis, quid sit, ac propterea de caeteris non assequitur, num quid utilitatis praebeant: de hoc igitur negotio, quod tale est tantumque, caecutire oportebit optimos illos in civitate viros, quibus omnia sumus commissuri? — Minime. — Reor equidem, custodi, qui justa et pulcra teneat, ignoret vero, quâ ratione haec *bona* sint, non multi faciendam eorum cognitionem esse: si adeo, qui hoc ignorat, tenere illa possit; ego vero neminem auguror, hujus ignarum, illa assecuturum esse. — Et recte quidem auguraris. — Ergo tum demum perfectum in modum ordinabitur respublica, quum hujusmodi ei prospecturus custos sit, qui horum omnium teneat scientiam. — Ita necesse est. (1) Patet ex hoc Socratis sermone, quare tam diligenter Plato tantâque sublimitate de eo, quod *bonum* est, de hoc *maximo*, quod vocat, *μαθήματι*, egerit. Ad rationem autem declarandam, singularem illam fere, qua de eo egit, totam hîc animo philosophi de pulcro et bono doctrinam recolamus.

Haec ille rerum exempla prae caeteris omnibus in scriptis suis celebravit maxime: *pulcrum* in Phaedro et Symposio, in his de Republica libris et in Timaeo *bonum*; utrumque autem dispari ratione. Nam illud ita laudavit, ut, prouti supra nobis patuit, poësin ora-

(1) De Rep. VI. 505. D. — 506. A.

oratio referret; hoc vero, quemadmodum nunc videmus, ita, ut imagines pariter, nec minus sublimes illas, a poësi duceret, verum summam disquisitioni adhiberet disserendi diligentiam. Nec profecto mirum. Etenim ad *pulcrum* percipiendum animo, hominem censebat a tenerâ inde aetate per artes elegantiores, per musicam maxime et poësin informandum esse. Spirare igitur oratio ipsam poëseos sublimitatem debebat. Ad boni vero ideam aliam nobis monstravit viam, quaeque juvenibus ineunda tum esset, postquam artibus essent exculti satis: illa erat, quae accuratioribus tractandis disciplinis, maximeque dialecticae studio conficeretur. Ad hanc autem describendam ipsarum requirebatur disciplinarum diligentia. Sed quamvis diversae sint apud Platonem de utrâque ideâ disceptationes, par est in utrisque, ut monuimus, sublimitas. Ad illud enim referuntur pariter, quod in omni philosophiâ summum maximeque sublime est, ut veritatem assequamur. Per artes apud eum homo ad pulcri scientiam educitur, sed eo hoc valet, ut pulcri amore captus incensusque, eodem ardore caeteras ideas, et una cum iis, quod continent omnes, *verum* assequatur: disciplinis autem hoc ipsum munus tribuit Plato, ut ad verum, imo, quod maximum esse *μάθημα* in veri disciplinâ dixit, ad *bonum* nos ducerent. Verum sublimitas disputationis Platonicae de hoc argumento ab imaginum non tantum splendore, sed multo etiam magis ab ipsius diligentiâ repetenda est. Explicatio haec eo-

rum

rum est, quae supra de mundi adspectabilis et νοητοῦ discrimine diximus. Illum speluncae comparavit, hunc ut qualis esset significaret, ab eodem adspectabili mundo formam et colorem duxit. Nunc *bonum* declaraturus, quâ sit in rebus νοητοῖς excellentiâ, similiter et comparando utroque mundo et vero justo ordine procedit. Non accedit ad bonum, anteaquam accurate cum visui, quo cernimus omnia, τὸν νοῦν, tum rebus adspectabilibus, quas visu percipimus, τὰ νοητὰ, tum etiam luci, sine qua cerni adspectabilia non possunt, τὴν ἀλήθειαν atque ἐπιστημὴν contulit. Sic demum, explicitis illis, lucis genitori, soli huic nostro, ideâ boni, quam spectabat maxime, comparatâ, hujus quae sit praestantia, augurandum nobis reliquit.

Juvabat ita ex ipso ducere Socratico fonte sublimem hanc Platonis de *bono* doctrinam, ipsumque ex auctoris mente et consilio explicare; sed restat nobis declarandum, quíd illud sit, quod statuit, boni ideam, solis instar, caeteris ideis veritatem, tamquam lucem, affundere. Nam dicat forte aliquis, veritatem apud Platonem summo esse loco: hanc igitur esse, quae efficiat, ut pulcrum, justum ipsumque bonum id fiant quod sunt et veri lumine luceant; non vero contra, boni ideam veritatis effectricem esse. Nec vero deerunt, credo, qui veritatis cum luce comparationem poësin magis, quam philosophiam decere contendant. Iterandum hic nobis est, quod supra diximus, ve-

verum a Platone non ideis accenseri, acsi ita a pulcro et bono et justo distinguendum esset, ut haec a se invicem distinguuntur (1). Veritatem igitur ideas ipsumque bonum illustrare, dicere non poterat philosophus. Sed addendum his illud est, quod in totâ hac veri disciplinâ gravissimum videtur. Quod omni aevo quaesiverunt philosophi, quid *veritas* sit, comparando patefecit Plato. Opposuit ei id, quod *videretur*, non *esset*; quod vero *esset*, nec esse *videretur*, hoc verum dixit: qua in re, si non philosophorum sententiam, at hominum usum et quasi vocem assentientem sibi habebat, qua apud Graecos id, quod *reverâ* pulcrum est, *τῷ ὄντι καλὸν* (*wezenlijk schoon* nos dicimus) appellare solebant. Itaque ideas ille, verissima rerum exemplaria, *τὰ ὄντα* universe, singulatimque pulcrum et bonum, *τὸ ὄντως ὂν καλόν τε καὶ ἀγαθὸν*, quod *τῷ ὄντι* pulcrum aut bonum esset, vocavit. Effectrix igitur idearum non est veritas, sed ideae, quippe quae continent verum, veritatis nobis effectrices sunt. Quae cum ita sint, non mirabimur, opinor, luci Platonem, quae a sole diffunditur, veritatem, ipsique soli *τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν*, idearum omnium summam, comparasse. Intelligimus hinc item, quare *ὑπερουράνιος* ille in Phaedro *τόπος* *veritatis campus* vocetur (2): idearum scilicet, imo ve-

(1) Supra Vol. II. P. I. p. 36. (2) Phaedr. 248. B. C.

veritatis, quae inde diffunditur, splendore lucet mundus ille. Quod autem procedit altius etiam philosophus, dixitque, prouti sol in mundo spectabili non solum ut cernantur, sed etiam ut fiant omnia, ut increscant, ut vigeant auctor est, ita in *νοητῷ* mundo boni ideam efficere, ut sint omnia, ut *οὐσίαν* habeant: poëtica haec sunt atque ex ardente philosophi veri bonique amore profecta; veruntamen abest longe, ut pulcra sit et elegans, sed inanis sententia. Si verum universis ideis commune est et sic quidem singulis *φύσει* proprium, ut, hoc demto, ipsae evanescant: si continent verum ideae verique luce mundum *νοητὸν* illustrant; verum autem nil aliud est, nisi quod est: quidni eas dicemus, inprimisque summam omnium, *τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν*, id impertiri nobis, ut *sint*? Quodsi hoc tenemus praeterea, res omnes sive pulcras sive justas, ut statuit Socrates, nisi *bonae* sint, nullam magnopere nobis utilitatem praebere, quidni item de eâdem illâ *τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέᾳ* dicamus, solis illam instar cum caeteris ideis lumen affundere, tum omnibus omnino rebus non solum ut *sint*, sed ut *augeantur* in usum nostrum, ut *crescant*, ut *vigeant*, caussas esse et effectrices? Talis igitur Platonis est, et sic ut videtur explicanda de *bono* sententia: cujus ideae quod nobis effectus, tamquam *τόκους* tradidit, ipsam tradere non ausus est, admiramur in eo philosophi verecundiam; sed eo minus committendum es-

esse nobis censemus, ut summum illud in mundo *νοητῷ*, acsi ipsi teneremus, interius etiam, quam voluit Plato, inquirere conemur. Ipse scilicet de eo, quo nobis majus diviniusque appareret, tacere, quam parum dicere maluit.

Tantae non sunt profecto sublimitatis, quae post Platonem philosophi, Socratica illa et Platonica persecuti, de *summo bono*, sive, ut vocabant, *de finibus bonorum et malorum* prodiderunt. Quorum sententias Cicero diligenter diserteque, nec tamen Platonicae hujus disputationis, ut videtur, memor exposuit. Nam idem in hisce Platonem, quod Stoicos et Epicureos postea, spectasse, iisdem illis Socratis apud eum sermonibus patet. Hoc autem, inquit, novisti sane, vulgaribus hominibus *bonum* ἡδονὴν, elegantioribus φρόνησιν videri esse. — Quidni? — Tum etiam hosce, qui sic existimant de eo, declarare non posse, quae sit φρόνησις, sed cogi tandem fateri, τοῦ ἀγαθοῦ φρόνησιν esse. — Et perquam sane ridicule. — Quidni vero ridicule? quum vituperantes nos, quod ignoremus *bonum*, de *bono* rursus nobiscum, tamquam intelligentibus illud, loquantur? Ajunt enim *bonum* esse φρόνησιν ἀγαθοῦ: quasi noverimus, quid ipsi dicant cum τοῦ ἀγαθοῦ nomen pronunciant. — Vera loqueris. — Quid vero? qui *bonum* ἡδονὴν esse definiunt, numquid minus, quam illi, errant? nonne et hi coguntur fateri, *voluptates* esse malas? — Coguntur prorsus. — Evenit iis, credo, ut eadem et bona et ma-

mala esse fateantur: nonne? — Quidni? — Magnas igitur de iis multasque controversias esse, constat? — Constat (1).

Nolim ad hoc Platonis judicium sectarum, quae post eum exstiterunt, ipsiusque Ciceronis de summo bono placita quaerendique de hoc argumento rationem exigere: quamquam me fateor in disceptationibus illis, quas protulit Cicero, Platonis *ἀκρίβειαν* verique studium et ardorem desiderare. Verumtamen quamvis idearum doctrinam negligerent illi, id tamen spectarunt, quod conveniret cum illâ, perfectum verumque bonum, id, quod, ut Cicero ait, *extremum et ultimum esset bonorum*. *Tale* id esse debere, secundum omnium philosophorum sententiam, idem dicit, *ut ad id omnia referre oporteat, ipsum autem nusquam* (2). Et vero Zeno sic descripsit *bonum* illud *summum*, sic certe Cicero eum induxit describentem, ut cogitasse Platonis ideam atque expressisse Platonicum *εἰλικρινὲς καὶ μονοειδὲς* videatur. Sic enim Cicero: *Zeno summum bonum appellabat honestum, quod esset simplex quoddam et solum et unum bonum* (3). Philosophi scilicet omnis deinceps aetatis, licet sublimia haec Platonis placita, sive improbantes ea, sive negligentes, sive non intelligentes satis, non adsciscerent philosophando, nihilominus exprimere Platonem qualicunque ratione conati sunt.

Bo-

(1) De Rep. VI. 505. B. C. (2) Cic. de Fin. I. 10. 9.
(3) Cic. Acad. Quaest. I. 10.

Bonum dixerunt fere, plane ut Plato, rerum omnium optimarum fontem unicum: alii, quod τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέᾳ tribuerat Plato, id ipsi Deo tribuerunt, quum Deum celebrarent universitatis auctorem et altorem, cui omnia, ut essent, ut increscerent, ut vigerent, deberent unice: vere quidem hi justeque et debite Deum celebrantes, sed Platonis de bono sententiam interpretantes perverse. Non magis hi Platonis de Deo, quam illi ejusdem de vero placita assecuti sunt: quippe in boni ideâ *veritatem* ille, in Deo *ipsius veritatis* παράδειγμα, sive, quod nos appellamus, *ideale* agnovit adoravitque maxime. Quorum illud, quale sit, jam percepimus, ni fallor, satis: hoc, utpote argumentum argumentorum omnium summum et gravissimum, tum demum nobis, postquam ab aliorum sententiis Platonicas segregaverimus, datâ operâ explicandum erit.

Nam vereor, ut quae hactenus de mundo νοητῷ ex ipsius philosophi scriptis attulimus, eo valeant satis, ut, quod maxime spectamus, evidens nobis plane et clara ejus doctrina sit: non quasi ipsa haec doctrina obscura sit: mihi nihil esse simplicius evidentiusve videtur: nam continet simpliciter veri et falsi, certi et probabilis, scientiae et opinionis discrimen; sed propterea, quod conturbata Platônis philosophia immixtis dissimilibus aliorum placitis est. Exstitit post Platonem philosophus, Aristotelem dico, qui *sapientiam* doceret, doctrinam *supra naturam*, ὑπὲρ τὰ φυσικὰ,

τικὰ, escendentem (1): *metaphysicam* vocarunt posteri: quae antiquo, sed multo magis etiam recentiore aevo invaluit: sic autem invaluit tantamque nacta auctoritatem est, ut *ipsa* diceretur *philosophia* esse, ad ejusque principia et rationem nullius non philosophi, paullo quidem sublimioris, doctrina exigeretur, ac Plato una cum caeteris in metaphysicis censeretur. Id, si quid aliud, philosophiam Platonicam, quamvis perspicuam et simplicem, obscuram reddidit, effecitque ut doctrina philosophi de mundo νοητῷ, de ideis, de hac in primis boni ideâ, aegre nobis etiam nunc, quippe nondum satis, quicquid Kantius molitus est, a philosophia metaphysicam distinguentibus, intelligatur. Nos, quo magis placita Platonis de ideis lectoribus pura et integra proponeremus, a Cartesianis illa placitis, quin etiam a Kantianis, quibuscum conveniunt maxime, discrevimus. Quodsi ejusdem universam de mundo νοητῷ doctrinam animo nostro pariter puram et integram repraesentare velimus, pari hanc diligentiâ ab Aristotelis metaphysicâ discernere oportebit. Sic demum sublimem Platonis de Deo sententiam intelligemus recte, tum hoc item, ad quod modo accessimus, non Deum apud eum boni ideam esse, sed ad hanc ideam Deum mundum formasse.

Dis-

(1) Aristot. *Metaph.* III. 3. p. 53.

Discernere haec placita Platonis ab Aristotelis metaphysicâ oportet.

Altius evolare hominem, quam ipsius fert natura, vetus est nec injusta prorsus, a poëtis non minus, quam a philosophis frequentata querela:

Nil mortalibus arduum est:
Coelum ipsum petimus stultitiâ (1).

Et constat, rerum exquirendarum difficultate non tantum non absterritum fuisse omni aevo, sed excitatum adeo ingenium humanum, ut, quo quid esset excelsius, quo item ad rite cognoscendum difficilius, eo magis adverteret humani generis studia. Cujus rei documentum est insigne eadem illa, quam memoravimus modo, *metaphysica*, caussarum, ut vulgo habita est, scientia, qua tractandâ sic homo se annisus est in altum extollere, sic sibi summum attigisse visus est, ut, repertis, quas somniabat, rerum omnium caussis, esse negaret mundi opificem divinum, ipse fingeret ingenio componeretque mundum. Qua sane vanitate nil fuit umquam, nil esse potuit, quod philosophiae existimationi ipsiusque studiis obesset magis. Quid hac in caussa de Platone affirmandum sit, multi pronunciarunt, nobis vero haud facile videtur

(1) Horat. Od. I. 3. 37.

tur dijudicatu. Socratis fuit discipulus, nec subtilitate eum solummodo, sed modestiâ etiam, magistrum retulisse, ipsi vidimus; sed vidimus item, haud facile potuisse philosophum altiora petere. Placitis his ipsis de ideis praecipueque de *bono*, quid unquam philosophi sublimius excelsiusque prodiderunt? Aberat idem longe ab eorum sententia, qui deos esse divinamque providentiam negarent: quantum abfuerit, testes sunt ipsius dialogi, Politia, Leges, in primis Timaeus: sed hoc dialogo, ipso Timaeo, sic Deum videri possit informasse, ut per hanc caussam, ipsius ingenio descriptam, ipse ordinaret omnia: qualem fuisse novimus plerorumque recentiore aetate philosophorum metaphysicam. Caeterum tametsi ille in scriptis suis nec *metaphysicam* nec *caussarum sufficientium*, quam vocant, *scientiam* memoraverit, verumtamen in mundum escendit νοητὸν, quod item fecerunt Aristoteles et metaphysici, viderique idcirco possit, si minus nomine, reapse metaphysicam tradidisse. Quid igitur? Altiusne item Platonem, quam philosophum decebat, evolasse dicamus? Digna res profecto diligentiore disceptatione est: nec solum ad doctrinam Platonis de mundo νοητῷ deque ideis a metaphysicorum decretis distinguendam, sed hujus item quaestionis gravissimae caussâ, Aristotelis hic nobis doctrina exponenda videtur. Quod autem supra *dialecticae* Platonicae caussâ fecimus, quum apponeremus ei Aristotelis syllogisticam, id nunc, age, denuo, ad uni-

universam *veri philosophiam* Platonis declarandam, instituamus. Apponamus ei, quo propria ipsius virtus elucescat magis, metaphysicam Aristotelis.

De metaphysices apud Graecos originibus.

Latuerunt hae diu in Ionicorum aliorumque philosophorum studiis ac doctrinis. Quaesiverunt illi fere de rebus physicis, studioseque earum caussas remotissimas primasque explorarunt. Nam innatum hominis animo studium exquirendi est, undenam quae videt, quae audit, quae percipit omnino sensibus, exstiterint: quod in parvulis patet, singula, cur ita se habeant, sic acciderint, sciscitantibus: sed philosophi illi, quippe *philosophi*, imo *sapientes*, altius spectantes, considerantesque et siderum motus et solis lunaeque cursum et rerum universarum vicissitudines ac naturam, horum omnium ultimas caussas investigarunt. Quod apud antiquos jam Phoenices aliosque orientis populos factitaverant sapientes: unde θεογονίαι et κοσμοποιΐαι exstiterunt. Graeci autem in ipsa rerum naturâ caussas omnium indagantes, vel ϛοιχεῖα, elementa naturae quae vocantur, attenderunt maxime, quorum aliud alii caussam rerum naturalium primariam habuerunt: vel ἀτομοὺς, ut Leucippus et Democritus finxerunt. Exstabant igitur in his quodammodo metaphysicae origines: quamquam latebant adhuc, necdum ipsa metaphysica exstiterat. Propius

pius ad eam processit Ionicorum princeps, idemque Socratis si non praeceptor, dux certe ad sublimiora, Anaxagoras, qui supra naturam sese resque adspectabiles erigens, *νοῦν* frequentaret sermonibus scriptisque suis, diceretque primum *πάντα ὁμοῦ* fuisse, tum vero *νοῦν* prodiisse atque ordinasse omnia. *Πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ, εἶτα νοῦς ἐλθὼν, αὐτὰ διεκόσμησε* (1). Verumtamen in placitis illis cunctis, in ipsius Anaxagorae sublimi hoc effato, initia video metaphysicae, ipsam doctrinam, quae deinde hoc nomine celebrata est, nondum video. Multis demum annis post, quum Socrates et Plato novam philosophandi rationem induxissent, profectus e Platonis scholâ Aristoteles, ejusdemque cum placitis imbutus de rebus *νοηταῖς*, tum dialecticâ exercitatus, caussarum investigationem ad disciplinae normam adegit atque ad mentem retulit hominis. Sic demum prodiit apud Graecos proprie sic dicta *metaphysica*. Nam priores illi, quod ipse ait disciplinae auctor, dialecticam tenebant nondum. *Οἱ γὰρ πρότεροι διαλεκτικῆς οὐ μετεῖχον* (2). Scilicet, ut idem judicat, balbutiebat adhuc philosophia: *ψελλιζομένῃ γὰρ ἔοικεν ἡ πρώτη φιλοσοφία περὶ πάντων, ἅτε νέα τε καὶ κατ' ἀρχὰς οὖσα* (3). Erant quidem, ait, qui, ut Anaxagoras maxime, eximia proderent placita, sed

(1) Diog. Laërt. II. 6. Plato Phaedon. 97. C. Cf. Valck. Diatr. p. 40. (2) Arist. Metaph. I. p. 16. Ed. Sylb. (3) Id. eod. l. p. 26.

sed casu illi vel ingenii impetu, non ratione disserendique diligentiâ eo pervenerant. Comparat eos militibus, qui, nondum exercitati gymnasticâ aut armis, recte subinde hostem feriunt. Faciunt, ait, *οἷον ἐν ταῖς μάχαις οἱ ἀγύμναστοι ποιοῦσι· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι περιφερόμενοι τύπτουσι πολλάκις καλὰς πληγάς· ἀλλ᾽ οὔτε ἐκεῖνοι ἀπὸ ἐπιστήμης, οὔτε οὗτοι ἐοίκασιν εἰδόσι λέγειν ἃ λέγουσι* (1). Quod in Anaxagoram adhibet, quem parum sibi constitisse dicit: *μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιΐαν· καὶ ὅταν ἀπορήσῃ, διὰ τίν᾽ αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε ἕλκει αὐτόν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον αἰτιᾶται τῶν γινομένων ἢ νοῦν* (2).

Quid Platoni debuisse Aristoteles, ad metaphysicam tradendam, videtur?

Etsi vero hae sunt habendae metaphysices apud Graecos origines, minus tamen Aristoteles ad eam explicandam Ionicis philosophis debuisse, quam Socrati et Platoni videtur. Debuit his dialecticam, sine qua, quod ipse affirmat, tractari illa recte non poterat. Plato autem viam ipsi praeiverat, ut per dialecticam in mundum *νοητὸν*, quin etiam ad principia *ἀνυπόθετα* escenderet. Quid? quod et Socrates et Plato de caussis sive principiis rerum diligenter quaesiverant et Anaxagorae pla-

(1) Arist. Metaph. I. p. 10. (2) Id. eod.

placita exploraverant studiose? Narrat id de sese apud Platonem Socrates in Phaedone: unde ipsius Platonis studium patet. Ἐγὼ γὰρ, inquit, ὦ Κέβης, νέος ὢν, θαυμαστῶς ὡς ἐπεθύμησα ταύτης τῆς σοφίας, ἣν δὴ καλοῦσι περὶ Φύσεως ἱστορίαν· ὑπερήφανον γάρ μοι ἐδόκει εἶναι εἰδέναι τὰς αἰτίας ἑκάστου, διὰ τί γίγνεται ἕκαστον καὶ διὰ τί ἀπόλλυται καὶ διὰ τί ἐστι. *Equidem, o Cebes, cum essem juvenis, mirâ quadam ejus sapientiae cupiditate flagrabam, quam naturae vocant historiam: praeclarum enim esse censebam, caussas intelligere, quibus et fierent singula et interirent et essent* (1). Sic exorsus, quemadmodum ipsi hoc studium cesserit, enarrat. Tum pergit: sed cum audissem aliquando quemdam ex libro, ut ajebat, Anaxagorae legentem sententiam hancce, ὡς ἄρα νοῦς ἐστιν ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος, *mentem esse, quae ordinasset omnia omniumque esset caussa*, hac ego caussa vehementer sum delectatus, visumque mihi est, recte se id quodammodo habere, mentem rerum omnium caussam esse: arbitrabar autem, si ita se res haberet, ut mens ordinans ordinaret omnia, singula etiam eandem sic disponere, ut optime se haberent. Quamobrem, ubi vellet aliquis caussam invenire, quâ singula fiant aut pereant aut sint, hoc ipsum esse inveniendum, qua ratione optimum sit unicuique aut esse aut facere quodvis aut pati: hoc autem pacto nil aliud

(1) Phaedon. 96. A.

aliud hominem considerare nec de se nec de aliis oportere, nisi quod potissimum sit et optimum: caeterum eundem item pejus cognovisse: hujus enim eandem scientiam esse. Haec igitur reputans mecum, gaudebam, invenisse ratus magistrum, qui mihi caussas τῶν ὄντων e sententia, κατὰ νοῦν traderet, Anaxagoram (1). Quibus enarratis, pulcerrima spe lapsum se esse fatetur. Ἀπὸ δὴ θαυμαστῆς, ὦ ἑταῖρε, ἐλπίδος ᾠχόμην φερόμενος, ἐπειδὴ προϊὼν καὶ ἀναγινώσκων, ὁρῶ ἄνδρα τῷ μὲν νῷ οὐδὲν χρώμενον, οὐδέ τινας αἰτίας ἐπαιτιώμενον εἰς τὸ διακοσμεῖν τὰ πράγματα, ἀέρας δὲ καὶ αἰθέρας καὶ ὕδατα αἰτιώμενον καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἄτοπα (2). *Admirabili autem spe lapsus sum, amice, quum pergens legendo virum viderem mente nullo modo uti nec caussis menti congruis ad res ordinandas, sed aëre, aethere, aquis, aliisque multis et ineptis.* (3).

Perlecto memorabili hoc Platonis in Phaedone loco, existimet forte aliquis, quod Anaxagoras philosophando spectavit nec perfecit, id persecutos deinceps Socratem ac Platonem fuisse, Aristotelem vero demum, metaphysicâ tradendâ, perfecisse. Et sane idem hic, quod illi, in Anaxagorâ reprehendit, ut ex ipsius sententiâ, modo allatâ, patet. Qua factum opinione est, ut, si mi-

(1) Eod. 97. B. C. D. (2) Duxit inde verbotenus sua de eâdem re Arist. loco, quem modo descripsimus.

(3) Phaedon. 98. B. C.

minus Socrates, Plato certe omni aevo in metaphysicis philosophis habitus sit. Nos igitur, ut rem rècte aliquando dijudicemus, qualis illa tandem Aristotelis metaphysica sit, in ipsius scriptis exploremus.

De metaphysica Aristotelis.

Perfecit Aristoteles, non quod spectaverint ac persequi studuerint Socrates ac Plato, sed illud scilicet, quod Anaxagoras inchoaverat, illi vero improbaverant. Quam nobis descriptam reliquit doctrinarum principem, *investigatio* illa *caussarum* est, *quibus et facta sint omnia et fiant perpetuo.* Simplici nos illuc et ferme dixerim Socraticâ ratione ducit. Omnes homines, ait, *φύσει ὀρέγονται τοῦ εἰδέναι*, *naturâ avent cognoscere:* quod in brutis adeo animantibus patet. Sensibus ad cognoscendum utuntur: avent degustare aliquid, audire, videre: visu autem ut valent maxime, ita maxime oblectantur. Sed homo his praestat memoriâ: unde experientia: praestat in primis cum *arte*, quae experientiae proles est: *ἡ μὲν γὰρ ἐμπειρία τέχνην ἐποίησεν*, ut recte pronunciat Polus, *ἡ δὲ ἀπειρία τύχην*: tum etiam, et maxime quidem, *ratione* et *scientiâ*: idem vero in omni cognoscendi studio id exquirit praesertim, unde res exstiterint singulae, sive, quae caussae, quae principia rerum sint. Hac autem in re potissimum homo homini praestat. Peperit scilicet admiratio phi-

philosophiam, philosophia autem efficit, ut mirari desinamus: quod caussarum scientiae debemus (1). Hac nos facili ac perspicua ratione Aristoteles, cujus nativam simplicitatem Socrati ac Platoni debuit, ad sublimia illa et summa adducit, quae cognoscenda esse philosopho statuit, ut idem dici σοφὸς possit, i. e. ad rerum omnium, tam divinarum quam humanarum τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἀκροτάτας perveniat, e quibus sibi res ipsas singulas singulatim explicet. Verum princeps haec doctrina qualis tandem est? unde in primis hanc praestantiam habet? quo est proposito tractanda? Id e *theoreticarum* apud Aristotelem, quas vocat, doctrinarum naturâ declarandum est.

Nam duplex est apud eum doctrinarum genus; quarum alterum continet quotquot praeparant ad veritatem et scientiam: organicae appellantur vulgo, in quibus sunt dialectica, rhetorica, poësis: tractantur illae ἁπλῶς, ἐνδόξως, πιθανῶς, κοινῶς; alterum vero genus majores illas, τὰς θεωρητικὰς complectitur: in his ἀκριβῶς, κατ' ἀλήθειαν, κατὰ φύσιν, θεολογικῶς agitur (2). Sunt autem illae tres, quarum haec, quam quaerimus, caussarum scientia, summa est. Ὥστε τρεῖς ἂν εἶεν φιλοσοφίαι θεωρητικαὶ, μαθηματικὴ, φυσικὴ, θεολογικὴ.

(1) Arist. Metaph. I. init. (2) Loca Aristotelis, quibus haec occurrunt, notavit *Buhl. de libris Arist. exot. et acroam.* in Ed. Vol. I. p. 142 et 143.

κὴ (1). *Theologicam* vocat, quod ad divina refertur maxime, quippe omne quod primum et summum est exquirens. Καὶ γὰρ καθάπερ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις φιλοσοφήμασιν περὶ τὰ θεῖα πολλάκις προφαίνεται τοῖς λόγοις, ὅτι τὸ θεῖον ἀμετάβλητον ἀναγκαῖον εἶναι πᾶν τὸ πρῶτον καὶ ἀκρότατον (2). Tum vero hoc nomine propterea eam vocat, quod honoratissimum omnium est. Οὐ γὰρ ἄδηλον, ὅτι, εἴπου τὸ θεῖον ὑπάρχει, ἐν τῇ τοιαύτῃ φύσει ὑπάρχει· καὶ τὴν τιμιωτάτην δεῖ περὶ τὸ τιμιώτατον γένος εἶναι· αἱ μὲν οὖν θεωρητικαὶ τῶν ἄλλων ἐπιςημῶν αἱρετώτεραι, αὕτη δὲ τῶν θεωρητικῶν (3). Posteri hanc μεταφυσικὴν appellarunt, quod μετὰ τὰ φυσικὰ tractatur, imo ὕπερ τὰ φυσικὰ (4). Ἐςι γὰρ ἔτι τοῦ φυσικοῦ τι ἀνωτήρω (5). Aristoteles autem eam, ut θεολογικὴν, ita proprie τὴν πρώτην φιλοσοφίαν vocavit: quod cujusmodi sit, ex ipsis philosophi verbis efficiendum est nobis. Ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πότερόν ποθ' ἡ πρώτη φιλοσοφία καθόλου ἐςὶν, ἢ περὶ γένος καὶ φύσιν μίαν· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς τρόπος, οὐδ' ἐν ταῖς μαθηματικαῖς, ἀλλ' ἡ μὲν γεωμετρία καὶ ἀςρολογία περί τινα φύσιν ἰδίαν εἰσὶν, ἐκείνη δὲ καθόλου πασῶν κοινή· εἰ μὲν οὖν μὴ ἐςί τις ἑτέρα οὐσία παρὰ τὰς φύσει συνεςηκυίας, ἡ φυσικὴ ἂν εἴη πρώτη ἐπιςήμη· εἰ δὲ ἐςί τις οὐσία ἀκίνητος, αὕτη προτέρα καὶ φ ι λ ο σ ο φ ί α π ρ ώ-

τη

(1) Arist. Metaph. V. p. 99 et 100. (2) Id. De Coelo. I. p. 24. (3) Id. Metaph. V. p. 100. (4) V. Wyttenb. Instit. Metaph. p. 5. (5) Arist. Metaph. III. p. 55.

τη (1). Talis igitur illa summa scientia est, quam identidem, nec immerito σοφίαν, *sapientiam ipsam* appellat. Quodsi usus ejus ac propositum quaeritur, θεωρητικὴ est et θεωρητικῶν adeo φιλοσοφιῶν princeps: quocirca usum et utilitatem non magnopere spectat aut requirit: hinc autem in primis praestantiam habet. Quod item nobis ille Socraticâ et Platonicâ ratione explicabit.

Studium illud cognoscendi, ait, tam brutis animantibus, quam homini naturâ inditum, ejusmodi est, ut non quaerat utilitatem, semet ipsum contentum sit. Χώρις τῆς χρείας animalia omnia audire quid et videre gestiunt: pariter homo; sapiens vero, missâ omni utilitatis spe, rerum scientiam *ipsius scientiae* caussa appetit. Id scilicet sapientiae proprium est. Τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, πάντων κοινόν· διὸ ῥᾴδιον, καὶ οὐδὲν σοφόν. ἔτι τὸν ἀκριβέςερον καὶ τὸν διδασκαλικώτερον τῶν αἰτίων, σοφώτερον εἶναι περὶ πᾶσαν ἐπιςήμην· καὶ τῶν ἐπιςημῶν δὲ τὴν αὐτῆς ἕνεκεν καὶ τοῦ εἰδέναι χάριν αἱρετὴν οὖσαν, μᾶλλον εἶναι σοφίαν ἢ τὴν τῶν ἀποβαινόντων ἕνεκεν (2). Itaque postquam artes omnes ad vitam utiles et necessariae inventae sunt, tandem excoli doctrinae coeperunt: quae eo majore habitae loco sunt, quo minus spectabant utilitatem, iisque in regionibus excultae sunt maxime, in quibus otium erant nacti sapientes. Iccirco in Aegypto mathematicae artes constiterunt:

(1) Arist. Metaph. V. p. 100. (2) Arist. I. p. 4.

ruht: illic enim otiari licebat sacerdotum genti (1). Nec vero mirum. Illa enim magis sapientia habenda est, quae imperat ipsa, quam quae aliis obtemperat: non oportet ἐπιτάττεσθαι τὸν σοφὸν, ἀλλ' ἐπιτάττειν, καὶ οὐ τοῦτον ἑτέρῳ πείθεσθαι, ἀλλὰ τούτῳ τὸν ἧττον σοφὸν (2). Patet igitur, ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρείαν ἑτέραν, ἀλλ' ὥςπερ ἄνθρωπός φαμεν ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἕνεκα καὶ μὴ ἄλλου, οὕτως καὶ αὐτὴ μόνη ἐλευθέρα οὖσα τῶν ἐπιςημῶν· μόνη γὰρ αὕτη αὑτῆς ἕνεκεν ἐςι (3). Ergo recte quis in hominem non cadere ejus possessionem dixerit: πολλαχῇ γὰρ ἡ φύσις δούλη τῶν ἀνθρώπων ἐςίν· verumtamen non invidet hominibus Deus, nec aliam nos decet majore honore habere: ἡ γὰρ θειοτάτη καὶ τιμιωτάτη (4). Sed de naturâ et excellentiâ divinae hujus scientiae diximus: de ejus fine sic disserit auctor.

Per admirationem homines et nunc et primum philosophari coeperunt: a principio quidem admirando quae obvia sunt: deinde paulatim ulterius procedentes, de majoribus dubitant, veluti de vicissitudinibus lunae, solis, stellarum, deque universi generatione. Qui vero dubitat atque admiratur, putat se ignorare: quare philosophus quodammodo φιλόμυθος est: μῦθος enim mirabilibus constat. Quocirca si propter fugam ignorantiae

(1) Eod. p. 3. (2) Eod. p. 4. (3) Arist. Metaph. I. p. 5. (4) Metaph. I. 5 et 6.

tiae philosophati sunt homines, patet, cognoscendi eos caussâ scientiam prosecutos (1). Et sic quidem peperit philosophiam admiratio. Ut vero in omni disquisitione id nobis extremum est, quod ipsius est initiis contrarium, ita philosophia efficit, ut ne quid miremur: quod caussarum scientiae debemus. In physicis, cur sol convertatur, in mathematicis, cur metiri diametrum non possimus, admiramur continuo; exploratâ autem e coeli et circuli ratione utriusque rei caussâ, nil admiraremur magis, quam, si nec converteretur sol et metiri diametrum possemus. Pariter in rebus ludicris. Imagunculas, quae sponte moventur, spectans vulgus obstupescit: non ita is, qui motuum caussas ex arte mechanica tenet: hic contra, si non moverentur illae sponte, tum demum admiraretur et obstupesceret. Ex hac Aristotelis disputatione, quo valeat illa caussarum scientia, intelligitur. Stoici inde celebratissimum illud *nil admirari* duxerunt: unde Horatius:

Nil admirari, prope res est una, Numici,
Solaque quae possit facere et servare beatum (2).

sed hi illud ad vitae virtutisque constantiam retulerunt; Aristoteles vero ipsam plane spectasse Dei sapientiam censendus est.

Summae profecto est et divinae adeo sublimita-

(1) Metaph. I. 5. (2) Horat. Ep. I. 6. 1.

tatis haec Aristotelis doctrina: cujus auctoritati consentanea plane est, quam in dialecticis exposuit, συλλογιστικὴ, probandi asseverandique ratio. Verumtamen, quod de hac diximus in superioribus (1), idem nunc animadvertendum de divinâ illâ scientiâ est, adumbrasse eam auctorem, ejusque naturam et propositum indicasse ac descripsisse, non vero ad philosophiam colendam usurpasse. Id post eum Scholastici fecerunt philosophi, qui cum theologiâ philosophiam confundebant: fecerunt item, qui instaurare recentiore aetate philosophiam studuerunt: ipsam hi philosophiam *caussarum sufficientium scientiam* vel *scientiam rerum possibilium* appellarunt; non fecit Aristoteles. Opus, quo hanc doctrinam tradidit, illic explicit, ubi usurpaturus eam ad tractandam philosophiam auctor videtur. Quod mirati multi sunt recentiore aetate (2); non vero erat, cur mirarentur. Nam quamvis et syllogisticae esset et metaphysicae auctor Aristoteles, e Platonis prodierat schola, ubi adhibere ad recte excolendam philosophiam resque naturales explicandas analyticam rationem didicerat. Quam ille methodum in scriptis fere suis de rerum naturâ secutus est, nec vero tum neglexit, quum hanc proponere cum dialecticam novam, tum caussarum scientiam studeret. Quod autem hanc ipsam scientiam

(1) V. supra Vol. II. P. 2. p. 97. (2) V. Fulleborn *Beyträge zur Gesch. der Philos.* V. p. 215.

tiam attinet, quaesivit, quid in veritatis studio summum esset, abest vero multum, ut illud sibi attigisse visus sit. Ut eam ab initio adumbravit universam, subjicit: τίς μὲν οὖν ἡ φύσις τῆς ζητουμένης ἐπιστήμης, εἴρηται. (1) *Quaerebat* scientiam illam, non tractabat. Fecit omnino, quod item Socratici, quod Xenophon et Plato fecerant, quum perfectam hi monarchiam ac rempublicam describerent: sic ille scientiam, quae mathematicae, quae physicae, quae caeteris praestaret omnibus cum quaesivit, tum in opere περὶ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ adumbravit ac descripsit.

Sed quamvis ab usurpandâ tractandâque hac divinâ scientiâ abstinuerit Aristoteles, sic ipse ejus splendore captus et occoecatus ferme est, ut ullius vix philosophi de rebus intelligibilibus sententiam perspiceret recte, placita certe cum caeterorum, tum ipsius adeo magistri sui ad hujus scientiae normam interpretaretur. Nam idem caussarum exquirendarum studium, quod Ionicis philosophis ac Leucippo et Democrito attribuerat, Pythagoreis pariter atque Eleaticis, imo Platoni obtrusit: quasi *numeris* illi placitisque de eo quod *est*, et quasi *ideis* Plato rerum caussas significasset: quod demonstrare accurate, adductis ex ipso Platone locis, in eodem hoc de *Metaphysicâ* opere conatus est (2). Simile quodammodo ante Aristotelem Protagorae negotium fuerat, qui sic So-

(1) Arist. Metaph. I. 6. (2) L. I. p. 10. 12. 15.

Sophisticae parens, ut is metaphysicae dictus habitusque est. Antiquam hic artem sophisticam dixerat, nec solum a philosophis, sed a poëtis, ab Homero, ab Hesiodo, a Simonide, quin etiam ab Orpheo et Musaeo, pariterque a musices et gymnastices magistris, ad generis humani cultum adhibitam esse (1). Sic Aristoteles, quo ipse tendebat unice, eodem omnes ante ipsum philosophos contendisse, quodque invenerat ipse vel invenisse sibi videbatur, id omnes quaesivisse omni aevo, opinabatur. Nocuit autem ita veterum philosophorum interpretationi vehementer, tum vero, ut aegre a posteris fereque perversum in modum acciperentur Platonis placita, is effecit maxime. Quo magis sic nobis, ut fecimus, tota proponenda ejus metaphysica videbatur, ut recte ab illâ Platonicam philosophiam distingueremus.

Doctrinae Platonicae et Aristotèleae discrimen.

Juvenis omnino Socrates, ut de sese apud Platonem fatetur, admiratus Anaxagorae doctrinam est, quaeque inde de *mente* perceperat et tum amplexus avide est et probavit postea; caussarum vero illam et disquisitionem et explicationem non probavit. Nec aliter visum Platoni fuisse, ipse in eodem illo Socratis sermone enarrando, declara-

(1) V. Plato Protag. 316. D.

ravit satis. Nam quod de caussis illic quaerentem Socratem inducit, *τύπους* rerum, non, ut Aristoteli placuit, rerum proprie sic dictas caussas intellexit. Sed ipsum audiamus Socratem. Lapsus igitur, inquit, mirificâ illa spe, rejectâque Anaxagorae de caussis doctrinâ, ad illa me denuo *τὰ πολυθρύλλητα* converti, esse statuens pulcrum quid ipsum per se et bonum et magnum, indeque *τῆς αἰτίας τὸ εἶδος, ὃ πεπραγμάτευμαι*, *quales* caussas intelligam, assequeris. Vide igitur, o Cebes, consequentia, num de his consentias mecum. *Φαίνεται γάρ μοι, εἴ τί ἐστιν ἄλλο καλὸν πλὴν αὐτὸ τὸ καλὸν, οὐδὲ δι' ἓν ἄλλο καλὸν εἶναι, ἢ διότι μετέχει ἐκείνου τοῦ καλοῦ· καὶ πάντα δὴ οὕτω λέγω. Τῇ τοιᾷδε αἰτίᾳ συγχωρεῖς; — Συγχωρῶ. Videtur enim mihi, si quid aliud pulcrum est praeter ipsum pulcrum, non propter aliam caussam quamlibet pulcrum esse, quam propterea, quod illius pulcri particeps est, atque idem de caeteris omnibus dico. Hujuscemodi autem caussam probas? — Probo equidem.* Reliquas caussas, quas crepant sapientes, nondum capio nec possum cognoscere; sed, ubi quis pulcrum quid esse dixit, si quod sive colorem habet sive formam elegantem sive aliud quodvis talium, valere haec jubeo: perturbor enim in hisce; *τοῦτο δὲ ἁπλῶς καὶ ἀτεχνῶς* (1) *καὶ ἴσως εὐήθως ἔχω παρ' ἐμαυτῷ, ὅτι οὐκ ἄλλό τι ποιεῖ αὐτὸ καλὸν ἢ ἐκείνου τοῦ καλοῦ εἴτε παρουσία εἴ-*

(1) Legatum *ἀτέχνως*, quod unice vocibus *ἁπλῶς* et *εὐήθως* convenit.

εἴτε κοινωνία εἴτε ὅπη δὴ καὶ ὅπως προςγενομένη· οὐ γὰρ ἔτι τοῦτο διϊσχυρίζομαι, ἀλλ' ὅτι τῷ καλῷ πάντα τὰ καλὰ γίνεται καλά· id vero simpliciter, ingenue et forte imperite teneo, nihil aliud rem ullam pulcram efficere, nisi i p s i u s p u l c r i *sive praesentiam sive communionem sive ubicumque et quomodocunque illud accesserit, hoc non discerno; sed,* p u l c r o *pulcra omnia pulcra fieri, contendo.* (1) Hinc orsus Socrates, ut hactenus de pulcro, ita deinceps de magnitudine, de qualitate et quantitate disserit. Pariter ab his, ait, a speciebus perfectis, res magnae et parvae, quaeque paris et imparis sunt numeri, nomen habent, quippe specierum illarum participes. *Τύποι* igitur rerum, ut modo diximus, hae apud Platonem sive caussae sive ideae sunt. Quod hinc intelligitur maxime. Carmina is in civitatem perfectam illa duntaxat admisit, quae *τύπον* haberent boni et justi. (2) In his *bonum* et *justum* non ita proprie, ut accepit Aristoteles, caussae sunt, quibus efficiatur, ut optima sint in civitate carmina, sed ideae, sed exempla perfecta sunt, quae intuentes poëtae imitando studuerint exprimere. Participia omnino boni justique carmina sic erunt, ut expressae in cerâ imagines *τοῦ τύπου* sunt participes, qui in signo est, unde sunt expressae. Quae recte discrevisse, non levis certe momenti res est. Caussas ita rerum non in rebus, sed in homine quae-

(1) Phaedon. 100 C. D. (2) De Rep. II. 380. C. 383. A.

quaerimus. Pulcerrimae exstiterunt Phidiae statuae, non quia in rerum naturâ perfecta sunt pulcri exempla, sed hanc propter caussam, quod *intuens illa exempla artifex ad eorum perfectam speciem manum et artem direxerat.* Id melius Cicero, cujus haec sunt verba, (1) quam Aristoteles perspexit. (2) Sed Cicero scilicet non scientiam caussarum habebat, quam tueretur ac commendaret unice.

Intelligere hinc magnam partem licet Platonicae doctrinae et Aristoteleae discrimen; sed, quo magis comparando ipsius assequamur Platonis de mundo *νοητῷ* deque ideis sententiam, hoc animadvertendum deinceps est. Mundum adspectabilem sive physicum Aristoteles in *νοητὸν* mundum transtulit. Plato contra in hunc traduxit philosophum, ut de rebus adspectabilibus et physicis judicaret recte. Nam persequens Aristoteles, quod inchoaverant Ionici, rebus exploratis physicis, ad ea processit, quae supra naturam, *ὑπὲρ τὰ φυσικὰ* essent. Unde non inepte ejus de scientiâ summâ opus continere dicitur *τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ*: ipsum inde nomen scientiae, *metaphysica*, ortum est. Itaque, uti in rebus physicis, ita in ipso *νοητῷ* mun-

(1) Orat. c. 5. (2) Vidit quidem Aristoteles, recteque dixit, *κατὰ μεθέξιν εἶναι τὰ πολλὰ τῶν συνωνύμων ὁμώνυμα τοῖς εἴδεσι.* Metaph. I. p. 16. Sed haesit fere in hisce: non formas, non exempla, non *παραδείγματα*, quae nos imitaremur, ideis intellexit.

mundo non nisi *caussas* studuit exquirere. Platonis vero contraria fuit in philosophando via. Nempe in eâ progressus est, quam primum aperuerat Socrates, ut, missis sublimibus istis Ionicorum disquisitionibus, a quibus difficulter quis ad se rediret, a semet ipso, ab hominis animo philosophiae duceret initium, indeque ad rerum naturam et mundi conditorem, Deum, escenderet. Ionicos illos, ipsumque Anaxagoram respiciens Cicero, de Socrate dixit, hunc fuisse, qui a coelo avocaret philosophiam. Sic enim ille nobilissimo loco in Tusculanis quaestionibus. *Ab antiquâ philosophiâ usque ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagorae discipulum, audierat, numeri motusque tractabantur et unde omnia orirentur, quove recidèrent: studioseque ab his siderum magnitudines, intervalla, cursus anquirebantnr et cuncta coelestia. Socrates autem primus philosophiam devocavit e coelo et in urbibus collocavit et in domos etiam introduxit et coëgit de vita et moribus rebusque bonis et malis quaerere.* (1) Quam eandem sententiam Cicero iisdem propemodum verbis saepius usurpavit, ut in Academicis Quaestionibus. *Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes, primus a rebus occultis et ab ipsâ naturâ involutis, in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerant, avocavisse philosophiam et ad vitam communem adduxisse: et de virtutibus et vi-*

(1) *Tusc. Quaest.* V. 4.

vitiis, omninoque de bonis rebus et malis quaereret, coelestia autem vel procul esse a nostrâ cognitione censeret, vel, si maxime cognita essent, nihil tamen ad bene vivendum conferre. (1) In Bruto, ubi de aetate Socratis agit: *primumque tum philosophia, non illa de naturâ, quae fuerat antiquior, sed haec, in qua de bonis rebus et malis deque hominum vita et moribus disputatur, inventa dicitur.* (2) Iterumque in Tusculanis: *a Socrate omnis, quae est de vita et de moribus, philosophia manavit.* (3). Itaque adverterat animum Socratis, quod apud Anaxagoram de mente legerat: quo excitatus de suâ ipse mente cogitare diligenter et explorare semet ipsum resque humanas omnes, maximeque, quod ait Cicero, *de rebus bonis et malis* quaerere coepit. Plato autem, hinc profectus maxime, non solum ad magistri exemplum τὸν νοῦν, sed τὰ νοητὰ item, quae nos unâ mente et cogitatione assequimur, attendit, distinctisque illis accurate a rebus adspectabilibus omnibus, rationem cum invenit, tum demonstravit, qua in mundum νοητὸν escendens homo, vere de rebus adspectabilibus judicare et sic demum sapere, νοῦν ἔχειν inciperet. Hac via Plato, quae Aristoteleae rationi plane erat contraria, non metaphysicam tradit, non caussas unice in mundo νοητῷ, nec vero principem quandam caussam, e qua omnia ducerentur, quaesivit; sed hominem docuit

(1) Acad. 2. I. 4. (2) Bruto 6. 8. (3) Tusc. 2. III. 4.

cuit mentem ad aeterna veri in mundo νοητῷ exempla, imprimisque ad id, quod *bonum* est, convertere ac bene ita cum vivere tum res suas publice privatimque administrare.

Quo magis ita a metaphysicâ Aristotelis Platonis philosophiam distinxerimus, eo nobis hujus de ideis doctrina patebit dilucidius. Sed de *boni ideâ* quaesivimus modo, quam ut Plato tamquam optimarum quarumque rerum caussam celebravit, ita fuerunt, qui accipiendam esse de *Deo* arbitrarentur. Ducta haec opinio ex eâdem illâ Aristotelis doctrinâ videtur, certe quadrat in eam mirifice. Nam in caussis principiisque summis τῷ ἀγαθῷ Aristoteles primarium locum dedit (1), idemque per eandem illam primam, quam dixit, philosophiam ad Deum, ut caussarum principem accessit: unde quaerere ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, *e principiis rerum ultimis*, apud eum ἐπισκοπεῖν θεολογικῶς, hoc ipsum quaerere et philosophari θεολογεῖν dicitur. (2) Enata inde sublimis de divinâ naturâ est, a Cleanthe aliisque Stoicis celebrata, quam ipse tradidisse metaphysicae auctor, quum περὶ τοῦ κοσμοῦ ad Alexandrum scriberet, fertur. Sed sive ab ipso haec scriptio est sive a posterioris aetatis, quod credibile videtur, mataphysico prodita, consequens viri philosophiae est, nobisque hoc loco non praetermittenda silentio videtur. Continet metaphysicorum veterum, tam poë-

(1) *Arist. Metaph.* L. V. p. 1. (2) Id. ibid. V. 1.

poëtarum, quam philosophorum de Deo placita, quae comparasse cum Platonis de *boni ideâ* sententiâ non pigebit.

Metaphysicorum veterum de Deo philosophandi ratio.

Sic igitur continuo scriptionis illius auctor. *Λοιπὸν δὴ περὶ τῆς τῶν ὅλων συνεκτικῆς αἰτίας κεφαλαιωδῶς εἰπεῖν· πλημμελὲς γὰρ, περὶ κόσμου λέγοντας, τὸ τοῦ κόσμου κυριώτατον παραλιπεῖν. Restat igitur, ut de caussâ quae universas res continet, summatim dicamus: incongruum enim sit, ubi de mundo agimus, id quod in mundo summum est praetermittere.* Et primum quidem poëtarum de Deo effata memorat. *Vetus igitur sermo est, a majoribusque proditus inter omnes homines, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα καὶ διὰ θεοῦ ἡμῖν συνέστηκεν, e Deo esse omnia ac per Deum constituta nobis: nullamque naturam ipsam per se sibi sufficientem esse, quae citra Dei praesidium suae ipsa tutelae permissa sit. Quocirca veterum nonnulli eo provecti sunt, ut haec omnia dictitarent Deorum plena esse.* Deinde sedem describit Dei. *Summam igitur et primam sedem mundi sortitus ὕπατος hanc ob caussam appellatus est, atque ut ait Homerus, in summo culmine universi coeli suum habet ipse domicilium situm et collocatum. Maxime vero vim ejus sentit, numineque ejus in primis fruitur id corpus quod proxime eum situm est,*

 tum

tum quod secundum ab hoc locum habet, ut unumquodque deinceps, prouti situum ordo ad nostrum usque locum naturâ constitutum est. Hinc regiam celebrat Dei majestatem, ductâ a Persarum rege comparatione. Quibus subjicit: *νομιστέον δὴ τὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως ὑπεροχὴν, πρὸς τὴν τοῦ τὸν κόσμον ἐπέχοντος θεοῦ, τοσοῦτον καταδεεστέραν, ὅσον τῆς ἐκείνου, τὴν τοῦ φαυλοτάτου τε καὶ ἀσθενεστάτου ζώου. Atqui statuere nos oportet, magni regis fastigium, si cum excellentia comparatur Dei, qui mundum tenet, tanto esse inferius, quanto hoc ipso inferior est vilissimi cujusque atque infirmissimi animantis conditio.* Sed loca attendamus maxime, quibus Deum ut *caussam* rerum omnium effcctricem laudat. Admiratur in eo facilitatem praesertim: *οὐδὲν γὰρ ἐπιτεχνήσεως αὐτῷ δεῖ καὶ ὑπηρεσίας τῆς παρ' ἑτέρων, ἀλλὰ τοῦτο ἦν τὸ θειότατον, τὸ μετὰ ῥᾳστώνης καὶ ἁπλῆς κινήσεως παντοδαπὰς ἀποτελεῖν ἰδέας. Non illi opus est artificiosâ molitione, aut alieno ministerio: illud autem maxime divinitati consentaneum est, ut formas rerum omnium citra difficultatem simplicique motu absolvat: non secus atque illi machinatores solent, qui instrumento uno usurpando multos et varios effectus edunt, aut, illi ut faciunt, qui νευροσπάσται vocantur: uno attracto funiculo efficiunt, ut imaguncularum sive cervix sive manus sive humerus sive oculus sive omnia simul membra cum decori specie quadam moveantur.* Οὕτως *οὖν καὶ ἡ θεία φύσις ἀπό τινος ἁπλῆς κινήσεως*

τοῦ

τοῦ πρώτου, τὴν δύναμιν εἰς τὰ ξυνεχῆ δίδωσι καὶ ἀπ' ἐκείνων πάλιν εἰς τὰ πορρωτέρω, μέχρις ἂν διὰ τοῦ παντὸς διεξέλθῃ. Hoc igitur modo natura divina ab uno eodemque simplici motu primo vim suam immittit in ea, quae sunt primo continentia, ab illisque subinde in ea quae longius atque longius absunt, quoad permeaverit per universa. Quippe alterum ab altero motum, rursus ipsum quoque aliud movet: quum unumquodque interim agat convenienter conditioni suae, nec tamen eadem sit via omnibus, sed diversa, nonnullis etiam contraria: tametsi primus motionis veluti impulsus unus fuerit: veluti si quis ex eodem vase simul jaciat globum, cubum, conum et cylindrum: nempe unumquodque eorum accommodate suae formae movebibitur. Eadem ratio in mundo est: siquidem ab una coeli universi conversione, quae nocte dieque absolvitur, diversi omnium cursus fiunt. Ad mechanicas haec pertinent naturae leges explicandas; facile autem hinc, ut recentiorum nos docuit metaphysicorum exemplum, *machinae* similem rerum universitatem fingamus, cujus motrix caussa Deus sit. Veruntamen non ita dure, ut illi, magnificae hujus descriptionis auctor: pulcerrime is, sicuti antiquitus Pythagorei, mundum *choro*, *chorego* Deum comparavit. *Quemadmodum in choro, ut inchoavit coryphaeus, accinit continuo omnis virorum mulierumve chorus, diversis sonis, gravibus et acutis, unam rite temperatam harmoniam miscentium, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ τὸ σύμ-*

παν

παν λείποντες θεοῦ· κατὰ γὰρ τὸ ἄνωθεν ἐνδόσιμον ὑπὸ τοῦ Φερωνύμως ἂν κορυφαίου προσαγορευθέντος, κινεῖται μὲν τὰ ἄστρα ἀεὶ καὶ ὁ σύμπας οὐρανός· *eadem Dei ratio est in regendâ moderandaque universitate: et sidera enim semper et totum ipsum coelum eos ad numeros moventur, quos Deus sursum auspicando praecinendoque emodulatur, quem a similitudine sane congrua coriphaeum mundi recte appellaveris.* Tum vim divinam in mundo regendo auctoritatemque imperatoris comparatione exprimit. *Namque statim ut classicum exaudiri in exercitu coeptum est, alios videas scuta sibi aptantes, loricam alios induentes, alios ocreas vel galeam sumere, vel balteo se cingere festinantes: rursus videas qui frenatos equos admittant, alios qui currus conscendant, illos item qui tesseram per explicatam aciem prodant: tum manipuli ductor ad manipulum, centurio excurrit ad centuriam: postremo equites ad cornu, velites ad stationem quisque suam festinant: cum interim sub uno ductore omnia moveantur, qui imperia et ipse significanda accepit ab eo, penes quem summa est imperii:* οὕτω χρὴ καὶ περὶ σύμπαντος φρονεῖν· ὑπὸ γὰρ μιᾶς ῥοπῆς ὀτρυνομένων ἁπάντων, γίνεται τὰ οἰκεῖα. *Eodem nos modo censere de universo decet: quum enim ab unâ vi impulsrice cieantur omnia, fit utique quod cuique commodum est et conveniens.* (1)

Sur

(1) Arist. *de Mundo* c. 6. p. 15. De libelli auctoritate

Sublimia haec esse et magnifica de Dei naturâ effata, quis negaverit? Nec vero erit, qui indigna eadem esse Platonicae philosophiae sublimitate putet. Sint forte adeo, qui hisce illustrari illa existimant, quae de *boni ideâ* Plato disseruit. Nam hanc ille ideam et rerum quarumque optimarum caussam esse dixit, et soli adeo comparavit. Verum alias Platonem intellexisse, quam antea Anaxagoram, postea Aristotelem, caussas, jam demonstravimus superiore disputatione, et vero *ideam* vocare proprie sic dictam caussam, absurdum est. Nemo facile gravissimae huic disquisitioni criticam adhibuerit, quin, consentanea esse effata illa de Deo metaphysicae Aristotelicae, a Platonis vero de *idea boni* doctrinâ abhorrere viderit. Anaxagoram in illis magis, quam Socratem aut Platonem agnoscimus: et vel fallor equidem, vel, si non sublimior etiam illis placitis Platonis doctrina est, homini haec certe, ut ad divinam escendat perfectionem, aptior multo est atque efficacior.

Non

te variae omni aevo fuerunt eruditorum sententiae, quas recensuit Fabric. *Bibl. Gr.* L. III. c. 6. p. 127. Hic quidem germanum Aristotelis scriptum esse contendit; negarunt vero principes Critici, Muretus, Scaliger, Casaubonus, Salmasius, Vossius alii. Sane et ratio libelli et oratio seriorem aetatem refert. Miscuit fere auctor cum Aristotelis metaphysicâ Platonis placita. Est autem praestantissimum antiquitatis monumentum. Lipsius *aureum libellum* vocat, *de Constantia* I. 18. V. Meiners *de vero Deo* p. 454.

Non Deus est apud Platonem idea boni, sed ad hanc ideam Deus mundum formavit.

De divinâ naturâ nondum nobis inquirendum est. Nisi de *justo* praecipueque de *sancto* diligentius egerimus, argumentum hoc, omnium argumentorum summum et gravissimum, non licebit tractare. Sed detulit nos illuc Platonis haec de boni ideâ doctrina, quippe quae, ut ex ipsius *Timaeo* patet, quam proxime est cum rebus divinis conjuncta. Deum enim illic ad hanc ipsam ideam mundum formantem proposuit. Quod cujusmodi sit, princeps nobis dialogi persona, Timaeus, demonstrabit.

Primum ille, de tantâ scilicet re dicturus, Deorum opem implorat. Nam Plato, qua simplicitate et verecundiâ in Politia de boni ideâ Socratem, eâdem et majore etiam in hoc dialogo Timaeum de Deo dicentem induxit. „Omnes, ait, o Socrates, quotquot quocumque tandem modo modestiae participes sunt, in omni suscipiendo et parvo et magno negotio, Deum invocant semper: nos autem, de universitate, genita sit nec ne, verba facturos, Deos oportet et Deas invocantes precari omnes, ut ipsis e sententia maxime, nobis autem congruenter convenienterque dicamus." (1) Tum sic ingreditur disputationem, duc-

(1) *Timaeo.* 27. C.

ducto initio a rerum intelligibilium et adspectabilium discrimine. „ Principio igitur sic mihi distinguendum videtur. Τί τὸ ὂν μὲν ἀεί, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον; καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν, ὂν δὲ οὐδέποτε; τὸ μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτὸν, ἀεὶ καὶ κατὰ ταυτὰ ὄν· τὸ δ' αὖ δόξῃ μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου, δοξαστὸν, γιγνόμενον καὶ ἀπολλύμενον. ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν. *Quid est, quod semper sit neque ullum habeat ortum? quid illud, quod gignatur nec umquam sit? Alterum intelligentiâ et ratione comprehenditur, quod unum semper et idem est: alterum, quod affert opinionem per sensus rationis expertes, totum opinabile est, et gignitur et interit nec umquam esse vere potest* (1). Omne autem quod gignitur, ex aliquâ caussâ gigni necesse est: nullius enim rei, caussâ remotâ, reperiri origo potest. Quocirca si is, qui aliquod munus efficere molitur, eam speciem, quae semper est eadem, intuebitur atque eam sibi proponet exemplar, praeclarum opus efficiat necesse est; sin autem illam, quae gignitur, numquam illam, quam expetet, pulcritudinem consequetur. Omne igitur coelum sive mundus sive quovis alio vocabulo gaudet, hoc a nobis nuncupatus sit. De quo id primum consideremus, quod principio est in omni quaestione considerandum, sempiterne fuerit, nullo generatus ortu, an ortus sit ab

(1) Recti ita corruptam Ciceronis versionem emendasse Lambinus et Schützius videntur.

ab aliquo temporis principatu. Ortus est: quandoquidem cernitur et tangitur et est undique corporatus. Omnia autem talia sensum movent: sensusque moventia quae sunt, eadem in opinione considunt, quae ortum habere gignique diximus, nihil autem gigni posse sine caussa. Atque illum quidem quasi parentem hujus universitatis invenire, difficile: et, cum jam inveneris, indicare in vulgus, nefas. *Τόδε δ' αὖ πάλιν ἐπισκεπτέον περὶ αὐτοῦ, πρὸς πότερον τῶν παραδειγμάτων ὁ τεκταινόμενος αὐτὸν ἀπειργάζετο, πότερον πρὸς τὸ κατὰ ταυτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχον, ἢ πρὸς τὸ γεγονός. Rursus igitur videndum, ille fabricator tanti operis utrum sit imitatus exemplar, idne, quod semper unum et idem et sui simile, an id, quod generatum ortumque dicimus.* Atqui si pulcer est hic mundus, si probus (1) ejus artifex, profecto speciem aeternitatis imitari maluit, sin secus, quod ne dictu quidem fas est, generatum exemplum est pro aeterno secutus. Non igitur dubium, quin aeternitatem maluerit exsequi, quandoquidem neque mundo quidquam pulcrius neque ejus aedificatore praestantius. Sic ergo generatus, ad id est effectus, quod ratione sapientiaque comprehenditur atque immutabili aeternitate continetur. *Τούτων δὲ ὑπαρχόντων αὖ, καὶ πᾶσα ἀνάγ-*

κη

(1) Apud Plat. *ἀγαθὸς* ac paulo post *ὁ δ' ἄριστος τῶν αἰτίων*. Quod moneo, ut, expressisse auctorem *τὸ καλόν τε καὶ ἀγαθὸν*, animadvertamus.

καὶ τόνδε τὸν κόσμον εἰκόνα τινὸς εἶναι. Ex quo efficitur, ut sit necesse, hunc, quem cernimus, mundum, simulacrum aeternum esse alicujus aeterni. Difficillimum autem est in omni conquisitione rationis, exordium. De iis igitur, quae diximus, haec sit prima distinctio. Omni orationi cum iis rebus, de quibus explicandum est, videtur esse cognatio. Itaque cum de re stabili et immutabili disputatur, oratio talis sit, qualis sit illa, quae neque redargui neque convinci possit. Cum autem ingressa est imitata et efficta simulacra, bene agi putet, si similitudinem veri consequatur: *ὅ, τι γὰρ πρὸς γένεσιν οὐσία, τοῦτο πρὸς πίστιν ἀλήθεια· quantum enim ad id, quod ortum est, aeternitas valet, tantum ad fidem veritas.* Quocirca si forte de Deorum naturâ, ortuque mundi disserentes, minus id, quod habemus animo, consequimur, ut tota dilucide et plane exornata oratio sibi constet et ex omni parte secum ipsa consentiat, haud sane erit mirum: contentique esse debebitis, si probabilia dicentur. Aequum est enim meminisse, et me qui disseram hominem esse, et vos qui judicetis: ut, si probabilia dicentur, nil ultra requiratis (1). Hic Socrates, optime, inquit, o Timaee: prorsusque nos ita, ut jubes, agendum putamus: exordium hoc orationis mirifice probavimus, ipsam autem orationem nunc porro persequere. Tum per-

(1) *Tim.* 27. D. — 29. D.

pergit Timaeus: quaeramus igitur caussam, inquit, quae eum impulerit, qui haec machinatus sit, ut originem rerum et molitionem novam quaereret. Ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος· τούτου δ' ἐκτὸς ὢν, πάντα ὅτι μάλιϛα ἐβουλήθη γενέσθαι παραπλήσια αὐτῷ. *Bonus erat ille: bonus autem invidet nemini. Itaque omnia sibi similia generavit* (1). Haec nimirum gignendi mundi caussa justissima; βουληθεὶς γὰρ ὁ θεὸς ἀγαθὰ μὲν πάντα, φλαῦρον δὲ μηδὲν εἶναι κατὰ δύναμιν, οὕτω πᾶν ὅσον ἦν ὁρατὸν παραλαβὼν, οὐχ ἡσυχίαν ἄγον, ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος ἐκεῖνο τούτου πάντως ἄμεινον· θέμις δὲ οὔτ' ἦν οὔτ' ἔϛι τῷ ἀρίϛῳ δρᾷν ἄλλο πλὴν τὸ κάλλιϛον. *Nam cum constituisset Deus bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, quoad natura pateretur: quidquid erat, quod in cernendi sensum caderet, id sibi assumsit, non tranquillum et quietum, sed immoderate agitatum et fluctuans, idque ex inordinato in ordinem adduxit: hoc enim judicabat esse melius; fas autem nec est nec unquam fuit, quidquam nisi pulcerrimum facere eum, qui esset optimus.* Cum rationem igitur habuisset, reperiebat nihil esse eorum, quae naturâ cernerentur, non intel-ligens,

(1) Hic discedere nos a Ciceronis versione ipsa ratio philosophiae Plat. jussit. Sic ille: *Probitate videlicet praestabat: probus autem invidet nemini.* Atqui Plato in his omnibus *pulcri*, imprimisque boni ideam spectavit.

ligens, intelligente, in toto genere, *melius*; intelligentiam autem ulli rei adjunctam esse, sine animo, nefas esse. Quocirca intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore. Sic ratus est opus illud effectum esse *ὅτι κάλλιςον κατὰ φύσιν ἄριςόν τε*, *pulcerrimum* naturâ et *optimum* (1).

Quatenus haec Pythagoreis Plato ipsique Timaeo debuerit, tum explorabimus, ubi acturi de divinâ naturâ sumus. Hîc de ideis ac de mundo *νοητῷ* agimus. Efficimus autem e sublimi hac Timaei oratione, distingui a Platone Deum cum a boni, quam celebravit, ideâ, tum vero ab ipsa materiâ. Non procreat apud eum Deus, sed fingit, informat, componit mundum, ductâ ab artifice, proprieque a figulo imagine, qui materiem, quae adest, sed informi est specie, arte fingit et excolit: facit hoc autem ad perfecti speciem, quam menti habet propositam. Similiter pictor apud Platonem pulcrum, quod mente intuetur, imitando exprimere in tabulâ dicitur: unde pulcerrima illa, quam supra attendimus, legislatoris descriptio, qui, pictoris instar, id intuens constanter, quod verissime bonum justumque est, ad hujus perfectam speciem et leges condit et res civitatis ordinat (2). Sic Deum fingit Plato ad divinum pulcri, bonique exemplar materiem, quae in perpetuo motu esset, ordinasse, ut pul-

cer-

(1) *Tim.* 29. D. — 30. B. (2) V. supra p. 30. 31. 37. 38.

cerrimus inde optimusque, quem nunc admiramur, mundus exortus sit. Quibus perspectis, quis Deus esse apud Platonem boni ideam arbitrabitur, aut ipsum Platonem in metaphysicis censebit philosophis? Platonicae de ideis doctrinae et metaphysicae Aristoteleae hinc potissimum discrimen intelligitur. Nam ita se profecto res habet. Posteaquam scriptis omnibus Plato ideas celebraverat, scribendo hoc tandem primario dialogo, doctrinam ille suam illustri, imo divino, ipso Dei exemplo illustravit. De bono non minus Aristoteles et metaphysici, quam Plato, ut vidimus, quaesiverunt (1). Sed hi ad inveniendum illud et declarandum moverunt multum, promoverunt parum; Plato simpliciter *ideam* esse pronunciat, perfecti speciem, *τύπον* quendam, cujus omnia, quae nobis bona apparent, participia sint. Metaphysici, quod de sophistis pronunciat Plato, in obscuro latuerunt (2); Plato vero, quod nobis licet de ipso pronunciare, et ipse in lucem prodiit et hominem protraxit, praecipiens mortalibus, ut in mundum *νοητὸν* prodirent atque ad perfectam idearum inprimisque *boni* speciem agerent viverentque; Deum autem homini exemplum, quod imitaretur in hisce, proponit. Sed de mundo *νοητῷ* praesertim diversam Platonis et Aristotelis philosophandi rationem hinc perspiciamus. Aristoteles,

(1) Arist. *Metaph.* I. 1. p. 5. (2) *Sophist.* 254. A. Cf. Vol. II. P. II. p. 138.

les, ut item vidimus, mundum adspectabilem in νοητὸν traducebat (1), unde universi species effecta est machinae cujusdam ingentis instar: ut patet ex iisdem illis de Deo effatis et ex tota recentiorum metaphysicorum, a Cartesio inde, de universo doctrinâ. Plato contra νοητὸν mundum in adspectabilem adhibuit: id autem in primis hac ipsius Dei imagine illustravit. Nam Deum finxit rudem indigestamque materiem i. e. res sensibus patentes, quae fluerent nulloque ordine moverentur, ad idearum speciem, quae in mundo νοητῷ lucent, fingentem, componentem, ordinantem.

Platonicae de ideis doctrinae sublimitas. Altiusne Plato, quam hominem decebat, evolavit?

Talis autem cum Platonicae doctrinae ratio sit, quid dicamus de illâ tandem? Altiusne Plato, quam hominem, quam philosophum decebat, evolavit? de Aristotele id affirmare et metaphysicis recentioribus non dubitaverim equidem. Divina res, non humana est caussarum, quam spectarunt, scientia. Mechanicae convenit nostrae, indeque ad mechanicas mundi leges transfertur recte; sed, quod illi contendendum philosopho esse statuunt, ut, caussis rerum omnium et principiis exploratis inventisque, res nobis omnes divinas huma-

nas-

(1) V. supra p. 79.

nasque explicarent, id scilicet humanae cognitionis fines longe longeque superat. Tam alte non evolasse Platonem, e totâ hac nostrâ disquisitione patet. Non, quin contenderit subinde illuc: id effici ex ipso hoc *Timaeo* multis locis potest; sed de philosophiâ viri, de ipsâ ejus philosophandi ratione agimus: est autem haec Socraticae plane cum simplicitatis, tum modestiae plena. In semet ipsum redire philosophum jubet, ut studiis suis pulcri, boni, justi, sancti exploratis diligenter, convertat ea ad perfecta horum exemplaria: sic autem cum perficiat sese, tum ad divinae naturae perfectionem accedat. Simplicissima haec sane praecepta sunt: idem enim nos sponte nostrâ et nobis et aliis praecipimus: conveniunt autem illis prorsus, quae de divinâ naturâ disseruit. Non eam, tamquam caussam rerum omnium, describens, ipse per hanc caussam, qui metaphysicorum mos est, procreat et moderatur omnia. Materiem assumit, quae unde exstiterit, non quaerit; sed Deum nobis eam sic formantem ad boni ideam proponit, ut nobismet ipsis in eo exstet, quod ad recte agendum imitemur, exemplum perfectum. Quod autem *sublimitatem* attinet Platonicae doctrinae, ad hanc percipiendam plene, effatum Platonis de mundo, quod inde ductum est, consideremus praesertim: *esse hunc mundum adspectabilem intelligibilis Dei imaginem.* Nam elegans sane est celebratissimus ille Socratis apud Xenophontem de Diis sermo, quo Deos

esse

esse et providentiam divinam, ex iis, quae in rerum naturâ cernimus, per inductionem efficit (1): unde profecit Aristoteles praeclaro loco, quem nobis e deperdito opere servavit Cicero. *Praeclare Aristoteles, si essent, inquit, qui sub terrâ semper habitavissent bonis et illustribus domiciliis, quae essent ornata signis atque picturis, instructaque rebus his omnibus, quibus abundant hi qui beati putantur, nec tamen exissent unquam supra terram: accepissent autem famâ et auditione, esse quoddam numen et vim Deorum: deinde aliquo tempore, patefactis terrae faucibus, ex illis abditis sedibus evadere in haec loca, quae nos incolimus atque exire potuissent: cum repente terram et maria coelumque vidissent, nubium magnitudinem ventorumque vim cognovissent; adspexissentque solem, ejusque tum magnitudinem pulcritudinemque, tum etiam efficientiam cognovissent, quod is diem efficeret, toto coelo luce diffusâ: cum autem terras nox opacasset, tum coelum totum cernerent astris distinctum et ornatum, lunaeque luminum varietatem tum crescentis, tum senescentis, eorumque omnium ortus et occasus atque in omni aeternitate ratos immutabilesque cursus, haec cum viderent, profecto et esse Deos et haec tanta opera Deorum esse arbitrarentur* (2). Praeclare pro-

(1) Xenoph. *Memor.* I. C. (2) Cic. *de Nat. Deor.* II. 37. ubi V. Davis.

profecto Aristoteles, nec quempiam facile haec legentem fugiat, ductum in his colorem esse a *speluncae* imagine, qua mundum adspectabilem et intelligibilem expressit Plato. Solis pariter et pulcritudo et vero *efficientia*, *quod is diem efficiat, toto coelo luce diffusâ*, *celebratur* (1). Ex his autem comparando efficere Platonicae doctrinae sublimitatem licet. Aristoteles atque ante eum Socrates et Socratici e pulcritudine mundi Deos esse probarunt (2); sed Plato, altius etiam illis escendens, unde illa pulcritudo exstiterit, hac de ideis doctrinâ demonstravit. Nam, cum Deum nobis proponeret ad aeternum boni exemplar rerum universitatem fingentem informantemque, quidni nos inde concludamus, *εἰκόνα*, imo *ἄγαλμα Dei* mundum hunc esse (3)? Quo profecto nil dici sublimius magnificentiusque potest. Explicatur autem simul inde et sermo ille Socratis elegantissimus et praeclara haec Aristotelis sententia. Nam propterea, quod Deum refert mundus hicce, ut opus quodlibet arte confectum et auctorem solet, et, quod is intuitus est exemplar perfectum, referre, hanc ipsam propter caussam dicemus, mortalibus licere, e mundi specie, qualis Deus sit, sive existimare sive augurari.
Quid?

(1) Cf. Plato de Rep. VII. 516. B. et supra p. 15.

(2) Unde Ciceronis sententia *de Divin.* II. c. 72.

(3) V. praeclara Ruhnkenii de hoc effato animadversio *ad Tim.* v. *ἄγαλμα*.

Quid? quod ipsius Platonis hinc intelligitur plane de vero assequendo sententia? Nam haec cum ita sint, e spectabili mundo nobis, quippe *Dei imagine*, conjecturam capere ad percipiendum intelligibilem conceditur, cernimusque in sole hocce nostro illam ideam, quae illic illustrat alitque omnia, ipsum *bonum*.

Ad erudiendum perficiendumque hominem tota haec composita est doctrina Platonis.

Quo accuratius a metaphysicâ Aristotelis Platonis philosophiam distinguimus, eo sublimior haec videtur nobis; sed eo magis ejusdem perspicimus ad vitae usum, ad hominem erudiendum et perficiendum vim et opportunitatem. Aristoteles in tradendâ *primâ* illâ, quam appellabat, *philosophiâ* utilitatis docebat nullam esse rationem habendam. Inde adeo philosophiae hujus praestantiam ducebat, quod, cum caeterae doctrinae ad vitae usum referrentur, haec una sua ipsius caussâ tractaretur. Itaque theoretica erat plane, imo sapientibus, qui culmen sapientiae attigissent, indeque, Dei instar, universum mundum resque omnes divinas et humanas contemplarentur, conveniebat; philosophis vero, qui contenderent ad sapientiam, non conveniebat. Plato contra, Socraticâ usus cum prudentiâ tum verecundiâ, vitae usum in philosophando praecipue, op-

optimamque erudiendi perficiendique hominis rationem spectavit; huic autem unice proposito explendo idearum doctrinam adhibuit. Nam eo haec pertinet, ut semper homo ad sapientiam progrediatur, numquam sibi summe sapiens videatur. Ideae enim apud eum perfecta exempla sunt, quae imitemur agendo, non assequamur: τύποι sunt, quos exprimamus agendo vivendoque, non aequemus vel superemus: id si fieret, esse illae sive ideae sive τύποι desinerent. Et vero homines nos sumus, infinitumque intervallum est, quo a rebus divinis humanae, ab intelligibilibus spectabiles separantur. Quamobrem Deus a Platone, tametsi et ipse νοητὸς et in νοητῷ loco versatus, τὴν ὕλην, spectabilem mundum non perfectum, non optimum ut nihil adesset mali, sed quatenus ὕλη ferret, pulcerrimum optimumque effinxit (1). Itaque in uno Deo perfectio summa est: licetque homini ad illam in infinitum procedere, attingere eam licebit nunquam. Si qua unquam a philosopho excogitata ratio est, qua optime et erudiretur homo et ad veritatem adduceretur, philosophia est Platonis et haec praecipue in eâ de ideis doctrina. Ad sempiternam illam progressionem tota spectat, quam ex ipsius scriptis exposuimus, de artium disciplinarumque studiis disquisitio. Per artes nos ille ad pulcrum, per

(1) Βουληθεὶς γὰρ ὁ θεὸς ἀγαθὰ μὲν πάντα, φλαῦρον δὲ μηδὲν εἶναι κατὰ δύναμιν. Tim. 30. A.

per disciplinas ad veritatem, ad illud, quod ipsum per se vereque et pulcrum et bonum et justum sanctumque est, duxit, ut ad horum exempla perfecta quidquid cogitamus, quidquid agimus, quidquid perficimus, informaremus. In hoc ipso ad veritatem itinere non ad sapientiae nos fastigium, ut Aristoteles, extemplo evexit: gradus distinxit progressionis, ut ab εἰκασίᾳ ad πίστιν, hinc ad διάνοιαν, tum ad νόησιν procederemus, et sic quidem sensim placideque ad veri, αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientiam, escenderemus; pervenientibus autem nobis ad summum eorum, ad νόησιν, non mundum nobis omniumque rerum caussas contemplandas perspiciendasque dedit, sed ideas proposuit, quibus contemplandis vere de rebus pulcris bonisque existimaremus, nosque ipsi pulcre beneque et juste vivere et agere disceremus. Sapienti, divinâ fruenti contemplandi voluptate, otioso esse licet: ast Plato philosophum, qui non esset sapiens, sed ad sapientiam tenderet, indesinenter jussit ad perfecta exempla et semet ipsum et res suas et vero generis humani negotia gravissima perficere: Deum adeo ipsum mortalium generi, quamvis perfectum, quamvis omnis perfectionis exemplar summum, non otiose contemplantem ipsum mundum, sed agentem pariter in mundo hoc cum formando, tum moderando, spectandum imitandumque exhibuit.

Quid

Quid caussae esse dicamus, cur fere haec Platonis de ideis doctrina multorum in reprehensionem incurrerit?

Considerantibus nobis hanc doctrinae illius cum sublimitatem, tum ad res perficiendas humanas vim atque opportunitatem, mirum accidat necesse est, rejecisse eam Aristotelem, omnique deinceps aetate plures fuisse philosophos, qui hujus doctrinam, quam qui Platonis sequerentur. Sed hoc quidem explicandum forte e levitate generis nostri est, altius fere evolare, quam ipsius natura fert, gestientis; illud vero magis etiam mirandum et vix explicari posse videatur, inanium somniorum plenam habitam fuisse fere Platonis philosophiam, Platonis, inquam, cujus omne studium unice ad falsa et inania a veris certisque distinguenda pertinuit. Sic autem judicari vulgo de philosophorum principe, quis est, qui ignoret? Nil enim exagitari crebrius ab omni hominum genere audimus, quam fictiones Platonicas, Platonicas respublicas, vana Platonis de perfectis hominibus, legibus, civitatibus, mundis commenta. Repetendus hominum error est a sequioris aevi Platonicis, qui vel placita obtruserunt Platoni ab ipsius philosophiâ aliena, vel ipsius placita interpretati perverse sunt. Quodsi de his ipsis quaerimus, quid caussae videatur esse, ut a via Platonis aberraverint, Plato ipse eorum caeterorum-

rum-

rumque erroribus opportunitatem praebuisse dicendus est. Nam primum *poësin* refert, ut ab initio inde identidem animadvertimus, philosophia Platonis. Id vulgaribus philosophis, quorum industria omnisque philosophia ratiocinando, probando, demonstrando concludendoque procederet unice, ansam dedit, ut poëtarum fictionibus placita Platonis annumerarent, et, qua contumaciâ in poëtas, eâdem in Platonem despicerent (1). Porro iisdem subinde vocibus Plato, qui poëtarum mos est, res diversas significavit. Εἶδος et ἰδέα, quae distinguit nonnunquam, fere promiscue usurpat (2): παραδείγματα similiter, quae qualia sint e Timaeo intelleximus, de ideis accipit item (3). Hinc, inprimisque ipsâ philosophandi sublimitate factum, ut multi Platonem et perperam interpretarentur, et vix possent assequi. Cujus rei exempla afferri innumera possint, nos unum e Senecae epistolis afferamus, quod idem nobis admonitionis vim habebit, ne similiter erremus. Agit cum amico auctor de verborum generibus Graecorum, quae non ita facile Latine vertuntur. *Tertium genus est eorum, quae proprie sunt: innumerabilia haec sunt, sed extra nostrum po-*

(1) *In ihm sprach sich der poëtische Character der Griechen philosophisch aus.* Sic paucis verbis Heerenus rem totam, ut solet, exprimit. *Ideën* III. 1. p. 452.
(2) V. Wyttenb. ad *Phaedon.* p. 270. 274. 275. (3) *Theaet.* 176. E. Cf. supra p. 35.

posita conspectum. Quae sunt, interrogas? propria Platonis supellex est. Ideas vocat, ex quibus omnia, quaecunque videmus, fiunt, et ad quas cuncta formantur. Hae immortales, immutabiles, inviolabiles sunt. Quid sit idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum, quae naturâ fiunt, exemplar aeternum. Adjiciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere: exemplar picturae te habeo ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi suo imponat. Ita illa quae me docet et instruit facies, a qua petitur imitatio, idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piscium, arborum: ad quae, quodcunque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid sit hoc εἶδος, attendas oportet: et Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem: nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. Ille quum reddere Virgilium coloribus vellet, ipsum intuebatur: idea erat Virgilii facies futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit et operi suo imposuit, εἶδος est. Quid intersit, quaeris? Alterum exemplar est, alterum forma ab exemplari sumta et operi imposita. Alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex statuam figuravit: haec idea est. Etiamnunc aliam desideras distinctionem? Idos in opere est: idea extra opus; nec tantum extra opus est, sed ante opus.

opus. (1) Acute quidem Seneca ἰδέαν et εἶδος distinguit, sed nullam habet παραδείγματος rationem, quippe quod cum *idea* confundit. Plato, ubi ideas respiciens de pictoribus vel artificibus agit, excellentes intelligit, qui nova omnia fingerent ingenio, non eos, quotquot rem vel hominem, uti sunt, imitarentur unice et exprimerent. Respicit ideas ipsas, quas recte Seneca *immortales, immutabiles, inviolabiles appellat:* παραδείγματα respicit, eaque talium artificum ingenio tribuit, ad quorum speciem perfectam manum dirigant. Quam philosophi sublimitatem non assequebatur Seneca, quum *vultum* hominis *ideam* vocaret, imo hunc ipsum vultum pictori esse παράδειγμα, quod imitaretur, diceret, divini vero Platonici παραδείγματος ullam vix duceret rationem. Propius ad Platonis sublimitatem Cicero accessit, quum Zeuxidis artem in libris *de Inventione* admirabili elegantiâ exprimeret. *Crotoniatae quondam, quum florerent omnibus copiis, et in Italiâ cum primis beati numerarentur, templum Junonis, quod religiosissime colebant, egregiis picturis locupletare voluerunt. Itaque Heracleotem Zeuxin, qui tum longe caeteris excellere pictoribus existimabatur, magno pretio conductum adhibuerunt. Is et caeteras complures tabulas pinxit, quarum nonnulla pars usque ad nostram memoriam propter fani religionem remansit, et, ut excellentem muliebris for-*

(1) Seneca *Epist.* 58. §. 15—18.

formae pulcritudinem muta in sese imago contineret, Helenae se pingere simulacrum velle dixit, quod Crotoniatae, qui eum muliebri in corpore pingendo plurimum aliis praestare saepe accepissent, libenter audierunt. Putaverunt enim, si, quo in genere plurimum posset, in eo magnopere elaborasset, egregium sibi opus illo in fano relicturum. Neque tum eos opinio fefellit. Nam Zeuxis ilico quaesivit ab iis, quasnam virgines formosas haberent. Illi autem statim hominem deduxerunt in palaestram, atque ei pueros ostenderunt multos, magnâ praeditos dignitate. Etenim quodam tempore Cronotiatae multum omnibus corporum viribus et dignitatibus antestiterunt, atque honestissimas ex gymnico certamine victorias domum cum maxima laude retulerunt. Quum puerorum igitur corpora et formas magno hic opere miraretur, horum, inquiunt illi, sorores sunt apud nos virgines. Quare, qua sint illae dignitate, potes ex his suspicari. Praebete igitur mihi, quaeso, inquit, ex istis virginibus formosissimas, dum pingo id, quod pollicitus sum vobis, ut mutum in simulacrum ex animali exemplo veritas transferatur. Tum Cronotiatae, publico de consilio, virgines unum in locum conduxerunt, et pictori quas vellet eligendi potestatem dederunt. Ille autem quinque delegit: quarum nomina multi poëtae memoriae tradiderunt, quod ejus essent judicio probatae, qui verissimum pulcritudinis habere judicium debuisset. Neque enim putavit, omnia, quae quae-

re-

reret ad venustatem, uno in corpore se reperire posse: ideo quod nihil simplici in genere, omnibus ex partibus perfectum natura expolivit. Itaque tamquam caeteris non sit habitura quod largiatur, si uni cuncta concesserit, aliud alii commodi, aliquo adjuncto incommodo, muneratur. (1) Praeclare ille et elegantissime: quamquam παράδειγμα Platonis, quod ipsi tribuendum ingenio artificis est, in venustissimâ descriptione desideramus. Tum demum idem Cicero Platonicam sublimitatem, ut supra vidimus, expressit plene, quum ipse postea perfectam Oratoris speciem, *qualis nunquam fuisset*, pictoris aut statuarii instar informaturus erat. Tum de Phidia usurpavit illud: *non contemplabatur artifex ille, e quo similitudinem duceret, sed ipsius in mente insidebat species pulcritudinis eximia quaedam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitutinem artem et manum dirigebat.* (2) Ingenio plane opus erat, quale Ciceronis fuit, ad recte percipiendam Platonis de ideis sententiam: quod eo fuit omni tempore difficilius, quo sublimior haec est, quoque frequentius Plato ipse iisdem vocibus alia longeque diversa significavit: itaque nec recte intellecta ab omnibus ejus sententia est et multis displicuit.

Sed praeterea in ipsis subinde philosophi scriptis loca de ideis occurrunt, quae, nisi ex ipsâ auctoris mente explicentur, inepta, ne dicam absur-

(1) Cic. *de Invent.* II. 1. (2) Cic. *Orat.* c. 2.

surda continere videantur. In quibus ille praesertim locus censendus est, quem supra memoravimus, ubi lectus et mensa *ideae* dicuntur, *quarum Deus sit auctor*. (1) Ineptum id, fateor, sit, et vero ipsi Platonis doctrinae repugnet, si quidem sic accipiatur, ut his verbis enunciatur illic, non ex universae sententiae ratione, apteque ideâ a *παραδείγματι* distinctâ, declaretur. *Παραδείγματα* scilicet eo loco spectavit Plato, quae nos vocare *idealia* solemus, non *ideas* proprie sic dictas. De pictoribus sermo est, qui, quantum a veritate absint, hinc docetur, quod rem a fabris factam, veluti lectum vel mensam, imitantur, fabri autem in his fabricandis divinum mensae ac lecti exemplum respexerunt: unde tertio illos loco a veritate abesse efficitur. Et sic quidem nobis sententiam illius loco interpretantibus, minus illa inepta vel absurda videtur; sed instant isti. Sive idearum illic, inquiunt, sive *παραδειγμάτων* sive idealium mentio fit, rerum istarum auctor Deus dicitur: quo nil est absurdius. Cerminus, quam facile ipse nos Plato, nisi philosophiam ejus et interius perspexerimus et e poëticâ dicendi ratione explicuerimus, in errorem possit ducere. Nam facere ideas, ineptum est: quod ipse ait eodem loco: *οὐ γάρ που τήν γε ἰδέαν αὐτὴν δημιουργεῖ οὐδεὶς τῶν δημιουργῶν·* (2). Idealia etiam facere, minus apte dicatur. Ille vero Deum dixit, quum con-de-

(1) *De Rep.* X, 596. Cf. supra p. 27. (2) *De Rep.* X, 596. B.

deret mundum, mundi cujusdam perfecti παράδειγμα menti habuisse propositum, ad cujus formam effingeret omnia. Id similiter nos de humanis fabris et artificibus usurpamus: usurpavit de Phidiâ Cicero; nec tamen quisquam artificem *facere* ideas vel idealia dixerit. Poëtice autem Plato divinum παράδειγμα continuisse omnia perfectâ specie finxit, quae complexurus aliquando adspectabilis mundus foret. Verum enim vero non argutandum nobis de his est, ut item fecerunt alii, qui quaererent, ipsine Deo apud Platonem ideae vel formae rerum praestarent, quippe quas Deus intuitus fingitur. Quasi scilicet ideae vel formae rerum, quas concipit mens, non a mente distinguendae, sed separandae essent prorsus: aut quasi haec omnia essent ad dialecticae leges exigenda atque a dialecticorum captiunculis vindicanda.

Verum ut hae videntur caussae opportunitatesque fuisse, quibus accideret, ut multorum in reprehensionem doctrina de ideis Platonica incurreret, ita praecipuam omnium commemoremus tandem. Est illa non ab interpretum vitiis, sed ab ipsius Platonis sive audacia sive temeritate repetenda. Dei instar philosophus rerum humanarum perfecta παραδείγματα et mente concepit et nos jussit ad eorum perfectionem res nostras componere. Hoc, si quid aliud, audax negotium fuit et jure reprehendendum.

Ne-

Παραδείγματα apud Platonem sive de idealibus.

Nam habuit id Plato cum caeteris Socraticis commune, ut libenter scribendo veluti pingeret res hominesque perfecta specie. Socrates quid pulcrum, quid bonum, quid justum esset, quaesiverat maxime: quod item quaerentes discipuli viri, homines et sibimet ipsis et lectoribus repraesentare conati sunt, in quibus et inessent illa et apparerent: quod in primis et utile erat et laudabile consilium. Quid enim nobis utilius atque ad virtutem honestatemque efficacius est, quam exempla habere, quae imitemur perfecta? Inde characterismi in Xenophontis operibus Proxeni, Cyri minoris, divina praecipue perfecti regis in ejusdem Cyropaedia effigies: deinde apud Platonem et Phaedrus ille ὁ φιλόκαλος et Theaetetus ὁ φιλομαθὴς καὶ φύσει φιλόσοφος et vero Socrates in ejus Phaedone ὁ δίκαιος. Imagines hae sunt juvenum καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν, tum virorum excellentium perfectae: quibus Plato maxime fingendis ipsum pulcrum bonumque, tum justum exprimere studuit. Et vero Cicero, Socraticos illos principes imitatus, quippe qui esse haberique Socraticus et Platonicus voluit, pariter perfecti nobis oratoris effigiem repraesentavit scribendo. Optime profecto illi: nec reprehendendus in eo Plato est, quod, ut regem perfectum Xenophon, ita perfectos ipse reipublicae gubernatores de-

descripserit: laudandum contra ejus propositum est vehementerque probandum, quum in descriptione illâ optimae nobis institutionis normam, quâ optimi in civitate custodes atque magistratus, imo veri informarentur philosophi, traderet, unde omnis aetas profecit mirabiliter. Sed non substitit hîc Plato: non *hominum* solum exempla perfecta, sed *rerum* item effinxit: quod Deo tribuit, habuisse illum, cum mundum conderet, atque ordinaret, perfectum mundi παράδειγμα animo praesens, id, quasi ipsi contigisset, quasi similiter perfectae civitatis exemplar mente intueretur perfectum, ad ejus speciem condere rempublicam sustinet. Hoc autem humani excedit ingenii facultatem. Nam homines nobis licet ad idearum speciem perfectos fingere: perfectio scilicet illa, quae ingenii animique cultu cernitur, omnibus locis et temporibus convenit; sed res, sed leges, sed civitatum formae, sed ipsae civitates non omnibus locis temporibusque eaedem, sed aliis aliae maximeque diversae conveniunt. Quae Atheniensibus erant aptae, non adhibendae Corinthiis, Lacedaemoniis, Thebanis, quae Graecorum congruebant indoli, non Romanis, non Germanicis gentibus adhibendae adaptandaeque erant. Quamobrem, ut hominis, ita reipublicae παράδειγμα perfectum vel ingenio concipere vel scribendo exprimere, majus negotium est, quam quod homo perficiat. Enteque forte in eo tentando recte quis procedat, ut, quae omnibus omnino civitatibus esse propria debent,

bent, sicuti v. c. boni justique studia, iisque adaptata puerorum institutio, ac vita civium, haec igitur indicet: et sane pervenit eatenus Plato. Sed, quod item tentavit, ut civitatem ingenio talem fingeret, qualem omnes imitari civitates deceret unice, id nec perfecit nec homini perficiendum Deus concessit. Accidit autem ita, ut poëticis fabulis multi rempublicam illam Platonis accenserent, indeque conjecturâ ductâ, totam Platonis de ideis doctrinam contemnerent prorsus. Nobis vero, si recte interpretari doctrinam illam, indeque ad usum ipsi nostrum proficere velimus, a placitis quibusdam ac conatibus philosophi ipsa ejus philosophia diligenter distinguenda est: quod, age, in fine hujus de ideis disquisitionis illustri exemplo declaremus.

Deus homini est, secundum Platonicae hujus doctrinae rationem, ipsius veritatis παράδειγμα.

Aggressus scribendo Plato est, quae hominis facultatem superarent: qua in re idem, quod post eum Aristoteles, egit; verum Aristoteles eo, philosophiae ipse suae ratione, ducebatur; Platonis autem philosophia, quippe quae non sapientia, ut illius, sed φιλοσοφία i. e. *studium sapientiae* est, quamvis sublimis, accommodata tamen captui nostro est et facultatibus humanis. Ipsa haec idearum doctrina, si recte a commentis

phi-

philosophi discernitur, tantum abest, ut vana et inania proferat, ut contra nos in nullarum non rerum, in divinarum adeo, in ipsius divinae naturae disquisitionibus ad veritatem adducat. Nam ipsius veritatis in eâ *τύποι*, ut aliquoties monuimus, ideae sunt. Iubens nos igitur illa ideas unice in agendo vivendoque intueri, referre nos eadem, factisque et moribus prodere, *veritatem* jubet. Deus in eâ fingitur ad *τύπους* illos veritatis rerum universitatem fingens: quod reputans quis est, quin *veritatis* studium in Deo cum agnoscat maxime, tum ad ipsam Dei naturam referat? Sed hoc animadvertamus potissimum. De Deo rebusque divinis non licet mortali homini, nisi per metaphoras et imagines loqui vel existimare. Quamobrem *ἰδέαι* hoc nomine, a sensibus ducto, tamquam *formae* dicuntur, et Deus ipse mundum informans similiter *ποιητὴς τοῦ κόσμου* ac *δημιουργὸς* appellatur. (1) Sed proprie, secundum ipsam Platonicae philosophiae rationem, ideae sunt *τὰ ὄντως ὄντα*; Deus autem *νοητὸς* est atque *ἐν τῷ ὄντι* ad illa *ὄντως ὄντα* cum *παράδειγμα* illud rerum, quae aliquando futurae essent, concepit *τῷ νῷ*, tum ad ejusdem similitudinem mundum *ὁρατὸν* informavit. Hunc igitur in modum cum existimare nos de ideis ac de divinâ naturâ doceat philosophia Platonis, quidni nos divinae naturae non solum attribuamus veritatem, sed ipsâ eam ve-

(1) *Timaeo*. 28. C.

veritate constare dicamus? Haec scilicet una dominatur in illis: nam veritatem quid esse aliud putemus, quam illud, quod *est*, non fit ac nascitur, non alio tempore aliud vel est vel videtur esse, sed idem est perpetuo? Id autem ipsum, quod ita nobis e sublimi hac philosophia sublimis philosophus percipiendum, certe augurandum praebuit, admirabile est, ut exprimere omni aevo mortales conati sint. Celebratissima est Aegyptiaci templi inscriptio, a Plutarcho nobis servata: Ἐγώ εἰμι πᾶν τὸ γεγονὸς καὶ ὂν καὶ ἐσόμενον· καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδείς πω θνητὸς ἀπεκάλυψεν. (1) Quid? quod nostris nos linguis τὸ ὄν, τὴν οὐσίαν, *veritatem sempiternam* Deo adscribimus, et hac constare supremum numen dicimus, essentiam supremam, *être suprême*, unoque nomine *opperwezen*, Deum, quem colimus, appellantes? Quod item de ideis, ut paullo ante monui, usurpamus, quoties αὐτὸ τὸ καλὸν Graece τῷ ὄντι καλὸν, Belgice *wezenlijk schoon* vocamus. Sic sponte ipsi nostra hac *veritatis* notione quasi repraesentare animis nostris et Deum et res intelligibiles consuevimus. Quae cum ita sint, quidni et naturae convenire philosophiam Platonicam, et Deum ex hujus principiis philosophiae *ipsius veritatis ideale nostrum* sive παράδειγμα dicendum habendumque arbitremur? Philosophi post Platonem fere, auctore ma-

(1) Plutarch. *de Iside et Osiride* 354. C.

maxime Aristotele, quo magis caussarum assequerentur scientiam, interius hanc principem, hanc divinam caussam, ejusque naturam indagare nisi sunt: peplum illud, quod in antiqua inscriptione memoratur, quamvis mortales ipsi, detectum iverunt. Unde *ontologiae* disciplina exstitit, ab Aristotele jam prodita in libris de metaphysica, (1) verbis vero illa verborumque definitionibus magis, quam rebus constans. Praestabat ignorantiam in his nostram confiteri, vel Deum simpliciter ex usu linguarum ipsam *veritatem* appellare, vel, si Platonica exprimere imagine notionem nostram naturalem vellemus, secundum ejusdem de ideis doctrinam sic pronunciare: *esse Deum mortalibus ipsius veritatis, i. e. omnium quae sunt, ipsius pulcri, boni, justi, sancti summum, quod imitentur, παράδειγμα.*

Ipsius haec ita adumbravimus philosophiae Platonicae caussa; valent autem, ni fallimur, item ad sublimia sanctae doctrinae nostrae effata sive explicanda quodammodo sive interius perspicienda. Dicitur in ea ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ divinae ὑποςάσεως χαρακτὴρ (2); ipsam se esse *veritatem* profitetur: ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή. (3) Idemque hinc discessurus, discipulis se suis dixit absentiae suae consolatorem relicturum τὸ πνεῦμα

(1) L. praecipue V. (2) Ep. ad Hebr. I. 3.

(3) Joann. XIV. 6. Deum non semel antiqui Hebraeorum prophetae *veritatem* appellarunt. Vid. Deut. XXXII. 4. et Jer. X. 10.

μα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὐδὲ γιγνώσκει αὐτό· ὑμεῖς δὲ, inquit, γινώσκετε αὐτὸ, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει καὶ ἐν ὑμῖν ἔϛαι (1). Nam ita se profecto res habet. Quo magis in integritatem suam restituerimus philosophiam Platonis, eo plenius percepturi inde religionis nostrae vim omnem et sublimitatem sumus. Nec vero mirum. Verissimae enim religioni non potest non verissima philosophia cum convenire, tum lucem affundere.

De hominis ad veritatem περιαγωγῇ. Quid proprie est apud Platonem mundus νοητὸς?

Introduxit nos Plato per disciplinarum disquisitionem, tum maxime speluncae adhibitâ imagine in mundum νοητὸν: quo nos translatos sublimis haec ejusdem de ideis et idealibus doctrina ad summa omnia et divina eduxit. Non quaerendum nobis magnopere hic est, quod in aliorum doctrinis philosophorum persequendis quaerere solemus subinde nec perspicere, cur hoc iter sublime et quo proposito instituerimus. Nam hominis in his omnibus maxime rationem habuimus: ad erudiendum perficiendumque hominem valere

Pla-

(1) Joann. XIV. 17.

Platonis doctrinam vidimus: hominis omnino humanarumque rerum provehendarum caussâ veritatem assequi cum Platone studuimus. Sed de hoc ipso quaerimus, in quo tamdiu jam versati sumus, *mundo νοητῷ*, quid proprie apud Platonem sit. Nam in eundem nos mundum et Aristoteles duxit et quotquot philosophi rem a specie, verum a falso distinguere nos docuerunt: quotquot item recentiore aevo de *substantiis*, de *monadibus*, de *essentiis*, quotquot tandem de ipsis νοουμένοις et φαινομένοις egerunt; nec tamen horum omnium philosophia, quamvis videatur Platonicae similis, convenit cum illa, imo longe a Platonico philosophandi proposito recedit. Quamobrem, nisi quis, missis plane placitis his recentioris philosophiae, integro animo de Platone judicare studuerit, quid apud eum mundus νοητὸς sit, intelligere non poterit. Quo vero id rectius perspexerimus, eo plenius cum alia multa assequemur, tum etiam quid illud sit, quod in omni hac disputatione identidem et saepius nos monuit philosophus, *converti* nos mente animoque totos ad veritatem debere. Opus igitur denuo nobis discernendi diligentiâ erit, fructumque ex hac nova disquisitione, si quid video, hunc sumus capturi, ut, prouti hactenus admirati *sublimitatem* Platonicae philosophiae sumus, ita nunc ejusdem *simplicitatem*, sine qua vera sublimitas nulla est, agnoscamus et amemus.

Dis-

Discernenda accurate sunt a recentiorum substantiis, monadibus, essentiis, νοουμένοις, τὰ νοητὰ Platonis.

Dici omnino Platonicâ voce νοητὰ possunt quae a recentioribus philosophis variis, quae memoravimus, nominibus vocantur. Nam non nisi ipsâ mente, αὐτῷ τῷ νῷ, intelligi *substantiae*, *monades*, similia possunt. Videantur adeo philosophi illi, prorsus Platonis instar, mundum νοητὸν spectabili mundo opposuisse, ut non miraremur magnopere, si quis eorum placitis Platonici specus imaginem adhiberet. Rerum scilicet substantiam ab eâ, quae nobis apparet, specie discreverunt; ut autem haec nobis species apparet, ita substantiam sive essentiam contenderunt soli Deo patere. Unde efficiamus facile, latere in his plane Platonicum illud, quod fertur, umbras nos rerum cernere, res ipsas nec cernere nec cogitare. Leibnitzius adeo de his substantiis vocabulum Graecum, non quidem Platonicum, sed Pythagoreum tamen, neque iccirco a Platonis philosophiâ alienum usurpavit, quum *monades* eas appellaret. Sed multo propius etiam ad antiquam illam rationem Kantius et Hemsterhusius accesserunt. Kantius res sensibus percipiendas diligentissime, ut animadvertimus (1), a rebus νοηταῖς distinguens, plane Platoni-

(1) V. supra. p. 39.

nicâ ratione illas τὰ φαινόμενα, has τὰ νοούμενα vocavit, idemque, si non speluncam Platonis ad haec distinguenda, ejusmodi certe imaginem usurpavit, quae videri a Platonis philosophiâ non aliena possit. Mundum adspectabilem insulae esse similem dixit, vasto oceano circumdatae: licere homini in hac insulâ, sensuum inprimisque purae rationis ope, singula quae adsunt, cognoscere: quae vero extra eam sunt, nec sensibus posse nec purâ sive theoreticâ, sed unâ practicâ ratione, quae ad τὰ νοούμενα conversa est, percipi: quodsi quis ea sensibus velit assequi, quod plerique studuerunt metaphysici, huic verendum magnopere esse, ne, pariter atque illi, in isto metaphysicae oceano naufragium patiatur. Sed ipsa philosophi verba apponamus. In prooemio disquisitionis de *phaenomenorum*, quae vocat et *noumenorum* discrimine sic pronunciat. *Wir haben jezt das Land des reinen Verstandes nicht allein durchreiset, und jeden Theil davon sorgfältig in Augenschein genommen, sondern es auch durchmessen, und jedem dinge auf demselben seine Stelle bestimmt. Dieses Land aber ist eine Insel, und durch die Natur selbst in unveränderliche Grenzen eingeschlossen. Es ist das Land der Wahrheid (ein reizender Name), umgeben vom einem weiten und stürmischen Oceane, dem eigentlichen Sitze des Scheins, wo manche Nebelbank, und manches bald wegschmelzende Eis neue Länder lügt, und indem es den auf Entdeckungen herum-*

um-

umschwärmenden Seefahrer unaufhörlich mit leeren Hoffnungen täuscht, ihn in Abentheuer verflechtet, von denen er niemals ablassen, und sie doch auch niemals zu Ende bringen kann. (1) Dicamus, expressum plane a Kantio Platonem esse, qui similiter nos opinari et errare dixit, si quidem sensibus percipere, quae iis percipi non possunt, velimus. Idem dicendum de Hemsterhusio videatur. De materia is statuit nos pauca novisse, nec nisi partem illam, quae sensibus nostris convenit: caeterum praeter materiam sive physicum hunc mundum alium esse, *moralem* videlicet, prorsusque a materie diversum alienumque, quem ita nobis percipere *organo morali* licere, ut sensibus externis mundum physicum percipimus. Rem ille monumenti sive lapidis comparatione illustrabat, cujus in quatuor lateribus diversarum linguarum inscriptiones exstarent. In eodem monumento, ait, alii aliud longeque diversum, pro linguarum quas tenent diversitate, animadvertent. Eadem universi ratio est: infinitas numero et varietate partes ipsius essentia habet, quarum alias aliae naturae pro facultatum diversitate animadvertere et cognoscere possunt. Nobis, qui his quinque sensibus externis et interno praeterea sive morali sensu praediti sumus, partes ejus his sensibus facultatibusque nostris patentes exquirere et cognoscere licet,

(1) Kant *Critik der r. V.* p. 294. Ed. Rigae 1787.

cet, caeteras omnes non licet. Verum et hujus philosophi ipsa adscribamus verba. *Supposons*, sic Euthyphron apud eum in pulcerrimo dialogo de philosophiâ, *supposons un bloc de marbre, sur lequel il y auroit quatre inscriptions différentes, en grec, en arabe, en latin, en françois. Moi, qui ne sais que ma langue, je vous dirai le fait que ce monument me révèle. Mais écoutez le Grec; il vous dira: cette pièce me dit bien des choses sur le siége de Troie. L'Arabe dira: ce marbre donne de grandes lumières sur l'histoire de la chevalerie de Saladin. Le Romain: je ne savois pas que Sestius étoit l'affranchi de Pompée. Vous voyez que ces gens ne sauroient juger que sur ce qui est tourné de leur côté, sur ce qui est comprehensible pour eux: et il en est de même des essences.* (1)

Ad hominem refertur unice, non ad res, philosophia Platonis.

Non parum his placitis cum philosophiâ Platonis similitudinis intercedere, lectores vident. Nobis, quo hanc accuratius et secernamus ab illis et ipsam definiamus, hoc notandum, *res* in primis et *rerum* naturam respexisse philosophos illos, cum Platonis doctrina ad ipsum hominem referatur unice. Uti speluncae apud eum imago, ita ejus philo-

(1) Hemst. *Oeuvres philos.* Vol. I. 281 et 282. Ed. Paris. 1792.

losophia παιδεύσεως maxime et ἀπαιδευσίας declarandae caussâ prodita est. Sunt in pulcerrimâ illâ comparatione multa, quibus declarare *substantias* illas, *monades*, *essentias* liceat. Fingere et illi potuissent philosophi, nos in cavernâ habitare, in quâ umbras rerum, non res, spectemus, quippe sensibus non ad ipsas rerum substantias, ad interiorem earum naturam, quod uni Deo licet, penetrantes. Veruntamen ad hominis παίδευσιν non continuo, non proprie hae doctrinae pertinent. Magis huc valent quae ab aliis de *ratione practicâ*, de *morali organo* et *mundo morali* prodita sunt: hi nos e specu in alium mundum, atque ille est, quem sensibus percipimus, transferunt, et propius, ut vidimus, ad Platonicam philosophiam accedunt. Verum, quemadmodum homo a mundi spectabilis umbris totus converti ad τὰ νοητὰ debeat, ut puram intaminatamque veritatem mente videat, id nemo philosophorum, quos nos cognovimus, tam studiose, tam apte, tam plene, quam hac imagine Plato, demonstravit. Sed illud animadvertamus praesertim. Haec ipsa, quae Plato νοητὰ appellat, extra mundum adspectabilem, extra materiem, quam fere vocare philosophi solent, adsunt. Censet in illis, ut vidimus, τὸ ἴσον, τὸ μέγεθος, *notiones* omnino, quae ad cogitandum et judicandum necessariae nobis sunt, tum *ideas* proprie sic dictas, ut τὸ καλὸν, τὸ ἀγαθὸν, τὸ δίκαιον. Esse haec autem ab eo extra mundum adspectabilem ficta, e Phaedro, e Timaeo aliis

aliisque ejus dialogis didicimus. In Timaeo prorsus ideas, ut animadvertimus modo, a *materia* distinguit. Nam Deus illic ad ideam boni materiem format. Referuntur igitur apud eum τὰ νοητὰ ad mentem unice, certe non, ut Kantii νοούμενα aliorumque substantiae et monades, ad materiem item, cui haec subesse dicuntur. Sic autem Plato ad mentem proprie τὰ νοητὰ referens, παίδευσιν esse dixit *hominis ad τὰ νοητὰ, τὰ ὄντα, ad veritatem conversionem*, deque homine erudiendo effatum protulit, quo nullum facile ad usum vitae accommodatius efficaciusque est, hujusmodi illud: minus esse hominis ignorantiam tenuitati facultatum, quibus praeditus est, aut rerum, quas cognoscere studet, conditioni tribuendum, quam perversae rationi, quâ utitur facultatibus suis: sive, ut rectius illud, ut Platonice enunciemus, *iccirco nos opinari fere, non vero scire, quia non illuc, quo oportet, mentis oculum conversum habemus.*

Nihil nos detrahimus excellentium, quos diximus, philosophorum laudibus. Fatemur ingenue, mirifice nobis placuisse fere cum Kantii illam insulam, quacum purae rationis fines comparavit, tum magis etiam monumentum cum inscriptionibus Hemsterhusianum, quo is praesentem nostram cognoscendi facultatem determinavit. Quodsi utilitas agitur, quae ad vitae usum, ad rite excolendum hominem e philosophiâ capienda est, majorem equidem uberioremque e philosophiâ Platonis, quam ex his illorum philosophorum placitis, percipi dixerim. Nam

uti-

utile omnino negotium est, quid cognoscere possimus, quid non possimus, describere accurate, quo magis ab affirmandi statuendique temeritate, quae fere est philosophorum propria, abstineamus, sed demonstrare, quid caussae sit, ut quae possunt cognoscere mortales, non exquirant, tum etiam, quemadmodum ea facillima ratione cum exquirere iisdem liceat tum invenire, id, inquam, demonstrare viamque quâ eo perveniatur ostendere, majoris etiam esse et summae utilitatis videtur. Utrumque autem illud praestitit nobis Plato. Non res ille, quum de mundo νοητῷ ageret, ut alii, respexit. Non finxit in speluncâ homines, qui caliginis caussâ vix quidquam conspicerent: quod in aliorum quadrat philosophorum placita, qui rerum conditioni obscurae et reconditae, non hominis torpori, ignorantiam tribuunt humanam. In fabula Platonis ignis adest continuo, adest luce tque sol: finguntur vero captivi nec ad ignem nec ad solem oculis conversi, quippe captivi et vinculis cohibiti, quo minus ab umbris se ad ignem convertant escendantque e carceris tenebris ad ipsum solem adspiciendum. Plane id convenit philosophiae Platonicae. Opinamur de Platonis sententiâ et erramus, non quia fato nobis destinatae tenebrae sunt, vel propterea, quod ipsi videre non possumus; sed hac de caussa maxime, quoniam oculos habemus non ad lucem, quae adest, i. e. mundum versus νοητὸν, ad ideas, sed ad tenebras incertasque umbras conversos, umbrasque istas

et

et tenebras luci anteponimus. — Id supra nos docuit Plato (1), nunc demum, ni fallor, intelligimus. Nam disertis id verbis in ipsâ oculorum et mentis comparatione significavit: quod lubenter, hîc, credo, iterum legemus. 'Οφθαλμοὶ, inquit illic Socrates, οἶσθ' ὅτι ὅτ' ἂν μηκέτι ἐπ' ἐκεῖνα τὶς αὐτοὺς τρέπῃ, ὧν ἂν τὰς χρόας τὸ ἡμερινὸν φῶς ἐπέχῃ, ἀλλ' ὧν νυκτερινὰ φέγγη, ἀμβλυώττουσί τε καὶ ἐγγὺς φαίνονται τυφλῶν, ὥςπερ οὐκ ἐνούσης καθαρᾶς ὄψεως; — Καὶ μάλα. — Ὅταν δέ γ', οἶμαι, ὧν ὁ ἥλιος καταλάμπει, σαφῶς ὁρῶσι, καὶ τοῖς αὐτοῖς τούτοις ὄμμασιν ἐνοῦσα φαίνεται. — Τί μήν; — Οὕτω τοίνυν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὧδε νόει· ὅταν μὲν οὗ καταλάμπει ἀλήθειά τε καὶ τὸ ὂν, εἰς τοῦτο ἀπερείσηται, ἐνόησέ τε καὶ ἔγνω αὐτὸ, καὶ νοῦν ἔχειν φαίνεται· ὅταν δὲ εἰς τὸ τῷ σκότῳ κεκραμένον, τὸ γιγνόμενόν τε καὶ ἀπολλύμενον, δοξάζει τε καὶ ἀμβλυώττει, ἄνω καὶ κάτω τὰς δόξας μεταβάλλον· καὶ ἔοικεν αὖ νοῦν οὐκ ἔχοντι. *Oculi, ut novisti, ubi quis eos non ad ea converterit, quorum colores diurna lux illustrat, sed ad illa, quibus affusa nocti similis lux est, coecutiunt ac coeci fere esse videntur, acsi visus ipsis purus non inesset. — Sic accidit. — Quodsi, credo, ad ea sunt conversi, quibus sol lumen affundit, clare cernunt, iisdemque illis inesse videtur visus. — Quidni? — Sic item de mente cogita: ubi ad illud, quod veritas et* τὸ ὂν *illustrat, intenta fuerit, intelligit cog-*

(1) V. p. 45 et 46.

cognoscitque id et sapere videtur; sin vero ad ea spectat, quae tenebris mixta sunt, quae fiunt atque intereunt, opinatur ac coecutit, nunc huc, nunc illuc opiniones versans, similisque rursus insipienti est. (1)

Itaque, ut in cavernae descriptione, sic in ipsâ philosophiâ Platonis mira simplicitas rationis est, qua homo ad veritatem cognoscendam accedit. Non tenebris istis loci subterranei lumen adhibetur, quo diffundantur; sed ipsi captivi, vinculis solutis, ad ignem illum, qui adest, convertuntur simpliciter. Eadem manet antri, quae fuit antea, conditio; sed illi egrediuntur ex illo et ipsi solem, qui lucet, adspiciunt. Pari simplicitate Plato de homine nostrisque ad veritatem progressibus philosophatur. Misera est profecto, ait, praesens animi humani conditio: sensibus fere fidem habemus, atque ita pro veritate simulacra et simulacrorum adeo umbras conspicimus: unde infiniti errores nostri et ignorantia summa. Sed malorum ipsi suorum mortales auctores sunt. Licet nobis veritatem in hac ipsâ conditione nostrâ, qualicunque tandem illâ, conspicere, modo sensuum ac praejudicatarum opinionum vinculis solvi nos et converti ab umbris ad simulacra et ipsas res siverimus. Mundi adspectabilis, ut cavernae, talis manet, qualis est, ratio; sed nobis opera danda est, ut disciplinarum ope illarum, quae

(1) *De Rep.* VI. 508. C. D.

quae a sensibus nos revocant, ac trahunt nos ad τὰ ὄντα, harum igitur nos ope e spectabili mundo in alterum illum, τὸν νοητὸν, in quo lucent ideae, escendamus. — Haec item nos docuit in superioribus Plato, quum optimam nobis traderet philosophi institutionem. Nunc, quo dilucidius nobis Platonicae doctrinae vis pateat, iterum commemorare praeclaras ejus sententias juvat.

Quae vis proprie est Platonici placiti de hominis ad veritatem περιαγωγῇ?

Non puerile negotium est, ait Plato, non ὀςράκου ἂν εἴη περιςροφὴ animi illa circumversio; verum ipsius est mentis a die qui noctem refert ad verum diem ἐπάνοδος: eandemque illam ἐπάνοδον veram appellare philosophiam licet. (1) Sed locum in primis apud Platonem attendamus, quo et divinam hanc sententiam explicuit plane et summum nobis tradidit philosophiae officium. Ut recte, ait, philosophos instituamus, qui civitati aliquando nostrae praefuturi sunt, τὴν παιδείαν existimemus non talem esse, qualem vulgo putant. Φασὶ δέ που, οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιςήμης, σφεῖς ἐντιθέναι, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες. Ὁ δέ γε νῦν λόγος σημαίνει, ταύτην τὴν ἐνοῦσαν ἑκάςου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον ᾧ καταμανθάνει ἕκα-

(1) Rep. VII. 521. C. Cf. Vol. I. p. 56.

ἕκαςος, οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατὸν ἦν ἄλλως ἢ ξὺν ὅλῳ τῷ σώματι ςρέφειν πρὸς τὸ φανὸν ἐκ τοῦ σκοτώδους, οὕτω ξὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιακτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὂν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη· τοῦτο δ' εἶναι φαμὲν τἀγαθόν. *Dicunt fere, cum non sit in animo scientia, se imposituros, acsi coecis oculis visum imponerent. Praesens autem haec nostra disputatio ostendit, vim hancce, quae cujusque in animo inest et organum, quo discit quisque, perinde ac si oculum quis non posset aliter, quam una cum toto corpore ab obscuro loco ad lucidum convertere, sic illa ab iis quae fiunt et pereunt una cum toto animo circumvertenda esse, donec ad illud quod e s t, eorumque quae s u n t, lucidissimum, aciem intendere sustinuerit: id autem esse ipsum b o n u m diximus.* Hinc unice ars intelligitur institutionis verae. Τούτου τοίνυν αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾷςά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταςραφήσεται· οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὁρᾶν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτὸ, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ, οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι. *Hujus igitur ipsius organi circumvertendi ars institutio justa sit, quemadmodum et facillime et efficacissime convertatur: non, ut ingeratur ei videndi facultas, sed, cum habeat hancce, non recte vero conversum sit, nec quo decet spectet, ut convertatur apte, efficiatur.* Est scilicet in homine divinum quid, quod confundi cum caeteris ejus virtutibus non debet: id autem eo conver-

versum, quo non oportet, ad pessima eum rapit. Nam sic se omnino res habet: non mentis facultatibus constat praestantia hominis, sed ipsius mentis ad optima quaeque conversione. *Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος· — τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον, ὕϛερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσί τε καὶ ἀσκήσεσιν· — ἡ δὲ τοῦ Φρονῆσαι πάντος μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὖσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρήσιμόν τε καὶ ὠφέλιμον, καὶ ἄχρηϛον αὖ καὶ βλαβερὸν γίνεται· ἢ οὔπω ἐννενόηκας, τῶν λεγομένων πονηρῶν μὲν, σοφῶν δὲ, ὡς δριμὺ μὲν βλέπει τὸ ψυχάριον, καὶ ὀξέως διορᾷ πάντα ἐφ' ἃ τέτραπται, ὡς οὐ φαύλην ἔχον τὴν ὄψιν, κακίᾳ δ' ἐναγκασμένον ὑπηρετεῖν; ὥϛε ὅσῳ ἂν ὀξύτερον βλέπῃ, τοσούτῳ πλείω κακὰ ἐργαζομενον· caeterae enim animi quae dicuntur virtutes, similes quodammodo esse corporis virtutibus videntur: nam cum non insint ei reapse primum, postea consuetudine et exercitationibus adsciscuntur; cogitandi vero virtus divinioris cujusdam, ut videtur, naturae est, quae vim suam amittit numquam, conversione vero utilis et salutaris ac noxia fit. Nondumne animadvertisti, malorum hominum, sed sollertium quam acute cernat animula, quamque celeriter omnia, ad quae est conversa, perspiciat, quippe visum non malum habens, sed pravitati servire coacta, ut quo acutius cernit, eo plus mali perficiat?* Sursum igitur mens hominis a tenerâ inde aetate erigenda con-

 ver-

vertendaque ad veritatem est. Τοῦτο μέντοι τὸ τῆς τοιαύτης φύσεως, εἰ ἐκ παιδὸς εὐθὺς κοπτόμενον, περιεκόπη τὰ τῆς γενέσεως ξυγγενῆ, ὥςπερ μολυβδίδας, αἳ δὴ ἐδωδαῖς τε καὶ τῶν τοιούτων ἡδοναῖς τε καὶ λιχνείαις προσφυεῖς γιγνόμεναι, περὶ τὰ κάτω ςρέφουσι τὴν τῆς ψυχῆς ὄψιν· ὧν εἰ ἀπαλλαγὲν περιεςρέφετο εἰς τἀληθῆ, καὶ ἐκεῖνα αὖ τὸ αὐτὸ τοῦτο τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων ὀξύτατα ἑώρα, ὥςπερ καὶ ἐφ' ἃ νῦν τέτραπται. *Hujuscemodi natura, sollers quidem illa, sed ad prava conversa, si a tenera continuo aetate sic fuisset culta, ut amputatae in ea essent naturae affines cupiditates, quae commestionibus similibusque voluptatibus ac libidinibus ipsi adhaeserunt et tamquam plumbea pondera deorsum eam premunt, ejusque aciem ad inferiora vertunt: his igitur liberata si ad vera converteretur, illa rursus eadem acutissime perspiceret, sicuti nunc perspicit, ad quae nunc est conversa.* Sic autem eruditi civitatis nostrae gubernatores, sic ad veritatem, ad ipsum *bonum* conversi, administrabunt eam recte. Quamobrem ἡμέτερον δὴ ἔργον τῶν οἰκιςῶν, τάς τε βελτίςας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ὃ ἐν τῷ ἔμπροσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιςον, ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν. *Nostrum igitur, qui condidimus civitatem, officium erit, ut optimas quasque naturas et pervenire cogamus ad eam, quam esse maximam diximus, disciplinam et bonum cernere et illum in modum ad superiora escendere.*

Quid spectaverit maxime Plato quum *converti*

nos

nos ad veritatem oportere statueret, hinc, credo, intelligere coepimus; sed quaerendo discernendoque pergamus, totamque hanc philosophi doctrinam e Socraticae philosophiae principiis illustremus.

Socraticam refert rationem tota haec Platonis cum de mundo νοητῷ deque ideis, tum de hominis ad veritatem περιαγωγῇ doctrina.

Confunditur fere cum Aristotelis metaphysico, qui inepte sic vocatur, mundo mundus Platonis νοητός. Quo fit, ut Plato dicatur subinde cognitionis humanae fines migrasse. Fecit id, ut vidimus, Aristoteles. Ὑπὲρ τὰ φυσικὰ se erigens caussas exquisivit rerum omnium, ut hinc res divinas omnes et humanas explicaret. Quod Humio primum, tum Kantio, uti novimus, itemque Hemsterhusio opportunitatem dedit, ut cognitionis humanae fines ponerent. Plato, fateor, non posuit illos; veruntamen migrasse eosdem nullo jure dicitur. Duxerit is Aristotelem, quod animadvertimus, ad metaphysicam tradendam; sed νοητὸς ejus mundus a metaphysico illo Aristotelis longe diversus est. Non enim escensio hominis ex antro eo valet apud Platonem, ut e superioribus regionibus caussas rerum omnium peteret, sed eo simpliciter, ut, quae quis illic vidit, hic ad res nostras recte componendas adhiberet. Vidit autem il-

illic *τὰ νοητὰ*, quae nisi percepisset animo intuitusque fuisset, nec recte cogitare de rebus nostris aut judicare, nec vero perficere quod vere sit pulcrum et bonum possit. Alte evolarunt metaphysici fere, ut in sublime elati mitterent plane mundum adspectabilem; sed apud Platonem redeunt in antrum qui escenderant, et, licet huc reversi displiceant hominibus, qui etiamnunc pulcri bonique falsis speciebus tenentur unice, consulere tamen eorum rebus, vindicare eorum libertatem, evehere eos et convertere ad veritatem non cessant. *Ἀναγκὴ ἐκ τῶν προειρημένων*, ait, *μήτε τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἱκανῶς ἄν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι· μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους· τοὺς μὲν, ὅτι σκόπον ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἕνα, οὗ ϛοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν, ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ· τοὺς δὲ, ὅτι ἑκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπῳκίσθαι. E dictis necessario consequitur, nec rudes homines veritatisque ignaros civitatem administrare recte posse, nec vero eos, qui perpetuo doctrinae studiis operam navare pergunt: illos, quia non unum habent in vita, quo omnia privatim publiceque referant, propositum, hos, quia sponte ipsi suâ nihil sunt peracturi, existimantes, vivos jam sese in beatorum insulis degere.* (1) Ergo, ut escenderint ex antro et singula viderint, non cedendum

(1) *De Rep.* VII. 519. B. C.

dum nostris philosophis est, quod nunc iis cedi solet, τὸ αὐτοῦ καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλειν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς δεσμώτας, μήδε μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι, εἴτε σπουδαιότεραι· *ut illic maneant nec descendere denuo ad illos captivos velint nec laborum istorum honorumque, sive viliores sint sive honoratiores, participes esse.* (1) Socraticus nempe philosophus Plato fuit, quod identidem in his disquisitionibus et saepenumero animadvertimus, et quamvis ipse subinde altius tendere, quam Socratica ratio ferret, videretur, tamen, si philosophiam viri, si id quod constanter et perpetuo secutus est, si ipsam hanc mundi νοητοῦ apud eum descriptionem spectamus, non magnopere nobis discessisse a magistri sententiâ ac proposito videbitur. Refert plane haec descriptio philosophiam Socraticam. Nam abest tantum, ut quae prodidit in illâ auctor de mundo νοητῷ, metaphysicorum somniis adscribenda sint, ut ad tuendam veritatem optimamque institutionem commendandam unice pertineant; Socrates autem quid egit per totam vitam magis constantiusque, quam ut utramque proveheret? Vel fallor equidem, vel in ipsâ hac descriptione Plato Socratis sui meminit, ubi de philosophis narrat, qui in antrum reversi ac solvere captivos et educere inde conati, sic displicent captivis, ut hi illos, ὅπως ἐν ταῖς χερσὶ δύναιν-

(1) Eodem 519. D.

ύναιντο λαβεῖν, *si manibus possent comprehendere*, (1) occiderent. Simplicissimum omnino negotium mundus νοητὸς est, si a metaphysico illo Aristotelis distinguitur diligenter. Ipse Socrates, quod Plato hoc loco significasse videtur, in eum educere cives suos studuerat, quum quaereret semper, quid pulcrum, quid justum, quid bonum esset. E mundo adspectabili haec discere non poterant, quippe qui ipsum pulcrum, ipsum justum bonumque non sensibus percipiendum praebet: quaerendo igitur educere eos illuc cônabatur, ubi non corporis, sed mentis oculo veritatem assequerentur. Imaginibus haec Plato fingendoque mundo νοητῷ, τόπῳ ὑπερουρανίῳ, veritatis prato, hoc ipso specu declarare studuit; sed res ipsa simplicissima naturaeque convenientissima est. Usurpare autem ille imagines istas debuit, quia non tantum ipse illuc, ut Socrates, evehere discipulos suos conabatur, sed idem, quâ quis ratione et ipse ad veritatem per philosophiam perveniret et alios educeret, describendum susceperat.

Quid maxime effecisse difficilem doctrinae hujus Platonicae interpretationem videtur?

Sed ut difficilis quodammodo haec res, quamvis simplex et naturae consentanea, recentioris aetatis

(1) *De Rep.* VII. 517. A.

tis hominibus esset, metaphysicâ non tantum Aristotelis, sed multo magis etiam placitis effectum philosophorum est, quibus illustrari Plato videbatur, quum essent reapse ab ejus philosophiâ aliena; accessit autem sacrae doctrinae nostrae auctoritas. In morum disciplinâ tractandâ *mundum moralem* memorarunt fere recentiores. Distinguere hunc a *physico mundo* non minore diligentiâ Hemsterhusius studuit, quam Plato ab ὁρατῷ mundo τὸν νοητὸν distinxerat: similiterque is in homine organum exploravit, quo res morales, ut oculo physicas, percipit. (1) Et vero pariter nos jussit, si quid justum sit, quid bonum, quid pulcrum, vellemus explorare, relicto spectabili mundo, in moralem illum escendere. (2) Conjecturam hinc capere in promtu erat, quemadmodum et τόπον illum apud Platonem νοητὸν et vero ὄργανον τῆς ψυχῆς, quod memorat, interpretari nos oporteret. Et fateor, juvenem me cum aliorum philosophorum, tum Hemsterhusii in his placitis exponendis sublimitate abreptum, ad eorum sententiam Platonicam doctrinam accommodatum ivisse. Postea, ut e scriptis unice Platonis ipsius placita explicare conatus sum, erroris me mei poenituit: distinguere a recentioribus his philosophis antiquum illum didici, visusque mihi sum perspicere, recte Platonem ad veritatem verique studium retulisse omnia. Nam sensus moralis nisi idem vi-

(1) Hemsterh. *Oeuvres phil.* Vol. I. 177. (2) Id. Vol. II. 80.

veri sensus sit, fallere nos non minus, quam visus, auditus, caeteri sensus potest, et magis adeo de rebus bonis et malis, justis et injustis discesserunt omni aevo a se invicem hominum sententiae, quam de physicis, quae dicuntur, rebus: mundus autem moralis, nisi *veritas* in eo dominatur, reapse, qualis sit, intelligi nullo modo potest. Simplicius igitur Plato rectiusque, ut videtur, *veri* unice laudavit *sensum*, ὄργανον illud scilicet τῆς ψυχῆς, μυριῶν ὀμμάτων κρεῖττον, ᾧ γε μόνῳ ἀλήθεια ὁρᾶται: mundumque νοητὸν huic fecit sive sensui sive ὀργανῷ sive ψυχῆς ὄμματι respondentem. *Verum* scilicet illud est, quod unum spectare hominem omni in caussâ oportet, nec ulla dici recte morum disciplina potest, nisi quae eadem ipsius sit *veritatis* disciplina. Quod autem memoravi *sacrae* doctrinae nostrae auctoritatem, factum in primis ejus *sublimitate* est, ut animi apud Platonem in mundum νοητὸν escensio vulgo acciperetur perperam. Nam regnum veritatis, quod Plato spectat, in quo βασιλεύει ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα, (1) in eâ vocari *coeleste regnum* solet, quippe *coelum* licet non unice, praecipue tamen spectans: cui dicendi rationi vulgo homines a teneris assueti, facile hanc ipsam in Platonis philosophiam transtulerunt, ut ὁρατῷ mundo *terrestrem* hanc vitam nostram, νοητῷ vero *coelestem* intelligerent. Perperam profecto illi. Nam Plato licet futuram ani-

(1) *De Rep.* VI. 509. D. Cf. VII. 516. B. et 517. B. C.

animi conditionem negligeret minime, praecipue tamen, quemadmodum *in his terris* erudiremur recte ac per disciplinas ad veri scientiam perveniremus quaesivit: *παιδείας* unice, ut ipse ait, atque *ἀπαιδευσίας* gratiâ totam hanc de mundo *νοητῷ* disquisitionem instituit. (1) Non confundenda igitur erant, quae naturâ sunt distincta. Praestabat a divinis humana discernere, atque ad assequendam divinae illius doctrinae sublimitatem, humanam hanc adhibere. Nam pariter illa ipsis his verbis continet *hominis ad lucem et veritatem conversionem.* (2) In illâ pariter atque apud Platonem non rebus, sed ipsis hominibus hominum ignorantia tribuitur: *ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος, ἢ τὸ φῶς.* (3) Quod in Hemsterhusii ac plerorumque philosophorum morali disciplinâ desideramus, veritatis dico studium, id tam religio nobis nostra, quam Platonis philosophia, praestat, quippe quae et spirat veritatem pariter et hominem non ad virtutem, ut fere philosophorum doctrinae, nec ad vitae sanctitatem, ut caeterae fere religiones, sed ad *veritatem* ducit: ὁ δὲ

ποιῶν

(1) Eod. l. (2) Luc. *Act. Ap.* XXVI. 18. Frequenter imprimis homines ad *Deum* *ἐπιστρέφεσθαι* dicuntur, ut *Ep. ad Cor.* II. c. 3. §. 16. *Ep. Petri* I. c. 2. §. 25. *Ep. ad Thess.* I. c. I. §. 9. Cave autem, ne loca huc referas, quae *μετάνοιας*, non *ἐπιστροφῆς* notionem habent, uti Marc. *Euang.* I. 4. et infinita alia: quamquam vertendo fere interpretes has notiones confuderunt. (3) *Joann. Euang.* III. 19.

ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, ἔρχεται πρὸς τὸ Φῶς. (1) Pariter adeo eadem non lumen admovendum tenebris, unde nil quicquam percipere utilitatis coeci mortales possent, sed ipsos horum oculos aperiendos esse ac convertendos ad lucem praecipit: *ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς* gentium, *τοῦ ἐπιςρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς Φῶς.* (2) Quid? quod *πνεῦμα* in eâdem doctrinâ illâ *τῆς ἀληθείας*, pariter atque ipsa veritas apud Platonem, capi a vulgo propterea non posse dicitur, quia non *conspicit* illud, esse vero illud *in homine? ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸ, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει καὶ ἐν ὑμῖν ἔςαι.* (3) Quae singula omnibus nota, sed a paucis explorata satis, eo profecto facilius percipiemus, eoque magis quam sint sublimia, quam unice vera ac naturae humanae congruentia, assequemur, quo omnem hanc Platonis de *veri amore*, de *disciplinis*, de *mundo intelligibili*. de *ideis* et *idealibus*, de *hac* item potissimum *hominis ad veritatem conversione* doctrinam perspexerimus interius.

De veri apud Platonem sive τοῦ ὄντος scientiâ.

Sic autem secretis a philosophiâ Platonis simillimis quibusque cum philosophorum placitis, tum effa-

(1) Id. eod. §. 21. (2) Luc. *Act. Apost.* XXVI. 18.
(3) Joann. *Euang.* XV. 17. Cf. supra p. 116.

tis etiam divinis, quis ejus *finis* sit maxime, patere nobis quodammodo incipit: videorque mihi cernere, *hominis* eam proprie esse *ad veritatis scientiam institutionem*. Nam ad *hominem* refertur tota, ut haec omnis nos docuit disquisitio nostra: in explorando autem homine nil magis spectat, quam, ut erudiat nos, ut perficiat, in ipsum nos ducat veritatis regnum. Quaerendum igitur nunc nobis porro de hac ipsâ veritatis, τοῦ ὄντος, αὐτοῦ τοῦ ὄντος, *scientia*, quid tandem sit, videtur, ut de fine Platonicae philosophiae constet nobis aliquando. Quodsi talem hunc compererimus, qualem nunc esse auguramur, videbimus profecto, hoc proposito praeclaro philosophiam illam cum distingui maxime ab illorum doctrinis quibus caussarum scientia unicus finis est, tum proxime ad divina praecepta accedere.

Sed huc progredientibus tandem, in mentem nobis sophistarum istorum et oratorum venit, qui in ipso itineris nostri ingressu (1) inania nos agere, si veritatem et scientiam quaereremus, clamabant, veritatem esse nullam contendentes, unam in rebus humanis *opinionem* dominari. In quibus erant qui de hac ipsâ re, de *opinione*, satis acute, partim etiam vere, dicerent: in primis Protagoras, qui illud crepabat, *omnium rerum hominem esse mensuram*. Nos tum quidem illos non morati sumus. Flagrantès ipsi veri amore, hoc summum

(1) Vol. II. P. II. p. 76. Cf. p 161.

mum philosophiae principium in ipso homine explorare gestiebamus. Nunc vero, postquam et hoc philosophiae principium et disciplinas, quibus haec nos ad veri scientiam ducit, et exploravimus et declaravimus, cumque jam simus de ipso philosophiae fine acturi, nunc, inquam, non tantum non rejiciendi illi nobis sunt, sed in consilium adeo adhibendi videntur. Nam quamvis apud nos de insito illo nobis veri amore deque disciplinarum vi et efficacitate ad alendum huncce, hominemque in mundum *νοητὸν*, in regnum veritatis evehendum constet, si nec scientia ulla est nec veritas cum scientiâ conjuncta, irrita nobis erunt, quae tam studiose, tam longo itinere persecuti sumus. Assequemur enim pro scientiâ, quam jam jam nobis attigisse videbamur, opinionem scilicet, veram forte illam, ut perhibent illi, certe probabilem et veri simillimam, sed *opinionem* tamen, quae item esse falsa potest. Redeamus igitur in hoc exitu disquisitionis nostrae ad sophistarum illorum similiumque philosophorum doctrinas. Si probabiliter non tantum, sed vere de opinione dixisse videbuntur, assentiemur iis: nam quod videtur verissimum tum quidem, si scientia nulla sit, unice amplectendum erit; sin vero sententiam nobis suam non persuaserint, id lucrabimur, ut scientiam ab opinione, quod nobis nunc potissimum agendum esse duximus, recte didicerimus distinguere: tum vero nobismet ipsis persuaserimus plene, unum esse philosophiae, eundemque

que certum et immutabilem finem, veri sive τοῦ ὄντος scientiam.

Comparantur cum universâ hac Platonis doctrinâ sophistarum priscorumque philosophorum de opinione placita.

Ut orsi hanc totam de philosophiâ veri disquisitionem a *Theaeteto* Platonis sumus, ita ad postremum jam argumenti locum accedentibus idem nobis dialogus prae caeteris attendendus erit. Socratis enim in eo cum Theaeteto adolescente et Theodoro sermones ἐπιστήμην, ipsam de qua nunc agimus *scientiam*, materiam habent. Sed tum consideravimus puerum hunc praesertim, τὸν εὐμαθῆ, τὸν φιλομαθῆ, τὸν φύσει φιλόσοφον, quo magis in veri explorando amore insitam illam homini philosophiam hoc exemplo declararemus. Nunc ipsum nobis dialogi argumentum considerandum proprie erit. Nam pertinet quidem maxime disputatio illa ad μαιευτικὴν Socraticam dramatice, ut animadvertimus, lectoribus proponendam: definitiones argumenti, quas profert Theaetetus, a Socrate explorantur et confutantur; sed quamvis iccirco magis in dialogo hocce, quid non sit scientia, quam quid sit, ostendatur, hoc ipsum, quid non sit, vidisse, magni nobis ad scientiam assequendam momenti erit, ut secernamus ab ea continuo, quae falso hoc praeclaro nomine dicuntur.

tur. Sed hac de re postea: nunc, quod nobis proximum est, ipsas sophistarum ac priscorum philosophorum de opinione sententias e dicto dialogo proferamus.

Protagorae effatum:
ἁπάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος.

Celebratissimum in illis sententiis hoc Protagorae effatum est, quod accuratissime exposuit Plato. Nam ubi interrogatus apud eum de scientiâ Theaetetus, *αἴσθησιν*, *sensum*, eam esse dixit, Socrates, videris sane, inquit, sententiam de scientiâ haud abjectam excitassse, sed quam Protagoras item dixit: quamquam eadem ille aliâ quadam ratione pronunciavit. Dixit enim, *πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον εἶναι· τῶν μὲν ὄντων, ὡς ἔστι· τῶν δὲ μὴ ὄντων, ὡς οὐκ ἔστιν· omnium rerum mensuram hominem esse, earum, quae sunt, ut sint, quae non sunt, ut non sint:* legistine aliquando? — Et saepius quidem legi. — Nonne sic fere ait: *ὡς οἷα μὲν ἕκαστα ἐμοὶ φαίνεται, τοιαῦτα μὲν ἔστιν ἐμοί· οἷα δὲ σοί, τοιαῦτα αὖ σοί· ἄνθρωπος δὲ σύ τε κἀγώ; qualia singula mihi videntur, talia mihi sunt: qualia vero tibi, talia tibi rursus: homines autem ambo sumus?* — Vero: sic ait. — Probabile autem est, sapientem virum non nugari: quocirca sequamur illum. Nonne saepenumero, vento flante eodem, alius nostrum riget, alius minime? Alius item leniter, vehementer vero

ro alius? — Procul dubio. — Utrum igitur ventum ipsum per se et frigidum esse et non frigidum dicemus, an Protagorae fidem habebimus dicenti, rigenti eum frigidum esse, non rigenti non frigidum? — Sic videtur. — Numquid ita utrique φαίνεται? — Ita omnino. — Φαίνεται autem illud αἰσθάνεσθαι est? — Est. — Φαντασία igitur et αἴσθησις in calidis omnibusque hujuscemodi negotiis idem est: qualia enim sentit quisque, talia cuique videntur esse. — Omnino. — Αἴσθησις igitur semper ejus est, quod *est*, nec falsa est, quippe quae *scientia* est. — Apparet. — Nonne, per Gratias, virorum sapientissimus Protagoras erat, et haec nobis, de plebe homunculis, obscure significavit, discipulis vero in arcano veritatem aperuit? — Quo id pacto, o Socrates, ais? — Dicam, nec contemnenda sane sententia est: nihil ipsum per se *unum* esse nec recte appellari *quid*, aut *quale*; sed, si magnum appellaveris, parvum item, si grave, leve item appariturum, atque ita omnia; nihil enim omnino vel unum esse vel quid vel quale; ἐκ δὲ δὴ φορᾶς τε καὶ κινήσεως καὶ κράσεως πρὸς ἄλληλα γίγνεται πάντα, ἃ δὴ φαμὲν εἶναι, οὐκ ὀρθῶς προςαγορεύοντες· ἔςι μὲν γὰρ οὐδέποτ' οὐδὲν, αἰεὶ δὲ γίγνεται· *omnia vero agitatione, motu et commixtione mutua fieri, quae esse dicimus, non recte dicentes: nihil enim omnino est, sed fit semper.* (1)

Con-

(1) *Theaet.* 151. E. — 152. D.

Conjunctum illud Protagorae effatum, ut hinc colligimus, quam proxime est cum philosophorum sententiis, qui labi ac mutari omnia contendebant. De his fuse deinceps Socrates.

Sententiae philosophorum, quos Plato τοὺς ῥέοντας Φιλοσόφους appellat.

In hoc autem omnes deinceps sapientes, inquit, excepto Parmenide, consenserunt, Protagoras, Heraclitus, Empedocles, et poëtarum etiam in utraque poësi principes, in comoedia Epicharmus, in tragoedia Homerus, qui cum diceret: Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν, (1) omnia dixit e fluxu motuque nata: nonne id dicere videtur? — Mihi quidem. — Quis ergo adversus tantum exercitum, ejusque ducem Homerum pugnare audeat, quin ridiculus habeatur? — Non facile id, o Socrates, est. — Non est profecto, Theaetete: praesertim cum haec sint illi sententiae idonea argumenta, quod, ut quid esse videatur et fiat, motus, ut non esse videatur et intereat, quies efficit. Ignis enim calorque, qui caetera gignit ac regit, ipse agitatione et frictione fit: id autem motus est: nonne haec ignis origo? — Est omnino. — Quin etiam animalium genus ex iisdem nascitur. — Quidni? — Quid cor-

(1) Hom. Il. ξ. 201.

corporum habitus? nonne otio et torpore corrumpitur, exercitatione vero motuque plurimum conservatur? — Certe. — Animi quoque habitus disciplinâ et meditatione, quae motus sunt, doctrinas consequitur, servaturque et perficitur; quiete vero, id est, negligentiâ et pigritiâ, nec discit quidquam, et si quid didicit, obliviscitur? — Et maxime quidem. — Bonum igitur tam in animo quam in corpore motus est, malum vero contrarium? — Videtur. — Praeterea in iis, quae serenitates coeli tranquillitatesque vocantur et his sunt similia, id assero, quietem res putrefacere ac perdere, motum vero conservare: et vero colophonem his addens evincam, auream catenam nihil aliud quam solem dici ab Homero (1) ac declarari, quousque circumvertitur cum coelo sol, esse omnia et servari apud Deos hominesque; sin autem universum quasi ligatum staret, res omnes corruptum iri eventurumque, quod dicitur, sursum deorsumque cuncta. — Mihi vero item videntur, o Socrates, quae dicis his declarari (2).

Distant sane toto, quod ajunt, coelo haec placita a philosophia Platonis. Deprehendisse nobis modo, quod certum et immutabile esset, visi sumus; nunc contra nihil esse certum, omnia mutari atque in perpetuâ esse fluctuatione dicamus. Sed veritatem quaerimus unice, quae etiamsi nulla sit, sed esse duntaxat *videatur*, id ipsum exis-

ti-

(1) *Iliad.* θ. 17. (2) *Theaet.* 152. D. — 153. D.

timabimus verum esse. Age igitur, hanc quaecunque tandem sit, veritatem e recondita istorum hominum sapientiâ expromat nobis Socrates. Sic ille porro: tune vero intelligis, inquit, Theaetete, quare haec secundum Protagorae, quam memoravimus, sententiam, talia sint? — Nondum equidem. — Gratiam igitur mihi habebis, si tibi viri, imo virorum celeberrimorum abditam sententiae veritatem (1) investigavero. — Quidni habeam et magnam quidem? — Vide igitur et circumspice, ne quis ea profanus audiat. Sunt autem illi, qui nihil aliud esse putant, nisi quod manibus firmiter possunt comprehendere; actiones vero generationesque et quidquid cerni non potest in eorum numero, quae *sunt*, non habent. — Duros, o Socrates, et asperos homines memoras. — Sunt enim, o puer, a Musis admodum alieni: illi vero multo elegantiores, quorum tibi traditurus mysteria sum. Principium, unde et ea, quae hactenus dixi, omnia pendent, hoc illis est, *ὡς τὸ πᾶν κίνησις ἦν καὶ ἄλλο παρὰ τοῦτο οὐδὲν. universum hocce motum et aliud praeter motum nihil esse:* motus autem duo ésse genera, utrumque multitudine infinitum, vim vero alterum habens agendi, alterum patiendi: ex horum autem congressu et frictione mutuâ nasci numero infinita, specie bina, alterum *αἰσθητόν, αἴσθη-*

(1) Protagorae antiquitus liber exstitit Ἀλήθεια inscriptus. V. Groen. *Prosopogr. Plat.* p. 80.

θησιν alterum, quorum hoc cum illo convenire et generari: caeterum αἰσθήσεις his apud nos nominibus appellari, visus, auditus, olfactus, gustus, sensusque frigidi et calidi, quique voluptates et dolores, appetitus et timores vocantur: aliosque affectus, innumeros qui nomine carent, nominatos quam plurimos; αἰσθητὸν autem genus his singulis esse cognatum, visibus omnigenis omnigenos colores: auditibus itidem voces: caeterisque αἰσθήσεσι caetera αἰσθητά. (1)

Hunc in modum Socrates sophistarum illorum et philosophorum placita exponit: illustrat autem singula cum aliis exemplis, tum hoc, ab oculis et coloribus ducto. Quod colorem vocas album, inquit, id nec aliud quidquam extra oculos tuos esse, nec in oculis, existimes: neque illi tu locum certum tribuas: jam enim maneret alicubi ordine nec fieret generatione. — Quomodo igitur illud se habet? — Sequamur sermonem superiorem, quum nihil per se ipsum unum esse poneremus: atque ita nobis niger albusque et quivis alius color ex oculorum ad convenientem ipsis rerum motum applicatione exstitisse videbitur, et quodcumque coloris nomine vocamus, nec quod applicat erit, nec quod applicatur, sed intermedius quidam cuique proprius affectus. An vero asseverare ausis, qualis tibi unusquisque color apparet, talem canibus etiam singulisque animalibus

(1) *Theaet.* 155. D. — 156. C.

bus apparere? — Non ego, per Jovem. — Quid autem? alteri homini et tibi num quidquam apparere simile, firmiter contendas? an vero multo magis, ne tibi ipsi etiam idem apparere, quoniam nunquam tibi ipsi similiter te habes? — Hoc magis, quam illud mihi videtur. — Ergo si id quod metimur vel attingimus, magnum reapse vel album vel calidum esset, nunquam id alteri accidens, aliud fieret, nisi mutaretur: sin autem rursus id quod metitur vel attingit, horum quid esset reapse, non sane altero accidente vel quid patiente, aliud fieret, si ipsum nihil pateretur (1). Efficit hinc Socrates, album colorem nec oculo spectantis nec rei, quae spectatur, inesse: unde vero exsistat, ex motu illo rerum omnium, quem loquuntur sapientes isti, explicat, demonstratque simul, nihil esse ipsum per se unum vel quid vel quale. Nam cum sensibus, ut diximus, inquit, res, quae iis percipiuntur, respondeant, in motu illo perpetuo conveniens cum re cognata oculus gignit colorem album. Sic nobis album apparet sive lignum sive saxum et caetera pariter negotia, durum et calidum: ipsum per se nihil est, sed per motum, mutuo congressu, fiunt omnia et omnigena: quandoquidem tam agens quam patiens unum aliquid esse per se, haud firmiter, ut ajunt, cogitare licet. Neque enim agens quidquam est prius, quam patienti con-

(1) *Theaet.* 153. D. — 154. B.

congrediatur: neque patiens prius quam agenti. Quod enim congreditur alicui et vim efficiendi habet, ubi in aliud inciderit, ibi tum primum patiens apparet (1). E quibus omnibus consequitur, quod ab initio diximus, nihil esse ipsum per se unum, sed aliquo semper fieri: *esse* autem omni e negotio tollendum esse; quamquam nos in superioribus consuetudine atque inscitia uti illo saepius coacti fuerimus. Non decet illud vero, ut sapientum fert sententia, nec admittere *quid* vel *cujus* vel *mei* vel *hoc* vel *illud* vel aliud quodcunque nomen, quod statuat, oportet; sed secundum naturam nomina pronuncianda, quae *fieri*, *confici*, *interire*, *mutari* notant. Nam si quid quis dicendo statuit, facile redarguitur. Hunc autem in modum et singulatim de singulis loqui oportet et de multis in unum collectis: in quibus hominem censent et lapidem atque animal unumquodque et genus. Placentne tibi haec, Theaetete? (2)

Ironiae plena sunt fere, quae apud Platonem Socrates in sophistas dicit. Quo fit, ut multis hi homines non magnopere solertes, imo ridiculi videantur. Perperam nos autem inde hoc judicium petamus. Nam eâdem de caussâ pariter et poëtas tantum non omnes, qui a Platone memorantur, et ipsum adeo divinum Homerum, ri-

dy-

(1) Illustrat haec Socrates deinceps, ubi eadem ad gustum refert 159. C. D. (2) *Theaet.* 155. D. — 157. C.

diculos et contemnendos judicemus. Haec eadem sophistarum inprimisque Protagorae placita qui non miri esse acuminis, non summae sagacitatis dicit, hunc ipsum vel praejudicatis occoecatum opinionibus, vel non magnopere solertem esse suspicemur. Plato vero ipse videtur de sophistis, certe de Protagorâ aliter existimasse. Reprehendit in illo sententiam hanc de veritate multoque etiam magis, quod de Diis pronunciavit, essentne illi, nec ne, se nec scire nec quaerere. Verum idem Plato, nisi legendis viri scriptis admiratus ejus ingenium fuisset, non profecto ex illis praeclarissimum placitum de institutione et de republica (1), non fabulam illam de Prometheo et Epimetheo, qua nullam antiqua philosophia elegantiorem magisque philosopham tulit, in sua ipse scripta suscepisset (2). Dicitur adeo, nec temere profecto, cum *Politiam* scriberet, e Protagorae *Politiâ* multum profecisse (3). Sed hoc ipsum principis sophistae placitum *πάντων χρημάτων μέτρον εἶναι ἄνθρωπον*, si futile prorsusque rejiciendum putasset, non ita diligenter nec tantâ probabilitatis specie nobis proposuisset. Scilicet, ut Socrates, ita germanus Socratis discipulus Plato, ic-

(1) *Protag.* 325. et 326. (2) Eod. 320. C. — 322. D. V. Intpp. praecipue autem *Ekkeri* disputatio *in Protagorae apud Platonem fabulam de Prometheo*, Traj. ad Rh. 1822. (3) V. Diog. Laert. III. S. 57. p. 186. Cf. id. p. 577.

iccirco ironice nec sine contemtu exagitabat sophistas tum poëtas plerosque et oratores, quod virtutis justitiaeque vix ullam habere rationem videbantur: idque ipsum in scriptis suis reprehendit maxime; caeterum vero eorundem in literas, in ipsam philosophiam merita non reticuit. Quae ratio aliorum etiam Socraticorum fuit. Nam ut Plato Protagorae, quam modo laudavi, ita Xenophon Prodici fabulam, eximiam illam et philosopham de Hercule in scribendis *Socratis Memorabilibus* commendavit (1). Nec vero prorsus abhorrebant a Socraticâ et Platonicâ philosophiâ sophistarum placita, uti e fabulis illis, sed praeterea ex his ipsis eorum de perpetuâ omnium rerum fluctuatione sententiis patet.

Placita illa de opinione non prorsus rejecit Plato.

Convenire cum illis aliquâ certe parte philosophiam Platonis, inde suspicamur continuo, quod Academici aliquando plane eâdem ratione de rebus omnibus dubitarunt. Sed Plato ipse, in perpetuâ mutatione omnia esse, quae sensibus percipiuntur, non diffitetur: ubivis memorat τὰ ὄντα, quae *sunt*, opponit autem illis τὰ γιγνόμενα καὶ ἀπολλύμενα, quae ad sensus refert. Si quis alius apud Platonem sermo ipsius sententiam declarat, est

(1) L. II. 1. §. 21.

est certe ille, quem Diotimae tribuit in symposio: illic autem mulier sic loquitur de rerum omnium mutatione, ut unum ex Heracliteis istis et sophistis audire nobis videamur. Dicitur, ait, unumquodque animalium vivere idemque esse, veluti a puero quis idem esse, donec senex fuerit, dicitur: is vero numquam eadem habens, idem tamen vocatur: fit scilicet novus identidem ac vetera exuit, quod et crines et carnem et ossa et sanguinem et totum omnino corpus attinet. Nec corporis tantum, sed animi etiam ratione habita, sic sese homo habet. Mores, consuetudines, opiniones, cupiditates, voluptates, dolores, timores, horum singula nunquam eadem unicuique adsunt, *ἀλλὰ τὰ μὲν γίγνεται, τὰ δὲ ἀπόλλυται· alia vero nascuntur nobis, pereunt alia.* Imo vero, quod multo mirabilius etiam est, scientiae adeo non solum cum nascuntur nobis, tum pereunt, ut earum etiam ratione habitâ nunquam iidem simus; sed uniuscujusque adeo scientiae eadem conditio est. Id enim, quod *meditari* appellamus, quasi exierit scientia, dicitur: oblivio enim scientiae exitus est, meditatio vero novam memoriam semper abeuntis loco restituens, scientiam servat, ut esse eadem videatur (1). Haec Diotime in Symposio: quae si attendimus, non sane videatur Plato *τῶν ῥεόντων φιλοσόφων* placita rejecisse. Quod autem Protagorae dictum attinet, id cui-

(1) *Symp.* 207. D. — 208. A.

cuique verum esse, quod sensibus apparet, non comprobavit illud, fateor: imo datâ operâ refutavit. Cujus refutationis cum alia prodidit argumenta, tum hocce: vera esse hominibus futura etiam, quae non apparent sensibus; quae autem in somniis apparent v. c. homines volantes, haec non iis vera esse (1). At vero id, quo spectat placitum proprie, sensibus non esse fidem habendam, si quidem quod verum per se, si scientiam quaerimus, id ipsum Platonicum est, ut e tota Socratis in carcere disputatione (2), tum hercle! ex ipsa speluncae cum mundo adspectabili comparatione intelligitur.

Partim igitur consentiebat cum sophistis istis et philosophis Plato. Quocirca, si confectâ comparatione rejecerimus forte ejus de scientiâ sententiam, non tota haec nobis improbanda erit. Academici recentioris aetatis hanc partem philosophiae Platonicae comprobarunt maxime: sic adeo eam exposuerunt, ut Platonem, imo ipsum adeo Socratem sophistis illis simillimum facerent. Cujus rei auctor Cicero est, qui ipse dictus habitusque Academicus fuit. *Arcesilas primum ex variis Platonis libris sermonibusque Socraticis hoc maxime arripuit, nihil esse certi, quod aut sensibus aut animo percipi possit: quem ferunt eximio quodam usum lepore dicendi, aspernatum esse omne animi sensusque judicium, primumque instituisse, (quamquam id fuit*

(1) *Theaet.* 178. B. (2) *Phaedone.* 65. et passim.

fuit Socraticum maxime,) non quid ipse sentiret, ostendere, sed contra id, quod quisque se sentire dixisset, disputare. Hinc haec recentior Academia emanavit (1). Illi igitur e dictis sententiisque Socratis et Platonis sententiam ipsi suam hac gravissimorum auctoritate philosophorum commendare et confirmare solebant. Et sane tota eorum philosophia sententiam Platonis de sensibus, vix ullam iis fidem habendam esse, referebat: quamquam augebant omnia, qui imitatorum fere mos est et nihil esse verum contendebant. *Itaque Arcesilas*, ut alio loco idem dicit Cicero, *negabat esse quidquam, quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset. Sic omnia latere censebat in occulto, neque esse quidquam, quod cerni aut intelligi possit: quibus de caussis nihil oportere neque profiteri, neque affirmare quemquam, neque assensione approbare: cohibereque semper, et ab omni lapsu continere temeritatem: quae tum esset insignis, cum aut falsa aut incognita res approbaretur: neque hoc quidquam esse turpius, quam cognitioni et perceptioni assensionem approbationemque praecurrere. Huic rationi quod erat consentaneum, faciebat, ut contra omnium sententias dies jam plerosque deduceret, ut, cum in eâdem re paria contrariis in partibus momenta rationum invenirentur, facilius ab utraque parte assensio sustineretur.* — *Hanc Academ-*

(1) Cic. *de Orat.* III. 18.

demiam novam appellant: quae mihi vetus videtur: si quidem Platonem ex illa vetere numeramus: cujus in libris nihil affirmatur et in utramque partem multa disseruntur, de omnibus quaeritur, nihil certi dicitur (1); *sed tamen illa quam exposui, vetus: haec, nova nominetur: quae usque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arcesila fuit, in eadem Arcesilae ratione permansit* (2).

Indicare nobis de Protagorae similiumque sive sophistarum sive philosophorum placitis tum demum licebit, postquam his Platonis sententiam de veri, de αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientiâ apposuerimus. Videntur autem illi arctis sane finibus doctrinam suam descripsisse, referentes quippe eam ad solum mundum adspectabilem; ut conferat quis forte eos cum speluncae Platonicae incolis, qui praeter umbras simulacrorum, quas oculis cernebant, nihil esse verum arbitrabantur: hac tamen exceptione, ut nonnulli horum philosophorum, quippe captivis illis longe sapientiores, nihil omnino esse verum certumque, ne illud adeo ipsum, quod Socrates sibi reliquisset, nihil se scire, decreverint. Quodsi haec est istorum philosophorum conditio, non erit facile, qui non escendere cum Platone in mundum νοητὸν, in sedem veritatis, quam delitescere cum illis in errorum sede malit. Sed persequamur comparationem nostram.

Quod

(1) Veluti in Theaeteto de scientia: de ideis h. l. non cogitavit Cicero. (2) Cic. Acad. Q. I. 12.

Quod primum nobis erat in conferendo cum sophistis priscisque philosophis Platone agendum, ut, quae in eorum doctrinis similia essent, exquireremus, perfecimus. Nunc ad gravissimam comparationis partem accedimus. Quaerimus, quibus in rebus discesserit ab illis Plato. Quae disquisitio nos sponte ducit ad Eleaticorum placita philosophorum. Nam his ille debuisse maxime videtur, quae περὶ τοῦ ὄντος, de eo quod est, de rebus firmis et immutabilibus philosophatus est.

Eleaticorum περὶ τοῦ ὄντος effata. Quid in his probavit Plato?

Ut non prorsus rejecit philosophorum, qui πάντα κινεῖσθαι dicebant, doctrinam, ita habuerunt Eleaticorum placita, qui τὸ πᾶν ἱστάναι contendebant, quod admiraretur probaretque vehementer. Quod enim hi de immutabili τοῦ ὄντος conditione asseveraverant, id cum studio veri, quo ipse ardebat, congruebat mirifice: et vero, quamvis sententia eorum, nil mutari, sed stare omnia, absurda ipsi videretur, tamen acerbius eos reprehendere, Parmenidis maxime caussa, principis in illâ sectâ philosophi, verecundabatur. Quod e proximis in Theaeteto locis intelligitur. Nam postquam illic Protagorae dictum, omnium rerum hominem mensuram esse, sub Socratis personâ explicuit, ad Eleaticos deinceps transgrediens sic facit eundem Socratem de his et Parmenide dicentem. Μέλισσον μὲν καὶ τοὺς ἄλλους οἳ ἓν ἑστὼς cen-

λέγουσι τὸ πᾶν, αἰσχυνόμενος μὴ φορτικῶς σκοπῶμεν, ἧττον αἰσχύνομαι, ἢ ἕνα ὄντα Παρμενίδην. Παρμενίδης δέ μοι φαίνεται τὸ τοῦ Ὁμήρου αἰδοῖός τέ μοι ἅμα δεινός τε· συμπροσέμιξα γὰρ δὴ τῷ ἀνδρὶ, πάνυ νέος, πάνυ πρεσβύτῃ· καί μοι ἐφάνη βάθος τι ἔχειν παντάπασι γενναῖον (1). Quibus dictis disputatio subsequitur Socratis cum Theaeteto, e qua intelligi optime posse videtur, cum quid in Eleaticis probaverit Plato, tum vero maxime, quid ipse de scientiâ ac de eo, quod est, περὶ τοῦ ὄντος, existimaverit. Hoc autem, inquit, Theaetete, de dictis insuper considera: sensum esse scientiam dixisti, nonne? — Dixi. — Si quis igitur ex te quaereret, quonam alba et nigra homo videat, quove acuta et gravia audiat, oculis ut arbitror, et auribus, responderes. — Equidem. — Uti negligentius nominibus verbisque, nec nimis ea curiose exquirere, saepenumero generosi animi est, contrarium autem illiberalis: nonnunquam tamen necessarium est; veluti nunc id quod respondisti reprehendere cogimur, qua in parte non recte se habet. Attende enim: utrum rectius respondeatur: ᾧ ὁρῶμεν, τοῦτο εἶναι ὀφθαλμοὺς, ἢ δι' οὗ ὁρῶμεν. καὶ ᾧ ἀκούομεν, ὦτα, ἢ δι' οὗ ἀκούομεν· *quo videmus, hoc esse oculos, an per quod videmus, quo audimus, hoc esse aures, an per quod audimus?* — Potius mihi, *per quae*

(1) *Theaet.* 185. E. De Eleaticis nuper palmarii, ut auguramur, operis initium prodiit: *Karsteni philos. veterum reliquiae.* Vol. I. Brux. 1830.

quae singula sentimus, quam quibus sentimus respondendum videtur. — Iccirco ista tecum diligenter perquiro, ut videamus, num uno quodam eodemque, quod insit nobis, per oculos alba et nigra, per alios autem sensus alia quaedam percipiamus: possisque interrogatus ad corpus singula referre. Sed praestat te singulatim de his respondere, quam aegre me tui vices gerere. Dic igitur: ea, per quae sentis calida, sicca, levia, dulcia, nonne corporis sensus singula existimas? an vero alterius cujusdam? — Nullius alterius. — Numquid fateberis, quae per alium sensum sentis, per alium sentire non posse? veluti quae per auditum, non eadem per visum: et contra, quae per visum, non eadem per auditum? — Quidni fatear? — Quodsi de ambobus cogitas, non sentis id per hunc alterumque sensum. — Non certe. — De voce igitur et colore hoc ipsum de ambobus cogitas, esse ambo. — Cogito. — Tum alterutrum ab alterutro diversum esse et sibimet idem. — Quidni? — Et ambo esse duo, alterutrum vero unum. — Hoc item. — Potes insuper, utrum similia inter se, an dissimilia sint, judicare. — Forte. — Haec autem omnia per quod potissimum de illis existimas? Nec enim per auditum nec per visum fieri potest, ut quod commune illis est percipiatur. Hinc praeterea quod dicimus conjicere licet. Si de ambobus judicari posset, salsane sint nec ne, posses procul dubio declarare, quo judicares: idque non visum, non auditum, sed aliud

aliud quid esse constat. — Quidni? linguae id vis esset. — Scite loqueris. Cujusnam vero rei vis id declaret, quod omnibus et his commune est, cui tamquam nomen tribuis τὸ ἔςι et τὸ οὐκ ἔςι et quae paullo ante de iis quaerebamus? His omnibus quales assignaveris sensus, per quos singula percipiat sentiendi facultas nostra? — *Essentiam* ais et ipsum *non esse*, *similitudinemque* et *dissimilitudinem* atque *idem* et *alterum* itemque *unum* et caeteros numeros, praeterea *par* et *impar* et quaecunque his sunt congrua, haec quaeris per quem tandem corporis sensum animo percipiamus. — Optime omnium, o Theaetete, assequeris, et haec ea ipsa sunt, de quibus quaero. — Ego vero per Jovem, o Socrates, quid dicam ignoro, πλήν γ' ὅτι μοι δοκεῖ τὴν ἀρχὴν οὐδ' εἶναι τοιοῦτον οὐδὲν τούτοις ὄργανον ἴδιον, ὥςπερ ἐκείνοις, ἀλλ' αὐτὴ δι' αὐτῆς ἡ ψυχὴ τὰ κοινά μοι φαίνεται περὶ πάντων ἐπισκοπεῖν· *nisi ab initio mihi visum esse, nullum hujusmodi proprium sensum his esse, ut illis, accommodatum, sed ipsum per se animum communia illa de omnibus considerare.* — Pulcer es, o Theaetete, nec, ut ajebat Theodorus, deformis: nam qui pulcre loquitur, pulcer est et bonus. Praeterea recte fecisti, qui me longo sermone liberaveris, si quidem videtur tibi animus alia ipse per se, alia per corporis facultates percipere et considerare: id enim erat, quod mihi item videbatur: volebam autem tibi esse persuasum. — Mihi vero persuasum est. —

Utro-

Utrorumne igitur in numero essentiam censes? Hoc enim nunc maxime illis omnibus consequens est. — Eorum, quae animus ipse per se appetit. — Non item simile et dissimile, idem et alterum? — Haec item. — Quid vero? pulcrum et taetrum, bonum et malum? — Et horum quidem omnium maxime videtur animus essentiam comparando considerare, reputans secum praeterita praesentiaque et cum futuris conferens. — Adverte et hoc: rei durae duritiem per tactum sentiet et mollis similiter mollitiem? — Ita sane. — Essentiam autem et quid ambo sint mutuamque contrarietatem et ipsius contrarietatis essentiam ipse animus explorans et comparans invicem, judicare conatur? — Omnino. — Nonne hominibus brutisque animalibus naturâ datum est, ut quaecumque παθήματα per corpus ad animum tendunt, statim atque in lucem prodierunt, sentiant: ratiocinari vero de eorum essentia et utilitate, id vix tandem longo temporis intervallo frequentique studio ac disciplinâ iis contingit, quibus quidem contingat? — Ita prorsus. — Fierine potest, ut veritatem assequatur, qui non assecutus essentiam est? — Non potest. — Cujus autem rei quis veritatem non assequitur, hujus unquam scientiam habebit. — Quo id fieri pacto possit? — In iis quae cui accidunt, ἐν τοῖς παθήμασι, non est scientia; est vero in ratiocinatione de illis. Hic enim ut par est, essentiam assequi et veritatem licet, vi illis non licet. — Sic videtur. —

Num

Num idem illud et hoc vocas, cum adeo sint a se invicem diversa? — Haud sane deceret. — Quod igitur illi attribuis nomen, ipsi dico videre, audire, odorari, frigefieri, calefieri? — *Sentire* equidem: quid enim aliud tribuam? — Universum igitur hoc *sensum* vocas? — Necesse. — Huic convenire veritatis perceptionem negavimus, quippe essentiae non particeps est. — Sic est. — Neque scientiae igitur compos erit. — Non sane. — Iccirco, o Theaetete, sensus et scientia non idem esse potest. — Non videtur. (1)

Stare omnia, quod unice placebat Eleaticis, non probabat Plato, sed admirabatur amabatque in philosophis illis veri ardorem, qui in eorum carminibus scriptisque omnibus, in totâ eorum philosophiâ dominabatur. Quod autem iidem, hoc ducti ardore, *τὸ ὄν* celebraverant ac rebus quae esse viderentur opposuerant, laudabat vehementer. Hinc adeo profectus, quod illi neglexerant, perfecit. Nam praeclaras quidem pronunciaverant de veritate sententias, quibus mortales monuerant, ne fidem haberent sensibus, sed id, quod *esset*, persequerentur, ut Parmenides ille *αἰδοῖός τε ἅμα δεινός τε* in his:

— Χρέω δέ σε πάντα πυθέσθαι,
ἠμὲν ἀληθείης εὐπειθέος ἀτρεκὲς ἦτορ,
ἠδὲ βροτῶν δόξας, ταῖς οὐκ ἔνι πίστις ἀληθής·
ἀλλὰ σὺ τῆσδ' ἀφ' ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα. (2)

Sed,

(1) *Theaet.* 184. B. — 186. E. (2) Apud *Steph.* in *poësi philosophica* p. 42. Cf. *Fülleborn Beyträge* P. 6. p. 48.

Sed, quid sensibus tribuendum esset, quid non tribuendum, quid opinio, quid scientia, quid τοῦ ὄντος scientia esset, nec Parmenides, ut videtur, nec ullus Eleaticorum datâ operâ et dialecticâ ratione exposuerat. Id igitur fecit Plato, et quo id modo fecerit, cum ex hac ejus, quam descripsimus, in Theaeteto disputatione, tum ex iis, quae illic proxime consequuntur, efficere licet.

Quid sensibus tribuit Plato? quid tribuendum esse negavit?

Non leviter Plato, quid sensibus debeamus, quid non debeamus, inquisivit. Huc autem maxime ejus sententia redit: affici per eos animum rebus externis, indeque ejus παθήματα quaedam exsistere; esse autem haec παθήματα scientiae quidem expertia, at necessaria tamen, ut mens iis adhibeat deinceps, quae ipsa per se percepit, i. e. τὰ νοητὰ, τὰ ὄντα. Id comparando subinde illustrat, ut in eodem hoc Theaeteto, ubi opiniones exquirit veras et falsas. Cerae confert animum, quae aliunde signa, quae ipsi imprimuntur, accipit. Sic animum ait per sensus rerum externarum sive signa sive formas sive imagines suscipere. Sed comparatio tantopere ipsi mentis naturae et conditioni, quam linguae referunt, convenit, ut tota hoc loco apponenda videatur. Finge mihi, ait Socrates, rei declarandae caussâ, ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἓν κήρινον ἐκμαγεῖον·

τῷ

τῷ μὲν, μεῖζον, τῷ δὲ, ἔλαττον· καὶ τῷ μὲν καθαρωτέρου κηροῦ, τῷ δὲ, κοπρωδεστέρου καὶ σκληροτέρου· ἐνίοις δὲ ὑγροτέρου· ἔστι δ' οἷς μετρίως ἔχοντος· *In animis nostris finge effigiem ceream* (1): *in hoc majorem, minorem in illo: in hoc purioris cerae, sordidioris duriorisve in alio; in quibusdam mollioris, in nonnullis etiam modicae.* Donum hoc igitur esse dicamus Musarum matris, Mnemosynae, καὶ ἐς τοῦτο, ὅ, τι ἂν βουληθῶμεν μνημονεῦσαι ὧν ἂν ἴδωμεν ἢ ἀκούσωμεν ἢ αὐτοὶ ἐννοήσωμεν, ὑπέχοντες αὐτὸ ταῖς αἰσθήσεσι καὶ ἐννοίαις, ἀποτυποῦσθαι, ὥσπερ δακτυλίων σημεῖα ἐνσημαινομένους· καὶ ὃ μὲν ἂν ἐκμαγῇ, μνημονεύειν τε καὶ ἐπίστασθαι, ἕως ἂν ἐνῇ τὸ εἴδωλον αὐτοῦ· ὅταν δὲ ἐξαλειφθῇ, ἢ μὴ οἷόν τε γένηται ἐκμαγῆναι, ἐπιλελῆσθαί τε καὶ μὴ ἐπίστασθαι· *nosque in illo, quidquid eorum, quae vel videmus vel audimus vel ipsi excogitamus, sensibus notionibusque susceptum, meminisse cupimus, effingere ac tanquam annulorum signa imprimere: quodque signatum fuerit, meminisse nos et scire, quoad forma permanet; at, cum aboletur aut imprimi nequit, oblivisci ac nescire.* (2)

Habemus hic plane quasi oculis nostris propositam mentis ejusque per sensus παθημάτων imaginem, quam referunt, ut dixi, linguae, in primis recentiores. Frequens in iis et vulgaris usus vocis

(1) Non expressi vertendo ἓν, quia melius abest: forte οἷον scripsit auctor. (2) *Theaet.* 191. C. D.

cis *imaginatio*, *verbeelding*, *verbeeldingskracht*: tum dicere consuevimus *indruk van iets krijgen: iemand iets inprenten*. Sed utitur imagine Plato non tantum, ut, quemadmodum per sensus rerum externarum notiones accipiamus, manifestum fieret, sed in primis ad distinguendas opiniones veras et falsas atque utrarumque caussas perspiciendas. Inde haec repetit deinde Socrates: *ὅταν μὲν ὁ κηρός του ἐν τῇ ψυχῇ βαθύς τε καὶ πολὺς καὶ λεῖος καὶ μετρίως ὠργασμένος ᾖ, τὰ ἰόντα διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἐνσημαινόμενα εἰς τοῦτο τὸ τῆς ψυχῆς κέαρ (ὃ ἔφη Ὅμηρος, αἰνιττόμενος τὴν τοῦ κηροῦ ὁμοιότητα) τότε μὲν καὶ τούτοις καθαρὰ τὰ σημεῖα ἐγγιγνόμενα, καὶ ἱκανῶς τοῦ βάθους ἔχοντα, πολυχρόνιά τε γίνεται καὶ εἰσιν οἱ τοιοῦτοι, πρῶτον μὲν εὐμαθεῖς, ἔπειτα μνήμονες, εἶτα οὐ παραλλάττουσι τῶν αἰσθήσεων τὰ σημεῖα, ἀλλὰ δοξάζουσιν ἀληθῆ· σαφῆ γὰρ καὶ ἐν εὐρυχωρίᾳ ὄντα, τάχυ διανέμουσιν ἐπὶ τὰ αὐτῶν ἕκαςα ἐκμαγεῖα, ἃ δὴ ὄντα καλεῖται· καὶ σοφοὶ δὴ οὗτοι καλοῦνται·* *ubi cera in cujus animo profunda, copiosa, laevis recteque subacta est, his tum hominibus signa, quae per sensus ad hoc processerunt animi* κέαρ, *quod vocat Homerus* (1), *obscure* τοῦ κηροῦ *similitudinem significans, in eoque expressa exstant, et pura sunt et satis habent profunditatis et diuturna fiunt: suntque illi primum dociles, tum memores, tum etiam non permutant sensuum signa, sed vera opinantur.* *Nam*

(1) *Batrachom.* Vs. 208.

Nam, cum clara haec sint atque in ampla regione, singula celeriter in suas quaeque effigies distribuunt, quae ὄντα vocantur. Et hi quidem sapientes appellantur (1). Quibus in dictis Socratis postremum hoc potissimum attendendum est. Ab iis scilicet, quae per sensus percipimus, τὰ ὄντα distinguit, quae ipsi menti debemus ac visis auditisque judicandis adhibemus. Sed pergat Socrates. Ὅταν τοίνυν λάσιόν του τὸ κέαρ ᾖ, ὃ δὴ ἐπῄνεσεν ὁ πάντα σοφὸς ποιητής, ἢ ὅταν κοπρῶδες καὶ μὴ καθαροῦ τοῦ κηροῦ, ἢ ὑγρὸν σφόδρα ἢ σκληρόν· ὧν μὲν ὑγρὸν, εὐμαθεῖς μὲν, ἐπιλήσμονες δὲ γίγνονται· ὧν δὲ σκληρὸν, τἀναντία· οἱ δὲ δὴ λάσιον καὶ τραχὺ, λιθῶδές τι ἢ γῆς ἢ κόπρου συμμιγείσης ἔμπλεων, ἔχοντες, ἀσαφῆ τὰ ἐκμαγεῖα ἴσχουσιν· ἀσαφῆ δὲ καὶ οἱ τὰ σκληρά· βάθος γὰρ οὐκ ἔνι· ἀσαφῆ δὲ καὶ οἱ τὰ ὑγρά· ὑπὸ γὰρ τοῦ συγχεῖσθαι ταχὺ γίγνεται ἀμυδρά· ἐὰν δὲ πρὸς πᾶσι τούτοις ἐπ' ἀλλήλων συμπεπτωκότα ᾖ ὑπὸ στενοχωρίας, ἐάν του σμικρὸν ᾖ τὸ ψυχάριον, ἔτι ἀσαφέστερα ἐκείνων. Πάντες οὖν οὗτοι γίγνονται οἷοι δοξάζειν ψευδῆ. *Quodsi densum cujus κέαρ est, quod laudavit ille omnium rerum peritus poëta, vel lutulentum nec purae cerae, vel molle nimis vel durum: quibus quidem molle nimis est, dociles hi quidem sed obliviosi fiunt, quibus vero nimis durum, tardi contra: qui porro densum habent atque asperum, lapideum quoddam vel terrae sordiumque plenum, obscuras rerum effigies accipiunt: obscuras item, qui durum:*

(1) *Theaet.* 191. C. D.

rum: nulla profunditas inest: obscuras pariter, qui molle habent: confusione enim evanescunt facile: quodsi praeterea propter loci angustiam, si cui exigua sit animula, in unum conciderint signa, hi obscuriores etiam illis effigies accipiunt. Omnes hi igitur falsa opinantur fere (1). Quantam iccirco sensibus Plato, ad rerum scientiam vim tribuerit, hinc intelligitur. Veruntamen non esse apud eum mentem, ut apud veteres ac recentiores quam plurimos ipsosque fere sophistas, *tabulam rasam* (2), quae extrinsecus tantum rerum formas et imagines susciperet, e praeclaris ejus, quae supra adduximus, in Theaeteto locis patet. Per sensus, ait, rebus externis afficimur; attamen nec τοῦ ὄντος in hisce perceptio ulla est, nec scientiae quae proprie vocatur. Ut haec assequamur, quaenam sint, primum rectius nos loqui, quam multi solent, oportet. Non enim cernimus oculis, ut loquuntur, sed *per* oculos: non auribus audimus, sed *per* aures: non sensibus omnino, sed *per* sensus res percipimus. Homo scilicet ipse sive mens hominis per sensus, tanquam ὄργανα, singula assequitur. Miserum enim esset, (praeclaram sententiam et tum usurpavimus, quum de insito nobis veri amore agebamus (3)) miserum esset enim, si multi nobis sensus, quemadmodum ligneis equis, insiderent, non

(1) *Theaet.* 194. C — 195 A. (2) De Stoicis V. Plut. *de plac. phil.* IV. c. 11. (3) *Theaet.* 184. D. Cf. Vol. II. I. p. 45.

non vero haec omnia in unum quoddam negotium, sive id animus sive quocunque tandem nomine dicendum sit, una contenderent, quo, *per* sensus hosce, tamquam organa, sentiremus quaecunque sensu percipiuntur. Tum hoc animadvertendum. Mente percipimus, quae percipi per sensus non possunt. Nam ut per oculos aliud, aliud per aures assequimur, ita *ambo* haec dicimus et utrumque *unum*; hoc autem ipsum *ambo* et *unum* et universe numeros non per sensus, sed una mente percipimus. Eadem ratio similitudinis et dissimilitudinis est, eadem illorum, quibus loquendo tribuere *est* vel *non est* solemus. In omni haec sermone usurpantur, quippe communia omnibus. Haec igitur imprimisque ideae proprie sic dictae, *τὰ ὄντα* sunt, quae mens nostra ipsa per sese, sine sensuum ope, percipit; adhibet autem cognoscendis judicandisque rebus, quas per sensus perceperit. Id illud est, quod in elegantissimâ animi cum cereo *ἐκμαγείῳ* comparatione de sapientibus dixit, nosque attendendum in primis duximus. Vulgaribus hominibus, inquit, vel densum *τὸ κέαρ* est vel lutulentum vel molle nimis vel durum, ut sensuum in eo signa obscura sint, *sapientes vero, cum clara haec ipsis sint et in ampla regione, singula celeriter in suas quaeque effigies distribuunt, quae ὄντα vocantur* (1).

Hunc igitur in modum Plato, ab Eleaticorum pro-

(1) *Theaet.* 194. D.

profectus περὶ τοῦ ὄντος placitis, eo pervenit, ut non, prouti illi, vix ullam haberet sensuum rationem, nec, hercle! ut sophistis placebat, omnia iis tribueret, sed suam sensibus vim concedens, summam tribueret menti ad veri scientiam auctoritatem. Quibus expositis, quaerat hic forte aliquis, utri philosophorum generi Plato, sceptico an dogmatico, accensendus sit. Nam recentiores Academicos vidimus, quamvis non minus quam veteres in Platonis successoribus numerandos, prorsus fuisse ad scepticorum rationem pronos: haec autem Platonis de mente et scientiâ doctrina dogmaticorum videatur rationem referre. Quo plenius aliquando Platonis absolvamus cum sophistis priscisque philosophis comparationem, operae pretium videtur in hanc rem inquirere.

Scepticisne philosophis Plato, an dogmaticis accensendus est?

Mihi quidem proprie neutris esse accensendus videtur. Confuderunt Platonem ipsumque adeo Socratem Arcesilas ejusque sectatores cum philosophis, qui asseverare nihil, de omnibus dubitare solebant. Nam quo certius persuaderent discipulis placita sua, auctoritatem iis conciliare a tantorum philosophorum nominibus studebant. Nec vero id temere agere videbantur. Celebratissimum iis temporibus erat, ut hodieque est, Socratis effatum, *nihil se scire*. Quod sic interpretabantur,

qua-

quasi parens philosophiae incerta esse omnia contendisset nec homini icciirco quidquam affirmare licere. Plato autem cum in scriptis suis haec usurpantem Socratem induxisset (1), atque ipse inquirere res omnes magis, quam de iis statuere videretur, hunc pariter nec minore, ut arbitrabantur, jure scepticis annumerabant. Socrates vero illud per ironiam dixerat, Sophistis adhibens, qui omnia se scire profitebantur: quo scilicet facilius certiusque illuc eos interrogando adduceret, ut ipsi, se nihil scire, confiterentur (2) Caeterum conveniebat apprime hoc dictum Socratis cum ipsius tum Platonis in disserendo rationi. Syllogistica ratio theses ponit, quas confirmet atque a dissentientium argumentationibus defendat; sed ἐπαγωγὴ Socratis, pariterque Platonis analysis, quae cum ἐπαγωγῇ quam proxime, ut vidimus, conjuncta est, ad quaerendum inveniendumque tota pertinet. Consentanea igitur *nescientibus*, non scientibus erat: ecquis enim quaerit invenitve quod scit vel scire se ait? Sed illud praeterea de utroque philosopho tenendum. Quum quaererent de eo, quod verum justumque esset, tamquam nescientes prorsus, quid illud esset, non dubitabant de eo, num esset: si dubitassent, non quaesivissent: imo vero hoc ipso, quod quaerebant, palam faciebant omnibus, se esse il-

(1) v. c. in *Apol. Socr.* 20. D. 21. D. (2) Sic Cicero accepit *Bruto* c. 85. *Acad.* I. 4. II. 5. 23. *de Off.* I. 30. *de Orat.* II. 67.

illud pro certo habere; scepticis vero, quales Arcesilas ejusque discipuli fuerunt, id proprium fuit, ut, quod Cicero testatur, *nihil esse certi, quod aut sensibus aut animo percipi posset*, statuerent (1). Uti vero Plato una cum magistro probe a scepticis distinguendus est, ita cavendum etiam, ne eum cum dogmaticis confundamus: quo ipsius nos facile adducere philosophia possit, quippe ad illud, quod certum et immutabile est, tota spectans. Fatemur, id subinde Platonem in scriptis suis commisisse, quod dogmaticorum proprium putatur, ut nobis placita sua, adductis undique argumentis, probare ac persuadere conaretur; sed fecit id, ut suo loco demonstravimus, quaerendo, interrogando, Socraticâ et analyticâ ratione, non, ut dogmatici, statuendo ac tanquam ex tripode pronunciando. Quod vero de ipsâ viri philosophiâ dicitur, ad illud eam spectare unice, quod constans, certum, immutabile est, id vero nec reprehendendum nos, nec solis esse dogmaticis adscribendum hominibus existimamus. Quis enim reprehendat, ubi philosophus, ut unusquisque integri animi judiciique homo, de pulcro, de bono, de justo, de veritate quaerit, et haec esse immutabilia contendit? Plato autem, in his praesertim indagandis explorandisque, optimâ, quam diximus, methodo, inductione et analysi usus est.

Dog-

(1) Cic. de Orat. III. 18.

Dogmaticae rationis, quam Stoici usurparunt et Platonicae diversitas.

Nec scepticis igitur philosophis Plato, nec dogmaticis accensendus videtur. Sed fuerunt in dogmaticis Stoici, quorum de sensibus atque opinione, imo vero de scientia placita proxime accedere ad Platonis doctrinam viderentur: quamquam philosophandi de his rationem a Platonica diversissimam usurparunt. Quam rationis notasse diversitatem, ut sophistis tandem scepticisque et toti fluitantium philosophorum genti recte aliquando Platonem, dijudicandi caussa, apponamus, non poenitebit. Audiamus Ciceronem Stoicam doctrinam veteris Academiae disciplinae opponentem. *Plurima*, ait, *Zeno in parte philosophiae, quae erat in ratione et disserendo mutavit: in qua primum de sensibus ipsis quaedam dixit nova* (1): *quos cunctos* (2) *esse censuit a quadam quasi impulsione oblata extrinsecus: quam ille Φαντασίαν, nos* *v i s u m* *appellemus licet: et teneamus hoc verbum quidem: erit enim utendum in reliquo sermone saepius; sed ad haec quae visa sunt et quasi accepta sensibus, assensionem adjungit animorum: quam*

(1) Acute Ernest. conjicit *nove:* novis enim verbis utebatur fere Zeno; sed in proximis occurrit: *plurimisque idem novis verbis* (*n o v a enim dicebat*) *usus est.*
(2) Sic Ern. emendat: vulgo *junctos.*

quam esse vult in nobis positam et voluntariam. Visis non omnibus adjungebat fidem, sed iis solum, quae propriam quandam haberent declarationem earum rerum, quae viderentur: id autem visum cum ipsum per se cerneretur, comprehensibile. Feretis haec? — Nos vero, inquit: quonam enim modo καταληπτὸν *diceres? — Sed, cum acceptum jam et approbatum esset, comprehensionem appellabat, similem iis rebus, quae manu prenderentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat, cum eo verbo ante nemo tali in re usus esset: plurimisque idem novis verbis (nova enim dicebat) usus est. Quod autem erat sensu comprehensum, id ipsum sensum appellabat, et, si ita erat comprehensum, ut convelli ratione non posset, scientiam: sin aliter, inscientiam nominabat: ex qua exsisteret etiam opinio, quae esset imbecilla et cum falso incognitoque communis; sed inter scientiam et incientiam comprehensionem illam, quam dixi, collocabat, quam eamque neque in pravis numerabat, sed soli credendum esset dicebat* (1). Id ille, quod ut item testatur Cicero, gestu conficiebat. *Nam, quum extensis digitis*, ait, *adversam manum ostenderat, visum, inquiebat, hujusmodi est: deinde, cum paullum digitos constrinxerat, assensus hujusmodi: tum, cum plane compresserat pugnumque fecerat, comprehensionem illam esse dicebat: qua*

(1) Cic. Acad. Quaest. I. c. 11. Cf. *Plut. de plac. phil.* IV. 8.

quo ex similitudine etiam nomen ei rei, quod ante non fuerat, κατάληψιν imposuit: cum autem laevam manum admoverat et illum pugnum arcte vehementerque compresserat, scientiam talem esse dicebat, cujus compotem, nisi sapientem, esse neminem (1). Agnoscimus in his multa, quae Platonicam doctrinam referant. Similiter progressio occurrit hominis ad scientiam, similiter in hac progressione *opinioni* opponitur *scientia*, studium apparet similiter *scientiae* et *veritatis*. Et quod *κατάληψιν*, *comprehensionem* similem iis rebus dixit, *quae manu prenderentur*, id dixit, quod recentiores linguae verbis exprimunt, ut hisce v. c. *comprendre*, *vatten*, *bevatten*, *begrijpen*, *begrippen krijgen*, nec vero abhorret idem ab aviario Platonis. Nam ut hic in Theaeteto, quod exposuimus, *κήρινόν τι ἐν ταῖς ψυχαῖς οὐκ οἶδ᾽ ὅ τι πλάσμα* (2) effinxerat, ita deinceps in eodem dialogo animum hominis, scientiae declarandae caussa, aviario comparavit. Quaeritur illic, quemadmodum nos scientiam nacti et habere eam et non habere dici possimus: quod exemplo illustrat hominis, qui vestem emit ac possidet, non vero gerit. Sed vide, inquit Socrates, num hunc in modum fieri possit, ut scientiam nacti non tamen habeamus eam atque aberremus, veluti, si quis sylvestres aves, columbas sive aliud quid venatus, aviario domi constructo, alat, quodammodo

(1) *Cic.* eod. L. IV. c. 47. (2) *Theaet.* 197. D.

do habere eas semper dicitur, quod possidet, quodammodo vero nullam habere, sed facultatem ipsi in eas esse, ut, quamcunque voluerit, capiat habeatque, rursusque dimittat; et hoc ipsi licere facere, quotiescunque libuerit (1). Hinc duplicem esse efficit scientiae veluti venationem, alteram possidendi caussâ, anteaquam quis nactus fuerit, alteram, postquam fuerit nactus, τοῦ λαβεῖν καὶ ἔχειν ἐν ταῖς χερσὶν ἃ πάλαι ἐκέκτητο, *ut capiat manibusque teneat, quae antea fuit nactus ac possidet* (2). Ingeniose haec Plato longeque festivius, quam Stoicus ille; at pariter ambo naturalem mentis, quam linguae produnt, agendi rationem expresserunt. Sed quamvis Stoica illa de opinione et scientiâ placita et convenire cum Platonicis nec vero rejicienda philosophis videantur, cavendum, ne Zenonis philosophandi rationem cum illâ confundamus, quam Plato usurpavit. Dogmaticus ille erat: quaerebat quidem, quemadmodum per sensus animus rerum notiones susciperet, quidque agendum esset homini, ut scientiam et veritatem assequeretur; sed eo spectabat proprie viri studium, ut quod ipsi verum certumque visum esset, id firmiter tenere atque ab Arcesilae scepticorumque dubitationibus vindicare posset. Itaque, ut ait Cicero, *quod erat sensu comprehensum, id ipsum sensum appellabat, et, si ita erat comprehensum, ut con-*

(1) *Theaet.* 197. C. (2) Eod. 198. D.

convelli ratione non posset, scientiam. Plato vero scientiam et veritatem non ad placita et doctrinas, sed ad ipsas mentis notiones retulerat, quibus et placita et doctrinas ipsa mens dijudicaret.

Mediamne igitur Plato inter scepticos et dogmaticos viam tenuit?

Discreto ita a scepticis et dogmaticis Platone, suspicemur forte, mediam illum inter utrosque viam tenuisse: quod de illis fere dictum Academicis est, qui, a dubitando pariter ac statuendo abstinentes, probabilia, simillima veri, sequebantur. Sic enim de iis Cicero: *proprium est Academiae, judicium suum nullum interponere: ea probare, quae simillima veri videantur: conferre caussas et quid in quamque sententiam dici possit, exprimere* (1). Quam philosophandi rationem eo quis probabilius tribuere Platoni videatur, cum idem ille Cicero, qui et Socraticus et Platonicus haberi voluit (2), hanc se esse potissimum secutum saepius profiteatur. *Defendat*, ait, *quod quisque sentit: nos institutum tenebimus, nulliusque unius disciplinae legibus adstricti, quibus in philosophiâ necessario pareamus, quid sit in quaque re maxime probabile, requiremus* (3). Quid? quod

(1) Cic. *de Div.* II. 72. (2) Id. *de Off.* I. 1.
(3) *Tusc. Q.* IV. 5.

quod Socratem antiqui, ipsum Platonis magistrum, hujus fuisse rationis auctorem dixerunt? Quod Cicero testatur. *Haec in philosophia ratio, contra omnia disserendi nullamque rem aperte dijudicandi, profecta a Socrate, repetita ab Arcesila, confirmata a Carneade, ad nostram viguit aetatem: quam nunc propemodum orbam esse in ipsâ Graeciâ intelligo: quod non Academiae vitio, sed tarditate hominum arbitror contigisse* (1). E. quâ Ciceronis sententiâ, quanto ipse loco hanc philosophandi rationem habuerit, efficimus. Et sane principum scepticorum, qui non dubitarunt, ut caeteri, de rebus omnibus, sed jure ἀπὸ τοῦ σκέπτεσθαι nomen habuerunt deque philosophiâ excellenter sunt meriti, horum igitur disquisitiones palmariae ex hac potissimum Academicorum ratione et doctrina fluxerunt (2). Quid igitur? Illisne nos philosophis annumerandum esse Platonem censebimus? Equidem non existimem.

Nam elegans haec quidem est et homini liberaliter instituto convenientissima philosophandi ratio. *Philosophiam nos adjuvemus*, ait Cicero, *nosque ipsos redargui refellique patiamur: quod ii ferunt animo iniquo, qui certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti et consecrati sunt, eâque necessitate constricti ut etiam quae non probare soleant, ea cogantur constantiae caussa defen-*

(1) De *Nat. Deor.* I. 5. (2) V. praestantissimum de his opus Stäudlini *Geschichte und Geist des Scepticismus.* Lips. 1794.

fendere. Nos, qui sequimur probabilia, nec ultra id quod verisimile occurrerit, progredi possumus, et refellere sine pertinacia et refelli sine iracundiâ parati sumus (1). Praebet item haec ratio uberrimam cum cognoscendi tum disputandi materiam, quippe non coërcita dogmaticorum angustiis, sed libere in omnes partes inquirens: quo nomine se item commendabat Ciceroni, quamquam ipsum rei difficultas non latebat. *Nam si singulas disciplinas*, ait, *percipere magnum est; quanto majus omnes! quod facere iis necesse est, quibus propositum est, veri reperiendi caussâ et contra omnes philosophos et pro omnibus dicere; cujus rei tantae tamque difficilis facultatem consecutum esse me non profiteor, secutum esse prae me fero* (2). Verum eadem haecce via, quamvis omnium, ut videtur, in philosophando tutissima, proclivis tamen ad dubitandum est. Quod ex Arcesilae recentiorumque Academicorum exemplo intelligitur, qui hinc profecti, in extremam lapsi dubitandi audaciam ac temeritatem fuerunt. *O volaticam Academiam!* exclamat Cicero, ad Atticum scribens, *modo huc modo illuc* (3). Et in libris de Finibus, *cum Academicis*, ait, *incerta luctatio est, qui nihil affirmant et quasi desperatâ cognitione certi, id volunt, quodcunque verisimile videtur* (4). Et licet quis caute hac ratione philosophetur, ut Ci-

(1) Cic. *Tusc. Quaest.* II. 2. (2) Id. *de Nat. Deor.* I. 5. (3) Id. *ad Attic.* XIII. 25. (4) De *Fin.* II. 14.

Cicero scepticorumque optimi sapientissimique fecerunt, non tamen habent probabilia illa et simillima veri, quo germani philosophi animum expleant. Ergo nec Socrati satisfacere haec ratio, nec vero Platoni potuit; uterque certa, Plato vero quae perfecta, quae immutabilia, quae aeterna essent, quaerebat. Quamobrem quae de Socrate feruntur et ipse de se professus Cicero est, non hanc apud nos vim debent habere, ut inter scepticam et dogmaticam rationem mediam fuisse Platonicam putemus. Imo vero, ut Socrates, ita Plato suam sibi patefecit, qua in philosophiâ progrederetur, viam, eamque Cicero unice demiratus est.

Propria Platonis de opinione et scientiâ philosophandi ratio.

Si propriam hanc assequi Platonis rationem velimus, non solum non, ut fecerunt quam plurimi, e Stoicorum philosophiâ interpretari illam, nedum e recentioris Academiae placitis debemus; sed accuratissime nobis Plato ab his philosophis distinguendus est. Vixerunt scilicet illi non aureâ, sed istâ videlicet philosophiae Graecae aetate, qua nativa philosophandi facultate Graeci et vigore illo suo destitui coeperant. Itaque novitii Academici id crepabant unice, quod apud Platonem reperiebant, sensibus non fidem esse habendam;

dam; Stoici contrarium ponebant, quod item continebat philosophia Platonis, esse homini scientiam et veritatem vindicandam naviter; neutri vero *idearum* doctrinam, quae princeps est in philosophia Platonis, assequebantur, disquisitionibus certe de opinione et scientia non adhibebant satis: quod item in optimorum quorumque sequioris aevi Academicorum, in ipsius adeo Ciceronis placitis desideramus; quamquam hic insito Platonis amore propius ad eum accessit. Id vero *veteres* Academici fecerunt, germani illi Platonis discipuli, itemque Peripatetici; et nobis quidem, ut propriam percipiamus philosophi de hoc argumento et philosophandi rationem et sententiam, horum in primis ratio, ut a Cicerone tradita est, attendenda videtur. Platonis illi rationem, ait, sequebantur fere. *Definitiones rerum probabant et has ad omnia, de quibus disceptabatur, adhibebant: verborum etiam explicatio probabatur, id est, qua de caussa quaeque essent ita nominata: quam etymologiam appellabant: post argumentis, et quasi rerum notis ducibus utebantur ad probandum et ad concludendum id, quod explanari volebant: in quo tradebatur omnis dialecticae disciplina, id est, orationis ratione conclusae: huic, quasi ex altera parte* (1) *ora-*

(1) Interpretatur Ern.: *graece*, ἐκ παραλλήλου; sed Aristotelem cogitasse Cicero videtur, qui dialecticae rhetoricam ἀντίστροφον dixit. Rhet. L. I. c. 1.

oratoria vis dicendi adhibebatur, explicatrix orationis perpetuae ad persuadendum accommodatae. Haec erant illis prima a Platone tradita (1). Sed in his primis alia etiam Cicero longeque graviora memorat, veluti praeclaram sententiam: *quamquam oriretur a sensibus* (2), *tamen non esse judicium veritatis in sensibus: m e n t e m volebant r e r u m esse j u d i c e m: solam cenebant idoneam, qui crederetur, quia sola cerneret id, quod semper esset* (3) *simplex et unius modi et tale, quale esset: hanc illi i d e a m appellabant, jam a Platone ita nominatam: nos recte s p e c i e m possumus dicere. — Sensus autem omnes hebetes et tardos esse arbitrabantur, nec percipere ullo modo res eas, quae subjectae sensibus viderentur: quae essent aut ita parvae, ut sub sensum cadere non possent, aut ita mobiles et concitatae, ut nihil umquam unum esset* (4) *constans; ne idem quidem, quia continenter laberentur et fluerent omnia. Itaque hanc omnem partem rerum o p i n a b i l e m appellabant; s c i e n t i a m a u t e m n u s q u a m e s s e c e n s e b a n t, n i s i i n a n i m i n o t i o n i b u s a t q u e r a t i o n i b u s* (5). Haec Cicero de ipsius Pla-

(1) Cic. *Acad. Quaest.* I. 8. (2) Nec *judicium* intelligendum, ut Lambino, nec *veritas* vel *indicium veritatis*, ut Ernesto placuit, sed ipsum e proximis *judicium veritatis*. (3) Inserendum puto *et*, ut vim habeat *semper*, quod fere in his addit Plato: *quod semper esset et simplex.* (4) Et hic inserendum *et* puto: *u n u m e s s e t e t c o n s t a n s*, *ne idem quidem.* (5) *Acad. Q.* I. 8.

Platonis discipulis, qui et proxime ab integro doctrinae fonte aberant et hunc referebant maxime. Sic autem cum philosophantes illi, ex ipso hominis animo potissimum repeterent omnia, ac, secundum *idearum* doctrinam, unice spectandum homini contenderent, quid pulcrum, quid bonum, quid justum, omninoque, quid verum esset, fructus eorum philosophia, ut ante Platonica, ad artium literarumque, ad ipsius adeo sapientiae studium provehendum, uberrimos tulit. Quocirca captus Cicero hac veteris Academiae ac Platonis sui praestantiâ, Pisonem inducit generosum adolescentem sic adhortantem: *Ad veteres igitur Academicos et Peripateticos converte te, quaeso. Ex eorum enim scriptis et institutis cum omnis doctrina liberalis, omnis historia, omnis sermo elegans sumi potest; tum varietas est tanta artium, ut nemo sine eo instrumento ad ullam rem illustriorem satis ornatus possit accedere* (1). Si quo alio ex loco veterum, ex his potissimum Ciceronis sententiis, quae propria Platonis fuerit de opinione et scientiâ philosophandi ratio, quamque vim illa et efficacitatem ad optima hominum studia alenda habuerit, intelligere licet. Et sic quidem nos tandem, comparatis cum Platonis doctrina sophistarum priscorumque philosophorum placitis, ipsoque Platone a variis et scepticorum et dogmaticorum generibus distincto, talem philosophum sum-

(1) Cic. de Fin. V. c. 3.

summum et apposuimus sophistis istis et lectoribus judicandi caussâ proposuimus, qualis reapse fuisse nobis, imo Ciceroni, visus est. Nunc lectoribus ad judicandum accedendum est.

De aestimandis recte Protagorae similiumque sophistarum ac philosophorum decretis.

Integrum cuivis homini judicium relinquimus, sophistisne malit, an Platoni asseritiri. Ut autem vere justeque judicemus, recte sophistae nobis suoque pretio aestimandi sunt. Nam molestum hi quidem hominum genus illis sunt, qui veri ardent amore; veruntamen non tales sunt habendi vel eum in modum Platoni oppositi, ut odisse eos debeat, quicumque Platonis fuerit amore captus. Admirati in his disquisitionibus saepenumero eorum acumen et sagacitatem sumus, nec temere nobis affirmasse videmur, profecisse ex eorum doctrina multum Platonem. Tantum autem abest, ut Platonicae philosophiae philosophandique rationi contraria eorum ratio fuerit, ut similiter hominem explorare diligentissime niterentur, nec rejecerit adeo Plato, quae, priscorum instar philosophorum, de sensibus, de opinione, de rerum motu et fluctuatione philosophati fuerunt. Ergo non contemnendi nobis sophistae sunt, nec vero isti etiam repudiandi prorsus, quos imitati magnam partem fuerunt, fluitantes quos vocavimus phi-

philosophos. Horum, fateor, in philosophando consuetudo inepta ac ridicula fuit. Colloqui cum iis non magis, ait Socrates, quam cum furentibus licet. Referunt adeo ipsi disserendo scribendoque motum illum rerum omnium, quem loquuntur, et agitationem: plane sic fluctuant et agitantur eorum scripta; persistere autem in sermone et quaestionibus ac placide vicissim respondere et quaerere, minus iis est, quam nihil: superat etiam nihil illud, quod iis est: adeo parum viris istis tranquillitatis est; sed si quem eorum interrogaveris, statim veluti e pharetrâ obscura verba depromentes tanquam sagittando emittunt: et horum si rationem quaeras, altero ferieris dicto, nove conficto: nunquam autem quidquam apud hos perficies neque ipsi etiam secum invicem; sed scite admodum id cavent, ne quidquam maneat sive in sermone sive in ipsorum animis stabile: existimantes, ut arbitror, id ipsum unum esse stabile (1). Sed esto: fuerint isti homines omnium mortalium ineptissimi molestissimique; si mundum visibilem, qui sensibus patet, cognoscere velimus, non solum non repudiandi nobis sunt, sed in consilium adeo adhibendi. Debuisse illis Diotime, mulierum sapientissima videtur, quae Socratem ipsa docuit de perpetuâ rerum omnium, quae sensibus percipian-

(1) *Theaet.* 179 E. — 180. A. B.

piuntur, commutatione (1). Quamquam latuit forte eos, quod item divina mulier, in iisdem cum Socrate sermonibus, de altero illo mundo, qui non patet sensibus, de rebus νοητοῖς, de ideis, quae *immutabiles* sunt, pronunciavit. Illud vero omnes omnis aevi philosophos ac sophistas et latuit et debuit latere, quotquot quidem in homine nihil, nisi externos sensus, explorarunt. Hac vero in re non laudandi illi nobis magnopere, imo reprehendendi videntur. Nam partem tractare philosophiae, alteram vero partem, quae longe difficillima gravissimaque est, ignorare, saltem negligere, ecquis decere philosophum dixerit? Quocirca non inepte nobis supra suspicati videmur, esse illos quodammodo specus Platonici incolis similes, qui pariter alterius cujusdam mundi, quem non videbant, ignari, ea tantum, quae videbant, sermonibus disputationibusque usurpabant. At vero sunt iidem, quod non est nobis silentio praetermittendum, hac in caussa dissimiles illorum, quod longe ipsorum major miseria est. Captivi enim delectabantur iis, quae videbant, mirifice, ne suspicati quidem, umbras haec esse rerum, quas non videbant; illi ipsas res esse umbras contendunt. Quod monendi lectores, ad recte eos aestimandos, videbantur, ne forte imprudenter iis assensi, hujus fierent miserae conditionis participes. Quodsi iidem nos rogant, quid ipsis suadea-

(1) *Symp.* 207 et 208.

deamus, iteramus quod diximus, suum nos cuivis judicium relinquere; verum sic nobis acturi aptissime videmur, ut, si *opinio* quaeritur, a sophistis eorumque similibus philosophis proficiamus. Nam instar eorum, quos Plato φιληκοοὺς et φιλοθεάμονας vocat, rerum videntur peritissimi, quae videndo audiendoque percipiuntur, ipsique nobis documento erunt, quam parum sit et sensibus et talibus hominibus ad vera assequenda fidei tribuendum. Sin *scientiam* et *veritatem* quaerimus, non audiendos illos putemus: sunt enim harum rerum ignari plane. Imo manebunt isti in specu illo suo; nos vero cum Platone in alterum illum mundum, ipsius veritatis regnum, scientiae et veritatis assequendae caussâ, escendemus.

Quodsi hunc in modum aestimandum nobis de illis est, qui ab initio disputationis nostrae occludere nobis aditum ad veri philosophiam studuerunt (1), non video, quid obsint nobis eorum cavillationes, quominus iter nostrum ad veri, αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientiam, quod magnam partem confecimus, persequamur. Quin etiam profuisse nobis illi ad assequendam eam ac percipiendam mirifice videntur. Nam dubitationibus eorum acutisque sententiis hanc totam debemus de opinione et scientiâ disquisitionem, ut nunc apud nos constet, quid sensibus tribuendum de Platonis sen-

(1) Vol. II. P. I. p. 13. et supra p. 139.

sententia sit, quid negandum, quid inter opinionem, quam sensibus, et scientiam, quam ipsi menti debemus, discriminis apud eum sit, quae item scepticorum, quae dogmaticorum sit conditio et quantum horum de scientiâ philosophandi rationi ratio Platonis praestet. Tum vero, si Platonicae philosophiae studium hanc apud nos vim habere debet, ut ipsi philosophari recte discamus, proficere nobis ex eadem hac disquisitione ad recentioris etiam aevi sophistas dijudicandos licebit. Minus hi quidem ingeniose, quam antiqui illi, sed tamen haud dissimili ratione ab *αἰσθήσει*, a sensibus externis omnem repetiverunt et cognitionem et scientiam nostram (1), ut pariter usurparent Protagorae effatum, *omnium rerum hominem mensuram esse*; Platonicam autem sententiam, ex interiore naturae humanae cognitione ductam, *Deum esse mortalibus omnium rerum mensuram*, non respicerent ac rejicerent adeo. Nec vero hi etiam repudiandi nobis prorsus sunt. Acutis eorum accuratisque de physica, quam vocant, hominis conditione disquisitionibus, ad hominem cognoscendum multum debemus; veruntamen usurpandum pariter de iis-

(1) Helvetius v. c. duas homini ad cogitandum facultates tribuit, quarum alteram *sensibilitatem physicam*, alteram *memoriam* vocat: utramque autem proprie unam eandemque esse contendit: *la sensibilité seule produit toutes nos idées. De l'Esprit.* Disc. I. C. I. p. 24 et 5.

iisdem Platonicum est, δοξοσόφους eos magis, quam φιλοσόφους, i. e. τῆς ἀληθείας, αὐτοῦ τοῦ ὄντος, φιλοθεάμονας esse. Et sane, quod modo animadvertimus, quo jure censeri in philosophorum choro ii possunt, qui partem philosophiae longe gravissimam difficillimamque, quae interiore indagandâ hominis naturâ continetur, neglexerunt? Sed ut de antiquis, ita de his etiam sophistis, utrum assentiendum sit, an Platonis philosophia praeferenda, penes lectores judicium esto. Nos, cunctis illis in mundo visibili, errorum sede, relictis, iter nostrum in regno veritatis persequamur porro, ut, quid tandem scientia, αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientia sit, percipere nobis liceat.

Qualis est Platonis, quae vulgo appellari hoc nomine solet, metaphysica?

Et superiores disputationes nostrae de mundo νοητῷ, de ideis, de hominis ad veritatem conversione, et haec ipsa, quam modo de opinione et scientiâ instituimus, disceptatio, eo tetenderunt fere, ut gravissimum hunc in Platonicâ philosophiâ locum, qui est de scientiâ, explicaremus aliquando plene. Idearum autem disquisitio, in qua Aristotelis metaphysicam cum Platonicâ ratione contulimus, proxime nos illuc adduxisse videtur. Nam assecuti comparando hoc sumus, non cadere in hominem metaphysicam sive caussarum scientiam Aris-

Aristotelis; Platonem vero praecepisse hominibus, ut τὰ νοητὰ, τὰ ὄντα, ut ideas, pulcrum, bonum, justum, caeteras cogitando agendoque spectarent: harum autem rite diligenterque explorandarum studium et cadere in humanae naturae facultates et esse adeo homini ad recte cogitandum agendumque necessarium. Sed quaerimus hic, qualis nobis tandem Platonis sive metaphysica sit quae vulgo appellatur, sive doctrina veri quocunque tandem nomine nuncupanda, qua ad assequenda illa, ad veri, τοῦ ὄντος, αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientiam perveniamus. Ut hoc inveniamus, dialogorum nobis Platonicorum, qui metaphysici appellari solent, in primis Parmenidis et Philebi, ratio erit habenda. Sed primum consideremus denuo metaphysicam Aristotelis.

Superat haec omnino naturae nostrae facultatem: sic supra eam est, ut Protagorae doctrina infra esse dignitatem nostram videtur. Nam est quidem, ut ait ille (1), hominis ingenio insitum, ut in caussas rerum inquirat. Faciunt parvuli, ubi cogitare et ratiocinari coeperunt: omnique aetate homo, et sollertissimus quisque maxime, id summâ ope nititur constanter: debemus adeo studio huic nostro quam plurima gravissimaque in rebus mechanicis et astronomicis inventa. Nec repudiandus magnopere est; si quis e mundi conditione et pulcritudine conjecturam ca-

(1) Aristotel. Metaph. initio. Cf. supra p. 68.

capere ad assequendam harum rerum caussam i. e. divinam mentem et sapientiam velit. Fecit Socrates (1), ac probarunt ejus studium optimi quique philosophi. Sed hunc in modum de philosophia pronunciare, esse eam caussarum scientiam, quibus omnia, quae sunt ac fuerunt, exstiterunt, id vero reprehendendum est. Non quin pulcrum videatur: imo divinum est negotium scientia illa et divinae sapientiae proprium; sed propterea, ut diximus, supra facultatem humanae naturae est. Quamobrem aptissime hanc scientiam ipse Aristoteles et *sapientiam* appellavit et destinavit *sapientibus*.

Nec vero aliter existimasse Plato de hac sive doctrinâ sive scientiâ sive sapientiâ videtur. In Phaedone, ut vidimus, Socratem induxit simillime et exquirentem caussas rerum et Anaxagorae studium dijudicantem. Juvenis, inquit, dici non potest, quanto studio *τῆς φύσεως ἱςορίαν* persecutus sim: *ὑπερήφανον γάρ μοι ἐδόκει εἶναι εἰδέναι τὰς αἰτίας ἑκάςου, διὰ τί γίγνεται ἕκαςον καὶ διὰ τί ἀπόλλυται καὶ διὰ τί ἐςι· magnificum enim mihi esse videbatur, caussas uniuscujusque negotii scire, quo quid fieret, quo periret, quo esset:* et saepenumero me sursum deorsumque jactavi, considerans primum, num, postquam calida et frigida putredinem susceperunt, ut dixerunt nonnulli, tunc alantur animalia: deinde, sanguisne sit quo sapimus,

(1) Xenoph. *Mem.* I. 4. §. 2.

mus; an aër, an ignis, an vero horum nihil, sed cerebrum sit, quod sensus praebeat audiendi, videndi, olfaciendi: ex his autem memoria fiat et opinio: ex memoriâ vero et opinione recte temperatâ, eâdem ratione scientia fiat. Sed exitus horum studiorum hujusmodi fuit, ut tandem mihimet ipsi ad ea sic hebes viderer, ut nihil magis (1). Deinde vero placuit mihi unice Anaxagoreum illud, *ὡς ἄρα νοῦς ἐστιν ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος*, *mentem esse, quae ordinasset omnia omniumque esset caussa.* Arbitrabar enim, si ita se res haberet, ut mens ordinans ordinaret omnia, singula etiam eandem sic disponere, ut *optimo* se haberent. Quamobrem si vellet aliquis caussam invenire, qua singula aut fiant aut pereant aut sint, hoc ipsum esse inveniendum, qua ratione *optimum* sit unicuique aut esse aut facere quodvis aut pati: hoc autem pacto nil aliud hominem considerare nec de se nec de aliis oportere, nisi quod *potissimum* sit et *optimum*: caeterum eundem item *peius* cognovisse: hujus enim eandem scientiam esse (2). E qua Socraticâ apud Platonem disputatione efficimus, non abhorruisse ab illâ scientiâ auctorem, sed supra nostram facultatem positam esse existimasse: intelligimus autem simul, id illum maxime spectasse, ut haberet, *secundum quod* de rebus omnibus gravissimis

(1) *Phaedone* 96. A. B. Cf. supra p. 66. (2) *Phaedone* 97. B. C. D.

mis existimaret recte. Et hoc, quod spectavit, ni fallimur, illud est, quod in dialogis plerisque, praesertim in metaphysicis, quos diximus, exploravit; nos autem appellare *metaphysicam* Platonis *doctrinam* solemus.

Animadvertere hoc omnes decuerat, quicunque interpretari Platonis metaphysicam aggressi sunt. Ineptum hoc nomen est, quo philosophi doctrinam appellarunt: ipsi adeo Aristoteleae doctrinae non convenit. Vocavit is eam, ut vidimus, *τὴν πρωτὴν φιλοσοφίαν*, statuit eam ipsam *σοφίαν* esse, quique eam tractarent, hos philosophari *θεολογικῶς* dixit (1); metaphysicae nomen in scriptis usurpavit nusquam. Usu autem invaluit postea, ut nomen illud scholasticorum in primis doctrinae, quae medio aevo exstitit, tribueretur. Quo accidit, ut, quod supra monuimus, horum argutiae et perversa philosophandi ratio Aristoteli, tanquam doctrinae auctori, imo vero divino Platoni obtruderetur. Nobis iccirco caute, si doctrinam Platonis recte interpretari velimus, metaphysicae nomen usurpandum est. Relinquamus illud scholasticis, iisque philosophis, qui ab eorum sordibus purgare metaphysicam instituerunt; de Aristotele autem et Platone, ut vero nomine utriusque doctrinam philosophandique rationem significemus atque exprimamus, sic pronunciandum: Platonem *philosophatum* simpliciter esse, ut a magistro, phi-

(1) Aristot. *Metaph.* V. 1.

philosophiae parente, didicerat, quaesivisse, quid pulcrum, quid bonum, quid justum, quid omnino verum esset, rectâ autem de his ratione quaesivisse, ut disquisitioni adhiberet dialecticam: iccirco simplici φιλοσοφίας nomine ejus studium ac doctrinam appellari oportere; Aristotelem vero altius spectantem et caussarum adeo scientiam philosophiae vindicantem, πρωτὴν quandam excogitasse φιλοσοφίαν, quamquam proprie non esset φιλοσοφία, sed σοφία ipsa, imo vero θεολογία quaedam.

Sed invenimus jam, ut nobis visi sumus, quid proprie sit metaphysicâ Platonis intelligendum. Misso igitur Scholasticis hoc nomine, vel, si cum maxime adhibendum philosophiae Platonicae videatur, rectâ accepto sententiâ, ex ipsis jam porro Platonis scriptis, qualis haec doctrina sit quoque tractanda modo, exquiramus.

Qua ratione hanc Plato sive metaphysicam sive veri doctrinam tractavit?

Est elegans sane philosophandi ratio, qua nos e linguis solemus proprias mentis et nativas notiones ducere, ut ipsius sic naturae viam in colendâ veri philosophiâ inveniamus et teneamus. Haud inepte haec ratio *philosophia linguarum* vocatur: a qua profecto non alienus Plato fuit. Sermo apud eum est, ut animadvertimus, colloqui

quii interni, quo homo secum ipse agit, effluvium, scriptio autem, hujus effluvii imago (1); unde sponte efficimus, nomina et verba ipsius mentis cogitationisque veluti expressa esse simulacra, ex iisque nobis licere, notiones mentis humanae proprias, quae unice verae sunt, quippe naturam referentes, explorare et cognoscere. Et vero Plato, ubi vel Socratem vel alium quemcumque placita sua enunciantem inducit, nullâ non opportunitate eosdem e loquendi consuetudine sententiam suam probantem fecit. Abest autem multum, ut haec sit ratio, quâ tractandam esse veri doctrinam existimaverit: non quin convenerit ipsius philosophiae: quae ipse subinde verba e suâ linguâ excitavit, ut *excribare*, *vannare*, *carminare*, similia, (2) vidimus, quam apte illa ipsius dialecticae, quae *discernendo* in primis procedit, conveniant; et sane nos in his disquisitionibus omnibus de philosophiâ Platonicâ, explicare eam ferme totam e veterum recentiorumque loquendi consuetudine, e propriâ verborum significatione, non sine fructu, ut nobis videmur, studuimus. Sed fuerunt Platonis aetate, qui perverse id agerent, sophistae in primis quos diximus et Heraclitei philosophi. Hi miro acumine, sed inepte haec studia persequentes, non e verbis et nominibus ducere nativas mentis humanae notiones, sed in

(1) Phaedr. 276. A. Cf. Vol. II. P. I. p. 123 et 124. et P II. p. 201. (2) *Sophist.* 226 et 227. Cf. Vol. II. P. II. p. 120.

in verba et nomina sua ipsi decreta transferre, et sic ea probare nitebantur. Id displicebat Platoni. Cratylum hic adeo, qui totus his in studiis fuit versatus, puer audiverat, quum is fluitantium philosophorum doctrinae vindicandae hanc verborum interpretationem adhiberet. (1) Hoc vero minus etiam ferre poterat. Inepta hac igitur perversaque philosophandi ratione factum videtur, ut non solum a justo et philosopho linguae studio deduceretur, sed etymologiae isti, quam vocabant, suam ipse opponeret cum philosophandi rationem, tum veri doctrinam. Rem intelligere recte ex ejus dialogo, qui *Cratylus* inscribitur, licet.

De Cratylo Platonis, sive de linguarum, quam nos vocamus, philosophia.

Quum comparabamus modo cum Protagora similibusque sophistis et philosophis Platonem, duplex memoravimus philosophorum genus, quorum pars *κινεῖσθαι* omnia, altera autem pars contrarium, omnia *ἱστάναι*, contendebant. Utrorumque sententiam Plato, hoc scribendo dialogo, hunc in modum

(1) Arist. Metaph. I. 6. *ἐκ νέου τε γὰρ συγγενόμενος πρῶτον Κρατύλῳ καὶ ταῖς Ἡρακλειτείαις δόξαις, ὡς ἁπάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὔσης* — quamquam hinc non efficiendum esse, sic primum Platoni Cratylum, ut postea Socratem, praeceptorem fuisse, recte statuit Ast. *Platon's Leben* p. 19.

dum et exposuit et per ironiam exagitavit atque explosit, ut simul etymologiae istius perversitatem demonstraret. Inducuntur hac de re secum invicem colloquentes Hermogenes et Cratylus, quorum hic e verborum significatione omnia fluere contendit. Socrates in utramque partem disputat; verumtamen, quod nobis minime est negligendum, illuc, si minus pervenit, contendit tamen constanter, ut rei recte dijudicandae rationem inveniat. Itaque, cum philosophi fere ac sophistae sonum unice verborum attenderent, ex eoque quicquid luberet efficere conarentur, Socrates, ut in omni disquisitione, ita in hac *dialecticam* potissimum *rationem* usurpandam statuit. Prima vero nomina, ait, quibus alia non praecedunt, quo pacto quam maxime res ipsas nobis ostendent? Ad hoc autem mihi responde. Si nec vocem nec linguam habuissemus, voluissemus autem res invicem declarare, nonne perinde ac nunc muti, manibus capiteque ac caeteris membris significare tentavissemus? — Quo enim alio, o Socrates, modo? — Si supernum quippiam, credo, vel leve declarare voluissemus, coelum versus manum extulissemus, ipsam rei naturam imitantes; inferiora vero et gravia significaturi, demisissemus terram versus manum. Equum item currentem vel aliud quodvis animalium si voluissemus indicare, corpus quisque suum gestusque et figuras iis simillime composuisset. — Necesse est. — Hunc in modum, ut arbitror, corpus significasset singu-

la, illud imitans scilicet quod vellet declarare. — Omnino. — Cum vero voce, linguâ et ore velimus significare quaeque, nonne per haec declarabimus, ubi per ea imitati res fuerimus? — Necesse esse mihi videtur. — Nomen autem est, ut apparet, imitatio vocis, qua quicunque aliquid imitatur, per vocem imitatur et nominat. (1) Veruntamen in his alia quaedam imitatio est, quam quae per musicam fit vel picturam. Id enim, quod *est*, sive *οὐσίας* est particeps, exprimendum. *Ἀλλὰ τίς ἂν εἴη ὁ τρόπος τῆς διαιρέσεως, ὅθεν ἄρχεται μιμεῖσθαι ὁ μιμούμενος; ἆρα οὐκ ἐπείπερ συλλαβαῖς τε καὶ γράμμασιν ἡ μίμησις τυγχάνει οὖσα τῆς οὐσίας, ὀρθότατόν ἐστι διελέσθαι τὰ στοιχεῖα πρῶτον; ὥσπερ οἱ ἐπιχειροῦντες τοῖς ῥυθμοῖς, τῶν στοιχείων πρῶτον τὰς δυνάμεις διείλοντες, ἔπειτα τῶν συλλαβῶν· καὶ οὕτως ἤδη ἔρχονται ἐπὶ τοὺς ῥυθμοὺς σκεψόμενοι, πρότερον δ' οὔ. Quis vero sit discretionis modus? Nonne, quandoquidem syllabis et literis essentiae fit imitatio, primum praestat elementa distinguere? Quemadmodum qui rhythmis dant operam, elementorum primum vim discernunt, tum syllabarum: sic tandem ipsos aggrediuntur rhythmos, non vero prius.* (2) Non est, quod haec porro persequamur. Dialectica Platonis ratio, quae cernendo, ut vidimus, ad inveniendum procedit, in hac Socratica *περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος* disputatione elucet maxime. Sed diximus mo-

(1) *Cratyl.* 422. E. 423. A. B. (2) Eod. 424. B. C.

modo, perversae sophistarum ac philosophorum etymologiae suam Platonem philosophandi rationem verique doctrinam, quam metaphysicam dicunt vulgo, opposuisse. Id e Socratis sub finem dialogi sermone intelligitur. Effecerat in eâ ex verborum significatione, vere pariter statuisse videri cum qui moveri, tum qui stare omnia contenderant: quibus subjungit deinceps: tumultuantibus igitur, inquit, nominibus, et asseverantibus aliis, se esse, quae veritati sunt similia, aliis autem se esse, contendentibus, cujus ad normam litem dijudicabimus? vel quonam nos tandem convertemus? non enim ad alia nomina confugiemus, quia praeter haec non sunt. Ἀλλὰ δηλονότι ἀλλ᾽ ἄττα ζητητέα πλὴν ὀνομάτων, ἃ ἡμῖν ἐμφανιεῖ ἄνευ ὀνομάτων, ὁπότερα τούτων ἐςὶ τἀληθῆ, δείξαντα δηλονότι τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων. *Verum alia quaedam praeter nomina quaerenda sunt, quae nobis sine nominibus patefaciant, utra istorum vera sint, rerum videlicet veritatem demonstrantia.* Ita mihi videtur. — Si haec ita se habent, Cratyle, possunt, ut videtur, res sine nominibus percipi. — Apparet. — Per quid igitur aliud speras haec percipere, nisi qua ratione justum et consentaneum sit, ut ex mutuâ eorum cognatione, si quidem cognata sint, discamus, tum etiam ipsa per se? Nam quod ab illis diversum atque aliud est, aliud ac diversum, non illa significaret. — Vera loqui videris. — Dic, obsecro, nonne jam saepe concessimus, nomina, quae recte posita sunt, similia il-

illorum esse, quorum sunt nomina, rerumque esse imagines? — Concessimus. — Εἰ οὖν ἐςὶ μὲν ὅτι μάλιςα δι' ὀνομάτων τὰ πράγματα μανθάνειν, ἐςὶ δὲ καὶ δι' ἑαυτῶν, ποτέρα ἂν εἴη καλλίων καὶ σαφεςέρα ἡ μάθησις; ἐκ τῆς εἰκόνος μανθάνειν αὐτήν τε αὑτὴν, εἰ καλῶς εἴκαςαι, καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἧς ἦν ἡ εἰκὼν, ἢ ἐκ τῆς ἀληθείας αὐτήν τε αὑτὴν καὶ τὴν εἰκόνα αὐτῆς, εἰ πρεπόντως εἴργαςαι; — Ἐκ τῆς ἀληθείας μοι δοκεῖ ἀνάγκη εἶναι. *Si igitur cum maxime discere e nominibus res licet, licet autem item per se ipsas, utra praestantior dilucidiorque discendi ratio erit? ex imagine discere et ipsam, si recte expressa sit, et veritatem, cujus est imago, an vero ex veritate et ipsam et imaginem ejus, si ei congruenter sit efficta? — Ex veritate mihi videtur necesse esse* (1).

Haec Socrates in Cratylo Platonis. Assequimur autem inde non hoc solum, qualis sit quaque tractanda ratione metaphysica philosophi, sed, quodnam item apud eum *metaphysicum* sit, quod nos appellare consuevimus, *linguarum studium*. Quod paucis demonstrasse, ad ipsam veri, quam spectavit, doctrinam percipiendam penitus, non mediocriter nos juvabit.

De

(1) *Cratyl.* 438. D. — 439. B. Videtur plane Plato posteris peragendum reliquisse, quod ipse praecepit. Nam vix occurrit in toto Cratylo caeterisque ejus scriptis nominis etymologia, quae ad grammaticae rationem rite sit exacta. At hoc ipsum grammaticae studium rite demum post Platonem et recentiore aevo excultum est. Cujus historiam, quod dolendum, desideramus etiamnunc.

De metaphysico, quod dicitur, linguarum studio.

Sunt nomina et voces, de Platonis sententiâ, uti ex Phaedro didicimus, notionum imagines, quibus mens nostra uti in cogitando, in colloquio illo interno solet. Viderunt hoc, certe suspicati quodammodo illi sunt, qui de verborum origine disquisiverunt; sed non recte inde, ut Plato statuit, disquisitionem instituerunt. Nam ex verbis, tanquam veritatis imaginibus, veritatem, non ex veritate et veritatem ipsam et imagines ejus judicatum iverunt. Hinc diversissima eorum de eo, quod verum est, judicia et errores gravissimi. Nam constare primum de verbis oportebat, esse ea reapse veritatis imagines: id vero incertum. Hoc consideremus, ait Socrates, ne multa haec nomina in idem tendentia nos decipiant, quique eorum auctores fuerunt, veluti in quandam lapsi vertiginem, et ipsi agitati misere sint et nos in eandem rapientes immergant (1). Id vero non considerarunt fere etymologi: ipsi adeo e nominibus, quae exstabant, quidquid ipsis videbatur verum, ineptissima adeo commenta, commendare et comprobare studuerunt. Praeterea, qui etymologorum omni aevo mos fuit, non, rebus perspectis, earum in vocibus imagines attenderunt, sed in voces continuo veluti venationem instituerunt, ut nullam

(1) *Cratyl.* 439. B. C.

lam non obviam et ipsam explicare et inde demonstrare opiniones suas niterentur. Perturbarunt igitur omnia, suscepitque hinc etymologia apud germanos non solum grammaticos, sed philosophos etiam infamiam quandam, cujus ipsa adeo linguarum philosophia particeps fuit. Hoc vero ne committamus, sed contra, elegantissimae disquisitioni suum restituamus honorem, secundum praeceptum Platonis non ex imagine discere et imaginem et veritatem oportet, sed haec longe *κάλλιον καὶ σαφέστερα ἡ μάθησις* est, *ἐκ τῆς ἀληθείας αὐτήν τε αὐτὴν* efficere, *καὶ τὴν εἰκόνα αὐτῆς, εἰ πρεπόντως εἴκασται* (1). Rem forte, si etiam nunc nonnullis subobscura est, ipsius illustrare Platonis exemplo liceat. Quum tradere is in scribendo *Sophistâ* verissimam dialecticam, quae cernendo jungendoque constat, instituisset, non continuo verba illa, quae excitat, *διηθεῖν, διαττᾷν, βράττειν, διακρίνειν* (2), similia, exploravit, ut ex his, tamquam veri imaginibus, cernendi illam artem efficeret, sed ingenio ipse suo excogitaverat hanc artem, tum vero exprimere et declarare, quod excogitaverat, nisus, in his verbis sibi visus est *cernendi* illam notionem deprehendere. Nec alia ratio eorum esse videtur, qui quamvis non, ut Plato, inveniendi sunt facultate praediti, inventa Platonis interpretari student: quod cujusmodi sit, usu equidem in his conscribendis philosophiae Platonicae initiis saepius ex-

(1) *Cratyl.* 439. A. (2) *Theaet.* 226. B.

expertus sum. Nam quo magis me insinuare cogitando scribendoque in interiorem hujus philosophiae rationem conabar, eo crebrius mihi vocum in mentem venit, quae in antiquis nec minus in recentioribus linguis id plane videbantur exprimere, quod longâ disputatione explicuit Plato. Veluti, ut his utar, sexcenties usurpaveram dicendo scribendoque voces *waarheidsliefde*, *ὄργανα*, *zintuigen*, *waarheidszin*, *oordeelen*, *κρίνειν*, *cernere*, *putare*, *cogitare*, *onderwijzen*, *enseigner*, similes alias innumeras; usurpaveram autem, ut omnes solent, vim earum propriam non magnopere attendens. Nunc vero Platonis exquirens placita de principio cognitionis philosophiaeque summo, quod veri amor est, de sensibus et quo per eos modo res cognoscamus, de sensu interno et quid sit discere, quid judicare, quid item docere, quaenam adeo et quales sint dialecticae methodi primariae, his igitur de rebus placita exquirens tradensque Platonis, attendere nunc demum vim vocum illarum coepi. Sic usu ipse meo didici, quid esset tandem Platonicum illud, non a verbis ad res, sive ab imaginibus ad veritatem, sed contra, a rerum intelligentiâ ad verborum observationem, a veritate perspectâ ad ejus imagines attendendas judicandasque procedendum esse: lectores autem, opinor, quae vera sit habenda linguarum philosophia, et quale sit, quod vulgo dicere consuevimus, *metaphysicum linguarum studium*, hinc optime judicabunt.

Plato ex his studiis, ut monuimus, non multum pro-

profecit. Quae puer a Cratylo didicerat, sic deinceps inepta falsaque judicavit, ut iis veri doctrinam suam opponeret. Abfuit autem tantum, ut ad verissimam etymologiam hanc adhiberet doctrinam constanter, ut identidem in scriptis id ipsum committeret, quod in Cratylo ac Sophistis reprehenderat (1). Tam ardua scilicet res est, philosophiam linguarum recte tractare. Veruntamen nobis quantum proficere ad studia illa naviter apteque persequenda, cum ex illâ philosophi doctrinâ, tum ex totâ ejusdem philosophiâ liceat, dici vix potest. Nam non est, quo haec magis constantiusque spectet, quam, ut elicere ex ipso animo hominis omnia studeamus. Refertur illuc tota philosophi dialectica, quippe cum μαιευτικῇ et ἀπαγωγῇ Socratis, quam usurpavit scribendo, conjuncta: statuit adeo, primas notiones nostras quantitatis et qualitatis, ideas praesertim proprie sic dictas, jam tum perceptas mente nostrâ fuisse, antequam in hoc corpus sensibus instructum migraverat: quod in *Menone*, ut vidimus, pueri exemplo, a Socrate de quadrati dimensione interrogati, demonstravit (1). Huic autem philosophandi rationi quid magis consequens est, quam, ut mirari id desinamus, quod vidimus modo, exstare in linguis voces, quibus nativam suam homo cogitandi judicandique rationem expresserit? Nam si in-

(1) v. c. *Phaedro* 238. C. 244. D.

(2) Cic. *Tusc.* I. 24.

insunt haec hominum generi naturâ, quidni enunciare ea gentes loquendo sponte sua sint conatae? Quodsi documenta expetimus, quibus id, quod probabile videtur, pateat nobis, voces illae singulae, quas in his disquisitionibus attulimus, attendendae nobis sunt. Non arte sunt a philosophis confictae, sed communi omnium hominum usu teruntur, ut prorsus naturâ videantur exstitisse: et tamen, quam apte pleneque exprimant, quod longis disputationibus Plato demonstravit, eaedem hae disquisitiones nostrae probarunt. Sed vel fallor equidem, vel insigne omniumque illustrissimum hujus rei documentum ipsa nobis est philosophia Platonis. Quo frequentius mihi naturales voces illae in explicando Platone occurrerunt, eo certius mihi persuasi, si eas ordine, secundum philosophiae Platonicae progressionem proponeremus et explicaremus, facile nos ita ipsam simul esse philosophiam hanc traditurос et expositurоs. Fateor adeo, eo me accuratius mihi visum esse mentis in cogitando, judicando, cognoscendo rationem assequi, quo magis una cum placitis Platonis linguas attendi, ut parum absit, quin statuam, linguas nobis ipsam veluti *repraesentare* philosophiam Platonis.

Caeterum, quemadmodum, quod posuit Plato, a veritate inchoandum sit indeque ad ejus imagines procedendum, id suo nos philosophus exemplo docuit. Thesauros esse philosophiae locupletissimos linguas, omnes consentiunt, nobisque in his disceptationibus patuit manifestissime. Ille

ve-

vero, quamvis philosophandi, quam usurpavit, ratio nos duxerit illuc, ipsiusque philosophia sic naturae sit consentanea, ut dixeris fere, haustam illam inde esse, minus tamen, quam par erat, e thesauris istis profecit. Nempe de veritate philosophatus continuo est, eamque optimâ et indagandi et tradendi viâ cum ipse invenire tum nobiscum communicare studuit. Id autem quo aptius perfecit, eo nunc nobis clarius, e veritatis illis, quas dixit, imaginibus, veritas patet. Quod hîc duximus monendum esse, quo magis aetatis nostrae philosophi, quibus sane longe majore copiâ thesauri illi, quam olim Platoni, patent, hoc duce et investigent eos, et, inde ut nos item emolumentum capiamus, operam dent. Nec vero ad linguarum unice philosophiam tractandam salutare hoc philosophi praeceptum est: late patet per gravissimos quosque philosophiae locos: est adeo cum metaphysicâ Platonis sive veri doctrinâ arctissime conjunctum. Nam, quemadmodum ille, quod ajunt metaphysici, *a priori* philosophatus sit, hinc patet maxime.

Qua praestitit ratione Plato, quod postulare a philosophis metaphysici solent, ut a priori philosopharetur?

Evexit nos Cratylus Platonis et tota haec nostra de linguarum philosophiâ disceptatio ad Platonicae dialecticae fastigium, quod hujusmodi est, ut

ut non ab hypothesibus descendamus, sed ad principia tendamus *ἀνυπόθετα*. Id quale sit, e methodo, qua usus philosophus est, supra docuimus (1): nunc quemadmodum ipsi philosophiae, ad veri, *αὐτοῦ τοῦ ὄντος* scientiam assequendam, adhibendum sit, exquirere oportet. Nam metaphysici fere, quamvis in caussis exquirendis ad sublimia omnia contenderent, in ipsâ tamen philosophandi ratione ab ultimis principiis descenderunt: quod philosophari *a priori* vocabant (2). In rebus physicis, caussâ omnium repertâ, inde ducere ratiocinando omnia solebant. In metaphysicis autem, quae vocabant, tractandis ad Deum fere perveniebant sponte, indeque, a divinae naturae perfectione descendentes, quaecunque exquiri in philosophiâ solent, explicabant. Unde *prima* illa Aristotelis *philosophia* ab ipso jam *theologiae* nomine nuncupata est. Conveniebat haec philosophandi ratio illorum studiis philosophorum, qui, ut Aristoteles, sapientiae doctrinam, imo divinam scientiam traderent; Platoni, qui philosophando, ut Socrates, i. e. quaerendâ sapientiâ contentus erat, non con-

(1) Vol. II. P. 2. p. 73 et 173.

(2) Aristoteleae studium philosophiae hanc medio aevo protulit barbare sic nuncupatam *a priori philosophiam*. Longe alia est, quae illi eodem nomine successit superiore saeculo, ac Platonicae congruentior. Haec qualis sit, deinceps erit significandum; nunc, ne cum Aristoteleâ eam confunderemus, verbo hoc monuisse sufficiat.

conveniebat. Et vero, quod aliquoties monuimus, superat talis doctrina longe facultates hominis: quo factum, ut, qui non tradere eam, sed adeo adhibere ad rerum omnium explicationem nisi sunt, turpiter fere lapsi sint.

Sed dicat hic aliquis: postulare tamen a philosophis metaphysici solent, ut a priori philosophentur: hoccine igitur non fecit Plato? Fecit; sed alia, quam metaphysici, ratione. Posuerunt illi principium, unde ducerent omnia: veluti divinam naturam, quam nemo confiteri dubitat rerum omnium caussam esse principem; sed caussam hanc divinam pro mentis humanae modo, qui modus ipsius profecto divinitatis non capax est, informabant: unde qualis quamque deformis profuerit naturae illius sive forma sive descriptio sive definitio, sponte intelligimus. Sic igitur posito principio, quum descendentes inde omnia explicatum irent, humile hoc erat reapse, quamvis sublime videretur, metaphysicae iter. Non ita Plato. Non descendendum ille ab *ὑποθέσεσι*, temere, ut fit, positis, sed escendendum philosopho ad *τὰ ἀνυπόθετα* judicabat. Sic autem cum ipse soleret philosophari, a priori philosophatus esse, sed *sua ratione*, dicendus est. Scilicet quae *τὰ ἀνυπόθετα* vocat, sunt ea apud illum, ut vidimus, *τὰ ὄντα*, ipsae sunt ideae, pulcrum, bonum, justum, sanctum, quas quo quis puriores clarioresque animo teneat, eo hunc rectius dixit de rebus pulcris et turpibus, de bonis et malis, de justis et injustis,

de

de divinis omnino humanisque existimare, eoque propius ad divinam sapientiam, cujus nunquam fieri particeps poterit, accedere. Ad hanc scientiam quemadmodum procedamus, *pulcri* exemplo in Symposio nos docuit Diotime. A rebus pulcris, quae sensibus percipiuntur, ordiendum praecepit, ut per has pulcri imagines, tanquam ἀναβαθμοὺς quosdam, ad pulcrum ipsum tenderemus. Huc autem postquam pervenerimus, inde nobis praecepit, ut res deinceps pulcras omnes et accuratius attenderemus et dijudicaremus verius (1). Sed de idearum disquisitioni adhibenda dialectica, quae proprie esse Platonis metaphysica videtur, documenta nobis in primis insignia sunt metaphysici, qui vocantur, Platonis dialogi, praecipue *Parmenides* et *Philebus*.

De metaphysicis Platonis dialogis, sive de idearum disquisitioni adhibenda dialectica.

De his dialogis parum vel nihil adhucdum diximus; nec tamen nihil attulisse ad verum eorum propositum assequendum videmur. Nam dialogorum Platonicorum haec ratio est, ut legi omnino accurate ad auctoris philosophiam percipiendam debeant, intelligi autem tum demum rite, postquam hanc assecuti satis philosophiam fuerimus, possint. Vel-

(1) *Sympos.* 209 et 210. Cf. Vol. I. p. 188.

Veluti Theaetetum, Sophistam, Politicum ubi quis primum legit, statim arbitrabitur, se inde Platonis de scientiâ, de sophistica, de politicâ sententiam cogniturum: legendo autem, aliud fuisse videbit in scribendis illis auctoris consilium; sed ubi perspexerit idem assiduâ lectione cum dialecticam Platonis, tum rationem, quâ eam adhibere philosophiae studuit, tum demum et assequi philosophi in scribendis illis consilium et recte eos intelligere incipiet. Similis ratio Parmenidis et Philebi est. Vulgo Platonem existimant in his suam omnem de ideis deque idearum principe, boni ideâ, sententiam exposuisse: quamobrem involare continuo in hos dialogos solent, qui Platonis sublimitatem ex ipsius scriptis percipere cupiunt. Nos autem egimus de ideis Platonis et accurate tradere primarium hunc in ejus philosophiâ locum studuimus: et tamen ullam vix eorum dialogorum mentionem fecimus. Nempe, ut in Theaeteto caeterisque dialecticis sermonibus, ita in his Plato, qui vulgo metaphysici vocantur, id spectavit potissimum, ut adhiberet philosophiae ipsique, quam tradere studebat, veri doctrinae dialecticam suam. Quapropter nunc demum, postquam et dialecticam Platonis et veri doctrinam, una cum ejusdem de ideis placitis, perspicere coepimus, nunc demum, inquam, recte nobis intellecturi utrumque illum dialogum videmur.

Nam proprie sunt sermones illi subtilissimae quaedam sive disquisitiones sive exercitationes

dia-

dialecticae. Quod ex utriusque prooemio intelligitur. In Parmenide dialogo Parmenides, *δεινὸς* ille *ἅμα αἰδοῖός τε*, postquam ab initio cum Socrate de uno et multis, de ideis earumque in rebus *ὁμοιώμασι* agere instituit, admiratus hujus ingenium, *καλὴ μὲν οὖν*, inquit, *καὶ θεία, εὖ ἴσθι, ἡ ὁρμὴ, ἣν ὁρμᾷς ἐπὶ τοὺς λόγους· ἕλκυσον δὲ σαυτὸν καὶ γύμνασον μᾶλλον διὰ τῆς δοκούσης ἀχρήστου εἶναι καὶ καλουμένης ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀδολεσχίας, ἕως ἔτι νέος εἶ· εἰ δὲ μὴ, διαφεύξεταί σε ἡ ἀλήθεια. Pulcer est et divinus, mihi crede, impetus ille tuus, quo ad sermones tendis; protrahe te igitur magisque hac te exerce facultate, quae vulgo inutilis videtur et garrulitas vocatur, dum juvenis es: nam nisi feceris fugiet te veritas* (1). Rogat autem Socrates, quisquam sit exercitationis hujus modus. Tum ille et alia ei praecipit et hocce: *χρὴ δὲ καὶ τόδε ἔτι πρὸς τούτῳ ποιεῖν· μὴ μόνον εἰ ἔστιν ἕκαστον ὑποτιθέμενον, σκοπεῖν τὰ συμβαίνοντα ἐκ τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ καὶ εἰ μή ἐστι, τὸ αὐτὸ τοῦτο ὑποτίθεσθαι, εἰ βούλει μᾶλλον γυμνασθῆναι. Illud praeterea faciendum est: non solum, ubi quodque esse suppositum est, explorare, quae e suppositione consequantur, sed etiam, ubi non esse suppositum est, hoc ipsum supponere, si quidem recte exercitari velis* (2). Similiter in Philebo a dialecticâ ducitur disputationis initium. Continetur adeo ipsum prooemium illius descriptione methodi, quae cernen-

(1) *Parmen.* 135. D. (2) *Parmen.* 135. E.

nendo jungendoque instituitur atque unice fuit Platoni propria. Prooemio autem uterque dialogus consequens est: totus uterque dialectica disceptatione constat. Quod ad Parmenidem praesertim intelligendum recte animadvertendum legentibus est. Disquisitiones enim in hoc dialogo non magis, quam in Theaeteto, ad certam quamdam conclusionem perducuntur. Quocirca mirati id quam plurimi sunt, nonnulli adeo a Platone non adjectum, vel post eum deperditum esse sermonis finem suspicati sunt (1). Verum enim id unice spectavit scribendo sermone Plato, ut, positis sententiis contrariis v. c. *esse unumquodque* et *non esse*, quid ex utraque consequeretur, dialecticâ subtilitate exquireret: sic autem dialecticae de ideis disquisitionis exemplum praeberet legentibus. Nobis vero inde, quod nunc maxime exquirimus, patet, qualis Platonis fuerit maxime, quae appellatur, *a priori* philosophandi ratio. In his omnibus non principium, ut solent metaphysici, posuit, quod geometrarum, ut vocant, more i. e. synthetica ratione demonstraret indeque duceret explicaretque omnia: suâ Plato methodo, analyticâ illâ, usus, ipse *ἀνυπόθετα* i. e. *τὰ ὄντα*, ideas, inquirendo persecutus est.

Quodsi quaerimus, quam in legendo Parmenide de-

(1) V. Ast *Platons Leb.* p. 244 et 250. Cf. Socher *über Plat. Schr.* p. 286.

desideramus, subtilis hujusmodi dialecticae disputationis conclusionem, Philebus nobis non quidem plene, sed tamen multo magis satisfaciet. Ut ad boni ideam explorandam proprie refertur dialogus hicce, ita de voluptate continuo et scientiâ sermo instituitur. Nam Platonis jam aetate philosophi sic a se invicem discedebant, ut essent, qui summum bonum voluptate contineri statuerent, alii ad illud unam sapientiam referrent. Sed ut Epicurei postea et Stoici, ita hi utrique non satis ad dialecticam ἀκρίβειαν rem exigere solebant. Plato igitur a dialectica, ut diximus, incipiens, Socratem inducit artem continuo tradentem, qua non ἓν καὶ ἄπειρα, sed ὅποσα exquiruntur. Hujusmodi illa est, inquit, ut de voce v. c. non solum *unum* i. e. ipsam vocem et *infinita* i. e. innumeros sonos, sed etiam *quot* sint numero soni, exploremus. Nos tum haec explicuimus, quum dialecticam Platonis tradebamus, ac, duce Platone, docuimus, quemadmodum hac arte musica et literae sive alphabetica scriptura inventa sint. (1) Hinc Socrates sublime memorat antiquorum effatum: *οἱ μὲν παλαιοὶ, κρείττονες ἡμῶν καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες, ταύτην φήμην παρέδοσαν, ὡς ἐξ ἑνὸς μὲν καὶ πολλῶν ὄντων τῶν ἀεὶ λεγομένων εἶναι, πέρας δὲ καὶ ἀπειρίαν ἐν ἑαυτοῖς ξύμφυτον ἐχόντων· Nam prisci nobis praestantiores Diisque propinquiores, haec nobis oracula tradiderunt, ex uno et multis co...*

sta-

(1) Cf. supra Vol. II. P. II. p. 141.

stare quae semper esse dicuntur; finem autem et infinitatem innatam habere: iccirco nos decere, si ita haec ordinata sint, unum quid in omni re exquirere ac ponere, inventuros enim insitum esse: quod ubi deprehenderimus, post unum duo, si insint, explorare, vel tria vel alium numerum quempiam, ac quodlibet eorum unum diligenter considerare denuo; donec id, quod ab initio unum invenimus, non solum ut unum vel ut multa vel ut infinita, sed ut *quot* sint numero perspiciamus: sic igitur infinitatem non multitudini esse adhibendam, priusquam numerum quis ejus omnem, qui inter infinitum et unum intermedius sit, perspexerit: tum vero unum quodlibet omnium in infinitum dimittere oportere. Dii ergo, quod dixi, sic nobis praeceperunt, ut res exploraremus, disceremus, doceremus; qui autem nunc dicuntur sapientes, unum et multa velocius tardiusve, quam oportet, conficiunt ac post unum continuo in infinita incidunt; media autem, quibus disputandi ratio dialectica a litigiosa discernitur, fugiunt illos (1). Effatum, quod laudatur in hisce, Philolai est, a Diogene Laërtio nobis servatum, a Proclo autem non semel commemoratum. Φύσις δὲ *ἐν τῷ κόσμῳ ἁρμόχθη ἐξ ἀπείρων τε καὶ περαινόντων, καὶ ὅλος κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ* (2). Quod Platoni non poterat non vehementer arridere, cujus

(1) *Phileb.* 16. C. — 17. A. (2) V. Boeck. in *Philolao* p. 45. et Stallbaum *Proleg. ad Phileb.* p. LX.

jus dialectica ipsaque philosophia discernendo definiendoque fere tota progrediebatur. His igitur duobus positis, *infinitis* et *definientibus*, tertium addit, *quod ex his temperatur:* τὸν θεὸν ἐλέγομέν που, τὸ μὲν, ἄπειρον δεῖξαι τῶν ὄντων, τὸ δὲ, πέρας· τούτων δὴ τῶν εἰδῶν τὰ δύο τιθώμεθα. τὸ δὲ τρίτον, ἐξ ἀμφοῖν τούτοιν ἕν τι ξυμμισγόμενον. *Deum diximus ex iis, quae sunt, alterum infinitum, alterum finitum ostendisse: duo igitur haec genera ponamus, tertium autem, quod unum ex utroque illo temperatum est* (1). Tandem quartum his subjungit, *mixtionis caussam:* τῆς ξυμμίξεως τούτων πρὸς ἄλληλα αἰτίαν· (2) ac singula deinceps, qualia sint, definit (3). Nunc autem ad ea recte sic posita et definita quaestionem exigit de *bono*, sive de voluptate et sapientiâ, utri ad bene beateque vivendum plus sit efficacitatis tribuendum. Nam palmam victoriae mixtae jam vitae concesserat: hanc constare nec voluptate solâ, nec sola etiam sapientiâ docuerat, sed aptâ utriusque temperatione. Quapropter τὰ δευτερεῖα nunc quaerit utri tribuenda viderentur. Itaque ad vitam illam sapientiae plus, quam voluptati, efficacitatis concedit. Etenim ad infinita pertinet voluptas: terminos illa nullos habet; sapientia vero sive νοῦς definiendi ordinandique vim habere putanda est. Πάντες γὰρ συμφωνοῦσιν οἱ σοφοὶ, ἑαυτοὺς οὕτω σεμνύνοντες, ὡς νοῦς ἐστὶ βασιλεὺς ἡμῖν οὐρανοῦ καὶ γῆς·

Om-

(1) *Phileb.* 23. C. (2) Eod. (3) Eod. 24 et 25.

Omnes enim consentiunt sapientes, semetipsos ita extollentes, mentem esse coeli ac terrae gubernatricem (1). Et vero, vim quamdam fortuitam et rationis expertem non ἐπιτροπεύειν dicamus omnia haec, quae universum appellamus, sed longe rectius, καθάπερ οἱ πρόσθεν ἡμῶν ἔλεγον, νοῦν καὶ φρόνησίν τινα θαυμαστὴν συντάττουσαν διακυβερνᾶν· *ut qui ante nos fuerunt dixerunt, mentem atque sapientiam admirabilem quamdam ordinare et gubernare omnia* (2). Unde, quantum voluptati sapientia praestet, intelligitur. Sed his ita exploratis, illud peragendum tandem arbitratur Socrates, quod monuerat in superioribus (3), ut, secretis ab ipsâ voluptate et sapientiâ variis utriusque generibus, ex utraque temperaret recte vitam beatam. Quod ut perfecit, immixtâ ei veritate, τί δῆτα, quaerit, ἐν τῇ ξυμμίξει τιμιώτατον ἅμα καὶ μάλιστ' αἴτιον εἶναι δόξειεν ἂν ἡμῖν τοῦ πᾶσι γεγονέναι προσφιλῆ τὴν τοιαύτην διάθεσιν; *quid in commixtione et pretiosissimum est simul et nobis in caussâ maxime, ut omnibus haec dispositio grata accidat* (4)? Et sic ad quartum illud, quod posuerat, ad *caussam* accedit, eamque esse τὸ ἀγαθὸν invenit. Omnis mixtionis, ait, non difficile est caussam reperire, ob quam vel plurimi sit vel minimi facienda. Nam latet neminem, mixtionem quamcunque et qualemcumque, modi aequabilitatisque expertem, et mixta

(1) *Phileb.* 28. C. (2) Eod. 28. D. (3) Eod. 20. A. (4) Eod. 64. C.

ta necessario et primum semet ipsam perdere. Non enim *κρᾶσις*, sed *ἄκρατος* quaedam haec fit hominibus, temere congesta *συμφορά*. Quamobrem effugit nos *bonum*, in pulcri naturam se recipiens. Modus enim et aequabilitas ubivis solet pulcritudo et virtus esse. Veritatem autem diximus una cum illis in temperatione mixtam esse. *Οὐκοῦν εἰ μὴ μιᾷ δυνάμεθα ἰδέᾳ τὸ ἀγαθὸν θηρεῦσαι, σὺν τρισὶ λαβόντες, κάλλει καὶ συμμετρίᾳ καὶ ἀληθείᾳ, λέγωμεν ὡς τοῦτο οἷον ἓν ὀρθότατ' ἂν αἰτιασαίμεθ' ἂν τῶν ἐν τῇ ξυμμίξει· καὶ διὰ τοῦτο ὡς τὸ ἀγαθὸν ὄν, τοιαύτην αὐτὴν γεγονέναι. Quodsi bonum non unâ possumus specie venando assequi, una cum tribus, pulcritudine, aequabilitate et veritate comprehendentes, dicamus, id tamquam unum recte nos habituros esse eorum, quae in commixtione sunt, caussam, commixtionemque per hoc, quippe bonum, talem fieri ipsam* (1).

Talis in Philebo, si quid video, disputationis ratio ac progressio est. Falleremur autem maximopere, si hanc nos disputationis conclusionem fundamentum esse habendam philosophiae Platonicae moralis existimaremus. Quaesivit dialecticâ subtilitate philosophus, quid judicandum de summo bono sive de vitâ optimâ videretur. Cujusmodi disquisitionum, si quidem recte hoc nomine *disquisitiones* dicantur, incertus fere eventus est. Itaque in Sophista, ut vidimus, Socrates cum sophis-

(1) *Phileb.* 64. D. — 65. A. Cf. *de Rep.* 486. D.

phistam investigaret, philosophum deprehendit (1). Nam duci se patiebatur auctor, quocumque ipsum, ut ait (2), mentis disputationisque impetus, tamquam ventus, ferret. Quamquam constanter, pro talis ingenii impetu, eo tendebat, quod vel verum vel cum vero conjunctum erat. Itaque hic, in summi boni disquisitione, evenit, ut in hujusmodi conclusionem, quae non abhorret quidem ab ejus principiis, nec tamen continet haecce, sub finem dialogi incideret. Exercitationem omnino dialecticam Philebus continet, non ethicae Platonicae sive fundamenta sive doctrinam. Et sic quidem Plato, quod ipsius philosophiae proprium est, in scribendis tam metaphysicis hisce, quam dialecticis dialogis, procedere, appropinquare, accedere ad verum studuit, assecutum se illud esse in subtilibus hujusmodi disputationibus nusquam professus est. Iterum de boni ideâ, sed aliâ longeque diversâ ratione quaesivit, quum educere ad veri scientiam futuros rei publicae rectores institueret (3). Tum vero negavit adeo, ipsum se bonum traditurum esse, contentos nos esse jussit, si τόκον, si prolem boni consequeremur. In talibus sive disceptationibus sive exercitationibus dialecticis diversas identidem philosophus quaerendi vias ingressus est, quo propius aliquando ad idearum naturam, ad ipsa τὰ ὄντα perveniret. Quod no-

(1) Vol. II. P. 2. p. 123 et 137. (2) Rep. III. 394. D.
(3) De Rep. VI. 507. A.

nobis debet sufficere; nam exigere ab homine, quod humani ingenii facultatem superat, non decet: laudandus in his ille maxime est, qui a veritate abest proxime. Rem nobis declarare quodammodo recentiorum philosophorum de *pulcro* disquisitiones possunt. Quorum alii id contineri partium harmoniâ, alii varietate summâ in summa unitate, alii aliis rebus existimarunt. Nos omnium et studium probamus et conclusiones etiam, quatenus ad sua quaeque pulcri genera referuntur. Quamquam processisse ad *ipsum pulcrum* nobis, non vero, quod fieri non potest, pervenisse videntur. Quo magis autem nos ex variis his omnibus omnis aevi cum de pulcro, tum de bono disquisitionibus profecerimus, eo facilius poterimus longiusque in hoc veritatis itinere progredi. Sed Platonis, quae dicitur, *a priori* philosophandi ratio quam sit ab Aristotelis ratione diversa, hinc intelligitur; ut autem qualis sit et quot quantosque proferat ad veri scientiam fructus, perspiciamus, dictum nobis Socratis in Platonis Parmenide toto animo attendendum recolendumque est. Ἀλλ', ὦ Παρμενίδη, μάλιστα ἔμοιγε καταφαίνεται ὧδε ἔχειν. τὰ μὲν εἴδη ταῦτα, ὥσπερ παραδείγματα, ἑστάναι τῇ φύσει, τὰ δὲ ἄλλα τούτοις ἐοικέναι καὶ εἶναι ὁμοιώματα· καὶ ἡ μέθεξις αὕτη τοῖς ἄλλοις γίγνεσθαι τῶν εἰδῶν οὐκ ἄλλη τις ἢ εἰκασθῆναι αὐτοῖς. *Sed mihi, o Parmenides, sic maxime se res habere videtur: ideas has, tamquam exempla perfecta, naturâ exstare; caetera vero similia iis eorumque simulacra es-*

esse neque aliter haec illorum participia esse, nisi quod similia illis sunt (1). Itaque opera danda homini, de Platonis sententiâ, est, ut *παραδείγματα* illa, ut ideas, ipsa *τὰ ὄντα* cum aliâ quavis, tum dialecticâ praecipue ratione assequatur: nam quo ea rectius pleniusque perceperit, eo rectius perspicere ac dijudicare ipsorum *ὁμοιώματα* poterit; sunt autem haec res pulcrae, bonae, justae, similes omnes, de quibus, quippe non cuivis patentibus homini, diversa omni aetate hominum judicia fuerunt. Id vero ipsum quid aliud est, quam quod in Cratylo, si linguarum philosophiam tractare recte velimus, praecepit nobis Plato, ut non ex imaginibus ipsas et veritatem, sed ex veritate et ipsam et ejus imagines discere conaremur?

Ergo non descendere ab *ὑποθέσεσι*, quae metaphysicorum consuetudo est, sed ad *τὰ ἀνυπόθετα* escendere, ut, illa intuentes cognoscamus recte ac judicemus omnia, haec demum apud Platonem a *priori* philosophandi ratio est, cujus adjumentum esse efficacissimum dialecticam, quam prodidit, contendit. Et sic quidem tandem eo pervenisse videmur, ut, quid de *veri*, de *τοῦ ὄντος*, *αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientiâ* existimandum sit, judicare nobis liceat. Quamobrem, age, ex hoc Platonicae tam philosophiae, quam dialecticae fastigio dispiciamus in partes omnes, si forte, quid haec scientia sit, conspiciamus.

Quid

(1) *Parmen.* 132. D.

Quid tandem existimandum nobis de veri, αὐτοῦ τοῦ ὄντος, scientia videtur?

Perlustrantibus autem hinc nobis animo omnem philosophiae Platonicae, quem peragravimus, campum, quid non sit scientia, apparere videtur, quid vero sit, vix apparet. Nec αἴσθησιν eam esse, quod Protagorae, nec δοξὰν, quod universe fere et sophistis et oratoribus et vero fluitantibus illis philosophis placuit, Theaeteto legendo vidimus; sed, lecto dialogo, quae ipsius fuerit hac de re auctoris sententia, frustra quaesivimus. Advertebrunt mentem nostram prae omnibus maxime τὰ ὄντα, quae *ideas* itemque παραδείγματα vocat. Horum scientia apud eum ipsius est veritatis scientia: et legendis nos ordine deinceps cum dialecticis ejusdem, tum praecipue metaphysicis dialogis, una cum auctore dialectico itinere persecuti ea sumus; assecutos autem nos esse, dicere non ausim. Nam recedere nobis eo magis visa sunt, quo propius accederemus: ut confiteremur tandem, quin etiam ipsius auctoritate ducis nostri affirmaremus, appropinquare ad ea et accedere homini licere, pervenire non licere. Quid igitur? Effugisse nos veritatem dicamus, ac penes unum Deum esse? Id vero non facile dixerim. Nam si *verum* hoc esset et nos id possemus *vere* contendere, inde pateret dilucide, non esse extra potestatem nostram *veritatem*. Sed de vero non quaerimus: quod pro-

fec-

fecto si assequi mortales non possent, supra quam dici potest, misera eorum conditio esset: *scientia* agitur, *scientia*, inquam, *veri: τοῦ ὄντος, αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientia.* Hanc autem ut, qualis sit, sive assequamur sive certe suspicemur tandem quodammodo, opera nobis danda primum est, ut eam recte a veritate distinguamus.

Quid veritas apud Platonem est? Quidni scientiam nobis veritatis tradidit?

Quid veritas sit, quaestio omni aevo a philosophis longe difficillima habita est. Eâdem autem apud Platonem vix quidquam esse simplicius atque ad declarandum facilius videtur. Verum vocat τὸ ὄν, *quod est*, atque illi opponit, *quod videtur*. Nos ita opponimus in familiari sermone, *wezen en schijn*, et, si quid asseverare tamquam verissimum, si quid etiam atque etiam alicui affirmare studemus, dicere fere: *het is wezenlijk zoo*, solemus. Disciplinae optimae, sed etiam veritatis, qualis sit, declarandae caussa, fabulam illam Plato de spelunca narravit; explicuit autem eâdem imagine discrimen potissimum, quo id, quod est, ab eo, quod videtur, distingueretur: idem apud eum inter mundum ὁρατὸν et νοητὸν discrimen obtinet. Porro, quae assequimur ipsâ mente, *vera* apud eundem sunt v. c. quaecunque referuntur ad quantitatem, qualitatem, magnitudinem, similitudinem. Ita nobis

bis verissimum est, bis duo esse quatuor, partem toto minorem esse, similia omnia. Inde veritas in rebus arithmeticis et geometricis, quae nulli dubitationi obnoxia est: indeque accidit, ut, quae mechanici et astronomi antiquo, inprimisque recentiore aevo repererunt, adeo sint vera, ut ex iis hodie rerum coelestium constet ratio, et praedicant tuto astronomi, quae ad eclipses solis atque lunae et cometarum reditum pertinent, omnia. Id igitur veritas apud Platonem est. Nec refertur haec solum ad has quantitatis, qualitatis similesque notiones: de rebus bonis et malis, de pulcris et turpibus, de justis et injustis similiter nos vere pronunciare statuit: modo ipsum bonum, ipsum justum pulcrumque, quod uni menti patet, intueri atque ad illud exigere res hasce omnes didicerimus.

Sed aliud est vere de rebus judicare ac pronunciare, aliud, *veritatis* consecutum *scientiam* esse. Confuderunt haec fere philosophi: et inde tanta illa quaestionis, *quid est veritas?* difficultas. Ad *scientiam* sive veri sive τοῦ ὄντος quot et quanta requirantur, enumerari vix possit: homini certe ad eam plene consequendam facultas deest. Requiritur eo, ut has notiones omnes, quas diximus, tam puras perfectasque animo nostro repraesentemus, ut in rebus judicandis falli non possimus. Huc multi contenderunt omni aetate: quod ex industriâ diligentiâque patet, quâ *criterium veri*, itemque pulcri et boni, sed praecipue *veri* assequi

sunt

sunt conati (1), recteque monuerunt, si hoc reperire mortalibus liceret, haud facile iis obtingere exoptatius utiliusque negotium posse: recte adeo fecerunt iidem, qui exquirerent illud indefesso studio: modo hoc animadvertissent, appropinquare illuc homini licere, pervenire non licere. Nam, quod diximus, tam perfectae eo requiruntur veri, ipsius τοῦ ὄντος notiones, ut falli non possimus: id autem uni Deo est proprium. Sed ad scientiam veri, ut caetera mittam, caussarum praesertim scientia postulatur. Leve id negotium est in rebus physicis et mechanicis. Mechanicus machinae nobis cujuscumque rationem exponit, caussis motuum ostendendis apte (2): physicus similiter fulminis et tonitru expositis caussis, res has terribiles, quibus obstupuerunt semper mortales, explicat; at philosophus, cui res item morales ac divinae explorandae sunt, si harum item omnium caussas ac remotissimas adeo, exquirere nobisque tradere velit, Deus sit, fere dixerim, necesse est, ut id perficiat.

Talis igitur cum sit *veritatis*, qua late patet, *scientia*, Plato nos eam explorare et persequi jussit, ipse definire nobisque tradere, ut non potuit, ita noluit. Sapientia scilicet ipsa est, quae Deo: non studium sapientiae, non philosophia, quae homini con-

(1) V. Diog. Laërt. VII. 46. Sext. Emp. *adv. Logicos* I. 152, 227. Cic. *Acad. Quaest.* IV. 6. (2) Aristot. *Metaph.* I. c. 5. Cf. supra p. 75.

convenit. Hic autem attendendum nobis placitum Platonis est, quo haec maxime commendatur germani philosophi verecundia, *infinitam esse hominis ad veritatem progressionem.*

Cur scientiae humanae terminos non posuit Plato?

Nam metaphysici philosophi, quum a divinae naturae definitione argumentationes ducerent, indeque descenderent ad naturam humanam, illam infinitam continuo, hanc arctissimis finibus circumscriptam cohibitamque dicebant. Plato vero, ad Socratis sui exemplum, ab homine orsus, explorato in nobis infinitae perfectionis studio et ardore, huic studio consentaneam naturam nostram existimabat, pariterque habebat infinitam (1). Quod autem scientiam attinet nostram, in recentioribus philosophis multi, ut vidimus (2), substantias, monades, essentias, *νοούμενα* naturis rebusque inesse suspicati sunt, quae Deo paterent, hominibus vero, per sensus fere res cognoscentibus, non paterent. Sic sponte cognitioni scientiaeque humanae terminos ponebant. Sed Plato, quum, ut item vidimus, nil tale de naturis rebusque suspicaretur, sed referret ad ipsum animum *τὰ νοούμενα*, esse ea

(1) Passim id Plato, praecipue autem in praeclaro de animi naturâ sermone, contendit, *Phaedone* 83 et 84. Cf. *de Rep.* X. 611. et nos Vol. I. p. 85. (2) V. supra p. 118.

eâ perhibens, quae mens per se ipsa, oculo illo suo assequeretur, non habebat magnopere, cur terminaret scientiam nostram. Kantii insulam memoravimus in praecedentibus (1). Duas ille menti formas, tempus et spatium, itemque categorias tribuit. Res omnes, ajebat, quas per illas percipit mens, accurate cognoscere homini licet. Sed idem, si fines hos cognitionis humanae migrans, relictâ hac veluti insulâ nostrâ, alio velit procedere, ne in hoc metaphysicae vulgaris oceano naufragium faciat, verendum est. Quid de hac Kantii doctrinâ statuendum sit, alii judicabunt. Plato nondum data opera quaesivisse de tempore et spatio videtur, quod fecit Aristoteles (2). Si quaesivisset, notiones haec mentis esse reperisset forte, quas cernendo consequitur. Cum vero harum limitibus formarum non cohiberet cognitionem nostram, talem nobis insulam talibus definitam terminis non designavit (3). Caeterum sensus apud eum, fateor, impedimenta sunt cognitionis nostrae; veruntamen non talia hos esse impedimenta censet, qualia non superare possimus. Imo vero hoc in primis proposito imaginem nobis

(1) V. supra p. 119. (2) περὶ τόπου, rerum inprimis physicarum ratione habita, in *Auscultat. Phys.* L. IV. c. 1—5. περὶ χρονοῦ eod. c. 10. (3) Plenius nobis demum comparare cum Platonicâ philosophiâ Kantianam licebit, ubi, in philosophiâ justi, *veritatis* et *libertatis* apud Platonem *necessitudinem* exploraverimus.

bis speluncae proposuit, ut, quemadmodum nos, mundo ὁρατῷ relicto, ipsa intuentes αὐτῷ τῷ νῷ aeterna veri exemplaria, ad veri scientiam accederemus, doceret. Iccirco non retinebatur magnopere philosophus, quo minus naturae humanae, quam infinitam habebat, congruam esse hominis in veri scientiâ progressionem existimaret. Quin etiam, consentaneum hoc prorsus Platonis philosophiae esse, ex ejus dialecticâ patet. Tota haec, ut vidimus, cernendo jungendoque, imo inveniendo progreditur. Cernendo res declarat, jungendo ad conclusiones et judicia pervenit; sed quae conjunxit identidem, novam habet denuo explorandi cernendique materiem, unde novae item sive conductiones sive conjunctiones oriuntur, ut inveniendi nec modus nec finis appareat (1). In his autem Plato non praesentem tantum hanc eruditionem nostram respexit, sed, cum immortalem esse animum statueret, quod in hoc corpore, per hos sensus, tamquam nuncios, nobis cognoscere non liceret, id futurae vitae destinavit: ut quodammodo quadrare in ejus philosophiam videatur, quod de monumento cum inscriptionibus Hemsterhusiano monuimus (2). Eatenus nunc quidem nos, ut ille ait, de rerum universitate judicare possumus, quatenus nos ejus certiores sensus hi nostri faciunt; ut vero, relicto hoc corpore, animus per alios nuncios alias universitatis partes explo-

(1) Cf. quae de his supra monuimus Vol. II. P. II. p. 163.
(2) V. supra p. 121.

eâ perhibens, quae mens per se ipsa, oculo illo suo assequeretur, non habebat magnopere, cur terminaret scientiam nostram. Kantii insulam memoravimus in praecedentibus (1). Duas ille menti formas, tempus et spatium, itemque categorias tribuit. Res omnes, ajebat, quas per illas percipit mens, accurate cognoscere homini licet. Sed idem, si fines hos cognitionis humanae migrans, relictâ hac veluti insulâ nostrâ, alio velit procedere, ne in hoc metaphysicae vulgaris oceano naufragium faciat, verendum est. Quid de hac Kantii doctrinâ statuendum sit, alii judicabunt. Plato nondum data opera quaesivisse de tempore et spatio videtur, quod fecit Aristoteles (2). Si quaesivisset, notiones haec mentis esse reperisset forte, quas cernendo consequitur. Cum vero harum limitibus formarum non cohiberet cognitionem nostram, talem nobis insulam talibus definitam terminis non designavit (3). Caeterum sensus apud eum, fateor, impedimenta sunt cognitionis nostrae; veruntamen non talia hos esse impedimenta censet, qualia non superare possimus. Imo vero hoc in primis proposito imaginem nobis

(1) V. supra p. 119. (2) *περὶ τόπου*, rerum inprimis physicarum ratione habita, in *Auscultat. Phys.* L. IV. c. 1—5. *περὶ χρονοῦ* eod. c. 10. (3) Plenius nobis demum comparare cum Platonicâ philosophiâ Kantianam licebit, ubi, in philosophiâ justi, *veritatis* et *libertatis* apud Platonem *necessitudinem* exploraverimus.

bis speluncae proposuit, ut, quemadmodum nos, mundo ὁρατῷ relicto, ipsa intuentes αὐτῷ τῷ νῷ aeterna veri exemplaria, ad veri scientiam accederemus, doceret. Iccirco non retinebatur magnopere philosophus, quo minus naturae humanae, quam infinitam habebat, congruam esse hominis in veri scientiâ progressionem existimaret. Quin etiam, consentaneum hoc prorsus Platonis philosophiae esse, ex ejus dialecticâ patet. Tota haec, ut vidimus, cernendo jungendoque, imo inveniendo progreditur. Cernendo res declarat, jungendo ad conclusiones et judicia pervenit; sed quae conjunxit identidem, novam habet denuo explorandi cernendique materiem, unde novae item sive conductiones sive conjunctiones oriuntur, ut inveniendi nec modus nec finis appareat (1). In his autem Plato non praesentem tantum hanc eruditionem nostram respexit, sed, cum immortalem esse animum statueret, quod in hoc corpore, per hos sensus, tamquam nuncios, nobis cognoscere non liceret, id futurae vitae destinavit: ut quodammodo quadrare in ejus philosophiam videatur, quod de monumento cum inscriptionibus Hemsterhusiano monuimus (2). Eatenus nunc quidem nos, ut ille ait, de rerum universitate judicare possumus, quatenus nos ejus certiores sensus hi nostri faciunt; ut vero, relicto hoc corpore, animus per alios nuncios alias universitatis partes explo-

(1) Cf. quae de his supra monuimus Vol. II. P. II. p. 163.

(2) V. supra p. 121.

plenare coeperit, in aeternum procedere in rerum scientiâ poterit. *Quodammodo* haec dixi in philosophiam Platonis quadrare; nam de partibus mundi, etiamnunc nos sensuum defectu latentibus, ne verbum quidem apud veterem philosophum; sed, quod perpetuam hominis in veri scientiâ progressionem attinet, plane Hemsterhusius Platonem expressit. Hinc autem judicare nobis tandem juste de verâ philosophi modestiâ licet.

De modestiâ philosophi, cum sensu facultatis suae immensae maximarumque rerum studio conjuncta.

Admirata omnis aetas in Socraticâ philosophiâ verecundiam modestiamque est. Nam cum et physici et metaphysici caussas exquirerent, e quibus declararent omnia, Socrates satis habebat, si semet ipse cognosceret. Fuerunt autem, qui suspicarentur inde, magis hanc philosophiam ad retinenda hominum studia, ne inutilia vel nimis ardua aggrederentur, quam ad excitanda alendaque, aptam fuisse et accommodatam. Verum pro abstrusis illis atque ab ipsâ naturâ involutis, alia quaerebat Socrates, quae non curaverant illi: quaerebat de virtutibus et vitiis, quid bonum esset, quid malum, quid justum, quid injustum, quid pium, quid impium. Quibus quaestionibus alia item, longeque pulcerrima ac maxima studia in hominum animis excitabat, ut virtutis amore optimarumque re-

rerum ardore incalescerent. Quam Socraticae philosophiae rationem et secutus Socraticorum princeps Plato est et perfecit. Quo patuit maxime, non humilem quandam fuisse, quam Socrates commendaverat, philosophi modestiam, ut retineremur a rebus expetendis majoribus. Nam cum Plato perfectioni nostrae morali ipsique scientiae nullos terminos poneret, progressionem homini ad summa omnia infinitam tribuebat. Quodsi scientia quaeritur, adjiciebat idem sublimibus hisce placitis, ut modo monuimus, dialecticam, qua, tamquam instrumento philosophiae, aptum redderet hominem, ut in semet ipso cognoscendo, in rerum universitate explorandâ, in explorandâ adeo divinâ naturâ in infinitum procederet (1). Tantum abest igitur, ut avertat nos a rerum exquirendarum studio philosophia Platonis, ut modestia apud eum germani philosophi cum sensu facultatis cujusdam immensae maximarumque rerum studio conjuncta sit. Modestiae scilicet fines migrare non eum censet, qui majora cognoscere ac difficiliora cupit, sed illum scilicet, qui quod nescit scire sibi videtur, vel prope se accessisse ad illa putat, a quibus etiamnunc ingenti intervallo abest. Quod animadver-

(1) Lubens hic appono praeclaram Hemsterhusii sententiam, ad explicandum Platonem unice efficacem. *Il est clair, que l'ame desire, par sa nature, une approximation continuelle. C'est l'hyperbole avec son asymptote. Oeuvres phil.* Vol. I. p. 84.

vertisse non pigebit ad divinam quamdam Platonis sententiam intelligendam recte.

De sententia Platonis, Protagorae placito oppositâ, Deum esse hominibus omnium rerum mensuram.

Infra hominis dignitatem Protagorae placitum est: *omnium rerum mensuram hominem esse.* Nam idem dici, ut apud Platonem Socrates ait, de porco posset vel de cynocephalo vel si quid aliud abjectius absurdiusve eorum est, quae sentiunt (1). Quae autem ab Aristotele et metaphysicis celebrata sapientia est, superat illa rursus facultatem hominis, extollens quippe eum supra ipsam naturam divinam, ut hanc, tamquam exploratam satis, definiat, indeque, ut e caussâ omnium principe, omnia explicet. Quam aliena ab utrâque hac philosophandi ratione Platonica ratio fuerit, e sententiâ intelligitur philosophi, quam senex, quum libros *De Legibus* scriberet, pronunciavit, nos autem hîc, ubi de verissima philosophi modestiâ agimus, memoramus lubenter. Τίς οὖν δὴ, quaerit, πρᾶξις φίλη καὶ ἀκόλουθος θεῷ; *quaenam igitur actio Deo accepta atque consentanea est?* Reponit autem continuo: μία, καὶ ἕνα λόγον ἔχουσα, ἀρχαῖον, ὅτι τῷ μὲν ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ὄντι μετρίῳ φίλον ἂν εἴη, τά δ' ἄμετρα οὔτ' ἀλλήλοις οὔτε τοῖς ἐμμέ-

τροις·

(1) Theaet. 116. C.

τροις· *una, unamque habens antiquitus proditam rationem, simile quodque simili, quippe congruo, acceptum amicumque esse; incongrua vero atque immodica nec sibimet invicem nec modicis congruisque convenire.* Quibus subjungit: ὁ δὴ θεὸς ἡμῖν πάντων χρημάτων μέτρον ἂν εἴη μάλιστα, καὶ πολὺ μᾶλλον ἤ πού τις, ὥς φασιν, ἄνθρωπος. *Deus igitur nobis omnium rerum modus mensuraque esse debeat, multoque magis quam homo quis, ut aiunt* (1). Consentanea haec illis sunt, quae in superioribus de ideis divinâque naturâ diximus: quorum haec fere conclusio fuit: *Deum esse mortalibus ipsius veritatis i. e. omnium, quae sunt, ipsius pulcri, boni, justi, sancti, summum, quod imitentur, exemplar.* (2) Sed hac nobis, quam nunc excitavimus, sententiâ praecipit Plato, quis modus, quae veluti mensura sit, ad quam nostros in veritatis scientiâ omnique perfectione progressus et exigamus et quasi metiamur. Divina apud eum sunt pulcra, bona et quidquid hujusmodi est (3): quae Deus intuitus est, quum mundum hunc informaret, et in gubernando illo intuetur imitaturque constanter. Quo igitur ad illa propius accesserimus, eo majores fecerimus in omni virtute ac veri scientiâ progressus, eoque proxime ab ipsius divinae naturae perfectâ conditione abfuturi sumus: et sic quidem

non

(1) *De Legg.* IV. 716. C. (2) Supra p. 115.
(3) *Phaedr.* 246. D.

non homo aliquis, ut ferunt, sed ipse adeo Deus nobis rerum omnium, quaecunque bonae sunt aut pulcrae aut justae, quippe *ipsius veritatis exemplar*, mensura est. Quae nobis sententia et modestiam praecipit, reputantibus quippe, quam longo, quam immenso intervallo a divinâ perfectione distemus, et vero stimulos adhibet simul, ut ad perfectionem illam indesinenter contendamus. Attigimus sic denuo placitorum Platonicorum longe celebratissimum illud, quod hominis τῷ θεῷ ὁμοίωσει continetur ac nobis suo loco aliquando deditâ operâ exponendum erit. (1) Hic autem animadvertere, quam prope ad sanctae doctrinae nostrae effata Platonis accedat philosophia, ne negligamus. Idem in illis rei desideratissimae studium et ardor: τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ θεοῦ· (2) eadem verecundiae modestiaeque significatio: οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον ἢ ἤδη τελείωμαι· διώκω δὲ, εἰ καὶ καταλάβω· (3) iidem ad recte atque in aeternum progrediendum stimuli: ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τέλειός ἐστι. (4) Sed et hac de re suus nobis in proximis dicendi erit locus.

Phi-

(1) Platonicis disquisitionibus de divinâ naturâ docta nuper et perquam elaborata accessit *Tidemanni* disputatio *de Deo Platonis*. Amstel. 1830. (2) *Ep. ad Philipp.* III. § 14. (3) Eod. I. § 12. (4) Matth. V. § 48.

Philosophia apud Platonem, sive ad pulcrum, sive universe ad verum refertur, hominis reapse est ad veritatem conversio.

Duplex argumentum, arctissime utrumque conjunctum, in postremis his nostris de veri philosophia disquisitionibus ad finem disserendo perduximus: alterum *de mundo* νοητῷ, *de veri*, *de* τοῦ ὄντος *scientia* alterum. Ex omni hac disceptatione id sponte consequitur, παιδείαν potissimum hominis, ejusdemque *ad veritatem conversionem* philosophiam apud Platonem esse. Nam quidquid de escensione animi e mundo ὁρατῷ in τὸν νοητὸν, de gradibus, quibus eo pervenitur, de ideis praecipue, quas qui non intuetur nec cogitare recte nec perficere quidquam potest, itemque de animi ad veritatem περιαγωγῇ protulimus, non pertinent haec ad inanes de rerum origine quaestiones, sed hominem ejusque verissimum cultum et perfectionem spectant. Quae autem subjuncta his est de veri, de τοῦ ὄντος scientia disputatio, quo alio pertinuit, quam, ut Platonis sive metaphysicam sive veri doctrinam exquireremus, qua unice liceret homini ad veri scientiam summamque perfectionem accedere? Nos inchoavimus haecce et philosophis relinquimus aetatis nostrae, ut, misso omni partium, sectarum ac systematum studio,

dio,

dio, unam attendentes veritatem, hinc, si libuerit, ad recte philosophandum proficiant. Veruntamen quod in his, duce Platone, de *conversione*, *circumversione*, περιαγωγῇ hominis ad veritatem docuimus, (1) tam simplex haec philosophi hominique salutaris admonitio est, tam eadem per omnem ejus philosophiam, sive ad pulcrum, sive universe ad verum refertur, dominatur plane, tamque efficax simul ad vere excolendum erudiendumque hominem est, ut non committendum videatur nobis, quin hic denuo ad eam attentos faciamus lectores.

Nam omni aetate philosophi vel ita conquesti de hominis imbecillitate sunt, vel tam arduam esse rem philosophiam perhibuerunt, ut philosophia, his auctoribus, plures absterreret difficultate suâ, quam praestantiâ atque utilitate alliceret. Neutrum fecit Plato. Monuit simpliciter, illuc fere conversam hominum mentem esse, quo non oporteret: sic autem accidisse, ut sibimet ipsi homo displiceret necessario, nec tantos faceret, quantos posset ac deberet, in rerum disquisitione progressus. Itaque in pulcri tractandâ philosophia, ad *ipsum pulcrum* continuo convertit mentem nostram, artibusque nos jussit elegantioribus, praecipue musicae operam navare, ut his excolendis cum pulcri amorem, insitum nobis naturâ, et excitaremus et aleremus, tum ad ipsum pulcri ta-

(1) Praecipue supra p. 116.

παράδειγμα res omnes pulcras sive sensibus patentes, sive in vitâ agenda, in officiis ac virtutibus obvias exigeremus ac judicaremus recte. Nec alia ratio philosophiae Platonicae est, ubi ad verum refertur universe. Ut illic ad pulcrum continuo, ita hîc, in naturali ipsius progressione, universe ad verum, sive illud pulcrum, sive bonum, sive justum est, adque veri, τοῦ ὄντος scientiam tendit; ut disciplinis hîc similiter atque illîc artibus maximeque dialecticâ et aleremus amorem veri nostrum et proprium nobis ὄργανον τῆς ψυχῆς, ᾧ μόνῳ ἀλήθεια ὁρᾶται (una id nos voce exprimimus, *onzen waarheidszin*) purgaremus, atque ad illud quod non *videtur* pulcrum, bonum, justum, sed *est*, ad τὰ ὄντα, ad ideas, ad aeterna ἐν τῇ φύσει veri παραδείγματα erigeremus mentem nostram: quo pertinuit cum omnis ejus accuratissime instituta de disciplinis ac dialecticâ, tum haec, quam modo tradidimus, de mundo νοητῷ ac veri scientiâ disputatio. Hunc igitur in modum Plato nec de infirmitate facultatum nostrarum nec de philosophiae difficultate questus, simpliciter alio, quam solet, convertendum animum nostrum existimavit: imo vero, quemadmodum eo, quo oportet, convertendus sit, ipsius nobis philosophia illustre documentum est. Miratus equidem saepenumero sum, quid caussae sit, ut non solum parum haec curarint philosophi, sed vix quisquam adeo interpretum Platonicorum ad hanc rationem adhucdum universam exegerit philosophi doc-

doctrinam. Quod non profecto socordiae hominum tribuendum patet: nam, neglectâ hac simplici ratione, ipsi sibi difficultates molestiasque innumeras atque gravissimas projecerunt, quas superare qualicunque modo, nisi summâ animi intensione ac disserendi subtilitate non potuerunt. Rem equidem malim aliunde repetere. Primum enim recte a sapientibus monitum est, id homini fere ad assequendum difficillimum esse, quod est simplicissimum: deinde, quod in vitae usu experientia docet, aegre sibimet ipsis imputant mortales, quod in rebus inquirendis perficiendisque arduum existimant. Maluerunt igitur philosophi fere rerum explicandarum difficultatem vel ipsis rebus vel naturae humanae imbecillitati, quam suo ipsi vitio quaerendique perversitati adscribere. Cujus ipsi rationis tenaces, vix illud, quod et monuerat Plato et philosophiae ipse suae normâ et habitu in omnium veluti conspectu posuerat, attenderunt. Quo magis in id profecto nobis toto pectore incumbendum est, ut assidue, nocturnâ, ut ille ait, diurnâque manu Socratica scripta versantes, imbuamur sensim paulatimque Socraticae illius simplicitatis sensu, atque ad hujus rationem divinum praeceptum, a Socraticis unice celebratum, γνῶθι σεαυτὸν, in studia etiam nostra accommodemus.

Quis finis sit philosophiae Platonicae, quem in his disquisitionibus perpetuo quaesivimus, nondum declaravimus satis. Nec tamen exiguum illud est, quod reperimus, tendere eam in omni discep-

cep-

captatione ad τοῦ ὄντος scientiam potissimum, atque esse reapse hominis, si effectum spectamus, ad veritatem conversionem. Quodsi se hoc nomine nobis non mediocriter commendaverit, non minus sane illa praestantiae utilitatisque habet, ubi sic nos mente ad pulcrum verumque conversos in mediam educit hominum societatem, ut intuentes animo verissima illa veri exempla, ad perfectam eorum conditionem res nostras omnes vitamque hominum conformemus recte. Quae iterum progressio Platonicae philosophiae est, quum a pulcro et vero ad *justi* disquisitionem progreditur. Accedendum jam nobis illuc est, eritque *vita optima* sive *beata* nobis, cujus saepenumero in hisce mentionem injecimus, princeps instantium disquisitionum argumentum. Sed vita illa, qualis sit, ex hacce jam, in quam escendimus, philosophiae Platonicae veluti σκοπιᾷ, augurari nobis licet. Purae intaminataeque veritatis contemplatione continetur, quam rebus accommodare humanis studeamus. Vaticinata id nobis Diotime est, quum pulcri philosophiam absolveramus (1): nunc, postquam philosophiam veri item ad finem perduximus, plenius etiam mulieris dicta percipiemus. Ἐνταῦθα τοῦ βίου, ait, ὦ φίλε Σώκρατες, εἴπέρ που ἄλλοθι, βιωτὸν ἀνθρώπῳ, θεωμένῳ αὐτὸ τὸ καλόν. *Hic, hic, inquam, amice Socrates, si uspiam alibi, vivendum homini est, ipsum spectanti pul-*

(1) V. Vol. I. p. 191.

pulcrum. Quod si quando conspexeris, non ad auri vel vestimentorum vel pulcrorum adolescentum speciem exiges, quorum nunc pulcritudine obstupescis fere. Quid, inquit, *existimamus, si cui eveniret, ut ipsum pulcrum intueretur, integrum, purum, simplex, non humanis carnibus, coloribus, non aliis nugis mortalibus contaminatum; sed ipsum divinum pulcrum integrum adspiceret? Putasne, abjectam esse hominis vitam, qui illuc suspicit, et, quo oportet oculo, illud contemplatur ac miscetur cum eo? Nonne reputas, hic unice ei eventurum esse, ut pulcrum spectans eo quo potest perspici, pariat non simulacra virtutis, quippe non simulacrum, sed vera, quippe verum amplexus? Qui autem virtutem peperit veram partamque aluit, huic sane continget, ut Deo sit carus, et si quis alius hominum, immortalis* (1).

(1) *Symp.* 210 D. — 211. A.

Vol. II. P. I.

p. 16.	l. 1	ἐβαίης	lege	ἐμβαίης
24.	l. 6	ipsam	—	ipsum
38.	l. 12	ut virtutem	—	et virtutem
43.	l. 17	inscriptis	—	in scriptis
54.	l. 10	amici	—	amice
69.	l. 27	incultioribus	—	in cultioribus
70.	l. 16	memoriae	—	memoria
80.	l. 21	pervenerit	—	pervenit
86.	l. 11	tantum gratificaretur	—	tantum non gratificaretur
116.	l. 5	vesiti	—	vestiti
118.	l. 24	animum	—	animo
123.	l. 10	significat omnis	—	significat: omnis
137.	l. 8	simul,	—	simul id,
146.	l. 2	effiret	—	efficeret

